

**THESIUM
PHILOSOPHICARUM
LIBRI TRES AB
OCTAVIO
TURRICELLIO...**

Octavius Turricellius

14-10-91

40 49
f
37
(c)

Reipublice ipsius Parmensis

et ipsius magnae

ALTERIUS SIC

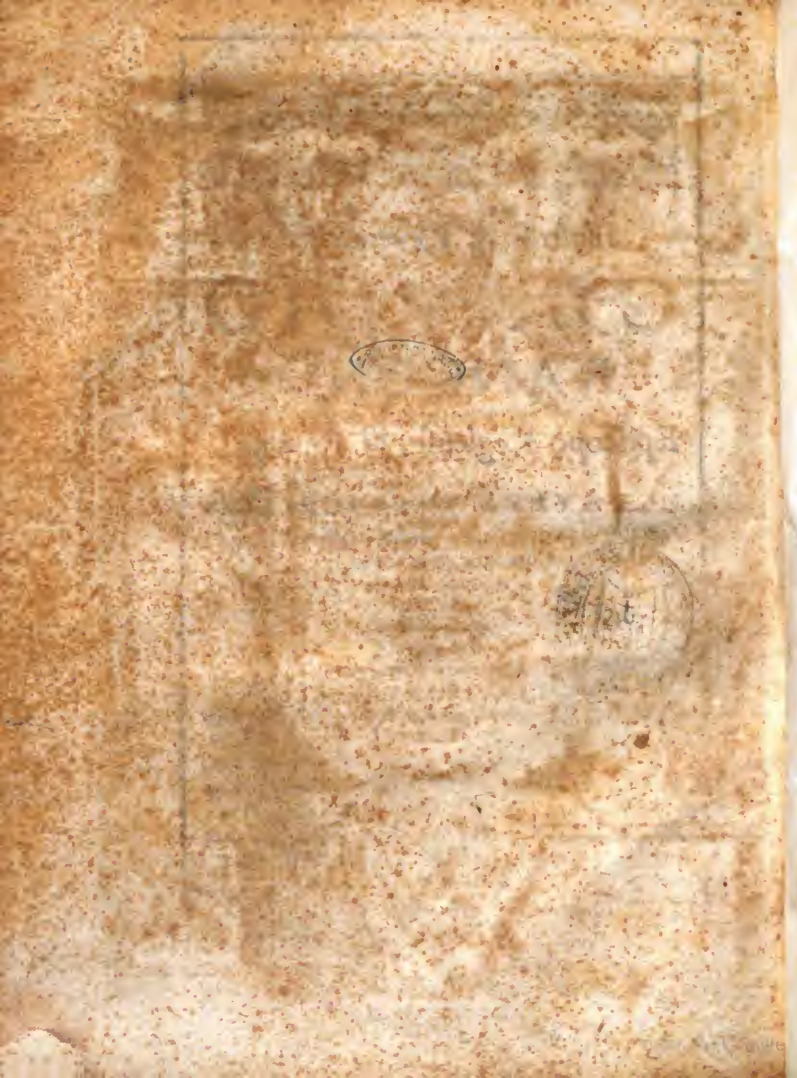
OPEM

THESIVM
 PHILOSOPHICARVM
libri tres
 AB OCTAVIO TVRRICELLIO
Patriâ Regiensi.
Collegij Nobilium Coniuctore.
Tutelantibus
 S. CATHARINÆ VIRG. ET MART
auspicijs.
in Academia Parmensi
Societ. IESV
ad disputandum
propositi.
 Illustrissimo, et Reverendissimo
 CLAUDIO RANGONO
Episcopo Regiensi, et Principi
dicati.

LIBRARIUS
MUSEI
BIBLIOTHECÆ
P. M. S. P. A.

MO MO
Illustris. & Reuerendis.

CLAVDIO RANGONO

Episcopo Reglensi, & Principi.

OCTAVIUS TVRRICELLIUS

Patritius Regiensis, Parmensis Nobilium Collegij
Conuictor, felicitatem.

Væ duo præcipua in Ecclesiastico Prin-
cipe Virtutum lumina, quasi gemi-
na in cælo clarissima sydera, omnium
in se oculos, animosque conuertunt;
in DEVM Pietas, & in agendo Pru-
dentia: ea quibus, quantisque in te
radijs, Illustrissime, ac Reuerendissime Antistes,

cluceant , & parem tibi ab impari omnium ordi-
num conditione animorum propensionem obseruan-
tiamque concilient ; tenuitatis meæ non est pro rei
magnitudine prædicare . Dicat si potest , & prædicet
Regium , quod iucundissimæ pariter & fructuosissimæ
conduplicatæ istius lucis aspectu , ductuque felix , quan-
to eam propius intuetur , & sequitur , tanto in eius amo-
rem , cultumque feruet , inardescitque vehementius :
dicat Italia , quæ vetustissimæ tuæ , nobilissimæque
splendorem familiæ , quo se quoque magnopere illu-
stratam sentit , nouis , quas indicaui , a te audum , exag-
geratumque gloriæ facibus gaudet : Transalpinæ
demum Prouinciæ , ac Polonia in primis dicat , cui tu
superioribus annis Nuntius Apostolicus , summa , &
Pontificis Maximi , à quo mittebaris , & potentissi-
mi Regis , ad quem mittebaris , cum approbatione ,
ac laude , non amabile minus , quam admirabile pro-
digium , Pietatis , Prudentiæque tuæ geminum so-
lem ostendisti . Mihi equidem hoc posse vi-
deor affirmare , quemadmodum in augustissimo il-
lo Solymorum templo , quod sapientissimus morta-
lium Rex ad omnium gentium , omniumque sæ-
culorum inuidiam , ac stuporem , ex summi re-
rum Opificis descriptione tanto molimine condi-
dit , cum frequentissimæ , maximæ , elaboratis-
simæ certis dispositæ interuallis columnæ ad spe-
ciem , vsumque conurgerent ; duæ tamen in ipso
templi vestibulo magnitudine , opera , pretio longe
alijs antecellentes viscebantur : sic plurimas in te ,
maximèque spectabiles Iustitiæ , Magnanimitatis ,
Temperantiæ , Constantiæ , Integritatis , aliarum que
Virtutum veluti columnas attolli , quibus laudum tua-

rum pondus, & moles incumbat ; sed duas , quas dixi , præ cæteris admirabiles , quibus cellissimus iste honoris gradus , ad quem tua te merita euexerunt , pulcherrimè , firmissimeque sustineatur , Pietatem , atque Prudentiam eminere . Ad istas ego non Herculeas , sed Claudias columnas post longam trium annorum in Logicis , Physicis , Metaphysicis , quasi in tribus longissimè , latissimèque patentibus Philosophiæ regionibus peregrinationem dicam , an dimicationem , an utramque tandem aliquando consistere , tresque hosce Philosophicarum thesium libros , ceu triplex de Insitiis relatum trophæum , ex iisdem , te annuente , suspendere statui : ut Pietati , Prudentiæque seruire iam discat , quæ humanis omnibus artibus , & disciplinis imperat Philosophia . Quod , ut per te liceat , non mea , quæ nulla sunt , merita , sed tua , quæ maxima est , mihi que ipsi perspecta sapius humanitas , & propensa in optimarum artium studia voluntas , facile abs te , uti spero , impetrabunt .

Accedit , quod hoc qualecunque philosophicæ doctrinæ specimen à Parmensi Lyceo Societatis I E S V , & Nobilium Collegio eiusdem fidei , curæque commisso ad te affero ; cuius tu ordinis Patres cum tanta complectaris beneuolentia , dubitare non possum , quin hunc etiam ab eorum institutione profectum ingenij partum iisdem ultro sis benignitatis vlnis excepturus . Sed pluribus te non morabor .

Habes , in his tibi dicatis thesibus , obseruantię , habes amoris in te mei exiguum illud quidem , sed debitum pignus . Aspice , & accipe , quidquid id est , consueta tibi , concordique vultus , atque animi ferentate , tum ad cætera tua in me promerita , hoc

etia in

etiam maximi apud me momenti futurum adijce, vt
me non dicam tibi addictissimum, sed planè tuum
esse pro certo habeas. Extremum hoc votum est, vt
te præpotens ille author, & moderator Mundi
DEVS, vegeta ista, viridique florentem senectute,
ad Regiensi Ecclesiæ, totiusque Christianæ Reipu-
blicæ vtilitatem, & commodum, diutissimè saluum, in-
columemque tueatur,

DE
PHILOSOPHICIS

THESISVS

Ab Octauio Turricellio Patritio Regiensi,
Parmensis Nobilium Collegij Conuictore,
In eiusdem Urbis Academia Societatis IESV
Ad disputandum propositis,

Diuerforum ad diuersos Carmina.

Ad Illustriss. & Reuerendiss.
CLAVDIUM RANGONVM
Episcopum Regiensem, &
Principem

Sub gentilitia eius Aquilæ nomine.

*Les, volueri remigio fugam
Qui vincis anni, solis, & orbitam,
Celsamque RANGONAE subacta
Pandis iter super astra F A M A E.
Lucis bisaces huc, age, Delto
De fonte paulum fletu oculos, ubi,
Palcabri è salo sudoris, vltro
Palladius tibi sol anhelat.*

Huic docta gaudent quadrijugi vicem
Prestare currus ecce volumina ,
Octavius, que prona ductor
Farnesio citat è Lyceo .

Notis quot albens pagina nigricat ,
Tot iacta lucis spicula promicant ,
Probante de fulgore sueta
Legitimas vegetare mentes

Hic irresorto fulgida lumina
Carpes ferocis pabula pectoris ;
Hic igneos fortem explicabis.
Ad radios sine fraude penam .

Huic invidarum tamen Appolini
Nulla obsidebunt agmina nubium:
Securus huic usque occidētis ,
Purpureus rutilabit orbis .

Ad Regium Lepidi .

Egales bene nota notas, Vrbs incluta, cerne,
Quam se sublimi vertice Turris aeat.
Turriculam ne credas; humilem mendacia fingunt
Nomina; sed minus nomine nascit apex.
Hæc odit fastus, istulos hæc ridet inanes,
Quoque auras pascunt nomina vana, sonum.
Magnum opus est, celso super æthera vertice ferri:
Maus in exigua posse latere nota.
Illa tuo tibi nata solo, se se inserit astris.
Haud vna posthac sydera fronte petes.
Hinc pietas cælo cognatam subrigit Aedem,
Quam nil deserto sydere, VIRGO subit.
Virgo decus cæli, tibi quam vigilare potentem
Plurima Tutricem picta tabella canit.
Hinc validam tibi molitur sapientia Turrim
Aemula, quam socia cum pietate colat.
Nempe gigantes hæc detestata furoribus,
Nescit audaci surgere in æstra gradu.
Hanc Esepheus gestat dolibus Octavius armis,
Cui sapiens circum pectora robur inest.
Huic se se Alcidi turrito credit Olympus:
Naturam melior vertice gestat Atlas.

*hic, bellatrix deridens anfa Babelis,
 Nil, tam sublimi fronte, superbit apex.
 Insidijs factam doluit Troia obruta molem:
 Presidijs grauidam dat tibi Turris Equum.
 Si rem consilio malis, quam cernere ferro,
 Ad qua confugas, culmina Turris habes.
 Pene petita polo dubijs oracula rebus
 (Nempe ingens tellis Turris in astra caput)
 Hinc tibi depromit veraci Octavius ore,
 Cui nunc turritos Phæbus amat Tripodas.
 Hac plinum de Turre olli Mens ebibit aurum,
 Cui melior vero facta Ioni Danae.
 Degeneri dudum ferro que duruit, Aetas
 Aurifero flauum ducit ab imbre decus.
 Hæc tibi vicini spondet commercia cæli
 Turris; & arcanas, quot liquat Axis, oper.
 Tunc quid Rhodio posthac concede Colosso:
 vna dedit Memphis vincere Pyramidas.
 Hæc subit astra tuos ostentatura triumphos:
 Pendula de tanta Turre tropæa caues.
 Erigit vna tibi, quot vidit Roma Obeliscos;
 Quotquot spirarunt marmora sculpta decus.
 Hanc tibi fama colit, nidumque in vertice ponit
 Hic Alis pennas fraxerit, gra Tubis.
 Hæc diadema suis tibi fert, Urbs Regia, pinnis:
 Regius ille comas iure coronat Apex.
 Aeria dum fronte tibi subit æthera, fertis.
 Pene Ariadæis inserit illa caput.
 Hæc nullum Turris lapsu Astianactæa rotabit;
 Hoc patet ad superos culmine Lætis iter.
 Mille tibi Pallas clypeos suspendit ab vna;
 Mille reor parmas hic tibi Parma dedit.*

Quis post errorum fufas è Turre phalangas,
 Mille fimul palmas hic tibi Parma tulit.
 Vnam Pallas amat, fibi propugnacula, Turrim:
 Vnam collifus, quam tremat, error habes.
 Interea tu vicini ne fulmina celi
 (Gloria tanta tua est) Turris amicae tme.
 An capite oreæ tonis formidet fulmina Pallas?
 Fulmineum è Turri rideat illa tonem.
 Quò Turris flamme surgat securâ trifulca,
 Indiga nil lauri est, fed neque laurus abest.
 An qua stare videt sibi mania, fulminet Aether?
 Hoc dignata colunt fydera præfidium.
 Nempe tue, Océani, Turris sub culmine Afylum
 Aftra etiam, se fe quo tueantur, habent.
 Ergo age præcipitem quamuis pede fecula prono,
 Fixa Aeuo ridet Temporis illa fugas.
 Nil illi decoris furax fuga Temporis aufert.
 Temporis hia difcit pendula penna moras.
 Hac domitorem Orbis sub Turri frangere dentem
 Difcit edax: domitum frena, famemque feret.
 Huic auido puppim morfu alliget anchora Turri,
 Quifquis agis fophia per freta vafte ratem.
 Ollim iactato latè tibi, Turris amicum
 Forfan, & hec inter fydera fydas eris.

Ad Parmensem Academiam .

Dum Castalios propter fontes
Et fatidicas inter lauros,
Niolla tenera frigora brumę,
Musica zephyrs murmura capio:
Ecce arrectis horrore comis,
Concita multo laurus Apolline ,

Tibi, Parmense exulta Lyceum,
Libro irrignas fundere guttas,
Et facundus vulnere cortex.
Assimulatis veluti labris,
Haud consultis dubitanda sonis
Premere verba .

Otia dandum quid lenius agis,
Ad uellereas resupinus aquas,
Nec Farnesie te parua subit
Cura Palestra, culus opimis
Laudum spolijs, magnum nuper
Crenit honoris incrementum ?
Nunquid, doctis qua consignes
Fortia desunt prelia chartis?
Quis concludat vel perpetuo
Carminę longam Pugilum seriem,
Qui Palladio in puluere, nobiles
Bellatorum fregere minas ,

Qui sibi tantum vindice lingua,
Auspice Phoebæ peperere decus?
Non si totidem mihi Pindaricæ,
Pleno resonent gutture voces,
Quot crispanti nunc gemmascunt
Vertice Bacchæ, quos concusso
Se se assidue stipite frondes,
Meritas valeam dicere palmas.

His, Nature nuper domite
Tu ter geminos adde triumphos,
Quos insigni accerrimus Heros
Cum laude tulit, cuius dudum
Leuis auditis currus habenis,
In Socratici pulvere stadij
Euitata potuit meta,
Paucis tritas signare vias,
Et victorum cumulare decus.
Ecce, ut pelago Turris in alto
Immotæ sedet, quamvis lateri
Allisa sonent, & nequidquam
Fluctu spument carula cano,
Totisvè ruat Acolus antris,
Ille frementes imperiosus
Dolli pertulie equoris undas,
Et Palladij maxima contra
Stetit impavidus flamina Cori.
Ecce, attonitis ut contermina
Culmina cælo collocat astris,
Et meliori firmior Atlas
Vertice fluidos sustinet orbes.
Huius ab alto culmine Turris,
Altum victrix Fama superbiat,

*Terque recusis gestiat alis ,
Atque in tanti Puillis laudes
Datam incipiat animare tubas ,
Datam doceat resonare nemus .
Hanc interea fontem propter ,
Sinito in dolis premia frontis ;
Vertice multo crescere laurum ,
Fili aeternum , quod virtutis
Ludat circum tempora baccis :*

Ad Parmense Nobillium Collegium
Allusio ad eius stemmatis Apes,
& Inscriptionem,

TANTVS AMOR FLORVM.

*Florilege Veris alumna,
Plurima docta cura Minerva,
Quas Farnesio vagus exerceat
Sub sole labor, carula circum
Lilia, prauidis, ut mella fanis
Condat, teneris dum libanet*

*Oscula folijs, faciles fertis
Inde rapinas.*

En mellifero nota labori,

Vestra confors una cohortis,

Quæ nectareos è numero so

Cespite flores, & caelestes

Sedula rores legit, in alto

Inconesse vertice Turris,

Jam distentas aperit multo

Nectare cellas, iam pratorum

Pandit odoras Apis exumias.

Sic vobis, sic FLORVM semper

Sus TANTVS AMOR.

Ad Philosophiam.

Vigere te clarum ingenij, Sapiencia, solem,
RANGONA hic adstans regia suadet auis.
Nimirum decus ipsa tuum, lumenque, volucrum.
Regina ante fidem, iudiciumque probas.
Aut bellatricem potius petis Alitis artem,
Quae tibi Palladio fulmina Marte ferat.

Ad Aristotelem.

Vrricula etherijs sublimis, quod arcibus infert
Ambitiosa caput muneris omne tui est.
Sabbis enim tu celsa humili fundamina molis,
Lux veri, sophis gloria, mentis apex.
Parua quoque erecta se Turris ad ardua fronte
Sydera supposito tollere monte quat.

Ad Librum .

Eurus alta emisit, i, liber, Turri,
Quocumque Fama te secunda fert aura.
Non tantam (Et hoc te iuuerit) trahis molem,
Metuenda sint te Jcaris tibi exempla.
Nec degranat quod artifex leui pondus
Minerva pagina addidit, sed attollis.
Aude ignur, aude stabili peregrinas
Tentare sumptis etheris vias alis.
RANGONVS Ales, preuius tibi ductor,
Melior volantem Dadaalus veget pennam.

I

T H E S I V M
PHILOSOPHICARVM
LIBER I

EX LOGICIS.

Philosophiz vestibulum, & quasi ianuam merito dixeris eam disciplinam, quam alij Philosophiam rationalem ex antiquissima Philosophiz divisione, alij modum sciendi ex Peripateticorum Principe Arist. 2. Metaph. cap. 15. alij organum, seu instrumentum disciplinarum, tum ex alijs, tum ex ipso Aristotele, si quod non nulli tradiderunt, inos ipse logicos libros inscripsit organum, alij rationem disserendi ex Oratorum primo Philosophorum non ultimo M. Tullio in Partitionibus Oratorijs, & alibi, alij magis vsu receptis, criticisq; nominibus Dialecticam appellant, aut Logicam. Ad eam enim primum adeunt quicunq; prastantissimo philosophandi studio capiuntur: in ea diu, multumq; ad omnem desioiendi, partiendi, ratiocinandi subtilitatem Philosopho dignam exercentur: per eamdemq; ad interiora, & sanctiora quodammodo Philosophiz penetralia, occulta & abdita eiusdem mysteria proprijs inspecturi admittuntur. Quod cum mecum ipse perpenderem, in eam facile veni sententiam, ut a qua disciplina primum ad secretiorem Philosophiam aditum mihi patefactum fuisse intelligerem, eidem primum in his philosophicis thesibus locum esse tribuendum existimarem. Etenim quando ratio, ut cum Christianorum Aristotele, hoc est cum sapientissimo pariter, & sanctissimo viro Augustino lib. 2. de Ordinat. cap. 13. loquat, ad alia fabricanda transierit, nisi ipsa sua prius quasi machinamenta quedam, & instrumenta distingueret, notaret, dirigeret, proderetq; ipsam disciplinam disciplinarum, quam Dialecticam vocant? hæc docet docere, hæc docet discere. in hac se ipsa ratio demonstrat, atq; aperit, quæ sit, quid velit, quid valeat: scit scire: sola scientes facere non solum vult, sed etiam potest.

Logica Nomina, & Diuisiones. Cap. 1.

1
Logica
nomen.2
Diale-
ctica
nomen3
Logica
natura-
lis. et
artifi-
cialis.4
Actua-
lis, &

Qvonia[m] nominu[m] cog-
nitio, vt recte inquit Themi-
stius 2. Poster ea 9 in om-
ni inquisitione caput, &
origo est: idcirco huius di-
sciplinæ naturam inuesti-
gaturus, & pro viribus ex-
plicaturus, ab eisdem no-
minibus ordiar; inter quæ præcipua, & ma-
gis, vt supra indicavi, vtitata sunt Logica, &
Dialectica Sed Logicæ nomen, quod optime
in illam quadrat, substantiuè sumptum, nec
apud Aristotelem, nec apud Platonem, &
alios antiquissimos reperiri multi obserua-
runt. Nec ratio, syllogismus, aut demon-
stratio logica apud Aristotelem est ratio, syllo-
gismus, aut demonstratio propria huius disci-
plinæ, sed communis & probabilis tantum,
interdum etiam inanis: nec logicè dicere, aut
speculari est dicere ex præceptis, aut de re-
bus proprijs huius disciplinæ sed ex commu-
nibus, & probabilibus, aut etiam inaniter.
Dialecticè autem nomen à Platone quidem
in Philebo accipitur pro Metaphysica seu
Theologia naturali; ab Aristotele autem in-
terdum sumitur pro tota Logica seu pro tota
doctrina differendi, interdum pro sola Topi-
ca, seu parte illa Logicæ, quæ tractat de syl-
logismo topico, seu probabili, vt plurimum
vero pro facultate quadã distincta à tota Lo-
gica, & omnibus eius partibus, cuius facultas
proprium est de omnibus rebus probabili-
ter disputare. Quare ad sermonis ambiguita-
tem vitandam Logicæ potius, quam Dialecti-
cæ nomine vtemur.

2 In vniuersum igitur sumpta Logica diui-
ditur præcipuè in naturalem, & artificialem
in a qualem, & habitualem, in docentem, &
vteantem, in vniuersalem, & particularem, Lo-
gica naturalis nihil aliud est quam humanus
ipse Intellectus (de hominum enim Logica
loquimur) quatenus potest aliquomodo scire
quo pacto rectè differendum sit, etiam si nul-
lam artis noticiam habeat: artificialis est
ars quedam seu collectio præceptorum,
quarum qui tenent, facile, certa que ratione
vident quomodo rectè differendum sit.
Actua[li]s Logica est cognitio ipsa modi rectè
differendi, hoc est rectè definiendi, diuide[n]-

di, & argumentandi, siue demonstratiue siue
probabiliter, siue sophisticè, hoc enim totum
apud optimos etiam latinis auctoribus sig-
nificat verbum differendi: habitua[li]s vero est
habitus, seu habitus illa, quam habent, qui
hanc disciplinam, tenent, ad huiusmodi cog-
nitionem facile, & promptè eliciendam

3 Logica docens, seu abstracta, & auulsa à
rebus, quæ nomine Logicæ simpliciter prola-
to intelligitur, est quæ tradit præcepta rectè
differendi: vtens vero, seu applicata, & con-
creta rebus interdum dicitur ipsa Logica do-
cens, vt concurrit ad rectè differendum extrã
Logicæ docentem, interdum vero, quæcunque
disciplina extrã Logicam docentem, qua ius-
ta Logicæ doctis præcepta differitur & quã
uis Logica vtens quæ à latinis aptius vtitata
seu in vsum deducta dicitur vtroque præ-
dictorum modorum rectè sumatur, melius ta-
men sumitur posteriori modo: Itaque præ-
cepta quæcunque Logicæ expresse adducta ab
alijs disciplinis ad aliquid in ipsis probandum
possunt quidem rectè dici Logica vtens, seu
applicata rebus: non tamen à parte rei distin-
guuntur à Logica docente, sed sunt ipsa met
Logica docens, quatenus illa vtuntur aliæ di-
sciplina: adducta autem, siue expresse, siue ta-
cite ab ipsa Logica ad aliquid in ipsa proban-
dum, non possunt rectè dici Logica vtens.

4 Præcepta tamen demonstrationis, quæ tra-
duntur in libris Poster. tacite applicata rebus
alijs à logicis non solum dicuntur, & sunt Lo-
gica vtens, sed aliud etiam nomen assumunt,
dicunturque, & sunt scientia physica, si appli-
cetur rebus physicis, mathematica si mathe-
matis, & sic de alijs. Ad præcepta syllogis-
mi topici, quæ traduntur in libris Topicorum,
& præcepta syllogismi sophistici, quæ tradi-
tur in libris Elenchorum, tacite applicata rebus
quibuscunque, siue ad Logicam docentem
siue ad aliam disciplinam spectantibus dicitur
quidem, & sunt Logica vtens, non tamen
assumens nomen scienciæ Physicæ, etiam si ap-
plicantur rebus Physicis, nec Mathematicæ
etiam si applicantur rebus Mathematicis &
sic de alijs

5 Nec vero sola præcepta demonstrationis
tacite applicata rebus ad Logicam non perti-
nentibus, sed etiam præcepta syllogismi topici,

habi-
tuali.5
Dicitur,
et videtur.

& sophistici tacite applicata rebus quibuscumque, siue ad Logicam docentem, siue ad aliam disciplinam spectantibus gignunt habitus, ut inter se, tum à tota Logica docente, & singulis eius partibus distinctos: siue præcepta demonstrationis applicata, ut diximus, gignunt scientias alias à Logica, præcepta vero syllogismi probabilis gignunt habitum opinatiuum, præcepta denique syllogismi sophistici gignunt habitum erroneum. Neque .n. ad facile, & rectè differendum de rebus omnibus probabiliter sufficit habitus illius partis Logicæ docentis, quæ tradit præcepta syllogismi topici, sed requiritur necessariò alius habitus ab illo distinctus, qui est habitus opinatiuus, & ab Aristotele dicitur Dialectica: neque ad facile, & rectè de omnibus rebus differendum sophisticè sufficit habitus illius partis Logicæ, quæ tradit præcepta syllogismi sophistici, sed requiritur necessariò alius habitus ab illo distinctus, qui est habitus erroneus, & ab Aristotele dicitur Sophistica.

6 *Uniuersalis & particularis.*
6 Logica uniuersalis à quibusdam dicitur doctrina, quæ traditur in libris Priorum, ubi ostenditur, quid requiratur ad bonum syllogismum in genere, abstrahendo à materia determinata, in qua fiat: particularis uero, doctrina, quæ traditur in libris Posteriorum, Topicorum, & Elenchorum, ubi ostenditur quid requiratur ad bonum syllogismum in particulari, neque diuisio, sic explicata mala est, modo intelligitur esse Logicæ non adæquate, sed partialiter sumptæ ut ex infra dicendis patebit. Aliter ab alijs, & rectè Logica uniuersalis dicitur tota doctrina Logicæ quæ potest applicari omnibus scientijs, particularis uero illa tantum, quæ tradit præcepta rectè differendi seruanda in definitionibus, diuisionibus, & argumentationibus singularum scientiarum in particulari, nam etiam hæc doctrina, quæ solet etiam dici modus proprius, & particularis procedendi in singulis scientijs, non quidem absolute, sed ex suppositione ad Logicam spectat. Si rationem per modum proprium, & particularem procedendi in singulis scientijs intelligatur ordo doctrinæ, secundum quem hoc prius, illud posterius in singulis scientijs tractandum est, eum tradere in uanaquaque scientia in particulari pertinet ad illam scientiam: in omnibus uero scientijs non nisi ad peritiam, hoc est ad collectionem omnium scientiarum.

7 *Inuentio.*
7 Diuisio Logicæ in Inventionem, seu partem inuentiuam, hoc est rationem inueniendi argumenta, & Iudicium, seu partem

iudicatuam, hoc est rationem accommodandi argumenta ad propositum cocludendum, aut eadem est cum diuisione docentis, & uentis restricta ad rationem argumentandi, aut non magis ad Logicam quam ad aliam quancumque disciplinam pertinet. Repudianda uero non est, quæ à nonnullis affertur Logicæ diuisio, in artem ueterem, quæ continet doctrinam librorum Prædicamentorum, & librorum Perihermenias, quibus addi potest etiam libellus Porphyrii, & artem nouam, quæ complectitur doctrinam librorum Priorum, Posteriorum, Topicorum, & Elenchorum. At alix quæ affertur solent diuisiones in tres partes, uel iuxta tres intellectus nostri operationes, uel iuxta tres differendi modos, an admittendæ sint, ex dicendis infra de Logicæ subiecto intelligi poterit. Rhetorica tamen, & Poetica non sunt uilto modo partes Logicæ, sed habitus à Logica, & alijs disciplinis distincti, quamuis in Rhetorica, ut tradit cõsueuit, aliquid sit, quod ad Logicam pertinet, neque uero Rhetorica, aut Poetica sunt proprie, & presse artes, aut facultates, sed scientiæ, quæ iudicantur non solum Politicæ, seu Ciuili, ut non nemo dixit, sed etiam, & multo magis Canonice, & Ecclesiasticæ, multo autem minus Logicæ pars est Historia.

Logica Cause, Natura, Necessitas. Cap. II.

8 *Logica efficiens et finis.*
Efficiens Logicæ artificialis docentis (hanc enim in posterum nomine Logicæ intelligemus) est intellectus humanus suo tantum naturali lumine utens; Finis uero non rectè dicitur esse ueri, & falsi iudicium, ut Stoici dixerunt, nec de re quauis probabiliter disputare, ut alij, sed dirigere operationes intellectus. Cum enim tres in nobis sint potentie, quæ modum operandi à natura determinatum non habent, sed indifferentes, & determinatæ sunt ad bene, uel male operandum, intellectus, uoluntas, & potentia, quæ dicitur factiua seu executrix, sicut ad perfectè dirigendas operationes uoluntatis inuenta est scientia moralis, & ad perfectè dirigendas operationes potentie factiue inuenta est multiplex scientia factiua, seu ars docens, & architectonica; ita ad

8 *Indicium.*

8 *Artem ueterem, & nouam.*

9 *Rhetorica, Politica, Historica.*

1 *Logica efficiens et finis.*

Opera-
tionis
intelle-
ctus

perfectè dirigendas operationes Intellectus inuenta est Logica.

9 Tres autem sunt Intellectus nostri operationes; prima quæ communiter dicitur simplex apprehensio, ab Aristotele 3. de anima t. 1. indiuisibilem intellectu, est illa per quam Intellectus noster rem simpliciter cognoscit nihil de illa affirmando aut negando. secunda quæ cõmuniter dicitur iudicium prædictiuum, vel affirmatio, & negatio, ab Aristotele 3. de anima t. citato, & sequenti, compositio, & diuisio, est illa, per quæ Intellectus iudicat vnum de alio affirmando, aut negando. tertia, quæ communiter dicitur iudicium illatiuum, est illa per quam ex notis ignotum infertur: Quæ operationes ita se habent, vt possit quidem esse prima sine secunda, & secunda sine tertia, non possit tñ esse secunda sine prima, nec tertia sine secunda antecedere, nec solum prima à secunda, & tertia, sed et secunda, & tertia inter se essentialiter differunt, & quæ tertia interdum sumitur nõ pro iudicio illatiuo præcise, sed pro toto syllogismo, de quo infra.

Imper-
fectio-
nes ope-
rationis
intelle-
ctus.

10 Subiacent autem prædictæ Intellectus nostri operationes quinque imperfectiõibus, videlicet difficultati, qua a græ cognoscimus; ignorantia qua vel nullo modo, vel non perfectè cognoscimus; confusione, seu obscuritati, qua per modum totius sine partium distinctione cognoscimus; innaturalitati, seu peruersioni ordinis naturalis, qua aliter cognoscimus quam natura rei saltem vt à nobis cognoscibilis est, postulet; & errori, seu falsitati, & deceptioni, qua nobis persuademus esse quod non est, vel non esse quod est, quarum imperfectiõnes quatuor priores reperiri ali quo modo possunt in omnibus prædictis tribus operationibus, postrema proprie in sola secunda, & tertia. Difformitas autem, quæ interdum cernitur in prima operatione (quidquid sit de ea, quæ interdum cernitur in sententia, de qua alibi) cum apprehenditur esse quod non est, vel non esse quod est, reducit ad ignorantiam, atque ad has omnes imperfectiõnes, quantum humano modo tolli possunt, tollendas inuenta est Logica.

11 Difficultas. n. ab oib. operationibus intellectus tollitur modo dicto per frequentem usum regularum logicarum rebus applicatarum; ignorantia per scientias ipsam, regulis comparatis; confusio per regulas distinctionis, seu diuisionis; innaturalitas, partim per regulas definitionis, partim per regulas diuisionis, & argumentationis, per quas etiam tollitur error: & ita consequenter per Logicam diriguntur operationes Intellectus, quæ indigent di-

rectione. Atque hic est, vt dictum est, finis Logicæ non per accidens, qui etiam dicitur finis extrinsecus, & finis scientiæ, sed per se, duplex tamen cum sit finis per se, proximus, & remotus; proximus finis Logicæ est dirigere in actu primo operationes Intellectus, hoc est cognoscere modum recte differendi, seu recte definiendi, diuidendi, & argumentandi: remotus vero est dirigere in actu secundo operationes Intellectus, hoc est recte differere, seu recte definire, diuidere, & argumentari in quantumque materia.

12 Materia, & forma, non quidem physica (nam hæ nullæ in Logica sunt, nisi quod materia in qua est Intellectus) sed metaphysicæ, hoc est genus, & differentia eiusdem Logicæ, intelliguntur ex eius nature explanatione. Nõ est igitur Logica habitus erroneus, aut opinatiuus, aliusue inclinans Intellectum ad intelligendum nunc verum, nunc falsum, sed inclinans ad se per intelligendum verum. Consequenter non est facultas proprie, & expressè dicta, quæ requirit tres conditiones, prima est, vt in vtraque parte, seu quod idem est de contrariis, seu oppositis disputet, secunda est vt ex communibus, & probabilibus procedat, tertia vt non habeat determinatum obiectum, sed per omnia vagetur. Nec est vllus ex quinque habitibus intellectus enumeratis ab Aristotele 6. Ethicorum cap. 3. hoc est nec Prudentia, nec Intellectus, nec Sapientia, nec Scientia, nec Ars vt sumuntur ab Aristotele loco citato non ideo tamen non est verè, & proprie virtus intellectus, & verè, & proprie Scientia, non tñ speculatiua, vt est illa, de qua Aristoteles loco citato, sed practica, nõ quidem pressè, sed latè.

13 Est autem Logica sub una ratione instrumentum, sub alia etiam pars Philosophiæ, nec solum tamen Philosophiæ, sed et aliarum etiam disciplinarum est instrumentum, & quidem non figurate, & improprè, sed verè, & proprie, nec solum ratione suorum præceptorum à rebus uniuersorum, sed etiam ratione eorundem rebus applicatorum, diuerso tamè modo, vt paulo post dicam. Nemo n. potest nisi forte temere, & casu definire, recte diuide re, & argumentari in materijs, quæ Logica indigent, de quibus infra, quin aliquo modo faciat reflectionem ad præcepta recte definiti diuidendi, & argumentandi, quatenus traduntur in Logica, & videat quomodo applicanda sint præsentì materiæ, in qua facienda est definitio, diuisio, & argumentatio, quamuis illi qui valde sunt in differendo exercitati, vix ac ne vix quidem animaduertant se facere huiusmodi reflectionem.

4
Logica
scientia

14 Quæ tripliciter fieri potest, vel ad præcepta in abstracto considerata qualia sunt, definitio debet conuerti cum definito, diuisio debet continere omnia membra diuisi &c. vel ad præcepta in concreto, seu applicata alicui materię siue vere qualia sunt animal rationale, quæ esse definitio applicata materię physice; quæ uel est substantia, uel accidens, quæ esse diuisio applicata materię metaphysicæ &c. siue factæ qualia sunt argumenta, quæ Aristoteles sepè cõstitit in litteris A. B. C. Reflexio tamen ad præcepta in abstracto, illis quæ non ualde in Logica sunt exercitati, paulò est difficilior, quàm reflexio ad præcepta in concreto, præsertim uere materię applicata, ut merito in Logica soleant præcepta per exemplã uera, sed nota explicari, ut facilius à Logicæ studiosis percipiantur.

15 Sed in præceptis Logicæ quocunq; prædictorum trium modorum cognitio, duo sunt distinguenda, nimirum ipsa præcepta secundum se, quæ se habent ut obiectum, & cognitio circa ipsa uersans, ita ut cum dicimus præcepta Logicæ esse instrumenta ad rectè definiendum, diuidendum, & argumentandum, non intelligantur præcepta secundum se, seu seiuncta à cognitione circa ipsa uersans, sed præcepta cognita, seu quod idem est, cognitio perceptorum. Et iuxta hæc intelligendum est quod supra dixi, Logicæ esse instrumentum non solum ratione suorum præceptorum à rebus aulisorum sed etiam ratione eorumdem rebus applicatorum. Si quis enim per præcepta rebus applicata intelligeret definitiones, diuisiones, & argumentationes, quæ sunt in scientijs, & disciplinis sine reflexione, seu cognitione prædicta argumentationis quidem præcepta ratione antecedentis adhuc essent instrumenta, definitionis autem, & diuisionis non item.

16 Subiectum de quo Logicæ, quod dicitur etiam subiectum attributionis, & quod ordinatio diuersum est à subiecto in quo infra asserendo, non est ens rationis in genere, nec ens rationis logicum, siue in concreto, siue in abstracto quolibet modo sumptum, nec uoces, nec res omnes, sed orationes intellectus, non tamen dirigibiles, sed rectæ, neq; hæc ipsæ omnes, nec sola de monstratio, nec modus sciendi pro ut solam demonstrationem, & definitionem complectitur, nec solus syllogismus. Licet enim Logicæ, quam habemus Aristotelis subiectum de quo seu attributionis sit solus syllogismus, cuius terminos simplices tradit in libro Prædicamentorum, cui merito præmittitur liber

Prædicabilem, complexos uero, seu enunciationes in fibris Perihæmenias, formam in libris Priorum, materiam circa quæ uersatur necessariam in libris Posteriorum, probabile in libris Topicorum; apparet in libris Elêchorum: Logicæ tamen secundum se spectatæ huiusmodi subiectum est modus rectè differendi; subiectum autem seu obiectum formale, quod dicitur etiam ratio formalis sub qua, est idem modus rectè differendi supra dictus sumptus formaliter, ut modus rectè differendi, seu quod idem est, sunt operationes Intellectus nostri rectè Logicæ auxilio à rebus aulissæ quatenus sunt instrumenta rectè differendi, seu quatenus sunt directiua operationum Intellectus. Tamen si autem omnia, quæ diximus subiecta in Logica rectè distinguantur, & nomine subiecti Logicæ absolute, & sine addito possit rectè intelligi tam subiectum in quo, quàm subiectum, seu obiectum formale: tamen potius intelligendum est subiectum de quo seu attributionis, quàm aut subiectum in quo, aut formale.

17 Iam si ex dictis perfectæ Logicæ definitio colligenda est, ea in hunc modum breuiter tradi potest: Logica est scientia instrumentalis de modo rectè differendi, & quoniã supra explicauimus per modum rectè differendi, intelligi modum rectè definiendi, diuidendi, & argumentandi, quæ sunt Logicæ instrumenta, de his singulis aliquid dicam, si tamen prius quæ sit Logicæ necessitas indicauero. Ut igitur ad scientiã quæcumque totalè præsertim ex perfectioribus perfectè acquirendam Logica est necessaria secundum quid seu ad hunc esse, hoc est uilis: ita non est necessaria simpliciter ad quæcunq; scientiam partialem, immo nec ad quæcumque totalem non solum imperiecte, sed etiam perfectè, atque adeo satis facillè acquirendam modo particula (perfectè) non extendatur etiam ad perfectam solutionem philosophatõ omnium contrariorum. Est tamen eadem Logica necessaria simpliciter hominibus in hoc statu naturaliter philosophantibus ad omnes ferè scientias totales, siue speculatiuas, siue practicas, perfectiores, ac nobiliores perfectè comparadas: addita uero est particula (ferè) ut ab huiusmodi necessitate excipiat, tùm Mathematica, tùm ipsa Logica secundum aliquam sui partem sed iam ad Logicæ instrumenta ueniamus.

6
Logicæ
definitio.

7
Necessitas
Logicæ.

5
Logica
Subiectum
dum

Logica Instrumenta hoc est,

Definitio, Diviſio,

Argumentatio.

Cap. III.

1
Inſtr
umentū
Logici

2
Methodi
dicitur.

Magnam simplicium, complexorumque terminorum syluam ad hæc explicanda præmitti solitam, partim hic omittebam, aut potius supponebam, partim in tertium librum, ubi eorū

nonnulli paulo accuratius explicabuntur reijciendam existimo, hic tantum dico simplicium terminorum affectiones à Logiciſ communitari, & rectè sex numerari, suppositionem, statum, ampliationem, distractionem, restrictionem, & appellationem: complexorum vero terminorum perfectiorum, hoc est enūtiationum tres, oppositionem, æquipollentiam, conversionem. Jam vero Logicum instrumentū presse dictū, de quo hic sermo est, nihil aliud est quam id, quo tanquam adminiculo à Logica inuento Intellectus utitur ad rectè discernendum, seu ad perueniendum ex notis in cognitionem ignoti. Quod non solum argumentationi, sed etiam definitioni, & diuisioni à Logica traditis, diuerso tantum modo conuenit; alijs non conuenit.

19 Methodus enim, quam aliqui ut distinctum rectè discernendi instrumentum nunciant, interdum sumitur pro ordine doctrinæ in tradendis scientijs, & disciplinis seruando, qui in eo consistit, ut ea prius tractentur, quæ necessaria, vel utilia sunt ad cognitionem aliorum postea tractandorum, & diuiditur communiter in ordinem compositiuum, seu collectiuum, secundum quem à principijs ad principiatum, & à partibus ad totum progredimur, & ordinem resolutiuum, seu diuisiuum, secundum quem à principiato ad principia, & à toto ad partes procedimus. Interdum vero sumitur pro modo definiendi, diuidendi, & argumentandi siue à rebus abstracto, siue rebus applicato, interdum denique sumitur pro ipsis scientijs, & disciplinis, quæ quia methodis, & modis definiendi, diuidendi, & argumentandi utuntur, aliquando ab Aristotele dicuntur methodi, ac primo quidem, & tertio modo methodus non est rectè discernendi instrumentum, nisi quatenus nomine scientiæ, & disciplinæ comprehenditur etiam Lo-

gica: secundo autem modo est quidem rectè discernendi instrumentum, sed non distinctum à tribus supra enumeratis, etiam explicandis, initio factò à definitione.

20 Definitio igitur ex Aristotele primo Topicorū cap. 4. est oratio quod quid erat esse significans, hoc est oratio explicans naturam seu essentiam rei: & dupliciter accipi solet aliquando quidem pro oratione imperfecta, qua distinctè significatur essentia rei, ut cum dicimus animal rationale, quæ est maxime propria definitionis acceptio, aliquando vero pro oratione perfecta, qua definitio de definito, seu essetia distinctè accepta de eo, cuius est essentia, prædicatur, ut cum dicimus, homo est animal rationale, quæ non tam est definitio, quam propositio definitiua. Et hoc posteriore modo iidem interdum terminis constat definitio quibus demonstratio, quod tunc fit, cum propositiōis definitiue additur aliqua definitionis causa, ut cum dicimus homo est animal rationale ad beatitudinem conditum, quam proinde definitionem merito Aristoteles, secundo Posteriorum. t. 10. dicit esse orationem significantem propter quid est, & tanquam demonstrationem ipsius quid est positione discernentem.

21 Utrobilibet autem prædictorum modorū sumatur definitio essetialis, & simpliciter sic dicta, alia dicitur esse physica, quæ traditur per partes essentielles physicas, hoc est per materiam, & formam physicam, alia metaphysica, quæ traditur per partes essentielles metaphysicas, hoc est per genus, & differentiam, siue sit genus proximum, siue remotum siue etiam remotum omne simul, & proximum, quanquam melius ponatur solum proximum. Ad definitionem tamen essentialē reuocantur etiam illæ, quæ loco differentie continent tantum aut materiam propriam aut formam propriam definiti, ut si dicas, homo est compositum substantiale, cuius materia est corpus rectum, vel cuius forma est anima rationalis; & ille, quæ loco differentie continent partes integrantes, ut si dicas Respublica est communitas ex sacrorum ministris, nobilibus, & plebe constans, quæ etiam definitio nominis, quam Logici nunc interpretationem, nunc definitionem quid nominis vocant, & à nominis notatione, seu ethymologia differt, potest dici essentialis, quatenus per illam essentia non iais, quæ in significatione consistit, explicatur.

22 Duo autem conueniunt, & rectè ex Platone in Sophista, & Phædro, & Aristotele secundo Posteriorum cap. 9. traduntur medi-

7
Defini
10.

inuestigandæ definitionis, alter per diuisionem, seu resolutionem, alter per compositionem, seu collectionem, per diuisionem seu resolutionem inuestigatur definitio, quando accipitur supremum genus rei definiendæ, & eo usque per essentialia differetias diuiditur, donec ad differentiam propriam rei definiendæ peruenerit. Per compositionem vero, seu collectionem inuestigatur eadem definitio, quando accipiuntur inferiora rei definiendæ, & considerantur ea, in quibus inter se differunt, & ea in quibus conueniunt, tum relictis istis, in quibus differunt, assumuntur ea, in quibus conueniunt, quæ simul cū genere proximo dabunt illius rei definitionem. Horum duorum modorum inuestigandæ definitionis, prior est communior, facilior & certior, posterior autem inuentionis ordini est accommodatior. aduertendum tamen in posteriori modo, ut id in quo inferiora conueniunt, sit aliquid, quod illis cōueniat essentialiter, alioquin definitio non erit essentialis.

23 Leges, seu præcepta bonæ definitionis sunt quatuor. Primum est, ut definitio non tradatur ex ignotioribus, aut æquè ignotis sed ex notioribus, quam sit definitum. Secundum est, ut definitio sit propria definiti, hoc est nec latius nec minus late pateat, quàm definitum, sed cum illo reciprocetur, seu illi tantum, & non alij conueniat. Tertium est, ut nihil definitionis desit aut superfit. Quartum est, ut definitio sit breuis. Discrimen tamen est inter hæc quatuor præcepta, quod defectu duorum posteriorum, aut vnus ex ipsis definitio imperfecta quidem, non tamen nulla, defectu autem duorum priorum, aut vnus ex ipsis, nulla esset. atque hæc omnia præcepta communia sunt, tum definitioni essentiali, de qua hæcenus locuti sumus, tum definitioni accidentalii, seu descriptioni.

24 Quæ ex Aristotele primo Topicoꝝ c. 4. definiti potest oratio non significans quod quid erat esse rei, sed aliquid, quod soli inest, & conuersum de re prædicatur: vel paulo clarior, oratio quæ explicat quidem essentiam rei, sed per aliquid accidentale, & duplex est altera quæ dicitur accidentalis, altera quæ causalis, quamuis etiam causalis dici possit accidentalis. Descriptio accidentalis est oratio explicans essentiam rei per genus, & vnâ proprietatem, vel per plura accidentia communia quæ cum re descripta conuertantur. Ad proprietatem autem reducuntur etiã differetia respectu generis, cuius sunt differetia modo sumantur sub distinctione, ut si dicatur animal est viuens rationale, aut irra-

tionale, sumpto viuente ut sumitur in prædicamento substantiæ, & irrationali pro positio oppposito rationali. Descriptio causalis est oratio explicans essentiam rei per genus, & vnâ, vel plures rei causas extrinsecas, ita ut cum re descripta reciprocetur, descriptio nes autem à circumstantiis, & adiunctis, quæ apud Oratores, Historicos, & Poetas frequentes sunt, elegantes ille quidem sunt, sed ad propriam rei naturam explicandam, & ad argumentandum ut plurimum sunt inutiles. Iisdem autem duobus modis, quibus inuestigari posse diximus definitionem, inuestigari potest etiam descriptio. aduertendum tamen in priori modo ad inuestigandam descriptionem non esse diuidendum genus per differentias essentialia, sed per accidentales, in posteriori vero id, in quo inferiora conueniunt non debere esse illis accidentalibus, sed essentialibus. Atque hæc de definitione tum essentiali, tum accidentali, seu descriptione.

25 Diuisio est oratio, qua totum in suas partes diuiditur, seu explicas partes alicuius totius, ac totum quidem quod diuiditur, appellatur à logicis diuisum, partes autem in quas diuiditur, appellantur membra diuidentia, seu diuisionis, & diuisio etiam interdum accipitur pro oratione explicante partes totius, quæ est maxime propria diuisionis acceptio, interdum pro oratione, qua huiusmodi partes prædicantur de suo toto, quæ potius est propositio diuisiua, quàm diuisio. In vniuersum autem vt septem distinguuntur genera totorum ita sepe in distinguuntur genera diuisionum. Primum est totius nominalis hoc est vocis multiplicis, in sua significata. Secundum totius integralis preste, & proprie dicti, quod scilicet est formaliter quantum, & diuisibile. Tertium totius integralis latius dicti, quod scilicet nõ est formaliter, sed tantum virtualiter quantum. Quartum totius essentialis physici. Quantum totius essentialis metaphysici. Sextum totius vniuersalis, seu potentia lis. Septimum totius accidentalis. Tripliciter tamen fieri potest diuisio totius accidentalis; aliquando enim diuiditur subiectum in accidentia, ut cum dicimus hominũ alius est niger, alius albus, &c. Aliquando accidens in subiecto, ut cum dicimus, alborum aliud est nix, aliud lac &c. Aliquando accidentia in accidentia, ut cum dicimus alborum, aliud est durũ aliud molle, &c. atque ad has reuocari possunt omnes aliæ diuisiones pro accidentis.

26 Leges, seu præcepta bonæ diuisionis sunt quatuor; Primum est ut singula membra di-

uidentia

4
Deser-
prio.

7
Diuisa.

videntia minus continent, quàm diuisum, & omnia vero simul sumpta diuiso adzqueſtur. Secundum eſt, vt diuiſio fiat in membra diuidentia proxima, ſi fieri poteſt, hoc eſt niſi proxima ignota ſint, tunc enim faciendâ eſt per remota. Tertium eſt, vt ſi membra diuidentia pauca ſint, omnia numerentur, ſi vero multa, vno aut altero nominato, reliqua negatione aliqua ſignificetur. Quartum eſt, vt membra diuidentia ſaltem virtute ſint contra diſtincta. Atque hæc de Diuiſione.

Argumentatio

27 Argumentatio rectè intelligi non poteſt, niſi prius intelligatur quid ſit argumentum preſſe ſumptum, vt ab argumentatione aliquo modo diſtinguitur: latius enim ſumpta hæc duo confunduntur. Argumentum igitur, quod alio nomine medium, & medius terminus appellatur, nihil aliud eſt quam inuentum, ſeu excogitatum quid ad faciendam fidem, ſeu ad aliquid probandum. Argumentatio verò auctore Tullio in Partitionibus, eſt argumenti explicatio, intellige, non quæcunque, ſed talis, vt ex argumento aliquid aliud conſequi deſinet. quæ mobrem argumentatio clariùs deſcribi poteſt, oratio, quæ vnum ex altero conſequi, ſeu inferri denotatur, ex qua definitione patet ad argumentationem duas vt minimum requiri enuntiationes, in quarum vna ponatur argumentum, ſeu medium, in altera, id quod ex argumento, ſeu medio conſequitur. Illa autè enuntiatione, in qua ponitur argumentum, ſeu medium dicitur antecedens, altera in qua ponitur id, quod ex argumento, ſeu medio conſequitur, dicitur conſequens, in ter quæ intercedit quodammodo conſequentia, quæ nihil aliud eſt, quam ipſum conſequi vnum ex altero, conſequentis videlicet ex antecedente, quæ conſequentia exprimitur per particulam (ergo) quæ idcirco dicitur nota iſtationis, vel per aliam æquivalentem.

28 Et quæ multis conſequentia à conſequentem ſic ab illa denominato ita diſtinguitur, vt in multis argumentationibus poſſit dari conſequentia vera, & conſequentis falſum vel è contrario, atque ita poſſimus duplex realiter diſtinctum formare iudicium, alterum de conſequentem ſecundum ſe, vt quædam enuntiatione eſt, alterum de conſequentem; non ideo tamen cum argumentamur neceſſe eſt facere, aut communiter ſacimus huiusmodi duplex iudicium, ſed vnum, & idem, quod proprie dicitur iudicium iſtationis, quo iudicamus conſequentis dependet ab antecedente, hoc eſt prædicatum, & ſubiectum in conſequentem cõnexa, aut non cõnexa eſſe inter ſe, mediante connexionem, aut non cõnexionem eorundem

cum medio termino in antecedente, ita vt directe feratur huiusmodi iudicium, indirecte in antecedens.

Argumentationis ſpecies, hæc eſt Syllogismus, Enthimema, Inductio, & exemplum.

Cap. IV.

29 Argumentationis ſic explicata, quatuor ſunt ſpecies, ſyllogismus, enthimema, inductio, & exemplum, quæ multis aſtoteleſe enumerans ſpecies argumentationis ſæpè numero nõ niſi ſyllogismi, & inductiois mentionem faciat, quia enthimema eſt imperfectus ſyllogismus, exemplum autem imperfecta inductio vt infra. Primum autem de ſyllogismo prima ac præcætiſſima argumentationis ſpecies agendum eſt. Syllogismus igitur ex Ariſtotele. 1. Primum cap. 1. eſt oratio, in qua quibusdam poſitis, alterum quid à poſitis neceſſe eſt contingere eo quod hæc ſint. breuius autem, eſt argumentatio, in qua ex duabus præmiſſis enuntiationibus inferitur tertia, & diuiditur, tum ratione materiæ ex qua conſtat, tum ratione formæ, tum ratione materiæ circa quam verſatur.

30 Ratione materiæ ex qua conſtat, diuiditur in ſimplicem, & hypotheticam, ſimplex rursus in abſolutum, & modale. ſyllogismus ſimplex eſt in quo omnes enuntiationes ſunt ſimplices, hypotheticus eſt in quo vtraque, vel ſaltem vna præmiſſarum eſt enuntiatione hypothetica. Abſolutus eſt, in quo omnes enuntiationes ſunt abſolutæ. Modalis eſt, in quo vtraque, vel ſaltem vna præmiſſarum eſt enuntiatione modalis. Ratione verò formæ ita diuiditur, vt alius ſit ſyllogismus primæ, alius ſecundæ, alius tertiæ figuræ, idque varijs modis, de quibus paulo poſt. Ratione denique materiæ, circa quam verſatur, diuiditur in demonſtratiuum, ſeu neceſſarium, topicum, ſeu probabilium, ſophiſticum, ſeu apparentem, de quibus inferius.

31 Materia, ex qua conſtat ſyllogismus abſolutus, proxima quidem ſunt enuntiationes, remota vero ſunt termini, hoc eſt ſubiectum, & prædicatum, ex quibus componuntur enun-

1
ſyllogiſ
mus

ciatio.

ciationes: nomine enim termini non intelligitur copula, quæ est forma enunciationis, sed subiectum, & prædicatum. tribus autem dumtaxat diuersis terminis, hoc est maiori extremo, minori extremo, & medio, tribusq; enuntiationibus, hoc est duabus propositionibus, seu præmissis, quarum altera dicitur maior, altera minor, & vnica Conclufione constare debet omnis absolutus syllogismus.

Forma eiusdem syllogismi absolute nihil est aliud quam ordo seu dispositio, tum terminorum, tum enuntiationum, ex quibus constat, quæ vt bona sit, constare debet ex figura, & modo syllogistico. Figura syllogistica est medijs termini cum duobus extremis ad conclusionem inferendam apta collocatio: modus syllogisticus est propositionum quod ad quantitatem hoc est vniuersalitatem, & particularitatem, & quo ad qualitatem essentialem, hoc est affirmationem, & negationem ad conclusionem inferendam apta dispositio.

32. Figure Syllogisticæ tres sunt; prima est in qua medius terminus subijcitur in maiori propositione prædicatur in minori: Secunda in qua medius terminus prædicatur tam in maiori, quam in minori propositione; Tertia in qua medius terminus subijcitur tam in maiori, quam in minori. Quarta autem figura, quæ Galeni dicitur, in qua medius prædicatur in maiori propositione, & subijcitur in minori, non est admittenda vt figura distincta, sed reuocanda ad primam cuius tantum præmissas transponit, siue directam, siue indirectam colligat conclusionem. Modi syllogistici in prima figura rectè dicuntur esse nouem, quatuor directi, & quinque indirecti, in secunda quatuor directi, in tertia sex item directi, cui omnes artificiose indicantur vulgatis vericulis, Barbara, Celarè, &c. esto alij indirecti, sed minus vsitati tum in prima, tum etiã in secunda, & tertia figura esse possunt. Illi autem dicuntur modi directi, in quibus inferitur conclusio directa, & naturalis, ad quam scilicet naturali impulsu ferimur, quod aliqui tunc fieri dicunt, cum maius extremum de minori concluditur: sed clarius dicitur fieri, cum inferitur pro conclusione propositio illa, quæ erat questio, illi indirecti, in quibus inferitur conclusio indirecta, & innaturalis, ad quam scilicet naturali impulsu non ferimur, quod aliqui tunc fieri dicunt, cum minus extremum de maiori concluditur, sed clarius dicitur fieri cum inferitur pro conclusione propositio illa, quæ erat questio, sed illius conuertens.

33. Regule communes omnibus figuris sunt quatuor, Prima est, ex præmissis particularibus nihil vi formæ concluditur. Secunda, ex duabus præmissis negatiuis nihil vi formæ concluditur. Tertia, si altera præmissarum fuerit particularis, conclusio etiã debet esse particularis. Quarta, si altera præmissarum fuerit negatiua, conclusio etiã debet esse negatiua. Præter has quatuor regulas, sex alia sunt præcepta omnibus figuris communia, quæ licet ex prædictis regulis, & alijs supradictis colligi possint, maioris tamen claritatis gratia hic subijciuntur. Primum est vt medius terminus in altera saltem præmissarum completè distribuatur, hoc est sumatur vniuersaliter pro omni re, pro qua sumi potest. Secundum, vt nullus terminus, qui non fuerit distributus in præmissis distribuatur in conclusione. Tertium, vt maius extremum positum in maiore propositione, neque secundum totum, neque secundum partem repetatur in minore. Quartum, vt medius terminus positus in præmissis, neque secundum totum, neque secundum partem repetatur in conclusione. Quintum, vt nihil ponatur in conclusione, quod positum non fuerit in præmissis. Sextum, ex quo pendet nonnulla ex prædictis, vt feruntur semper eadem affectiones terminorum, ita vt non aliter supponant, aut ampliuntur, aut restringantur &c. in præmissis quam in conclusione.

34. Primæ autem figure peculiare regula duæ sunt. Prima, quæ communis est etiam secunde figure, est, ex maiori propositione particulari nihil sequitur. Secunda, quæ communis est etiam tertie figure, est, ex minori propositione negatiua nihil sequitur. Secunda figure item duæ. Prima quæ communis est primæ figure, vt diximus, est, ex maiori propositione particulari nihil sequitur. Secunda quæ propria est secunde figure, est, ex duabus præmissis affirmatiuis nihil sequitur. Tertia figure vnica regula communis etiam primæ figure, vt diximus, est, ex minore propositione negatiua nihil sequitur. Nobilissima verò inter prædictas figuras, & jex Aristotele 1. Posteriorum textu 31. maxime scientiã est prima. omnes autem habent principia, quæ dicuntur regulatiua, hoc est pronuntiata, seu axiomatica quædam lumine naturali nota, ex quibus supra dictæ ipsarum regulæ, & vis omni inferendæ conclusionis in ipsis pendet, ita vt si negatio illatio, seu consequentia ex huiusmodi principijs euidenter probari possit.

Sicut autem tres sunt diuerſæ figuræ, vt diximus: ita tria sunt diuerſa principia regulatiua.

3
Principia
regulatiua
ſunt tria.

35 Principium regulatiuum primæ figuræ appellatur dictum de omni, & dictum de nullo, quod Aristoteles primo Priorum ca. 1. ita explicat, vt dictum de omni, & de nullo fit quando prædicatum ita prædicatur de aliquo ſubiecto, vt nihil poſſit accipi ſub illo ſubiecto de quo idem prædicatum non prædicatur: ab alijs verò in hunc modum. Quidquid affirmatur vel negatur de aliquo toto vniuerſali diſtribuitur completè rectè etiam affirmatur vel negatur de omnibus, & ſingulis contentis ſub illo. Quod principium licet ratione affirmationis, & negationis fit duplex ratione tamen euidentiæ, quæ in vtroque eadem ſeu omnino ſimilis eſt merito cenſetur vnum: eoque regulari dicitur prima figura vel in actu exercito cum videlicet aliquis ſciens dictum principium, nulla illius facta mentione, tacite exercet quod ſcit in illo contineri: vel in actu ſignato, cum videlicet aliquis expreſſè ſignat, ſeu indicat, & præfert dictum principium ita vt illo vtatur ad probandum aliquid alicui conuenire, vel non conuenire, aut aliquem ſyllogiſmum primæ figuræ rectè concludere. Quod idem proportione licet intelligendum eſt de principijs aliorum figurarum.

36 Principium regulatiuum ſecundæ figuræ eſt, quidquid repugnat conſequenti, repugnat antecedenti. In quo principio nomine conſequentis intelligitur prædicatum quod neceſſario conſequitur ad aliud, ſeu ita eſt cum alio connexum, vt illo aho poſito, neceſſario etiam ipſum ponatur: nomine verò antecedentis intelligitur id, ad quod tale prædicatum neceſſario conſequitur, vt dictum eſt, quomodo genus, diſſerentia, tota deſinitio, & proprietas alicuius rei dicuntur conſequentia illius rei, res autem illa dicitur antecedens.

37 Principium regulatiuum tertie figuræ eſt, quæ ſunt eadem vni tertio, ſunt eadem inter ſe, & quæ non ſunt eadem vni tertio, non ſunt eadem inter ſe. Quod principium eadem ratione duplex, & vnicuique poteſt quo principium primæ figuræ quomodo autem hoc principium habeat aut nõ habeat locum in Sanctiſſima Trinitate Theologiſ explicandum relinquimus optime deſendentibus nihil ex eo celligi contra illud altiſſimum fidei myſterium. Aduertendum tamen eſt vnum quodque prædictorum trium principiorum illi figuræ tribui, in qua illius

vis maxime apparet, ſed non ideo negari, quin principium primæ figuræ appareat etiam in omnibus modis ſecundæ, & tertie: principium verò ſecundæ in omnibus modis negatiuis primæ, & tertie: principium denique tertie in omnibus modis primæ, & ſecundæ.

38 Non omnes autem ſyllogiſmi, qui in prædictis tribus figuris conſici poſſunt ſunt æque perfecti, vt merito dicantur alij eſſe perfecti, alij imperfecti ſeu minus perfecti. Syllogiſmi perfecti ſunt qui nulla re indigent, vt eorum concludendi neceſſitas omnino euidenter appareat, cuiusmodi ſunt tantum quatuor modi directe primæ figuræ: Imperfecti ſunt illi, qui vt eorum concludendi neceſſitas omnino euidenter appareat, vna re vel pluribus indigent, & huiusmodi ſunt reliqui omnes modi omnium figurarum. Qui licet ſatis probari poſſunt experientia, qua conſtat eos eadem ſeruatã forma in quacunque materia ſemper bene concludere: tres tamen aliæ ſunt compendioſiores, & tutiores illos probandi rationes. Prima dicitur probatio per deductionem ad impoſſibile. Secunda pronatio oſtenſiua. Tertia probatio per expoſitionem.

39 Probatio per deductionem ad impoſſibile, quæ ad probationem ex hypotheſi ſeu ex ſuppoſitione reducit, tunc fit, quando ex contradictoria alicuius conſiſtionis veræ, ab aduerſario tamen negatæ, & ex alia euidenter vera deducimus aliquid, quod fit impoſſibile, quod ille ne admittat cogitur negare quod conſeſſerat, & concedere, quod negauerat. Et hoc modo probari poſſunt omnes modi imperfecti, immo & perfecti, ſi quis in illis etiam, conſeſſis præmiſſis, conſequentiam negaret. Probatio oſtenſiua, quæ etiam dicitur oſtenſiua reductio modorum imperfectorum ad perfectos, tunc fit quando ex præmiſſis ſyllogiſmi imperfecti per vtriuſque, vel alterutrum præmiſſæ conuerſionem, vel etiam ſine conuerſione vlla per ſyllogiſmum aliquem perfectum inferitur conſiſtio ſyllogiſmi imperfecti, vel conſerſa illius, ex qua denique per conuerſionem inferitur eadem conſiſtio ſyllogiſmi imperfecti, & hoc modo probatur omnes modi imperfecti exceptis Baroco, & Bocardo, vt litteris eorundem verſiculorum Barbara celarent, &c. artificioſè indicatur. Probatio per expoſitionem tunc fit, quando ſyllogiſmus imperfectus reducit ad ſyllogiſmum expoſitorum.

4
Syllo-
giſmi
ſunt tria
perfe-
cti.

5
Syllo-
gismo
expofi-
torius.

40 Dicitur autem syllogismus expofitorius ille, qui confat medio termino fingulari, qui cum fit euidentiffimus rem quodammodo fenfibus videtur exponere: & duplex est, alter, qui non folum confat medio termino fingulari, fed etiam vtraque premissa fingulari, alter, qui folum medium terminum habet fingularem, & vterque in omnibus tribus figuris recte concludit aliquot modis, quos, ficut & eos, quibus recte concludit fyllogismus modalis pluribus hic verbis non perfequitur. De fyllogismo qui dicitur ex obliquo, quia confat ex terminis obliquis, hoc est in cafu obliquo pofitis, multa tradi folent precepta, fed hoc vnum potest esse inftar omnium, vt si quando incidat huiusmodi fyllogismus de quo dubium fit an concludat necne, vel si certum fit non concludere, incertum tamen fit, quare non concludat, propositiones oblique feruato eodem fenfu reducantur ad rectas: fic enim omnis dubitatio, & incertitudo tollitur.

6
Syllo-
gismo
ex obli-
quis.

41 Syllogifmorum simplicium, de quibus hactenus locuti fumus facultates, feu potestates ab Aristotele. 1. Priorum lex numerantur. Prima est plura concludendi. Secunda verum ex falsis colligendi. Tertia circulariter fyllogizandi, dicitur autem circularis fyllogifmus ille, quo ex alterius fyllogifmi confulione, & conuercente vnus premissa inferitur altera premissa.

7
Syllo-
gismo
vni-
uersali
facul-
tates.

Quarta conuerfue fyllogizandi, dicitur autem conuerfius fyllogifmus ille, qui ex contradictoria, vel contraria alicuius fyllogifmi cum altera premissarum inferit contradictoriam, vel contrariam alterius premissa. Quinta fyllogizandi per impossibile, quod tunc fit cum ex contradictoria cuiuscuque propositionis vera negata cum altera premissa euidenter vera, inferitur propositio euidenter falsa. Sexta fyllogizandi ex oppositis, quod tunc fit, cum ex duabus contrariis, vel contradictoriis ab aliquo proteruo admiffis inferitur conclusio, qua idem de se ipso negatur.

8
Syllo-
gismo
hypothetico.

42 De fyllogifmo conjuncto, feu hypothetico, qui quid fit fupradictum est, hoc tantum notandum cum triplicem esse conditionalem, copulatiuam, & difiunctiuam, in tria triplicem propositiunculam hypotheticam, ex qua huiusmodi fyllogifmus confici potest, conditionalem copulatiuam, & difiunctiuam: & eorum vnumquemque certas habere regulas, quibus feruatis femper recte concludit.

9
Syllo-
gismo
demon-
strati-
uis.
10
Syllo-
gismo
Topico.

43 syllogifmus demonstratiuus, seu necessarius, qui dicitur etiam demonstratio, prima, & perfectiffima fyllogifmi fpecies, est ille, qui confat ex vtraque premissa necessaria cognita necessaria. Vt infra magis patebit, vbi fufius de illo agetur. Topicus vero fe probabilis, qui dicitur etiam fyllogifmus dialecticus, ille qui confat vtraque, vel vnâ altera premissa probabilis, vel necessaria quidem, fed putata tantum probabilis. Duplex autem est fyllogifmus Topicus, seu probabilis: vnus, qui nititur ratione, hoc est pro medio termino habet rationem: alter, qui nititur auctoritate hoc est pro medio termino adducit alicuius, vel aliorum auctoritatem. Et quantum vterque opinionem tantum gignat, maximas tamen habet veritates, quarum tres indicat Aristot. 1. Topica. 2. illis verbis, cum fit hoc negotium vtile esse ad exercitationes, ad colloquia, & ad eas, que fecundum Philosophiam sunt, disciplinas. Eodem pertinet, quod idem Aristot. habet 1. Rhet. cap. 1. vbi qui probabilis inquit, facile coniectura consequitur, is & ad veritatem fimiliter se habet. & quod 3. Met. cap. 1. pluribus rationibus probat, operis proprium esse aliquid facultatis habere volentibus, hoc est his, qui veritatis compotes esse velunt, bene dubitare, hoc est diligenter, & accuratè rem in vtramque partem quod non nisi probabilibus argumentationibus fieri potest] examinare.

44 Vt vero fyllogifmis Topicis, seu probabilibus, cum opus est, vti possumus, locof esse oportet vnde argumenta topica, seu probabilia eruantur. qui loci, seu fides, & receptacula argumentorum sunt duplicis generis, alij enim continent locos, que recte ab Arist. 1. Rhet. 2 vocantur *topoi*, hoc est artificiosa, à Cicerone vero in Partitiuibus, inuita. alij continent argumenta, que ab Aristot. recte dicuntur *topoi*, à Cic. remota, & assumpta. Prioris generis loci ab alijs plures, ab alijs pauciores statuantur, sed viginti non incommode statui possunt, nempe Definitio, Descriptio, Notatio, Cōiugata, Partes, Tota, Cause, Effecta, Antecedentia, Consequentia, Præcurrentia, Comitantia, Subsequentia, Similia, Dissimilia, Maiora, Minora, Paria, Oppofita, Recupantia: Posterioris vero generis duo, auctoritas scilicet diuina, & humana.

45 Ac licet non in omnibus omnino rebus, de quibus questio instituitur, prædicitur cines loci reperiantur: vt plurimum tamen

in omnibus vel propriè, vel proportione quadam reperiuntur, vt non immeritò tam Rhetores, quam Logici moncant rem aliquam accuratè intelligere volenti ſcrutandos eſſe omnes locos, & quærenda ex omnibus argumenta. Non ideo tamen prædicti loci dicuntur loci probabilium argumentorum, quia ex illis probabilia tantum argumenta erueri liceat. Multis enim etiam demonſtratiua ſæpe ducuntur, & ex omnibus ſophiſtica ſumi poſſunt) ſed quia probabilium, quorum maximus vſus eſt, ingentem continent ſyluam. ſunt autem ſua ſingulis maxime, ſeu pronuntiatâ, quibus, cum ab ijs argumentamur, expreſſe, vel tacitè vtuntur.

11
ſyllog.
ſophiſ.

46 Syllogiſmus ſophiſticus, ſeu apparatus, qui ab Ariſt. dicitur etiam ſophiſma, & ſyllogiſmus contentioſus ſeu litigioſus, à latinis captio, fallacia, cauillus, & cauillatio, eſt ille, qui aut conſtat ex vtraque vel ſaltem altera præmiſſa falſa, ſed apparenter vera vel probabilis, aut ex præmiſſiſ veris, vel probabilibus videtur aliquid verum, vel probabile colligere, nec tamen colligit. Hinc primò diuiditur in eum, qui mentitur demonſtrationem, hoc eſt conſtat ex vtraque; vel altera præmiſſa falſa, ſed apparente vera, qui propriè dici ſolet Pſeudographus, & in eum, qui mentitur ſyllogiſmum probabilem, hoc eſt conſtat ex vtraque, vel altera præmiſſa falſa, ſed apparente probabilis, & ſolet propriè, & preſſe dici ſophiſticus. Secundò diuiditur in eum, qui peccat, ratione ſolius materiæ, & in eum qui peccat ratione ſolius formæ, & in eum qui peccat ratione vtriuſque. Tertio diuidi poteſt in quinque membra iuxta quinque fines, ſeu metas, quas ſibi, ſophiſtæ proponunt, & ſunt quinque incommoda, de quibus Ariſtor. 1.

Elench cap 3. ad quæ ſophiſtæ aduerſarij conantur adigere, nempe *ἀναγωγὴ*, id eſt redargutio, falſum *ἀναδέχεται*, id eſt inopinabile, ſeu incredibile, *ἄλογος*, & Nugatio.

Quartò diuidi poteſt in tredecim membra iuxta tredecim locos, è quibus ſophiſmata de promuntur, qui loci nomine argumentorum, quæ ex ijs deprimuntur, captiones & fallaciæ dicuntur. Sunt autem huiusmodi fallaciæ partim in verbis, partim in rebus. fallaciæ in verbis ex Ariſtor. 1. Elench. cap. 3. ſunt quinque, Equiuocatio Amphibologia, Compoſitio, Diuiſio, Accentus, Figura dictionis, hoc eſt ſimilitudo dictionum. Fallaciæ in rebus ex eodem. 1. Elench. cap. 4. ſunt ſeptem. fallaciæ accidentis, fallaciæ ſecundum quid, & ſimpliciter, fallaciæ ignorantio- nis Elenchi, fallaciæ conſequentis, fallaciæ

petitionis principij, fallaciæ non cauſæ, vt cauſæ, fallaciæ plurium interrogantium, vt vnus, quæ pauca hic ſunt explicanda.

47 Fallaciæ accidentis ortum habet ex coniunctione accidentis, vnde & nomen habet, cum ſubiectò, ex quo fit vt quidquid eorum vni conuenit, vel non conuenit, alteri etiam conuenire, vel non conuenire videatur, quod tamen eſt falſum. fallaciæ ſecundum quid, & ſimpliciter tunc accidit, cum id, quod alicui conuenit, vel non conuenit ſecundum quid, colligitur illi conuenire, vel non conuenire ſimpliciter, aut è contrario. Fallaciæ ignorantio- nis Elenchi ſed redargutionis dicitur illa, cuius ſtruentæ occaſionem ſophiſtæ ſumunt ex ignorantia, qua quis tenetur conditionum, quæ requiruntur ad veram contradictionem, quarum aliqua prætermiſſa videtur aliquam contradictionem inferre, quam verè non inferunt. Sunt autem huiusmodi conditiones, vt aliquod dicatur eſſe, & non eſſe eodem tempore, vel inſtante, & loco, eodem modo, ſecundum eandem partem, & partes adſint, & reſpectu euſdem. Fallaciæ conſequentis tunc committitur, cum in terminis non conuertibilibus ex conſequentè colligitur antecedens, vel ex oppoſito antecedentis oppoſitum conſequentis, quod non licet niſi in terminis conuertibilibus, intelligitur autem hic nomine oppoſiti contradietorium. Fallaciæ petitionis principij eſt, cum probatur idem per idem. Intel- ligitur autem hic nomine principij, con- cluſio, quæ ideo dicitur principium, quia in principio diſputationis proponitur, & tunc dicitur peti, cum ad ipſam probandam ipſamet, licet ſub alijs verbis aſſumitur, & quæ exigitur. Fallaciæ non cauſæ vt cauſæ tunc conuenit, cum aliquis effectus tribuitur alicui cauſæ, quæ non eſt vera illius cauſa. Fallaciæ denique plurium interrogantium, vt vnus tunc locum habet, cum proponuntur plures interrogaciones, ac ſi eſſet vnæ ex quo fit, vt qui vnica dat reſponſionem ſue affirmati- uam, ſue negatiuam decipi poſſit.

48 Enthimema, Inductio, & Eueniſſa, quæ tres ſunt reliquæ argumentationis ſpecies, vt aliquid concludendi vim habeant, ad ſyllogiſmum neceſſariò reduci debent, à quo vim omnem accipiunt. Quare quid eorū vnaqueque fit, & quomodo ad ſyllogiſmum reducat, eſt explicandum. Atq; enthimema a quidem nihil aliud eſt quam ſyllogiſmus altera carens præmiſſa vtraque illa ſit.

13
Ench.

Hinc

Hinc sunt, qui velint dictum esse enthymema quod *ὀρθῶς* hoc est in animo resideat præmissa illa, qua exterius in voce aut scripto caret. Quanquam alijs alia placet huius nominis interpretatio. Ab Aristotele secundo Priorum ca. 3.4. definitur enthymema syllogismus imperfectus ex verisimilibus, aut signis: imperfectus quidem imperfectione, utriusque quam dixi: ex verisimilibus autem, aut signis, non quia semper, sed quia frequenter ex illis conficitur apud eos, apud quos maior est, ut esse debet, in usu, apud oratores scilicet. Reducitur facile enthymema ad syllogismum suppleto præmissa, quæ exterius deest, interius enim nunquam non aut explicitè, aut implicitè adest. Quod si queratur ad quamnam figuram, aut modum enthymema reduci debeat. Respondetur ex dictis patere illud vniuersè spectatum ad omnes modos omnium figurarum reduci posse.

49 Inductio ex Aristotele primo Topico rum cap. 10. est à singularibus ad vniuersalia progressio. vbi nomine singularium intelligenda sunt non solum, quæ verè sunt singularia, sed etiam minus vniuersalia respectu vniuersaliorum, & partes respectu totius. atque vt perfecta inductio sit, enumeranda necessario sunt aliquo modo omnia singularia. aliquo modo, inquam, nam quando nimis multa sunt satis est enumeratis aliquibus subdere, & ita in reliquis, quæ particula non male additur in antecedente inductionis, quidquid non nemo contra dicat. Sicut autem quædam sunt inductiones probabiles, hoc est propositionem vniuersalem probabiliter tantum colligentes, ita quædam sunt necessariae, hoc est propositionem vniuersalem necessariò, atque adeo certò, & euidenter inferentes. Illæ autem sunt necessariæ in quarum antecedente, aut omnia singularia distinctè inducuntur, vt aliquando accidit cum pauca sunt, aut etiam si non omnia inducantur, intelliguntur tamen omnia necessariò esse omnino similia: aut denique aliqua tantum singularia inducuntur, sed ea diligenter examinantur, donec inueniatur, & euidenter cognoscatur causa propter quam tale illis predicatum conueniat. Quod si inductiones eiusmodi sint, vt nec omnia singularia distinctè inducantur: nec omnia necessaria sint omnino similia in eo, in quo faciendâ est inductio: nec ex paucorum experientia euidenter intelligi possit ratio communis, cur tale illis predicatum conueniat; tunc

probabiles tantum esse poterunt, eo tamen magis, vel minus, quo magis, vel minus probabiliter aliquid trium prædictorum præsumtum esse iudicabitur. Reducitur inductio ad syllogismum suppleto alteram præmissam quæ deest, omnes enim partes, quæ in antecedente continentur, siue pauca, siue multæ sint, vnius præmissæ, maioris scilicet, locum habent, cui subdenda est minor constans eodem subiecto, quæ causa est, vt inductio primò, & per se reuocetur ad tertiam figuram, vt vel hoc exemplo liquet, & homo, & brutum est sensus capax, sed homo, & brutum est omne animal, ergo omne animal est sensus capax. quamquam quia minor, quæ subditur, si verà est, conuerti potest ratione materię simpliciter, potest etiam inductio reuocari ad primam figuram.

50 Exempli, vt hic fimitur est argumèntatio, qua aliquid singulari ex vno, aut paucis similibus cõfirmatur. quod dupliciter fit, aliquid quando quidem commemoratione atque auctoritate rei gestæ, aliquando verò commemoratione rei factæ, vt in parabolis, & apolo gijs. In hoc autem maximè differt exempli ab inductione & enthymemate, quod inductio progreditur à partibus ad totum, enthymema contra sicut & syllogismus à toto ad partes, exemplum ab vna parte ad aliam similem vt docet Arist. 2. Priorum ca. 30. vt reuocatur exemplum ad syllogismum duplici syllogismo opus est, vno per quem ex re illa singulari vna vel pluribus, quæ in exempli afferuntur colligatur propositio communis, sub qua res illa singularis vna, vel multiplex continentur. altero per quæ sumpta, pro maiori, propositione illa communis, inferatur conclusio ipsius exempli. Atque hinc patet cur exemplum dicatur ab Aristotele imperfecta inductio, & multo minus efficax sit quam inductio licet rectè oratores exemplis frequenter vtantur multis de causis, quarum tres affert Arist. scilicet. 18. problem.

3.

14
Exemplum.13
Inductio.

**Syllogismi, & Demonstrationes
Analysis, Pracognitiones,
& Pracognita.
Cap. V.**

MT de syllogismo in com-
muni agit Ari. in duob.
libris Priorū, ita de prima,
& perfectissima syllogismi
specie, quæ est demonstratio agit
in duobus libris Posteriorum,
quos ille oēs quatuor libris communi nomine *Ἀναλυτικῶν*, id est resolutoria in scripsit, mutata inscriptione ab antiquis Mathematicis, apud quos *analytikon*, seu resolutionem valde in vtu fuisse ex Pappo Alexandrino initio libri septimi collectionum mathematicarum & alij intelligimus. Cum autem Analysis seu resolutio, quæ in communi definitur solet reductio ad principia, duplex sit vna materialis, seu externa, qualis est cum domus, exempli gratia, verè destruitur, & resolutur in lapides cimenta, & ligna, ex quibus tamquàm principijs componentibus constat; altera nē talis, seu interna, qualis est cum domus vel quæritis alia res ab intellectu cognoscitur primum confusa, deinde distinctè cognoscendo illius causas, seu principia; non sunt prædicti Libri dicti analytici seu resolutorii ab analysis, seu resolutione prioris, sed posterioris generis.

52 Neque verò ita inscripti sunt, quia doceant resolueri quomodocumque syllogismum, & demonstrationem in sua principia, hoc est in propositiones, & terminos, ex quibus constat, sed quia docent rationem resoluedi quæstionem propositam, hoc est inuestigandi, & inueniendi medium, quo quæstio proposita probetur. quam inuestigationem, & inuentioem veteres Mathematici appellabant resolutionem, sicut discursum illum, quo ex medio per inuestigationem inuento demonstrabant theoremata, vel problema propositum appellabant compositionem iuxta vtriusque definitionem, quam habet Euclides ad primam propositionem 13. Elementorum iuxta Commandini versionem. Itaque ut duo priores libri analytici docent rationem resoluedi quamcumque consequentia, seu formam argumentandi, hoc est inuesti-

gandi, & inueniendi medium, quo ostēdi potest, an syllogismus, seu forma argumentandi proposita sit bona, nec ne: ita duo posteriores docent rationem, resoluedi quæstionem seu conclusionē, seu consequens [quod enim ante syllogismum est quæstio, in syllogismo est conclusio, seu consequens] ratione materiæ; hoc est inuestigandi, & inueniendi medium, quo ostēdi potest, an quæstio seu consequens, seu conclusio proposita sit in materia necessaria, nec ne. Ac licet eadem resolutoria in inscriptione prænotare poterit Ari. etiam libros Topic. in quib. de syllogismo probabili, & libros Elenchorum, in quibus de syllogismo sophistico agit, rectius tamen, & antiquorum mathematicorum, à quibus hanc inscriptionem sumptam diximus, consuetudini congruentius, solos libros Priorum, & Posteriorum sic inscripsit.

53 Sic autem subiectum de quo, seu attributionis Librorum Posteriorum est sola demonstratio, ut fuit tamen in eorum secundo agatur de definitione in gratiam demonstrationis, & quidem, tū ut est principium seu medium demonstrationis, tum vt est finis, seu conclusio eiusdem, tum vt est demonstratio sola positione differens. Nec audiēdi sunt qui dixerunt post Libros Priorum non proxime collocandos esse libros Posteriorum, sed Topicorum.

54 Initio librorum Posteriorum meritò Aristotel. priusquam de demonstratione agere incipiat, præmittit, & explicat celeberrimam illam propositionem. Omnis doctrina & omnis disciplina *ἄναλυτικὴ* ex præexistente sit cognitione. in qua per doctrinam, & disciplinam [quæ vt synonyma recte sumuntur] doctrinam non intelligit quamcumque cognitionem intellectuam, sed tantum discursiuam, seu habitam per discursum. Ante quam licet multæ per se præexistat cognitiones tum sensitivæ, tum intellectivæ, tum simplices, tum complexæ, multoties plures præexistere possint per accidens; Aristoteles tamē per præexistentem cognitionē in prædicta propositione non intelligit quamcumque præexistentem cognitionem, sed illam tantum intellectuam, quæ ad aliam item intellectuam per discursum colligendam præcedit, ad eamque comparandam aliquo modo intellectum iuvat.

55 Sed quoniam dubium esse potest an etiam cognitiones non discursivæ sicut ex præexistente cognitione, id breuiter explicandum videtur. Cognitiono igitur sensitivam sensuum exteriorum per se, & ex suo genere

Subiectum
librorum
Posteriorum.

1
Analyt.
lib.

non requirit In cognoscere vllam præxistẽtem cognitionem. Cognitionis verò sensitiua sensuum interiorum ex suo genere naturaliter requirit aliquam præcognitionem sensuum exteriorum. Cognitionis intellectiua in communi, vt comprehendit cognitionem in intellectuam Dei, Angelorum, & Hominum, ex suo genere nullã requirit, aut habere potest præcognitionem: nec item cognitio Angelis concreta, vel à Deo super naturaliter iusua ex suo genere præcognitionem vllam postulat. Cognitionis verò nostrã intellectiua naturalis, licet ex suo genere non prærequirit in cognoscere aliam cognitionẽ intellectiua, prærequirit tamen naturaliter aliquam cognitionem sensitiua in exteriorum, tum interiorum.

56 Aliqua etiam nostrã cognitio intellectiua naturalis non solum ad tertiam, aut secundam, sed etiam ad primam operationem pertinet, vt definitio, seu cognitio definitiua præcise sumpta, prærequirit naturaliter aliam cognitionem item intellectiua; sed duplex distinguitur, præquisita cognitio, seu præcognitio intellectiua, vna quæ dicitur agens, & est illa quæ ita intellectum iuuat ad aliquam cognitionem vt simul eum illo tantum illius instrumentum ad eam effectiue concurrat: altera quæ dicitur dirigens, & est illa, quæ ita intellectum iuuat ad aliã cognitionem vt illum tã disponat per repræsentationem obiecti. Prima igitur illa operatio intellectus, quæ fit ex præxistẽte cognitione nõ fit ex prexistẽte cognitione agẽte, sed tã dirigẽte. Scdã verò vel est clara ex terminis, & hæc non fit ex præcognitione agente, sed tantum dirigente. vel non est clara ex terminis, sed indiget probatione, & sic fit ex præcognitione agente & dirigente simul, quatenus quatenus fit ex huiusmodi præcognitione agente, & dirigente simul non fit vt re. secunda operatio, sed tertia & catenus tantum dicitur secunda, quatenus interdum sumitur secundum se, vt iudicium quoddã est, sine villo respectu ad præmissas quibus probatur. Tertia denique semper fit ex cognitione agente, & dirigente simul.

57 Cognitionis autem primorum principiorum de qua est peculiaris difficultas, tunc est ex præcognitione dirigente tantum, quãdo sine experientia, & inductione habetur ex terminis, cuiusmodi est cognitio principiorum illorum notissimorum, & anaximã vniuersalium, omnibusque scientiis communium, quodlibet est, vel non est, & impossibile est idem simul esse, & non eademque aliorum notis-

simorum quidem sed minus vniuersalium, quatenus multis scientiis communium, vt omnino totum est in sua parte, & si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanet sunt æqualia, & huiusmodi. Tunc verò est ex præcognitione agente, & dirigente simul quando ex experientia, & inductione colligitur, vt est cognitio aliorum quorundam principiorum particularium propriorum singularium scientiarum, cuiusmodi sunt in physicis, principia transmutationis esse tria, causas esse quatuor, & similia. Arque vt cognitio principiorum huius tertij generis est discursiua. Ita cognitio principiorum primi, & secundi generis non est discursiua, esset tamen discursiua si ab experientia, & inductione penderet.

58 Sed vt constat de numero præcognitionum doctrinã præsertim discursiue, consistere prius debet de numero questionum. Quinque autem sunt quæ de re quilibet queri possunt. Primò quid nominis, id est quo nomine res illa appellatur. Secundò an sit, id est an existat. Tertiò quid sit, id est quæ sit eius essentialis definitio. Quartò qualis sit, id est quas habeat proprietates & affectiones. Quinto propter quid sit, id est propter quas causas existat, & sit illa quæ est, & habeat proprietates & affectiones, quas habet. Aristoteles tamẽ in initio 1. Post. conueniens, quæ de re quilibet queri possunt, omittit quid nominis, & quatenus tantum sicut questionum genera an sit, quid sit, qualis sit, & propter quid sit: non quia questionis nomine intelligat illam tantum, quæ in principia euidentiã resolui potest, cuiusmodi non est quid nominis, nec quia quid nominis nunquam sit quæstio, sed tantum præcognitio: sed quia eas tantum enumerat quæstiones, quæ fieri possunt de rebus secundum se, non autem de rebus vt à nobis nominantur. Itaque quod aliqui dicunt, prædictas quinque cognitiones, quid nominis, an sit, quid sit, qualis sit, & propter quid sit ita se habere vt quilibet præcedens respectu sequentis semper sit præcognitio, sequens verò respectu præcedentis semper sit quæstio, ex quo sequitur cognitionem quid nominis, nunquam esse quæstionem, sed se semper præcognitionem, cognitionem verò propter quid, semper esse quæstionem, nunquam præcognitionem, non est admittendum, sed dicendum omnes illas, quæ sub vna ratione tunc quæstiones sub alia posse esse præcognitiones doctrinæ discursiue.

59 Verum Aristot. 1. Post. 2. explicans

prædicarum prædictæ propositionis omnis doctrina, &c. duas tantum enumerat præcognitiones, videlicet quod est, & quid est, quod dicitur, non quia assignet præcognitiones tantum respectu quæstionis, qua quæritur quid sit res, ante quam illa tantum duc præcognitiones requirantur, sed quia omnes omnino præcognitiones etiam doctrinæ non discursivæ ad illas duas reducit. Et per quod est, seu an sit, intelligit in complexis existentiam, in complexis veritatem vel verisimilitudinem veram vel apparentem per quod est, quod dicitur, intelligit tantum quid nominis, non autem quid rei, seu quid sit res, id est essentialis definitionem, & sic intellecta, hæc præcognitionum divisio est bona, & adæquata. Simul tamen sumptæ prædictæ præcognitiones an sit, & quid nominis, quatenus præcognitio an sit, complectitur, non solum an sit complexorum, sed etiam an sit incomplexorum respectu doctrinæ demonstrativæ, vel etiam discursivæ in communi, & multo magis respectu doctrinæ definitivæ, & discursivæ, non solum non sunt semper necessariæ, sed nec semper haberi possunt, licet interdum non solum haberi possunt, sed etiam sint necessariæ.

60 Ac præcognitio quidem an sit incomplexorum, & præcognitio an sit incomplexorum in spectatæ in ordine ad objecta, seu præcognita, differunt inter se saltem specie, conveniunt tamen in genere uniuoco. Spectatæ autem in ordine ad cognitiones, quas præcedunt, non conveniunt inter se uniuoce, sed tantum analogicè. Præcognitio verò quid nominis siue subiecti, siue prædicati, siue cuiuscumque alterius rei, ut definitionis, vel partis definitionis, in ratione præcognitionis est eiusdem speciei uniuocæ; comparata autem ad præcognitionem an sit siue complexorum, siue incomplexorum non est eiusdem speciei, nec eiusdem generis uniuocæ, sed tantum analogicè.

61 Præcognita in communi respondentia duabus præcognitionibus in communi, de quibus supra, sunt duo. Vnum est quid nominis, seu res ipsa per nomen significata rudi ter apprehensa; alterum est esse rei, sumpto esse prout complectitur tam esse existentie incomplexorum, tum esse veritatis vel verisimilitudinis verum, vel apparens complexorum. Præcognita doctrinæ definitivæ sunt tria: Primum est definitum: secundum pars generica: Tertium pars differentialis. Præcognita doctrinæ discursivæ tot sunt, quot sunt partes divisionis sumptæ simul cum toto di-

uiso. Præcognita doctrinæ discursivæ in communi sunt tria, subiectum, prædicatum, & principium, seu præmissæ. Præcognita denique doctrinæ demonstrativæ sunt item tria ex Arist. 1. Post. tex. 24 & 25. subiectum, prædicatum, & principium, seu præmissæ. Nominis tamen principij seu præmissarum hic intelligendæ sunt præmissæ evidentes immediate, vel mediate hoc est in demonstrabilis, vel demonstratæ. Vult autem Aristoteles prædicta tria præcognoscenda esse non solum ante scientias totales, sed ante quamcumque scientiam seu conclusionem scientificam particularem. Non tamen vult eadem tria præcognoscenda esse ante totam demonstrationem, sed tantum ante conclusionem demonstrationis. Et licet consequentia nullum prædictorum trium sit, non est tamen numeranda, ut quartum præcognitum ab illis distinctum, sed dicenda includi in ipsa conclusione non quidem materialiter, sed formaliter sumptæ, iuxta supra dicta.

62 De subiecto Aristoteles primo Posteriorum tex. 2. & clarior cap. 9 duo docet esse præcognoscenda, quid est quod dicitur, id est quid nominis, & quod est, id est quod existat: Quorum primum locum habet in demonstratione facta alteri de re absente: secundum ita intelligendum est, ut de subiecto ab humana libertate non pendente secundum Aristotelem ex communiore, & probabiliori sententia præcognoscendum sit, quod vel nunc vel saltem aliquando actu existat, nisi forte hoc ipsum de illo sit demonstrandum: secundum veritatem tamen, & per se loquendo in rebus creatis præcognoscendum tantum sit, quod possit existere, in Deo autem, quod existat, nisi forte hoc ipsum de illo sit demonstrandum. Possibilitas ad existendum de rebus, quibus convenit, demonstrari potest tum à posteriori aliquando, tum à priori semper, licet non semper à nobis pro liuius vitæ statu. Actualis autem exigentia de primo ente à posteriori non autem à priori saltem per causam veram, & simpliciter sic dictam; de reliquis tum à posteriori tum etiam à priori per causam veram, & simpliciter sic dictam, licet non semper à nobis pro liuius vitæ statu, demonstrari potest.

63 Itaque scientia speculativa demonstrare potest suum subiectum esse, quando est actu, vel posse esse, quando est tantum in potentia: demonstrare, inquam, potest interdum quidem à posteriori, interdum etiam à priori, idque præflare debet, quando est ignota: scientia tamen practica non potest de-

monstrare suum subiectum esse, sed tantum posse esse, quod & præstare debet, quando est ignotum. Neque verò de subiecto scientia totalis præter quod est, seu zst sit, & quid nominis præcognoscendum est quid sit, ut aliqui existimant: neque præcognitionis quid sit; seu definitio subiecti pertinet ad subiectum, quatenus est præcognitum distinctum à præmissis, sed quatenus est medium, quod non facit præcognitum distinctum à præmissis.

64 De passione in demonstratione, quæ sit alteri de re absente, præcognoscendum est tantum quid nominis. De principiis, seu præmissis docet Aristoteles primo Poster. tex. 2. præcognoscendum quod sint, id est, ut communiter explicant interpretes, quod sint vera. Capite autem 9. addit de ipsdem præcognoscendum etiam esse quid vocabula significant: quamquam hanc præcognitionem dicit posse omitti, id est non exprimi, quando vocabula sunt nota. Et quia, ut plurimum vocabula sunt nota, ideo in tex. 2. non facit mentionem huius secundæ præcognitionis, sed tantum primæ. Non loquitur autem Aristoteles de principiis communibus, sed propriis eius conclusionis, quæ inferenda est, seu ingredientibus demonstrationem, nec ad cognitionem principiorum propriorum alicuius demonstrationis requiritur necessariò actualis cognitio principiorum communium, ex quibus propria dependent, requiritur tamen, vel actualis, vel saltem habitualis cum aliqua eorundem recordatione, hoc est cum actu, quo intellectus recordetur se intellexisse prædicta principia communia. In idem ferè recidit, quod alij dicunt ad cognitionem principiorum propriorum non requiri actualem cognitionem principiorum communium in se formaliter, & explicitè, seu

ut con-
stat
terminis communibus, requiritur tamen actualem cognitionem eorundem implicitè, seu ut virtute includitur in terminis principiorum propriorum.

Demonstratio.

Cap. VI.

65

Vplex apud Aristotelem reperitur demonstratio nis definitio. Prima est primo Poster. tex. 5. ubi Aristoteles definit demonstrationem esse syllogismum in utroque, id est scientialem, seu sci-

tificum. quæ definitio bona quidem est, sed accidentalis, & ex intentione Aristotelis conveniens soli demonstrationi propter quid, quamvis si secundum se consideretur, convenire possit omni demonstrationi. Secunda est primo, Topicorum cap. primo, ubi demonstratio inquit, est, quando ex veris, & primis syllogismus erit, aut ex talibus, quæ per aliqua prima, & vera, eius quæ circa ipsa est, cognitionis principium sumperunt, id est syllogismus constans præmissis in demonstrabilibus aut iam demonstratis, quæ definitio bona est, & essentialis, & tum demonstrationi propter quid, tum demonstrationi, quia, convenire potest. Tertia deinde alia colligitur ab interpretibus ex tex. quinto, citato in hunc modum. demonstratio est syllogismus constans ex veris, & primis, & immediatis, & notioribus, & prioribus, & causis conclusionis. quæ definitio bona est, & essentialis, soli tamen demonstrationi propter quid conveniens. Et tam hæc, quam aliæ duæ superiores definitiones siue ex intentione Aristotelis, siue secundum se spectatæ continentur demonstrationi, ut est instrumentum scientiæ.

66 Sed ut melius intelligantur conditiones demonstrationis propter quid, quod spectat ad conditiones requisitas ratione formæ, quæ ut supra diximus, constat ex figura, & modo, dicendum breviter est, demonstrationem propter quid, sicut, & demonstrationem qua, rectè fieri in quavis trium figurarum syllogisticarum, & in quovis earum modo, sed optimè in quinta figura, & in eius primo modo, qui dicitur Barbara. Quod verò ad conditiones requisitas ratione materiæ attinet; Prima est, ut constet ex veris uou solum veritate transcendente, ita ut habeat om-

z
Demi-
stratio
nis de
finitio.

z
Demi-
stratio
nis pro
pter
quid
constitit.

nes conditiones ad principia, seu præmissas in genere requisitas, sed etiam veritate complexa. Secunda est, vt constat ex primis, & immediatis, seu indemonstrabilibus, quibus omnibus particulis vna, & eadem conditio ab Aristotele significatur, & est vt constat ex principijs seu præmissis actu, vel virtute contentibus medio, per quod à Priori in eodem genere causæ probari possint. Et in hoc sensu intelligendus est Aristoteles cum eodem text. s. definit propositionem immediatam esse illam, qua non est alia prior. Dupliciter enim potest aliqua propositio dici immediata, vel absolute, & secundum se, vel in ordine ad aliam propositionem: absolute autem, & secundum se adhuc dupliciter, vel in mediatione subiecti, vel in mediatione causæ.

67. Propositio immediata in mediatione subiecti dicitur illa, cuius prædicatum in est subiecto immediate, & per se primo, non autem mediante alio. Propositio autem immediata in mediatione causæ dicitur illa in ter cuius subiectum, & prædicatum nulla datur causa intermedia, propter quam prædicatum in se subiecto. Propositio denique immediata in ordine ad aliam propositionem dicitur illa inter quam, & aliam propositionem nulla propositio est intermedia, qua possit illa alia propositio probari. Aristotel. igitur loco citato sumit propositionem immediatam pro immediata secundum se in mediatione causæ. Non est tamen necessarium ad demonstrationem propter quid, vt vtraque, vel altera præmissa sit immediata, seu prima, & indemonstrabilis actu, seu formaliter, quod tunc contingit, quando propositio caret medio, quo à priori in eodem genere causæ probari possit: est tamen necessarium, vt vtraque præmissa sit immediata, seu prima, & indemonstrabilis, vel actu, vt dictum est, vel saltem virtute, quod tunc evenit, quando resoluta iam est ad propositionem immediatam, seu primam, & indemonstrabilem actu. Ex quo colligas falsum esse quod recentiores quidam docuerunt maiore propositionem in demonstratione propter quid, semper debere esse immediatam actu, sicut etiam falsum est resolutionem propositionis mediate in eadem demonstratione propter quid faciendam necessarium esse in propositionem immediatam in mediatione causæ essendi: licet que madmodum illa, cæteris paribus, omnium perfectissima est demonstratio, quæ vtramque præmissam habet immediatam actusita quæ vtramque, vel alteram habet resolutam in causam essendi, perfe-

ctior sit, quam quæ habet resolutam in causam cognoscendi tantum.

68. Neque verò affirmatiuæ tantum dantur propositiones immediate, sed etiam negatiuæ, quarum Aristot. primo Poster. c. 14. Quatuor assert genera. Primum est, quando subiectum propositionis est sub aliquo summo genere vniuoco, quod Aristoteles appellat totum, prædicatum autem est aliud huiusmodi genus vniuocum, vt homo non est quæritas. Secundum est, quando è cõtrario se habet, vt quantitas non est homo. Tertium est, quando extrema propositionis sunt sub diuersis generibus summis vniuocis, ut homo non est Linea. Quartum est, quando extrema sunt summa genera, ut substantia non est quantitas. Actrium quidem priorum generum propositiones sunt mediate: quarti verò generis sunt immediate, saltem loquendo de medio vniuoco. Præter hæc tamen quatuor propositionum: negatiuarum genera, quedam alia dantur, vt quando vtramque extremam est sub eodem genere summo, non tamen sub eodem genere proximo, vt homo non est lapis, & quando vtrumque extremum est sub eodem genere proximo, vt homo non est leo, &c. quæ sunt propositiones mediate. Cum verò queritur an omnis propositio immediata sit per se nota, duplex distinguenda est propositio immediata siue affirmatiua, siue negatiua: altera, quæ est immediata secundum se, seu secundum naturam, hoc est caret medio à priori in eodem genere causæ, vt supra dictum est, & hæc est per se nota secundum se, seu secundum naturam: altera quæ est immediata secundum nos, hoc est, quæ à nobis siue vltimo medio posita tantum terminorum notitia cognoscitur; & hæc est per se nota nobis.

69. Tertia demonstrationis propter quid conditio est, ut constat ex causis conclusionibus hanc enim quam in prædictis conditionibus proponendis Aristoteles vltimam fecerat, eas, quæ latius patent, angustioribus anteponeas, vt in differentiis rei alicuius enumerandis faciendum est; in istis dem probandis facilius doctrinæ gratia, duobus alijs ex ipsa pendentibus, quæ sunt, ut demonstratio propter quid constat ex notioribus, & prioribus, merito propouit. Non loquitur autem Aristoteles in prædicta tertia conditione de causalitate materiæ, nec de causalitate, quæ dicitur consequentis, quam vtramque habent præmissæ respectu conclusionis, sed de causalitate, quæ dicitur consequentis: & vult de demonstratione propter quid constare ex præmissis habenti-

bus tale medium, quod sit causa non solum cognoscendi cognitione necessaria, sed etiam essendi passionis, seu connexionis prædicati cum subiecto, quæ demonstrantur in conclusione: nec loquitur tantum de causa essendi actuali, & simpliciter sic dicta, sed etiam de virtuali ad quæcumque genus causæ fertur nec modo sit causa proxima.

70 Tale autem medium demonstrationis propter quid, quale diximus, potest aliquando esse definitio essentialis subiecti, aliquando etiam definitio essentialis prædicati. Nec definitio tamen subiecti, nec mediū quodcumque quod non sit aliquo modo causa passionis, potest esse medium demonstrationis propter quid, at definitio subiecti siue essentialis, siue causalis, quæ sit causa passionis [cuiusmodi non esset aggregatum ex definitione subiecti, & definitione prædicati] prædicatæ demonstrationis, quamuis definitio non sit medium secundum se tota, sed tantum secundum illam sui partem, secundum quam est causa passionis.

71 Quarta eiusdem demonstrationis conditio, quæ est ut consistat ex notioribus, & quæ tertia, ut constat ex prioribus, sequitur, ex tertia, ut supra indicatum est. Cum autem docet Aristoteles principia demonstrationis propter quid debere esse notiora, seu magis nota, hoc esse magis certa, & evidentia quam sit conclusio sumit particulam (magis) ut dicit maiorem nobilitatem, & perfectionem essentialem, & accidentalem districlam ab in tensione, nec vult prædicta principia esse notiora conclusione tantum secundum naturam, sed etiam secundum nos. Rectè autem idem Aristoteles principia, seu præmissas debere esse notiores, ut diximus, conclusione probat illo axioma; propter quod vnumquodque, & illud magis, quod licet non sit semper verum si particula (magis) sumatur pro intentionis, est tamen semper verum in causis quidem, & effectibus. æquiuocis, si particula (magis) sumatur pro nobilitate, seu perfectius tamen in perfectione essentiali, tum etiam in perfectione aliqua accidentali distincta ab intentione: in omni vero genere causæ, si particula (magis) sumatur pro nobilitate, seu perfectius perfectione aliqua accidentali distincta ab intentione.

72 Ex dictis satis intelligi potest demonstrationem propter quid debere consistere ex necessariis, ut docet Aristoteles 1. Post. à te 7. ad 20. & ex propriis, ut docet idem à te 10. ad 30. res autem quasi gradus constituit

Aristoteles propositionis ad præmissarum demonstrationis propter quid necessitatem requisita, vnum propositionis de omni, alterum propositionis per se, tertium propositionis vniuersalis.

Propositio de omni dicitur illa, quæ habet prædicatum de omni. Prædicatum autem de omni definit Arist. ibid. t. 8. esse illud, quod non ita se habet ad suum subiectum, ut alicui in sit, alicui non, & aliquo tempore in sit, aliquo non, quasi dicat, sed omni subiecto in sit, & omni tempore. Atque ex hac definitione prædicati de omni satis intelligi potest prædicatum de nullo ad Aristotelem omiffum, quod habet conditiones oppositas. Sicut autem non ambæ demonstrationis propter quid præmissæ possunt esse de omni, si sermo sit de quacumque demonstratione propter quid: ita ambæ debent esse de omni si sermo sit de demonstratione propter quid perfectiore.

73 Propositio per se dicitur illa, quæ habet prædicatum per se, seu est in aliquo modo dicendi per se. Quatuor autem ex Aristotele ibidem text 9. sunt modi dicendi per se. Primus est quando prædicatum est alicuiusmodi ut sit essentiali subiecti. Secundus est quando prædicatum est aliqua propria passio subiecti, seu aliquid subiecto conueniens accidentaliter, & necessario. Tertius, qui non est modus prædicandi, sed essendi, complectitur ea, quæ non dicuntur de aliquo subiecto, quia non sunt in subiecto, sed per se, id est substantias, non solum primas, sed etiam secundas. Quartus qui item non est modus prædicandi, sed causandi, complectitur ea, quæ ideo dicuntur in esse per se alicui, quia ab illo per se causantur, ex quo patet omnes demonstrationis propositiones debere esse, vel in primo, vel in secundo modo dicendi per se.

74 Propositio vniuersalis hic dicitur illa, quæ habet prædicatum vniuersale. Prædicatum autem vniuersale ex Aristotele ibidem text. 11. requirit tres conditiones; prima est, ut sit de omni; secunda, ut sit per se tertia, ut sit secundum quod ipsum, id est conueniat subiecto secundum quod tale est, seu secundum propriam eius naturam, & consequenter cum illo reciprocetur, idcirco enim vocatur huiusmodi prædicatum vniuersale, quia debet esse vniuersum in subiecto, de quo prædicatur, ita ut extra illud nec reperitur, sed hæc tertia conditio ad perfectissimam quidem demonstrationem propter quid in ambabus præmissis, ad alias autem veras, non

4
Propo
sicio de
omni.

5
Propo
sicio
per se

6
Propo
sicio
uni-
uersa.

7
Præmissa
modo
notio-
ris con-
clusio-
nis

ta men perfectiſſimas demonſtrationes, propter quid in maiori, tantum requiritur.

Male autem quidam dicunt hæc tria prædicata de omni, per ſe, & vniuerſale ita ſe habere inter ſe, vt omne vniuerſale fit etiam per ſe, & omne per ſe fit etiam de omni, ſed non e contrario omne de omni fit etiam per ſe, & omne per ſe fit etiam vniuerſale, falſum enim eſt omne per ſe eſſe etiam de omni, ſicut falſum etiam eſt, non omne de omni eſſe per ſe, quamuis omne per ſe fit etiam de omni: neque tamen idcirco male Ariſtoteles prius explicauit prædicatum de omni, quamper ſe.

7
Demon
ſtrat. di
uifo.

74 Atque ex his patet principia demonſtrationis propter quid debere etiam eſſe propria, & conſequenter non aliena, neque communia. Patet præterea recte ab Ariſtotele ibidem tex. 30. demonſtrationem diuidi in demonſtrationem propter quid, & demonſtrationem quod, ſeu quia per effectum. Demonſtratio autem, quæ dicitur poſitiua, non diſtinguitur à demonſtratione propter quid, niſi accidentaliter. Demonſtratio denique deducens ad impoſſibile non eſt ſimpliciter demonſtratio, ſed tantum ſecundum quid, & ad hominem, atque ex ſuppoſitione. Et quamuis ab Ariſtotele demonſtratio, quia, non definiatur, recte tamen defini ri poſſe eſſe ſyllogiſmus. conſtans præmiſſis neceſſariis cauſam remotam, vel effectum per ſe conſiſtens continentibus, & recte conſequenter diuiditur ab ipſo Ariſtotele in demonſtrationem, quia, per cauſam remotam [quæ tamen quatenus eſt per cauſam interdam appellatur demonſtratio propter quid] & demonſtrationem, quia, per effectum.

75 Sed cum cauſa remota fit tripli- cis generis, vna quæ latius patet, quam effectus, vt animal reſpectu reſpirationis; altera quæ minus latè, vt iugulatio reſpectu mortis; tertia, quæ æquè latè, vt iugulatio reſpectu riſibilitatis, poſito quod cauſa proxima riſibilitatis fit admiratio; Demonſtratio quia fieri quidem poſſe per cauſam remotam omnibus prædictis trib. modis, cum diſcrimine tñ, à cauſa enim remota latius patente non poſſe fieri demonſtratio affirmatiua, ſed tantum negatiua: à cauſa verò remota minus latè patente fieri poſſe demonſtratio affirmatiua, non tamen negatiua: à

cauſa denique remotæ æquè latè patente fieri poſſe demonſtratio tum affirmatiua, tum negatiua. Neque vero ſolum demonſtratio propter quid, ſed etiam demonſtratio, quod, ſiue à cauſa remota, ſiue ab effectu eſt vera, & propria demonſtratio, licet demonſtratio propter quid, cæteris paribus, fit perfectior demonſtratione quod; inter demonſtrationes vero quod, cæteris item paribus, perfectior fit affirmatiua, quam negatiua, & quæ eſt per cauſam æquè latè parentem, quam quæ eſt per cauſam magis, vel minus latè parentem, vel per effectum. Nec ratio demonſtrationis prædictis omnibus veris demonſtrationibus analogicè, ſed vniuoçè conuenit.

8
Circu-
lus in
demon
ſtrat.

76 Circulus omnino vniſormis, qui absolute dicitur circulus, ſiue perfectus, hoc eſt conſtans tribus ſyllogiſmis, à quorum vnus conſiſtens reuertitur ad probandum totum illius antecedens per alios duos ſyllogiſmos, quorum uno probatum maiorem, altero minorum: ſiue imperfectus, hoc eſt conſtans duobus tantum ſyllogiſmis, à quorum vnus conſiſtens reuertitur ad probandum vnam tantum illius præmiſſam per alterum ſyllogiſmum; in demonſtrationibus dari nullo modo poſſe. Tres autem hic circulus, ſiue perfectus, ſiue imperfectus requirit conditiones, vt fit omnino vniſormis. Prima eſt, vt omnes eius ſyllogiſmi ſint demonſtrationes propter quid: Secunda, vt omnium eius ſyllogiſmorum conſiſtens demonſtratur per idem genus cauſæ: Tertia, vt idem omnino fit id, quod probatur in primo ſyllogiſmo, & id per quod probatur in duobus ſyllogiſmis ſi circulus ſit perfectus, vel in alio ſi ſit imperfectus, ita vt eadem formaliter propoſitio, quæ ſuit conſiſtens, in primo aſſumatur, vt præmiſſa in alijs duobus, vel alio ad probandum vtramque, vel alteram præmiſſam primi.

77 Circulus autem diſformis, ſeu in diuerſo genere cognitionis, qui proprio nomine appellatur reſreſſus, & eſt circulus, vel perfectus, qui tamen non poſſe dari niſi in terminis conuertibilibus, vel imperfectus, quo ſcilicet poſtquam per vnum ſyllogiſmum progreſſi ſumus ad probandam aliquam conſiſtens, ab eadem conſiſtens per aliam ſyllogiſmum reſreſſum ad probandam alteram præmiſſam primi ſyllogiſmi, dari poſſe.

Et

SCIENTIA.

Cap. VII.

Et quidem tripliciter dari potest, primo ita ut processus, seu primus syllogismus, sit per effectum ad causam, secundus verò syllogismus, seu regressus sit per causam ad effectum, ut si assumatur risibilitas ad probandum de homine rationalitatem, & deinde resamatur rationalitas ad probandum de eodem risibilitatem. Secundò ita, ut primus syllogismus sit per causam vnius generis, & secundus per causam alterius generis, ut si deambulatio assumatur, ut causa efficiens sanitaris, & rursus sanitas, ut causa finalis deambulationis. Tertiò ita, ut uterque syllogismus sit per causam eiusdem generis sub diuersa tamen ratione, ut si assumantur vapores, ut causa materialis pluuiz, & rursus pluuia, ut causa materialis vaporum. Atque ut omnibus ijs modis regressus demonstratiuus utilis sit, primo tamen modo in particulari, qui communior est, & in prima figura sit conuertendo maiorem primi syllogismi, & assumendo conclusionem eiusdem primi syllogismi, ut minorem, & ex illis inferendo minorem eiusdem primi syllogismi, ut conclusionem, non solum utilis est, quia per illum perfectiori modo cognoscimus

nempe à priori, & ordine magis naturæ consentaneo, sed etiam quia in eo formaliter cognoscitur propter quid passio conueniat subiecto, quod formaliter non cognoscitur in progressu, licet in eo cognoscatur effectus ut effectus, & causa, ut causa formaliter. Neque tamen inter progressum, & regressum necessaria est mora, quam quidam inducunt.

(643)
(642)

78

Demonstrationis, qua de hactenus egimus, effectus est scientia, cuius tractatio sub diuersa ratione ad diuersos spectat, licet omnium scientiarum in particulari differentias tradere, non sit proprium alicuius

scientiæ particularis, sed sapientis, seu periti, hoc est eius, qui omnes scientias teneat. nos de scientia hic agimus, tum quia est, ut diximus, effectus demonstrationis, tum quia etiam in scholis hic eius tractationi locus assignari solet. Sic autem datur scientia, ut non sit nobis innata, & nihil eius de nouo detur nisi reminiscentia, sed de nouo in nobis producatur, non tamen ab vilo agente extrinseco [Deum, ut causam vniuersalem excipio] sed ab intellectu nostro non tamen independentem à cognitione sensitua. Et licet nihil intellectus noster scire possit sine generali auxilio Dei, multa tamen discernere potest sine speciali auxilio eiusdem, omnia scilicet ex sensibus naturaliter deducibilia, siue speculatiua, siue practica, diuisim sumpta; collectim enim sumpta sine speciali Dei auxilio non potest. Verum non ita scientia ab intellectu nostro producitur, ut sit illi naturalis, seu naturanter illi debita secundum actum, aut secundum potentiam proximam, & completam, sed secundum potentiam remotam, & inchoatam, atque ad eius productionem in nobis siue per propriam inuentionem, siue per magistrum, tria necessario requiruntur, primo ignorantia saltem puræ negationis, quæ est terminus à quo: secundo cognitio aliqua sensitua tum externa tum interna præcedens: tertio discursus intellectus, quo ex præcognitis aliquid euidenter concludatur.

79 Difficultas sciendi semper oritur ex defectu proportionis inter intellectum, & obiectum, & consequenter partim ex

1
Sciendi
ratio
Ratio.

2
Sciendi
excipit
tunc
produm
Ratio.

3
Sciendi
officium.

intel

intellectu, partim ex obiecto. Dixi ſemper, & comprehendere omnem difficultatem ſcendi tam circa res maximas, quam circa res minimas, & mediocriſ entitatis. Reſtè nihil minus præcipua cauſa omnis difficultatis, quam experitur in ſcientijs, intellectus noſtri imperfectioni tribuitur.

80 Evidentia duplex eſt altera obiecti, & eſt veritas ſeu cognoscibilitas obiecti, quatenus per illam ita perſpicue obiectum potentia obijci poteſt, vt ab ea, quodammodo videatur: altera cognitionis, & eſt ipſa claritas, qua ita perſpicue obiectum cognoscitur, vt quodam modo videatur. Atque hæc eſt de eſſentia ſcientiæ proprie, & præſſe dicta. Certitudo autem, quæ eſt in ſcientia, conſequitur tamquam proprietates ex evidentia. Sed re qua lateat æquiuocatio, triplex diſtinguenda eſt certitudo, obiecti ſcilicet, cognitionis, & cognoscens. Certitudo obiecti eſt ipſius neceſſitas. Certitudo cognitionis eſt ipſius inſallibilitas, cui falſitas ſubſeſſe non poteſt, & hæc certitudo, nec ſemper ſupponit certitudinem obiecti, nec quando adeſt certitudo obiecti, ex illa neceſſario conſequitur, licet neceſſario conſequatur ex ſcientia. Certitudo denique cognoscens eſt ſima quædam intellectus adhaſio ad rem, vt veram, cui poteſt interdum ſubſeſſe falſitas, non tamen quando oritur ex certitudine cognitionis, quæ ſit ſcientia.

81 Deſinitur autem abſt. Ariftotele ſcientia primo Poſt. tex. 5. his verbis, ſcire autè arbitramur vnumquodque ſimpliciter, ſed non ſophiſtice modo, qui eſt ſecundum acci-dens, cum cauſa exiſtimateſ cognoscere propter quam res eſt, & quæ illius cauſa eſt, & non contingere hæc aliter ſe habere. Quæ deſinitio bona quidem eſt, non tamen conuenit cum ſcientiæ proprie, & præſſe dicta, ſed tantum ſcientiæ, caeteris paribus, magis præcipue hoc eſt ſcientiæ propter quid, quæ habetur per demonſtrationem propter quid, præter quam datur alia proprie item, & præſſe dicta hoc eſt ſcientia quod, quæ habetur per demonſtrationem quod. Neque verò prædicta deſinitio conuenit ſolum ſcientiæ propter quid ſpeculatiuæ, ſed etiam præctiæ: Neque ſolum ſcientiæ propter quid per cauſam actualem, & ſimpliciter ſic dictam, ſed etiam ſcientiæ propter quid per cauſam virtualeſ, & quidem per quamcunque cauſam, modo ſit proxima. Denique prædicta deſinitio proprie conuenit ſcientiæ propter quid actuali quamuis faciliè accommodari poſſit etiam habituali. At ſcientia

in communi comprehendens omnem ſcientiam proprie, & præſſe ſic dictam deſiniri breuiter poteſt, concluſo demonſtrationis, vel cognitio euidens diſcurſiua, ita, vt, cognitio, ſit genus, euidens diſcurſiua, ſit differentia: vel quod ferè idem eſt, cognitio intellectuæ euidens mediate, ita, vt, cognitio intellectuæ, ſit genus, euidens mediate ſit differentia. Poteſt tamen etiam deſiniri cognitio diſcurſiua euidens, ita, vt, cognitio diſcurſiua, ſit genus, euidens, ſit differentia: vel cognitio euidens diſcurſiua, ita, vt, cognitio euidens ſit genus, diſcurſiua ſit differentia, & his omnibus modis erit deſinitio eſſentialis.

82 Præter certitudinem, de qua diximus ſupra, quædam aliæ ſunt ſcientiæ proprietates paucis hic attingendæ, videlicet Vnitas, Veritas, Bonitas. De vnitate numerica ſcientiæ eodem modo philoſophandum eſt, quod de unitate aliorum accidentium: Vnitas verò ſpecifica eiſdem ſumitur ex medio termino, ſeu ex ordine ad medium terminum, ita vt illæ ſcientiæ ſint vnus eiſdem ſpeciei, quæ habent vnum, eundemque ſpecie medium terminum non quidem materialiter, ſed formaliter ſumptum; illæ diuerſæ, quæ diuerſum, etiam ſi aliquoquin habeant idem ſubiectum, & idem prædicatum. Vnitas denique generica eiſdem ſumitur ex conuenientia in ratione ſeu deſinitione communi ſcientiæ ſupra tradita, ita vt illæ ſint ſcientiæ vnus, eiſdemque generis vniocæ in ratione ſcientiæ, quæ vniocæ; illæ analogici, quæ analogicæ in ea conueniunt. De unitate autem ſcientiæ totalis infra. Vnitas ſcientiæ complexa [nã de veritate tranſcendentali, quæ in omnibus rebus reperitur hic non loquimur] conſiſtit in conformitate ſcientiæ ad rem ſcitam, & conuenit omni ſcientiæ. Bonitas verò eiſdem conſiſtit in eius perfecti-one ſecundum quam eſt terminatiua appetitus rationalis. Et quidem ſcientia quatenus cognitio intellectuæ euidens eſt perfectio ſimpliciter ſimplex, & ſine ulla limitatione eſt in genere bonorum honorabilium, & virtus intellectuæ.

83 Sed ut perfectè ſcientia intelligatur neceſſariò explicandum eſt eius obiectum, ſeu materia circa quam tribus neceſſariò partibus conſtans. Prima proprie, & præſſe dicitur ſubiectum, icu obiectum de quo: Secunda prædicatum, ſeu obiectum quod, & queſitum; Tertia medium, ſeu obiectum quo, & ratio formalis ſub qua, ſeu per quâ. Neque in obiecto, ſeu materia circa quam

7
Sci-
entia, Vni-
tas,
Veritas,
Bonitas.

ſcientia

Sub-
iecti sci-
entia con-
ditio.

sciētię in communi quidquā reperitur, qđ ad aliquam predictarum trium partium nō pertinet. Ac subiecti quidem, seu obiecti de quo sciētię in communi varię à varijs conditiones afferri solent. Prima quę à quibusdam afferretur, vt sit ens reale. Sed hęc conditio non est admittenda, vt communis omni sciētię; cum detur sciētia etiā de ente rationis, immo, & de non ente siue complexo, quod est propositio falsa, siue incomplexo, quod negatiue opponitur enti incomplexo, quāuis non ens non possit, vt nō ens formaliter concipi, vt alibi explicabitur. Secunda, quę à nonnullis affertur, est vt sit finitū: quāquam hęc conditio ab alijs dicitur nō esse subiecti sciētię, sed prædicati. Dicendum tamen neutrius esse, cum tam subiectum, quā prædicatum sciētię possit esse infinitum: licet vt infinitum non possit à nobis distingui, sed tantum confuse cognosci. Tertia, quę à nō nullis item afferri solet, est, vt constet ex parte materiali, & parte formali, seu, vt alij loquuntur, ex se considerata, & modo considerandi. Verum hęc conditio nō est subiecti, de quo sciētia, sed totius obiecti, seu materię, circa quā, cuius prima pars, id est subiectum est pars materialis comparata ad prædicatum, quod respectu subiecti est pars formalis: & rursus totum aggregatum ex subiecto, & prædicato est pars materialis respectu medię, quod est tantum pars formalis. Quarta quę à multis affertur est, vt sit vniuersale. Sed neque hęc communis est omni sciētię cum detur sciētia etiā de singularibus non solum incorruptibilibus, vt de Deo, sed etiā de corruptibilibus, vt de hoc homine. Quinta quę à pluribus afferri solet, est, vt non sit æquiuocum, sed vniuocum, vel saltem analogum. Huius tamen conditionis prima quidem pars semper, secunda autem, & tertia tunc tantum habent locum cum sciētię subiectum est vniuersale. Sexta quę communiter affertur est, vt non sit ens per accidens, quę conditio licet videatur potius prædicati, quā subiecti, quatenus prædicatum sciētię non potest esse per accidens, hoc est contingenter connexum subiecto: potest tamen etiā dici conditio subiecti, quatenus nec subiectum sciētię potest esse per accidens, hoc est contingenter connexum eum prædicato. Verum licet de ente per accidens in ratione effectus, seu quod idem est de effectu contingenti, vt de inuentione thesauri casu facta à fodiente, & extero huiusmodi ante per accidens, quod nec habet certas causas, quibus producat, nec

certas passiones, quę de illo demonstrari possint, non detur sciētia de ente tamen per accidens, quod habet certas causas, quibus producit, & certas passiones, quę de illo demonstrari possunt eiusmodi ens per accidens sunt numerus sonorus, linea visualis, & huiusmodi, datur. Septima afferri solet, vt sit semper, & ubique quia supponitur esse vniuersale, quod dicitur esse semper, & ubique modo explicando vbi de vniuersalibus. quare hęc conditio non distinguitur à quarta. Octaua, vt sit necessarium, seu non possit aliter se habere. Nona, vt sit æternum, & consequenter ingenerabile, & incorruptibile. Decima, vt ex præcognitione disci possit. Sed hæ tres vltimę sunt conditiones connectionis prædicati cum subiecto, non autem subiecti præcisę, eatenus autem dicitur connectio prædicati cum subiecto sciētię esse necessaria, & æterna, quatenus positio subiecto in quacunque differentia temporis seu durationis necessario illi conuenit prædicatum. Additur à quibusdam alia conditio, vt subiectum sciētię non sit res à nobis operabilis, seu cuius principia sint in nobis, sed sit res tantum speculabilis, cuius principia sint in ipsa re. Verum isti sciētię nomen sumit angustius, ut soli speculatiue conuenit, cum tamen etiā practica sit verè, & propriè sciētia.

84. Rectè autem sciētiā speculatiuam à practica in hunc modum distinguit Aristoteles 2. Met. tex. 3. vt speculatiuæ finis sit veritas, practicæ autem opus, vbi non loquitur de fine proximo, qui tamen sciētię speculatiuæ, quā in practica habituali est cognitio sui obiecti, sed de remoto, qui in speculatiua coincidit cum fine proximo sub alia ratione spectato, in practica distinguitur à fine proximo, & est illud ad quod cognitio obiecti, quę est finis proximus, ordinatur. Vt autem sciētia speculatiua à speculatione, sic practica à praxi dicitur sed *praxi*, quę Latinis est actio, apud Aristotelem dupliciter sumitur, vel præse pro operatione libera siue voluntatis, siue alterius cuiuscumque potentis voluntati subiactis, quatenus est regulabilis regulis sciētię: moralis, & prudentiæ, vel late pro operatione libera tum interna intellectus, tum externa potentis factiuæ, seu exquentis, quatenus est regulabilis alijs quibusdam regulis, operatio quidem interna intellectus regulis Logicę, operatio autem externa potentis factiuæ, seu exquentis regulis sciētię factiuæ, & artis. Operatio enim quę nullo modo li-

9
Sciētia
non
speculati
ua, est
praxi
ca.

bera

bera, & conſequerent nullo modo eſt regula capax, nullo item modo eſt praxis.

85 Et iuxta duplicem hanc praxim acceptationem duplex etiam neceſſario diſtinguenda eſt ſcientia practica, altera preſe ſic dicta, quæ circa praxim preſe, altera late ſic dicta, quæ circa praxim late ſumptam verſetur. Duæ autem requiruntur, & ſufficiunt conditiones, ut cognitio, & ſcientia dicatur circa praxim verſari, ſeu ad praxim dirigi, & conſequerent eſſe practica. Prima eſt, ut fit de re operabili, cuiuſmodi eſt intellectio, volitio, ſaltatio, ædificatio. Secunda ut procedat, modo operabili, hoc eſt, ut cognitio illa, & ſcientia tradat modos, ſeu regulas, vel potius ipſamet ſit modus, ſeu regula formalis operandi. Ex his colligitur definitionem praxis, quam prædit Scotus in prologo ſententiarum quæſt. 4. his verbis. praxis eſt actus alterius potentie, quam intellectus naturaliter poſterior intellectui: ne natus dici conformiter rationi rectè ad hoc, ut ſit actus rectus: non eſſe ada quæſtam. Colligitur præterea, ut ſcientia dicatur procedere modo operabili, & conſequerent eſſe abſolutè, & ſimpliciter practica, non ſufficere, ut ex ſola intentione ſcientis dirigatur ad praxim: nec ut ex cognitione veritatis, quam ſcientia illa prædit colligi poſſint, aut etiam debeant modi, ſeu regulæ bene operandi: nec ut ad praxim quomodocumque etiam natura ſua extendatur.

86 Denique ex iſdem colliguntur ea, in quibus conveniunt, & ea in quibus diſſerunt ſcientia ſpeculativa, & ſcientia practica. Conveniunt enim tum quod utraque eſt diſſerentia, & evidens: tum quod utruſque ſi de habituali ſermo fit in ſinis proximus eſt cognitio ſui obiecti. Diſſerunt verò, tum quod ſinis remotus ſcientiæ ſpeculatiæ coincidit cum ſine proximo iuſdem, ſinis autem remotus ſcientiæ practiciæ diſſert à ſine proximo eiſdem: tum quod ſcientia ſpeculativa poteſt agere, & de re, non operabili, & de re operabili; ſcientia autem practica non poteſt agere niſi de re operabili: tum quod ſcientia ſpeculativa licet aliquando agat de re operabili, non agit tamen de illa modo operabili, ſed ſpeculativo: ſcientia autem practica, & agit de re operabili, & modo operabili. Itaque ſcientia, & uniuersaliter cognitio ſpeculativa à practica non accidentaliter tantum, ſed eſſentialiter diſſert.

87 Scientia habitualis, hoc eſt habitus intellectus ad facile producendum actum ſcientiæ, quam dari certum eſt, non eſt pura

relatio reſultans ex poſitione ſpecierum intelligibilium, ordinatarum in eodem intellectu: nec qualitas potentie intellectui, ſuper addita diſtincta à ſpeciebus intelligibilibus ſed identificatur cum ipſis ſpeciebus intelligibilibus, non quidem ſimplicibus, ſed repræſentatiuis rerum ſimplicium, ſed complexis, ſeu repræſentatiuis rerum complexarum ſcibilium, & in illis formaliter conſiſtit, ſicut opinio habitualis formaliter conſiſtit in ſpeciebus intelligibilibus complexis, ſeu repræſentatiuis rerum complexarum opinabilium. Ac ſcientia quidem habitualis partialis unius formaliter conſiſtionis eſt una qualitas realiter ſimplex, ſeu non realiter cõpoſita ex multis, hoc eſt una realiter ſpecies intelligibilis unius formaliter conſiſtionis ſcientificæ: ſcientia autem habitualis totalis non eſt una qualitas ſimplex, ſed aggregatã ex tot qualitatibus, ſeu habitibus realiter, & ſpecie diſtinctis, quot ſunt conſiſtionis, ex quibus collecta eſt, & ad quas inclinatur realiter, & ſpecie diſtincta.

88 Produciuntur habitus ſcientiæ per actum ſcientiæ, & quidem habitus ſcientiæ partialis unus ſimpliciter per unicum ſimpliciter actum ſcientiæ, habitus vero totalis per multos. Quod idem proportionaliter dicendum eſt de habitu tum partiali, tum totali opinatio, non item de habitu virtutis moralis, qui communiter per unicum actum non produciuntur, quavis, cum aliquod per unicum actum produci nihil repugnet. Concurrit autem actus ad habitum, & conſequerent actus ſcientiæ ad habitum ſcientiæ efficienter, ſed ad advertendum eſt actum habere in ſe duplicem rationem, actiõnis ſcilicet, & qualitatis, concurrere autem ad habitum efficienter, non quatenus actio eſt, ſed quatenus qualitas, & quidem activa eſt: non concurrere tamen, ut inſtrumentum potentie propriæ, & preſe loquendo, ſed ut efficiens proximum principale, licet partiale. Nec dicendum eſt habitum eſſe ſimpliciter perfectiorem actum, ſed è contrario, licet etiam habitus ſit ſecundum quid perfectior actum.

89 Dupliciter dici poteſt augeri habitus, intenſivè, & extenſivè. augmentum intenſivum dicitur, quãdo habitus in ordine ad id obiectum magis perficitur, & conſequerent magis inclinatur, ſeu magis aptatur, & facilem reddit potentiam ad ſimiles actus elicidõs. augmentum extenſivum dicitur, quando habitus ad plura obiecta, ſeu ad plures eiſdem obiecti partes extenditur, ut paulo poſt dicitur. Atque intenſivum quidem augmen-

117
Scientia
habitu
prædicæ,

120
Scientia
augment
invenit
ſuum
& extenſivum

120
Scientia
habitu.

tum in habitu scientiæ datur. sed tam de habitu scientiæ, quam de habitu in communi dubitari potest, an intendatur solum per actus intensiores, an etiam per æquales, vel minus intensos. In qua dubitatione distinguendum est. dupliciter enim intelligi potest habitus intendi, primo in ordine ad efficiendos actus intensiores, quam fuerint omnes illi, quibus habitus productus, vel acutus est. Secundo in ordine ad efficiendos actus æquales, atque fuerint illi quibus habitus productus, vel acutus est, multoq; magis ad efficiendos actus minus intensos. Loquendo igitur de primo intentionis modo, dicendum est nullum habitum intendi nisi per actum intensiorem, loquimur autem de habitibus acquisitis, & naturalibus, nam de infusis, & super naturalibus non est nostrum hic disputare. Loquendo autem de secundo modo intentionis, dicendum est habitus quidem potentie appetitiue intendi posse per actus æquales, habitus verò potentie intellectiue non posse intendi per actus æquales. Extensiuum verò augmentum in habitu scientiæ dupliciter intelligi potest; Primo ita ut vnus, idemque habitus scientiæ per simplicem suam entitatem virtualiter extendatur ad efficiendos plures actus eiusdem speciei; & hæc extensio conuenit omni habitui, nec aliunde habetur, quam ab eodem actu, quo productus est habitus: Secundo ita ut vnus idemque habitus scientiæ virtualiter extendatur ad efficiendos plures actus diuersæ speciei; & hæc extensio non conuenit habitui scientiæ: Tertio ita ut postquam productus est simplex aliquis, & partialis habitus ad scientiam aliquam totalem pertinet, alij subinde, atque alij simplices, partialesque, habitus ad eandem scientiam totalem pertinentes producantur, atque ita primus ille simplex partialisque habitus dicitur in seipso augeri, atque extendi quantum alij habitus ab ipso realiter distincti, cum ipso tamen aliquomodo vnus per ordinatam aggregationem facientes, illi adiunguntur; & hæc extensio conuenit omni habitui scientiæ.

90. Habitus emnis, & consequenter etiam habitus scientiæ concurrunt ad actus non dispositiue tantum, sed effectiue, & quidem eam principaliter, non tamen ut principii effectiuum totale, sed partiale. Neque verò habitus scientiæ in actu efficit solum intentionem, aut facilitatem, quas aliqui male dicunt esse modos actus; sed efficit omnia quæ sunt in actu, hoc est entitatem, inten-

sionem, vnitatem, veritatem, bonitatem eo modo quo effici possunt. Facilitas autem nihil est reale in actu, sed denominatio extrinseca à potentia operante sic disposita: delectatio verò actus ab habitu eliciti secundum id, quod dicit in actu, non est aliquid realiter distinctum ab ipso, sed ipsemet, quatenus natura, & dispositioni operantis conueniens est. Non potest tamen vnus habitus, & consequenter nec habitus scientiæ conferre potentie vim ad eliciendos actus intensiores, quam potentia ipsa ex se possit efficere, & quamuis directe, & per se non possit actus conferre potentie vim ad efficiendum actum intensiorem quam fuerit ille, quo ipse productus est, per accidens tamen, & indirecte, hoc est ratione potentie, cum qua operatur, potest ita concurrere etiam ad actum, quem potentia, ut naturaliter affecta aliquando elicit intensio re, quam fuerit ille actus, quo productus est habitus, ut non solum concurrat ad gradus intentionis sibi correspondentes, sed etiam ad vltiores omnes.

91. Cum Aristot. primo Poster. t. 17. enumeret quatuor, nempe rem scitam, scientem, carentiam obliuionis, seu recordationem conclusionis, & carentiam obliuionis, seu recordationem medij, quibus remanentibus scientia remaneat, & quorū aliquid deficere oportet, si scientia deficiat, loquitur præcipue de scientia actuali. Nec ita intelligendus est, ut velit ad inieritum rei scite, quo ad existentiam aut scientis, id est hominis, inierire scientiam: sed ita, ut velit, si res scita, id est connexio prædicati cum subiecto demonstrationis, dissoluitur per possibile, vel impossibile, quamuis re vera id sit impossibile; vel sciens secundum eam partem secundum quam est sciens, id est secundum animam intelligatur tolli, quod tamen naturaliter est impossibile, vel el incidat obliuio conclusionis, vel medij, ex quo proxime habetur conclusio, non possit elici actus scientiæ illius conclusionis. Scientia autem habitualis neque quo ad suam existentiam neque quo ad usum per se corrumpi, aut minui potest per solam cessationem ab actu, per accidens tamen potest, quamuis non necessario id fiat: neque item per se corrumpi, aut minui potest quo ad suam existentiam per lesionem organi corporis, aut corruptionem, perturbatorem nempe phantasmatum, à quibus eius productio, & usus dependet: per accidens tamen potest per lesionem organi corporis, aut corruptionem perturbatorem phantasmatum prædictorum impediri, seu corrumpi, quo ad usum,

14
Sci. 110
corruptio

immo, & quo ad exiſtentiã, quamuis hoc vltimum non ſemper accidat. Eadem ſciẽtia habitualis, quo ad ſuam exiſtentiã per ſe corrumpi poteſt effectiue quidem ab actu, formaliter autem ſolum ab habitu opinio- nis falſe, vel erroris ipſi oppoſiti. In eo autẽ opinio falſa, & error conueniunt, quod vtra- que eſt cognitio falſa, & ſciẽtiã conerariẽ oppoſita: in eo vero differunt, quod opinio falſa eſt cognitio falſa exiſtimata probabili: error autem eſt cognitio falſa exiſtimata euident.

15
Sciẽtia
totalis.

92 De vnitãte, & diſtinctione ſciẽtiã totalis, cuius iam ſæpius facta eſt mentio, illud ante omnia ſtatuendum eſt, non vnã tantũ eſſe ſciẽtiã totalem rerum omnium, ſed plures non ſolum ob commoditatẽ ipſas tractandi, ac per diſcendi, ſed etiam ob ipſarum naturã aliquomodo à parte rei diſtinctã, licet in ratione generica ſciẽtiã vniũ eo eadẽ omnes conueniant. Non rectẽ tamen ſciẽtiã totales in vniũſum diſtinguuntur ex ſola diſtinctione abſtractionũ à materia, quãuis illã ſciẽtiã totales, quã habent diſtinctã abſtractionẽ obiecti formalis inter ſe diſtinguantur, tum ſpecie, tum etiam genere ſubalterno. Et in hoc ſenſu rectẽ dicuntur

16
Abſtra-
ctiões
a materia.

Phyſica, Mathematica pura, & Metaphyſica inter ſe diſtingui ex triplici abſtractione à materia, quarũ prima eſt abſtractio à materia ſignata, ſeu ſingulari tantũ, ſed non à materia ſenſibili. Et tribuitur Phyſicã, quã conſiderat materia ſenſibilia, non tamen in ſingulari, ſed in communi: quã ob rem à materia ſenſibili ſingulari dicitur abſtrahere non re, ſed ratione, à materia autem ſenſibili communi nec re, nec ratione. Secũda eſt abſtractio ab omni materia ſignata, & ſenſibili, ſed non à materia intelligibili, & tribuitur mathematicã purã, quã conſiderat materiã intelligibilem, hoc eſt, quantitatem ab omnibus accidentibus ſenſibilibus: abſtractã per rationem: ideoque à materia ſenſibili dicitur abſtrahere ratione, ſed non re, vt libro ſecundo magis explicabitur. Tertia eſt abſtractio ab omni materia, ſiue ſenſibili, ſiue intelligibili, & tribuitur metaphyſicã, quã conſiderat res carentes omni materia, ſiue ſenſibili, ſiue intelligibili, vel abſolute, & realiter, vt ſunt Deus, & intelligentiã, vel ſaltem, per indifferentiã, & formaliter, ut ſunt ratio entis, ratio vniũ, & huiusmodi alia, quã tribuitur materiãlibus, & in materia ſenſibili realiter abſtrahunt, & in vtriſque ſenſibili & intelligibili dicitur abſtrahere phyſicã, mathematicã purã, & metaphyſicã, ſiue intelligi-

bili, & ratione, & re alteratro ex prædictis modis.

93 Licet autem rectẽ tres abſtractiões à materia diſtinguantur, vt dictũ eſt, alio tamen modo, materia analogicẽ, vt in prædictã diuifione, ſed adhuc latius ſumpta, multo plures diſtingui poſſunt, vt à materia, ſit abſtractio à materia ſignata, alia à materia ſenſibili ſumpta pro materia prima à ſecta quaſiſtatibus ſenſibilibus, alia à materia ſenſibili ſumpta pro ſubſtantiã corporea completa, & ſimplici, qualem aliqui putant eſſe ſubſtãtiam coeli, alia à materia intelligibili ſumpta pro quantitate, alia à materia ſenſibili, & intelligibili, ſed tantum per indifferentiã, qualis eſt abſtractio transcendentium, alia à materia ſenſibili, & intelligibili non ſolum per indifferentiã, ſed abſolute, non tamen ab ordine ad huiusmodi materiã, qualis eſt abſtractio animã ſeparatã, alia ab omni materia ſenſibili, & intelligibili, & ab ordine ad huiusmodi materiã, ſed non ab omni potentialitate, ſeu perfectibilitate per accidens, qualis eſt abſtractio Angelorum, alia denique ab omni huiusmodi materia, & ordine ad illã, & potentialitate prædictã, qualis eſt abſtractio Dei.

94 Sicut igitur ſciẽtiã totales in vniũſum non rectẽ diſtinguuntur ex ſola diſtinctione abſtractionũ à materia, vt dictũ eſt: ita nec rectẽ diſtinguuntur ex eo, quod alia reſ ſint ſcibiles definitione, alia demonſtratione per media intrinſeca, alia demonſtratione per media extrinſeca, quorum primum Metaphyſicã, alterum phyſicã, tertium Mathematicã conuenire, inale quidem traderunt: nec item ex ſola ſubordinatione effectiua inter plures conſuſiones, quarũ vna ex alia deriuetur: nec ex ſola attributione, ſeu habitu dine ad vnum ſubiectũ totale. Sed vnitãs, & conſequenter diſtinctio ſciẽtiarum totalium in vniũſum ſuntur ab vnitãte ſubiecti totalis ſumpti non ſecundũ ſe, ſed ut ſcibile eſt per principia propria, quã nec pendeant ab alijs principijs. Rectẽ nihilominus dicuntur ſciẽtiã totales ſumere ſuã vnitãtem, & diſtinctionem à fine. Nec vlla ſciẽtia totalis eſt vna niſi vnitãte ordinis, ſeu aggregationis ordinatã per habitudinem plurium non ſolum numero, ſed etiam ſpecie diſtinctarum ſciẽtiarum partialium ad idẽ ſubiectũ totale in ratione ſcibilis modo explicato.

95 Sciẽtiã totales inter ſpeculatiuas ſunt Phyſica, Mathematica, metaphyſica: in ter præſe, vel latẽ præcticas Moralis, Logi-

ca, & scientiæ, quæ dicuntur factiue, seu artes docentes, quæ plurimæ sunt, aliæ nobiliores, ignobiliores aliæ, quas hic enumerare nihil attinet. Cuius tamen Mathematicam inter speculatiuas numeramus, nõ accipimus illam adæquatè, quomodo multas etiã in practicas continet, sed in adæquatè, vt magis libro secundo patebit.

96 Subalternans scientia dicitur in comuni, à qua alia dependet: subalternata vero, quæ ab alia dependet. Quod tripliciter fieri potest, vel ratione finis, vel ratione subiecti, vel ratione principiorum. ratione finis illa subalternatur alteri, cuius finis subordinatur fini alterius: quomodo finis frænifictiue subordinatur fini equestris. ratione subiecti illa subordinatur alteri cuius subiectum continetur sub subiecto alterius, vel ita, vt illud contrahat per differentiam essentialẽ, quo modo corpus elementare continetur sub corpore naturali, vel ita vt illud contrahat per differentiam accidentalem, quo modo numerus sonorus continetur sub numero. ratione principiorum denique illa subalternatur alteri, cuius principia sunt conclusiones in altera demonstratæ, quo modo principia musicæ sunt conclusiones demonstratæ in Arithmetica.

97 Illa tamen tantum simpliciter dici solet scientia alteri subalternata, quæ ab altera dependet tum ratione subiecti contenti sub subiecto alterius, sed contracti tantum

per differentiam aliquam accidentalem, si ratione principiorum in altera demonstratorum, quo modo Musica dicitur subalternari Arithmetica, Perspectiua Geometriæ, &c. Sed quoniam Arif. 1. poster. tex. 30 docet sensitiuorum (idest Mulicorum, Perspectiuorum, & aliorum qui versantur circa subiectum mathematicæ contractum per differentiam aliquam accidentalem sensibilem) esse scire quod, mathematicorum verò, scire propter quid: id non ita accipiendum est quasi in scientia subalternata sciatur quod, in subalternante verò propter quid eiusdem conclusionis quomodocumque, sed ita ut in subalternata quidem sciatur. Quod conclusionum per experientiam, & inductionem, in subalternante, verò sciatur propter quid earundem conclusionum, sed abstractè non autem applicatè ad easdem conclusiones. Et quamuis in subalternata sæpe sciatur etiam quod aliquorum principiorum per experientiam item, & inductionem: huiusmodi tamè scientia quod, siue principiorum, siue conclusionum independens à subalternante non nisi ratione obiecti materialiter sumpti dici potest subalternata. Sed hæc de scientia satis hic sunt. Quæ eum de illius cum aliis habitibus comparatione addi possent, partim ex ijs, quæ dicta supra partim ex alijs, quæ sequentibus libris dicenda sunt, haud ita magno negotio intelliguntur.

37
Scientia
subalternans
& subalternata

T H E S I V M
PHILOSOPHICARVM
LIBER II.

EX P H Y S I C I S.

E præstantissima naturalis Philosophiæ dignitate, pari cum
 amœnitate, ac fructu coniuncta, tanta mihi, tamque latè pa-
 tens dicendi seges oboritur, quanta est, quamque se latè fun-
 dit ipsius vis, vniuersitasque naturæ. Sed, cum neque maxi-
 marum, pulcherrimarumque rerum cognitio, quam hæc natu-
 ræ contemplatrix, & interpret disciplina complectitur,
 meam aut cuiusquam commendationem desideret: neq; hic
 id agatur, vt quanta sit huius scientiæ præstantia, quanta iu-
 cunditas, quantus vsus, longo verborum ambitu explicetur;

sed id potius, vt rerum ipsarum sub physicam contemplationem cadentium ampli-
 tudo, breuibus inclusa thesibus, in lucem, aspectumque, quoad fieri potest, profera-
 tur: illud tantùm antequàm rem aggrediar, monendum existimo: quemadmodum
 nihil in natura est, in quo non mirandum aliquid insit, ex Aristot. libr. 1. de partib.
 Animal. cap. quinto, sententia: ita nihil in illa esse, quod non auidè inuestigandù,
 attentè, subtiliterque cognoscendum, & singulari quadam cum animi propensio-
 ne adamandum, atq; amplectendum videatur. Absurdum enim (eiusdem ibidem
 summi Philosophi verba vsurpabo) nullaque ratione probadum est, si imagines
 quidem rerum naturalium, non sine delectatione propterea inspectamus, quod in
 genium vnà contemplamur quod illas condiderit, id est artem pingendi, aut singe-
 di: rerum autem ipsarum naturæ ingenio, mira que solertia constitutarum contem-
 plationem, non magis prosequamur, atque excoluemur, modo causas perspicere
 valeamus.

Physica natura, eiusdem, & Mathematicę discrimen, quęque ad libros de Pbyfico auditu in vniuersum, eorumque Progenium pertinent.

Cap. I.

1
*Physica
Medic
Magia
natur.*

98 **P**hysicam esse scientiam, & quidem speculatiuā libro superiore iam dixi. addo hic eam, eam speculatiuā esse dicitur, sumi vt distinguitur à Medicina, & Magia naturali: quę dupliciter ac etipi possunt, vno modo, vt sunt artes vteutes, & sic non sunt scientię, & consequenter nec partes Physicę: altero modo, vt sunt artes docentes, seu tradentes præcepta demonstratiua, Medicina quidem sanandorum corporum, Magia verò naturalis efficiendorum operum admirabilem ex varia copulatione rerum naturalium, & sic sunt quidē scientię, sed practicę, & consequenter nomine Physicę simpliciter sic dicuntur, qua de his loquimur, tanquam eius partes non comprehenduntur.

2
*Physica
subiec.*

99 Subiectum materiale, seu quod idem est, subiectum attributionis scientię Physicę rectē assignatur, siue dicatur esse corpus, siue substantia, siue ens, sed melius si dicatur esse corpus, quod solum est subiectum materiale, seu attributionis scientię Physicę adæquatū: ratio verò formalis subiecti, siue obiecti, seu quod idem est, obiectum formale Physicę non rectē assignatur, si dicatur esse mixtum, vel generabile, & corruptibile, si quidem eorum ponatur ingenerabile, & incorruptibile: rectē autem assignatur, siue dicatur esse sensibile, siue mobile, siue naturale, sed melius si dicatur esse mobile, quam si sensibile, & adhuc melius si naturale, quā si mobile. At subiectum Physicę materiale, & formale simul, rectē assignatur, siue dicatur esse corpus naturale, siue corpus, vt naturale, siue corpus naturale, vt naturale: quāuis his duobus posterioribus modis paulo clarius significetur, naturale esse rationem formalem, sub qua corpus naturale consideratur in Physicā.

100 Cum autem dupliciter possit Physicā considerari, vel secundum se, vel vt ab Aristotele tradita est; secundo se duas in partes tribuitur, quarum prior agit de corpore naturali in communi, posterior de speciebus illi subiectis, quę deinde pars ita subdiuidi potest, vt primo agatur de corpore simplici in communi, secundo de Cælo, tertio de elementis, quarto de misto in communi, quinto de mistis imperfectis, sexto de mistis perfectis inanimatis, septimo de misto perfecto animato in communi, octauo de animato tantum anima vegetatiua, nono de animato anima sensitua, decimo de animato anima rationali. Qui tamen ordo catenus seruandus est, quatenus maior doctrinę facilitas in scientijs tradendis præcipue spectanda patitur. Vt verò ab Aristotele tradita est, diuiditur eadem Physicā à quibusdam, nec immerito, si nomine Physicę intelligatur omnis doctrina tradita ab Aristotele in omnibus libris ad Physicam spectantibus, in tres partes, quarum vna continet falsa, altera probabilia, tertia scientifica. Sed si spectetur diuisio ipsius Aristotele, decem videtur habere partes. Prima continetur octo libris de Physico auditu: Secunda quatuor libris de Cælo: Tertia duobus de Generat. & Corrupt. Quarta quatuor libris meteorologicis: Quinta tribus libris de anima. Sexta libris pariorum naturalium: Septima decem libris de Hist. animalium: Octaua quatuor libris de partibus animalium: Nona duobus libellis, altero de incessu, altero de motu animalium, quāquam hic ad parua naturalia pertinet: Decima quinque libris de generatione animalium. Libri autem duo de Plantis, libellus de Mundo, & alij quidam Aristotele tribui soliti, non purantur communiter esse Aristotele.

101 Ordine naturę, seu secundum naturam Physicā est posterior Metaphysicā, sed prior omnibus alijs scientijs: ordine verò doctrinę, seu secundum nos Physicā est poste-

3
*Ein/dt
D misto*

4
*Ein/dt
ordo ad
alias
scientias*

rior Logica, & Mathematica, ſed prior Meta-
phyſica & Morali-Ordine deniq; dignitatis,
Phyſica ſimpliciter eſt poſterior ſola Meta-
phyſica, prior vero reliquis omnibus ſcien-
tijs.

Mathematica
diſiſta.

103 Libet hic etiam diſcrimen Phyſicæ,
& Mathematicæ, de quo Ariſtoteles ſe-
cundo Phyſicæ.tex. 16 ad 17 agit, adiungere,
ſed illud prius ponendum eſt, Mathematicas
diſciplinās in duplici eſſe differentia,
nam alix dicuntur puræ, quia pro ſubiectō
habent puram quantitatem ab omni qualitate
ſenſibili abſtractam, Geometria, ſcilicet,
quæ continuam, & Arithmetica, quæ diſcretam
quantitatem conſiderat: alix miſtæ,
quia pro ſubiectō habent quantitatem
affectam aliqua qualitate ſenſibili, & hæ
ſunt quatuor, Aſtronomia, quæ quantita-
tem, ſive permanentem, ſive fluentem motus
Mundi rotius, & præcipuè cæleſtium cor-
porum, Perſpectiua, quæ quantitatem viſualem,
& luminofam, Muſica, quæ quantita-
tem diſcretam in ſonis, ſeu numerum ſonorum,
& Mechanica quæ quantitatem gra-
uem, & leuem, & præcipuè machinarum
conſiderat. Atque ad hæ quatuor alix omnes
mathematicarum miſtarum rationem
participantes, quas hic perſequi nihil ne-
ceſſe eſt, aliquo modo pertinent. Eadem hæ
Mathematicæ miſtæ appellari etiam ſolent
mediæ, quia mediæ quodammodo ſunt in-
ter Mathematicas puras ab omni qualitate
ſenſibili abſtractas, & Phyſicam, quæ tota
eſt in rebus ſenſibilibus, vt propterea merito
de ipſis quæri poſſit, ſint ne magis Mathe-
maticæ, an Phyſicæ, ſimpliciter tamen magis
mathematicæ, quam Phyſicæ habende
ſunt.

Phyſica
& ma-
th. in
quibus
omnes
math.

103 Cum autem Phyſicæ, & Mathe-
maticæ diſcrimen inquirimus, nomie Mathe-
maticæ intelligemus non ſolum Mathematicas
puras, ſed etiam miſtas, ſeu medias, & in
hoc ſenſu conueniunt Phyſicæ, & Mathe-
matica, quod vtraque eſt verè, & propriè ſcien-
tia, & quidem ſpeculatiua, ſi ſermo ſit de
Phyſica, & Mathematica ſimpliciter, & prin-
cipaliter ſic dicta, latius enim ſumpta Phy-
ſica, & Mathematica vtraque ſub ſe compre-
hende aliquas etiã ſcitiās practicas, Phyſica
quidem Medicinam, & Magiam natura-
lem, de quibus ſupra diximus, Mathematica
vero totidem practicas, quot ſpeculatiuas,
nempe Geometriam practicam, ad quã prop-
riè pertinent etiam Problemata euclidis,
Arithmetica practica, Aſtronomiã practi-
cã, &c.

104 Differunt autem primò eadem ſcien-
tiæ, quod Phyſica conſiderat omnia quatuor
genera cauſarum, nõ virtualium tantum, ſed
actualium, ſeu ſimpliciter ſic dictarum: Ma-
thematicæ vero puræ quidem, & ſpeculati-
uæ conſiderant tantum cauſam materiãlem,
& formalem virtualis: practicæ autem, ſive
puræ, ſive miſtæ, ſeu mediæ ſine conſiderant
neceſſario cauſam finalem; miſtæ denique,
ſeu mediæ aliquæ conſiderant etiam cauſam
efficientem Hinc eos redarguas, qui Mathe-
maticas aiunt procedere per media extrinſe-
ca, cum omnes mathematicæ demonſtrationes
hoc nomine ſanè digniſſimæ, vel procedant
per cauſas, quas diximus, vel per paſſio-
nes quidem, ſed tales, vt cum re de qua agi-
tur neceſſario connexæ ſint, & euidenter in-
ferant conſiſionem.

Carun-
dem di-
ſcrimi-
no.

105 Differunt ſecundò Phyſicæ, & Ma-
thematicæ puræ in abſtractione à materia,
vt dictum eſt libro ſuperiore ca. vltimo. Ad-
didi autem, & ibi, & hic, ſpuræ quia de puris
tantum Mathematicis, non item de miſtis ad-
quæ ſumptis diſcrimen illud intelligendū
eſt, cum aut Ariſtoteles docet Mathematicū
abſtrahere à motu, & definire ſine motu, vt
ait 1. Phyſicæ. 19. & entia mathematica eſſe
ſine motu, vt loquitur 1. Metaphyſicæ. t. 19.
& idcirco appellat immobilia 3. metaphyſicæ.
3. 6. metaphyſicæ. tex. 2.3 de Cælo tex. 55. & alibi
, non loquitur de omnibus mathematicis,
ſed tantum de puris. Et cum idem Ariſtot. 3.
metaphyſicæ. text. 3. dicit mathematicum ab-
ſtrahere etiam ab ente, & bono, non ita intel-
ligendus eſt, vt velit ſubiectum mathemati-
cæ nullo modo participare rationem entis,
& boni, ſed ita, vt velit mathematicum non
conſiderare ens, & bonum, vt ens, & bonum
formaliter, ſed tantum materialiter. Dicitur
et potest mathematicum non conſiderare ens
ſimpliciter, & principaliter ſic dictum, id eſt
eſt ſubſtantiam, vel etiam non conſiderare
ens ſumptum participatiuè, id eſt exiſtens,
quatenus ea, quæ docet æque valent in quan-
titate, & numero non exiſtente, ſed vel præ-
terito, vel futuro, vel poſſibili, neque in exiſ-
tente, quod tamen non eſt proprium mathe-
maticæ, ſed commune alijs ſcitijs, quatenus
abſtrahunt ab exiſtentiã ſuorum ſubiectō-
rum, licet nõ omnes eodem modo poſſint
abſtrahere.

106 Differunt tertio eadem ſcitiæ, quæ
Phyſica conſiderat corpus naturale, vt ſub-
iectum, quantitatem, eius proprietatem ut
Mathematica conſiderat quantitatem ipſã,
vt ſubiectum. Tripliçiter enim poteſt conſi-

derari qualitas, primo vt ens, seu species entis, & sic spectat ad metaphysicam, vt spes subiecti. Secundo, vt passio, seu affectio corporis naturalis, & sic pertinet ad Physicam, vt passio subiecti tertio, vt subiectum aliarum multarum passionum, seu affectionis sine vlo ordine ad corpus naturale, & sic pertinet ad Mathematicam, vt subiectum. Quod est intelligendum est de subiecto Mathematice magis noto, & vt Mathematica communiter traditur, alioquin enim quæ docentur in Mathematica de quantitate siue continua, siue discreta ita proportionaliter locum habeat in quantitate virtuali, vt in actuali, seu formali, imò ita proportionaliter in quantitate rónis, si fingatur, vt fingi pot, atq; in quantitate reali, neque vero subiectum Mathematicæ est quantitas finita, nec infinita, sed abstracta, & vttranq; sub se comprehendens, quæ vt plurimum fit finita. Ratio autem formalis hmoi subiecti fumitur ex scibilitate per propria principia. Atq; ex his facile colligi possunt aliz minoris momenti inter Physicæ & Mathematicam differentiz.

8
Natura
subiecti
Sum.

9
Libri de
physico
auditu.

107 Octo libri, quos Arist. merito inscripsit de Physico auditu non solú sunt verè, & propriè physici, sed inter libros Physicos acroamaticos primo obtinent locos: eorumq; subiectum est corpus naturale in cõi suppositione simplicis sumptum; eorundem initium, spectato ordine doctrinæ est primus liber nõ secundus, quæ spectato ordine nature sit secundus non primus. Partitio eorum in octo librorum duplex esse potest, vna est, quæ fecit ipse Arist. in octo partes totidem libris comprehensas: altera est in duos primos libros, in quibus agitur de principijs essendi, intrinsicis, & extrinsecis corporis naturalis, & in reliquis in quibus agitur de principijs cognoscendi, seu de passionibus eiusdem.

10
Cognitio
ex
principiis
& causis
suis, &
aliis.

108 Propositio illa, cognoscere, ac scire cõtingit circa omnes methodos, quarum sunt principia, aut causæ, aut elemeta, ex horum cognitione, quæ Arist. eisdem libris exorditur, licet non male intelligatur de scientia propriè, & presè dicta, potest tamen intelligi de quacunq; cognitione, siue definitiua, siue discursiua, siue discursiua, per principia essendi, & quibus ibi sermo est. Illa etiam propositio, ne putamus cognoscere vnum quodque, cum causas primas cognouerimus, & c. intelligi potest de quacunq; cognitione habita per principia essendi. Cæterum ad perfectam cognitionem definitiuam presè sumptam, siue substantiæ, siue accidentis requiritur, & iusticia cognitio causarum interrarum,

& illarum exterarum, siue illorum terminorum, ad quos definitum dicit ordinè essentialiæ ad perfectam autem cognitionem definitiuam causalem requiritur, & sufficit cognitio illarum causarum, quæ cum definito cõueretur: ad perfectam cognitionem demonstratiuam p qd totalè requiritur, & sufficit cognitio omnium causarum proximarum: ad particulare vero sufficit cognitio vnius causæ proximæ.

109 Sicut aut in t. 1. Prosequi eorundem librorum Arist. indicat viam magis principale doctrinæ quæ procedit a priori, ita in t. 2. & 3. proponit viam minus principale, quæ procedit a posteriori, seruandam non solú in his octo libris, sed et in tota physica. Et p cõsula magis in t. 3. intelligit, tñ corpora naturalia, vt tota quædam definibilia affecta suis accidentibus, & mutationibus, sensibilib; abstracto ab eo, quæ sunt cõposita substantialiter, vel nõ, tñ et quæstiones, seu pronuntia generalia, à quibus inuestigatione principiorum exorditur, sumpta quatenus conferunt nõ solum ad inuestiganda principia corporis corruptibilis, sed et quatenus conferunt ad inuenienda principia corporis naturalis in cõi, quod secundo Arist. abstractit à corruptibili, & incorruptibili. A via doctrinæ distert ordo doctrinæ, de quo Aristot. tex 4 & 5. qui, per se loquendo tumendus est à notioribus nobis, non autem à naturali rerum tractandarum ordine: & consequenter ordine doctrinæ per se loquendo, & vt plurimum progrediendum est ab vniuersalioribus ad minus vniuersalia: relictæque diuiditur ordo doctrinæ, in eum, qui dicitur necessitatis, & eum qui dicitur melius.

11
Vindicta

12
Ordo de
vina.

110 Singularia sunt nobis notiora cognitione confusa, quia vna res dicitur confusè cognosci, quando cognoscitur in se ipsa quidè, sed nõ cognitis singillatim ipsius partibus, sunt aut ignotiora si sermo sit de illa cognitione cõsula, quia una res dicitur confusè cognosci, quò nõ cognoscitur in se, sed in alio. Subintelligendū tamen est in utraq; cõclusio nis parte, vt plurimò, nõ vniuersaliter. Eadè singularia sunt ignotiora nobis cognitione distincta quam vniuersalia, si sermo sit de cognitione distincta cõposita confusæ, de qua in secunda parte superioris conclusionis, hoc est de cognitione distincta qua res in se secundum omnes partes, seu rationes non tamen quascunq; sed intrinsecas singillatim sumptas, cognoscitur. Sed sunt notiora siue sermo sit de cognitione confusa cõposita distincta de qua in secunda parte eiusdem superioris conclusionis, hoc est de cog-

13
Notiora
& ignota
vna no
bit.

gnitione distincta, qua vna res dicitur distincte cognosci, quando cognoscitur in se, non in alio, seu sermo sit de cognitione distincta opposita consue, de qua in prima parte eiusdem superioris conclusionis, hoc est de cognitione distincta, qua vna res dicitur distincte cognosci in se secundum omnes suas partes, seu rationes non intrinsecas tantum, sed quascunque cognoscuntur. Vniuersalia sunt notiora nobis cognitione cōfusa quā minus vniuersalia, saltem, vt plurimum sunt verō ignotiora cognitione distincta, si tam vniuersalia, quā minus vniuersalia sumantur, vt tota potentialia. Rursus vniuersalia sunt nobis notiora, quam minus vniuersalia, si tam vniuersalia, quam minus vniuersalia sumantur, vt tota actualia, non secundum omnes partes, seu rationes, quas actu habent, sed vt talia sunt.

Principia intrinseca rerum naturalium.

Cap. I I.

1
Principij def-
missio.

111 **P** RINCIPIMUM in communi recte ab Aristot. s. metaph. s. ex. primo definitur esse primū, vnde aliquid, aut est, aut sit, aut cognoscitur. quæ definitio analogice conuenit omnibus principijs, siue complexis, siue incomplexis, siue intrinsecis, siue extrinsecis, siue compositionis, seu constitutionis, hoc est rei in factō esse, siue productionis, seu transmutationis, hoc est rei in fieri, seu transmutari. latius autem patet principium, quā causa, & causa quā c. en. entum, vt ex infra dicendis de causis, & elementis patebit. Principia verō rerum naturalium recte ex eodem Aristotele primo phys. t. 42. definiuntur esse, quæ neque ex alterutris sit, neque ex alijs, & ex his omnia, sumpta semper particulatim, vt dicitur habitudinem partis componentis. quæ tamen definitio non est essentialis, sed accidentalis, & ut ab Aristot. traditur, proprie conuenit principijs primis, & vniuersalissimis, intrinsecis compositi physici siue substantialis, siue accidentalis, sed præcipue substantialis in fieri, seu transmutari, quamuis alioquin applicari et

possit principijs primis, & vniuersalissimis intrinsecis compositi physici, siue substantialis, siue accidentalis, sed præcipue substantialis in factō esse.

112 Non ideo tamen Aristot. primo phys. egit de principijs intrinsecis transmutationis compositi physici, siue substantialis, siue accidentalis, sed præcipue substantialis, seu quod idem est de principijs intrinsecis transmutationis corporis corruptibilis, vt per ea nobis innotesceret corpus corruptibile, de quo deinde agit in libris de generatione, sed vt contra antiquos, quorum alii omnem omnino, siue substantialem, siue accidentalem, alii substantialem transmutationem negabant, ostenderet transmutationem tum accidentalem, tum substantialem dari. Atque hoc eo tandem retulit, vt viam sibi muniret ad definitionē, & explicationē naturæ, & consequenter corporis naturalis in communi, quod vt capite superiore diximus est subiectum librorum de Physico auditu. Tam & si enim naturam definiat Aristot. vt infra videbitur, esse principium primū motus, seu transmutationis, abstractendo à motu, seu transmutatione accidentali, & substantiali, & vtramque sub huiusmodi motu comprehendendo, tamen hoc ipsum satis intelligi non potuisset, nisi prius ostensum fuisset transmutationem tum accidentalem, tum substantialem dari.

113 Sunt autem prædicta transmutatio in communi principia intrinseca ex Aristotelica, & vera sententia, Veterum interrim longe à veritate aberrantium omissis placitis, tria, non plura, nec pauciora, Materia, forma, & Priuatio, seu subiectum, terminus à quo, & terminus ad quem, vt magis et explicabitur infra, vbi de motu. Principia autem intrinseca rei per mutationem perfectæ sumpta in factō esse, sunt duo tantum, materia, & forma. Principia denique intrinseca rei per mutationem corruptæ sumpta in corrupto esse, sunt item duo tantum, materia, & priuatio. Eadem principia transmutationis sunt contraria, non tamen omnia, nec contrarietate præse dicta, sed tantum terminus à quo, & terminus ad quem, qui debent esse contrarij priuatiuè, per accidens autem interdum sunt etiam contrarij positiuè. Non conueniunt tamen prædicta tria principia in ratione principij vniouocè, sed analogice.

114 Materia in communi, quo nemine Philosophi intelligunt informē quid, & indeterminatum, quod aliqua ratione forma-

3
Terminū
numero.

4
Contra
vitas.

3
Principij
intrinsecum
secundum
naturam
naturalium
definitio.

fi, &

ri, & determinari possit, rectè diuiditur primò in materiam in qua, ex qua, & circa quam. Subdiuiditur autem materia in quam tum in primam, & secundam, tum in Physicam, & Metaphysicam, tum in materiam educationis, & informationis simul, & materiam informationis tantum. Materia vero ex quatum isilem modis, tum in materiam transeuntem, & permanentem. Materia denique circa quam idem est, quod obiectum, & eodem modo subdiuiditur. Secundò in materiam sensibilem, & intelligibilem, de qua dictum est libro superiore cap. vltimo. tertio in proximam, & remotam. Quarto in determinatam, & indeterminatam. Quinto in particularem, & vniuersalem non in essendo, sed in causando. Sexto in artificialem, & naturalem in ordine ad formas artificiales, & naturales, quarum est capax. qua eadem ratione proportionaliter diuiditur etiam in naturalem, & supernaturalem. Atque hæc sunt materię in communi diuisiones præcipue.

115 Materia prima, quam dari omnino asserendum est, rectè definitur tum ex 7. Metaphysic. tex. octauo, hoc modo, Materia est quæ per se ipsam, neque est quid, neque quantum, neque aliud quidpiam eorum quibus ens determinatur, sed id, de quo horum singula prædicantur, cui esse, ac cuique prædicationum diuersum est: tum ex primo Physic. tex. 8. hoc alio modo. Materia est subiectum primum vniuersaliusque, ex quo fit aliquid cum in fit non secundum accidens, & si corrumpitur aliquid, in hoc abibit vltimum. Siue hæc, atque vltima particula, potest secunda definitio consistere, & paulò clarius aliter potest eadem materia prima definiiri substantia corpore, incompleta apta recipere partim simul, partim successiue formas omnes, siue accidentales, siue substantiales physicas, quæ definitio est essentialis. Aliæ autem duæ ex Aristot. allatæ sunt accidentales.

116 Quamuis autem materia prima sit corporea, non constituitur tamen corporea per formam aliquam corporeitatis à parte rei ab ipsa distinctam, quæ sit illi coque, & detesthi præcisè esse corporeum: nulli enim est, aut esse potest huiusmodi forma corporeitatis, vi autè sumatur ratio corporei alio loco dicitur. Nec est eadè materia prima corpus vltimè esse elementare, aut mistum, multoque minus corpus de categoria substantię, sed est pars corporis physici, substantia liter

compositi, quæ natura sua apta est recipere omnes formas physicas, vt diximus per aptitudinem, seu potentiam vniuersalem, non in essendo, sed in causando, quæ est illi essentialis, & dicitur naturalis respectu formarum, quæ ab agente naturali, supernaturali vero respectu formarum, quæ non nisi ab agente supernaturali in materia induci possunt.

117 Eadem potentia vniuersalis materię, sed vna, & eadem, qua materia respicit relatione transcendentali sibi identificata omnes formas, quarum est capax, siue substantiales, quas primario, siue accidentales, quas secundario respicit, siue materiales respectu quarum, non solum est perfectibilis, sed etiam sustentatiua, siue spirituales, vt sunt animæ rationales respectu quarum est tantum perfectibilis. Formaliter tamen, seu virtualiter eadem potentia vniuersalis materię tam multiplex est numero, specie, & genere, quàm multæ sunt numero specie, & genere formæ, quas materia per illam respicit, & rationes, quibus illas respicit, mediât scilicet, vel in mediât, tanquam ipsarum sustentatiua, vel tantum tanquam perfectibilis ab ipsis, &c. ita vt non possit materia secundum suam essentiam adæquatè sumptam intelligi nisi intelligitur, vt respicit omnes formas, quarum est capax, & secundum omnes rationes quibus eas respicit, quod tamen nihil obstat, quo minus materia adæquatè sumpta sit vna specie atoma. Et licet hæc eadem potentia vniuersalis materię in ordine ad formam qua muneque particularem dici possit particularis: solet tamen alio modo potentia particularis materię appellari illa, secundum quam materia per aliquam dispositionem sibi à parte rei superadditam determinatur ad aliquam formam particularem, seu determinatam, non in numero, nam hæc determinatio aliunde sumitur, vt alibi dicemus, sed in specie. In quo sensu potentia particularis materię distinguitur à parte rei ab ipsa materia, adæquatè quidem, si sumatur ipsa inadæquatè, seu præcisè, vt particularis inadæquatè, vero, vt inclusum ab includente si sumatur ipsa adæquatè, seu vt dicitur, non solum dispositionem particularem, sed materiam affectam huiusmodi dispositione. Non tamè ad omnem formam particularem in materia recipiendam requiritur potentia particularis hoc sensu accepta.

118 Vt verò rectè dicitur materia prima esse pura potentia respectu formarum, seu actuum physicorum, ita malè dicitur pura potentia respectu actuum metaphysicorum.

6
Materia
prima

nam, & habet actum eſſentiz, & eſſentiz; exiſtit enim eſſentia propria, non autem eſſentia forma, vel compoſiti: & quamvis naturaliter ſemper coniuncta ſit cum aliqua forma phyſica tam ſubſtantiali, quam accidentaliter, ſupernaturaliter tamen poteſt exiſtere ſeparata ab omni forma phyſica. Denique habet etiam ſubſiſtentiam propriam partialem.

119. Proprietates materiæ primæ ſex cõmuniter numerantur. Prima eſt, quod materia prima eſt ingenerabilis, & incorruptibilis. Secunda quod eſt prima radix in ſuo tamen genere cauſæ generationis, & corruptio nis. Tertia quod non eſt actiua. Quarta quod ſemper eſt coniuncta cum aliqua forma phyſica, cum qua componit totũ. Quinta quod appetit formam phyſicam. Sexta quod non eſt cognofcibilis niſi per formam, ſeu in ordine ad formam phyſicam. Appetitus tamen, qui materia tribuitur, & eſt appetitus naturalis paſſiuus, ſumi poteſt, tum ut eſt appetitus per modum amoris, hoc eſt in ordine ad formam, ut bonum quoddam, abſtrahendo ab eo quod eſt præſens, vel abſens, tum ut appetitus per modum deſiderij, hoc eſt in ordine ad formam abſentem, tum ut eſt appetitus per modum complacentiæ, ſeu gaudij, hoc eſt in ordine ad formam præſentem. Si ſumatur, vt eſt appetitus per modum amoris eſt ipſa potentia eſſentialis materiæ, & conſequeretur eſt eius proprietates. Si vero ſumatur, vt eſt appetitus per modum deſiderij eſt eadẽ potentia carens forma, quod potentia, vt ſic accidit materia in actu quod eſt prius, vt accidens neceſſarium ſimpliciter, in actu autem ſecundo, vt accidens neceſſarium naturaliter reſpectu alicuius formæ, contingens reſpectu aliarum formarum, contingens reſpectu aliarum. Si denique ſumatur, vt eſt appetitus per modum complacentiæ eſt eadẽ potentia materiæ habens formam, quæ item potentia, vt ſic accidit materiæ, vt accidens neceſſarium naturaliter reſpectu alicuius formæ, contingens reſpectu alicuius alterius. Simpliciter tamen loquendo nomine appetitus materiæ intelligitur appetitus per modum deſiderij, qui formaliter ſumptus præſente forma tollitur quoad actum ſecundum reſpectu illius formæ, non item reſpectu aliarum; nullo tamen modo ab ipſa materia diſtinguitur à parte rei diſtinctione carentiæ, ſeu priuationis formæ, quemadmodum nec aliz ſupra enumeratæ proprietates ab eadẽ materia diſtinguuntur à parte rei, ſed tantum formaliter, ſeu virtualiter.

120. Forma, quæ alterum eſt principium

intraſecum ſerunt naturalium datur à parte rei, & diuiditur in accidentalem, & ſubſtantialem, accidentalis eſt accidens aptum informare ſubiectum, & conſequeretur cum illo conſtituere compoſitum accidentale. Subſtantialis eſt ſubſtantia incompleta apta informare materiam, & conſequeretur cum illa conſtituere compoſitum ſubſtantiale, quæ aptitudo ad informandam materiam nõ minus eſt eſſentialis forma, quam aptitudo, ſeu potentia materiæ ad recipiendam formam, ſit eſſentialis ipſi materiæ. Diuiditur forma ſubſtantialis in materialem, quæ educitur de potentia materiæ, nec naturaliter produci, aut conſernari poteſt ſine materia, licet ſupernaturaliter poſſit, & immaterialem, quæ non educitur de potentia materiæ, ſed creatur à Deo nullo tamen modo forma phyſica eſt tota quidditas, ſue eſſentia rei, licet ſit pars eius præcipua, in quo ſenſu à Ariſtotele dicitur interdum quodquid erat eſſe rei.

121. Priuatione denique quæ tertium eſt principium intraſecum rebus naturalibus in fieri, ſeu tranſmutari, extraſecum iſdem in factõ eſſe, non eſt ens poſſitium, nec ens rationis, licet vt tale concipiatur quoriefcique concipiatur per modum entis, ſed eſt negatio formæ in ſubiectõ apto habere formam, & diuiditur proportionaliter, vt diuiditur forma cuius eſt negatio. Sed de materia, forma, & priuatione, plura infra, partim ubi de cauſis, partim ubi de motu.

NATURA, ET ARS, Cap. III.

122. Natura interdum ſumitur pro tota hac reſa vniuerſitate ex Deo, & creaturis conſtante: interdum pro Deo ipſo, qui à quibusdam dicitur natura naturans, quatenus eſt author Naturæ, ſicut ipſa natura, cuius Deus eſt author, dicitur natura naturata: Interdum pro cauſis neceſſariõ operantibus: interdum pro ſolo mundo ſenſibili: interdum pro gene ratione, ſeu nauitate viuientium: interdum pro eſſentia cuiuſque rei: Interdum denique

1
*Natura
 axioma.*

vt alias minus celebres naturæ notiones o-
 mittam, pro principio constitutio corporis
 naturalis, qua naturale est. Quo ultimo, &
 huius loci proprio sensu natura esse in par-
 ticulari, hoc est hanc, vel illam rem in particu-
 laris esse naturam, demonstrari potest, & in-
 terdum necesse est: naturam autem esse in
 comuni demonstrari non potest à metaphy-
 sico, a physico autem potest quidem, non
 tamen necesse est, cum satis sit omnibus no-
 tum.

2
*Esquid
 de pñ.*

123 Non est autem natura prædicto sen-
 su accepta vita, seu anima Mundi: quam nul-
 lam esse suo loco dicitur, nec vis, seu forma
 aliqua, quæ vna numero per omnia corpora
 penetret, eaque informet, sed est, vt ab Arist.
 1. phys. sic. text. 3. definitur. Principium aliqd,
 & causa mouendi, & quiescendi, in quo est
 primum per se, & non secundum accidens.
 In qua definitione particula[&] copulatiua
 principij, & causæ sumenda est comunctiue,
 non disunctiue: & per particulam (mouendi)
 intelligitur motus physicus, seu sensibilis
 aliquo modo, hoc est, vel secundum se, seu
 in mediâ, vel secundum aliquid aliud, siue
 mediâtè, non quomodocunque, sed ita vt sit
 intrinsecus surpositio intrinsecè affecto acci-
 dentibus sensibilibus secundum se. Per parti-
 culam verò [quiescendi] non quies priuatiua,
 quæ est priuatio motus, sed quies positiua,
 quæ est permanentia sub aliqua forma,
 vel in loco proprio, quam aliqui appellant
 possessionem formæ, vel quasi formæ, id est
 loci proprii. particula autem illa (&) copula-
 tiua motu, & quietis, sumi potest sub una
 ratione disunctiue, sub alia partim copula-
 tiue, partim disunctiue. Particula [primum]
 sumi potest tum ita, vt referatur ad illud, in
 quo est natura, & significet naturâ esse prin-
 cipium primum, id est essentialè illi in quo
 est natura tum ita, vt referatur ad motum,
 quo tamen utriusque modo necessario est idè
 realiter, nec; ex eo, quod particula [primum]
 sumatur priori modo, sequitur particula m
 (per se) quæ necessario referatur ad motum,
 non esse necessariam, aut antepouendam esse
 particule (primum). particula autem (per
 accidens) additur tantum ad maiorem, de clâ
 rationem.

124 Hoc modo explicata definitio natu-
 ræ non solum bona est, sed etiam essentialis,
 conueniente tum materiæ, tum formæ sub-
 stantiali ac materia quidem prima secundum
 se, non autem tantum ratione formæ, illam
 ad talem, vel talem motum determinantis,
 est verè, & propriè natura: materia autem se

cunda non est natura, nisi vel ratione solius
 materiæ primæ, quam semper includit, vel
 ratione tum materiæ primæ, tum formæ ali-
 cuius substantialis, quam interdu intercui-
 dit. Tam prima tamen quam secunda mate-
 ria, ratione qua dictum est, natura est, non so-
 lum, vt est principium passiuum, sed etiam,
 vt est principium finale motus, & quietis, &c.
 Forma verò substantialis est natura tum qua-
 tenus est principium determinatiuum per mo-
 dum dispositionis motus, qui recipitur in ma-
 teria illi commixta in eodem composito, tum
 quatenus est principium passiuum motus,
 quem ipsa in se naturaliter recipit, quæ ratio
 principij alicui formæ substantiali con-
 uenit, tum quatenus est principium actiuum
 siue motus, quem ipsa in se naturaliter reci-
 pit, vt dictum est, siue motus, qui recipitur
 in materia illi coniuncta in eodem compositio-
 tum denique, vt est principium finale eor-
 umdem motuum, quod idem proportionaliter
 dictum fit de forma substantiali, ut est
 principium quietis in eo in quo est, & cæ-
 tera.

125 Neque verò solæ formæ substantia-
 les elementorum, & mixtorum inanimato-
 rum, sed etiam anima vegetatiua, & sensiti-
 ua, & rationalis, etiam quatenus rationalis,
 siue intra, siue extra corpus, & quidem etiâ
 respectu motus intellectiouis, & volitionis
 naturalis est verè, & propriè natura hic defi-
 nita. Eademque naturæ ratio verè, & propriè
 reperitur etiam in celo, siue illud substantia-
 liter compositum, siue simplex iuxta diuersas
 sententias, dicatur. Compositum tamen
 substantiale non est verè, & propriè natura,
 sed habens naturam, multo minus natura est
 compositum accidentale, aut accidens, quo
 tanquam forma huiusmodi compositum cõ-
 stituitur, nisi quis naturæ vocabulo abuti ve-
 lit. Ac licet aliqua natura sit principium mo-
 tus non solum in eo in quo est, sed etiam in
 alio, natura tamen in communi, non est prin-
 cipium motus in alio, sed in eo, in quo est.
 Neque eadem natura in communi est quid
 vniuocum, sed analogum.

126 Ad maiorem naturæ cognitionem
 conferret aliqua artis cognitio. Sed cum ars
 interdum sumatur latissime pro qualibet co-
 gnitione intellectiua, certa quadam, aut cer-
 tè probabili via, ac ratione ad aliquem finem
 tendente siue speculatiua, siue practica: in-
 terdum latè pro omni, & sola cognitione in-
 tellectiua, ordine, ac via ad aliquem finem ten-
 dente practica: interdum denique præse pro
 illa sola cognitione intellectiua practica,

3
Art.

quæ proximè ordinatur ad dirigendam in particulari aliquam operationem potentie factiuz, quomodo ars ab Aristotele 6. ethic. cap. 4. rectè definitur esse habitus quidam cum vera ratione effectiuz, vel ex eodem breuius, rectè ratio factibilium, hoc præcipuè tertio modo hic sumitur, abſtrahendo tamen ab actuali, & habituali. Atque hoc modo sumpta ars, quæ propriè dicitur ars vtens diuiditur ab Aristotele 2. Phific. tex. 14. in eam, quæ facit materiam simpliciter & eam quæ facit opèri accommodatam, & p̄i mo phific. tex. 63. ita, vt aliz sint artes, quæ transfigurando, aliz, quæ apponendo, aliz quæ subtrahendo, aliz quæ componendo, aliz quæ transmutando agunt, & secundo Phific. tex. 79. ita, vt aliz sint artes, quæ naturam adiuant, & perficiunt, quæ natura non potest perficere, aliz quæ naturam tantum imitantur. Et quamuis Aristoteles sape doceat, artem relinquere opus post se, & in hoc etiam vult illam differre a Prudentia: non est tamen reijcienda alia artis diuisio in eam, quæ relinquit opus post se, qualis est fabrilis, & edificatoria, & alia huiusmodi magis necessaria, de quibus Aristoteles loquitur, cum docet quod diximus, & eam, quæ non relinquit opus post se, qualis est saltatoria, & citharistica, & aliz huiusmodi, quæ operationes ab Artific. nunc actiones paulo latius his sumpis nominibus, nunc factiões appellatur.

127. Nam verò conueniunt Natura, & Ars in eo quod vtraque agit ex præsupposita materia, vtraque propter finem agit, vtraque à fine aliquando aberrat vtraque producit effectum sibi similem, vtraque imitatur, natura quidem ideam diuinam, ars verò naturam, vtraque sensum proficit, & ab imperfectionibus ad perfectiora tendit, quamuis nec cuiuslibet nature, nec cuiuslibet arti hæc omnia competant. Differunt autem, tum quod materia artis semper est aliqua substantia completa, materia verò nature, cum formas substantiales producit, semper est substantia incompleta, tum quod forma artefactorum, vt talia sunt, semper est accidentalis, & cum materia constituit compositum accidentale phificè loquendo, forma verò rerum naturarum, vt naturales sunt, sumpto naturali probante naturam, semper est substantialis, ut cum materia constituit compositum substantiale. licet sumpto naturali pro eo quod est à natura, sit etiam accidentalis, & cum materia constituit compositum accidentale, tum in aliis, quæ omittio.

128. Illud tamen omittendum non est, quod natura, vt natura, est principium motus in eo, in quo est, vt supra dictum est, ars verò non quidem semper, sed vt plurimum est principium motus in alio, seu quod idem est, operandi ad extra, seu in supposito alio ab eo, in quo ipsa est, & sic accipiendum est, quod docet Aristotel. secundo de Generat. Angelic. cap. primo, artem esse principium eius quod fit in alio, & vndecimo Metaphific. summ. tertia, cap. primo, esse principium transmutandi alterum prout alterum. Ac licet simpliciter Natura perfectior sit Arte, nihil tamen vetat artem secundum quid esse natura perfectiorem. Figura tamen naturalis, & artificialis non differunt genere, aut specie, nisi forte fumantur reduplicatiue, naturalis, vt naturalis, & artificialis, vt artificialis.

129. Sicut autem in natura duplex est generatio, vna quæ dicitur generatio simpliciter, & est illa quæ producur compositum substantiale, altera, quæ dicitur generatio secundum quid, & est illa, quæ producur compositum accidentale; ita in arte duplex est productio, vna similis generationi simpliciter, seu substantiali, vt est productio statuz, altera similis generationi secundum quid, seu accidentali, vt est dealbatio parietis. Hinc duplex est genus artefactorum, seu entium artefactorum aliud simpliciter, aliud secundum quid sic dictorum, ac nomina quidem artefactorum primi generis, quæ dicuntur simpliciter fieri, significant formaliter, & formam artificialem, & subiectum: nomina autem artefactorum secundi generis, quæ non dicuntur simpliciter fieri, led fieri talia, vel talia, significant formaliter solum formam, connotando subiectum. Nec primi, nec secundi generis artefacta ponuntur per se in illo predicamento, sed artefacta quidem primi generis ratione subiecti pertinent ad predicamentum substantiæ, ratio ne figuræ ad predicamentum qualitatis, artefacta verò secundi generis ratione subiecti ponuntur in eodem predicamento substantiæ, ratione formæ ponuntur per se in illo predicamento ad quod forma illa pertinet.

130. Non potest ars vi propria efficere vllum opus nature. Quare cum dicitur ars esse principium motus in alio, id ita intelligendum est, vt non sit principium motus secundum se, sed secundum modificationem

3
Natura
& Ars,
an quib.
conuen.

4
Naturam
dicitur
scrim.

5
Arts
ita.

quæ tamen non quoad positium quod dicitur, sed tantum quoad negativum à parte rei distinguitur à motu: ut vi naturæ, hoc est applicando naturalia actiua passivis, potest eadem ars efficere tum multa opera naturæ, tum quædam admiranda, quæ naturalium agentium, siue vlla artis applicatione operantium vim superant. Inter opera verò naturæ, quæ prædicto modo efficere potest, non videtur simpliciter impossibile esse verum aurum, quod per artem chemicam à quibusdam productum esse grauium virorum testimonio creditibile est. Verum licet ars chemica, etiam quatenus continet chrysopeiam, non sit illicita, non videtur tamen promiscuè permittenda, sed multis noxia, & perniciosa iudicanda.

C A V S A E.

Cap. 17.

131

Aufæ nomen aliquando sumitur latissime pro quolibet principio, quæ notio apud Græcos in usu est, aliquando angustissime pro sola causa efficiente, aliquando modo quædam, sed tamen proprio modo, quatenus quatuor vulgata genera Materiam. Formam, efficiens, & finem: comprehendit. Et hoc modo alia est causa simpliciter sic dicta, seu actualis, ut opponitur virtuali, alia virtualis, siue quæ alia per se, alia per accidens, hoc est alia, quæ verè causat, alia, quæ non verè causat, sed tantum ratione alterius verè causantis, cui coniungitur, causare dicitur: quamuis alio modo causa per se dicitur causa necessaria, causa vero per accidens causa contingens. Causa simpliciter sic dicta, & per se desinitur à quibusdam esse id, ad quod aliud sequitur, quæ definitio paulo obscurior est ab aliis, esse id, à quo aliquid per se pendet: ab aliis, esse principium per se influens est in aliud, quæ sunt paulo clariore definitione, aliquam tamen ad huc habere possunt obscuritatem. Sed clarissime definitur potest esse principium aliquo modo reale positium per se tribuens alicui

esse item reale positium illius in sua essentia constitutum aliquo modo realiter à suo distinctum.

133 Sic definita causa rectè diuiditur in primam, & secundam, remotam, & proximam, totalem, & partialem, potentialem, & actuaalem, vniuocam, & æquiuocam, externam, & internam, in quibus explicandis non immoror. tantum moneo, cum causa æquiuoca dicitur esse perfectior effectû, sermonem esse de causa æquiuoca efficiente principali. Diuidi etiam potest causa in naturalem, & artificialem, quæ ex dictis capite superiori satis patet; itemque in physicam, & moralem, in necessariam, & liberam. Causa physica, ut distincta à moralis dicitur, quæ à parte rei causat abstractè ab omni prudentum existimatione: causa vero moralis, interdum sumitur latè pro causa libera, physice quidem, sed liberè agere, interdum præse pro causa libera non concurrente quidem physice ad effectum, ita tamen se habente, ut secundum rectam prædictam existimationem effectus illi tribuatur.

133 Causa necessaria est, quæ positis omnibus antecederet requisitis ad causandum non potest non causare. Libera est, quæ positis etiam omnibus antecederet requisitis ad causandum, adhuc potest non causare. Sed celeberrima diuisione diuiditur causa in materiam, formam, efficiens, & finem, præter quas nulla alia datur causa, quæ non ad harum aliquam, vel propriè, vel reductiue, pertinet. Quarum causarum illa dicitur alteri per se, seu essentialiter subordinari, quæ natura sua pædet in causando ab altera, hoc est non potest causare nisi altera, cui dicitur per se, seu essentialiter subordinari cõcurrat ad idem causandum, & quidem in eodem genere causa: Illa verò dici solet per accidens alteri subordinari, quæ non pendet in causando ab altera, ut dictum est, sed tamen in essendo aliquo modo, ut filius à patre in creatis, licet etiam dici possit aliqua causa per accidens alteri subordinari.

134 Causa efficiens ab Arist. 2. physic. 29. & 5. met. c. 2. definitur esse vnde principium mutationis primum aut quietis. quæ definitio conuenit omnibus efficientibus siue physicis, siue artificialibus, siue moralibus excepto solo efficiente sine mutatione, & si loco particulæ (mutationis, aut quietis) ponatur (actionis) conueniet etiam efficienti sine mutatione, siue hoc sit efficiens sine subiecto, ut Deus in creatione, siue cum subiecto, ut Sol emittens in se

2
Eiusde
diuise.3
Causa
spici.1
Causa

lucem in instanti suæ creationis. vnde colligas latius patere efficiens sine mutatione, quam efficiens sine subiecto.

4
Eiusdem
causæ.

135 Diuiditur efficiens cum aliis modis, qui ex dictis, & dicendis satis intelligi poterunt, tum præcipue in principale, & instrumentale, efficiens principale est efficiens cōcurrentis ad effectum virtute propria: vel paulo clarius est efficiens concurrens virtute propria ad effectum, quem in se formaliter, aut eminenter continet, & cōsequenter quæ nobilem, aut ignobiliorem se. Efficiens instrumentale, seu instrumentum sumitur primo latissime, vt distinguitur a solo efficiente principali simpliciter primo atque omnino independenti, id est Deo, quomodo omnia efficientia secunda dicuntur interdum instrumenta Dei. Secundo latè prout distinguitur ab omni, & solo supposito agente, vt quod non autem ab agente principali, vt quo, quo modo omnis virtus, seu principium actiui, quo suppositum agens agit, etiam si sit pars essentialis, aut integralis eiusdem suppositi dicitur eius instrumentum. Tertio preste prout distinguitur ab omni efficiente principali, siue primo, siue secundo, siue agente, vt quod, siue vt quo, quomodo calor dicitur in instrumentum ignis ad producendum alium ignem. Et hoc modo efficiens instrumentale, seu instrumentum definitur esse efficiens cōcurrentis ad effectum virtute aliena, hoc est, vt virtus alterius adæquate distincti: vel paulo clarius, efficiens concurrens, vt virtus alterius adæquate distincti ad effectum, quæ nec formaliter, nec eminenter in se continet & consequenter excedentem vim suæ perfectionis, & actiuitatis, & diuiditur in instrumentum coniunctum, quod multiplex est, & separatum; itemque in illud, quod est accedens tantum, vt calor, & illud quod est substantia affecta accidentibus, vt semina. Nihil tamen repugnat idem efficiens respectu eiusdem effectus sub diuersa tamen ratione simul esse efficiens principale, & instrumentale, vt idem accedens respectu alterius accidentis ignobilioris, vel quæ nobilis, esse efficiens principale, quatenus spectatum secundum se tantum, abstrahendo ab eo, quod fit virtus alterius, hoc est substantia, actiue, concurrat ad effectum non excedentem vim suæ perfectionis, & actiuitatis, & consequenter virtute propria; esse vero efficiens instrumentale, quatenus actiue concurrat ad eundem effectum, vt virtus alterius, hoc est substantia.

5
Eiusdem
causæ.

136 Causalitas causæ efficientis cuius-

unque, hoc est ratio formalis, qua causa efficiens quæcunque constituitur formaliter, & actu causa efficiens, non est actio sumpta a-ctione, vt est aliquid extra causam efficiens, sed est vt ritus causandi ipsius causæ efficiens sumpta non secundum se, sed vt connotat, seu dicit in obliquo suum effectum actu, seu vt est id, a quo est effectus actu, & cōsequenter, vt est ratio transcendentalis efficientis ad suum effectum actu, siue sermo sit de causalitate efficientis principalis, siue instrumentalis, siue producentis, siue conferuantis, &c.

137 Non solum autem opinio negans in vniuersum causis secundis, vt rebus creatis, vel etiam corporis vim omnem effectiuam, sed etiam negans in vniuersum rebus corporis vim effectiuam substantiæ, tanquam erronea, tum in fide Catholica, tum in Philosophia, penitus explodenda est, atque omnino afferendum plurimis rebus creatis, etiã corporis vim effectiuam aliis quidem accidentium, aliis vero etiam substantiæ a Deo liberalissime tributam in esse.

138 Ad hoc tamen, vt causæ secundæ agant, necessariò requiritur, vt Deus ad eorū effectus quoscuque concurrat non solum mediatè, & remote, quatenus illis dedit, & conseruat esse, & vim agendi, sed etiam immediatè, & proximè simul cum ipsis eorum effectus producendo, & quidem magis, quam ipsæ causæ secundæ, sumendo tamen earum effectus secundum totam entitatem, & perfectionem, quam habent, non secundum defectus. Concurrat verò Deus ad effectus causarum secundarum immediatè immo diuinetum virtutis, tum suppositi, non ita tamè concurrat, vt ipsius concursus sit aliquid ab ipso impressum causis secundis prius tempore, aut natura quam causæ agant, quod fit quasi principium actionis, aut conditio in causis secundis prærequisita ad agendum habens in illis esse permanens, aut transiens cū ipsa actione, sitque motio quædam similis illi, qua instrumentum mouetur ab artifice, cum illud applicat ad agendum, aut qualitas quædam intentionalis similis speciebus, per quas obiecta simul cum potentis cōcurrunt ad earum operationes.

139 Dupliciter enim iurari potest concursus, quo Deus concurrat ad effectus causarum secundarum primò pro eo, quod dicit in Deo, & sic est actus immanens, quo Deus ab æterno voluit facere tales effectus tali tempore, coagente tali causa secunda, & re ipsa deinde facit, vt facere voluit. Secundò pro

6
Concurrere
ius Dei.

eo, quod dicit extra Deum, & sic est ipse effectus causæ secundæ, quatenus pendet à prima. Quare idem realiter effectus est concursus ad extra causæ primæ, quatenus pendet à causâ primâ, & concursus item ad extra causæ secundæ, quatenus pendet à causâ secundâ. Dixi tamen ad extra, &c. quia etiam concursus causæ secundæ dupliciter sumi potest, vel pro eo, quod dicitur in causâ secundâ, & sic est ipsa virtus, quia causâ secundâ potest dependenter tamen à primâ producere effectum, & re ipsa producit, vel pro eo, quod dicitur extra, causam secundam, & sic est ipse effectus, ut pendet à causâ secundâ, ut dictum est; effectus autem, ut pendet est dependentia ipsa, seu actio, quæ ab effectu non distinguitur à parte rei, ut suo loco dicetur.

7
Confer-
untur.

140 Sed ut intelligatur, quomodo res omnes pendeant à causâ primâ etiam, ut ab efficiente conservante, duplex distinguenda est conservatio in genere, per se, & per accidens, & per se item duplex, altera directâ, & immediatâ, altera indirectâ, & mediâtâ; conservatio per se directâ, & immediatâ est continuatio, seu perseverantia influxus in ipsum esse, quod in productione communicatum fuit: conservatio per se indirectâ, & mediâtâ est conservatio, seu perseverantia in fluxus non in ipsum esse rerum, sed in eius causâ extrinsecâ, & dispositiones, quibus conservatus res conservatur. Conservatio vero per accidens est defensio, seu protectio à contrariis, vel eis resistendo, vel ea removendo, quæ dicitur conservatio per accidens, quia per se non est actio continuans influxum in ipsam esse, aut causâ extrinsecâ, dispositio nesu rei, sed est alia actio, ad quam per accidens sequitur continuatio influxus in esse, aut causâ extrinsecâ, dispositionesque rei, & consequenter conservatio rei, quæ quomodo à productione differat, alio loco explicandum est. Res igitur omnes conservantur à causâ primâ in genere causâ efficientis (de hac enim tantum nunc loquimur) & quidè substantiæ conservantur in genere causâ efficientis per se directè, & immediatè à sola causâ primâ, per accidens tamen, & per se indirectè, & mediâtè substantiæ corruptibiles, earumque accidentia conservantur etiam à causâ secundâ, accidentia verò aliqua conservantur etiam per se directè, & immediatè à causâ secundâ.

141 Idea, quam dari certum est, non est proprie loquendo, quicquid quomodo concipitur, dextrinat, seu dirigit agens in agendo, sed

est exemplar, ad cuius imitationem agens agere potest, si loquamur de Idea in actu primo, vel agit si loquamur de Idea in actu secundo, & dividitur in internam, & externam. Sed ratio Idæe primario convenit internæ, quæ non est conceptus formalis, id est cognitio rei factibilis, aut faciendæ, sed conceptus obiectivus. Per conceptum autem obiectivum non est hic intelligenda res ipsa extra intellectum, factibilis, aut faciendâ quatenus ab agente intellectuali cognoscitur, ut hoc, vel illo modo factibilis, aut faciendâ: sed aliquid intellectui artificis propositum, (si quidem sermo fit de Idea intellectualium agentium quæ præcipua est) in ipso artifice existens representativum rei factibilis, aut faciendæ, quod in creaturis intellectualibus est species intelligibilis, aut phantasma, in Deo est ipsa essentia diuina, quatenus per modum speciei intelligibilis, seu simulacri mentalis representat Deo creaturas omnes ab ipso faciendas, & factibiles.

142 Dixi in thesi superiori, si quidem sermo sit, &c. quia ratio Idæe convenit etiam conceptui obiectivo brutorum consistente in phantasmate representativo rei ab ipsis factibilis, aut faciendæ, ut nidi, & similia. Atque in creaturis agentibus cum cognitione Idea est realiter multiplex, ac in Deo realiter una, & tantum formaliter, seu virtualiter multiplex. Neque verò constituit Idea genus cæcæ à quatuor vulgaris distinctum, neque primè ad cæcæ formalem propriè, aut reductivè, neque ad causam finalem, sed ad causam efficientem cum cognitione, tanquam quid eam determinans, seu dirigens ad operandum hoc, vel illud, tali, vel tali modo, & quamvis perfectior sit ratio Idæe in causâ efficiente cum cognitione intellectuali, quam in efficiente cum cognitione sensitiva, hoc tamen nihil obstat, quo minus ratio propria Idæe internæ de omnibus ideis internis creatis dicatur vniocè.

143 Finis ab Aristotele secundo physice. 29. & alibi rectè definitur esse id, cuius gratia. In qua definitione particula (cuius) sumitur, ut convenit fini cuius, & fini cui, particula verò (gratia) sumitur itè latè pro intentione, seu appetitu sine rationali, sine sensitivo, sine naturali, & subintelligitur aliquid sit, vel est, sit, si sermo sit de fine actu respectu effectus in fieri finaliter, est, seu durat in esse, si sermo sit de fine actu respectu effectus in conservari finaliter. Dividitur autem finis ab eodem Aristotele secundo de Anima tex. 38. in finem cuius, & finem cui. Finis cui-

7
Causa
finalis.

ius est illud bonum, cuius adipiscendi gratia agens agit: finis cui est suppositus, seu id, cui agens procurat finē cuius, nec audiendi sunt qui volunt solum finem cui esse finem propriū dictum: finem vero cuius esse medium. Diuiditur præterea in finem, qui fit, & finem qui tantum obtinetur: in finem, qui est operatio, & finem, qui est res ex operatione resultans in finem operationis, seu operis, & finē operantis: in obiectum, & formalem, seu, ut alii loquuntur in finem cuius, & finem quoin primarium, sine quo res non heret, & secundarium, sine quo res etiam fieret: in proximum, & remotum, seu intrinsecum, & extrinsecum: in vltimum, & non vltimum, in eum qui est verum bonum, & eum qui est bonum tantum apparet, &c.

144 Virtus cauſandi cauſæ finalis nõ est motio vlla metaphorica, qua finis moueat, seu alliciat, & excitet agens, vt in se tendat: nec est ipsa actio agentis, quatenus ab agente fit propter finem: sed est ipsa virtus cauſandi cauſæ finalis sumpta nõ secundum se, sed vt est id, à quo est effectus actus, proportionaliter, vt dictum de causalitate cauſæ efficientis. Cauſat verò finis non secundum esse intentionale, iia ut intentio non fit tantū conditio, sed ratio formalis cauſæ finalis vt quidam dixerunt: nec ita, vt finis, qui præ existit agenti cauſet secundum esse reale extra intentionem, finis verò qui producendus est ab agente cauſet tantum secundum esse intentionale: sed cauſat secundum suam bonitatem veram, vel apparentem abstrahēdo præcipue ab eo, quod actus, vel etiam potentia existat, vel non existat extra intentionem, non tamen ab eo, quod actus existat in intentione. Atque hæc intentio est velut conditio, sine qua non cauſa finalis: quamuis nõ sit conditio, vt est approximatō in aliis cauſis, sed vt existentia in efficiente, aut saltem eius virtute, & aliis cauſis. neque hinc tamen deducendum finem non esse, sed potius esse veram, & realem cauſam, vt re vera est.

145 Nec aliqua tantum, sed omnia omnino agentia naturalia, etiam inferiora homine, seu non intellectualia agunt propter finem propriū, siue fumantur simul cum cauſa prima ipsis cooperante, & finem non suū, sed ipsorum agentium naturalium, tum immediatum, & proximum, tum mediatum, & vltimum optimè cognoscēte, & intendente, siue fumantur sine cauſa prima, seu vt ex præcisè agunt.

146 Cauſa materialis ab Arist. 2. Physi.

tex. 28. rectè definitur esse, id ex quo fit aliquid, cum inſit, in qua definitione, particula (ex) importat habitudinē subiecti, particula vero (fit) sumitur latè, vt significat non solum producit, sed etiam constituitur. Cõuenit autem hæc definitio primario materiæ primæ, secundariò etiam aliis materiis.

Causalitas cauſæ materialis consistit in eius virtute cauſandi, hoc est in potentia qua referretur ad effectum non sumpta secundum se, sed vt est id, à quo est effectus actus, proportionaliter, vt dictum est de causalitate efficientis, & finis, effectus eiusdem totalis quidem, seu adæquatus, & principalis, est compositum: præcisus verò, seu partialis inadæquatus, & minus principalis est forma, vel quoad esse simpliciter, & esse receptum in materia simul, si fit forma materialis, siue substantialis, siue accidentalis, vt est tantum quoad esse receptum in materia, seu vt alii loquuntur, quoad informationem si fit forma spiritalis substantialis.

147 Cauſa formalis ab eodem Aristotele eodem tex. 28. definitur esse ratio ipsius quod quid erat esse, id est essentia rei, vel totalis, si fit forma metaphysica, vt est definitio obiectiua respectu definiti, vel præcipua seu habens rationem acuantis, & perfectiōis, si fit forma physica, aut etiam moralis, aut artificialis. Conuenit autem hæc definitio primario formæ substantiali, secundario accidentali. Cum verò dicunt Philosophi, formas aliquas educi, seu extrahi de potentia materiæ, seu ex materia, hoc loquēdi modo non indicant formas illas, antequam producantur, ac velut in lucem proferantur, delituisse in materia, vel secundum se totas, vel secundum gradum incompletum, & inchoationem aliquam, vel etiam secundum semina, seu rationem seminariam, quæ omnia falsa sunt, quæ quæ in hoc vltimum bonum etiam in sensum trahi potest, sed tantū formas illas fieri dependēter à materia, quoad suum esse simpliciter, & non tantum quoad esse secundum quid, hoc est quoad esse receptum in materia. Causalitas cauſæ formalis consistit item in eius virtute cauſandi, hoc est in potentia, siue aptitudine qua referretur ad effectum sumpta, non secundum se, sed ut est id, à quo est effectus actus, vt proportionaliter de causalitate aliarum cauſarum dictum est. Effectus eiusdem totalis quidem, seu adæquatus, & principalis est compositum. Præcisus verò, seu partialis, inadæquatus, & minus principalis est materia saltem quoad esse actuum.

IT
Cauſa
formal-

IO
Cauſa
matr.

An

An autem effectus alicuius formæ, sic materia etiam quoad esse simpliciter, paulo post dicetur.

148. Hactenus propria singularum causarum in medium allata, id communia omnibus, vel pluribus. causis afferenda sunt, quomodo tria indicat Aristoteles secundo Physicorum. 30. nempe posse esse plures causas eiusdem effectus, causas esse sibi inuicem contrarias, & eandem posse esse causam contrariam. Ac circa primum certum illud est, ad eandem realiter effectum numero posse concurrere plures realiter causas in diverso genere cause: immo ad omnem omnino effectum necessarii concurrere saltem duas, diuersas causas efficientem, & finalem, licet hæc in Deo realiter sint idem. Ad eundem realiter effectum numero possunt etiam concurrere plures realiter cause in eodem genere cause, verbi gratia, plures in eodem genere cause efficientis, plures in eodem genere cause finalis, &c. sed quia hactenus loquissimus de causis diuersis, & eiusdem generis, abstracto ab eo, quod sunt totales, vel partiales, & difficultas videtur esse de totalibus eam sequentibus conclusionibus explicabimus.

12
Quomodo
de pluribus
causis
efficiens
causam
finalem.

149. Si ergo per causam totalem intelligatur illa, a qua effectus est totus, hoc est ita, ut nihil extrinsecus sit in effectu, quod non sit ab illa causa, sed non totaliter, hoc est non ita, ut quicquid entitatis est in effectu, sit ab illa causa tatum sine consortio alterius, quo sensu sumptam causam totalem aliqui appellant totalem totalitate effectus, possunt etiam naturaliter ad eundem realiter effectum numero concurrere plures realiter cause totales, tum in diuerso, tum in eodem genere cause. Si autem per causam totalem intelligatur illa, a qua effectus non solum est totus, sed etiam totaliter, hoc est sine consortio vllius alterius cause, non possunt vlllo modo, nec per vllam potentiam ad eundem realiter effectum numero concurrere plures cause totales, neque in eodem, neque in diuerso genere cause. Immo nulla est ratio, quæ potest in hoc sensu causa totalis. At si per causam totalem intelligatur illa, a qua effectus est non solum totus, sed etiam totaliter, hoc est sine consortio alterius cause in eodem genere cause, quo sensu sumptam causam in totalem solè aliqui appellare totalem totalitate causa, intelligendo in eodem genere cause, possunt etiam naturaliter ad eundem realiter effectum numero concurrere plures cause totales. Et quæ si per causam totalem

intelligatur illa, a qua effectus ita est quoad suam realitatem totus, licet non totaliter, id est licet non sine consortio alterius cause in eodem genere cause, vt tamen posset quoad eadem suam realitatem ab eadem causa eodem modo concurrere esse etiam totaliter, si desset consortium alterius cause in eodem genere cause, ad eundem realiter effectum numero adæquatam non possunt per vllam potentiam concurrere plures cause totales in genere cause materialis, aut formalis, possunt tamen etiam naturaliter in genere cause finalis, & per Dei potentiam etiam in genere cause efficientis, non tamen naturaliter. Ad eundem autem formaliter effectum numero non possunt vlllo modo, aut per vllam potentiam concurrere plures cause totales in vlllo genere cause, quocunque ex prædictis modis sumantur cause totales, & siue realiter, siue formaliter tantum inter se distinguantur. Atque hæc de pluribus causis totalibus sunt acceptis in ordine ad eundem effectum. Videamus nunc quid de iisdem seorsum, seu diuisim, & distinctim acceptis, in ordine item ad eundem effectum dicendum sit.

150. Nec plures realiter cause totales materiales seorsum acceptæ, nec plures realiter cause totales formales seorsum ite acceptæ possunt per vllam potentiam concurrere ad eundem realiter effectum numero adæquatam: plures tamen realiter cause finales totales seorsum acceptæ pnt aliquo modo naturaliter concurrere ad eundem realiter effectum numero artificialè primò producendū, naturaliter verò conservandū in genere cause finalis, & per Dei potentiam et ad primò producendū. Nec repugnat per Dei potentiam plures realiter cause efficientes sine inuicem, siue inuicem totales seorsum sumptas concurrere ad eundem realiter effectum numero, siue producendū, siue conservandū, naturaliter tamen non possunt plures realiter cause efficientes totales seorsum sumptas concurrere ad eundem realiter effectum numero præsertim adæquatam loquendo tamen de effectibus non artificialibus, sed naturalibus, & sumptis, vel seorsum in fieri, vel solum in facto esse, licet hoc non sit a quo certum in omnibus effectibus naturalibus.

151. Dixi primò præsertim adæquatam, quia de effectu inadæquato, seu præciso id est de forma, que ab efficiente fit, sicut de effectu inadæquato, seu præciso aliarum causarum res vt plurimum est multo obscurior, quamuis ex dictis intelligatur, quid probabilis existimandum videatur. Dixi deinde

loquendo de effectu non artificiali, sed naturali, quia ad aliquem eundem realiter effectum numero artificialia possunt interdum plures realiter causas efficientes totales seorsim acceptæ concurrere. Dixi tertio, vel solū in fieri, vel solum in factō esse, quia idem realiter effectus numero in fieri potest esse a causa efficiente, & a prima simul in conferuari uero a sola prima, & de facto ita est in substantiis, & multis accidentibus, quæ sunt à causis secundis efficientibus. Dixi denique licet hoc non sit æquæ certum in omnibus effectibus naturalibus, nou solum quia hoc in effectibus inadæquatis, seu præcisus, ut plurimum est multo obscurius, ut dictum est, quā in adæquatis, sed etiam quia non est æquæ certum in omnibus effectibus adæquatis, sed certius in substantiis, quā in accidentalibus. De omnibus tamen effectibus intelligenda est conclusio. Consequenter licet agēs naturale, quod semel produxit unam numerum formam, quæ deitate corrupta est, adhuc quāquam in se est habeat vim, quæ possit producere iterum eandem numerum formam, de facto tamen nulla forma semel corrupta naturaliter eadem numero iterum produci potest.

112. Et quoniam hic inuoluitur difficultas de obiecto adæquato causæ efficientis. In æquiuocatum uniuersale placet utrumque breuiter assignare. Obiectum igitur adæquatum causæ æquiuocæ primæ est collectio omnium possibilium, causæ æquiuocæ secundæ est collectio speciei, vel specierum, & indiuiduorum omnium, respectu quorum illa est causæ æquiuocæ: causæ uniuersalæ spectatæ secundum se est collectio indiuiduorum omnium eiusdem speciei, excepta tantum ipsamet causæ æquiuocæ, sumendo tamen indiuidua eiusdem speciei differentia inter se tantum ratione indiuiduationis, non autem ratione intentionis, vel extensionis, vel alterius accidentis: spectatæ secundum ordinem naturalem, seu determinationem, ab Authore Naturæ factam, est collectio, seu series quadam certorum indiuiduorum eiusdem speciei, in qua nec ipsa causæ uniuersalæ, nec alia plurima eiusdem speciei continentur, quidquid sit de qua questione illa, an idem possit per Dei potentiam non quidem producere, sed reproducere se ipsum, quæ multa à Theologis tractari solita supponit. Non possunt tamen per ullam potentiam plures realiter causæ efficientes totales seorsim sumptæ concurrere ad eundem formaliter effectum numero, siue adæquatum, siue inadæquatum. Atque hæc de primo ex tribus

ab Arist. propositis communibus omnibus, vel pluribus causis.

113. Secundum, quod est causæ esse sibi inuicem causas, non est verum uniuersaliter, sed indefinitè. Primo enim materia, & forma non sunt causæ respectu efficientis. Secundò nec efficientes, est uniuersaliter causa respectu materiæ. Tertio nec item finis est uniuersaliter causa respectu materiæ, aut formæ, aut efficientis, materia autem, & forma sunt sibi inuicem causæ uniuersaliter, sed diverso modo. Materia enim semper est causa materialis formæ, vel quoad esse simpliciter, & quoad esse secundum quid, hoc est quoad esse receptum in materia, simul, uel quoad esse secundum quid, tantum, iuxta supra dicta ubi de causa materialis: forma uero semper est causa formalis materiæ, saltem quoad esse secundum quid, hoc est quoad esse adæquatum, an uero sit etiam aliquando causa materiæ quoad esse simpliciter, non potest explicari nisi constet de qua materiæ, & in ordine ad quam formam loquamur. Loquendo igitur de materiæ in communi, ut complectitur sub se tum materiam primam, tum alias omnes, recte dicitur forma non uniuersaliter esse causa formalis materiæ quoad esse simpliciter siue in fieri, siue in factō esse, seu conseruari. I. ordine autem de materiæ prima in ordine ad formas substantiales, uel in formas supponentes alias formas substantiales partiales, cuiusmodi in animalibus est anima, quæ supponit alias formas partiales carnis, ossis, &c. ut alibi dicemus, non potest huiusmodi forma dici esse causa formalis materiæ primæ quoad esse simpliciter siue in fieri, siue in factō esse, seu conseruari. Rursus loquendo de materiæ prima in ordine ad formas illas substantiales, sine quarum aliqua non potest naturaliter esse, duo uidentur dicenda. Alterum est si potest materia prima ab aliqua huiusmodi forma tanquam à causa formalis pendere quoad suum esse simpliciter in factō esse, seu conseruari posse etiam pendere quoad idem esse in fieri, alterum est probabilius uideri materiam primam quoad idem esse tum in fieri, tum in factō esse, seu conseruari naturaliter pendere ab aliqua huiusmodi forma tanquam à causa formalis.

114. Efficiens etiam, & finis non quidem uniuersaliter, ut iam dictum est, sed indefinitè sunt sibi inuicem causæ. At plures causæ

13
Quo
causa
sibi in
uicem
causa

luter se, verbi gratia, duz materiæ in inter se non possunt vilo modo esse in icem causæ, nec item quo efficiencia se inuicem producere, licet possint, se inuicem conseruare tum per accidens, tum per se indirecte, & per Dei potentiam etiam per se directè: duo autem fines possunt interdum se inuicem, & producere, & conseruare, superuacaneum autem videtur monere, cum causa aliquæ dicuntur esse sibi inuicem causæ, quatenus inuicem causantur, non nisi materialiter dici causas.

155 Tertium item ex supradictis, quod erat eandem causam posse esse causam contrariorum, non est verum vniuersaliter, sed indefinitè. Causa enim formalis non potest causare effectus contrarios per se loquendo, per accidens tamen causat effectus contrarios priuatiuè. Causa autem materialis una & eadem numero realiter potest esse causa plurium effectuum tum contrariorum possiue, & propriè, vt sunt calor, & frigus, non tamen simul, nisi in gradu remisso, aut secundum diuersam, sui partem, sed successiue, tunc contrariorum impropriè, & disparatè, vt sūt duz formæ substantiales non subordinatæ, non tamen simul, sed successiue. Causa efficiens potest successiue efficere plures effectus, particularis quidem, & vniuoca numero tantum distinctos, vñ per se verò, & æquiuoca, etiam specie distinctos, & inter se, vel propriè, vel impropriè, seu disparatè cōtrarios. Ac licet causa efficiens vniuersalis possit etiam simul efficere plures effectus inter se, vel propriè, vel impropriè, seu disparatè contrarios, non potest tamen vlla causa efficiens simul efficere plures effectus adæquatos suæ virtuti, sed tantum plures inadæquatos. Causa finalis vna, & eadem potest esse causa plurium effectuum, & simul, & successiue, sed effectuum contrariorum tantum successiue per se, loquendo, & nisi sit aliquo modo vniuersalis: per accidens autem dicendum est de omnibus causis proportionaliter, vt diximus de causa formali.

156 Quartum omnibus, vel pluribus causis commune non prætermittendum est, quod omnes causæ secundæ efficientes, & finales per se, seu essentialiter subordinantur causæ primæ, & consequenter causalitates omnium causarum secundarum, efficientium, & finalium suppleri possunt à causa prima. Nulla tamè secunda materialis, aut formalis, vt materialis, aut formalis propriè, & presè sumpta per se, seu essentialiter subordinatur causæ primæ, & consequenter nulla causalitas causæ

secundæ materialis, aut formalis propriè, & presè sumpta suppleri potest à causa prima. Sed difficultas præterea est, an causa materialis non, vt materialis propriè, & presè, seu ut subiectiua, & recipiens in se formam, sed vt sustentans formam præcisè, & causa formalis, non vt formalis propriè, & presè, seu vt informans materiam, sed vt conseruans materiam præcisè, per se, seu essentialiter subordinetur Deo, & consequenter suppleri possint à Deo, ad quam difficultatem respondendum videtur affirmatiuè.

Fatum, Contingentia, Casus, Fortuna, & Monstra.

Cap. V.

157

On paruum hæc omnia cum causis, & inter se connexionem habent, vt ex dicendis perspicuum fiet. Atque vt à fato ordiamur, explodendus in primis eorum error est, qui fatum necessitatem, seu vim quandam esse dixerunt, productiuam effectuum ineuitabilium, cui res omnes, etiam homines, & Angeli, & Deus ipse subijcerentur. Cui errori proximus est alius eorum, qui fatum putarunt esse colligationem causarum ex astrorum motibus, ac vt efficacitatem traquentem ad omnes effectus horum inferiorum; seu quod in idem recidit, esse causas ipsas secundas præsertim Cælos, & stellas, à quibus necessariò, & ineuitabiliter effectus omnes horum inferiorum non solum naturales presè dicti, sed etiam humani prouenirent. Ad eundem scopulum alia via inpergerunt alii, qui nescio quam fati rationem, & si non sub fati nomine constituerunt in ipsa causa prima, seu Deo, quatenus asseruerunt eam ita determinare, & applicare omnes causas secundas, & cum ipsæ concurrere ad earum actiones, vt omnes esse necessitate agat illud ad quod à Deo determinantur, & applicantur, & non aliud. Propius ad fati naturam accessit & videtur illi: qui fatum definiuerunt esse connexionem, & ordinem agentis naturalis vniuersalis cum particulari, seu con-

14
Quæ
admodum
ca con-
trariar

15
Quæ
secund.
per se
seu esse
sial. sub
ordino.
prima.

xienem, & coordinationem causarum naturalium inferiorum, & superiorum, quæ semper, vel ut plurimum sum fortiantur effectum. Quam connexionem, & coordinationem dari dubium non est, sed eam fati nomine apud sapientes communiter intelligi negandum est.

158 Recte igitur Fatum à Beccio lib. 4. de consolatione Philosophiæ profa 6. definitur esse, inhærens rebus mobilibus dispositis, per quam providentia suis quæque necesse ordinibus. Paulo tamen clarius definitur potest esse, certus ordo secundarum causarum à divina providentia constitutus, ex quo infallibiliter ita effectus quique eueniunt, ut à divina providentia præuisum, & ordinatum est, idest necessariò ex causis necessariis, contingenter ex contingentibus.

159 Quare non est Fatum sub omni ratione immobile, seu immutabile: nam quatenus dicit ordinem causarum secundarum, seu causas secundas ordinatas ad suos effectus, est mobile, seu mutabile, ut sunt ipsæ causæ secundæ, quatenus verò dicit eandem causam secundam ordinatam ad suos effectus non sumptis secundum se precisè, sed ut subsunt diuinæ providentiæ habet immobilitatem, seu necessitatem, non quidem absolutam sed conditionatam, seu ex suppositione diuinæ providentiæ, & prævisionis. Nec est Fatum aliquid absolutum, sed relatiuum, non tamen prædicamentale, sed transcendentale, nec spectat tantum ad genus causæ efficientis, sed etiam ad alia genera causarum, atque ut est in causis secundis, seu ut precisè dicit ordinem causarum secundarum, ut explicauimus, est tam multiplex realiter, quam multi realiter sunt huiusmodi ordines, ut vel terminatiue inue huiusmodi providentiam, cui dictus ordo subest, est realiter vnum, & tantum si rite consideret, ut virtualiter multiplex. Potest aut Fatum à nobis cognosci non solum in communi, sed etiam in particulari ad certos vsque terminos, licet non perfectè, & quoad omnes effectus. An verò ab Angelis perfectè cognosci possit quoad omnes effectus disputant Theologi, & affirmant quoad effectus necessarios, & contingentes ex censuræ casuali causarum naturalium, negant, quoad secreta cordium, & alios effectus contingentes ex causa libera.

160 Sul esse Fato illa tantum dicuntur, quæ prædictæ dispositioni, seu ordini cau-

sarum secundarum subsunt, cuiusmodi non est Deus, nec alia, quæ soli Deo, quin non est Fatum essentialiter, sed tantum casualiter subsunt, ut sunt Angeli quoad suum esse simpliciter, & essent Cæli, si essent, ut quidam existimant, substantia simplex ingenerabilis, & incorruptibilis, & sunt alia, quæ à solo Deo sunt. Nihil tamen repugnat, aliquid sub vna ratione subesse Fato, sub alia non subesse, quomodo materia prima, & anima rationalis, quatenus quoad suum esse simpliciter, creantur à solo Deo, non subsunt Fato, quatenus verò quoad aliquid esse secundum quid, exempli gratia, anima rationalis quoad esse receptum in materia, materia verò quoad esse actuatam, vel etiam quoad esse simpliciter, quatenus habitum ab hac, vel illa forma, ut causa formali iuxta dicta capite superiori, pendet ab aliis causis secundis, dici possunt subesse Fato.

Operationes etiam liberæ causarum secundarum dici possunt subesse Fato, quatenus sunt effectus contingentes ab ipsi causis secundis liberis, qui ita infallibiliter eueniunt, ut à Deo præuisi sunt euenturi, causæ autem ipsæ secundæ liberæ sub diuersa ratione dici possunt subesse, & non subesse Fato: subesse secundum id, secundum quod pendet à causis secundis, non subesse secundum id, secundum quod pendet à solo Deo, iuxta supra dicta, & quatenus simul cum aliis causis saltem sine, qui semper adest, cum adest efficiens, ita ordinantur ad suos effectus, ut subsunt diuinæ providentiæ sunt ipsum Fatum non in communi, sed tale.

161 Ut autem Fati nomine nobis uti non licet intelligendo per Fatum necessitatem, seu vim aliquam, quæ tollat libertatem, ut intellexerunt auctores trium errorum, quos supra reuulimus, ita licet, intelligendo per Fatum id, quod nos ex communi reclusa philosophantium sententia diximus, licet non ita passim Fati, aut fatalis dispositionis effectus nomen superaddendum videatur, ne ruidibus errandi occasio præbeat.

162 Fato opponitur contingencia, quæ sine dubio datur, & est ratio formalis, quæ aliquid constituit contingens, hoc est potens esse, & potens non esse, & tam multiplex distingui potest, quam multiplex est effectus contingens. Dixi quàm multiplex

est

5
Corin
genita

est effectus contingens, non autem quàm multipliciter est causa contingens, quia contingentia proprie dicitur potius de effectibus quam de causis, quas cum aliquando contingentes, aut non contingentes vocamus, in ordine ad effectus contingentes, aut non contingentes ita vocamus.

Dupliciter autem potest aliquis effectus dici contingens primo quia casu, & praeintentione in agens fiat; & de effectu contingenti sic sumptis, qui proprie dicitur effectus casualis, vel fortuitus, non agimus hic, sed infra, ubi de casu, & fortuna: secundo quia non sit necessarius, sed possit esse, & possit non esse. Atque hoc secundo modo sumptus effectus contingens duplex est, alter, qui dicitur contingens intrinsece, seu ab intrinseco, alter, qui dicitur contingens extrinsece, seu ab extrinseco.

163. Effectus contingens ab intrinseco dicitur ille, qui procedit à causa libera, quæ & potest illum causare, & potest non causare, atque ita ex vi sua intrinseca dat contingentiam effectui. Quare non dicitur effectus contingens ab intrinseco, quia habeat contingentiam sibi intrinsecam: contingentia est denominatio extrinseca desumpta ex potentia, & ratione causandi cause, secundum quam effectus denominatur potens esse, & potens non esse. Effectus contingens ab extrinseco dicitur ille, qui procedit à causa, quæ licet ex se necessaria sit, hoc est non possit non causare effectum, extrinsecus tamen ab aliqua alia causa siue libera, siue necessaria impediri potest, ne causet effectum, atque ita non ex vi sua intrinseca habet, ut det contingentiam effectui, quàm eodem modo dicitur esse denominatorem extrinsece, ut diximus de contingentia, quæ dicitur ab intrinseco.

164. Ita autem datur contingentia, ut non tollat divinam præscientiam, sicut neque hæc tollit contingentiam, & licet supposito, quod Deus ab æterno prævideat aliquid futurum contingens verbi gratia, Petrus tali tempore, & loco ambulaturum, non possit in sensu composito, seu ex tali suppositione Petrus tali tempore, & loco non ambulare, seu quod idem est necessario in sensu composito, seu ex tali suppositione Petrus tali tempore, & loco sit ambulaturus: hæc tamen necessitas est tantum in sensu composito, seu ex suppositione, & consequentia, quæ non tollit contingentiam, sed autem in sensu diviso, seu absoluta, & consequentis, quæ tolleret contingentiam.

165. Proxima ratio contingentia est ip-

sa natura causæ, à qua est effectus contingens, siue sit causa libera, siue naturalis, & necessaria, sed ab extrinseco impediibilis: remota est ipse Deus, qui tamen non dicitur radix remota contingentia, seu effectuum contingentium ab ipso solo dependentium, illorum enim est causa proxima, sed effectuum contingentium dependentium etiam à causa secunda, quorum Deus dicitur causa remota, quatenus dedit, & conservat esse, & vires agendi ipsi cause secundæ, licet sit etiam causa proxima, quatenus etiam ipse immediatè, & proximè concurrat ad omnes effectus causarum secundarum, ut dictum est capite superiori.

166. Cum autem quaeritur, an si Deus non esset causa libera, sed necessaria, seu ex necessitate operans, posset esse contingentia, seu effectus contingens, distinguendum est, multipliciter enim intelligi potest proposita quaestio:

Primo ita, ut sensus sit, an si Deus per impossibile non haberet libertatem, posset dari contingentia, seu effectus contingens à causa libera; & sic respondendum est negativè.

Secundo ita, ut sensus sit, an si per impossibile poneretur Deus non habere libertatem, posset dari contingentia, seu effectus contingens à causa materiali, seu necessaria, sed ab extrinseco impediibilis: & sic iterum distinguendum est, vel enim sermo est de effectu contingenti à causa naturali, seu necessaria, sed impediibili à causa libera, & sic respondendum est negativè: Vel sermo est de effectu contingenti à causa naturali, seu necessaria, sed impediibili ab alia causa item naturali, siue necessaria; & sic respondendum est affirmativè.

Tertio ita, ut sensus sit, an dato per impossibile, quod Deus quacunque liberè operari posset, necessitatio operaretur, causa tamen secunda essent, ut nunc sunt, alia libera, alia necessaria quidem, sed ab extrinseco impediibilis, adhuc posset esse contingentia, seu effectus contingens; & in hoc sensu respondendum est implicare in terminis.

Quarto ita, ut sensus sit, an dato per impossibile, quod Deus non liberè, sed necessario concurreret cum causis secundis, eundem tamen realiter concursum invariaturum illis necessario præstaret, quem nunc liberè præstat, & causæ secundæ haberent eandem naturam, & vim, quàm nunc habent, ita ut aliæ essent liberè, alia necessaria quidem, sed

ab extrinseco impediri posset, adhuc potest esse contingentia, seu effectus contingens: & in hoc sensu respondendum est affirmatiue.

167 Si rursus quæzatur, an vt detur contingentia, seu effectus contingens à causa necessaria, quæ tamen ab extrinseco impediri possit, ita requiratur aliqua causa libera, vt si per impossibile nulla sit causa libera, non possit dari huiusmodi effectus contingens: & sic rursus distinguendum est, effectus enim aliquis à causa necessaria, sed impedibili, vt dictum est, considerari potest, vel in ordine ad suam tantum causam proximam necessariam, sed impedibilem, vt dictum est, & sic respondendum est affirmatiue: vel in ordine ad totam collectionem, ac seriem causarum vniuersi, & sic respondendum est negatiue. Propositiones de futuro cõtingenti, & de non futuro contingenti secundum veritatem sunt, vel determinate, veræ, vel determinatæ falsæ, quidquid sit de sententia Aristotelis, quem alii in hoc deceptum, & cõtra fidei nostræ principia locutum putant, alii excusare, & explicare conantur.

168 Contingentiæ affines sunt casus, & fortuna, quæ sunt causæ per accidens. Differunt autem, inquit rectè Aristoteles secundo Physic. tex. 57 quoniam casus in plus est (hoc est, quid vniuersalius est) quod enim est à fortuna, est à casu; hoc autem non omne à fortuna est. Casus igitur in communi, vt est quid vniuersalius casu præse dicto, & fortuna, ex doctrina eiusdem Aristotelis rectè definitur esse causa per accidens, seu effectus non intenti, & ex vi talis causæ rarò contingens. Casus autem præse dictus, vt distinguitur à fortuna definitur esse causa per, accidens, seu effectus non intenti, & rarò contingens in ijs, quæ sine electione agunt ob aliquem finem. Fortuna verò causa est, inquit Aristoteles secundo Physic. tex. 52. secundum accidens in ijs, quæ secundum electionem eorum, quæ propter aliquid sunt, id est causa per accidens seu effectus non intenti, & ex vi talis causæ rarò contingens in ijs, quæ ex electione agunt ob aliquem finem. Itaque casus præse dictus, & fortuna differunt tantum ratione subiectorum, in quibus sunt, & consequenter tantum accidentèaliter, nisi sumantur reductiuè, casus quidem præse dictus, vt casus præse dictus, & fortuna, vt fortuna, & tam casus præse dictus, quam fortuna pertinent ad causam efficientem, non autem ad alias.

169 A casu præse dicto, & fortuna diffe-

runt, frustra, temerè, & vanum. Frustra enim propriè dicitur, quod incassum, & nequidquam est, hoc est non consequitur suum finem ex secundo Physic. tex. 65. licet interdum sumatur etiam pro superuacuo, & alias etiam apud Latinos habeat significationes. Temere verò idem est quod casu, & temerarium, quod casuale in communi. Interdum tamen temeraria cã dicitur illa, quæ dirigit actionem in finem, in quem non est apta dirigi: & temeraria actio, quæ sic dirigitur. Vanum denique dicitur quod in nullum debitum finem dirigitur, cum aptum sit dirigi, ut alias notiones omittat, & fieri potest, vt aliqua causa simul sit frustra, & casu, aut fortuna, vel frustra, & non casu, aut fortuna, vel e contrario. causæ etiam temerariæ, & vanæ cum casu, & fortuna variè coniungi possunt.

170 Respectu Dei nulli dantur, aut dari possunt effectus casuales, aut fortuiti, & consequenter nunquam potest Deus dici casus, aut fortuna, respectu Angelorum, & hominum, quatenus ex electione operatur, nulli item dantur, aut dari possunt effectus casuales, aut fortuiti, & casu, aut fortuna, vt sic, dici possunt casus, aut fortuna: dantur tamen respectu eorumdem præsertim hominum, cum ex electione operantur multi effectus fortuiti, & consequenter ipsi quoque, vt sic, dici possunt fortuna, respectu denique aliorum agentium naturalium dantur multi effectus casuales, & consequenter ipsa agentia naturalia, vt sic dicuntur casus.

171 Quod Aristoteles sexto Ethic. ca. 4. docet circa idem versari artem, & fortunam, quod, & confirmat dicto illo Agathonis fortunam amat ars, artem ipsa fortuna inuicè, non pugnat cum eo, quod idem Aristoteli. docet primo Met. cap. primo, vbi experientia, inquit, vt rectè Polus ait, artem genuit, in experientia fortunam, quod Poli dictum aliis verbis habetur apud Platonem in Gorgia: & eodem modo docet Aristoteli. 6. Ethic. cap. 4. artem, & fortunam versari circa idem, quomodo docet secundo Physic. tex. 52. fortunam, & intellectum esse circa idem, quia scilicet ars est habitus intellectualis, ac prouide spèctat ad causam efficientem intellectualem sicut, & fortuna, & habet idem obiectum materiale, licet non adæquatam. Præterea neque ars, neque fortuna sunt circa necessaria, seu quæ aliter se habere non possunt, sed circa contingentia, seu quæ aliter se habere possunt, quod tamen intellige de arte præse dicta, seu vtenne.

172 Verè etiam ab eodem Arist. secundo Magn. Moral. cap. 8. dictum est, ubi minus esse fortunæ, ubi plus est intellectus. Quare si quis euidenter intellectu præuideat effectum aliquem, etiam si illum non velit, aut etiam auerteret, aut negatiuè se circa illum habeat, nõ potest ille effectus respectu illius dici fortuitus, & consequenter nomine intentionis in definitione fortunæ non est intelligenda solum intentio propriè dicta, id est appetitiua, & prosecutionis, sed etiam fugæ, & præterea intentionis, ut dicitur etiam de actu intellectus. Si autem probabiliter tantum præuideat eundem effectum, catenus possit esse illi fortuitus, quatenus eius præuisionem effugiet.

173 Quare autem casus, & fortuna incerta dicantur, rationem optimam affert Aristoteles secundo Physicæ text. 56 & 57. quia neque semper, neque frequenter possibile est esse quiddam eorum, quæ sunt à casu, & fortuna: Quid item sit bona, & mala fortuna egregiè idem Aristoteles text. 56. citato exponit his verbis: fortuna autem bona quidem dicitur, cum bonum aliquid euenit, mala autem cum malum aliquid prosperitas uero fortunæ, & infortunium cum magnitudinem habent hæc. Quocirca, & cum parum abest, ut quis malum, aut bonum capiat. magnum, est, vel infortunatum esse, vel bene fortunatum, quoniam tantam quam existimet dicit intellectus. Quod enim parum, tanquam nihil distare videtur, hæc ille. De usu nominis fortunæ idem proportionaliter dicendum videtur, quod de usu nominis fati dictum est.

174 Inter effectus casuales, aut fortuitos sunt etiam Monstra. rectè autem monstrum definitur esse effectus naturalis à recta, & solita secundum speciem dispositione insigniter de generans. Dicitur effectus naturalis, quia licet etiam in artefactis, cum insigniter ab arte recedunt, monstra videantur ex Aristotele secundo Physicæ text. 82. tamen illa per analogiam quandam mistam ex attributione, & proportione ad monstra naturalia sic appellantur. Contingunt autem monstra ex defectu, vel excessu, vel variatione alicuius principii ad producendum effectum sequenti. Iraque tot possunt distinguari causæ monstrorum, quot sunt principia, ex quorum defectu, vel excessu, vel variatione effectus naturalis à recta, & solita secundum speciem dispositione insigniter de generat, quamuis à quibusdam reducantur ad duas, ad materiam scilicet deficientem, vel

redundantem, vel variatam, & ad efficiens debilius, vel validius, vel variatum.

175 Quod si quærat, an monstrum per accidens, seu casu, an per se, seu ex intentione naturæ fiat, distinguendum est: comparationem potest monstrum primò cum sola causa impedita, & respectu illius est effectus casualis, si causa illa sit naturalis, seu necessaria, vel fortuitus, si libera. Secundo cum impedita, & impediens totali, seu cum causa impedita, & impediens omnibus simul sumptis, & respectu illiarum non est effectus casualis, aut fortuitus, sed materialiter quidem sumptum est effectus per se intentus primario, formaliter uero, seu quoad deformitatem, & imperfectionem, quam includit, est effectus per se intentus secundario, seu consequenter. Tertio cum causa impedita, & impediens partiali, seu cum impedita, & aliqua causarum impediendum, & sic iterum distinguendum est: Vel enim huiusmodi causa particularis impediens intendit effectum monstruosum, & respectu illius est effectus per se primarius quidem ratione entitatis, secundarius uero ratione deformitatis, & imperfectionis consequentis: vel non intendit, & sic respectu illius est effectus casualis, si sit causa naturalis, vel fortuitus, si libera, modo tamen sic causa efficiens. Quarto cum causa prima, seu Deo, & respectu illius non est effectus casualis, aut fortuitus.

6635
6640

M O T U S.

Cap. VI.

1
MOTUS
EXISTENS.

176

M

Otus in communi, qui cum mutatione item in communi confunditur, licet ab ea interdum diſtinguatur, vt infra, & quem dari, ac noſſimam corporis naturalis paſſionem

2
Eiusſe
deſignat

eſſe, conſtat, recte ex quinto Phyſic. tex. 7. deſinitur eſſe tranſitus alicuius ex quodam in quoddam, qui neceſſario tria requirit, nempe ſubiectum, quod tranſeat terminum a quo tranſeat, & terminum ad quem tranſeat, non ita, vt tranſitus, & conſequenter motus ſit aliquid à parte rei diſtinctum ab his tribus, & relatum ad hæc tria, ſiquidam ad terminos ipſi extrinſecos, ſed ita vt ſecundum ſuam eſſentiam adequatè ſumptus, nihil ſit à parte rei diſtinctum ab ipſo eſſe ſubiecti prius ſub termino à quo, deinde ſub termino ad quem, & conſequenter intrinſecè, & eſſentialiter conſtituatur ab his tribus ſumptis non ſecundum ſe, ſed ſecundum eſſe ſubiecti prius ſub termino à quo, deinde ſub termino ad quem, in quo eſſe nihil includitur à parte rei diſtinctum à prædictis tribus.

177 Quæ ita ſe habet, vt ſubiectum, ſeu quod idem eſt, materia ſit ſemper aliquid poſitum aptum eſſe prius ſub termino à quo, deinde ſub termino ad quem: certius à quo ſit prius terminus ad quem, & terminus ad quem ſi una eſt poſita dicitur priuationis, ſi motus ſit acquiſitiuus: contra verò terminus à quo ſit forma, & terminus ad quem prius oppoſita dicitur forma, ſi motus ſit deperditiuus. Quæ ad conſtituendum intrinſecum, & eſſentialiter ratione motus, ſeu mutationis in communi neceſſario requiruntur, & ſufficiunt materia, priuationis, & forma, hoc eſt materia prius ſuo priuatione, deinde ſub forma, vel e contrario. In idem recidit ſi dicas, motum, ſeu mutationem in communi eſſe id, quo res aliter, & aliter ſe habet: ad quod item neceſſario requiruntur, & ſufficiunt prædicta tria. Nec ab his deſinitionibus re ipſa differunt alie, quibus deſinitur motus eſſe actus entis in potentia, prout in

potentia ex 3. phyſic. tex. 6. vel actus mobilis, quatenus mobile eſt ex tex. 16. vel actus actiui, & paſſiui, quatenus huiusmodi, ex tex. 18. & 23. quamquam hæc ultima deſinitio, quæ indicatur etiam tex. 18. non eſt deſinitio motus, vt ſic, ſed motus vt includit actionem, & paſſionem.

178 Sed quonia iurè omnes motus deſinitiones, vt per obſcura, ita percelebris eſt allata ex 3. phyſic. tex. 6. ea ſic videtur intelligenda, vt motus ſit actus entis in potentia, id eſt ſubiecti habentis priuationem, prout in potentia, id eſt prout tendit ab illa priuatione ad formam, ſeu actum perfectum, cuius habet priuationem, & conſequenter eſt actus imperfectus, ſeu in fieri conſtituens illud ſubiectum in potentia proxima non quacunquæ, ſed tendente ad actum perfectum, ſeu terminum ad quem in ſeclò eſſe, quæ potentia proxima tendens, ſeu via, & tendentia nihil ſit aliud, quam productio ipſius actus perfecti, ſeu termini ad quem in ſubiectò. Cum autem dupliciter intelligi poſſit, motus eſſe actus, ſeu forma imperfecta, ſeu in fieri, vt dictum eſt ſubiecti habentis priuationem, primo ita ut ſit actus, ſeu forma, ut dictum eſt, ſubiecti habentis priuationem, quam non omnino, ſed ex parte tantum abſciat præſente huiusmodi actus, ſeu forma imperfecta, ſeu in fieri, licet ſemper tãtum abſciat priuationis, quantum acquirit formam: Secundo ita vt ſit actus, ſeu forma, ut dictum eſt, ſubiecti habentis priuationem, quam omnino abſciat præſente huiusmodi actu, ſeu forma imperfecta, ſeu in fieri ita intelligi debet, vt ſit actus, ſeu forma, ut dictum eſt, ſubiecti habentis priuationem abſtrahendo à primo, & ſecundo modo. Et hoc ſenſu explicata deſinitio non ſolum bona eſt, & ſecundum ſe conuenit etiam motui non phyſico, licet ut in Phyſica traditur, limitetur ad motum phyſicum, ſed etiam abſtrahit à motu ſuccellivo, & inſtãtaneo, & utriquæ conuenit, ſicut etiam conuenit omnib. actionibus in materia: phyſicis ſumptis non formaliter, vt actiones ſint, ſed concomitante, ut mutationes ſint, & abſtrahendo à primaria intentione Ariſtotel. etiam non phyſicis, ſicut, & motibus uiolentis artificialibus, aliſq; omnibus non naturalibus.

179 Si tamen eadem deſinitio ita explicaretur, ut motus eſet actus imperfectus, ſeu in fieri conſtituens mobile in potentia eã priuatione ad ulteriorem perfectionem, ſeu ita actus mobile, ut reliqueret illud in potentia cum priuatione ſecundum quam ma-

gis, ac magis posset actuari: vel quod in idem recideret, ita vt motus esset actus imperfectus, seu in fieri subiecti habentis priuationem, quam non omnino, sed ex parte tantum abijceret praesente huiusmodi actu imperfecto, seu in fieri, vt supra dictum est, non conueniret nisi motui successiuo. Sed hæc explicatio non esset ad mentem Aristotelis. Et cum motus diuiditur in successiuum, & instantaneum non sumitur adæquatè secundum omnia, quæ in sua essentia includit, & nos supra explicauimus, quomodo tam implicat contradictionem, vllum motum esse instantaneum, quam implicat formam, & priuationem illi oppositam esse in eodem subiecto, eodem instanti temporis: Sed sumitur inadæquatè pro solo termino ad quem, qui in aliquo motu fit successiuè, & ratione illius dicitur motus successiuus, in aliquo fit in instanti, & ratione illius dicitur motus instantaneus.

180. Ac licet omnis motus à mouente, quod non sit etiam mobile respectu eiusdem motus, quomodocunque sumptus distinguatur realiter complete, à mobili tamen motus quidem inadæquate sumptus pro solo termino ad quem, quomodo sæpe à Philosophis sumitur, distinguitur realiter complete, vt includens ab inclusio à termino autem ad quem motus quidem inadæquatè sumptus non distinguitur realiter, immò nec formaliter, si terminus ad quem, intrinsecus sumatur, vt est terminus intrinsecus actualis, ad quem mobilis transit à termino à quo: motus vero adæquatè sumptus ab eodem termino ad quem distinguitur realiter incomplete, vt includens ab inclusio à termino autè à quo intrinseco motus quidem inadæquate sumptus distinguitur realiter complete, motus vero adæquatè sumptus distinguitur realiter incomplete, vt includens ab inclusio.

181. Atque, vt intelligatur, quomodo etiam ab actione, & passione distinguatur motus, aliquid prius de actione, & passione dicendum est. Actio igitur non est relatio extrinsecus adueniens, nec modus forme, aut rei quæ fit modaliter à forma, aut rei, quæ fit distinctus, à quo agens dicitur agere, & forma, seu res fieri: Sed est ipsa res, quæ fit sumpta non secundum se practice, sed vt fit ab agente, seu vt pendet in suo esse ab agente. Vt tamen hæc actionis in communi definitio consensit omni actioni non solum productiuae, sed etiam conseruatiuae, seruanda est particula *in fieri* ab agente

vt extenditur ad fieri ab agente, non solum per productionem, sed etiam per conseruationem, aut dicendum actionem esse rem, vt est, seu pendet in esse ab agente, siue producente, siue conseruante, seu quod idem est, esse ipsam formaliter dependentiam rei in suo esse ab agente, siue producente, siue conseruante: quæ dependentia ab agente, seu actio non distinguitur realiter, seu à parte rei nullo modo a re, quæ dependet ab agente seu agitur, sed tantum formaliter, seu virtualiter.

182. Quæ mobrem a actionis definitio tradita a Gilberto Porretano lib. de sex principijs c. 2. his uerbis, actio est secundum quam in id, quod subijciunt agere dicimur, non est admittenda, non solum quia nõ ois actio est circa subiectum, sed et quia actio formaliter non est id, secundum quod agens dicitur agere, seu denominatur agens (cum ex dictis capite quarto constat agens constitui formaliter agens per causalitatem agentis, quæ ibidè diximus, non esse actionem, sed ipsam virtutem agendi, vt est id à quo est effectus actus, quæ virtus sic sumpta secundum id totum, quæ dicit formaliter est in agente, licet dicat et in obliquo effectum actus, sed id, quo res dicitur agi, seu actio: nisi forte sumatur actio pro efficientia, seu agentia, si ita loqui fas sit, hoc est pro causalitate agentis, quæ dixi, quæ posset quæ appellare actionem actiua, alià verò supra definità actionem passiuà. Alia autè definitio actionis, quæ a quibusdà assertur his uerbis, actio est quæ media, vt via effectus recipit esse ab agente, bene, & male intelligi potest: male quidè si intelligatur esse quod a parte rei distinctum ab effectu, qui dicitur recipere esse bene aut si intelligatur esse ipse effectus, vt recipit esse ab agente, siue producente, siue conseruante, ita ut actionem esse viam, seu tendentiam ad effectum nihil aliud sit, quam esse productionem, aut conseruationem, & vno verbo dependentiam effectus ab agente.

183. Quæ dependentia, seu actio, sicut formaliter sumpta est relatio quæ non quædam predicamentalis, sed transcendentalis, effectus ad agens ita supra materialiter, vt accidens quoddam est seu quod hinc se per modum accidentis respectu effectus licet relatione transcendentali ad ipsi effectus sumptum itè materialiter, seu ad re, quæ est effectus, dicit inquam relationem transcendentali, non realem simpliciter si dictam, cum non distinguitur realiter, seu à parte rei ab effectu sumpto, ut diximus, sed formaliter, seu virtualiter, cum formaliter, seu virtualiter tñ ab illo sumpto, ut diximus, distinguitur, siue fit, actio immanens, siue transiens

Dicitur autem actio immanens preſſe, quæ recipitur in eodem præciſe principio, à quo elicitur, vt intellectio, & volitio; latius quæ recipitur in eodem ſuppoſito, non tamen in eodem præciſe principio, à quo elicitur, vt accidens, quod producit à forma, ſed recipitur in materia, quam forma illa informat, non autem in ipſa forma, actio verò trãſiēs, quæ non recipitur in eodem præciſe principio, aut ſuppoſito, à quo elicitur, ſed in alio quo ipſi extrinſeco.

184. Hinc patet actionem tranſeuntem non eſſe in agente, vt in ſubiecto, ſed in paſſo vel realiter à ſe diſtincto, quando eſt actio, qua fiat aliqua forma, ſive ſubſtantialis, ſive accidentalis in ſubiecto, vel formaliter, ſeu virtualiter tantum à ſe diſtincto, quando eſt actio, qua fiat aliquid ſuppoſitum, vel materia prima, vel forma aliqua, ſive ſubſtantialis, ſive accidentalis extra ſubiectum, vt per Dei potentiam fieri poteſt. Factum tamen, & implicans contradictionem eſt, quod quidam dixerunt actionem quidem tranſeuntem habere terminum, immanentem autem non habere, cum de ratione omnis actionis, & conſequenter etiam immanentis fit; vt habeat terminum, & ſi formaliter; ſeu virtualiter tantum à ſe diſtinctum, vt diximus, quod ſi quærat, qui nam fit terminus actionis immanentis verbi gratia, intellectio, & volitio noſtra, reſpondetur eſſe qualitatem, quæ tamen vt eſt ab agente dicitur actio, & conſequenter, vt eſt ab intellectu, dicitur intellectio, vt à voluntate volitio, &c.

185. Paſſio eſt forma, quæ recipitur in ſubiecto ſumpta non ſecundum ſe, ſed vt recipitur in ſubiecto, ſeu quod idem eſt; ipſa receptio formæ in ſubiecto. Quare nec paſſio à forma diſtinguitur realiter, ſeu à parte rei vltimo modo, ſed formaliter, ſeu virtualiter tantum, à ſubiecto vero formæ diſtinguitur eo modo, quo ab eodem diſtinguitur forma. Dixi à ſubiecto formæ, quia à ſubiecto ſuo immediato, id eſt à forma ipſa, iam dictum eſt diſtingui, formaliter, ſeu virtualiter tantum.

186. Inter ſe autem actio, & paſſio ita ſe habent, vt actio quidem qua fit forma, ſive ſubſtantialis, ſive accidentalis in ſubiecto non diſtinguitur realiter, ſeu à parte rei, ſed formaliter, ſeu virtualiter, tantum à paſſione: actio verò qua fit ſuppoſitum, vel materia prima, vel forma, ſive ſubſtantialis, ſive accidentalis extra ſubiectum, vt per Dei potentiam fieri poteſt, diſtinguitur realiter à paſſione propriè, & ſimpliciter ſic dicta.

Dixi propriè, & ſimpliciter ſic dicta, quia licet actio etiam, qua aliquid fit extra ſubiectum materialiter ſumpta dici poſſit eſſe, ſeu recipi in eo quod agit, & conſequenter ſub hac ratione eſſe paſſio quædam, quod idem dici poteſt de qualibet alia formalitate, ſeu ratione formali obiectiua reſpectu eius, reſpectu cuius eſt formalitas, ſeu ratio formalis obiectiua, tamen nomine paſſionis propriè, & ſimpliciter ſic dicta non intelligitur receptio alicuius, quod formaliter, ſeu virtualiter tantum diſtinguitur ab eo, à quo recipitur; ſed tantum receptio alicuius à parte rei diſtinctæ ab eo, in quo recipitur.

Ex quibus denique perſpicuum eſt, actionem, qua fit ſuppoſitum, vel materia prima, vel forma, ſive ſubſtantialis, ſive accidentalis extra ſubiectum, vt per Dei potentiam fieri poteſt, nec formaliter, nec realiter eſſe motum: actionem autem, qua fit forma, ſive ſubſtantialis, ſive accidentalis in ſubiecto, & paſſionem illi reſpondentem eſſe realiter, ſed non formaliter motum acquiſitum in adæquate ſumptum. Eadem enim forma eſt formaliter actio, vt fit ab agente, paſſio, vt recipitur in paſſo, motus acquiſitus in adæquate ſumptus, vt eſt terminus intrinſecus, ad quem ſubiectum tranſit: ex termino à quo.

187. Triplex autem motus, ſeu mutatio dicitur ab Ariſtotele 5. Phyſic. tex. 7. vna quæ eſt ex ſubiecto in ſubiectum, hoc eſt ex termino poſitiuo in poſitiuum, & hæc eſt, etiam ex Ariſtotelis ſententia, motus præſe dictus, vt paulo poſt explicabitur: altera, quæ eſt ex non ſubiecto in ſubiectum, hoc eſt ex termino priuatiuo in poſitiuum, & hæc eſt generatio: tertia, quæ eſt ex ſubiecto in non ſubiectum, hoc eſt ex termino poſitiuo in priuatiuum, & hæc eſt corruptio, quæ quæ nec generatio, nec corruptio, ſive ſubſtantialis, ſive accidentalis eſt formaliter, ſed tantum concomitanter mutatio, quarta enim quæ ſingi poteſt mutatio ex non ſubiecto in non ſubiectum, hoc eſt ex termino priuatiuo in terminum priuatiuum, non eſt vera, & realis mutatio.

188. Rationem, cur hæc quarta ex non ſubiecto in non ſubiectum non fit vera mutatio, reddit ibidem Ariſtoſel. propterea quod non eſt, inquit, ſecundum oppositionem, neque enim contraria: neque contradictio eſt, quibus verbis docet, omnem mutationem veram, & per ſe debere eſſe inter terminos veros, & per ſe oppoſitos, vel contrariè, vel contradictoriè.

5.
Mans.
diuſio.

4.
diuſio.

Dixi.

Dixi omnem mutationem veram, & per se quia Aristot. cū statuit triplicē trō esse mutationem, vt dictū est, non loquitur de mutationibus per accidens, id est, seu quæ fiunt inter terminos per accidens, i. indeterminate concurrentes, quæ omnes siue sint per accidens ratione subiecti, siue ratione agentis, siue ratione termini, iam supr. tex. 6. receerat, quia sunt sine fine: sed loquitur de mutationibus per se, seu quæ fiunt inter terminos per se, id est determinate cōcurrentes. Quos terminos docet debere esse verē, & per se oppositos, vel contrarie, quod cōuenit terminis mutationis ex subiecto in subiectum, qui sunt inter se contrarij, vel contradictorij, quod conuenit terminis mutationis ex non subiecto in subiectum, & ex subiecto in non subiectum, qui sunt inter se contradictorij, nomine tamen terminorum contrariorum intelligendi hic secundum Aristotelem sunt non contrarij presē, nec itē contrarij priuatiuē tantum, sed termini positiui incompōsibiles, ratione negationis adiuncti, cuiusmodi sunt quantitas extensa, vt quatuor, & extensa, vt duo tantum, calor intensus, vt quatuor, & intensus, vt duo tantum, locus sursum, & locus deorsum, nomine verō terminorum contradictoriorum intelligendi sunt non termini contradictorij presē, sed latē, hoc est priuatiui oppositi.

189 Subdiuidit idē Aristot. 5. phys. tex. 7. tam mutationem, quæ est ex non subiecto in subiectum, quam eam, quæ est ex subiecto in non subiectum in substantialem, & accidentialem: mutationem, vero, quæ est ex subiecto in subiectum subdiuidit tex. 9. non in substantialem, & accidentialem, sed in plures accidentales tantum, non quia non dantur multæ etiam mutationes substantiales ex subiecto in subiectum, seu quod idem est inter terminos positiuos, & quidem determinatos, sed quia per accidens est mutationi substantiali, vt mutatio substantialis est, quod fit inter terminos à quo, & ad quem determinatos: immō etiam per accidens est eadem mutationi substantiali, vt mutatio substantialis est, quod fiat inter terminos positiuos, licet vt de facto fit naturaliter semper fit inter terminos positiuos.

190 Dixi supra motum, seu mutationem ex subiecto in subiectum esse motum presē dictum, quia motus, & mutatio interdum sumuntur late quamuis propriē, & sic inter se distinguuntur, non tamen ita, vt motus presē dictus idem sit, quod motus, seu mutatio

successiua; motus vero presē dictus idem sit quod motus, seu mutatio instantanea. Sed ita, vt motus presē dictus sit omnis, & solus motus, seu mutatio, quæ est ex subiecto in subiectum, siue sit successiua, siue instantanea; mutatio verō presē dicta sit omnis, & solus motus, seu mutatio, quæ est, vel ex non subiecto in subiectum, vel ex subiecto in non subiectum, siue item sit successiua, siue instantanea. Ac motus quidem presē dictus ab Aristotele 5. Phys. tex. 9. subdiuiditur in eum, qui est secundum quantitatem, & dicitur augmentatio, & diminutio, caret enim communi nomine, & in eum qui est secundum qualitatem, & dicitur alteratio, & in eum, qui est secundum locum, & dicitur latio, de quibus singulis suus erit dicendi locus. Mutatio verō presē dicta subdiuiditur in generationem, & corruptionem non tamen formaliter, sed concomitantem sumptas, vt dictū est. Quare mutatio presē dicta præter subiectum, & duos terminos alterum positiuum, alterum priuatiuum, sine quibus nulla potest esse mutatio, nihil aliud æquirit: motus verō presē dictus, qui vt mutatio requirit essentialiter eadem tria tantum, vt motus presē dictus requirit præterea alterum terminum positiuum, ita vt quatenus talis, fit inter terminos positiuos.

191 Aliter etiam à quibusdam diuiditur motus, seu mutatio in communi in acquisitiuam, deperditiuā, commutatiuam, & acquisitiuam appellat generationem omnem, siue substantialem, siue accidentialem: deperditiuam verō corruptionem omnē, siue substantialem, siue accidentialem: commutatiuam denique tripliciter subdiuidunt, nempe in eam, quæ est cum lucro, hoc est augmentationem, & intentionem, eam quæ cum damno, hoc est diminutionem, & remissionem, & eam, quæ est cum æqualitate, hoc est motum localem. Sed mutatio commutatiua cum lucro re uera spectat ad acquisitiuam, commutatiua verō cum damno ad deperditiuam, commutatiua denique cum lucro partim ad acquisitiuam, partim ad deperditiuam: ac proinde melius diuiditur in acquisitiuam, & deperditiuam, vel in acquisitiuam tantum, cuiusmodi est non solum generatio tum substantialis, tum accidentalis, sed etiā augmentatio, & intentio: deperditiuam tantum, cuiusmodi est nō solum corruptio tum substantialis, tum accidentalis, sed etiā diminutio, & remissio, & acquisitiuam, ac deperditiuam simul, cuiusmodi est motus localis, qui tamen sumi etiam potest præcisē, vt

acquistivus, vel precisè, vt deperditivus.

192. Diuiditur etiam, accidentaliter tamen, motus, seu mutatio in communi in naturalem, & non naturalem. Naturalis dicitur, qui est à natura: non naturalis, qui non est à natura, & multipliciter subdiuidi potest. sed hic libet explicare eum, qui subdiuidi solet in præternaturalem, & violentam. præternaturalis est, qui fit in subiecto non habente neque inclinationem actiuam, neque repugnantiam positiuam ad illum motum, cuiusmodi dicitur esse motus circularis ignis in concauo Lunæ ex suppositione quod fit huiusmodi ignis, & concauum Lunæ, & Cælum illud circulariter moueatur, sed cum huiusmodi motus repugnet non quidem motui, sed quieti ignis in suo loco, non potest dici præternaturalis igni, nisi quatenus non repugnat motui ignis simpliciter præternaturalis motus est, albefactio verbi gratia corporis natura sua nec postulantis, nec reijcientis albedinem. Violentus verò est, qui fit in subiecto habente positiuam repugnantiam ad illum motum, vt motus lapidis sursum.

193. Definitur autem violentum in communi, (vt hoc obiter hic dicatur) ab Aristot. 3. ethic. cap. 1. esse id, cuius principium extrinsecus est, nihilque ad id conuersibile, qui cogitur, vel vt communiter dicitur id, cuius principium est extra nullam vim conferente passio, intellige non negatiuè tantum, sed positiuè, ita vt violentum propriè, & presè sit illud, ad quod passum iam non conferre vim, seu non actiuè inclinatur, vt etiam ei positiuè repugnet. Dixi propriè, & presè, quia violentum, & contra naturam interdum ab Aristot. sumitur latius, vt complectitur etiam id, quod est tantum præter naturam.

194. Diuisio motus seu mutationis in successiuam, & instantaneam, quomodo intelligenda sit supradictum est. Quæritamen hic potest, an successio cuiuslibet motus successiuus sit continua, an discreta, seu interrupta. sed responsio pendet ex dicendis de alteratione, & augmentatione. Interim tamen dicendum est vnum numero motum successiuum debere habere successio nem continuam non est tamen successio de essentia motus successiuus, nisi sumatur reduplicatiue, vt successiuus, sed proprietates, naturaliter quidem inseparabiles à motu, cuius est successio, supernaturaliter autem separabiles quoad actum secundum tantum à motu secundum quantitatem, & secundum

qualitatem, non tamen à motu locali. Quid autem sit successio dicitur alibi. Alias motus, seu mutationis in communi diuisiones, quæ postis præsertim dictis difficultatem habere non possunt, prætereo.

195. Vnitatis generica, & specifica motus inadquatè sumpti sumitur à termino ad quem intrinsecò formaliter sumpto eiusdem motus, ita vt ad quod genus, & speciem pertinet terminus ad quem intrinsecus, & formaliter sumptus ad illud, & illam pertineat etiam motus inadquatè sumptus. Dixi à termino ad quem intrinsecò, quia extrinsecus non pertinet ad essentiam motus, licet in motu locali terminus ad quem intrinsecus explicari solet per terminum ad quem extrinsecum, qui est notior. Dixi etiam formaliter sumpto, quia si terminus ad quem intrinsecus sumatur materialiter vt res quædam est, fieri potest, vt sit idem specie in motibus diuersis specie. Vnitatis numerica motus inadquatè sumpti sumitur item à termino ad quem intrinsecò formaliter sumpto, ita vt tunc sit vnum numero motus inadquatè sumptus, cum est vnum numero terminus ad quem intrinsecus formaliter sumptus. Si autem sermo sit de vnitatis siue generica, siue specifica siue numerica motus adequatè sumpti, ea non sumitur à solo termino ad quem, sed etiam à termino à quo, & subiecto sumptus non secundum se, sed vt constant adquatè essentiam motus modo supra explicato, vel si etiam motus adquatè sumptus dicatur sumere suam vnitatem siue genericam, siue specificam siue numericam à termino ad quem modo dicto, subaudiendum est tanquàm à præcipuo, & magis distinctiue, non tanquàm ad adquatè.

196. Posito autem vno numero termino ad quem motus intrinsecò formaliter sumpto, ponitur naturaliter præter vnum numero terminum à quo, etiam vnum numero subiectum, & vnum numero tempus non solum extrinsecum, si tamè sermo sit de motu successiuo, & in hoc sensu intelligendus est Aristot. 5. Physic. t. 3. vbi ad vnitatem numericam motus requirit vnum numero terminum id quem, vnum numero subiectum, seu mobile, & vnum numero tempus. Vnum verò motorem ad vnitatem numericam motus, requirit idem Aristot. 8. Physic. t. 49 & 83. non tamen ad vnitatem numericam cuiuscumque motus, sed tantum motus necessarij, & eterni, quod tamen ipsum falsum est.

6
Mores
vniat.

At-

Atque hæc omnia, quæ de vnitæte motus dicta sunt intelligenda sunt de motu in communi ad motum præse dictum, & ad mutationem præse dictam. Et eodem modo sumptus motus non ponitur per se in vlllo practica mento, sed reducitur ad illud, ad quod pertinet eius terminus ad quem, si quidem sermo sit de motu inadæquate sumpto, vel partim ad illud ad quod pertinet subiectum, partim ad illud, ad quod pertinent termini, si sermo sit de motu adæquate sumpto.

7
Motus
contrarij.

197. Contrarij motus sunt præse, vel latè, qui habent terminos ad quos contrarij præse, vel latè. Ac motus ex contrario in contrarium præse dictum verbi gratia, ex nigro in album, vel ex frigido in calidum, neque est vnus tantum naturaliter loquendo, sed semper est, vt minimum duplex motus præse dictus. & si sit ex contrario perfecto, puta ex frigido, vt octo, ad calidum ut octo, semper est duplex motus præse dictus & duplex mutatio, nempe vna generatio, & vna corruptio, vtraque accidentalis.

Recte nihilominus Aristoteles quinto Physic. tex. 47. docet motum, qui est ex vno contrario non esse contrarium ei, qui est in alterum contrarium, vt qui est ex sanitate ei, qui est in ægritudine eadem enim inquit, & vnus est, esse tamen non idem est ipsis, sicut non idem est ex sanitate mutari, & in ægritudine. Quibus verbis significat motum ex sanitate in ægritudinem esse vnum subiecto, id est esse in eodem subiecto, differre tamen realiter sicut sanitas, & ægritudo differunt realiter.

8
Quies.

198. Motui opponitur quies, quæ duplex est, altera, quæ est priuatio motus, & dupliciter sumi potest, vt ipse motus, nempe, vel inadæquate, & est priuatio motus inadæquate sumpti, vel adæquate, & est priuatio motus adæquate sumpti: altera, quæ non est priuatio motus, sed permanentia sub forma, vel quasi forma, vt dictum est supra ubi de natura.

9
Mobile.

Mobile, seu subiectum motus in communi non ita necessario debet esse diuisibile formaliter, vel virtualiter, vt si per possibile, vel impossibile (hoc enim alibi determinandum est) detur punctum indiuisibile separatum, non possit moueri motu, tum latius, tum ratiōe circularis in seipsum, tum alterationis, tum etiam generationis, siue accidentalis, siue etiam substantialis, formæ tamen homogeneæ, non heterogeneæ, & corruptionis illi oppositæ non tamen motu aug-

mentationis, aut diminutionis.

199. Propositio autem illa, quidquid mouetur ab alio mouetur, si ita intelligatur, vt sensus sit quidquid mouetur, mouetur ab alio saltem formaliter, seu virtualiter, distincto, vel mouetur ab alio immediate, aut saltem mediate quatenus habet ab alio potentiam, qua mouetur, vera est vniuersaliter, & de omni motu: sicut etiam vera est vniuersaliter, si moueri sumatur latissime pro fieri, seu dependere, vel metaphoricè pro allici à fine. Sed in nullo horum sensuum sumpta est ab Aristotele. Si verò ita intelligatur, vt sensus sit, quidquid mouetur, mouetur ab alio plusquam formaliter, seu virtualiter distincto, falsa est, nisi restringatur ad motum non vitalem, & præterea supponatur cælum non esse corpus simplex, quod a se mouetur. Aliter intelligi potest eadem propositio ita, vt sensus sit, quidquid mouetur motu corporeo tanquam mobile totale, seu completum, quod per se non autem per accidens mouetur, mouetur ab alio distincto realiter distincto, vel completa, vt inter duo supposita, vel incompleta, vt inter suppositum, & eius partem, siue sit pars actualis, siue potentialis. Et in hoc sensu, quo eam 7. & 8. Physic. sumpsisse videtur Aristoteles, qui per illam intendebat probare, deueniendum esse ad vnum primum motorem, à quo tanquam à primo principio penderet motus omnium corporum, vera est in omni genere motus, seu vniuersaliter, si supponatur de Cælo, quod diximus conclusione superiori, nihil tamen prædictam Aristotelis intentionem iuuat.

I N F I N I T U M .

Cap. VII.

100

Infinitum multipliciter ſumi poteſt, vt patet ex Ariſtotele 3. Phyſ. tex. 34. & 11. Metaph. ſum. 4. cap. 2. Sed ſum ptum, vt opponitur finito ab antiquis definiatur eſſe illud, cuius nihil eſt extra, id eſt cui nihil deſicit, ſeu extra quod nihil poteſt accipi, quam definitionem Ariſtoteles 3. Phyſ. tex. 62. & 63. merito reiecit, & addit eam conuenire perfecto, & toti, ſic enim inquit definiunt totum, cuius nihil abeſt (intellige eorum, quæ ad eius naturam, ſeu eſſentiam pertinent) vt hominem totum, aut arculam, quam totius definitionem habet etiam 5. Metaph. cap. 26. Ex propria deinde ſententia definit Ariſtotele. tex. 62. cit. Infinitum eſſe, cuius ſemper aliquid extra eſt, & tex. 63. Infinitum id eſt, inquit, cuius ſecundum quantitatem, accipientibus ſemper aliquid accipere extra eſt. In qua definitione Ariſtoteles addit particulam illam (ſecundum quantitatem) quia non loquitur niſi de infinito quantitativo, de quo etiam antiqui loquebantur: ſed omiſſa illa particula, conuenit definitioni cuiuslibet infinito, & illius ſenſus eſt, infinitum eſſe illud, cuius partibus quibuſcumque finitis acceptis, ſemper remanent alie accipiendæ. Itaque per particulam illam (extra) non ſignificat Ariſtoteles extra infinitum poſſe ſemper aliquid accipi, ſiue enim poſſit extra infinitum aliquid accipi, ſiue non, id nihil variat rationem infiniti præciſe: ſed ſignificat præter quacuſcumque partes finitas (quam particulam expreſſe ponit te. 57. eiuſdem Libri,) quæ ex infinito acceptæ ſint, remanere ſemper alias ex eodem accipiendæ. Sed nomine partis in hac definitione Infiniti in communi intelliguntur partes in communi, abſtraheudo ab eo quod ſunt partes formales, vel virtuales, actu, vel potètia diſtinctæ, entitatiuæ, vel quantitatiuæ, continuæ, vel diſcretæ, &c.

201 Hoc modo explicata definitione Infiniti ab Ariſtotele tradita optima eſt. Illud tamen addendum eſt, quæuis merito, vt dixi Ariſtoteles definitionem infiniti ab anti-

quis allatam reiecerit, quia conuenit toti, & perfecto, quatenus etiã ipſum quoddam totum eſt, & conſequenter finito, cui totum eſt finitum: aliquando tamẽ ſumi infinitum in ratione totius, & nõ in ratione infiniti præciſe, quæ duo valde inter ſe differunt. Infinitum enim in ratione totius præter rationem infiniti participat etiam rationem totius, & conſequenter nihil illi addi poteſt, quo fiat maius in eo in quo eſt infinitum: at infinitum in ratione infiniti præciſe participat rationẽ infiniti tantum, non autem rationem totius in eo, in quo eſt infinitum, & conſequenter aliquid illi addi poteſt, quo fiat maius.

Hinc patet infinitum in ratione totius remanens tale non poſſe ſuſcipere maius, nec minus: quæuis ſi comparetur cum alio infinito quocunq; poſſit reſpectu illius eſſe, vel maius, vel minus, vel æquale, & horum vnũ quodque, vel in infinitatibus tantum, vel in infinitatibus, & finitatibus ſimul: Infinitum verò in ratione infiniti præciſe remanens tale poſſe ſuſcipere maius, & minus, & conſequenter poſſe reſpectu alterius inſuſcepti quocunq; eſſe, vel maius, vel minus, vel etiam æquale, & horum vnũ quodque, vel in infinitatibus tantum, vel in infinitatibus, & finitatibus ſimul, qua ratione etiam infinitum in ratione totius poteſt eſſe tale dupliciter, vel in infinitatibus tantum, vel in infinitatibus, & finitatibus ſimul.

202 Sunt autem neceſſariò in quolibet infinito infinities infinitæ infinitates, & ſub vna ratione infinitæ ſub alia finitæ in infinitum assignabiles finitates, ſeu partes (ſumpto partis nomine, vt ſupra dictum eſt) quæ ſecundum ſe ſunt finitæ, & conſequenter determinatæ, quæuis, vt infinitæ, & vt finitæ in infinitum assignabiles ſunt indeterminatæ, & implicet in terminis contradictionem ab aliquo infinito ſeparare omnes partes finitas. Dicitur autem finitum in communi illud, quod, vel nullas habet partes, vt punctum, vel habet omnino certas, & determinatas, vt omnes humane meſuræ, ſumpto ſemper nomine partis, ut ſupra dictum eſt.

203 Sed ad infinitum redeamus, quod vt ſupra definiunt eſt, diuiditur in infinitum actu, & infinitum potentia. Infinitum actu, quod etiam dicitur infinitum categoricatum, dicitur illud, cuius partes actu ſimul exiſtentes in aliqua diſcretæ temporis ſunt finitæ. Et hoc ſubdiuiditur in infinitum ſecundum eſſentiam, ſecundum extenſionem, & ſecundum intentionem. Infinitum ſecundum

1
In finiti
Definit.

2
In finiti
diſiſti.

essentiam dicitur, cuius perfectio essentialis est infinita, & hoc subdividi potest in infinitum secundum essentiam, seu in essentia simpliciter, & in ratione totius, quod scilicet in sua essentia continet omnem omnino perfectionem, vel formaliter, vel eminenter, quam infiniti rationem patet esse propriam solius Dei, & infinitum secundum essentiam, seu in essentia secundum quid, & in ratione infiniti præcise, cuiusmodi esset creatura, quæ haberet infinitam aliquam, non tamen omnem omnino perfectionem essentialem, si daretur.

Infinitum secundum extensionem dicitur, quod est infinite extensum. Et hoc subdividitur in infinitum secundum extensionem continentium, seu magnitudinem, ut esset linea infinita si daretur, & infinitum secundum extensionem discretam, seu multitudinem, ut essent infiniti homines si darentur. Sumitur autem hic etiam extensio latè, ut abstracta ab extensione formali, & virtuali. Infinitum secundum intentionem dicitur quod est infinitum, seu habet gradus intentionis, ad eum verbi gratia, modum, quo dividi communiter solem, infinitos.

204. Infinitum autem potentia, quod dicitur etiam infinitum syncategorematicum est illud, cuius partes actu simul existentes in aliqua differentia temporis nunquam possunt esse infinitæ, sed tantum finitæ in infinitum, hoc est finitæ quidem semper, sed nunquam tot, quin plures esse possint. Et hoc subdividitur in permanentem, & successivum. Infinitum potentia permanentem dicitur quod potest habere partes permanentes finitas in infinitum, & subdividitur in infinitum potentia divisione, & adiectione. Infinitum potentia divisione dicitur quælibet magnitudo quatenus dividi potest finitè in infinitum. Infinitum potentia adiectione dicitur, cui finitæ in infinitum partes adijci possunt, ut magnitudo, cui finitæ in infinitum partes, & numerus cui finitæ in infinitum unitates adijci possunt. Infinitum potentia successivum dicitur, quod potest habere partes successivas finitas in infinitum, ut motus successivus, & tempus, si ab æterno fuissent, vel in æternum durarent. Illud hic silentium non videtur, in finitum potentia. non dici infinitum potentia, quia possit aliquando esse totum actu, sed quia aliquid semper illius remanet, quod est in potentia. Quare non est in potentia perfecta, quæ tota reduci possit ad actum, sed imperfecta, quæ nunquam tota ad actum reduci potest.

205. Atque infinitum quidem in potentia

permanentem, tum divisione, tum adiectione datur in natura non tamen reducibile ad actum, eo modo, quo infinitum potentia reduci potest ad actum, ab ipsa natura, aut potentia naturali. Daretur etiã in natura multiplex infinitum potentia successivum, & quidem reducibile ad actum, eo modo, quo infinitum potentia successivum reduci potest ad actum, ab ipsa natura; si mundus duraturus eæt in æternum: sicut datur in animabus rationalibus respectu actuum, quos successivè exercebunt, & dabitur etiã in corporibus humanis post resurrectionem a morte, respectu eidem actuum, quos successivè exercebunt. Datur etiã in natura de factò in finitum actu, non simpliciter sic dictum, sed secundum quid, seu cum addito, nempe infinitum actu in quibusdam formalitatibus, seu rationibus formalibus obiectivis formaliter, sed virtualiter, tantum inter se distinctis, sed his exceptis, non est probabile vllum aliud in natura dari, aut etiam posse dari infinitum actu, licet nullã appareat evidens ratio naturalis, quæ id demonstraretur.

206. Quæstionis verò est multorum iudicio non facilis, an doctrina Aristotelis de infinito cohareat cum alijs eiusdem principijs. Exempli gratia, an cohareat, & sine vlla suorum contradictione dictorum afferat non dari infinitum actu, & infinitum non posse pertransiri; & tamen Mundum fuisse ab æterno, & animas rationales esse immortales, &c. cui quæstioni respondendum est affirmativo.

207. Maior difficultas est, an, & quomodo Deus cognoscat infinitum actu non in se, seu, quod sit ipsemet, non enim dubium est, quin Deus cognoscat seipsum actu infinitum, sed extra se, seu quod non sit ipsemet, respondendum verò est, Deum cognoscere infinita actu extra se, non quidem actu, seu simul existentia à parterei (exceptis tantum infinitis actu secundum quid, seu cum addito, hoc est in rationibus formalibus, de quibus supra) sed existentia actu, seu simul obiectivè in intellectu divino, & huiusmodi esse nõ solum possibile, sed etiam futura per totam æternitatem. Quæ omnia Deus ita cognoscit, ut nõ solum intelligat infinitum formaliter, hoc est ipsam rationem, seu quid sit infinitum quantum, & nõ intelligimus: sed etiam infinitum materialiter, hoc est ipsum substratum, quod dicitur infinitum: & quidem nõ confusè, hoc est non cognoscendo distinctè singulas partes, sed omnes simul per modum unius, quæ a ratione nos etiam intelligimus, sed distinctè

hoc

hoc eſt cognoscendo omnes, & ſingulas partes per ſe non ſucceſſiue, ſed ſimul, quo pacto nos intelligere naturaliter non poſſumus.

208 Difficilior ad huc controuerſia videtur, an per abſolutam Dei potentiam fieri poſſit inſinitum a ſtu ſimpliciter ſic dictum, reſpondendum vero eſt fieri poſſe etiam inſinitas inſinita inter ſe diuerſa ſive in magnitudine, ſive in multitudine, ſive in qualitate alia ratione non inuolvente independentiam Dei propriam.

LOCVS, ET VACVVM.

Cap. VIII.

209

OCI nomen analogum eſt. aliquando enim ſumitur metaphorice, vt cum materia dicitur locus formæ, aliquando proprie, & hic dicitur in locum circū-

ſcriptiūm, ſecundum quem vna pars formalis loci reſpondet vni parti formali locati, alia alijs, qui locus proprius eſt corporum, rerumque quantarum, & locum definitiuū, ſecundum quem aliquid dicitur eſſe hic, & non alibi, qui locus proprius eſt aliorum omnium, quæ ſunt in loco, & non circūſcriptiue, vt infra magis explicabitur. Locus circūſcriptiuus alius eſt artificialis, & hic eſt idem, quod vas, alius naturalis, & hic nō eſt materia, nec forma, nec interuallū illud contentum intra latera ſuperficii corporis continentis, ſive per illud interuallum intelligatur quantitas, ſive ſubſtantia, ſive vacuum: nec eſt poſitio, ſeu præſentia localis, ſeu vbi intrinſecum: ſed eſt vt ab Ariſt. definitur

4. Phyſ. t. 41 terminus primus immobilis corporis continentis, hoc eſt ſuperficies prima, & immobilis corporis continentis. Quare locus phyſicus, ſeu circūſcriptiuus, forma liter, ſeu eſſentialiter ſumptus, ſi quidem ſit phyſicus, ſeu naturalis latè dictus, vt ſolum diſtinguitur ab artificiali includit tria, videlicet ſuperficiem, concauitatem, ſeu aptitudinem ad continentium (actualis enim contentia non eſt de eſſentia vllius loci) & immobilitatem: ſi verò ſit phyſicus, ſeu naturalis preſſe, hoc eſt naturaliter locato debitus,

includit etiam aptitudinem ad conſeruandū aliquo modo locatum. Corpus denique, cui hæc inſunt eſt, materiale loci, & connotatum.

210 Idem locus phyſicus, ſeu circūſcriptiuus ſive ſit phyſicus, ſeu naturalis preſſe, ſive latè prout cum diuerſis, quibuscumque partim conuenit, partim non conuenit comparatur ita diuerſa genera, diuerſa ſue diſſerentias ſortitur, & quidem ita vt quod ſub vna ratione eſt genus loci, ſub alia ſit diſſerentia, & è contrario. non alia tamen ratione locus phyſicus, ſeu naturalis dicitur ab Ariſt. immobilis, niſi vt diſtinguatur à loco artificiali, ſeu vaſe, ſeu quia nō eſt mobilis ad modum vaſis, quod ita inſitutum eſt, vt huc illic transferri poſſit: & ſi moueatur ad modum vaſis, iam non habet rationem loci naturalis, ſed vaſis.

211 A loco phyſico definito valde diſſert alius, quem ad maiorem à phyſico diſtinctionem, & quia ad Metaphyſicum per ſe ſpectat de illo agere, appellare poſſumus metaphyſicum, vel nomine magis vſitato, definitiuum, de quo ſupra diximus, qui licet communiter tribuatur ſubſtantijs ſpiritualibus creatis, tribui tamen poteſt, & debet rebus omnibus, ſive ſpiritualibus, ſive corporalibus, quatenus continentur in Deo in xta illud Act. 17. in ipſo enim viuimus, mouemur, & ſumus: & præterea rebus tum ſpiritualibus, quatenus continentur in alijs, vel ſpiritualibus creatis, vt minor Angelus in maiore, vel corporalibus, vt Angelus in aere: tū corporalibus quatenus continentur in alijs ſpiritualibus creatis, vt lapis in Angelo. Atque hic locus metaphyſicus, ſeu definitiuus non tam ſumitur pro termino, ſive formali, ſive virtuali ambiente, & continente, quam pro ſpatio, ſeu interuallo reali poſtitione ſue formaliter, ſive realiter extenſo in quo ita dicitur eſſe, quod definitiuè locatur, vt non ſit alibi.

212 Loci phyſici diſſerentia ab Ariſt. 3. Phyſ. t. 34 & 4. Phyſ. t. 4. & alibi ſex numerantur, ſurſum de oriſum, ante retro, dextrum ſiniſtrum ſed duæ tantum primæ ſunt diſſerentia: loci phyſici in communi, alia: quatuor ſunt tantum reſpectu animalis, in quibus ſolis proprie dantur ante, retro, dextrum ſiniſtrum, nec ſurſum, & deorſum ſunt diſſerentia: eſſentiales loci naturalis, niſi ſumantur materialiter, ſeu pro fundamentis relationum ſurſum, & deorſum, hoc eſt pro corporibus, ſed etiam ſuperficiibus, non forma liter, ſed materialiter ſumptis ſurſum, & deor-

Loci de
ſinitio.

Loci diſ
ſerentia
propria
naturæ.

sum continentibus, & quidem specie diuerfis, & locus naturalis sumatur item materialiter pro huiusmodi fundamentis, seu corpore, vel etiam in superficie: formaliter enim omnia loca naturalis est eiusdem speciei infima: Inter proprietates verò loci physici, quæ multæ sunt, rectè ponitur etiam esse æquale locato, non tamen quomodocumque, sed secundum superficiem extremam accepto. An autem per absolutam Dei potentiam possit idem corpus esse in pluribus locis, disputandum sibi Theologi in materia de Eucharistia vitrò deprecant, quibus haud imiti concedimus.

213 Ad maiorem loci intelligentiã agendum est Physico etiam de Vacuo, quæ quàm nec vacuum ipsum ita vacuum est, ut non multa in se ipsum per se scitu digna contineat. Multipliciter autem accipitur vacuum: primo pro loco, qui plenus sit corpore parè sensibili, quomodo dicitur arca vacua, quæ non continet nisi aerem; secundo pro loco, qui non continet ea, ad quæ continenda est ordinatus, etiam si alia contineat; quæ ratione dicitur Ciuitas vacua, quando non continet Ciues: tertio pro loco priuato corpore, seu non continente actu corpus, quod tamen aptus est naturaliter continere, & deberet naturaliter continere: quarto pro spatio carente corpore, & quauis alia re creata, quam possit continere, tam etsi naturaliter non possit continere: quinto pro spatio in quo nihil sit, & quod nihil omnino sit. Vacuum igitur primo, secundo, & quarto modo acceptum, nec datur, nec datur per ullam potentiam potest. tertio autem modo accepti quomodo ab Arist. s. *Phys.* tex. 60. definitur locus priuatus corpore, & formaliter dicitur negationem corporis contenti, connotatiuè vero locum aptum continere huiusmodi corpus, nec datur in natura, nec dari naturaliter potest: imò ab illo tanquam hoste perniciosissimo sic abhorret natura, ut aliquando ad aditum illi præcludendum grauius sursum leuia deorsum ferantur, durissima frangantur, & alia sanè admirabilia efficiantur.

214 Principium autè actiuum, quo corpora ad vacuum impediendum mouentur, non est Calum, nec intelligentia (primam excipia tanquam causam vniuersalem ad motus omnes concurrentem) nec forma ipsa corporum, quæ ad vacuum impediendum mouentur, nec duplex quod ab alijs assignatur, vnum in corpore, quod mouetur ad impediendum vacuum, alterum in corpore ad

quod mouetur, verbi gratia vnum in aqua ascendente per tubum ad implendum locum relictum ab aere, qui extrahitur, alterum in aere trahente: sed vnicum, videlicet illud, quod mouet primum corpus, in cuius locum aliud succedit.

215 Potest tamen per Dei potentiam dari intra mundum vacuum, quod naturaliter dari non posse diximus, sicut de facto datur extra mundum vacuum quarto modo supra dicto acceptum. & in vacuo tum intra mundum si detur, tum extra mundum potest esse motus aliquis alterationis presse dictæ, & augmentationis, & generationis etiam substantialis verbi gratia ignis; iteque alterationis laxæ dictæ, seu intellectionis, & volitionis, & sensationis alicuius, tum internæ, tum externæ, non tamen omnis naturaliter loquendo. Eodem modo nõ potest in vacuo siue intra, siue extra mundum esse motus localis naturalis elementorum, nec mixtorum, quatenus mouentur motu elemèti prædominantis: potest tamen esse motus localis violentus elementorum, & mixtorum, siue sit motus localis violentus tractionis, siue vectionis, siue pulsionis, siue vertiginis, modo mobile, si forte ab aliqua parte tægat plenum, etiam si hoc sit ipsum mouens, non sit separandum à pleno: quæ causa est, vt non possit in vacuo naturaliter esse motus proiectionis, nisi per Dei potentiam separetur mobile à proieciente. Potest tamen in eodem vacuo naturaliter esse motus

progressiuus animalium, si tota sint in vacuo. nam si pedibus, exempli gratia, pauimentum tangant, etiam si toto reliquo corpore

sint in vacuo, progredi naturaliter non poterunt, quemadmodum nec partes corporis, vt manus à se inuicem diuellerent, quas semel coniunxerint.

Tempus, & alie durationes.

Cap. LX.

I
Tempus
in exte-
rioribus,
& diffi-
niti.

Tempus, quod dari dubitandum non est, non est, vt Pythagoricis tribuitur, sphaera caelestis, nec vt Platoni motus sphaerae caelestis nec vt alijs omnis motus, sed est vt recte ab Aristotele. 4.

Phys. 1. 1. definitur numerus motus secundum prius, & posterius. Cum autem duplex sit numerus, alter, quo numeramus, & dicitur numerus numerans, & abstractus per rationem à rebus, vt binarius, vel ternarius &c. abstrahenda ab eo, quod sit binarius, vel ternarius harum, vel illarum rerum; alter, qui numeratur, & dicitur numerus numeratus, & concretus rebus ipsis, à quibus nõ differt, vt sunt duo homines, tres lapides &c. tempus non intelligitur ab Arist. esse numerus numerans, sed numeratus. Nec ab eodem intelligitur idem tempus esse numerus numeratus motus cuiuscunque, sed caelestis, & quidem diurni, quo spatio viginti quattuor horarum caelestia corpora circa terram vertuntur spectati secundum prius, & posterius, quod cum tripliciter sumi possit, primo pro relatione prioritatis, & posterioritatis inter partes, vel mutata esse motus, secundo pro partibus motus prioribus, & posterioribus, tertio pro mutata esse eiusdem motus prioribus, & posterioribus, non sumitur ab Arist. primo modo, sed vel secundo, ita vt sensus sit tempus esse numerum numeratum motus caelestis, quem dixi secundum id, quod intercipitur inter prius, & posterius mutatum esse eiusdem motus: quamquam hæc tertia explicatio reipsa recidit tandem in primam, quæ naturalior est.

217 Dupliciter autem sumi cum possit tempus vel essentialiter, vt tempus, vel accidentaliter, vt mensura est, Arist. in prædicta definitione non definit tempus essentialiter, seu, vt tempus est, sic enim definitur duratio motus successiui, intellige inadquate

sumpti iuxta prædicta de motu, sed accidentaliter, vt mensura est, non tamen quantumcumque. Diuiditur enim mensura in passiuam, & actiuam, & vtraque rursus in aptitudinalem, & actualem. Mensura passiuæ aptitudinalis est res, quæ apta est cognosci, & distingui per designationem in certas partes: actuales, quæ actu cognita, & distincta est per designationem in certas partes. Mensura vero actiuæ aptitudinalis est res, quæ apta est mensurare alia, actualis, quæ actu mensurat alia. Sicut autem mensura actiuæ actualis supponit actiuam aptitudinalem, ita actiuæ aptitudinalis aptitudine proxima supponit passiuam actualem, & multo magis passiuam aptitudinalem. Aristoteles igitur cum definit tempus, vt mensura est, definit illud, vt mensura passiuæ est non solum aptitudinalis, sed etiam actualis.

Quare sicut quævis alia mensura passiuæ actualis materialiter dicit rem realem, quæ est mensura, formaliter vero dicit illud esse cognitum, & distinctum per designationem in certas partes: ita etiam tempus sumptum, vt mensura passiuæ actualis est, materialiter dicit durationem motus; formaliter vero dicit illud esse cognitum, & distinctum per designationem in certas partes, quod tamen esse cognitum, & distinctum, non est nisi ratio, sed denominatio realis extrinseca sumpta à cognitione tali, & in hoc sensu recte dixit Arist. 4. Phys. 1. 1. non posse tempus esse nisi non sit anima, hoc est intellectus numerans, seu cognoscens, & distinguens illud per designationem in certas partes, cum aliqui tempus essentialiter sumptum esse possit, et si non sit anima.

218 Rursus cum tempus sumptum, vt mensura est modo explicato, aliud sit vniuersale, seu quod est mensura vniuersalis, & vbiq; vtitur (quæ est ratio, cur huiusmodi tempus dicatur esse vbiq;) respectu motuum particularium, aliud particulare, seu quod est mensura particularis respectu alicuius, vel aliorum motuum particularium, Arist. in prædicta definitione non definit, nisi tempus vniuersale, quod tamen comparatum ad ariorum; cuius est duratio etiam ipsum est particulare. cur autem tempus vniuersale diuisum sit in annos, menses, hebdomadas, dies, fundamentum est in varijs corporum caelestium motibus, cur in horas nulla est ratio, nisi commoditas quædam partium non nimis longarum, nec nimis brevium.

219 Esse in tempore non est idem atque

esse.

2
Tempus
diffinitio.

3
Esse in
tempore.

esse tunc, quando est tempus ex Aristot. 4. Physic. 1. 16. sed esse in tempore tanquam in numero, seu mensura. Dicitur autem ab Arist. esse in tempore, ut in mensura, seu mensurari à tempore primo ex t. 110. illud quod continetur, & excedit à tempore, ita scilicet, ut detur aliqua differentia temporis, in qua illud non sit, & tempus sit secundò ex t. 117. illud quod patitur à tempore hoc est, dum durat, & coexistit tempori inmetatur, vel etiam corrumpitur, vel alio modo mutatur. Vniuersaliter autem catenus aliquid dici potest mensurari à tempore, quate nus eius duratio intrinseca potest cognosci ex duracione extrinseca temporis. Ut autè motus tempore, ita etiam tempus motu mensurari potest ex Arist. 4. Physic. t. 112. Neque vero tempus essentialiter sumptum distinguitur à parte rei, sed formaliter, seu virtualiter tantum à motu: neque omne tempus essentialiter sumptum est eiusdem speciei, sed tot sunt tempora speciei diuersa, quot sunt motus successiui speciei diuersi. Verum autem tempus sit speciei quantitatis, an ponatur in predicamento, quando, alio loco dicitur.

220 Sed quoniam dictum est tempus essentialiter esse duracionem motus successiui ut hoc melius intelligatur, explicandum est quid, & quotuplex sit duratio, & quomodo tempus ab aternitate, & quo differat. Duratio igitur intrinseca rei, quae durat (nam de hac sermo est) nihil aliud est, quam perseuerantia in esse, quae maxime proprie dicitur de rebus actu existentibus, & quidem plus quam per instans, extenditur tamen etiam ad res praeterita, futuras, & possibiles, & quidem etiam instantaneas, quarum unaquaeque tandiu dici potest durare, quandiu habet esse praeteritum, vel futurum, vel possibile. Duratio tamen rerum existentium, siue permanentium, siue successiuarum, non differt à parte rei, sed tantum formaliter, seu virtualiter ab earum existentia.

221 Diuiditur autem duratio in permanentem, & successiuam. Duratio permanens est quae tota simul existit, hoc est non habet partes, quarum aliae prius, aliae posterius adueniant. & sic permanentia non distinguitur à parte rei, sed tantum formaliter, seu virtualiter à rebus, quae permanent: ita nec successio secundum posituum quod dicit à rebus, quae succedunt. Successio tamen rei positivae supra entitatem rei quae succedit addit negationem, quia cum est una pars illius rei, nonidum est, aut non amplius est alia. Dixi

rei positivae, quia successio sicut & permanentia reperitur suo modo etiam in negationibus, & priuationibus. Ratio autem, cur aliquae forma successivae acquiratur non est semper contrarium in subiecto existentis, sed aliquando etiam natura formae, quae acquiruntur. Duratio permanens subdividitur in independentem, & dependentem. duratio permanens independens est propria rei habitus esse independens, id est Dei, & dicitur aeternitas. duratio permanens dependens duplex est, alia enim est propria rerum creaturarum incorruptibilium, seu, ut multi loquuntur, ab intrinseco, seu naturaliter indefectibilium, hoc est talium, ut non possint destrui, & decere naturaliter, sed tantum supernaturaliter per subtractionem concursus diuini conservantis, & haec est duratio Angelum, animae nostrae, materiae primae, & Calis, si sit, ut putavit Aristot. haec est duratio aeternitas, & dicitur aeternitas, quae incorruptibile, & dicitur aeternitas, quae huiusmodi duracione durat, dicitur aeternitas: alia est propria rerum corruptibilium permanentium, & à quibusdam dicitur aeternitas imperfectum ab alijs instans permanentes.

222 Duratio successiva subdividitur in continuam, & discretam. continua dicitur, quae componitur ex partibus successivis copulatis termino communi: & haec est duratio propria motus successiui: & temporis continui, quod absolute intelligitur nomine temporis. discreta est, quae constat partibus non copulatis termino communi, sed terminatis termino proprio, & haec, ut communiter accipitur est duratio plurium actuum immanentium Angelum, aut animae nostrae sibi inuicem in eadem potentia succedentium, & à multis dicitur tempus discretum, sicut duratio uniuscuiusque huiusmodi operationis dicitur instans temporis discreti. potest tamen haec ratio temporis discreti ad alias etiam duraciones sibi succedentes extendi.

223 Ex his rebus patet tum quid, & quotuplex sit duratio, tum quomodo aeternitas aeternitas, & tempus inter se differant, addendum tamen adhuc est aeternitatem quadrupliciter sumi, primo latissime pro duracione finita, sed tamen longissimam, qualis est duratio ab initio ad finem mundi: secundò late pro duracione finita à parte ante, sed infinita à parte post, qualis est duratio Angelum, & Animae nostrae. Tertio paulò premissis pro duracione infinita tam à parte ante, quam à parte post, sed tamen dependente, qualis est duratio Angelum v.g. creati ab aeterno: Quarto proprie, & precise pro duracione infinita tam

4
Tempus
est motus
mensura
tantum.

5
Duratio.

6
Eiusdem
duratio.

7
Aeternitas.

8
Aeternitas.

9
Aeternitas
multiplex
notio.

à parte ante, quàm à parte post, & omnino independente, & hæc est, quæ est propria Dei, & brevissimè de finitur duratio independens: à Boetio autem lib. 5. de consolatione Philos. profa 6. interminabilis vitæ tota simul, & perfecta possessio. In qua definitione communiter, & merito recepta dicitur æternitas tota simul, vt intelligatur non habere successione, dicitur perfecta possessio, vt significetur independentia, & omnimoda indefectibilitas propria æternitatis præse sumptè dicitur interminabilis, vt intelligatur nõ habere vllum terminum nec à parte ante, nec à parte post. additur vitæ, vt intelligatur æternitatem hic definitã non esse durationem cuiuscunque entis, sed viuientis cuius esse est vita. Licet autem particula (interminabilis) videatur significare negationem omnis termini, non ita tamen intelligenda est, vt æternitas essentialiter includat huiusmodi negationem, sed vt sit illud positium, quod à nobis per huiusmodi negationem explicatur.

224 Hinc patet rectè diei in æternitate nihil esse præteritum, nihil futurum, immo nihil quod sit tantum possibile, & non sit actus: æternitatem esse totam simul: & omnia completi: & esse formaliter durationem ipsius Dei infinitam, & quidem in ratione totius tam à parte ante, quàm à parte post, & totam simul existentem independentem, non tamen esse mensuram eiusdem Dei. Sed præter hæc æternitatem propriam Dei, dux alia à multis Theologis distinguuntur æternitates participatæ, vna quæ idem est, quod æuum de qua supra, altera, quæ est duratio operationis permanentis, & dependentis, ex se tamen de potentia ordinaria interminabilis à parte post, cuiusmodi est duratio visionis beatificæ, sed hæc duratio non differt ab æuo nisi vt species à genere.

M V N D V S.

Cap. X.

Xpofitis ferè ijs, quæ ad corpus naturale in cõmuni pertinent, ad eius species veniendũ est. sed quædam prius de mundo in vniuersũ attingenda. Multiplex autè præsertim apud Platonicos, & Patres distingui solet mundus. alius enim dicitur Archetypus vel intellectualis, & à quibusdam vltra mundanus, qui est idea ipsa, quam habet Deus mundus, quem condidit: de quo eleganter Boetius lib. 3. de consolatione philosophiæ metro. xi. Deum alloquens

—Tu cuncta supremo

Ducis ab exẽplo, pulchrũ pulcherrimum ipse Mundu mète gerens, similitq; ab imagine formã. alius Angelicus. qui ex trib. Angelorũ hierarchijs collat: alius elementaris completẽs quinq; simplicia corpora, hoc est quatuor elemẽta, & cuiũ, qd ab Arist. pluribus locis elementum, Mundi. appellatur: alius parvus, qui est ipse homo, per se habet à Grecis dictus: alius deniq; magnus, qui etiam absolute Mundus, & vniuersitas, vel vniuersum dicitur, & in libello de mundo ad Alexandrũ cap. 2. definitur compages e caelo, terraq; conagmentata, atq; ex ijs naturis, quæ interca continentur. & alter, ordo & digestio vniuersorum, quæ à Deo, & per Deum asseruantur.

226 De oibus his mundis non est Physici agere: aliqua tũ de Mundo magno seu de terræ omnium creatarum vniuersitate ab re non erit in medium afferre, anteqmã physice eius partes proponantur. Magnus igitur mundus de facto quidẽ vnus est, quidquid Democritus, & alij quidã innumerabilium mundorum assertores somniauerint, sed non ita, vt nõ potuerit esse plusquã vnũ, vt male huius Arist. persuasit: per absolutam. u. Dei potentiam potuisse, & posse plures dari mundos euidenter est. Et licet Mundum de facto vnũ esse ex solo lumine naturali euidenter demonstrari non possit: si quis tamen esse plures assereret, temeritatis, etiam sistendo in lumine naturali, notam non euigeret. Vnus autem est mundus vnitæ ordinis, seu aggregationis ordinata, vt ex erit, vel Res publica: quoad corpora vero, quæ continet,

Mundus
4. ff.

2
Eiusd
vniuers.

est

est etiam vnus tum contiguatione, tum admirabili quadam coherencia, seu connexione, qua fit, vt nullum corpus ab omni alio se paratum consistere, immo nullum non vndi que cum alijs contiguum [vno excepto vlti mo corpore secundum extimam superficiem] consistere naturaliter possit, quæ tamen co nexio nihil est à parte rei distinctum ab ipsis corporibus à de auctore naturæ conditis, & conseruatis, vt omnia simul semper consent quid vnum contiguatione sine vlla va cui interpositione, idque ad ipsius mundi or natum, & commodum.

227 Idem Mundus dicendus est absolute perfectus: & quidem quoad perfectionem es sentiali, ita absolute perfectus est, vt magis perfecti nullo modo possit: quoad perfectio nem verò accidentalem est quidem absolue perfectus, non tamen ita, vt magis perfecti nõ possit: atque ita comparatiuè ad seipsum accidentaliter perfectiorem possit dici nõ esse accidentaliter perfectus. Possit etiã Deus creare alios mundos, quo ad omnes substantias, & omnia accidentia essentialiter diuersos ab hoc mundo, & simpliciter illo perfectiores, quorum comparatione hic non es set dicendus perfectus.

228 Quamuis autem Aristot. quantum ex eius libris colligi pot, existimauerit Mundum ab æterno fuisse, & in æternum duraturum esse, probabile tamen est, eum non adeo hebetem fuisse, vt non intellexerit, rationes à se allatas ad probandam hanc mundi æternitate, nõ esse simpliciter demonstratiuas, esto sibi persuaserit aliqua ad hominẽ saltem cõcludere. Tãtũ vero abest, vt vlla, vel ab Aristotele, vel ab alio allata sit, aut afferri possit ratio demonstratiua pro mundi æternitate, vt nulla sit quæ non facile solui possit, sicut nulla est quæ cum veritate non repu gnet. Nec ab æterno igitur mundus fuit secũ dum vllam sui partem, sed totus de nouo à Deo conditus: nec duraturus est in æternum secundum statum, quem de factõ habet licet duraturus sit secundum aliquas sui partes. Et verò etiam lumine naturali, non solũ probabili ter, sed etiam euidenter cognosci potest, Mundum nec ab æterno huc vltique natu rali ter durare potuisse, nec naturaliter dura re posse in æternum secundum statum, quem de factõ habet, non potest tamen lumine natu rali euidenter, sed ad summum probabili ter cognosci mundum saltem secundum ali quas sui partes non fuisse ab æterno licet eui denter cognosci possit secundum aliquas sui partes naturaliter duraturum in æternum.

229 Per absolutam autem Dei potentia potuit Mundus esse ab æterno, quo ad omnes sui partes, non solum permanentes, siue corruptibiles, siue incorruptibiles, sed etiã succes siuas quascũq; si particula (ab æterno) su matur, vt significat fuisse ante durationem à parte ante infinitam sumptam præcisè, vt in finita, verbi gratia, ante infinitas diurnas circulationes. Non potuit tamen esse ab æter no, quo ad res succes siuas, vt succes siuas, sed tantũ quo ad permanentes, si particula ab æterno sumatur propriè, & præse, vt signifi cat non solum fuisse ante durationem à parte ante infinitam, sed etiam non habuisse ante se aliam durationem neque infinitam, neq; finitam etiam instantaneam: quamuis assi gnato secundum nostrum intelligendi modũ instanti æternitatis à parte ante, post illud immediate potuerit esse mundus etiam quo ad res succes siuas, ut succes siuas quascũ que.

C O E L V M.

Cap. XI.

130

Vndi celsissima, & longè maxima pars ad Phisicum pertinens cõlum est, de cuius sy stemate, incorruptibili tate, vel corruptibili tate substantiali, tolli ditate, vel liquiditate quo ad partes, quæ nõ sunt astra, & alijs mul tis, quæ ex his consequuntur, vel cum his ne cessariõ conuexa sunt, & hoc præsertim tem pore multorum meritõ excitauit ingenia: dixit mihi benignus lector hanc veniam, ut meam mihi adhuc iniam in istis de causis re feruem. premere quædam in tpe præstat, quã promere præsertim quib. dies ipsa, quo maio rem afferit veritatis cõmendationem, et minorẽ falsitatis suspensionem reliquit. Agit de celo Arist. in libris, quos ab illo inscripãt, quorum tamen subiectum nõ est, ut quidam quõ rã celum per se, elementa uerò per acci dens, hoc est in gratiam cæli, vel quia eorum cognitio ad cæli cognitionem conferat, vel quia sine materia, in quam cõlum agat: est vniuersum, seu mĩdus simpliciter sic dictus, hoc est aggregatum rerũ omnium creaturã: sed corpus simplex, seu quã id est simpliciter

mobi-

Eiusdẽ
perfect.Eiusdẽ
æterni.I
Librorũ
de celo
subico.

mobile, ad vbi, ſi tamen (mobile) ſumatur non formaliter, ſed radicaliter, & quidem vt complectitur tum cælum, tum quatuor vulgata elementa.

231 Eſt cælum ex Ariſtotelis ſententia abſtrahendo à veritate ſubſtantia ſimplex, ſeu non compoſita, ex materia, & forma ſubſtantiali, & quod hinc neceſſario conſequitur, inſi generabile, & incorruptibile ſubſtantialiter, nam corruptibilitatem aliquam accidentalem in cœlo ne Ariſtoteles quidè negavit, aut negare potuit: licet negaverit eam quæ eſt accidentium habentium cõtrarium. Non ideò tamen non cohærenter loquuntur illi etiam qui cælum aiunt ex materia, & forma ſubſtantiali compoſitum, incorruptibile tamen naturaliter eſſe [ſiue hoc fecundum verum, ſiue falſum ſit] vel quia illa ſit materia diuerſæ ſpeciei à materia horum inferiorum, & illius vnus formæ ſubſtantialis, quam habet, capax: vel quia, licet ſit eiufdè ſpeciei, cum materia horum inferiorum, tales tamen habet diſpoſitiones debitas forme, quam habet, vt à nullo agente naturali corrumpti poſſit, ſiue hoc ex ipſa diſpoſitionum ſillarum natura proueniat, quia contrario careant, & habeant ſemper cauſam, qua illibata conferentur, ſiue ex vi formæ quæ validior ſit in ſuis diſpoſitionibus conſeruandis, quam quodlibet agens naturale in iſſdè corrumptendis.

232 Multa ſunt cœleſtia corpora, quæ ſpecie inter ſe differunt: nulla tamen eſt ſufficiens ratio id aſſerendi de omnibus præter tim aſtris, quæ etiam ante inuentum tuboſpicilium longe plura quam mille viginti duo ab Aſtronomis olim numerata, eſſe deprehẽſum erat: poſt inuentum autem tuboſpicilii tor inſuper detecta ſunt, vt numerus à nobis iniri non poſſit, nec inter aſtra hic numero ſolares maculas, quas eiufdem tuboſpicilij p̄ſidio Chriſtophorus Scheinerus Soc. Ieſu mathematicus à ſe repertas, Appellis poſt tabulam latentis nomine, in lucem primus edidit. De ijs enim, & plerique alij, quæ, vel eiufdem Scheineri, vel Galilæi, qui nuntio Syderei mortalium oculos, animoſque ad nos cœli ſpectacula primus erexit, vel ante hos Tychohis, vel aliorum nõ ita pridem nobis patefecit induſtria iſdem de cauſis, quas ſupra indicauimus, conſtitutum mihi eſt nihil hic dicere.

233 Illud duo nullam eſſe rationem aſſerendi cælum, aut aſtra eſſe animata, differentia autem poſitionum propriè ne, à tantis per quædam analogiam, ſeu accommodatio-

nem cœlo conueniant, ſatis intelligi non poteſt, niſi intelligatur quid ſint.

Duplex enim cum ſit poſitio, altera, quæ nihil aliud eſt, quam ordo locati ad locum, altera, quæ nihil aliud eſt, quam ordo partium eiufdem corpoſis inter ſe: de hac poſtiorè hic ſermo eſt ſumpta tamen non pro ipſo ordine partium, ſed pro partibus ipſis inter ordinatis, & ſic recte numerantur, ſex poſitionum differentiz ſurſum, deorſum, dextrò, ſiniſtrum, ante, retro. Quæ differentiz ex Ariſt. lib. de inceſſu animal. cap. 4 & 2. de cœlo tex. 8. deſumuntur ex tribus vitæ gradibus, quorum primus eſt vegetatiuus, a quo ſumitur ſurſum, & deorſum: ſurſum dicitur tande viuens ſumit aſi mentum, quæ pars in animalibus iam in lucem editis eſt caput, in plantis ſunt radices, ac prouide ſurſum in plantis ſecundum hanc doctrinam eſt ubi ſunt radices: deorſum autem in parte oppoſita. Secundus eſt ſenſitiuus, a quo ſumuntur ante, & retro: Ante dicitur, vbi ſenſus plures ſunt, & magis vigent, quæ pars eſt ubi eſt facies: retro verò in parte oppoſita. Tertius eſt progreſſiuus, a quo ſumuntur dextrum, & ſiniſtrum: dextrum dicitur, vnde incipit motus progreſſiuus: ſiniſtrum in parte oppoſita.

234 Sic ſumptæ hæ poſitionum differentiz conueniunt propriè animalibus, & plantis, diuerſo tamen modo: animalibus enim motum progreſſiuum habentibus conueniunt omnes motum vero progreſſiuum non habentibus non omnes, ſed tantum ſurſum, & deorſum, ante, & retro, non autem dextrum, & ſiniſtrum: plantis denique ſurſum, & deorſum tantum: in Cœlo aut nullæ propriè, ſed tantum per quandam analogiam, & accommodationem, qua equam ſurſum, & deorſum ſi ſumantur ut ſolum importat relationem diſtantiz à centro, & extremis mundi, etiam in cœlo propriè reperiantur. Non eodem tamen omnes modo prædictas poſitionum differentias cœlo accommodant. Ariſtoteles enim dextrum cœli collocat in oriente, ſiniſtrum in occidète: & quia ante eiufdem cœli poſit in parte, ad quam immediate tendit motus ab oriente, conſequenter poſit ſurſum in polo antarctico, deorſum in polo arctico: Aſtronomi verò citra æquatozem dexteram cœli partem appellant occidentalem, ſiniſtram orientalem: contra Geographi item citra æquatozem dexteram cœli partem vocant orientalem, ſiniſtram occidentalem, diuerſa tamen, quam Ariſtoteles ratione Poetæ deniq; partem cœli ſeptentrionalem dextram, Auſtra-

2
Cœli
ſubſtan
tia in
dicitur

3
Cœliſt.
corp.
diuerſ.

4
Cælum
ſeu an
imatum
poſitio
nõ diſ
ferent.

lem verò finistram dicere consueverunt. & sua cuique est appellationi diuersa, sed bona ratio.

235 Moueanturque caelestia corpora ab intelligentijs, an ex se incertum est, ex auctoritate tamen, & aliqua etiam non contemnenda ratione probabilius est moueri ab intelligentijs, non tamen necessario necessitate orta ex ipsarum intelligentiarum natura, ut Aristoteles existimauit. Sed siue ab intelligentijs, siue ex se moueantur, principium passuum huiusmodi motus, vel etiam actuum si ex se moueatur dicendum est respectu huiusmodi motus vere, & proprie, natura, & motus ille naturalis. Sicut autem negandum non est quin possit corpus aliquod caeleste solidum motu suo velocissimo corpus aliud elementare sibi immediatum modo non sit summè calidum per attritionem rarefacere, atque calefacere: ita nulla ratione admittendum est motum caelestem per huiusmodi attritionem calorem ad hanc vsque inferiora propagare: Multo vero minus admittendum est solem in Eudoxij, & Galippi, aut etiam in Ptolemaei hypothese posse immediatè per attritionem in corpore vlllo elementari calore gignere.

236 Lucem caelestia corpora, quæ nobis apparent participat omnia, nec dubitari potest, quin Sol propria luceat luce, Luna verò aliena, hoc est a sole communicata, loquendo de primaria Luna luce: quod idem certum est de Venere, & satis comperitur videtur et de Ioue, de alijs, vel planetis, quorum numerum quatuor nuper Iouiales comites, ut de solaribus interim maculis Sileam, perspicue nobis auerunt, vel hinc stellis, conijcere idè possumus, a firmare non possumus.

Sed plura de luce infra, ubi de obiecto uisus. Hic tantum addiderim aliquà in astris praesertim errantibus lucis diuersitatè obseruari, nam saturnus pallidus, iupiter flauus, Mars rubeus, &c. appareret, non specificam tamen, sed accidentalem eam esse diuersitatè; vt loco citato intelligitur, vbi simul explicabitur, an vllus in caelestibus operibus verus, & permanens calor sit admittendus.

237 Iam verò astra, & Sol praecipue Lumen in haec inferiora propagant, vt per lumen etiam calorem gignant, non solum per radium reflexum, sed etiam per directum, quamuis, cæteris paribus, maiorem gignat calorem per radium reflexum, quam per directum, & eo maiorem, quo magis reflexus ad directum accedit, seu minorem cum illo

angulum facit, maximum verò, vbi radius directus in seipsum reflectitur. An autem calor per radium reflexum productus sit tantum à sole, an etiam ab aliquo alio, intellegitur ex dicendis infra de reflexione.

Illud interim hic hionuerim, rationem, cur maior apud nos calor sentiat in Sole in Leone ingressio, & exorta canicula, inter dum etiam Sole in Virgine existente, cum nos obliquius spectat, quam cum in cancro est, & nos directius aspiciat, non esse, vt nonnulli fingunt Astrologi, peculiarem aliquem influxum illorum siderum, seu conuentionis illorum siderum cum sole, ad quam est, ubi non calor, ut apud nos, sed frigus in his inferioribus, & si vtrumque nõ per se, sed per accidens, intendatur: sed partim, quia ut Arist. Meteor. sum. 2. c. 2. loquitur ampliori tempore calefacit Sol adhuc prope exiens: partim, quia Sol ad nos accedens inuenit contrariam dispositionem frigris, & magnam, in montibus praecipue, niuium copiam: recedes autem quia huiusmodi contrariam dispositionem iam superauit, & niues etiam in montibus maxima saltem ex parte liquefacit, calorem inducendo vehementius calefacit, quia calorem calori addit.

238. Per calorem productum per lumen, vt diximus, occurrunt astra, & Sol praecipue ad plerasque generationes, & corruptiones horum inferiorum, probabile tamen est, praeter lunè, & calorem, alias etiam aliquas ab astris qualitates in specie innominatas, sed genere influentias appellatas, non medio lumine, sed immediatè, ad modum tamen luminis, in hac inferiora propagari, quæ non nisi in subiecto apto peculiarem suam efficacitatem exerant. Sed quamuis calum in hac inferiora predictis modis agat, & consequenter rectè Aristoteles primo Meteororum sum. 1. c. 2. docuerit ex necessitate mundum hunc inferiorum superioribus latioribus, continui quodam modo, id est contiguum, esse negandum tamen est, quod aliqui dixerunt, tantam esse horum inferiorum a caelo dependentiam, vt subtractio caeli actione in ipsa, omnia illi eo à suis actionibus cessatura sint, & si factum sit caelesti omni sublato in fluxu continuo quoque, & vniuersalis generationis, corruptionisque vicissitudinem, & ordinem, ac breui temporis spatio vniuersa omnia in his inferioribus sublata iri: Reliqua de caelo, quæ in sphaera explicari solent, ex sphaera petantur.

91
CANCOR
ad 745
inferiorum
745
infusum.

E L E M E N T A .

Cap. XII.

139

Lementum multiplicitur sumitur: aliquando latè pro quacumque causa, & principio, siue intrinseco, siue extrinseco: aliquando pressè pro solis principijs intrinsicis,

quam notionem Aristotel. interdum restringit ad principia intrinseca rerum naturalium in fieri, seu transmutari, interdum etiam secundum aliquos ad solas causas intrinsecas, interdum denique ad solam materiam primam: sed communiter pro quatuor vulgaris elementis igne, aere, aqua, & terra: atque ita etiam ab Aristotele multipliciter definitum est. Vna enim definitio habetur 7. Metaphys. in fine in hunc modum: elementum autem est in quod exstens diuiditur, vt materiam; quæ definitio conuenit tantum elemento sumpto pro principio intrinseco per modum materiz componente. Altera definitio habetur 3. de celo tex. 30 his verbis: sit itaque elementum illud corpus, in quod alia corpora diuiduntur, quæ inest potentia, aut actu [hoc. n. vtro modo, adhuc ambiguum est] ipsum autem est, indiuisibile in diuersa specie, quæ definitio conuenit tantum elemento sumpto communiter pro quatuor vulgaris elementis. Tertia denique definitio habetur 5. metaphys. tex. 4 his alis verbis: elementum dicitur ex quo componitur primo in existente indiuisibili specie in aliam speciem, quæ definitio secundum se conuenit tantum elemento sumpto pro principio intrinseco componente primo, si tamen particula illa primo in existente ita accipitur, vt elementum sit id, ex quo primo non simpliciter, sed in genere corporum, & siue actu, siue potentia tantum in existente indiuisibili specie in aliam speciem componitur aliquid, definitio conuenit etiam vulgaris elementis, de quibus hic agendum est.

240 Formæ essentielles, & constitutiue elementorum non sunt ipsorum qualitates actiue, aut motiue, sed formæ substantiales distinctæ ab omnibus ipsorum qualitatibus.

Sunt autem hæc elementa quatuor, ignis, aer, aqua, terra. Quod dicendum esset etiam si nullus supra totum aerem ignis poneretur: Sed vt admittendum non est dari supra totum aerem, ignem similem igni nostro, quæ ad omnia accidentia ita admittendum videtur dari ibi ignem similem igni nostro quo ad essentiam. An autem huiusmodi ignis à parte superiori terminetur concauo orbis Lunaris, nec ne, decidi non potest quin attingantur quæstiones de cæli systemate, soliditate, & in corruptibilitate, quas capite superiori attingendas non duximus.

241 Inter elementa præpè terram huiusmodi est omnino purum, seu nihil emittit à naturali suarum qualitatum statu immutatum: immò in aere, & aqua, probabile est nullam dari partem omnino puram, saltem ad longum tempus in igne autem supra aerem, & terram multas dari partes omnino puras. Quæ de magnitudine, & figura elementum dici possent, partim ab iisdem quas dixi quæstionibus pendet, partim ad mathematicos pertinet illud omittendum non est, nec Aristotel. nec veritati congruum esse, quod quidam dixerunt, vnumquodque elementum in ferius à superiori excedi quo ad magnitudinem in decupla proportionem: nec illud, elementa ex sua natura non postulare certam, & determinatam figuram, sed posse per accidentis multis modis figurari.

242 Quamuis autem non repugnet solo motu, & lumine cæli generari nouas partes ignis, repugnat tamen partes aliorum trium elementorum, quæ de nouo generantur, & multo magis integrum elementum generari à cælo tantum per motum, & immobilitatem, vel etiam lumen. Quare causa effectiua quatuor elementorum non potest ullo modo esse cælum, sed est Deus qui ea simul cum cælo in mundi primordio condidit.

Partes autem elementorum, quæ de nouo generantur, partim à cælo, partim ab ipsis elementis, aut uirtutes actiue elementorum participantibus generantur.

243 Vt quatuor sunt elementa, ita quatuor sunt eorum qualitates, quæ primæ dicitur, calor, frigus, humiditas, siccitas, itaque, non solum calor, & humiditas, sed etiam frigus, & siccitas, sunt quid posituum; nec solum calor, & frigus, sed etiam humiditas, & siccitas, sunt qualitates actiue, quamuis illæ magis hæminis. Recte nihilominus illas actiuas has passiuas appellat Aristoteles, docetque illis constitui elementa in esse non substantiali, sed transmutabili accidentaliter,

[eu

1
Elem
in desu.

3
Elem
orum
formæ,
& n.

3
Eorū d
partit.

4
Eorū d
partit.

3
Prima
qualit.

seu alterabili. recte est idem Arist. 2. de Gener. t. 8. easdem quatuor qualitates in concreto per secundarios, & æquiuocos earum effectus, etiam alijs verbis, definit ut calidum sit, quod congregat homogenea, frigidum, quod congregat similiter, & homogenea, & heterogenea, intelligendo tamen per homogenea, & heterogenea non solum ea quae sunt eiusdem, & ea, quae sunt diuersae naturae specificae, sed et ea, quae sunt eiusdem, & ea, quae sunt diuersae grauitatis, vel leuitatis, concoctionis, vel incoccoctionis, liquabilitatis, uel illiquabilitatis, &c. humidum, quod est difficile terminabile termino proprio, facile autem terminabile termino alieno: siccuti est facile terminabile termino proprio, difficile autem terminabile termino alieno.

244 Sic autem haec qualitates elementis conueniunt, ut ignis sit calidus, & siccus, aer calidus & humidus, aqua frigida, & humida, terra frigida, & siccata: atque ignis quod est natura sua postulat utraq, primam qualitatem intensam in summo, aer utraq, remissam, aqua frigiditatem quod est remissam, humiditatem autem intensam in summo, terra denique: utraq, intensam in summo. Si quis tamen ex duabus qualitatibus primis unicuique elementum conuenienter, vna tamen assignare, velit unicuique: ex hac suppositione maxime propria, recte est Arist. 2. de Gen. t. 23. dicit terram esse siccitatem magis, quae frigiditatem, aquam frigiditatem magis, quam humiditatem, aerem humiditatem magis, quam caliditatem, ignem caliditatem magis, quam siccitatem. Qualitates remissae in elementis, & alijs quibuslibet: modo habent contrarium, non sunt remissae nisi ex admixtione contrarij: nec qualitates symbolicae in ipsidem elementis sunt diuersae, sed eiusdem speciei. dicitur autem qualitates symbolicae illae, in quibus duo elementa inter se conueniunt, ut sunt frigiditas aquae, & frigiditas terrae, &c. sicut dissymbolicae dicitur illae, in quibus duo elementa non conueniunt, ut sunt humiditas aquae, & siccitas ignis, &c. a quibus qualitatibus. et elementa ipsa appellantur symbolica & dissymbolica, symbolica, quae symbolicas, dissymbolica, quae dissymbolicas qualitates habent.

245 Potest autem quodlibet elementum secundum aliquam sui partem in quodlibet immediate transmutari: recte tamen docet Arist. 2. de Gen. t. 25. & 26. velociorem, & faciliorem esse transmutationem elementis symbolici in symbolicos, quam dissymbolici in dissymbolicos, nec minus recte text. 27. addit ex duobus elementis dissymbolicis immediate inter se agentibus posse generari tertium ab utroque distinctum, & utriusque symbolum.

246 Qualitates motuvas eorum elementorum, & aliorum quorundam quibus conueniunt, hoc est grauitatem, & leuitatem simpliciter, quae secundum quod, quos dari non est abigendum, recte defini-

nit Arist. item in concreto. Ac primum graue, & leue abstrahendo a simpliciter, & secundum quod, definit in ordine ad motum, cuius sunt principia, t. de celo. 15. ubi ait, graue esse, quod aptum naturae est ferri ad medium. i. versus centrum, ue autem, quod a medio. graue autem, & leue simpliciter definit in ordine ad quietem, seu sine motum 4. de celo t. 26. ubi ait graue simpliciter esse, quod omnibus substantiis: leue simpliciter quod omnibus supereminet. In qua tamen definitione particula [su] pereminet restringenda est ad ea, quae mouentur motu recto, spectata postquam per motum ad propria locum suum naturalem. Graue denique, & leue secundum quid definiuntur ab Arist. 4. de celo t. 27. esse, quae aliquibus substantiis, & aliquibus supereminet. In qua definitione particula [substantiis, & supereminet] restringenda sunt eodem modo, quo in superiori definitione diximus restringendam esse particula [supereminet]. Aliter est definiendum potest graue secundum quod, aptum est ferri ad medium secundum quid: leue secundum quid, quod a medio secundum quid. Atque ex his quatuor graue quidem simpliciter terrene leue, simpliciter igni graue secundum quod, aquae, leue secundum quod aeri conuenit, graue tamen simpliciter subptio formaliter ad graue secundum quod, subptio formaliter non differt specie, sed tamen secundum magis, & minus. Neque qualitates motuvas solae formam substantialem, neque solas qualitates actiuas, neque solam densitatem, & raritatem, sed haec omnia simul sequuntur.

247 Grauia, & leuia, cum ad sua loca naturaliter feruntur non mouentur a caelo, aut a loco naturali, ut feruntur a magne, aut a medio, per quod transcutit, per se loquendo: sed a propria forma substantiali, ut ab agente principali, a qualitate vero motiua, ut ab eius instrumento: remouente tamen dici potest moueri a geuerante, a remouente autem prohibens non nisi per accidens. Motus eorumdem grauium, & leuium naturalis velocior est in fine, quam in medio, & in hoc quam in initio uniformiter difformiter, cuius rei causa referenda est in medium magis, ac magis semper a mobili incitatum: in eam partem, in qua mobile fertur, ac proinde minus, ac minus semper fertur, & retardans impetum mobilis: quod, ut per medium minus incitatum in eam partem inquam ipsum fertur, tardior, ita per medium magis incitatum in eandem partem uelociorem per suam grauitatem, aut leuitatem efficit motum: nec tamen negandum est aliquid etiam ad eandem uelocitatem conferre tamen rarefactionem medij, uerbi gratia aeris ac tunc cedetis mobile, tamen impetu subsequetur. Contra uero motus uolentis uelocior

6
Elementum
per motum
quod est
motus.

7
Qualitas
motiua.

8
Grauia
& leuia
motus.

est, non quidem in ipſo ſtatim initio, ſed prope initium, quia in ipſo ſtatim initio medium magis reſiſtit virtuti mobili imprefſæ, paulo poſt magis cedit, ſed in progrefſu virtus illa minuitur, & tandem deficit. Motus denique progrefſiuus animalium velocior eſt porius circa medium, quia inſtrumenta motus progrefſiuſi circa medium magis diſpoſita ſunt, quàm, aut in principio, ſpiribus non dum ſatis excitatis, aut in fine, iam reſolutis.

148 Nullam tamen elementum in proprio loco grauitat, aut leuitat.

Nec cauſa immediata, & proxima motus proiectorum eſt ſolum medium, nec virtus imprefſa per modum actus primi, ſeu potentiz productiuus motus, ſed eſt primò ipſum proieciens quatenus imprimat proiecto motum, qui proinde non male dici poteſt virtus imprefſa: deinde vero motus ipſe proiecto imprefſus, quatenus concurrit ad producendum ſucceſſiuè motum ſequentem, conferente tamen aliquid etiam medio.

Atque vt inter motum directum, & reflexum, quorum vterque fit naturalis, per ſe loquendo, intercedit quies; ita inter motum directum, & reflexum, quorum vterque fit merè violentus, non intercedit quies, ſaltem totius mobilis: nec item inter motum directum naturalem, vel etiam partim naturalem, partim violentum, cuiuſmodi eſſet motus pilæ deorſum violenter proiectæ, & reflexæ. inter motum autem directum violentum, & reflexum naturalem intercedit quies. inter motum denique directum violentum, & reflexum partim naturalem, partim violentum non intercedit quies.

149 Motus autem localis, cuius iam ſæpe meminimus, vt abſtrahis à naturali, & violento, qui non niſi accidentaliter differunt, adæquate ſumptus dicit eſſentialiter ſubiectum, & duos terminos à quo, & ad quem intrinſecos, & per ſe oppoſitos: in adæquate autem ſumptus, quomodo dicit ſolum id, quod intrinſecè acquiritur in mobili, dum mouetur, hoc eſt ſolum terminum, ad quem intrinſecum, vt proportionally diximus ſupra de quolibet motu, & mutatione, non eſt ſucceſſiua coeſiſtentia mobilis cum partibus loci, aut ſpatij, per quod fit latio, nec ſucceſſiua præſentia mobilis cum partibus loci aut ſpatij, quam ſucceſſiuam præſentiam appellant quidam, vbi intrinſecum ſucceſſiuum, & volunt, licet male, eſſe modum à parte rei diſtinctum à mobili ſucceſſiuum, dum mobile mouetur, permanen-

tem verò finito motu, ita vt per eundem motum, ut ſucceſſiuum formaliter conſtituatur mobile in tali, vel tali loco, [vel ſpatio ſucceſſiuè, vt permanentem verò in tali, vel tali loco, vel ſpatio permanentem.

150 Tametiſi enim detur ſucceſſiua coeſiſtentia, & ſucceſſiua præſentia mobilis cum partibus loci, vel ſpatij, quæ ſecundum id, quod dicit in mobili formaliter, ſeu virtualiter tantum à mobili diſtinguitur: tamen id, quod acquiritur in mobili dum localiter mouetur, ſeu terminus, ad quem intrinſecus Latitionis nihil tale eſt, ſed eſt qualitas translata uia mobilis per locum, vel ſpatium, quæ qualitas producitur in tempore, ita, vt nouæ ſemper eius partes ſuccedant corruptis alijs, & in quibuſdam non proiectis pendet ſemper ab actuali influſu potentiz, non itè in proiectis, nec in ijs non proiectis, quæ etiam ſeparato motore mouentur per aliquod tempus: atque in compoſitis ex materia, & forma recipitur in materia, per quam in ſolidis, quoad continua eſt, propagatur: in

non compoſitis autem, ut in Ange

lis, recipitur in tota ſubſtantia, & vniuerſaliter recipitur in ſubiecto,

quod per ſe primo moue

tur,

non autem in eo, quod mouetur

tantum ad motum alterius,

cui coniungitur, ſiue ſu-

biectum, ſit corporale, in quo eſt

corporalis,

lis,

ſiue ſpirituale, in quo

eſt ſpiritalis.

lis.

Creatio, & Annihilatio, Generatio, & Corruptio; Inceptio, & Desinitio rerum.

Cap. XIII.

DE creatione, & annihilatione idcirco hic agere visum est, ut quæ de generatione, & corruptione dicta sunt, melius intelligantur. Recte autem creatio definitur productio

ex nihilo, hoc est ex non subiecto, seu independenter a subiecto, quæ est differentia, per quam distinguitur creatio à quacumque alia productione, hoc est à quacumque generatione, siue substantiali siue accidentali.

Quare particula [ex nihilo] non significat habitudinem termini, à quo negatiui, hoc est negationem rei, quæ producitur, antecedentem prius tempore, aut etiam natura rem, quæ producitur, quæ negatio in creatione quæ fit in tempore adest, non requiritur tamen ad creationem in communi: sed significat tantum negationem dependentiæ a subiecto. Creatio tamen unius rei à conservatione eiusdem non distinguitur a parte rei, sed tantum formaliter, seu virtualiter. Et recte conservatio rei creatæ, seu quæ per creationem accepit esse dicitur, esse continuata quædam, seu perseverans creatio: sicut conservatio in communi, ut abstrahit ab eo, quod fit rei creatæ, vel genitæ, & a causa efficiente, uel alia quacumque, recte dicitur esse continuata quædam, seu perseverans productio a causa dixi a causa, quia continuata, seu perseverans productio, quæ non fit a causa, ut in divinis, non dicitur conservatio.

Neque conservatio in communi a productione, quæ est a causa, distinguitur a parte rei, sed tantum formaliter, seu virtualiter. Eadem enim realiter productio, ut præcisè est dependentia in esse a causa, & productio a causa: ut est perseverans dependentia in eodem esse semel accepto a causa, est con-

servatio: siue ab eadem causa fit conservatio, a qua est productio, siue ab alia, ut interdum esse potest, & etiam naturaliter in multis est. Quare conservatio rei supra productionem eiusdem rei addit tantum remissam etiam prius fuisse sine interruptione. Itaque conservatio in communi definitur etiam potest dependentia in esse, quod etiam prius fuerit sine interruptione, in qua definitione particula [prius] ita accipienda est, ut si quidem sermo sit de conservatione presens sumpta, ut dicitur tantum de ijs, quæ durant per aliquod tempus, restringatur ad prius tempore, aut instanti temporis: Si uero sermo sit de conservatione latius sumpta, ut dicitur etiam de ijs, quæ durant tantum per instantes temporis, extendatur etiam ad prius natura. Particula uero [sine interruptione] idcirco addita est, quia aliquid corruptum, quod nunc a Deo reproduceretur, non diceretur conservari, sed reproduci, quamvis, si post reproductionem duraret in esse, diceretur conservari.

Sed ut ad creationem reuertamur potest ea naturaliter cognosci, non solum, ut possibilis, sed etiam, ut quæ de facto data sit, & detur. Et quamvis Aristoteles nunquam eam expresse, quod constat afferuerit: dici tamen potest eam aliquo modo, id est implicitè cognovisse, quatenus explicitè quædam afferuit, quæ eam necessariò inferunt.

Non solum solum in nulla creatura de facto quidquam creavit, aut habet potentiam quidquam creandi, licet ea sola ratione naturali neutrum horum evidentè demonstrari possit: sed neque vlla dari potest creatura, quæ habeat potentiam quidquam creandi instrumentaliter, ut instrumentum connaturale. An vero dari possit creatura, quæ habeat potentiam aliquid creandi instrumentaliter, ut instrumentum diuinum, seu supernaturale eleuatum, pender a questione de potentia obedientiali, quam Theologus relinquimus. At loquendo de potentia aliquid creandi principaliter, seu per modum agentis principalis dependentis à Deo, sicut nulla videtur esse ratio, quæ omnino conueniat, posse per absolutam Dei potentiam dari creaturam, quæ huiusmodi potentiam habeat: ita nulla est, quæ conueniat non posse dari. Et sicut spectata auctoritate dicendum potius uidetur non posse dari: ita spectata sola ratione dicendum potius esse posse dari.

Creationi opponitur annihilatio, sicut enim creatio est productio a cuius ex nihilo, ut dictum est: ita annihilatio est redu-

1) *Creatio definit.*

2) *Conservatio definit.*

3) *Creatio existens.*

4) *Creandi potentia.*

5) *Annihilatio.*

Actio alicuius in nihilum. Quamobrem, sicut in creatione nihil omnino supponitur rei quæ creatur, sed producitur tota eius entitas, independenter ab omni subiecto, quod non fit in generatione naturali, in qua semper supponitur materia rei, quæ generatur: ita in annihilatione nihil omnino relinquatur rei, quæ annihilatur, sed destruitur tota eius entitas, quod non fit in corruptione naturali, in qua semper relinquatur saltem materia rei, quæ corrumpitur, nec item in defitione substantiæ panis, & vini in sanctissima Eucharistia, non solum quia non destruantur accidentia physica huiusmodi substantiæ, sed etiam quia substantia panis in corpus, & substantia vini in sanguinem Christi Domini transubstantiatur, vt explicant Theologi.

Et creatio quidem est vera actio: annihilatio autem non est vera actio, sed cessatio ab actiōne, quæ res in esse conservabatur.

Neque creatio tamen neque annihilatio est vera, & simpliciter dicta mutatio. De coicacatione aut, & coicacibilitate potentia aliqd annihilandi eodem mó proportionaliter philosophandum est, quo de coicacatione, & coicacibilitate aliqd creandi supra philosophandum esse diximus. Atque vt multa Deum creati esse, & quotidie creare certum est: ita nulla iniqua rem annihilasse probabile est.

256 A creatione, & annihilatione gradus iam faciendus ad generationem, & corruptionem, a quibus duos Aristot. libros merito inscripsit, & si coram subiecti principale proprie sit corpus generabile, & corruptibile, seu qd idem est, corpus quatenus mutabile secundum formam substantialem, adæquat autem corpus quatenus mutabile secundum formam substantialem, tunc secundum formam accidentalem, excepto motu locali.

257 Generationis substantialis quinque ex Aristot. definitiones colliguntur. Prima ex 2. Phys. tex. 14. Generatio est via ad naturam, intellige seipsam, id est formam substantialem. Secunda ex 5. Phys. t. 8. & 9. Generatio est mutatio ex subiecto in subiecto, intellige subiectum denominationis principaliter sic dictum, id est compositum substantiale, vt definitio, quæ alioquin conuenit et generationi accidentali conueniat tunc substantiali Tertia ex 8. Phys. tex. 62. Gener. est mutatio a non ente ad ens, intellige substantiale ob eandem rationem. Quarta ex 1. de Gener. tex. 25. Generatio est mutatio totius in totum, nullo sensibili remanente, ut subiecto eodem, seu, ut Aristoteles ipse loquitur, quod totum transmutetur non manente aliquo sensibili, vt subiecto eodem, sed vt ex genitura tota sanguis, aut ex aqua aer, aut ex aere omni

aqua. Quinta ex eodem libro tex. 25. Generatio est mutatio ex potentia substantia in actu substantiam. Quarum omnium definitionum celeberrima est quarta, in qua loco generis ponitur [mutatio] loco differentia [totius in totum] reliqua adduntur tantum ad maiorem differentiam declarationem sensus autem est generationem substantialem esse mutationem totius physici simpliciter sic dicti, id est compositi substantialis, in totum physicum simpliciter sic dictum, id est in compositum substantiale, sicut in verbis, quæ ad declarationem adduntur per subiectum intelligitur subiectum denominationis simpliciter sic dictum, quod ingenera bilibus, & corruptibilibus substantiatur est compositum substantiale.

258 Non de tamen totum physicum simpliciter sic dictum, seu compositum substantiale mutari mutatione proprie sumpta, quæ capite sexto explicauimus ratione totius, sed tunc ratione materia, quæ proprie mutatur: licet dici possit mutari ratione totius mutatione improprie sumpta pro defitione vnius, quæ destruitur, eius loco succedit alteri, quæ producitur. Quo posteriori modo mutatione sumpsit Aristot. in allata definitione generationis substantialis, vt ea per aliquod maximum notum explicaret eum optimè sumere potuisset et priori modo intelligendo generationem substantialem esse mutationem totius in totum, non ratione totius, sed ratione materiae tantum, ut diximus.

259 Post allatam generationis substantialis definitionem subdit Aristot. licet sub obscure definitione corruptionis substantialis, quæ docet esse corruptionem eius, cuius generatio iam desinua est generatio. Petest etiam ipsa definitio generationis accommodari definitioni corruptionis, addita tamen particula negatiua, ita ut sicut generatio est mutatio totius in totum, ita corruptio sit mutatio totius in non totum intelligendo totum eodem modo, quo intelligendum diximus in definitione generationis. Ex eo aut, quod in generatione substantiali mutetur totum, seu compositum substantiale, quod destruitur in totum, seu compositum substantiale, quod producitur, colligendum non est in generatione ita producti totum, seu compositum substantiale, ut nulla illius pars praesens sit, in corruptio ne vero, ita destrui totum, seu compositum substantiale, ut nulla eius pars remaneat: sed tantum in generatione produci, in corruptio ne vero destrui totum, quod ad rationem totius, quod fieri potest etiam si nulla pars quoad suam entitatem producat, aut destruat, sed tunc in unatur, aut separatur.

6
Libr. de
Genera.
& Cor.
subier.

7
Genera.
substantialis.

8
Corruptio
substantialis.

160 Neq; explicata generationis aut corruptionis definitio est essentialis, sed accidentalis; neq; conuenit omni omnino generationi, & corruptioni substantiali, quæ sit, & esse per Dei potentiam pot: nec est vera immedie de oi generatione, & corruptione substantiali, quæ de facto in natura fit, nisi generatio sumatur, prout abstrahit à productione entitatis, & formalitatis formæ, hoc est eius rationis formalis, per quæ forma constituitur ultimo informans specificans, & denominans, & corruptio prout abstrahit à destructione, seu separatione entitatis, & formalitatis formæ id explicatæ: in eodẽ tũ sensu concomitantia vera est de oi generatione, & corruptione substantiali, quæ de facto in natura fit, sumpta generatione pro productione, & corruptione pro destructione, vel separatione formæ, quo ad suam entitatẽ, vera, inquit, est vel mediate, vel immedie, seu quæ idẽ est, vera est de oi generatione, & corruptione substantiali, quæ de facto in natura fit, cõplet sumpta atque hic est proprius sensus illius propositionis ab Aristotele inuentus.

161 In corruptione substantiali nõ solũ non semper fit resolutio, quæ à materia primã, sed neq; fieri vnquã naturaliter pot, neq; immedie, neq; mediate, seu post multas corruptiones, quã aliquõ sepe remaneat accidẽs idẽ numero in genito, quõ fuerat in corrupto, vt impenetrabilitas, de qua suo loco, & si quõ est aliud huiusmodi cõe corporibus oibus. Vniuersaliter aut loquendo illa accidẽtia remanent eadẽ numero in genito, & corrupto, que non pendunt in conferuari à forma, quæ corruptur, vel separatur, siue pendeat ab illa in fieri, siue nõ, & non repugnat formæ, quæ generatur, seu introducitur: illa verõ non remanent, quæ vel pendunt in conferuari à forma, quæ corruptur, vel separatur, siue pendeat ab illa et in fieri, siue nõ, vel repugnat formæ, quæ generatur, seu introducitur.

162 Propositio verõ illa, generatio vnus est corruptio alterius, & e contrario, non est vera in sensu formalis, siue intelligatur de generatione, & corruptione substantiali, & accidentali simul, siue de substantiali, & accidentali tũ: nec est vera in sensu identico de quocũq; generatione, & corruptione intelligatur: in sensu aut, quẽ vocant concomitantia, hoc est ita intellecta, vt generatio habeat cõmitatẽ adiunctã corruptionem, & e contrario, non est vera de oi generatione accidentali, licet vera sit de omni generatione eorũ accidentium contrariorum, quorũ alterum necessario debet inq; subiecto. Eadem propositio in eodem sensu concomitantia non

est vera de omni generatione, & corruptione substantiali, quæ de facto sit, & esse per Dei potentiam pot: nec est vera immedie de oi generatione, & corruptione substantiali, quæ de facto in natura fit, nisi generatio sumatur, prout abstrahit à productione entitatis, & formalitatis formæ, hoc est eius rationis formalis, per quæ forma constituitur ultimo informans specificans, & denominans, & corruptio prout abstrahit à destructione, seu separatione entitatis, & formalitatis formæ id explicatæ: in eodẽ tũ sensu concomitantia vera est de oi generatione, & corruptione substantiali, quæ de facto in natura fit, sumpta generatione pro productione, & corruptione pro destructione, vel separatione formæ, quo ad suam entitatẽ, vera, inquit, est vel mediate, vel immedie, seu quæ idẽ est, vera est de oi generatione, & corruptione substantiali, quæ de facto in natura fit, cõplet sumpta atque hic est proprius sensus illius propositionis ab Aristotele inuentus.

163 Vt aut terminus generationis substantialis: que de facto in natura fit, de qua hic præcipue agitur, & cõsequenter et corruptio nis substantialis terminus rectẽ assignetur, distinguendũ est. Si n. loquamur de generationibus rerũ, quõ consistit ex materia, & forma corruptibilis siue vna, siue multiplici, terminus generationis minus principalis, & inadæquatus, seu partialis, & præcisus est forma, vt producibilis secundũ se, tũ, vt visibilis in actu, terminus verõ principalis, & adæquatus, seu totalis, & denominationis est cõpositum: si aut loquamur de generationibus rerum, quæ consistit ex materia, & forma incorruptibili, hoc est de generationibus hominum, terminus generationis minus principalis, & inadæquatus, seu partialis, & præcisus non est forma vt producibilis secundũ se, sed tantũ, vt visibilis materiam terminus verõ principalis, & adæquatus, seu totalis, & denominationis est itẽm cõpositum.

164 Cũ itaq; duplex in hominis generatione actio interueniat, vna hois generatũ, qui per semen, vt inquamẽ materiam organizat, & disponit; altera Dei qui, vt causa particularis, statim atq; materia organizata, & disposita est, animam in ea creat: & si vt causa vniuersalis concurrat etiam ad effectum omnẽ hois generationis: sicut actio Dei terminatur ad animã non solã, vt producibilem secundũ se, sed et, vt visibilẽ materiam, dando illi non solũ esse, sed et inesse materiam: ita actio hois generatũ terminatur ad materiam organizatã, & dispositã, nõ solã, vt produci-

bilem

9
Resol.
vsq. ad
materiam
primã.

10
Generatio
non vnus
est corruptio
vnus
vnus
vnus
vnus
vnus

11
Generatio
vnus
vnus
vnus
vnus
vnus

bilem secundum se, sed etiam vt vnibilem animæ, dando illi non solum esse organizationis, & dispositionis, sed etiam subesse animæ: vt potentiam passiuam suo actui. qđ fieri non potest, quin actio hominis generatis attingat etiam animam, non quidem, vt producibilem secundum se, sed vt vnibilem materiæ, seu vt terminum, cui materiæ vnitur.

265 Ceterum vnio inter materiæ, & formam quancumque non distinguitur à parte rei àbe extremis, sed realiter cum ipsis identificatur, nec aliud formaliter est quàm id, quo ex materiæ, & forma fit vnum. eatenus autem ex materiæ, & forma fit vnum, quatenus ex materiæ sufficienter disposita, & forma illi sufficienter applicata, seu quod idem est, ex materiæ recipiente in se formam, & forma aduante se ipsa materiæ coalescit compositum, quod idem formaliter est, ac vnum, atque adeo vnum non per identitatem sed per materiæ recipientem, & formam aduantem, vt diximus constitutum: & tunc dicitur compositum, & vnum per se cum ex materiæ, & forma substantiali, tunc per accedens cum ex materiæ, & forma accidentali constituitur. Idem proportionaliter dico de vnione inter partes alicuius totius non habentes per se modum materiæ, & formæ, nec indigentes glutine, vt vniantur, nam etiam huiusmodi partes, se ipsi non autem per vnionem à parte rei distinctam ab ipsis vniantur, hoc ipso, quod habent sufficientem dispositionem suam ad continuationem, siue ad agglutinationem, siue ad aliam inter se coherentiam, seu connexionem, ratione cuius vnum component, & sufficientem inter se approximationem. Ex quibus colligas nullum compositum distingui à parte rei à suis partibus componentibus simul sumptis, nec ab vlla ipsarum, nisi vt includens ab incluso, nec ab omnibus inter se unitis, nisi vt confusum à distincto.

266 Ac licet approximatō partium ad vnionem, & consequenter ad cōpositum requisita explicari possit per indistantiam, nō est tamen formaliter indistantia, hoc est negatio distantie, sed positiaua relatio proximitatis [licet interdu[m] sumatur etiam pro actione approxi[m]ante] quæ tunc tantum est realis simpliciter loquendo, cū extrema sunt distincta realiter. neq; aut appxi[m]atio, aut indistantia est de ratione formalis vllius vnionis, licet tam approximatō, quàm indistantia inter quælibet extrema vnita reperiat[ur] ita, vt in genere causæ velut materialis præ-

cedat vnionem tamquàm conditio quædam necessaria, approximatō quidem, vt conditio quædam necessaria positiaua, indistantia autem negatiua, in genere tamen causæ, velut formalis vnio tam approximatōnem, quàm indistantiam præcedat.

267 Vnitio autem, seu actio vnitiua materiæ, & formæ, & consequenter effectiua cōpositi illi agenti siue vni, siue multiplici tribuenda est, quod efficit, vt materiæ actū informetur à forma. hoc autem dupliciter fieri potest, vel per se, vel per accedens: & per se adhuc dupliciter, vel totaliter, vel partialiter. Illud per se totaliter totalitate causæ efficit, vt materiæ informetur à forma, quod se solo materiæ aptam informari, & formam aptam informare in ipsa materiæ per se prodicit, vt fecit Deus in mundi molitione: illud per se partialiter partialitate causæ, qđ non producit materiæ secundum se, sed per se disponit, & constituit sub forma actiua te, siue deinde ipsam etiam formam secundum se in materiæ producat, vt faciunt agentia naturalia in generatione rerum constantium ex materiæ, & forma corruptibili, siue non, vt homo in generatione hominis. Illud denique per accedens efficit, vt materiæ informetur à forma, quod neque materiæ, neque formam per se producit, neque materiæ ab alio productam per se disponit, sed tantum materiæ iam dispositam, & formam ab alio productam per motum localem proximas, seu indistantes facit, vt facit dealbans parietem, qui per motum localem applicat tantum albedinem, seu substantiam illam albam parieti, atque ita dicitur facere album, non per se, physice loquendo, sed per accedens, hoc est, vt applicans actum potentie: ad eum modum, quo ille, qui ignem domui iniecit, dicitur incendere domum, non per se physice loquendo, sed per accedens, vt applicans actiua passiuus. Atque ex his facile intelligitur, quid de vnitione, seu actione vnitiua aliarum partium, quæ non se habet per modum materiæ, & formæ dicendum sit.

268 Sed vt ad alia, quæ ad generationem substantialem pertinent, progrediamur, de causa illius efficiente principali particulari, de qua sola iam potest esse questio, nam alix satis ex dictis patent, aliquid hic dicendum est: ac primum illud asserendum, nec accidetia virtute propria, & vt agentia principalia nec substantiam, seu formam substantialem rei generantis se sola immediate posse attrahere productionem substantie, seu formæ substantialis: nec ad productionem vllam

14
Genera
tionis
substan
tialis
efficientis.

sub-

13
Vnio.

substantiæ seu formæ substantialis, quæ de facto in natura fit, vna anima rationali excepta, requiri, vt forma substantialis, vel substantia vlla, vt causa efficiens particularis immediatè concurrat. Ad omnis enim formæ substantialis, quæ de potentia materiæ educitur, productionem sola accidentia immediatè, & proximè, posito concursu generalis Dei, concurrunt, vt causa efficiens particularis, non quidem principalis, sed instrumentalis, seu quod idem est, vt virtus, & instrumentum substantiæ: forma autem substantialis, respectu cuius huiusmodi accidentia sunt causa accidentalis, & in cuius virtute dicuntur agere, concurrunt quidem ad eiusdem formæ substantialis productionem, vt causa illius efficiens particularis, & principalis, sed tantum mediatè, & remotè concurrunt.

169 Porro accidens agere in virtute substantiæ, seu vt virtutem substantiæ, non ita accipiendum est, quæ si accidens à substantia recipiat aliquid sibi à parte rei super additū per quod constituatur aptum producere substantiam, vel compleatur in aptitudine producendi substantiam, vt ferè accidit in instrumentis artis, quæ vt agant, debent in se recipere motū ab artifice, cuius sunt instrumenta, & in cuius virtute dicitur agere: sed ita vt ipsum naturaliter sit aliquid substantiæ, seu à natura substantiæ tributum, vt illo mediante substantia agat: atque ita ipsum intransiuit, ut quidam loquuntur, sit virtus seu instrumentum substantiæ. Quomodo autem accidens, quod quatenus actiue attingit substantiam, semper habet se, vt instrumentum, quatenus actiue attingit aliud accidens sub vna ratione possit se habere, vt instrumentum, sub alia, vt agens principale, patet ex dictis supra, vbi de causis. hic addendum est, ad productionem substantiæ instrumentaliter concurrere, non solum illud accidens, quod est in agente principali, & effectiue producit aliud in medio, & mediante hoc aliud in subiecto, per quod illud disponit: sed etiā illud, quod producit in medio, & illud ipsum, quod producit in subiecto, & seipso illud disponit, licet hoc tertium concurrat etiā dispositiue, seu materialiter: immo nullum esse accidens, quod omnino immediatè, & proximè instrumentaliter concurrat ad productionem substantiæ, quæ fit in aliquo subiecto, nisi illud, quod recipitur in eodem subiecto.

170 Hinc colligas licet ad rationem instrumenti in vniuersum non requiri, vt ha-

beat actionem præuiam à parte rei distinctā ab actione, qua intrinsicè attingitur effectus vltimatus agentis principalis: sed posse eundem realiter effectum vltimatum sub diuersa ratione pendere, tum ab instrumento, tum ab agente principali, & consequenter sub diuersa ratione esse actionem, tum instrumenti tum agentis principalis instrumenti, vt pendet ab instrumento, agentis principalis, vt pendet ab agente principali. Et quamuis vnum accidens per se sumptum sine alterius coniunctione sæpe sit virtus, seu instrumentum adæquatum substantiæ ad producendum aliud accidens: nunquam tamen est, aut esse naturaliter potest virtus, seu instrumentum adæquatum substantiæ ad producendum aliam substantiam, nisi coniunctum cum aliquo, vel aliquibus alijs, seu nisi sit complexio plurium accidentium.

171 Eorum verò viuientium quæ ex putri materia gignuntur causa efficiens particularis, & principalis non est cælum, aut sol, aut intelligentia, nec Deus se solo immediatè agens: sed est substantia illa, cui complexio accidentium, qua tamquam virtute, seu instrumento viuientia illa gignuntur, est naturaliter debita: exempli gratia, rana, si complexio illa accidentium est naturaliter debita rana, mus si muri, & sic de alijs. neque hinc sequitur indiuiduæ ranae, verbi gratia, genitæ ex putri non posse assignari causam efficientem particularem principalem indiuiduam: assignatur enim alia rana indiuidua indeterminata quidem, seu vaga in se, seu ratione sui, determinata tamen in sua virtute, seu ratione suæ virtutis, quod sufficit. Et quamuis indiuidua illa complexio accidentium, seu virtus instrumentalis, qua rana ex putri gignitur, nec sit effectiue ab vlla rana, nec subiectiue sit, aut esse naturaliter possit in vlllo indiuiduo ranae tamquam illi vt efficienti naturaliter debita: rectè tamen dicitur virtus instrumentalis naturaliter debita tum ranae in specie, quatenus est virtus eiusdem speciei cum illa, qua, vt instrumento naturalis ranae alia ab alijs inuicem generatur, tum ranae alicui indiuiduæ alij ab ea, quæ per ipsam generatur, licet indeterminatè in se, vt dictum est, quatenus est virtus quædam indiuidua, quæ in generatione ranae naturaliter supplet vicem ranae alicuius indiuiduæ distinctæ ab ea, quæ per huiusmodi virtutem generatur, licet indeterminatè in se, vt dictum est, quia eius loco à natura substituitur ad producendum alia rana.

15
Viu-
tium ex
putri ef-
ficiens

272 Quare duplex distinguenda est virtus instrumentalis naturaliter alicui debita, seu alicuius naturaliter propria: altera, quæ naturaliter efficitur ab eo, cuius est virtus instrumentalis, hoc est ab efficiente principali, siue etiam in illo, siue extra illud recipiatur: altera, quæ naturaliter non efficitur ab eo, cuius est virtus instrumentalis, sed ab alio, nec in eo recipitur, sed in alio, supplet tamè naturaliter vicem alterius, quatenus eius loco à natura substituitur ad producendum effectum. Nec vniuersaliter verum est instrumentum etiam naturalis eius esse instrumentum, a quo effectiue producit. Ex quo tamen deducendum non est causas naturales, quæ effectiue producant complexionem accidentium, quæ, vt instrumento viuens aliqd ex putri generatur, verbi gratia, solem, aquam &c. nullo modo effectiue concurrere ad productionem huiusmodi viuents: concurrunt enim, vt instrumenta mediata, & remota in seruitutia viuents, quod est efficiens particulare principale iam explicatum. Sed quemadmodum non aliud assignandum videtur efficiens particulare principale viuentium, quæ generantur ex putri, quam illud, quod assignatum est, supposito quod oia viuents, quæ generantur ex putri possint etiam eadem specie ab inuicem generari, quod de multis certum, de omnibus probabile est: ita supposito, quod aliqua ex huiusmodi speciebus imperfectorum viuentium esset naturaliter, & non per accidens sterilis, aliud assignandum esset efficiens particulare principale viuentium, quæ in tali specie generarentur ex putri, non tamen calid, aut sol, aliudquè non viuens, sed viuens, & quidem ipsa causa prima, si alia secunda assignari non possit, vt posset respectu aliorum non viuentium, si quæ in ijs esset species naturaliter, & non per accidens sterilis, cuius indiuidua generarentur ex putri.

273 His, quæ ad creationem, & annihilationem generationis, & corruptionem, de quibus hæctenus egimus, pertinent, affinita sunt, quæ ad incogitationem, & destructionem, rerum spectant. Sunt autem res de quibus quæri potest, quomodo incipiant, & desinant, præ successu, alia permanentes comprehendendo nomine permanentium, non solius, quæ habent totum suum esse simul, ita, vt durent plusquam per instantia, sed etiam, quæ durent tantum per instantia. Ac res quidem successiuæ, id est motus successiuus, & tempus, incipiunt extrinsecè per vltimum suum non esse, & desinant extrinsecè per primum suum non

esse. Eadè nihilominus res successiuæ quædo vtrinque continuantur, vt hic motus diurnus, & hæc hora, etiam dici possunt incipere intrinsecè per primum sui esse, & desinere intrinsecè per vltimum sui esse, modo primo, & vltimum esse non sumantur pro primo, & vltimo esse rerum successiuarum, vt sic formaliter, seu reduplicatiue sed materialiter, seu identice. Sunt autem tam primum esse, & vltimum esse, quam vltimum non esse, & primum non esse indiuisibilia, quæ in tempore semper dicuntur instantia, in motu autem successiuo, si terminent in fine, dicuntur mutata esse, si in principio, & retinent domè commune indiuisibilia.

274 Res verò permanentes, quæ durant tantum per instantia, incipiunt intrinsecè per primum sui esse, & desinant intrinsecè per vltimum sui esse: ac res permanentes, quæ durant plusquam per instantia, & sunt secundum suam entitatem realiter indiuisibiles, vt anima rationalis, & Angeli, & accidentia spiritalia, quæ ratione sunt secundum suam entitatem realiter indiuisibilia, vt in ordine ad subiectum, incipiunt intrinsecè per primum sui esse, & si substantia sint, non possunt naturaliter desinere: si tamen Deus eas vellet annihilare, possent pro Dei arbitrio desinere, tum extrinsecè per primum sui non esse, tum intrinsecè per vltimum sui esse: Si verò sint accidentia, quæ possunt naturaliter desinere, vt intellectio, & volitio nostra, aliqua desinant extrinsecè per primum suum non esse aliqua intrinsecè per vltimum sui esse.

Alia res permanentes, quæ durant plusquam per instantia, & sunt quidem secundum suam entitatem realiter diuisibiles, non tamè producuntur per motum successiuum, seu cum motu successiuo, sed in instantia, vt materia prima, & formæ corruptibiles productæ à Deo, vt auctore nature initio mundi, incipiunt intrinsecè per primum sui esse, desinant verò illa, quæ naturaliter desinere possunt, cuiusmodi non est materia prima ex dictis supra cap. 2. 3 sub vna ratione extrinsecè per primum sui non esse, sub alia intrinsecè per vltimum sui esse.

275 Denique res permanentes, quæ durant plusquam per instantia, & generantur, atque corrumpuntur per motum successiuum, seu cum motu successiuo, vt omnes formæ materiales substantiales, & plerique accidentales, sub vna ratione dici possunt incipere extrinsecè per vltimum sui non esse, sub alia intrinsecè per primum sui esse: simili-ter sub vna ratione dici possunt desinere ex-

trinsecè

trinfecè per primum sui non esse, sub alia intrinfecè per vltimum sui esse. Exempli gratia forma ignis in parte indeterminata materiz ligni in quam introducitur præta calefactione successiva, tanquam dispositione necessaria, ita incipit extrinfecè per vltimum sui non esse, vt incipit in eadem parte eius dispositio, & loquor de dispositione perfecta ad quam consequitur forma ignis: in parte autem determinata tota, verbi gratia palmari tota, ita incipit intrinfecè per primum sui esse, vt incipit in eadem parte eius dispositio. E contrario forma ligni, in qua parte indeterminata eiusdem materiz incipit extrinfecè per vltimum sui non esse forma ignis, in ea definit ipsa intrinfecè per vltimum sui esse, vt definit in eadem parte ipsius dispositio: In qua verò parte determinata tota, verbi gratia palmari tota incipit intrinfecè per primum sui esse forma ignis, in ea definit ipsa extrinfecè per primum sui non esse, vt definit in eadem parte ipsius dispositio.

*Alteratio, Actio, Passio, Reactio,
Repasio.*

Cap. X I V.

276 **Q**UAM generatione, & corruptione, de quibus capite superiori, coniuncta sunt alteratio, actio, passio, & reactio, & repasio. Alteratio quadrupliciter usurpatur: primò latissimè pro quacumque mutatione etià substantiali: secundo minus latè pro quacumque mutatione accidentali tamen, non substantiali: tertio minus adhuc latè pro eadem mutatione accidentali, quæ est ad qualitatem, quæcumque tandem sit illa qualitas: quartò præse pro ea tantùm mutatione accidentali, quæ est ad qualitatem sensibilem habentem contrarium. & hoc modo ab Aristotel. 1. de Gener. tex. 23. rectè definitur his verbis: Alteratio quidem est, quando, manente subiecto sensibili existente, transmutetur in eius passionibus, aut contrariis, aut medijs existentibus. In qua definitione ponitur loco generis transmutatio, quia cum

tripliciter sumi possit alteratio præse dicta, quæ hic definitur, nempe, vt motus præse dictus, ut actio, & vt passio: ab Aristotele hic sumitur, vt motus præse dictus, quo modo mutatio, quæ latinis patet, quam motus præse dictus, est illi essentialis: est etiam vt actio, & vt passio definiti possit per mutationem, non tamen formaliter, sed concomitanti. Reliqua ponuntur loco differentiz, quæ tamen non ita intelligenda sunt, vt id, quod in alteratione transmutatur, transmutatione propriè sumpta, sint passiones, seu qualitates contrariæ, aut mediæ, sed subiectum denominationis: quæuis mutatione impropriè sumpta dicantur transmutari ipsæ qualitates contrariæ, aut mediæ: quæ tamen mediæ non differunt specie ab extremis, nisi quatenus includunt alteram qualitatem extremam in gradu remisso.

277 Diuiditur alteratio sic definita in perfectiuam, & corruptiuam: perfectiuam dicitur, quia producitur qualitas, cum qua subiectum melius se habet, quam se haberet cum alia, quæ ad eius productionem corrumpitur: corruptiuam qua corrumpitur qualitas, cum qua subiectum melius se habebat, quæ se habeat cum alia, quæ ad eius corruptionem producitur. quia quæ alioquin omnis alteratio sic definita appellari solet corruptiuam, quatenus semper est cum aliqua corruptione. Alio tamen modo alteratio latius sumpta diuiditur in perfectiuam, & corruptiuam, cum perfectiuam dicitur, quia ita producitur alia qualitas, vt nulla alia corrumpatur: corruptiuam verò, quia ita producitur aliqua qualitas, vt aliqua alia corrumatur.

278 In alteratione qualitas non intenditur, quia qualitas, quæ præerat in subiecto, corrumpatur, & alia perfectior in eodem subiecto producat: nec remittitur, quia qualitas, quæ præerat in subiecto corrumpatur, & alia imperfectior in eodem subiecto producat: ita, vt, quando aliquid fit magis calidum, exempli causa, corrumpatur calor, qui in illo præerat, & alius calor perfectior in eodem producat: quæ verò fit minus calidum, corrumpatur itè calor, qui in illo præerat, & alius calor imperfectior in eodem producat: Nec intenditur per minorem, & remittitur per maiore admixtionem cõerarij, ita, vt calor, exempli causa, nullo modo variatus, sed idè manens, nec dicatur intèrior, quia minus, nec remissor, quia plus ei frigidis admiscei. Nec itè intèditur eadè qualitas per maiorem,

2
Eiusdem
diuisio.

3
Intensio
et remissio.

1
Alterationis
notiones,
&
definit.

124

K

&c-

& remittitur per minorem illius radicatio-
nem in subiecto, siue per hoc quod est quali-
tatem magis, aut minus radicari in subie-
cto, intelligatur qualitatem eandem secun-
dum essentiam recipere perfectiorem, aut
imperfectiorem existentiam: siue eandem
inuariatam, seu sine vlla additione magis,
aut minus educi de potentia subiecti: siue
magis, aut minus vniri subiecto, siue subie-
ctum maiorem, aut minorem dispositione
recipere, ratione cuius magis, aut minus ab
eadem qualitate inuariata, seu sine vlla ad-
ditione auctetur, & periciatur.

279 Sed intenditur qualitas omnis, que
intenditur, per additione, & remittitur per
detractionem noui gradus eiusdem qualita-
tis, ita, vt qualitas in eadem parte subiecti,
vel in eodẽ toto subiecto, in quo antea præ-
erat, in intentione quidem acquiratur, seu
producatur de nouo secundum aliquam sui
partem entitativam, & gradualem, in remis-
sione verò deperdat, seu corrumpatur se-
cundum aliquam item sui partem entitati-
uam, & gradualem. Quæ tamen partes, seu
gradus in qualitate insensibili, & remissibili
non ita se habent, vt primus tantum habeat
rationem qualitatis, seu contineat forma-
ter essentia qualitatis, reliqui verò, qui pri-
mo adduntur spectet tantum ad integritate
qualitatis: nec ita, vt sint inter se heteroge-
nei, vel quia primus sit essentialiter perfe-
ctior secundo, secundus tertio, & sic deinceps,
aut alio modo oēs, aut aliqui inter se es-
sentialiter distinguantur, vel quia primus sit ac-
cidentaliter perfectior secundo, secundus ter-
tio, & sic deinceps, aut alio modo alij alijs
sint accidentaliter perfectiores, modo æqua-
liter diuidantur, aut diuisi intelligantur: sed
ita, vt sint inter se omnino homogenei, seu
eiusdem omnino rationis, tum essentialis,
tum accidentalis, modo æqualiter, vt di-
xi, diuidantur, aut diuisi intelligantur.

280 Nec; verò eadẽ partes, seu gradus qua-
litatis in eadem parte subiecti, aut in eodẽ
toto subiecto distinguuntur inter se numero
completè, seu actus, sed tantum incomple-
tè, seu potentia: hoc est consistant vnam nu-
mero qualitatem, quæ tamen in plures par-
tes, seu gradus realiter diuidi potest, et si
non ita, vt gradus diuisi, seu separati à subie-
cto naturaliter superent, sed tantum ita,
vt naturaliter pereant. Ratio autem cur
tota qualitas insensibilis, & remissibilis la-
titudinis gradualis in octo tantum partes, seu
gradus à philosophis cõmuniter diuidatur,
non alia est, quam commoditas quædam

quam secum affert: licet nec nimis breuis,
nec nimis longa diuisio ab iustitia, quæ de hu-
iusmodi qualitate sunt explicanda: cum
predicta latitudo secundum se diuisibilis sit
tum in pauciores, tum in plures gradus, atq;
adeo in infinitos.

281 Cæterum alteratio omnis præse-
dicta est successiua, & continua, seu non inter-
rupta, tum quoad intentionem, seu ratione
formæ, quæ per illam acquiratur, aut deper-
ditur, non quidem ita, vt alteratio omnis
præse dicta ab initio ad summam usque suam
perfectiõnem debeat esse vna continua, seu
non interrupta mutatio, sed ita, vt secundum
illam partem secundum quam sit agente,
& subiecto eodem modo applicatus, sit con-
tinua, seu non interrupta: tum quo ad ex-
tensionem, seu ratione subiecti spectati secun-
dum profunditatem, ratione tamen subie-
cti separati secundum longitudinem, & la-
titudinem non semper est successiua, sed
sit simul tempore semper quo ad aliquas
partes longitudinis, & latitudinis plures,
vel pauciores, interdu etiam quo ad
omnes.

282 De actione, & passione in communi
actum est supra, vbi de moribus, hic de iisdem
cum Aristot. lib. 1. de Generat. & Corruptio-
ne agitur in ordine ad generationem, &
misionem, quæ ex mutua elementorum ac-
tione, & passione fit, & si quædam etiam
hac occasione de actione naturali in com-
muni dicuntur. Nulla igitur actio natura-
lis, aut creaturarum, quæ de facto sunt, aut
Dei est in distans, hoc est sine aliquo conta-
ctu, vel immediato, vel mediato agentis, &
patientis, seu effectus. Sed triplex distingui-
tur contactus mathematicus, physicus, & vir-
tualis: Contactus mathematicus est quo
duz quantitates dicuntur se contingere, cū
habent extrema simul. quo modo Aristote-
les 5. Physic. tex. 22. docet, illa dici se tan-
gere, quorum extrema sunt simul, id est in eo-
dem indiuisibili, siue puncti, siue lineæ, siue
superficies. Dicitur autem hic contactus
mathematicus, non quia non reperitur in
rebus physicis, sed quia considerari potest
in quantitatibus abstractis ab omni qualita-
te sensibili, quomodo considerantur à Ma-
thematicis. Contactus physicus est, quo
agens, & patiens physicum dicuntur se con-
tingere, cum agens, vel per se ipsum, & suam
virtutem simul, vel saltem per suam virtu-
tem per medium diffusam ita coniungitur
passo, vt in illud agat. Contactus virtualis
aliquando dicitur, quo agens per suam vir-

4
Alteratio
successiua
& conti-
nua.

5
Actio in
distans.

tutem coniungitur rei in quam agit, vel quæ efficit, quæcumque tandem sit huiusmodi virtus, cuiusmodi contactus est etiam physicus, quatenus agens physicum per suam virtutem ita coniungitur passivo, ut in illud agat: aliquando verò idem est, quod contactus proportionem quadam æquivalens contactui mathematico, aut etiam physico, licet non sit proprie mathematicus, aut physicus, cuiusmodi est contactus, quo res spirituales dicuntur cōtingere alias res spirituales, aut etiam corporeas, cum illis sunt seipsis immediate, aut in eas agunt, easque efficiunt. Solet tamen cōtractus physicus cum virtuali interdum confundi. Interdum etiam contactus mathematicus, & physicus dicitur contactus quantitatiuus, & formalis, ad distinctionem virtualis: & proprie, ac presens contactus.

283 Cum autem dicitur nullam actionem naturalem, aut creaturarum, quæ de factis sunt, aut Dei esse in distans, hoc est sine aliquo contractu vel immediato, vel mediato agentis, & patientis, seu effectus: sermo est de contractu in vniuersum, quin agentibus physicis est physicus, qui quatenus est quantitatiuus dicitur etiam mathematicus, in alijs est virtualis: & dupliciter dici potest immediatus, vel immediate suppositi, & virtutis simul, ut sæpe est in agentibus, tum physicis, tum alijs, & semper in Deo, quando agit: vel immediate virtutis tantum, ut sæpe item est in agentibus, tum physicis, tum alijs mediante aliquo mouentibus aliquid aliud, nunquam tamen in Deo.

An autem supernaturaliter, & per absolutam Dei potentiam etiam naturaliter possit dari actio aliqua in distans, hoc est sine vilo contractu agentis, & passivi, seu effectus, pendet partim ex questione de potentia obedienciali, de qua Theologi: illa enim admittit, consequenter videtur admittendum posse supernaturaliter dari actionem aliquam in distans, & quidem quantumlibet etiam in infinitum distans: partim ex eo, an repugnet per absolutam Dei potentiam fieri creaturam, cui contractuale sit agere in quantumlibet etiam in infinitum distans: cuius tamē repugnantia nulla hæcenus apparet evidens ratio, præsertim, si admittatur prædicta potentia obediencialis.

284 Atque actione quidem perfectiua immanente idem potest agere in se ipsum: actione autem corruptiua idem secundum se totum non potest agere in se ipsum totum quamuis possit, si sit agens heterogeneū, si-

ue animatum, siue in animatum, ratione vnius partis agere actione corruptiua in alteram sui partem, non autem si sit agens homogeneum in omnibus, hoc est eiusdem naturæ, non solum in substantia, sed etiam in qualitate, & eiusdem perfectionis in intensione qualitatum, in densitate &c. Neque per antiperistatam, neque per præclusionem, neque per reflexionem potest eadem numero qualitas intendere se ipsam immediate secundum eandem subiecti partem, vel secundum idem totum subiectum, in quo est, licet possit dari casus, quo eadem numero qualitas secundum vnam sui partem, vel intensiorem, vel non intensiorem quidem, sed existentem in vna eiusdem subiecti parte densiori, aut alia ratione ad agendum validiori, intendat immediate se ipsam secundum aliam sui partem proximè extensam, & vel minus intensam, vel certè existentem in parte eiusdem subiecti rariori, aut alia ratione ad agendum debiliori.

285 Itaque antiperistatam hoc est circum obfistentia contrarij reddit quidem validius alterum contrarij obfessum; non tamen quia qualitas, quæ in ipso est intendat se ipsam, vel actione directa, hoc est immediate producendo in eadem parte subiecti, vel in eodem toto subiecto, in quo est nouos gradus eiusdem qualitatis; vel actione reflexa, hoc est emitendo species intentionales in suum contrarium, per quas deinde ab eo reflexas ipsa intendatur, ut quidam finxerunt: sed alias ob causas, quarum prima est, quia partes contrarij obfessi contrarium resurgentes magis vniuntur; Virtus autem vniua fortior est se ipsa dispersa. secunda est, quia, dum partes contrarij obfessi vniuntur, ut dictum est, aliz validiores in alias agunt, easque magis intendunt. Tertia est, quia partes contrarij obfessi in eadem contractione, & vniōne expellunt partes alterius contrarij, quas habebant admittas, & à quibus impediabantur, atque ita vim suam magis exerunt. Quarta est, quia eadem partes, dum vniuntur, se inuicem attrerunt, ex qua attritione calor, & interdum etiam igitur oriri potest. Quinta est, quia frigore intercluduntur spiritus calidi, ne possint evaporare. Sexta est, quia per occasionem, qua vnum contrarium ab altero obfidetur, remouetur interdum causa, quæ impediēbat, quominus contrarium obfessum haberet qualitatem intensam, ut na-

6
Aut: pp.
ib: a: f: s:

6
A: B: i: o:
s: i: p: s: u:

tura ſua poſtulat, ideoque ſe reducit ad ſtatam ſuum naturalem producendo in ſe per emanationem qualitatem in intentione, quam natura ſua poſtulat, aut certe intentionem, quam habet antequam à contrario obſideretur. Et ſi non omnes hæc cauſe in omni antiperiſtaſi reperiuntur, aut reperiiri poſſunt.

286 Ab antiperiſtaſi differt præcluſio, tum quia illa eſt tantum à contrario, hæc etiam à non contrario: tum quia illa non reſtringitur ad ſolum calorem, hæc autem reſtringitur ad ſolum calorem. Cauſe autem cur calor, & ignis ab arte in furnulis, & à natura in quibuſdam terræ cauernis inclufus vehementius agat, ſunt primò, quia partes magis vniuntur iuxta ſuprà dicta. Secundò quia per huiusmodi vniōnem fit, vt partes puriores, & ſubtiliores, aut aliter validiores agant in impuriore, & craſſiores, aut aliter debiliores; cauſeque magis caleſcant, vt leticium nondum inflammatus inflammant. Tertio, quia in huiusmodi anguſtis locis plures materiæ calidæ, vt etiam igneæ partes prohibita tranſpiratione colliguntur. Quartò, quia dum partes calidæ vel igneæ exitum quaerunt, nec inueniunt, huc illuc moventur, eoque etiam motu ſe attrahentes, ſi quæ ſunt partes minus calidæ, illas magis caleſcunt.

Quintò, quia aeris multum etiam ibi inclufus, nec eſſugere valentis vehementius caleſcit, & incendi neceſſe eſt. Sextò, quia latera anguſtorum etiam huiusmodi locorum ingentem concipiunt calorem, quo calor, & ignis inclufus facilius conſeruat.

287 Reflexio, quantum ad rem præſentem attinet, duplex eſt, vna vera, & propria corporum, quæ nihil aliud eſt, quàm eiudem corporis verſus ſuum principium, vnde per motum in localem diſſecerat, quaſi flexio, ſeu reditus: altera metaphori- ca, & propria qualitatum, ſecundam quam qualitas apta per certam ſphæram propagari, ex obſtaculo intra eam ſphæram inuento verſus ſuum principium reſecti dicitur, non quia eadem numero qualitas à ſuo principio tranſeat ad obſtaculum, & ex illo reſiliat verſus ſuum principium localiter ſe ipſam mouendo, ſed quia qualitas, quæ vterius directè propagari deberet, inuento obſtaculo incipit propagari, verſus ſuum principium, & quæ ſic propagatur, dicitur qualitas reflexa, quæ mediate quidem produ- citur ab eodem principio, à quo producitur

qualitas directæ, immediatè autem produ- citur ab illo corpore, à quo reſectitur non ſu- mpto ſecundum ſe, ſed cum qualitate directè in ipſum propagata.

288 Simile in qualitate, & gradu, in denſitate, vel raritate, in magnitudine molis, & in coniunctione cum alia qualitate magis, minusve adiuuante, aut impediēte adſiuitatem, cuiusmodi qualitas eſt ſiccitas exempli cauſa reſpectu caloris, non poteſt agere in ſimile. & in hoc ſenſu accipiendum eſt, quod Aristo- teli. primo. de Generatione tex. 46. reſtat- tur, multos concorditer dicere, ſimile à ſimili omne impoſſibile eſſe, & tex. 48. ratio- nabile eſſe ſimile, & omniſque indiffe- rens non pati à ſimili aliquid. Simile tamē in qualitate, & gradu poteſt agere in aliud ſimile, immo etiam minus intenſum poteſt agere in magis intenſum, cum illud ſupe- rat in virtute, ſeu efficaciāte agendi, vel quia ſit denſius, vel quia inaius in mole, ita tamen, vt poſſit ſecundum tot ſui partes ſufficienter applicari ad agendum, quæ requiruntur, vt illud ſuperet in virtute, ſeu efficaciāte agendi, vel quia coniungatur cum aliqua alia qualitate eius adſiui- tatem adiuuante, vel quia pluribus ex his modis ſimul illud ſuperet, vt dictū eſt.

289 Cum actione, aut paſſione, de quibus hic egimus, confundenda non eſt reſi- ſtentia propriè dicta, de qua item aliquid hic dicendum eſt, vt quæ de reactione, & reſpaſſione dicenda ſunt, melius intelligan- tur. Duplex igitur eſt reſiſtentia, vna im- propriè dicta, qua res eatenus dicitur reſi- ſtere alicui, quatenus in ipſum agendo, eius- que vires debilitando impedit ne agat, aut non tantum agat: altera propriè dicta, quæ Græci *ἀντίστασις* vocant, qua res, quib. agens applicatum eſt ad agendum, nec agunt, nec patiuntur, ſed tantum actionem agentis nõ admiittunt, ac prior quidem reſiſtentia, quæ aliter contrariam appellant, quatenus eſt inter contraria, eſt vera actio ſub ratione ta- men, quam diximus. poſterior autem, quam ſubdiuidere poſſumus in negatiuam, & pri- uatiuam, hoc eſt in illam, quæ eſt in ſub- iecto naturaliter non apto recipere; actionem rei, cui dicitur reſiſtere, vt eſt reſiſten- tia, qua ſubſtantia ſpiritualis dicitur reſi- ſtere à beſeſtioni, verbi cauſa, & illam, quæ eſt in ſubiecto naturaliter apto recipere actionem, cui dicitur reſiſtere, vt eſt reſiſtentia, qua aqua dicitur reſiſtere caleſtioni, non eſt actio, nec paſſio,

10
Abſo
milit
in
ſimile.

3
Præcl.

9
Reſiſt.

nec negatio, aut privatio formaliter, sed positium fundamentum negationis, vel privationis, quo passum dicitur, aut non admittere, aut non agere, & difficilius admittere actionem agentis, seu quod idem est, positium fundamentum formalis impossibilitatis cum actione agentis, quod positium fundamentum dicitur potentia resistitua, seu resistentia in actu primo, si sumatur, ut abstrahit ab actuali applicatione, vel etiam conatu agentis: dicitur vero resistentia in actu secundo, seu actualis resistentia ut connotat, seu dicit in obliquo actuali applicationem, vel etiam conatum agentis. quantumvis utraque predicta resistentia, improprie scilicet, & proprie dicta, vni saepe, eisdemque subiecto conveniat. Non quilibet tamen res tantum est activa, quantum resistitua: nec est contrario, atque inter primas qualitates in actione primus locus est calor, secundus frigiditas, tertius humiditas, quartus siccitas: in resistentia autem est contrario primus locus est siccitatis, secundus humiditatis, tertius frigiditas, quartus caloris. quod a sapientissimo naturae ant horae idcirco institutum est, quia si qualitas quae est maxime activa, esset etiam maxime resistitua, facile destrueret qualitates contrarias, atque ita facile tollerentur qualitates minus actuae, ex quo sequeretur tolli etiam mixta, immo, & elementa minus activa.

190 Ut vero intelligatur an, & quomodo inter agentia contraria detur reactio, & repassio, explicandum prius est quid utraque sit. Reactio igitur est illa actio, qua agens aliquod, dum ab alio patitur, in illud vicissim agit. Repassio vero illa passio, qua agens aliquod, dum in aliud agit, ab illo vicissim repatitur. Sed quoniam duplex, quo ad rem nostram spectat, est actio, una cum victoria, seu ut alij loquuntur simpliciter dicta, hoc est, qua agens ita agit in suum contrarium, ut licet ab illo aliquid patiatur, illud tandem superet: altera sine victoria, seu, ut alij loquuntur, secundum quid sic dicta, hoc est, qua agens ita agit in suum contrarium, ut tamen magis ab illo patiatur, quam in illud agat, & tandem ab illo superetur: sicut agere simpliciter dicitur illud agens, quod alterum agendo superat, pati vero illud, quod ab altero superatur: ita reagere simpliciter dicitur illud, quod secundum quid superat, sed ab altero

simpliciter superatur, repati vero illud, quod ab altero secundum quid, superatur, sed alterum simpliciter superat: eademque ratione principale agens dicitur illud, quod alterum simpliciter superat, minus vero principale, quod ab altero simpliciter superatur: contra vero principale passum dicitur illud, quod simpliciter superatur, minus vero principale illud, quod simpliciter superatur: & pars repassa dicitur illa, quae in principali agente immutatur à principali passo, non repassa, quae non immutatur. Datur itaque inter agentia contraria reactio non solum, quae à quibusdam dicitur privativa, & definitur esse, quando unum contrarium, dum agit in aliud, nihil ab illo patitur, sed solum illi resistit: Sed etiam quae ab ipsidem dicitur passiva, & est, quam supra definiimus, & datur secundum eandem contrarietatem hoc est eandem contrariorum combinationem, & quidem

per se primo, non autem tantum consecutivae, & secundum eandem partem, eodemque tempore, modo agentia sint invicem in

tra
sphaeram activitatis, & in materia conveniunt, neque tamen sequitur idem moveri motibus contrariis simpliciter, licet sequatur

idem moveri motibus contrariis secundum quid, hoc est medijs inter contrarios simpliciter, quod

necessario admittendum est: Idemque proportionaliter dicitur et consequenter de repassione.

*Mista imperfecta, seu impressio-
nes Meteorolo-
gica.*

Cap. XV.

1
Meteo-
rologia.
librorū
subiect.

291 **V**atuor librorum quos Aristotel. meteorologicos inscripsit, subiectum de quo, seu attributionis adæquatium non est solum mistum imperfectum, sed corpus mistum

complectens, & mistum imperfectum non solum in genere, sed etiam in specie atoma, de quo Aristotel. agit. tribus prioribus libris, & mistum perfectum inanimatum ferè in genere, de quo incipit agere cap. ultimo Libri tertij, & fusius deinde agit toto libro quarto, quia ex eadem duplici materia, altera vaporosa, fufiosa altera, vt eas Aristot. ipse uocat, generatur, ex qua mistum imperfectum. Quare prædictorum Librorum inscriptio nõ sumitur a substantia eorundem adæquata, sed ab inadæquata, hoc est ab ijs mistis imperfectis quæ ^{uaporosa}, hoc est eleuata, suspensa, sublimia dicuntur, quia in sublimi aere generantur, quod tamen nomen extenditur ad alia etiam, præcipue elementa, quæ ob insignem aliquam affectionem, siue intrinsecam, siue etiam extrinsecam, secundum quam nouum quendam statum, nouamque appellationem, uerbi gratia, niuis grandinis, pluuie fontis, &c. fortiantur, uocantur mista imperfecta, uel quia non substantialiter, sed accidentaliter tantum ab elementis differunt, ut infra, uel quia, vt facile ex elementis sunt, ita facile in elementa resoluuntur, a Latinis uerò Philosophis dicuntur etiam impressiones, uel quia uirtute caelestis elementorum Regionibus plerique imprimuntur, uel quia cum uiolentia quadam fere producuntur.

3
Impres-
siones
meteor.
leg. ma-
teriarum
qua.

292 Harum impressionum materia ex qua remota ex 1. Meteor. sum. 1. cap. 1. sunt elementa. proxima ex eodem libro sum. 2. cap. 1. sunt vapor, & exhalatio, quæ ex elementis eleuantur, quæ ita intelligenda sunt, vt materia ex qua remota, vt plurimum

sint aqua, & terra, interdum tamen etiam aer, & ignis, immò, & mista quedam perfecta: materia uerò ex qua proxima sint, ut plurimum vapor, & exhalatio, quæ ex aqua & terra eleuantur: interdum etiam aqua secundum insignem aliquam affectionem extrinsecam, interdum aer, & ignis intrinsece, aut extrinsece aliter affecta, quæ natura sua postulent: interdum denique etiam uapor, & exhalatio, quæ ex mistis quibusdam perfectis eleuantur. Vapor pressè sumptus est fumus, seu halitus calidus, & humidus ex prædominio: exhalatio item pressè sumpta est fumus, seu halitus calidus, & siccus ex prædominio. Quare hæc duo pressè sumpta inter se differunt, tum in materia ex qua sunt: uapor enim ex aqua, exhalatio ex terra potissimum ascendit: tum in qualitatibus actiuis, uapor enim ex prædominio, humidus exhalatio sicca est, & hæc ut ascendat maiori, cæteris partibus, indiget calore, quam illa: tum in qualitatibus motiuis, uapor enim, cæteris partibus, tardius, exhalatio citius, & altius ascendit. Dixi pressè sumpta, quia latè tam uapor quam exhalatio sumitur, vt quid commune uaporis pressè dicto, & exhalationis pressè dictæ. Sursum uapor, & exhalatio à propria leuitate orta à calore, & raritate feruntur, & quidem ferè coniunctim, quo sensu intelligendus est Aristoteles lib. 2. sum. 2. cap. 1. ubi de uapore, & exhalatione loquens, est autem, inquit, neque humidum siue siccum, neque siccum siue humidum, sed omnia hæc dicuntur secundum excessum. Atque vt celerius, & uapor, & exhalatio ascendunt in principio, quàm in progressu, ita altius, cæteris partibus, exhalatio se effert, quàm uapor, quia tum ob siccitatem, tum ob maiorem partium coherenciam calorem diutius retinet, & difficilius in aerem mutat, quàm uapor. Nec uapor tamen, nec exhalatio ab elementis, aut mistis, à quibus eleuatur, essentialiter, seu substantialiter, sed tantum accidentaliter differt.

293 Materia in qua, ut quidam uocant, seu loca rerum meteorologicarum generationi destinata sunt aer, aqua, & terra. Diuiditur autem aer in tres regiones, quarum prima, seu infima, est quæ à superficie terræ, & aquæ ad illam usque aeris partem extenditur, in qua radiorum solarium reflexio non quæcunque, sed quæ apta fit gignere intensiorem calorem desinit Secunda, seu media est, quæ inter primam, & tertiam, de qua mox intercipitur. Tertia, seu suprema est, quæ à superiori parte terminatur igne, de

4
Eorū dō
loca.

quo

quo diximus, ubi de elementis, vel si quis ignem ibi non agnoscat, æthere, ab inferiori parte, dicitur à quibusdam ad altissimorum montium iuga pertingere, quibus consequenter inferior ab eisdem existimatur media regio. Sed hoc incertum est, ut patebit ex dicendis infra de nubibus.

Differentiæ hæc aeris regiones non solum in loco, & altitudine, sed etiam in magnitudine, in figura in crassitie, vel tenuitate, in motu, vel quiete, & in qualitatibus actiuis, quas differentias singillatim hic explicare nil opus est, præsertim cum nonnulla ex ijs inuoluant, quæ in præsentia explicanda nõ duccimus. Hoc reticendum non videtur, mediæ aeris regione non esse frigidam simpliciter, sed tantum comparatiuè ad supremam, & infimam regionem.

294 Forma rerum meteorologicarum, vt tales sunt, non est nisi accidentalis. Efficientes principale ad eleuandos vapores, & exhalationes, quæ à quibusdam dicuntur res meteorologicae primæ compositionis, sunt perituræ aëra, & maxime Sol per lumen, & calorem, alicubi etiam ignis subterranei per calorem: ad alias vero res meteorologicas, quæ secundæ compositionis dicuntur, cuiusmodi sunt niues, pluuie, &c. efficiendas non semper idem concurrunt efficiens, sed interdum calor ab astris, & maxime sole per lumen productum, interdum etiam calor natiuus aeris, interdum, ac frequenter frigus, interdum motus, & agitatio, interdum aliud quidpiã, vt ex dicendis intelligetur, ex quibus etiam perspicuum fiet prædictam diuisionem rerum meteorologicarum in res primæ, & secundæ compositionis non esse omnino adæquatam. Finis naturalis earumdem est bonum horum inferiorum, præsertim viuientium. Tempora denique ad earum pleraque aptiora sunt, vt plurimum ver, & autumnus.

295 Diuiduntur impressiones meteorologicae in igneas, aqueas, & terreas ex prædicatione, de quibus singillatim aliquid dicendum est. Ignea impressio dicitur exhalatio accensa. Ac licet omnes exhalationes accensæ substantialiter sint eiusdem speciei, ac tidentaliter tamen, hoc est magnitudine, figura, colore, motu, loco, duratione, tam uariæ, tamque multæ sunt, vt certo a nobis numero comprehendere non possint. Præcipuè hic ponentur, inter quas primi occurrunt ignes subterranei, quibus aptissimum sane pabulum est sulphur, & bitumen. Aptius nihilominus est concipiendi igni Sulphur, quod

calore, & siccitate præstat, diutius verò a leno bitumene, de quo hic loquimur (nam plures sunt species) quod cum succo admodum pinguis, & calidus sit humoris oleacei, cuius species est, quæ a Babylonijs dicitur naphtha, ob suam pinguedinem vbioremi igni fomitum subministrat. Eiusdem naturæ est, ut etiam in aquis ardeat, quia unctuositas, & coherencia partium resistit aquæ, ne ingredi possit in fomentum ignis, ut ingreditur in lignum per eius poros, & conceptum in ipso ignem extinguere immo, & magis accendatur, quia partes ignitæ, resurgentes contrarium, magis vniuntur, atque ita fortius agit multasque aquæ partes superant atque in se conuertunt. Accendunt prædicti ignes non radijs solaribus, sed exhalatione, quæ in terræ cauernis, vel ob antiperistatam frigoris, vel per motum, allisionemque accenditur. Tandiu verò quibusdam locis conseruantur quia bitumen ob suam pinguedinem ignem diutius conseruare aptum est ex dictis, tum quia, & bitumen, & sulphur facile, & quatuor circiter annorum spatio generantur, & ab igne, vt oleum à Lucernæ flamma, etiam ex longinquo trahuntur.

296 In aere autem, & in infima præcipuè illius regione sæpe cernuntur ignis fatuus, ignis labens, Castor, & Pollux, Helena, draco volans, & sydus volans. Ignis fatuus nihil aliud est quàm exhalatio, vel per antiperistatam frigoris nocturni, vel per collisionem partium ipsius inter se accensa, quæ huc illuc motu fertur incerto, unde fatuus dicitur, & quia ob leuitatem, quæ motum impulsu aeris facillime sequitur, insequentes in gere, fugientes uerò ad implendum vacuum insequi videtur antecedens, & consequens è quibusdam appellatur. Ignis Labens, est rara, & subtilis exhalatio ipsidem de causis, quibus superior accensa, quæ per aërem spirat, hominum capillis, cæterorumque animalium pilis interdum adherescens, eos Lambit innoxia ob suam tenuitatem.

Castor, & Pollux, & Helena nihil aliud sunt quàm flammæ in viscosa, & pingui materia altero ex prædictis modis genitæ, quæ Nauium antennis interdum adherentes dicuntur esse signa futuræ serenitatis, si binæ, Castor, & Pollux ab Ethnicis dictæ, apparent, tempestatis si vnica, Helena ab eisdem uocata, compiciatur Sed hæc ethnici, ut alia per multa superstitione, licet naturale aliquà huius diuersitatis causam reddere quidam conentur ex materia magis dispersa minuf-

5
Eiusdem
forma
efficiens
primæ, &
secundæ

6
Impressio
ignea.

7
Ignis
subter.

8
Ignis
fatuus.

9
Ignis
Lambit

10
Castor
Pollux
Helena.

que

11
Draco
volans.

que ventis excitandis idonea, cum binæ, magis verò coherente, & ventis apta, cum unica apparet flamma. Draco volans, est exhalatio accensa, ut superiores, sed figuram draconis, referens, & per aerem mota, vt volare uideatur.

12
Sydera
volans.

297 Sydus volans, seu cadens ex Aristoteli libro 1. summi. cap. 1. duobus modis generatur, Vno quâdo exhalatio non fertur ab uno loco in alium, sed ita in lógum disposita est, vt una eius pars per motum, vel antipristissimam accensa, ignem alij propinqua, & hæc alij ad viciniam vsque celeritè communi- cetur, non secus, ac quando sunt duæ lucernæ, vel candelæ, quarum superior accensa flammam inferiori recens extinctæ media exhalatione ab ipsa ascendente adeo celeriter cõmunicat, vt descendere flamma à superiori lucerna, vel candelâ in inferiore uideatur: quod est exemplum Aristoteli. loc. cit. Altera quâdo exhalatio ipsa ab uno in alij locum fertur, quia per antipristissimam aeris, aut uaporis frigidi compressa, & accensa repente profilit, non secus, ac quando nuclei digitorum compressione proiciuntur, quod item est Aristoteli. exemplum.

Tunc autem sydera volantia sursum feruntur, quando sunt, vel secundo modo, sed ita, vt exhalatio accensa sursum naturaliter tendens aeris, aut uaporis obfistens, & iter sursum impediens violentiam vincat, vel etiam primo modo, sed ita, ut exhalatio in directum disposita accendi incipiat à parte inferiori: tunc deorsum quando sunt, vel secundo modo, sed ita, ut aer, aut uapor obfistens exhalationis accensæ vim à parte superiori omnino superet, & deorsum ire compellat, uel etiam primo modo, sed ita, ut exhalatio in directum disposita accendi incipiat à parte superiori: tunc deniq; ad latus, quando sunt, uel secundo modo, sed ita, ut uis naturalis, qua exhalatio accensa sursum nititur, & violentia aeris, seu uaporis obfistens pari quâsi marte decerent, aut certe exhalatio à que apta fit ferri, & sursum propter leuitatem ignis, & aëoris ob grauitatem partium cõdenatarum: tunc enim nec sursum, nec deorsum, sed ad latus feruntur, quæ uis quæ primo modo sunt, nunquam, aut sursum, aut deorsum, aut ad latus uere ferantur, sed ferri uideantur.

Velocius eadem sydera uolantia moueri uidentur quàm uera sydera ob propinquitatem: ignis autem continuus in longum porrectus idcirco uidentur, quia in propinquo uelocissimè, uel mouetur, si fiant primo mo-

do, uel accenduntur, si fiant secundo modo. Fiant, ut plurimum in infima, uel media regione, & quidem uere, & aurumno, ac nocte, ut plurimum, & sereno Cælo. tunc quæ admodum crebra uolare, aut cadere uidentur, multam exhalationum materiam gignendis uentis idoneam, atque adeo futuros uentos indicant. De his quæ causæ in Euan-gelio dicuntur, sacri consulantur Interpretes.

298 In media aeris regione sunt tonitru, fulgur, & fulmen. Tonitru missis antiquorum fabulis ex Aristoteli. lib. 1. summi. 4. c. 1 & 2. est uiolenta egressio accensæ exhalationis è nube, vel si formaliter loquendum sit, sonus ex huiusmodi egressione editus. Includitur autem nube exhalatio, dum à uapore, quocumque eleuatur, iuxta supra dicta, in nubem se cogente intercipitur: accenditur uerò, uel per antipristissimam frigoris ipsius nubis, uel per motum, & allisionem suarum partium inter se, & ad latera interiora nubis. Sed ut nubem præsertim densiorem, quæ minus densa, & consequenter ad obfistendū debilior est, siue ea fit pars superior, siue inferior, siue lateralis, dirumpat, & tonitru efficiat, satis magna exhalatio fit oportet. nec tamen ad tonitru concurrir solum nubes, sed etiam aeris intercepti fractio. Uere, & aurumno potissimum tonitrua abundant, quia tunc potissimum temporibus simul abundat uapor, & exhalatio, cum alijs temporibus, uel desit sufficiens uapor propter nimium calorem, uel sufficiens exhalatio propter nimium frigus.

299 Fulgur, seu coruscatio ex Aristoteli. loc. supra citato est emicatio exhalationis accensæ, siue exhalatio è nube egrediatur, siue circa nubem accendatur, nec semper cum sit tonitru, fit etiam fulgur, nec è contrario. Cum tamen ita simul sunt, vt unum habeat connexionem cum alio (interdum enim nullam habent) semper à parte rei præcedit tonitru, prius tamen à nobis percipitur fulgur: cuius tres distinguuntur species, non quidem essentiales, sed accidentales prima retinet communem nomen coruscationis, seu fulguris, siue etiam fulgetris seu fulgetræ, quæ quia est in materia rariori non descendit ad terram. Secunda dicitur Prester, & hæc quia est in materia densiori descendit ad terram, & non in media aeris regione, ut prima species, sed in infima accenditur, ut infra ubi de uentis. Tertia est fulmen de quo paulo post. Celorum uarietas in fulgure ex materia, qua constat, & nubis, cui opponitur varia-

13
Tonitr.14
Fulgur.

te oritur, vt ex dicendis infra de coloribus apparentibus intelligi poterit.

300 Fulmen ex Aristotel. lib. 3. summi. 1. est exhalatio ignita magna vi è nube prorumpens: cum fulmine tamen interdù generari, & simul è nubè vibrari lapidem oblongum in acumen instar cunei desinentem, fursum, & ferro, aut calybi similem credibile est. Materia huiusmodi lapidis est crassa, & viscosa exhalatio excitati ignis calore concoctâ, & indurata, vel in ipso fulminis egressâ è nube, vel etiam intra nubem, anteq̃ ab ea fulmen egrediatur. Figura eiusdem, vel in materiam sic ab exhalatione accensâ dispositam, vel potius in impetum, quo, dum è nube excutitur, attritis aliquot partibus acuminaur, referenda est: Color denique fursum eiusdem est magno fumidæ materiæ, qua constat, concoctione, ortam ducit: vnde etiam fit, vt nec accendi, nec liquari huiusmodi lapis possit. Vitulum autem cum fulmine aliquando descendisse, quod quidam prodiderunt, vero simile non est, nisi forte, vel turbinis vi ex monte quopiam, vel potius dæmonis arte ad fallaciam aliquam delatus eo sit.

Duos fulminum modos distinguit Aristot. loco citato, alterum valde subtilem, quem a Poëtis *εὐρύω*, idest candidum, seu clarum appellari ait; alterum crassiorum, quem ab *ἰσίδωρα*, idest ardentem, fuliginosum, fumosum vocari dicit. ac prioris quidem modi, seu speciei, accidit talis tamen, fulmina docet propter suam tenuitatem velocius ferri, citius penetrare, nec vere, aut moram faciendo denigræ posteros autem propter suam crassitudinem tardius ferri, & denigrare, non tamen vere, sed præueniendo pertransire. quod ita intelligendum est, vt denigret, non tamen vrat, quando incidit in corpora; quæ, quia rara sunt, non relictantur, sed facillime præbent transitum.

Alii plures distinguunt species, sed omnes accidentales, ex diuersitate exhalationis tenuioris, crassioris, magis minusve conglobatæ, lapidem secum deferentis, aut non deferentis, & corporis, in quod impingit, magis minusve resistentis, &c. Tanto impetu fulmen excutitur ipsius vi exhalationis accensæ, qua constat, quæ raris facta, & maiore postulans locum è nube, non secus, ac pulsus tormentarius igne concepto è tormento bellico erumpit: obliquæ cadit, cù ab inferiori cadit nubis parte

quia exhalatio accensâ, quæ naturaliter sursum nititur, a frigore aut nubis, & impetu, quo ab illa erupit, deorsum premitur; atq; ita nec sursum, nec deorsum recta, sed in transuersâ, & obliquè agitur, motù hêd irregulare, & variû, pro varietate tû motû aeris ab ipso impulsû, & attractû, tû corporû obfistentiû: varios itê, & admirabiles effectus quos hic prætereo: sed omnium causæ ex dictis sunt colligendæ.

301 In supræma aeris regione reponuntur cõiter quædã impressiones igneæ, quas nihil repugnat in mediâ, imo, & infimâ interdù regione fieri, licet minus frequenter, q̃ in supræma. Variis aut̃ nominib; appellantur, nê pe sâma, Fax, lancea ardens, sagitta, trabes, capra saltans, ignis perpedicularis, & si plures sint sâmæ, faces, &c. put ex varia exhalationis figura, motu, magnitudine, distantia, dispositione quoad crassitudinẽ, & tenuitatẽ, &c. varias induunt prædictarû rerû formas. Inter has multi hæclenus cû Ar. nomen vrant cometas, & vi lacteæ: sed de cometis ob connexionẽ, q̃ cû alijs ad ejsû spectatib; & supra silentio inuolutis hnt, fas mihi erit hic ipsê de causis non aliud proferre, q̃ qd tacendû non videtur, longissimè a vere aberrare eos, qui cometas eodẽ, quo astrâ diurno motu terrâ ambientes ad duo trã, & quinquaginta milliaria a terrâ remoueri arbitrantur. Nec certû est firmâ vapores, aut exhalationû altitudinem vltra duo, & quinquaginta milliaria non attolli, esto nõ altius atrollant vapores, aut exhalationes, ex quibus aliquid ad nos seclatis luminis reflecti possit.

302 Via lactea, missis veterû fabulis, quorû aliquot referat Ar. lib. 1. sum. a. c. 1. ex eiusdẽ Ar. eadẽ sũ. c. 6. sũta, est exhalatio in supræma aeris regione vi stellarû tû maximârû, & fulgidissimarû, quæ in via lactea apparent, tû è minorû aliarû, quæ sporades, hoc est spariæ vocatur; & quæ ob exiguitatem agrè apparent in constellationib; ab Astronomis descriptæ non sũ, quæ tñ in via lactea creberrimæ cernuntur, attractæ; ibiq; per motû a prædictis stellis cãtum illâ quasi ventillatè accensâ, earidẽq; lumine in ipsa refractò candidans, non tñ in zonâ a parte rei redacta, sed per totâ ferè illâ supræmarû aeris regionem dispersa, qua minus nobis 70. n. instar ad eælum ingentis appareat. Ex vera tñ sũta via lactea non est impressio nte teor. logica, nec aliâ qdã in regione subternari, sed in firmamento, seu sphaera stellarû existẽs, nõ tñ dẽclor, & cõtinua eiusdẽ sphaeræ

16
Flamma
Fax,
Lancea
ardens: fa
cetta,
trabes,
capra saltans,
ignis perpedicularis,
& si plures
sunt sâmæ,
faces, &c.
17
Cometæ.

18
Via lactea.

7. I. pars

pari, que lumē ſue aprū, ſue a ſole receptū ita reſeſcat, vt cōſicare videatur, ſed ingēs exiguū ſtellarum multitudine in eadē ſphæra contentarum, que præſtigitate lumen ad nos diſtinctē non propāgant, ſed ita inier ſe confundunt, ac miſcent, vt non tam lumē, quam candor quidam appareat.

17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

309 Inter impreſiones aqueas, prima, & omnium maxima occurrit mare, cuius origo non alii, quam in Deo tribuenda eſt, qui cum primo creationis die eſtum, & terram, & quidem æquis vndique cooperatam creaffet, tertio die fic viuentium homa poſtula lance aquas, que ſub celo orant (nam de aliis aquis, quas ſacræ litteræ ſupra eſtum eſſe indicant, ſacrorum eſt interpretum diſputare) congregauit in locum vnum, hoc eſt in ingentem alueum, quem extracta terra, (ex qua alias in partes translata, credibile eſt, eundem terram totam editiorem, & in ea montes, quibus maxime opportunum uſum eſt locis, ad horum inferiorum, & viuentium præcipuè bonum effeciſſe, vt hoc obiter de montium etiam origine attingatur) excauauit, eaſque ſe congregatas mare appellauit. Vnum, & continuum eſt mare, licet variis regionibus varia ſortijatur nomina, Mediterrani, Oceani, & Caſpio etiā, ſeu Hiſpano per ſubterraneos meatus cum alijs coniuictos nō eſt tamē terra altius aut maius: ſed e contrario terra communiter nō ſolum mari altior eſt (licet aliqua terra pars, que tamen nō ſit maris litus, poſſit eſſe mari depreſſior) ſed etiam maior, quam tota aqua, ſue in mari, ſue in lacubus, ſue in fluminibus, ſue in alijs terræ locis contenta haſtenus cognita, & ſi inter ſuperficiem terræ, & aquæ haſtenus cognitam non magnum videatur eſſe diſcrimen. Profunditatē maris ordinariam quidem collibus, & Montibus medicribus, extraordinariam vero ceſſiſſimis montibus, qui tamen vnius, aut vnius, & dimidiij miliarij altitudinem excedere non ſolent, reſponderi partim certum, partim vero ſimile eſt Status, ſeu æqualitates eiufdem maris tot, tamque amplis fluminibus, aliſque aquis in illud perpetuo de currentibus, non alia eſt cauſa, quam quod quantum in ſe accipit aquæ, tantum ſaltem ad ſenſum varijs modis, de quibus infra ex ſe emittit. Coloris verò ſiue rubei in erithæo, ſiue alterius in alijs maris partibus perpetuo apparentis cauſa in eiufdem fundum nubeis alteriſue coloris arenis ſcatē, aut aliter coloratū referenda eſt.

20
Eiusdem unitas.

21
Profundi- tas.

22
Æqualitas maris.

23
Salſedine.

304 Salſedinem probabilis eſt non eſſe

a ſolo Deo ſinitio mundi mari inditum, ſed generatam partim, & præcipue, vt docet Ar- riſt. l. 2. ſum. r. cap. 3. hoc eſt, tum ex multitudine terreſtrū exhalationum, & que adione ſolis non omnino euictæ, & conſeſcat, mari permifceatur; tum ex eo, quod præter aquæ maris dulciores, & ſubtiliores eadem ſolis adione eleuantur, reſiſtis alijs: partim etiā ex venis, & fontibus ſalis; quas multis locis in maris fundo exiſtere non eſt improbabile. Valeſ maris ſalſedo tum ad marinorum piſcium vitam, & conſeruationem, quodum plerique in aqua dulci non viverent: tum ad commodiorem nauigationem, cum aqua ſalſa melius nauigia ſuſtineatur: tum ad maris ipſius conſeruationem a putredine, cui ſalſedo maxime reſiſt: tum ad alias per multas, que ex aqua ſalſa percipiuntur, vtilitates, marini tamē piſces ſalſi non ſunt: quia aquæ ſalſa ab illis hauſta ita concoquitur, & digeritur, vt ſalſitatem amittat.

24
Fluxus, & reſiſus.

305 Plures in mari motus deprehenduntur, duo generales, alij particulares. Primus generalis eſt, qui dicitur accellus, & reſellus, ſeu fluxus, & reſluxus, ſeu incrementum, & decrementum, & vno verbo ſellus. Accellus, ſeu fluxus, ſeu incrementum eſt cum mare intumefcat ad littora ſiuit, & aque operit. Reſellus, ſeu reſluxus, ſeu decrementum, cum mare detumefcat a littoribus reſiuit, & aque deſerit, cuius vtriuſque motus, ſeu ſellus, ea varietas eſt, vt alibi maior, alibi minor, alibi celerior, alibi tardior ſit, & nunc vna, nunc alia incipiat hora, & duodecim quidem horarum ſpatio fluxus, & reſluxus vbi que abſoluatur, ſed alibi, & vt plurimū, ſenis horis ſuat mare, ſenis reſellat, alibi plurius, aut paucioribus, quā ſenis ſuat, & reſiuit. Cauſa huius fluxus, & reſluxus in viuenterum, vt per quam obſerua ſit, non eſt tamen referenda in animam mundi, que nulla eſt, tanquam ingens cuiuſdam animalis, quod naribus in Oceano ſitis, halitus emittendo, & recipiendo fluxum, & reſluxum efficiat, vt ſabalati ſunt Stoicis nec in forma ſubſtantialem aquæ; nec in occultam terræ vnteritatem nec in alui diſpoſitionem; nec in intelligentiam huic muneris deſtinatam, nec in Lunam, tantū, aut ſolem tantū; ſed, quod probabilis videtur, in Lunam, & Solem ſimul, præcipue tamen in Lunam, agentes non per calorem, & lumen, ſed per qualitatem a lumine, & calore diuerſam, ad quod tamen lumen propāgata, quæ ſua proprio caremus, communis inſtuentie nomine appellamus cuius inſtuentiæ propriū

ſit

fit non rarefaciendo, sed attrahendo attolere marinas aquas, non quidem ita, ut in acre suspēdat, sed ita, ut ad eas maris partes, seu, ut vocari solent, quadraturas, in quas magis agit, ex aliis, in quas minus agit, a quas attrahendo accumulat, eademque opera causat fluxum in partibus, seu quadraturis, in quas magis agit, & refluxum in aliis, in quas minus agit.

306. Conspiciendus enim est totus terræ marisque ambitus in duos horizontes, alterum superiorem, alterum inferiore, qui pro regionum varietate varii sunt, diversus, & uterque horizon rursus subdividitur in duas partes aequales, ita ut sint quatuor partes aequales, seu, ut vocari solent, quadraturæ, una ab oriente ad meridiem, quæ dicitur prima quadratura horizontis superioris, altera à meridie ad occidentem, quæ dicitur secunda quadratura horizontis superioris, quæ tertia ab occidentem ad mediam noctem, quæ dicitur prima quadratura horizontis inferioris: Quarta a media nocte ad orientem, quæ dicitur secunda quadratura horizontis inferioris. In duas igitur ex his quadraturis inter se oppositas prædicta influentia semper magis agit, vel directè, vel reflexè, directè, quomodo est ad inferior in eam, quam aut Luna, & Sol simul, aut saltem Luna directè aspiciat, reflexè reflexione a celestibus corporibus, & præsertim astris in sphaera stellata frequentissimis facta in aliam illi oppositam: in duas vero alias his prioribus duabus oppositas, quas Luna, & Sol simul, aut saltem Luna, neque directè, neque reflexè, nisi paucis, & valde obliquis velut radiis reflexionis prædictæ aspiciat, semper minus agit; & propterea dum aquæ ad duas priores quadraturas ex aliis duabus attrahuntur, simul fit in duabus posterioribus fluxus, in aliis duabus refluxus: ita ut perpetuo sint in diversis maris partibus. duo fluxus, & duo refluxus, qui perpetuo ita variantur, ut variantur pro varietate regionum prædictæ quadraturæ. In quibus rectè distinguuntur etiam octo puncta, quorum quatuor dicuntur fortia, quatuor debilia; quia Luna, vel sole in ipsis existente fit fortis, vel debilis fluxus, vel refluxus. primum punctum forte fluxus diurni ponitur in medio inter orientem, & meridiem, secundum forte refluxus diurni in medio inter meridiem, & occidentem, tertium forte fluxus nocturni in medio inter occidentem, ac mediam noctem: quartum forte refluxus nocturni in medio inter mediam noctem, & orientem. Primum autem punctum debile fluxus diurni ponitur in oriente: secundum debile refluxus nocturni in meridie: tertium debile fluxus nocturni in occidentem: quartum debile refluxus nocturni in media nocte.

307 Varietas autem illa, quoad magnitudinem, celeritatem, inceptiōnem, & durationem fluxus, & refluxus ex variis ortum ducere causis potest. primo ex varia Luna cum Sole conjunctione, vel ab eodē remotiōne: Secundo ab astris, quæ in quibusdam cæli partibus sunt frequentiora, & consequenter maiorem efficere possunt reflexionem influentiæ causantis fluxum.

Tertio a ventis mare agitantibus. Quarto ex situ, & qualitate alvei, in quo lacet mare. Quinto ex aliis maris motibus, de quibus infra. Sexto ex ingressu fluminum aquas in eandem semper partem impellentium.

Septimo ex concursu duorum marium, ut in fretis, seu euripis. Videntur tamen hæc causæ spectare præcipue ad varietatem quoad magnitudinem fluxus, & refluxus; varietas autem quoad celeritatem ortiri potest præcipue ex dispositione alvei: Varietas quoad inceptiōnem tum ex varietate dierum ac noctium, quæ sub æquatore tantum sunt semper aequales, extra æquatorē verò sunt semper inæquales, præterquam tempore æquinoctiorum, tum ex motu Luna, quæ singulis diebus una ferè hora tardius oritur: Varietas denique quoad durationem ex littoris præcipue altitudinē, vel depressione, planitie, vel flexu, interdum ex fluminum, in quæ mare per æstum subit, rapiditate, vel tarditate, interdum ex alio maris motu.

308 Alter motus generalis maris est ab ortu in occasum, qui fitet alicubi, ut in freto Magallanico, in sinu Mexicano, & ex parte etiam in sinu Adriatico vehementer sit; plerisque tamen in locis est adeo tenuis, ut non nisi in longa navigatione deprehendi possit. Cæ huius male refertur in motum mundi systema, aut si huiusmodi ponatur mundi systema, in quo primum mobile non admittitur, in motum celestium corporum: male etiam in locorum proprietatē, aut in flumina, tametsi hæc, ubi ab ortu in occasum feruntur, aliquid luare possunt: male denique in Solem, qui suo calore vapores è mari, cui in cursu diurno successivè immiscet, attrahendo, successivè semper illud immutat, quo fit, ut aquæ tantum ad decliviorē locū continentur fluant

25
Marius
in ab
in in
infum

folis curſum comitantes . nec probabilius quidquam occurrit , quam vt peculiari aliqua ſolis , ſi derumid , quorum conuerſio uem motus hic ſequitur inſtumentia , hoc eſt attriſtina quapiam qualitate , qualem pluuiis inſeſe . rebus docet experientia , effici dicatur .

26
Eiusdem
motus ab
occidente
orientem .

309 Reſter alios maris motus , qui particulares dici poſſunt , primus eſt ab occatu in orientem : hic cernitur in mari mediterraneo ; nam in ſinu Adriatico fertur mare ad oram Dalmatiæ , Iſtrix , ac totius Illyridis ab ortu in occaſu ; ſed in extremo ſinu , ubi Venetiæ ſedent , refleſcitur ad oram ſamithiæ , Piceni , & Apuliæ aliquantum orientem uertit . cuius motus cauſa eſt ipſe motus ab ortu in occaſum , quo impulſum mare , cum perpetuum curſum tenere nequeat in gyrum ſeſcitur . Quæ eadem cauſa eſt , cur mare ab Hiſpaniæ oris , & Gaditani freti anguſtis reuertitur coactum ſecundum Africæ , & Aegypti littora , qua liberior , & reſtor aquæ curſus eſt , orientem verſus perſpicue ſuar .

27
Eiusdem
motus ab
occidente
orientem .

Secundus eſt a Septentrione in Auſtrum : hic etiam maxime apparet in mari mediterraneo , in quo Mæotis per Phoſphorum cimmerium in Pontum Euxinum , hic per Boſphorum Thracium , Propôtidem , & Hellespontum in Aegæum ſluit : omnia autem præter hæc maria minus hoc faciunt euidenter , inquit Ariſt. lib. 2 . c. 1 . cuius motus cauſa ex Ariſt. ibidem eſt multitudo fluminum in Meotidem , & Euxinum decurrentium , & minor Mæotidis , quæ Euxini , & Euxini , quæ Aegæi profunditas , qua fit , vt mare per declina fluminis inſtar feratur . Sed hæc profunditas per opletis ſemel omnibus canuitatibus nihil hunc motum iuuaret ſine prædicta fluminum multitudine , quibus addi poſſunt etiam maxime ad eas ſeptentrionis partes pluuiæ , niuesque , quibus mare exreſcens in Auſtrum , vt depreſſiorem in locū deſluit . Tertius eſt ab Auſtro in Septentrionem : hic obſeruat in mari Cantabrico , Gallico , & Britanico , ubi aqua Oceano in occaſum tendente cedens ad Septentrionem conuertitur . Quartus multos complectens , quorum alii in orientem , alii in occaſum , alii in Auſtrum , alii in Septentrionem tendunt , eſt motus fluxuum quædam , qui fluminum inſtar in Oceano præcipue pluribus locis reperitur . item ſyllarum , Charibidiſi , aliarumque voraginum , & Euriporum , præcipue Lubœi , ſeu Chalcidici & Siculi , quorum omnium motuum cauſa partim pecu-

28
Eiusdem
motus ab
occidente
orientem .

29
Eiusdem
motus ab
occidente
orientem .

liaribus alie conditionibus , partim plurimum motuum concurſu tribuitur .

310 Aliquas maris , ac terræ permutaciones , non valde tamen reſpectu maris , & terræ magnas naturaliter , & olim factas , & etiam nunc fieri poſſe pro certo habendum eſt : ſed huiusmodi viciffitudines , quibus , & terra tota in maris , & mare totum in terræ locum hæpiuſtranſiunt ita vt totum , & olim permutatum , & aliquando permutandum ſit , vt docet Ariſtoteles lib. 1 . cap. vltimo , ne ſuppoſita quidem mundi æternitate admittendum eſt .

Diluuiæ etiam particularia quorundam regionum etiam plura eueniſſe conſtat . Generale vnum tantum , quod certo conſtat , idque a Deo inductum ſit , nec in natura vis ad generale diluuium eſt , niſi tantum mundus duraret , donec fluminum , ſolitarum niuum , pluuiarumque vi terræ partibus omnibus editioribus paulatim arroſis , & ſub aquas deuolutis , terra tota tandem ab aquis operiretur . Quod ſi mundus in æternum duraturus eſſet , ſine dubio , niſi Deus impediret , tandem aliquando conſiteret , iuxta dicta ſupra , ubi de mundo .

Quod ſi quis , antequam è mari penitus egrediamur , excquirat , cur naturæ auctor tot , tamque diuerſos mari motus inſeſe voluerit . Reſpondetur tam ad omnes iſtus conſeruationem a putredine , quæ in aquas immetas facile irrepit , tum ad euidentem purgationem a ſordibus , quæ per motum in littora eieciunt , tum ad nauigationum , quibus huiusmodi motus ſæpe vehementer ſauent , oppoſunitatem .

311 Sed vt a mari tam ad fontes , & flumina conuertantur , ita de eorum origine ſentiendum videtur , vt neque ex Tartaro Platónico , neque ex ſolis pluuiis , aut niuibz ſolentis , neque ex ſola aeris , aut uaporum vi frigoris cavernarum terræ in aquâ conuerſione , ſæque ex his omnibus , aut pluribus ſimul generentur ; ſi de omnibus ſolentis , & fluminibus fermo ſit ; nihil tamen veter , quia ex his omnibus ſimul , Tartaro tantum Platónico ſecluſo , aliqui fontes èt perennes , & aliqua minora flumina oriuntur . Maximam tamen fontium , & fluminum partem ex mari per ſubterraneos meatus , quibus aqua marina percola hæc falſedinem exiit , originem ducere , multo perſuadent . Quærenti autem quomodo aqua ex mari per ſubterraneos inæatus ad fontes mari altiores duci queat , nulla videt-

30
Marius, &
terra per-
mutatio
nisi.

31
Diluuia;

32
Motuum
maris
cauſa.

33
Fontes, &
flumina.

tura fieri posse probabilior, & vniuersalior responſio, quam ſi dicamus, eundem naturæ auctorem, qui ad viuentium præcipue bonum agit, quæ naturaliter terrarum totam operiebant, vnum in locum congeſſit, terræ partem initio aperuit, ad idem viuentium præcipue bonum eidem terræ certis locis, vt virtutem, mineralē ad producenda ſoliſia, & metalla, ita virtutem attractiuam ad aquam, ē mari per venas, & meatus ſubterraneos ad fontes, aut certe ad ea loca, vnde ad fontes commodè delabi poſſet, attrahendam, indiſſe.

Alij præterea duo eſſe poſſunt modi, nūnquam quidem quam primis iam indicatus, vniuerſales, quibus tamen multis fontibus, ſummiſiſque aqua ē mari per vias ſubterraneas ſuppeditari naturaliter poſſit.

Alter eſt, ſi aqua ē mari per vias ſubterraneas non quidem ad fontes ipſos, nec ad loca alia mari aliora, ſed eō tamen ſuo curſu deueniat, vnde vapores ex illa ſolis, & alieni etiam ignium ſubterraneorum calore extracti, & ad alia loca ſubterranea fontibus aliora ſubuecti, euſdem terræ frigore in aquam reſoluiti ad fontes deſcendunt.

Alter eſt, ſi mare ipſum non quidem proprio tantum pondere, quod non ſufficeret, ſed addita ventorum præuentium vi, & agitatione, qua ſæpe ſinectus ſupra fontium altitudinem attoſuntur, cuniculis, ſeu aquaductibus illis ſubterraneis incumbens, aquam per cuniculos illos ad fontes, aut ad loca, vnde facili deinde, ac procliu ad fontes via tendat, exilire compellat.

313 Neque idcirco negamus ex pluuijs, niuibus, aeris, & vaporum in aquas conuerſione, hos etiam fontes, & humiſſas, quæ originem mari debent, magnæ capere incrementa poſſe. Sed vnde, & quomodo peruenit illis aquæ copia, quæ in huiusmodi cauſas referri non poteſt, ſubmittatur, conamur oſtendere. Fontium autem ſubito aut erumpentium, aut deſcendentium cauſa interdum eſt terra, ſarcomuſ ſub terra lapſus a terræ motu, vel pluuijs prouocans, quo aqua ne ſolita via tendat, impeditur, & nouos exitus quæerere cogitur: interdum noua curricula ad mare obſtrictio, aut aperta: interdum eſt ſiſto, quæ apiam, qua iter aquæ intercidiunt: interdum noua Sylua-

rum, & arborum pullulatio, aut euulſio, arborum radicibus ad ſe aquam trahentibus, quo fieri poteſt, vt noua arborum pullulatione ſons aliquis exareſcat, euulſione autem rurſus ſuat. Sed hæc de fontibus hic ſatis.

313 Cūr autem non perinde maris, ac fontium, cæteraque aqua glaciatur, explicabitur, vbi quid glacijs ſit, deſinitum erit: quæ nihil aliud eſt, quam aqua, aut alia aquæ qualitates aliquo modo participans ſubſtantia congelata, ad quam perinde, vt materia concurrit aliquando aqua, terreſtribus tamen exhalationibus miſta; aliquando alia aquæ qualitates aliquo modo participans ſubſtantia: quo ſenſu intelligendus eſt Ariſto. quart. Meteor. ſumm. 2 cap. ſecundo, vbi aquæ ſpecies, inquit, italia, vinum, vrina, ſerum, & cetera omniaque nullam, aut paruum habent ſubſtantiam non propter viſcoſitatem: vt efficiens verò ad eandem concurrit frigus. Et quidem aqua, ex qua de alijs ludicari facile poterit, tanquam ab efficiente adæquato per ſe congelatur a frigore tum formæ ipſius aquæ, tum formæ terrarum exhalationum aquæ admixtarum, tum etiam a frigore aeris, & terræ, alteriusue corporis ambientis, quatenus in aquam agendo frigus aliquid in illa producit, quod etiam per ſe concurrit aquam congelandam: præaccidens autem congelatur a frigore aeris, terræ, alteriusue corporis ambientis, quatenus per illud excluditur ab huiusmodi corpore ambiente, & aqua, inquam agit, calor frigori aquæ, & terrarum exhalationum aquæ admixtarum contrarijs. De grandine verò, quæ glacijs quædam eſt, ex Ariſto. libro primo ſumm. 3. cap. 2. initia.

Mare autem nou quidem nunquam, ſed ræmè difficilius, quam aliæ aquæ, in glaciem vertitur, tum quia ſpiſſius, & corpulentius eſt, quod autem tale eſt, minus frigerari poteſt ex Ariſto. ſectiōne 13. Problem. 7. tum propter calidarum exhalationum copiam, quam habet admixtam: tum propter illud craſſum, & vntuoſum, quod in ſe cōtinet, & calidum eſt ex Ariſto. ibidem: tum propter agitationem, quæ cōcretionem impedit. quæ etiam cauſa eſt, cur diſſiſtus currentes, quam ſtagnantes aquæ glaciuntur: tum denique propter maximam aquæ molem, facilius enim frigus modicum, quæ magnam aquam vincit, & cum exhalationibus admixtis concicere facit.

34
Glacijs.

7

35
Ros.

314 Sed vt à mari, & terra nõ nihil tol- lamur, in prima, seu infima aeris regione ros, pruina, nebula, grando, generantur. Ros nihil aliud eſt quam tenues guttulæ ex vaporibus tepidis modico frigore concre- ritæ reſolutæ, cuius cauſa efficiens quoad incohalationem eſt Sol moderato calore va- pores eleuans, quoad perfectionem, frigus moderatum. Generatur verò perſe loquen- do in regionib, temperatis vere, & autum- no, ſereno, & tranquillo celo.

315 At quæ vt frequentius vapores in rorem vertendi veſpere attollantur, ſub finem ve- ro noctis concreſcant, & decidant: negari ta- men nõ poteſt, quin qualibet diei hora poſ- ſint aſcendere, modo debita temperies ad- ſit, & qualibet noctis, fatis etiam frequen- ter extrema diei hora, deſcendere, cum ne- ceſſarium frigus adſuerit. Quattuor verò diſtinguntur roſis ſpecies, intellige tamen accidentales. Prima, retinet nomen gene- ris, & eſt ros omnibus notus. Secunda dicitur manna, & eſt ros ita concoctus, vt cum exiguo humido a quo muſtum feci vi co- cti, & aeris in ipſo relinquitur, qui perinde duruſculus, candidique coloris in herbis, & arborum folijs multis in locis, ſed præci- pue in Calabria; vnde ad medicos uſus in alia loca aſportari ſolet, reperitur. Et ad hoc manna non niſi accidentaliter diuerſum fuiſſe manna Hebræorum exiſtimant docti uiri. Tertia dicitur mel, & eſt ros conſtans humido aqueo, & ſteco viſcoſo, & aereo, vt manna, ſed non adeo concoctus vt manna, ac proinde non ita durus, & candidus, vt manna. Quarta dicitur ſadanum, quod ca- prarum percerta herbarum, & fructuum genera paſcentium barbibus, & pilis adhære- re ſolet.

36
Pruina.

316 Pruiua eſt vapor congelatus, ſeu notius concretus vi frigoris, ſed paulo in- tenſioris, quam illud, cuius vi concreſcit ros.

317 Hac etiam ſereno, & tranquillo, ſed fatis frigido tempore generatur, & per vitis fatis, ac plantis eſt, quatenus obſtat, ne calor intra terræ ſinum ineluſus vna cum vaporibus, & exhalationibus exeat, & ſi per acci- dens iſdem interdum noceat, cum non in- itio veris, ſed ſerius obuenit, iamque herbe- ſcentes ſegetes, erumpentes geminas, & ger- minum oculos, ac flores adurit, & interdum penitus enecat, ac ſpem omnem fructuum illius anni præcidit. Idcirco autem pruina, cum ad triduum, vel etiam diuſus durat, ſi- gnum plerumque eſt futuræ pluuiæ, quia ex

illa colligimus craſſiores vapores in pluuiam veni ſolitos ſarum attolli, ſicut ros diu- tius durans. ſignum eſt ſolet. ſerenitatis ob contrariam rationem.

318 Nebula duplex eſt: altera, que etiã caligo dicitur, ex locis humidis eleuatur, & quia ſpiffis, & craſſis vaporibus conſtat, in ſublime vix attollitur, ſed ſere humi re- pit. Et hæc, ſi oriente Sole diſſipatur, indi- cium eſt ſerenitatis: ſi vero attollatur, facile in pluuiam concreſcit. Altera cuius tan- tum meminit Ariſtot. libro primo ſu mm. 3. cap. 1. eſt ex ipſo Ariſtot. excrementum, ſeu decidentia eius nubis, quæ in aquam re- ſoluta fuit, neque tamẽ eſt eius aubis pars craſſior, & denſior, ſed tenuior, & rarior, licet ob frigus illi a pluuiâ communicatum grauior reddita. infra nubium locum de- ſcendat.

319 Prior illa nebula noxijs interdum abun- dat exhalationibus, quibus ſegetes, tenerio- reſque plantas adurit, & vitæ poſteriores autem huius, ſeu ſterilitium harum nubis re- liquiarum ea eſt vitilitas, quod Solis radijs tantisper obſtant, ne pluuius humor è nube in terram de lapſus ſolis calore illico euo- cetur, ſed per otium a terra, plantisque, vt ad ſecundam notum, opus eſt, combu- tur.

320 Grando eſt vapor exhalationis terreſtris permixtus prius ad mediã aeris re- gionem eleuatus, & in eadem plerumque in aquæ guttas reſolutus, deinde in infima regione frigoris per antiperiſtaſim intenſi vi congelatus. Itaque grandinis materia eſt vapor exhalationis permixtus in guttas reſolutus: forma ſubſtantialis ex prædomi- nio eſt aquea, accidentalis eſt congelatio, efficiens per accidens eſt calor ambiens, per ſe frigus, ad quod prædicte guttæ calo- re a ambiens obſeſſæ reducuntur. Atque vt verum eſt, quod Ariſtot. lib. 1. ſum. 3. cap. 1. docet calore etiã in guttaram, ex quibus fit grando vehementer, tamẽ ſi per acci- dens, conferre ad celerioremiſtam con- gelationem: ita falſum videtur, quod alij contra Ariſt. dicunt, ſolius interdum frigo- ris a ambiens vi ſine caloris antiperiſtaſi fieri grandinem. Cur autem nubes, ex qua grando generanda eſt, non prius vertatur in niuem, quam in grandinem, cum minus frigus ad illam, quam ad hæc requiritur, & quod frigeſcit, neceſſario prius remiſſi, quam intenſum frigus acquirat: ratio illa eſt, quia ad generationem niuis requiritur maior frigus extrinſecum aeris ambiens.

37
Nubis.

38
Grando.

39
Grando.

40
Grando.

41
Grando.

ad

ad generationem verò grandinis maius frigus intrinsecum gutturum vè grandinis congelandi ratio. Atque in regionibus quide temperatis estare potius, si grando, quia fit per anticipatam caloris, vt diximus: in regionibus verò calidissis potius vere, & autumnis; quia per astatem ob nimiam æstivam defunt vapores, & potius interdum, quam noctis, quia interdum maior est caloris anticipati. Cum grandine autem in figura fere, & in aliis convenit granula; in hoc differt, quod grando durior, & granula mollior, & mai frigore concreta per similes est.

318 In secunda aeris regione ferè sunt nubes, pluvia, nix, & colores varij apparentes, Iris, Halos, Virga, Parseli, Paraelino. Nubes est vapor solis calore ad mediam aeris regionem, aut certè altius, quam quo solet caligo, elevari; ibique nativi frigoris ad densatus. Et duplex est, altera sterilis, quæ maiori ex parte constat exhalatione, & resoluti solet in ventos: altera secunda, quæ maiori ex parte constat vapore, & resoluti solet in pluviam, magisq; propriè dicitur nubes. Locis nubis, vt plurimum est media regio, quamvis interdum vix modicos colles excedat, & sepe vix sit nubes multo cum sono, interdum etiam sine sono secus terram delata ex Ar. lib. 1. sum. 3. c. 2. Si autem de somma nubium altitudine agatur, nihil certi, præsertim cælo vndique nubilo flatui potest, videtur tamen denotari, aut trium plerumq; milliariorum esse, licet maiorem etiam esse nil vetet. Tempus requirunt, nec nimis calidum, nec nimis frigidum, ne vaporum, ex quibus signi debent, ascensus impediatur, nec nimis calidum, ne dissolvantur.

319 Pluvia est nubes vi frigoris in aquam resoluta, & in terram guttatim descendens. Et duplex est, altera ordinaria, prodigiosa altera. Ordinaria dicitur imbes, cum guttae minutæ sunt, & crebre: alia propriè, & præse pluvia, cum guttae maiores sunt: alia imbus, cum guttae sunt maximæ, maximoque impetu decedentes, minores autem, vel maiores decidunt guttatim propter maiorem, vel minorem altitudinem, ex qua decidunt, ex altiore enim loco aeris allucine magis dissipantur, & minuantur: tum ob tardiorum vel celeriorum nubis in aquam resolutionem, quæ enim tardius resolutur, secundum minores partes, quæ celerius, vt sæpe Per astatem, secundum maiores decidunt, & rur.

Amara est pluvia, cum multam exhalationem terre adustam habet admixtam, & tunc sterilitatem inducit: dulcis vero, est huiusmodi exhalationem non habet, aut non multam habet, & tunc fecunditatem affert, & licet vt plurimum fiat in media regione, interdum tamen fit etiam in infima, nec habet ferè certum tempus, vere tamen, & autumno plerumque magis abundet: necesse est, nec, vt antiqui purarunt, a torrida excluditur zona, in qua, vt facile magna vaporum copia elevari, ita difficile tota. Solis radijs absimitur, sed in pluviam sæpe numero saltem ex parte resoluitur: quæ causa est, vt sub ipso etiam æquatore cubi penè quotidianè sine pluvia, signa futura: pluvia multa, sed citra sunt. Prodigiosa pluvia dicitur, quando simul cum pluvia, aut etiam sine pluvia propriè dicta, ranunculi, vel pisciculi, vel alia animalcula, vel sanguis, vel lac, vel lapides, vel ferrum, vel cineres, vel eiusmodi alia descendunt: nihil autem repugnat animalcula interdum quædam in nubibus gigni ex puri vapore, & exhalatione eodem, proportionaliter modo, quo in terra, vel aqua: lapides, & metalla, ut supra dixim, de lapide, qui cum fulmine interdum excutitur: cineres, & similia sicca, terrestrum exhalationum adustione: sanguinem deniq; & lac, seu potius sanguinis, & lactis colore tinctam pluviam ex varia sicci terrestris cum humido aqueo temperatione.

320 Nix est nubes congelata, antequam in aquæ guttas resoluere. eius ita quæ materia est nubes, & quidem satis rara, atque dispersa: Forma substantialis quidem ex prædominio aquea, multam tamè admixtam habens exhalationem accidentalis verò congelatio: efficiens frigus extrinsecum a terra, & aqua propagatum: Finis terræ fecunditas, cui & per se, seu ratione suæ substantiæ, quam Aristot. 2. de Gene. An. cap. 2. rectè docet spumam quandam esse ratione cuius, cum resoluitur, terræ commiscetur, & per accidens, quatenus calorè terræ visceribus inclusum cohibet, per quæ utilis est.

Magnitudonius nunc maior, nunc minor easub proportionaliter causas habet, quas in pluvia supra memoravimus. figura huiusmodi lanæ refert ob raritatem nubis, quæ congelatur, mollities ab eadem raritate, & humiditate, & consequenter minori sicci terre admixtione, quam fit in gradine, aut

præina: albedo tum à raritate materiæ, tum à vehementi frigoris in humidum, tum præcipue ab aeris intercepti admiffione prouenit. Non ita ni x lacet, vt glacies, quia eſt rarior, quàm glacies. Deſcenſam habet partim rectam, partim circulare, rectam ob grauitatem, circulearem ob admiffam leuitatem: qua fit, vt non commodè modicum, hoc eſt aerem, diuidere poſſit: ſed partim vincat eius reſiſtentiam, partim ab ea vincatur, atque ita circulariter deorfum feratur. Antequam ningat, & dum ningit cum tepidior, & mitior eſt aer, tum nec cernitur fulgur, nec tonitruus auditur: illud ob calliditas exhalationes, quas nubes in niuem congelanda in ſe continet, & etiam congelata ſecum deſert: hoc ob euſdem nubes raritatem.

32
Colo. 11
apparen-
tibus.

321 Colores apparentes, qui non dicuntur apparentes, quia nullo modo ſunt veri, ſeu nullo modo à parte rei reperiantur: ſed quia non ſunt fixi, & ſtabiles, & alijs alijs apparent: ita ex lucis, & opacitatis conjunctione, ſeu mixtione oriri intellegedi ſunt, vt non ſint aliquid à luce, & opacitate inter ſe coniunctis, ſeu mixtis diſtinctum. Opacitatis autem nomine intelligenda hic neceſſario eſt, aliquando quidem omnimoda ad ſenſum opacitas, aliquando autem talis, quæ aliqui d etiam habeat diaphaneitatis, ſeu tranſparentiæ, ratione cuius aliquo modo poſſit lucem introſorum admittere, ſeu cum luce miſceri. Atque huiusmodi colores, tum in pauimentis, in quæ lux per vitra colorata propagatur, & in alijs pluribus, tum in exhalationibus, & vaporibus, ac nubibus læce perſuſis, sæpe cernuntur, præſertim in Iride, & Halone, & alijs, quæ vt alijs corporis, ita nunc mentis oculos ad ſe conuertunt.

39
Iridis.

322 Iris, quæ inter omnes meteorologicaſ impreſſiones nulla ſpecioſior, nulla vulgò admirabilior eſt, vt propterea Thaumantis filia ex Platone in Theæteto fit dicta, nulla ad cuius contemplanonem maiori nos verborum apparatus facere ipſæ litteræ hortentur, quarum illa vox eſt Ecceſtaſt. 3. Vide arcum, & benedic eum, qui fecit illum. Valde ſpecioſus eſt in decore ſuo: gyratit Cæſelom in circuitu gloriæ ſuæ: manus exreſt ape ruerunt illum: nihil aliud eſt, quàm arcus multicolor in nube ſorante ſolaribus radijs effectus. Quamuis enim Iris fiat non modo à Sole, ſed etiam à Luna, rarò tamen ex Aſtrot. lib. 7. ſum. 2. c. 1. & circa lucernas hyeme ſtante Aũſtro ob aeris humiditatem ex eodem ibidem ca. 3 licet hæc non tan Iræ, quàm Halon ſit, & à remis, quæ mari etiol-

luntur, & ſi quis aquam in ſere ſoli expoſita aeri ſuſpente à ſole umbram verſus irrorans effundat ex eodem ibidem, & in vaporibus monti, oppoſitis paulò quidem craſſioribus, nubis tamen nomen hæud quaquàm merentibus, & in vitro aut chryſtallo triangulari: Nos tamen hic de ſolarit tantùm Iræ de nubibus impreſſa loquimur, quia hæc eſt omnium pulcherrima, maximeq; admiranda, & quæ de hac dicentur, ad alia etiam tranſferri proportione facillè poterunt. Materia igitur Iridis eſt nubes non quæcunq; ſed ex qua tanquàm e ſpeculo fieri poſſit radiorum reflexio, qua efficitur Iris, vt infra, cuiusmodi eſt ea tantùm, quæ tenuibus guttulis roratur; atq; hinc eſt, quod Iris non cernitur, niſi, vel paulò aote pluuiam, & tunc ſignum eſt pluuiæ mox ſecuturæ, vel, quod frequentius eſt, paulò poſt pluuiam, nubes nondum omnino reſoluta: ſed adhuc minutum, velut rorem ſiſtente; & tunc ſignu eſt ſecuturæ ſerenitatis. Formæ loco ſunt figura, & colores, de quibus infra. Efficentis eſt ſol non per radios directos, neque per refractos, vt Iridis, quæ in vitro triangulari conſpicitur ſed per reflexos, non ſolum ex anteriori prædictarum roſcidæ nubis guttularum ſuperficie conuertæ: ſed etiam ex eorundem craſſitie, & fundo ſoli oppoſito, præcedente aliqua directorum radij radiorum refractione, atq; adeo aggregatione, ac multiplicatione, præſertim in prædicto guttularum fundo, & vitra illud, quæ cauſa eſt, vt ex illo, & alijs vitra illud conſtitutis guttulis, ad quas prædicta refraſtio, aggregatio, & multiplicatio pertingit, intendentes ad nos radij refleſtantur.

323 Figuram Iris habet circulearem, quia non apparet niſi per æquales angulos reflexionis, ſeu per reflexionem radiorum ſub æqualibus angulis, qui non niſi circulariter diſpoſiti eſſe poſſunt. Ex quo neceſſario conſequitur tria centra ſolis, oculi aſpicientis Iridem, & Iridis ipſius ſemper eſſe in eadè recta linea, nec plures homines ſimul eandem vnquam Iridem videre: ſed vnusquæq; ſuum. Proinde concipiendi ſunt duo radiorum conu, vnus intra alterum, quorum communis baſis ſit ſuperficies, quadam reſiſtaſpera, & inæqualis, ad ſenſum tamen plana, & æqualis ex roſcidæ nubis guttulis coagmetata, vertex autem vnus quidem ſit in centro ſolis, alterius verò in centro oculi: ex eo perfectiorum principio, quod ad determinatum punctum non refleſtantur niſi determinati radij, & conſequenter à determi-

nato puncto, statuendum à nube rosida ad centrum oculi nullum alium reflecti posse radium præter eos, qui reflectuntur à circulo ferentia, basi prædicti coni, cuius vertex est in ipso centro oculi, & sunt tantum milli, qui sunt inter se æquales, & consequenter cum perpendiculari coni prædicti efficiunt angulos inter se æquales habentes verticem in centro oculi, atque ita necessaria sunt circulariter dispositi, vt essent plures lineæ, quæ ex eadem circumferentiæ æquales inter se angulos constituentes ad idem punctum ducerentur.

324 Dixi supra commune in prædictorum conorum basim esse superficiem quandam reipsum asperam, & inæqualem, ad sensum tamen planam, & æqualem: hic addo causam, cur prædicta superficies non possit esse plana, & æqualis, esse; quia tunc radij illi æquales inter se angulos constituentes, non reflecterentur ad oculum, cuius centrum esset in axi coni illuminationis, sed extra totum illuminationis conum ferrentur, ex duobus illis respectuorum principiis. Reflexio semper fit versus maiorem angulum, & reflexionis angulus semper æqualis est angulo incidenti: ER igitur prædicta superficies ad sensum quidem plana, et quæ libet ob guttularum congeriem, paruit atem, atque distantiam: re ipsa tamen aspera, & inæqualis, quippe guttulis prædictis constans, quia quoniam ferè sphericæ sunt, singulæ radios vniuersi in orbem reflectunt, ex quibus aliqui necessarii feruntur ad oculum situm, vbi diximus, atque hi sunt, qui æquales inter se angulos efficiunt, & necessario circulariter dispositi sunt.

Non apparent tamen Iridis zonæ linearum infra sine vlla latitudine, vt reflexionis natura postulare videtur, sed cum aliqua semper latitudine: tum quia reflexio ad oculum nostrum, præcedente refractione supra explicata, non fit tantum ex vno puncto mathematico vnius guttule, sed ex pluribus cum aliqua inter se latitudine, immo ex multis multarum guttularum non valde inter se distantium, quia guttule sunt ferè sphericæ: proprium autem est corporis sphericæ radios vnde quaque diffundere ex quo fit, vt multi radij multarum guttularum possint ad eundem oculum peruenire, vt supra indicatum est: tum quia radij solares non progrediuntur ab vno tantum puncto solis inuisibili, sed à toto corpore solari nubem respiciente, corpus autem solare est quantum, & diuisibile etiam ad sensum, &

si ob magnam distantiam non valde mixtum appareat.

325 Dupliciter autem Iris conspici potest, vel in plano, vel ex eminenti aliquo loco. priore modo necessario apparet, vel æqualis semicirculo, vel minor, nõquam autem maior. posteriore modo potest semicirculo maior apparere dupliciter: primo si quis ex altissimo aliquo monte spectet Iridem a sole in horizonte existente factam: secundo si quis in edito loco situs nubem rosidam infra se habeat, solem autem factis eleuatum. Atque Iris quidem semicirculo laris horizonti insistit ad angulos rectos, minor autem semicirculo propendet in alteram partem soli, & nobis oppositam, ut ita; cum plano horizontis efficiat angulum obtusum, cõtra uerò maior semicirculo si horizontem attingat, propendet versus nos, ita vt cum plano horizontis efficiat angulum acutum.

Cur uerò Iris, quæ apparet sole in horizonte existente, etiam si fit maior pars circuli, quam sit illa, quæ apparet sole supra horizontem eleuato, sit tamen pars circuli minoris, quem nodum proposuit Aristoteles, sed alius soluendum reliquit, non ea est ratio; quod radij solis in horizonte existentes, antequam perueniant ad guttulas, in quibus fit Iris, a crassioribus vaporibus circa horizontem collectis multum refringantur, & ad lineam perpendicularem cogantur, arguta basis coni, in qua Iris apparet, diminuantur: sed ea, quod sole prope horizontem existente crassior est vapor, quam sole altius eleuato, cuius calore vapor multis partibus dissipatis, aut resolutis tenuior redditur: crassior autem vapor magis ex propinquo visum terminat, Iridemque reflectit, quam tenuior: at Iris quia sub æquali semper angulo cernitur, necessarii eo minor apparet, quo magis ex propinquo, & eo maior, quo magis ex longinquo reflectitur.

Altitudo semidia metri Iridis, & si quoniam a maiori, aut minori distantia, & crassitie vaporum pendet, non est omnino determinata, est tamen ferme dimidium anguli recti, hoc est ferè 45. graduum.

326 Colores uerò eiusdem ex Aristotele sunt, c. 1. & 3. tres nec plures nec pauciores sunt, hoc est in superiori parte purpureus quem alii croceum, alii etiam citrinum dicunt, in media uiridis, in infima purpureus, quem alii alurgum, alii caruleum, alii uio-

laccum, seu ut vulgo loquuntur, paucum appellant.

Quæ sententia est vera de coloribus in Iris magis apparentibus. Caterum negari non potest prædictos colores in conspectu non nihil variari, ut non immerito Poëta tulerit illud de Iris canere.

cen nubibus arcus

Mille trahit verius adverso sole colores.

Certè inter purpureum, & viridem, cum Iris ob maiore nubis opacitatem illustrior, & expressior est, satis perspicue apparet color flavus, seu xanthus, ubi purpureus ipse seu croceus iuxta viridem positus videatur flavus, id est aliqua ratione accedens ad album, ut Aristot. supra cap. 3. variis exemplis explicat. Sed hæc tres tantum ferè in Iris colores magis apparent, sic Aristot. loco citato explicat, ut dicat hos colores, ut, & alia multa ternario perfici; quasi dicat ternarium numerum esse perfectum, ut dicitur initio primi de celo.

Aliter tamen respondere potest quia totidem sunt magis insignes lucis, & opacitatis mutationes, ex quibus hi colores oriuntur. Sicut enim lux sine illa ferè opacitate facit album, opacitas sine illa ferè luce nigrum, quæ sunt extrema colorum, pertinet ita varia lucis, & opacitatis mixtio fit mediocres colores, lux enim cum modica opacitate colorem purpureum, cum aliquanto maiori opacitate viridem, cum aliquanto maiori opacitate purpureum seu croceum, ex mediis ultimam, quasi paulo eundat intensior in nigrum definit.

Ordinis, seu dispositionis colorum in Iris causa refert Aristot. supra in maiorem, minoremque vim radiorum reflexorum, supponit enim ex Perspectivis radium perpendicularem ad nubem delatum esse omnium validissimum, & maxime penetrare nubem, sed minime reflecti, seu esse in reflexione infirmissimum, alios vero non perpendiculares, quo magis a perpendiculari recedunt, eo minus validos esse, minusque penetrare, sed magis reflecti, seu esse in reflexione validiores, & hinc colligit radios a perpendiculari remotiores, & consequenter in reflexione validiores, facere colorem a perpendiculari remotiorem, i. purpureum, qui ex tribus prædictis maxime lumine abundat: minus remotus, & consequenter in reflexione minus va-

lidos, facere colorem a perpendiculari minus remotum, id est viridem, qui minus abundat lumine: minus adhuc remotus, & consequenter minus adhuc in reflexione validos, facere colorem a perpendiculari minus adhuc remotum, id est purpureum, qui minus adhuc lumine abundat. Quæ tamen causa duas præcipue habet difficultates; altera est, quod in eam parvo spatio, quam est latitudo Iris, non apparet, qui tantopere variari radiorum vis possit: altera est, quod supponit vaporem, seu nubem in qua sit Iris, esse superficiem planam, ad quam non nisi unus radius perpendicularis ferri possit, cum tamen guttularum cogerit conflatur in singulas, suus radius perpendicularis a sole propagari potest.

328. Alia igitur eiusdem ordinis, seu dispositionis colorum in Iris assertio, magis dispositio haud paulo congruentior causa potest, quia scilicet a sole illuminantur non solum guttule illæ, quæ soli opponuntur in anteriori nubis superficie, sed etiam aliæ intra nubem, ad quamvisque illius profunditatem, ad quam radii facile penetrare possunt. Ex quo sequitur, ut anterioribus partibus, quæ maiori fuerint luce, & a qua consequenter minori est opacitate, reflectantur radii, habeat colorem purpureum. Secunda vero paulo interior, quæ minorem habet lucem, & a qua consequenter magis opacitati radii, ad nos reflectuntur, habeat viridem: tertia adhuc ulterior, quæ adhuc minorem lucem participat, & a qua consequenter magis adhuc opacitati radii (quippe per primam etiam, & secundam nubis partem transcentes) reflectuntur, habeat purpureum. Et quia planorum oculis (sublimiorum, quæ remotiora sunt, depressiora apparent, ideo color purpureus licet a parte sit altior, quia tamen est remotior, apparet depressior: supra illum vero immediate apparet viridis, quia minus remotus: & supra hunc purpureus, quia minus adhuc remotus. Angustior vero, & debilior pierunque apparet Iris in summo, quam in imo, quia nubes in summo plenius tenetur, ideoque facilius penetratur a radiis, qui proinde debiliter reflectuntur, interdum vero illi uestit, interdum alterum brachium deest defectu nubis.

329. Insequentem fugere, fugientem vero iniqui videtur interdum Iris, quia, cū

nubes

nubes rotans non in anteriori tantum, sed etiam in interiori parte ad quandam vsque profunditatem, & quidem aliquando satis magnam, solaribus radiis illustratur, & consequenter Iridem referre possit; prout quoscumque ad nubem illam accedit, seruat tamen debita semper distantia, ita videt Iridem reflexam ex parte nubis interiori, & remotiori: prout verò a nube recedit, seruat tamen semper debita distantia, ita videt Iridem reflexam ex parte nubis anteriori, & propinquiori: Quo fit, vt Iris insequenter fugere, fugientem verò insequi videatur, cum tamen non moueatur, sed alia, atque alia semper Iris, modo in remotiore, modo in propinquiore parte nubis appareat. Quòd autem autem arbores, quibus Iris incubuerit reddi odoratas, id ex Arist. sect. 12. proble. 3. non semper nec respectu omnium arborum, sed quarundam tantum modo euenit; & causam Arist. ipse reddere tribuit humiditati rosida nubis, quam a quibusdam arboribus recepta, & natino calore concocta euaporat, & bene olet.

330. Fit Iris, vt plurimum, in media aëris regione, quia ibi, vt plurimum est nubes rosida, & eius tamen brachia sæpe in terram vsque dimittuntur, quando nubes rosida eiusque pertingit. Fit verò maxime ad orientem, vel occidentem, quia ita soli semper oppositi debet, vt inter solem, & ipsam oculis intercipiatur, siquidem uideri debet: quæ causa est, vt nunquam nobis Iris ad meridiem appareat. Ad Septentrionem autem, et si per byemem, cum Sol sit meridians supra horiontem, non nimium nobis eleuatur, effici possit ob segmenti tamen paruitatem, & nimiam inclinationem in partem soli, & nobis oppositam, vix appareret. Nihil etiam repugnat intrandum solis radios, directè ad nubem attingam aquosam, ac deiciam delatos, reflectendos illas nubes rosidas laterales, tam ad Septentrionem, quam ad Austrum, ubique Iridem efficere.

331. Nec secunda, seu exterior Iris, quæ interdum apparet, fit per reflexionem primæ, seu interioris, sed immediatè per radios solis reflexos, vt prima, non tamen semel tantum, sed bis reflexosita vt solis radii prius impingant in partem nubis rosida, in qua est prima Iris, & inde alii reflectantur ad nos, illi. f. qui efficiunt primam Iridem, alii reflectantur ad partem superiorem eiusdem, vel alterius vicinæ nubis, a

quæ seest reflectantur ad nos, atque ibi efficiant secundam Iridem, eodem modo, quòd illi inferiores ad nos reflecti efficiunt primas, & consequenter secunda Iris non fit in eadè superficie, in qua est prima, sed in altera, & versus nos inclinata, ut infra.

332. Inuerti sunt colores scdæ Iridis, hoc est in infima parte punicæ, in media viridis, in suprema purpureus: tñ quia radii ex infima parte forszus, ex media debilius, ex suprema multo adhuc debilius, vt pote ulterius protensi reflectuntur: ut tñ quia ipse radii minus in infima parte nubis, magis in media, & adhuc magis in suprema, quippe oium maxime interiori, opacitatur: & ppa in infima efficiunt colorè punicè, in media viridè, in suprema purpurei. Color tñ purpureus in prima Iride apparet in infima parte licet a parte rei sit in suprema, quia eodè plano est remotior, itq; vsq; sub angulo inferiori. In scdâ aë apparet in suprema, quia vera est in suprema, sed magis versus nos inclinata, quam sit media aut infima, & cōsequenter vsq; sub angulo superiori. Color uero viridis in scdâ non mutatur, sed ne diâ sp sedè occupat, quia oritur ex mixtione lucis, & opacitatis media inteream, ex qua oritur punicæ, qui plus lucis. & ea; ex qua oritur purpureæ, qui plus opacitatis requirit, mistio autem media reperitur inter extremas.

333. Maior est secunda Iris, quam prima, quia reflectitur a nube, seu parte nubis superiori. Inter primam autem, & secundam Iridem idcirco nullus apparet color, quia reflexio non fit nisi a determinato puncto ad determinatum punctum.

Obseruauit tamen vitello libe. 10. propos. 71. non ita semper inter primam, & secundam relinquij spatium, ut dux interdum inter se contingat: non appaent, quando superficies vnus non est admodum remota a superficie alterius, & una ante alteram iunde est, vt sub eodem angulo, & coloribus non contrario, sed eodem ordine dispositis uideantur. Idcirco uero secunda Iris semper est concentrica primæ, quia secunda Iris fit per radios reflexos a loco primæ Iridis ad partem superiorem, vt dictum est, inter hos autem illi tantum possunt facere secundam Iridem, qui a prima ad secundam transeunt eum aqualitate angulorum: ex quo necessario sequitur, ut secunda æquidistat, & sit concentrica primæ.

Ac licet Ariſtōt. ſupra cap. 1. neget pluſquam duas Irides ſimul conſpici: id tamen ita limitandum eſt, vt plerumque, non autem, vt ſemper, etiam in concentricis, verum fit. Etri cum tertia (vt alias interim vltiores mitra interdum viſas) fit (codēda) coloribus ob reflexionis debilitatem propemodum euaneſcentibus, vix apparet.

35
Lunaris

334. Lunæ iris non habet illam colorum diſtinctionem, tum ob radiorum Lunæ debilitatem, tum quia, vt inquit Ariſt. ſupra cap. 1. colores in tenebris latent. atq; ita candicans tantum quidam fulgor apparet. Rarius etiam multo apparet, quam ſolis, tum ob luminis Lunæ debilitatem, tum quia fit noctu, quo tēp. minus obſeruat; ſit verò tantum in plenilunio ſaltem, vt plurimum ex aliis; ob eandem luminis Lunæ debilitatem, quæ quoniā in aliis aſtris adhuc maior eſt, idcirco nulla in illis fit Iris.

36
Haloni.

335. Halon à Græcis ideſt area dicitur, quæ aprius à latinis corona vocatur, & nihil aliud eſt, quam lucidus quidam circum apparens circa ſolem, aut Lunam, aut aliquod aliud aſtrum ex fulgidioribus, cuiusmodi ſunt reliqui planetæ, & ſtellæ præmixtæ magnitudinis. Materia itaque Halonis eſt eadem ſerē, quæ Iridis, hoc eſt nubes roſcida, ſed interſus, & aſtrum conſtituta, quæ nec nimis denſa eſſe debet, ne aſtrum occultet, nec nimis rara, vt apparentia circa aſtrum fieri poſſit.

Efficiens eiuſdem eſt lumen illius aſtri, circa quod apparet, non tamen per incorporationem, vt quidam loquuntur, ſeu miſtionem luminis aſtri cum vapore ad eum modum, quo in nubibus ſunt interdum colores albi, nigri, ſanguinei, &c. nec per refractionem luminis aſtri in prædictum colorem impingentis: Sed per reflexionem, vt fit Iris, cum hoc tamen diſcrimine: quod in Iride debet oculus eſſe inter aſtrum, & vaporem in Halone verò debet vapor eſſe inter aſtrum, & oculum. Non apparent in Halone colores Iridis, quia lux non ita cum opacitate miſcetur, & ad nos refleſcitur in Halone, vt in Iride. Fieri tamen poteſt, vt in Halone ſolis ex parte ſuperiori concurrant omnes cauſæ Iridis, & conſequenter formetur Iris, quam perfectè circularem videt, qui inter vaporem, & ſolem eſt cōſtitutus; quemadmodum cōtra heri poteſt,

vt quando nobis apparet Iris in eodem vapore, aliis poſt illum conſtitutis Halon, vel legementum Halonis apparet, non repreſentatur autem in Halone imago, ſed tantum ſplendor aſtri ob exiguatam guttularum, quæ vicem ſpeculi gerunt, vt fit etiam in Iride.

336. Virgæ dicuntur 70næ quædā perpendiculariter deſcendentes, quæ ad latera ſolis nunc puniceæ, nunc virides, nunc purpureæ, nunc duobus ſimul, aut etiam tribus diſtinctæ coloribus pro varia nubis diſpoſitione apparent, & virgarum ſimilitudinem referunt. Parelii à Græcis quaſi iuxta ſolem, dicuntur imagines ſolis, quæ in nube ad ſolis ipſius latera interdum apparent. Sicut Paraſelini ab iſdem, quaſi iuxta Lunam dicuntur, quæ in nube ad Lunæ ipſius latera nonnunquam conſpiciuntur. Quorum omnium materia eſt nubes roſcida, quæ tamen in qualis quoad denſitatem, & raritatem eſſe debet, vt in ea apparent virgæ: æquabilis autem, & denſa iſtar magni cuiuſdam ſpeculi, vt in ea conſpiciantur Parelii, aut Paraſelini. Efficiens Virgarum, & Pareliorum eſt ſol, Paraſelinorum Luna per radios reflexos, vt proportionaliter de Iride, & Halone diximus, eſt de virgīs maior aliqua videtur eſſe diſtincta: ex his alix quædam de virgīs Pareliis, & Paraſeliniſ quæſiones facile ſolis poſſunt. Atque hæc de impreſſionib. aquis.

337. Superſunt impreſſiones terræ, quæ ſunt terræ motus, venti, Procellæ, vortex, & Preſter. Terræ motus quid ſit, ex nomine ipſo patet. Sed diſtinctus eſt de illius cauſa efficiente. Admittenda tamen non eſt Anaxagoræ Clazomenij ſententia, qui terræ motum ab æthere propter inſtabilem nitatem ſuſum nitentis, & terram conuictentem fieri dixit, ſuo per ætherem intellexerit ignem, ſuo quod probabilius eſt, ærem, a quo terram ob ſuam latitudinem, ſuſineri putaret: nec Democriti, qui ab aqua intra incluſa effici voluit, licet eius ſententia aſi aliter referant: nec Anaximenes Mileſij, qui ab ipſa terræ admixtione illius partes, vel ob ſiccitatem, vel ob humiditatem nimiam abruptæ in fundum cæuernarum decidunt, excitari cenſuit: nec eorum, inter quos Thales Mileſius referunt, qui terram aquæ innatæ, ac proinde, cum aqua temperatibus, ac procellis ſub ipſa agitatur, concuti, atque huiusmodi concuſſionem terræ motum eſſe aſſirma-

37
Virga Pa-
relij Pa-
raſelini.38
Terra mo-
tus.

runt: nec Epicuri, qui ab aere intra terram incluso, & in eius capacitates impingente eieri vult: nec eorum, qui ab ignibus subterraneis, vel copiosam naturae materiam, vel per amperitatem contractis, ideoque exitum per terrae capacitates quarentibus: nec aliorum, qui a ventis in terram insuuantibus, ubique in angustiis tumulantibus, originem ducere afferuerunt: licet enim his duobus postremis modis tremoribus interdum fieri possit, ordinariè tamen efficitur, ut Aristotel. lib. 2. summ. 3. cap. 2. & Peripat. docent, ab exhalationibus calidis, & siccis in magna copia, intra terram inclusis, & foras eruipere conantibus, nec tamen exitum inuenientibus quo fit, ut crebro, magnoque impetu ad terrae capacitates allise illam quate faciant.

338. Duas terrae motus species distinguit Aristoteles supra, alteram tremoribus, alteram pulsus similem. Prior fit, quando exhalatio intra terram inclusa latius, quam profundius extenditur, & terram modo in hanc, modo in illam partem tremulo motu agitatur. Posterior fit, quando exhalatio profundius, quam latius diffunditur, & foris iam nitens terram attollit, rursusque pondere victa remittit, atque ita sursum, deorsum mouet. Quarum specierum prior facilior, sed minus periculosa, posterior difficilior, sed periculosior est. Alii addunt alias duas species: quarum alteram uocat inclinationem, cum terra in vna parte, ut nauigium vento à latere impulsu inclinat: alteram arietationem, cum terra contrariis motibus quatitur: sed haec species, & aliae, quae ex effectibus terrae motus à quibusdam distinguuntur, ad species ab Aristotele assignatas facile reuocantur.

339. Idcirco autem ibi plurimi, & maximi terrae motus eiantur, ubi mare fluit, & regio fungosa, laxa, cauernosa, & moderate calida est, & vere, atque autumno, tempe in pluuibus, & siccitatibus, & aere tranquillo, atque a ventis non agitato ex Aristotele supra, & aliis: quia ubi mare fluit, quod maxime in locis angustis fit, exhalatio à terra exire prohibetur, ideoque illa monebitur: ubi vero regio fungosa, laxa, cauernosa, & moderate calida est, plurimum exhalationem efficitur, quibus magis cōcuti potest, praeterquam si in partibus superioribus humidior, ideoque inclusis exhalationibus minus pernaat. Vere autem,

& Autumno, aliisque praedictis temporibus, flatus, seu exhalationes, quae terrae motum efficiunt, magis abundant. Varij sunt terrae motus effectus, sed noti: illud tantum mouerim: varij interdum à illo educti soni pro varietate exhalationis, & locorum, ad quae alliditur: interdum etiam sonum sine agitatione fieri, cum exhalatio debilior est. Varia etiam eius signa afferuntur, ut aquarum in puteis turbatio, vel ebullitio, maris rumor, nullis flantibus ventis, & alia, sed pleraque ualde incerta.

340. Ventus non est, ut quibusdam antiquorum ex Meteor. summ. 2. cap. 1. placuit, aer motus, sed ut Aristot. aliquae com muniter Philosophi sentent, exhalationes ex prae domino sicca circa terram agitata. Quare illius materia est exhalatio ex prae domino sicca, cui prouide vaporis aliquid admixtum esse nil vetat: forma circa terram agitatio. Efficiens eiusdem duplex est, alterum quoad inchoationem, & hoc docet Aristot. esse solem suo calore eleuantes exhalationes: alterum quoad perfectionem, seu agitationem praedictam, & de hoc magna est controuersia. Dicendum tamen videtur, ventum non excitari, quia exhalatio iam eleuata à caeli, & aeris conuersione mouetur: nec quia exhalatio ascendens à motu aeris supra motum magis in gyrum celsissis motus vi acti repellatur: nec quia exhalatio ascendens, occurrereque vaporibus, & exhalationibus frigidis, & descendentibus, ab illis repressa oblique feratur: nec quia exhalatio calida, & sicca, ubi ad mediā regionem peruenit, illius frigore repulsa, oblique feratur: nec denique quia certae semper syderum coniunctiones, oppositiones, aspectus, ortus occasus, certis modis exhalationes circa terram inchoant: quibus tamen omnibus opinionibus inuenti pattoni sunt.

341. Vera igitur causa ventum praedictum excitans, seu agitationem praedictam efficiens, tam subtiliter, quam breuiter indicata videtur ab Aristotele. sect. 26. probl. 50. ubi docet, ventum in latum moueri: quia cum duplex habeat principium motus, alterum sursum, alterum deorsum tendens, & neutrum alterum superet, nec fieri possit, ut maneat, oblique feratur: nec eiecit, ut de syderibus uolantibus, & fulmine diximus.

Per duplex autem praedictum principium venti, seu exhalationis praedictae, in-

telligit. At calorē, & frigiditatē, ſeu leuitatē ex calore, & grauitatē ex frigiditate procedentem, quibus ad æqualitatem, ac velut libramētum redactis, exhalatio incipit obliquè moueri. Rectè autem Ariſtot. I. a. ſumm. 2. cap. 1. monet, Quemadmodum ad generationem fluminum multæ guttæ hinc inde eœunt, donec efficiant fontes iuxta ejuſdem Ariſtotel. ſententiam ſupra explicatam, ex quibus deinde manant flumina: ſic ad generationem ventorum multas modicas exhalationes ad libramētum, quod diximus, redactas vnum in locum confluere, donec venti quaſi fontem efficiant. Et ſicut flumina in decurſu multas hinc inde aquas accipiunt, quibus augentur: ita etiam ventos in progreſſu multas alias ſimiles exhalationes ſibi ad iungere, quibus maiores, validioresque ſiunt, locum verò, vbi prædictum principium, ac veluti ſons ventorum conſtituitur: eſſe mediā aeris regionem ex Ariſt. loco proxime citato colligitur, & rationi, atque experientie conſentaneum eſt.

342. Quod ſi queratur, cur exhalatio etiam ad æquilibrium, quod diximus, redacta in hanc potius, quam in aliam partem moueatur, reſpondetur non vnam eandemque ſemper, ſed variaſ huius determinationis cauſas eſſe. Interdum enim nimium eſt frigus ab vna parte, ut ad Septentrionem: interdum nimius calor, vt ad Auſtrum: exhalatio autem, qua conſtat ventus, vt opte temperata, vt diximus, tam nimium in frigus, quam nimium calorem reſurgens tenet in partem oppoſitam.

Interdum etiam ab una parte ſunt pluuiæ, quas exhalatio ſicca fugiens, aliam in partem vertitur. Interdum obſtant montes, in quos impingens exhalatio aliorſum repellitur: interdum nubes: interdum alia exhalatio iam coepta moueri, aut etiam vapor aſcendens, aut deſcendens. Quodlibet autem horū ſufficit ad exhalationem huc potius, quam illuc incitantam: Interdum denique exhalatio, qua conſtat ventus, è nube, qua continebatur, violenter egreditur, vt infra, & ipſo egrediendi modo, ipſaque nubis ſciſſione ad motum in hanc potius partem, quam in aliam determinatur.

343. Mora, vt dictum eſt, exhalatio, motu conſequenter aerem natura ſua maxime agitabilem, qui rem impellentem præcurrit, & ei quodammodo vehiculum fit, quo in eam partem deferatur, in quam

aer ipſe impellitur ad eum modum, quo nauis in flumine deſortur ad motū aquæ. Poſteriores tamen, & ſubinde ſuccedentes exhalationes velocius moueantur, quā priores, quia patefactam iam viam, & diuſum aerem, eandemque in partem etiam a lateribus incitantur inuadunt. Ex quo fit, vt ventus vehemēſior ſit in medio, quam in principio, ubi oritur, aut in fine, ubi deſinit. Atque ita ſatis explicata videtur cæ uentorum efficiens. Finis eorūdem multiplex eſt. Ordinatur enim vêtus nunc ad nubes, & pluuias huc illuc deferendas, nunc ad ſeruitatem inducendam, nunc ad refrigerandum aerem, nunc è contrario ad calefacendum, nunc ad humectandum, nunc ad exſiccandum. Ex locis enim frigidis, per que tranſit, aerem frigidum, & exhalationes, vaporesque frigidos ex calidis calidū, &c. ſecum deſert. Præterea, aerē, & aquas præcipue magis agitadō ſeruat a putrefactione, ſauet nauigationibus, & varios alios habet effectus pro varietate locorū, a quibus, & per que ſpirat.

344. A qualibet peripheriæ horionis cuiuslibet parte ſtant venti, vt certus eorū numerus iniri non poſſit. Quattuor tamen principales, a quattuor præcipuis mundi partibus, hoc eſt a Septentrione, a meridie, ab Oriente, & ab Occidente ſpirantes diſtinguntur, inter quos alii quattuor collaterales ſatis communiter notati conſtituuntur. Primus igitur eſt Boreas, ſiue Aquilo, ſiue Aparctias, Italicè Tramontana, qui ſpirat a Septentrione. Secundus illi oppoſitus (intellige ſemper per diametrum) Notus, ſiue Auſter, Italicè Oſtro, & Metro giorno. Tertius Apeliotes, id eſt ſubſolanus Italicè Leuante, qui ſtat ab ortu æquinoctiali. Quartus illi oppoſitus Zephirus, ſeu Fauonius, Italicè Ponète, qui ſpirat ab occaſu æquinoctiali. Primus autem collateralium eſt Cæcias, Italicè Græco Leuante, qui ſtat ab ortu æſtuali. Secundus illi oppoſitus Lybs, ſiue Afriſcus, Italicè Garbino, qui ſpirat ab ortu hyemali. Tertius Eurus, ſeu Vulturinus, Italicè Sirocco, qui ſpirat ab ortu æſtuali. Quartus illi oppoſitus Argeſtes, ſeu Sciron, & ſecundū alios Corus, Italicè Maeſtro, qui ſtat ab occaſu æſtuali. His addit Ariſtot. tres alios item collaterales, ſed minus præcipuos, quorū primus eſt Traſclæſ, inter Boream, & Argeſtem. Secundus illi oppoſitus Phœnicias, qui ab aliis dicitur Euroaſter inter Auſtrum, & Eurum. Tertius Meſes inter Bo-

rean, & Cœciam, quibus non ab Arist. sed ab aliis adimmerantur quatuor Melli oppositi, qui dicitur Lybonotus, vel Auster Africanus, Italicè Lebecchio, inter Austrum, & Africanum Ex quo patet Aristotel. vndecim tantum numerasse ventos, & plures à Septentrione, quam à meridie, eum nauis in vsum navigationis duos, & triginta distinguere soleant.

345 Noninauit nihilominus Aristot. sup. cap. 2. quatuor ventos Etesias, Prodromos, Leuconotos, & Omithias, sed à prædictis nomine tantum differentes. Etesia dicuntur anni veti, qui vt plurimum spirare incipiunt trigesima die post æstiuam versionem, sole ingrediente Leonem; quo tempore, & canis oritur, & secundum Aristot. sunt venti Boreales, quod dicitur verum esse in Pontosis Hispania autem, & Asia dicuntur esse orientales, alibi meridionales ex aliis. Prodromi dicuntur venti, qui octo circiter diebus præcurrunt Etesias debilibus flantes. Leuconoti dicuntur noti quidam à ferentem serenitatem, & spirare incipientes post hibernam versionem. Omithia dicuntur, qui septuagesima circiter die post hyemalem versionem incipiunt, quos Aristoteles vocat Etesias debiles, & spirant ab Austro, suoque statu calido, & humido autem procreationi cōferunt. Præter prædictos autem vetos, quorum distributio accommodata est orbi nostro, alii quidè sunt, qui prouinciales, hoc est quarundam Prouinciarum proprii dicuntur, cuiusmodi est in Prouincia Narbonensi Circius nulli violentia inferior: qui ventus ex peculiari locorum habitudine, syluis, montibus, niuibus, aliisque id genus causis, quæ exhalationum materiam cogitose subministrare possunt, oriuntur.

348 Causa verò, cur venti quidam, vt supra dixi Præfixi statim ferè temporibus incipiunt, & desinunt, est: quia ventus incipit, cum exhalatio redacta est ad æquilibrium caloris, & frigoris, & consequenter leuitatis, & grauitatis, quod diximus; desinit verò, cum æquilibrium illud tollitur; ad hoc autem confert præcipuè Sol, qui suo accessu, & recessu, maiorique, aut minori calore illud in exhalatione æquilibrium nunc inducit, nunc tollit. Ex quo facile intelligas, cur Sole, vel oriente, vel occidente insurgat, & inualescat, in ecclipsi Solis, aut Lunæ, itemque in pluuijs, cessare, aut minui, vt plurimum ventis soleant, &c. A vento non nisi accidentaliter differant, Præcella,

Vortex, & Præter, quæ nihil aliud sunt, quam exhalatio, vel perantiperistasis, vel per attritionem calefacta, & rarefacta ideoque à nube magno impetu erumpens, quæ si non voluatur, sed recta feratur, licet non perpendiculariter, sed in latum, dicitur Procœlla, & Enephias, quæ à nube: si vero in gyrum acta roretur, dicitur Vortex, Turbo, & Typhon: si denique flammam, concipiat, ita vt non tantum flammam, sed etiam ignem secum deferat, dicitur Præter, quasi incensio, seu incensus turbo. Ac Vortex quidem in gyrum mouetur, vel quia per tortuosos anfractus exhalatio à nube prorumpit: vel quia in alia impingit nubem, atque ita in se reflectitur, & circumuoluitur: vel quia etiam si à nube recta descendat, prima tamen eius pars, quæ in terram impingit, ab ea repellitur, atque reflectitur, idemque facit alia, atque alia pars sequens, ita vt tota exhalatio in gyrum agatur, vt sæpe facit aqua in fluminibus, cum saxum, aliumuè obicem inuenit. Præter autem catenus inter ventos numeratur, quatenus constat

exhalatione non
accensa: qua
tenus
ve-

ro adiunctum: habet ignem, referatur
inter impressiones ignitas: differt
tamen à fulmine; non so-
lum, quod plus fla-
tum, quam flammam
max habet
fulmen

ve-
rò è contrario: sed etiam, quod
accenditur prope terram,
fulmen verò in nubibus,
vt supra dictum est.

*Miſta perfecta inanima-
ta.*

Cap. XVI.

347

Miſtis Imperfectis, de quibus capite ſuperiori, proximus gradus eſt ad miſta perfecta, & quide inanimata. Porro miſtio, vnde miſta dicuntur, dupliciter ſumitur. Primo latè pro quacunque iuxta poſitione plurium, præſertim aliquo modo diuerſorum. Secundo præſe pro vniõne plurium natura diuerſorum non quacunque, ſed tali, vt ex illis pluribus reſulter alia natura ab illis omnibus diuerſa, vel ſolum accidentaliter, vt accidit in miſtis imperfectis; vt ſunt grando, nix, & alia, de quibus cap ſuperiori; vel ſubſtantialiter, vt accidit in miſtis perfectis, vt ſunt lapides, metalla, &c. & miſtio in hac ſecunda acceptione, quam dari conſtat, rectè ab Ariſto. in fine libri primi de Generatione deſinitur miſcibilium alteratorum vno.

I
Miſtionem
d. p. 1110.

In qua deſinitione vno ponitur loco generis, miſcibilium alteratorum, loco differentie, nomine autem vniõnis non intelligitur quælibet vniõ, ſed vna forma ſubſtantialis ex miſcibilibus, alteratis reſultans. nomine vero miſcibilium, quæ Ariſto. ante allatam deſinitionem explicauerat, intelliguntur elementa, quæ miſcentur, & in vna miſti natura coalēſcunt: nomine denique alteratorum ſignificatur mutua elementorum inter ſe alteratio, ad miſtionem, hoc eſt ad hoc, vt elementa in vnam miſti naturam coalēſcant prærequiſita: hæc per huiusmodi alteratiõnem corrumpantur omnino quoad ſuam ſubſtantiam, ſiue non de quo infra.

348 Non ideo tam nomine miſcibilium in allata deſinitione intelligitur elementa, quia omnis præſe dicta miſtio fiat ex elementis, cum ſæpe etiam ex miſtis vno, vel pluribus fiat, ſed quia Ariſto. eam tantum miſtionem deſignauit, quæ fit ex elementis, idque quia illa naturaliter eſt prima, & ſupponitur ab aliis, quæ ſunt imme-

diatè ex miſtis. Condiciones autem miſcibilium, quæ ex Ariſto. lib. 1. de Generat. colliguntur, ſunt primò ex text. 83. vt miſcibilia ſint ſubſtantia. Secundò ex text. 87. vt ſint inuicem actiua, & paſſiua, & conſequenter in materia conueniant. Tertiò ex text. 88. vt ſint diuiſibilia in tenues partes. Quarto ex text. 88. 89. & 90. vt non ſe valde excedant, ſed habeant aliquam æqualitatem, ſeu conuenientiam ſecundum magnitudinem. Quintò ex text. 86 vt vnaquæque pars miſti ſit miſta, ſen habeat intra ſe omnia miſcibilia. Sextò ex text. 84. vt miſcibilia ex mixto ſeparari, ideſt facile generari poſſint.

350 Generatio vero miſti rectè ab eodem Ariſto. deſinitur 4. Meteor. ſum. 1. c. 2. illis verbis: eſt autem ſimplex, & naturalis generatio (intellige miſti) tranſmutatio (intellige totius in totum, &c. ut dictum eſt cap. 12 in deſinitione generationis ſubſtantialis in communi, ſeu abſtrahentis à generatione ſubſtantialis elemētorum, & miſtorum) ab his virtutibus (ideſt a calore, & frigore, quorum ante meminerat) cui habeant rationē ex ſubiecta materia vnicuique naturæ: ideſt quādo habuerint prædictæ virtutes actiua, ſeu calor, & frigus, eam proportionem ad alias duas qualitates paſſiua, circa quas, vt circa materiam agunt, quam poſtulat natura cuiuſque miſti: Ita vt ſenſus ſit, generationem miſti eſſe tranſmutationem, (intellige non formaliter, ſed concomitanter, vt dictum eſt in deſinitione Generationis in communi) totius in totum factam a qualitatibus actiuis, calore ſcilicet, & frigore, cum ita dominantur humido, & ſiccò, vt requiruntur ad formam cuiuſque miſti produendam ſunt autem miſtio, & generatio miſti realiter idem, ſed formaliter, ſeu virtualiter differunt, ita ut eadem productio formæ miſti ſpectata in ordine ad miſcibilia, ex quibus reſultat, dicatur miſtio, ſpectata uerò in ordine ad miſtum, quod per illam generatur, dicatur generatio miſti.

351 Elementa in miſto non manent, vt Stoiciſ placuiſſe ferunt, tam ſecundum ſuas formas ſubſtantiales integras, aut reſtractas ſe inuicē penetrantes, ita ut in quolibet particula miſti ſint omnia quatuor elementa, quæ iterum ſeparari poſſint; nec, vt alijs viſum eſt, ſecundum formas ſubſtantiales integras, aut etiam reſtractas, diuiſa tamen in partes animas, vel ſimpliciter, vel ad ſenſum, & iuxta poſita: nec de

3
Generati-
onis mi-
ſti deſign-
tio.

3
Quomodo
elementa
in miſto
ſunt.

nique

denique multas opiniones paucis completas, vilo modo secundum formas substantiales integras, aut refractas, siue illis dicitur superuenire alia forma misti ab illis omnibus distincta, siue non: sed omnino corrumpuntur, & manent tantum quoad materiam, & qualitates refractas, se u, qd pro eodem accipimus, non manent actus, sed tantum potentia, seu virtute, hoc est secundum materiam, seu virtute, hoc est secundum materiam, & qualitates, refractas tamen, & castigatas. Quare mistum perfectum, seu substantiale, non idcirco dicitur mistum perfectum, seu substantiale, & distinguitur a corpore simpliciter, quia actu in sua substantia includat plures entitates realiter inter se distinctas, quam includat corpus simplex: cum tamen corpus mistum, vt lapis, aliudque tale inanimatum (de his enim hic loquimur) quam corpus simplex saltem elementare, vt terra, aut aqua, consistet vnica materia, & vnica forma substantiali; quarum vtraque simplex est, seu non composita ex pluribus materiis, pluribusue formis: sed quia tali constat forma substantiali misti propria, quae & virtute continet formas omnium elementorum, quantum participat: vt sibi naturaliter debitas qualitates omnium elementorum, refractas tamen, & non in gradu connaturalis elementis, ratione quarum facile ex illo generari possunt elementa, praesertim illud cuius qualitates in illo predominantur, quod non conuenit vlli elemento: & est principium aliarum plurium proprietatum, quam fit quodlibet elementum: qd propterea recte, non corpus mistum, sed simplex appellatur.

352 Neque vero necesse est, aut fieri naturaliter potest, vt ad omnem mixturem, loquendo etiam de illa, quae fit immediate ex elementis, concurrant omnia elementa secundum suam substantiam. Terra tamen, aquam, & aerem, seu exhalationem terre, vaporem aequum, & aerem, ad plerumque mixta concurrere secundum suam substantiam non est difficile. Atque aliquorum quidem meliorum maximorum imperfectiorum causa efficiens principalis sunt elementa per suas virtutes ad illa concurrentia: aliquorum vero perfectiorum sunt tum elementa, quae ad illa per suas virtutes concurrunt, tum etiam sol, & astra per suum calorem; aliquorum denique praeter elementa Soles, & astra est mistum eiusdem speciei per virtutem mineralem.

353 Misti temperamentum, seu complexio, nihil aliud est, quam aggregatum qualitarum cuiusque misti propriarum. Sed hoc aggregatum, & consequenter temperamentum, seu complexio cuiusque misti propria tripliciter sumi potest. Primo pro aggregato primarum qualitarum. Secundo pro aggregato secundarum qualitarum cuiusque misti propriarum. Tertio pro aggregato primarum simul, & secundarum qualitarum cuiusque misti propriarum. Vnde colligas hoc temperamentum, non solum non esse puram relationem, licet primo modo sumptum definitur etiam soleat primarum qualitarum symmetria, seu proportio cuiusque misti proprias quas dicat esse ipsas primas qualitates certa inter se proportione permixtas cuiusque misti proprias: quomodo inuoluit etiam relationem proportionis primarum qualitarum inter se: verum nec esse vnam simplicem qualitatem, sed multiplicem, seu aggregatum, vt diximus multarum.

Iam multiplex est species, & numero misti temperamentum, seu complexio, quot species, & numero sunt mista. In vniuersum tamen primo modo supradicto sumptum duplex distingui solet, vniforme, & difforme. Vniforme dicitur, in quo omnes qualitates pariter intense reperiuntur: difforme in quo vna, vel duae primae qualitates alias in intensione superant mistumque denominant. Et hoc rursus in simplex, & compositum diuiditur. Simplex dicitur, quando vna tantum compositum, quando duae primae qualitates alias superant, mistumque denominant. extenduntur tamen hae diuisiones ad temperamentum etiam sumptum aliis duobus modis supradictis, & praecipue secundum qualitates motrices. Solet autem temperamentum vniforme, seu omnino aequale, omniumque temperatissimum dici temperamentum ad pondus, quasi a quo ponderare libratum: temperamentum vero difforme, seu inaequale, temperamentum ad iustitiam (intellige distributiuam) quod a natura cuiusque misti, diuersis quidem pro eius naturae diuersitate, sed iusta tamen, eique conuenienti portione distribuatur. Et hoc quidem secundum iustitiam dari constat. de primo autem est difficultas.

354 Ac primum non constat, an in natura detur in toto aliquo misto homogeneo temperamentum ad pondus in qualitatibus alteratricibus, non est tamen im-

6
Misti est
peramentum;
1100.

4
Concurrere
sunt mixturae
sorum ad
mista.

5
Mista
afficiuntur

N possibile

poſſibile dari. In toto autem aliquo miſto heterogeneo, cuiuſmodi eſt animatum, temperamenrum ad pondus, ſive illi miſto conueniens, ſive diſſentaneum in qualitatibus alteratricibus dari naturaliter non poſteſt, licet in aliqua illius parte in ſuo ſtatu omnino naturali, & perfecto conſtituta, ut in interiori manus, & præſeri in extremorum digitorum cute, dari probabile ſit: ſicut etiam probabile videtur in aliquo etiam viuentē reperiri naturaliter, aut certè ab extrinſeco agente in illo produci poſſe temperationem ad pondus in qualitatibus alteratricibus hoc modo acceptam, vt etiam ſi una pars ſit calidior, altera frigidiſſior, &c. in toto tamen viuentē tantum ſit caloris, quantum frigoris, &c. nec item conſtat, an in natura detur de facto in vno miſto temperamentum ad pondus in qualitatibus motricibus: nulla tamen apparet repugnantia, quin in aliquo miſto homogeneo dari poſſit. Denique nec conſtat, an in natura detur in illo miſto temperamentum ad pondus in qualitatibus motricibus, & alteratricibus ſimul: nulla tamen apparet repugnantia, quin in aliquo miſto homogeneo dari poſſit. Et ſicut in genere illud eſt omnium præſantiſſimum temperamentum, quo temperatur materia inferuens formæ omnium præſantiſſimæ, vnde conſequitur humani corporis temperamentum eſſe omnium exquiſitiſſimum, & optimum: ita in vnaquaque ſpecie illud, quo ita temperatur materia, vt illius ſpeciei formæ maximè conuenit.

7
Ceterum
eius
mixtum
qualitas
ad mixtum

355 Cum autem temperatura primarum qualitatum, quæ in materiam inducitur ad huc ad productionem mixti concurrat, ſecundum omnes quidem qualitates in ſe incluſas, ſed præcipuè ſecundum calorem concurrat. Ac licet frigus, quatenus ad productionem mixti concurrat temperando calorem, non concurrat per ſe, ſed per accidens: ad miſtum tamen iam productum indurandum, & ſolidandum, ut ei conuenit, concurrat per ſe: ſimmo ad ipſam etiam miſti productionem per ſe concurrat, tum actione præſenti, quatenus materiam ita condenſat, ut ad miſti generationem opus eſt, tum etiam actione immediata, quatenus illius aliarumque trium primarum qualitatum tanquam adæquati inſtrumenti vi exiſtit ipſa generatio ſubſtan-

tialis miſti. Quam obrem quod dicitur frigus eſſe naturæ inimicum, non eſt intelligendum de quolibet frigore, ſed de valde intenſo, nec de quolibet natura, ſed tantum de perliſque.

Quod etiam dicitur, frigus non ingredi opus naturæ, ſeu quod idem eſt, non concurrere per ſe ad opus naturæ, non eſt intelligendum de quolibet opere naturæ, ſed de opere, ſeu operatione vitali, nec de hac tamen vniuerſaliter, ſed tantum, vt plurimum.

356 Generationi miſti rectè docet Ariſtoteles quarto Meteor. Summ. 1. cap. ſecundo, tanquam contrarium maxime commune opponi putrefactionem, ſeu putredinem, quam ibidem in hunc modum definit. Putrefactio eſt corruptio ejuſ, quæ in vnoquoque humido proprie, & ſecundum naturam caliditatis ab aliena caliditate; hæc autem eſt, quæ ambientis: in qua definitione, quæ optima eſt, explicatur, non ſolum eſſentia putrefactionis, quæ conſiſtit in corruptione caloris proprii, & naturalis, qui eſt in vno quoque humido, facta medijs partibus humidis, quæ extrahitur, vt mox dicitur. ſed etiam cauſa efficiens, quæ eſt calor alienus exiſtens in ambiente, ſive ambiens ſit aer, ſive aliud quodcumque corpus, & huc calor in corpore ambiente exiſtens, ſit illi naturalis, ſive aduentitius: Qui cum calidior eſt quam calor humidi, quod ambientur, in humidum illud agit calefaciendo, rarefaciendo, reddendo leuiore, & eleuando partes humidiores, & facilius ab alijs ſeparabiles, & conſequenter eleuat, & ſeparat etiam calorem proprium, & naturalem in illis partibus inſidentem, & relinquit ſolum partes craſſiores, & ſicciores. Quare prædicta caloris proprii, & naturalis corruptio, reuera quædam eſt ipſius in partibus humidioribus inſidentis ſeparatio ab eo, cuius dicebatur eſſe proprius, & naturalis, reſpectu cuius proinde rectè dicitur corruptio, licet ſecundum ſe in partibus illis humidioribus ſeparatis remanere diu poſſit.

357 Ex his multa ad putrefactionem pertinentia problemata facile ſoluſ, ut cur humida putrefeant ſicca aut ignis, & cinis, non putrefeant: cur Medici cum apoſtoma, aut aliquid aliud deducere ad putredinem voſunt cataplaſmata, & mediſca menta, adhibeant humectantia, & calefacientia: Cur concreta, & dura minus putre-

8
Putrefactio
dicitur.

ſcant,

scant, quàm liquida: cur glacies, & alia per frigida non putrescant: Cur hierno tepore, præteritum sereno celo, & flante Boreæ minus, quàm astituo res putrescant: Cur quæ putrescunt initio humidiora, in fine secciora fiunt: Cur quæ feruent, aut valde calida sunt, non putrescant: cur quæ fluunt, vt flumina, minus putredini obnoxia sint, quàm quæ manent, vt aquæ stagnantes, & palustres. Cur maiora, & densiora difficilior, miuora, & minorafacilior putrescant: Cur in vniuersum humida, & calida tantum putredinem contrahant.

358 Sed duplex distinguenda est putrefactio. Vna presè dicta, & perfecta supra ab Aristote. definita, quæ extractione humidi calidi naturalis substantialiter tãdem rem mutat: altera latè dicta, & imperfecta, quæ dupliciter adhuc sumi potest; vel pro putrefactione presè dicta, nõdum tamen absoluta, sed tendè ad suam perfectionem, seu vt magis propriè loquamur, pro alteratione præuia putrefactioni presè dictæ: vel pro alteratione, non quidem præuia putrefactioni presè dictæ, seu non habente ex se consequentem putrefactionem presè dictam, remouente tamen aliquo modo rem a suo statu naturali.

Ac putrefactio, quidem presè dicta, vel etiam latè dicta sumpta primo modo conuenit tantum mistis: non autem elementis puris, aut impuris: putrefactio autem latè dicta sumpta secundo modo conuenit etiam elementis, sed impuris, vno tamè excepto igne.

359 Explicata generatione, & corruptione misti in communi rectè Aristot. 4. Meteor. sum. 1. c. 3. incipit explicare passiones quasdam, quæ misto in suo esse iam constituto conueniunt: ac primùm illas, quæ a duobus qualitatibus actiuis, concoctionis scilicet, quæ a calore, & concoctionem, quæ a frigore proueniunt. Concoctio rectè ibidem definitur, perfectio à naturali, & proprio calido ex oppositis passiuis, hæc autem sunt propria vnicuique materia: Dicitur (perfectio) vt significetur ea, quæ concoquantur omnia aliquo modo perfici, vel in se, vel saltem in ordine ad aliquid aliud: & hoc adhuc dupliciter, vel accidentaliter, s. vel substantialiter; sicut duplex est concoctio altera, quæ res mutatur tantum accidentaliter altera, quæ substantialiter. Df de inde (a proprio, & naturali calido) vt intelligamus ad concoctionem efficiendam, et

per accidens concurrere possint multa, per se concurrere non solum calore, & quidem proprio, & naturalem, vel rei quæ concoquitur, vt accidit in fructibus, qui a propria forma, & calore illi consequente paulatim gignuntur ad maturitatem: vel eius, ad quod res, quæ cõcoquitur, pertinet, vt aliquid ipsius, & quidè intrinsicè, vt accidit in viuentibus, & animalibus in quibus alimentum intra ipsa susceptum, & in ipsorum substantiã per nutritionem vertendum cõcoquitur a calore ipsorum proprio, & naturali: & si utroque modo simul cum calore proprio, & naturali cõcurrere etiam potest calor extrinsecus intrinsicè adiuuans si quis tamen illa verba (a proprio, & naturali calido) quod non incommodè possessita intelligat; vt non efficientem, sed formalem concoctionis causam importent, & sensus sit, concoctionem esse perfectionem, quæ ut à forma constituitur à proprio, & naturali calido, vt a materia verò ab oppositis passiuis, de quibus mox; consequenter per calorem proprium, & naturalem, intelligat oportet semper proprium, & naturalem rei, quæ concoquitur: licet in concoctionibus substantialibus hæc forma accidentalis caloris sumenda sit radicaliter pro ipsa forma substantiali, vnde huiusmodi calor naturaliter prouenit. Dicitur denique (ex oppositis passiuis) quæ Aristot. ipse declarat esse propriam vnicuique (intellige, cui conueniat concoctio) materiam, hoc est frigidum, humidum, & siccum, ad quæ, vt ad materiam se habet concoquens calor.

360 Sic intellecta concoctionis definitione, conuenit omni concoctioni non artificiali, sed naturali siue accidentali, siue substantiali, quæ concoctionis diuisione explicat Aristot. cum docet aliquibus concoctionibus finem esse naturam, quæ a diuisiua materia, & substantiã naturalis autem finem esse, ut humidum tale, ac tantum fiat, hoc est accidentaliter tantum mutetur secundum qualitatem, & quantitatem, cum autem ibidem addit, quæ concoquantur crassius, & calidiora reddi, per (crassius) non intelligitur maius, aut solidius, seu densius, sed spissius, ac velint pinguius ex eo proueniens, quod humidum cum sicco melius temperatum, & permixtum, ideoque partes magis homogeneas hæret (calidius) verò, non quod virtualiter est calidius, sed quod actualiter, & quidem calore proprio, idque per se loquendo. Conuenit autem concoctio

iam explicata, tum mistis, & quidem maxime propriè viuentibus, in quibus euidentius calor concoquens reperitur tum elementis, sed impuris, seu permixtis, non autem puris.

361 Ex his intelligitur etiam quid sit inconcoctio concoctionis opposita, quæ ab Aristot. loco citato rectè definitur esse imperfectio propter indigentiam propriæ caliditatis, quam imperfectioem explicat statim esse oppositorum passiuorum, quæ sunt vnicuique (intellige cui conueniat in concoctio), natura materia, hoc est calidum, humidum, & sicum. Indigentiam autem propriæ caliditatis explicat esse frigiditatem, quam ob imperfectioem appellat nomine priuatiu, licet sit quid positiuum vt alio loco diximus.

362 Concoctionis tres ab Aristot. species 4. Meteor. c. 3. supra citato, rectè constituntur, Maturatio, Elixatio, Assatio: Incoctionis item tres, Cruditas, Inquinatio, Tostio: quarum omnium nomina non eodem modo, idest non vnicuocè, sed analogicè iis, quibus tribuuntur, conuenire dicuntur: tum concoctionis, & inconcoctionis species omnes cap. 4. rectè definiuntur. Maturatio, quæ est prima concoctionis species, definitur concoctio alimenti in his, quæ circa fructum: per fructum autem nõ intelligit Aristot. id, quod Latini communiter fructum appellant, nempe quod à plantis ad usum accommodatum produciuntur, & semen intra se continet: sed intelligit semen in illo contentum: per id vero, quod est circa fructum, quod ipse vocat, intelligit id, quod ad usum aptum est; & intra se semen completur. Rectè deinde monet, primò, tunc fructus esse perfectè maturos, cum semina in ipsis inclusa possunt efficere tale alterum, quale sunt ipsi fructus: tum translatione, idest analogia quadam etiam alia dici maturationem tubercula, pituitam, & huiusmodi. Est autem, inquit, tuberculeorum, & pituitæ, & talium maturatio a naturali calido inexistens humidi concoctio. Denique ex spirituosis, seu statuosis, & acris aquæ, & ex aqueis terrea, & ex tenuibus semper effusiora. (intellige modo supra explicato) fieri per maturatioem.

363 Cruditas, quæ prima est inconcoctionis species maturatiõni opposita, definitur inconcoctio alimenti in eo, quod circa fructum, quam Aristote. rectè ait conuenire

spirituosis, aut aqueis, aut ex utrisque constitutis, & oriri ex caloris naturalis defectu, & incomensuratione ad humidum maturandum. Aduertit tamen nullum humidum posse sine sicco maturari, quæ causa est, vt aqua non incrassetur. Sed extremum monet etiam cruditatem, sicut, & maturationem dici multis modis, hoc est analogicè, & consequenter etiam vrinas, egestiones, destillationes crudas dici, cum non sunt victæ a calore, neque consistunt. Immo addit longè procedentibus. hoc est magis adhuc latè, cruda dici siccitè, lac & alia, quæ cum a calore immutari, & consistentia reddi possint, id passa non sunt.

364 Elixatio, quæ secunda est concoctionis species definitur concoctio a naturali caliditate humida inexistens interminati in humido: idest concoctio humoris interminati in humido existetis proueniens à calore humido: quam rectè Aristot. docet conuenire spirituosis, aut aquis, rectè etiam notat elixa esse sicciora, quam assa, & humida tantum elixari, & quidem humida non quacunq; humiditate, sed tali, quæ vinci, idest extrahi, a calido humido possit. quo fit, vt nec lapides, nec ligna quæmnis aliquid habeant humiditatis, elixentur. Analogicè etiam non solum aurum, & signum, & alia eiusmodi elixari dicuntur, aurum quidem, quatenus ab eo Scorria, lignum autem quatenus ab eo humiditas calore separatur, sed etiam humida quædam, vt lac, & mustum, quatenus eorundem sapor a calore extrinseco mutatur in aliam formam, idest in alium saporem.

365 Inquinatio, seu imperfecta elixatio, Græcè *πυλωσις*, quæ est secunda concoctionis species opposita elixationi definitur, inconcoctio eius interminati, hoc est humidi, quod est in corpore propter defectum caliditatis, quæ in humido, quod circũ

Quem defectum rectè Aristoteles ait esse cum frigiditate, a quæ per alium morum, qui scilicet non est calefactio, sed frigefactio, seu remissio caloris, docet repelli calorem, qui deberet concoquere, sed non potest, vel propter excessum frigoris in eo humido, in quo ipse est, vel propter excessum, qui est in eo, quod concoquendum est; intellige, sicut hic excessus sit frigoris, siue humiditatis, quæ a calore extrahi non possit. rectè etiam docet inquinata, seu imperfectè elixa duricia esse, quam elixa.

Assa-

31
Maturatio.

Elixatio.

34
Inquinatio.33
Cruditatis.

366 Affatio, quæ tertia est concoctio- nis species definitur concoctio a caliditate sicca, & aliena. In qua definitione Arist. vel definiuit tanquam notiozem affationem tantum artificialem, quæ sine dubio fit a caliditate, vel definiuit quidem affationem naturalem: sed per caliditatem alienam; significauit caliditatem efficien- tem affationis, quam idcirco alienam dixit; quia est aliena, & non propria eius, quod affatur, licet sit propria, & non aliena ei, quod affat affatione naturali: verbi gratia, animali. rectè etiam Arist. ibidem docet affationem, & elixationem esse operationes artis, ijs tamen similes alias, sed inordinatas fieri a natura, & in exem- plum elixationis naturalis affert concoctio- nem alimentij in corpore animalis: nec minus rectè in exemplum affationis naturalis afferunt alij concoctionem ali- menti factam in ijs, qui calore sicco ab- undant, vt sunt valde biliosi; alij concoctio- nem, quæ fit ab ætate iuueni- li, & senescente; alij concoctio- nem, qua nutriuntur, & restaurantur ossa, nerui, alique partes siccores.

367 Tostio, seu imperfecta affatio Græcè τράνη, quæ est tertia in concoctio- nis species opposita affationi, non aliter ibidem, definitur, quam per causas. dicitur enim accidere, aut propter paucitatem ex terioris ignis, aut propter multitudinem aquæ (id est humidæ, & aquosæ substantiæ) quæ in ea est, quod affatur. Itaque intelli- genda est esse in concoctio ex causis al- iatis.

Non solum autem concoctiones, & conse- quenter etiam incoctiones subsistantias ab accidentibus, sed etiam tam sub- stantiales inter se, quando sunt ad diuersas species substantias, quam accidentales inter se, si mutantur formaliter, vt sunt a tali efficiente, & ad tale terminum acciden- tale, qui est causa accidentalis diuerso- rum specie accidentium, vt saporum, odo- rum, &c. differunt essentialiter: licet acciden- tales sumptæ secundum se, vt solum di- cunt talem complexionem primarum qua- litatum, differant tantum secundum magis, & minus.

368 Hisque ad concoctio- nem, & incoctio- nem pertinent explicatis, transit Arist. eodem 4 Meteor. ad explicandas alias misti- am in suo esse constituto pas- siones a qualitatibus passiuis, humiditate scilicet, & siccitate provenientes, quas non

nam hic perfecti longum esset, uideret qui uolet apud Arist. ipsum, & interpre- tes poterit. Illud hic omittendum non ui- detur mista perfecta inanimata omnia re- cte ab Arist. Meteor. cap. ultimo reuocari ad fossilia, & metallica, quæ licet sub fossilibus aliquando comprehendantur, quatenus ipsa etiam è terra fodiendo ex- ruiunt, ibi tamen a fossilibus distinguntur: ab alijs uero ad quatuor genera, hoc est terram, succum, concretum lapidem, & metalla. Terra appellatur non simplex ter- ra elementum, sed mistum fossile, quod Arist. per puluerem coloratum significa- uit, & cuius proprium est, vt aqua madefa- ctum molliatur, & manu perinde, ac lutu subigatur. Differunt autem hæc terre inter se coloribus, odoribus, saporibus, aliisque differentijs: & celebres inter eas sunt Lem- niæ, & Samniæ. Succus concretus uocatur fossile, quod madefactum non molliatur, sed liquecat, aut si molliatur, ualde tamè a terra differat, vel pinguedine, vel mate- ria, qua constat; & vel est macer, vt Sal, nitrum, alumen, chrysolita, atramentum futurium; vel pingue, vt sulphur, bitumen auripigmentum, landaracha, & similia; quibus communiter conuenit, vt sint sic- ca; & subdura. Lapidem dicuntur, qui sunt illiquabiles, qui enim ob materiam metal- licam, quam continent, illiquabiles sunt, ad metalla potius, quam ad lapides pertinet. Sunt autem lapidum quattuor genera, qui- dam proprium nomen habent, sed tamen com- muni lapidis nomine appellantur, vt magnes, artites, hæmatites; alij pretiosio- res dicuntur gemmæ, alij marmora, alij saxa communia. Metalla denique, est interdum latè sumptæ, extendantur etiam ad fossilia supradicta, ab Aristot. tamen loco citato appellantur ea tantum. fossilia, quæ, vel fusilia, vel ductilia sunt.

369 Metalli species quot sint, non satis constat. Alij sex numerant, aurum, argen- tum, æs, ferum, plumbum album, & plumbum nigrum: reiciunt autem ab enumera- tione primò argentum uiuum, seu hydrargi- rum, quod inter succos concretos repo- nunt. Secundò stannum (atquæ in mistum quoddam ex argento, & plumbò nigro. Tertio electrum, quod certum est esse mis- tum ex auro, & argento. Quarto plumbum cinereum, quod sub nigro, & albo esse pre- hendunt. Quintò orichalcum, quod natu- rum ne sit, licet, ignoratur, cum non nisi

37
Fossilia,
& metal-
lica, ut
terra, suc-
cus con-
cretus, la-
pides, &
metalla.

37

37

37
Metalli
species.

fati-

factitium, ex ære ſcilicet, vitri puluere, & calaminaris lapidis tinctura conſtatum reperitur. Alij addunt argentum viuum, & plumbum cinereum. Alij vnicam ponunt plumbi ſpeciem, ſed addunt argentum viuum, & ſtannum; atque ita ſeptem volūt eſſe metalli ſpecies; quas Aſtologi quidā, inter quos etiam Tycho in epistoſis dicunt ſeptem planetis, & ſeptem præcipuis humani corporis membris reſpondere: aurum Soli, & cœpi: argentum Lunæ, & cerebror: æs, ſeu curdi: Veneri, & renibus: ferrum Marti, & felli: plumbum Saturno, & Spleni: argentum viuum Mercurio, & pulmōni Stannum Ioui, & iecori: ſed hæc plus ſubtilitatis habent, quæ veritatis. Illud verò procul omnino a veritate abeſt, quod quidam dixerunt, metalla omnia acciden taliter tantum inter ſe diſſere, aliaq; omnia niſi prius euentur, aut aliter impediā tur, in aurum tandem mutari, atque ita vnicam eſſe metalli ſpeciem.

370 Caterum ſiquis metallorum diuifionem ab Ariſt. allatam in fuſilia, & ductilia, ſi mulque ſeptem metalli ſpecies ſupra enumeratas, inter quas eſt argentum viuum, quod nec fuſile propriè, nec ductile eſt, cueri velit, fuſilia late accipiat oportet, ita, vt ad ea etiam extendantur, quæ in exhalatione calore ſolui, & ruruſ frigore in propriam formam reduci poſſunt, quod argento etiam viuo conuenit. Eadem autè ab Ariſt. facta metallorum diuiſio ita intelligenda eſt; vt fuſilia dicantur illa, quæ faciliſ fundi, quam duci, ſeu percuſſa dilatari; ductilia verò illa, quæ facilius duci, ſeu percuſſa dilatari, quam fundi poſſunt. Illa autem facilius funduntur, quam ducuntur quæ ſunt magis terrea, vt ferrum; quod licet in mediocrem ignem coniectum faciliſ molleſcat, & in omnem formam ducatur, nõ poteſt tamè in tenuiſſimas bracteoſas duci, at fundi vehementiſſimo igne poteſt. Illa verò facilius ducuntur, quam funduntur, quæ magis aquea ſunt, ſed ita, vt humor Lentorem quendam, & firmam cũ ſiccio temperationem obtineat, vt aurum, quod quoniam hæc maxime habet, maxime in Laminas, bracteoſas, folia, & ſila tenuiſſima ductibile eſt, poſt aurum verò argentum, deinde, æs, & ferrum, tum plumbum, & ſtannum.

375 Materiam horum miſtorum reſcè docet Ariſt. 3. Meteor. c. vii. ſupra citato eſſe exhalationem, & vaporem, exhalationem quidem foſſilium, vaporem verò m-

tallorum, intellige ex prædominio, nec ab Ariſt. ſententia diſſere cenſendi ſunt alij, qui metallorum materiam aiunt eſſe terram aqua permixtam. Alchimiztæ autè, qui metallorum materiam contendunt eſſe ſulphur, & argentum viuum, audiendi non ſunt. locus eorumdem miſtorum generationi deſtinatus eſt terræ gremium, aliquando quidem prope ſuperficiem, aliquando autem infra quingentos, aut etiam multo plures paſſus, vt certa profunditatis meſura ſtatui non poſſit Forma eorumdem nõ eſt anima, neque enim foſſilia, aut metalla vlla viuunt, ſed quæ dicitur forma miſti efficiens quod fit ſatis ſupra explicatum eſt, vbi de concurſu elementorum ad miſta Finis coincidit cum eorum vſibus, eſſe ſcilicet, & proprietatibus, inter quas omnibus his miſtis conueniens eſt grauitas ob materiam aqueam, & terream, quæ quanto ſpiffior, & compactior eſt, tanto maiorem habet grauitatem: atque hæc cauſa eſt, vt aurum ſit

inter omnia metalla grauiſſimum. non omnibus autem his miſtis, ſed plerique conueniens eſt foſſilitas

ob ſiccum terreum prædominans, ſicut quædam liquida ſunt ob humidum aqueum prædominans. ſolis verò metallis conueniens eſt, quod ſimul ſint, & fuſilia, & ductilia modo; ſupra explicata

ob cauſas ibidem alitatas.

19
Fuſilia,
& ductilia.

20
Miſtorum
perſectio
ſum.

*Corpus animatum, &
Anima in Com-
muni.*

Cap. XVII.

372

Cientia de corpore animato comprehendit in Aristotel. decem libros de historia, quattuor de partibus, vnum de incessu, alterum de motu, quinque de

generatione item animalium, duos de plantis, tres de anima, & libellos, qui parua naturalia dicuntur. Libri tamen de historia historico ferè, vt in scriptio indicat, non autem scientifico modo procedunt, ad alios tamen scientificos de animalibus libros disponunt, ac preparant. Sic autem hi de corpore animato libri secundum doctrinæ ordinem sunt disponendi, vt primò ponatur libri de historia. Secundò libri de partibus Tertio libellus de incessu. Quarto libri de anima. Quintò parua naturalia ad quæ pertinet etiam libellus de motu animalium. Sextò libri de Generatione animalium Septimò libri de plantis cuiuscumque sint. itaque secundum doctrinæ ordinem prius de corpore animato, seu organico, quam de anima, cuius est organum, nobis etiam hic breuiter agendum est. Nò est tamen animus omnia, quæ de partibus corporis organici dici possent, & ab anatomicis in corpore humano suè tractantur, hic persequi: sed eas tantum eius partes, quæ maiore aliqua indigere videntur explanatione, breuissimè attingere, idque in corpore humano; ex quo, quæ de aliorum corporum organico partibus dici possent, proportionaliter erunt intelligenda.

373 Corpus igitur organico dicitur, quod pluribus inter se diuersis partibus organici, seu instrumenti rationem habentibus constat: & aliquando ita sumitur, vt includat, aliquando ita, vt non includat animam, vt infra. Nomen autem partis corporis organici, interdum latius accipitur, & significat quidquid aliquo modo seipso compo-

nit huiusmodi corpus, atque ita etiam comprehendit sanguinem, & alios humores, de quib. infra: aliquando vero pressius, & ac rectè definitur corpus toti coherens, cògi; vita coniunctum ad illius functionem, vsuque comparatum. Et diuiditur in partem homogeneam, seu dissimilem, vt sunt manus, pes, &c. nomine th partiu homogenearum comprehenditur interdum aliquid reuera heterogenea, quæ tamè, quia non valde dissimilibus partibus constant, primo sensuum aspectu videntur homogenea, cuius modi sunt nerui, venæ, &c. In eo autem a parte distinguitur organum, seu instrumentum, & membrum, quod pars vtrolibet ditorum modorum sumpta respicit totum: organum autem, & membrum respicit operationem: Et organum quidem propriè dicitur pars, quæ operationem aliquam propriam, & integram edit, siue fit pars homogenea siue heterogenea, membrum verò dicitur tantum pars heterogenea propriam item, & integram habens operationem: quod quadruplex est, vnu ex solis homogeneis inter se th diuersis partibus constitutum, ut musculus; alterum ex primis coalescens, ut digitus; tertium ex secundis, vt manus: quartum ex tertius, vt brachium.

374 Partes homogeneæ magis principales decem numerari solent, ossa, cartilagine, ligamenta, membranz, villi, caro, venæ, arteriæ, nerui, tendones, quibus cur humores oculi communitur non adnumerantur, infra suo loco exponetur. Ossa totius corporis quasi bases, & fulcra sunt, & terræ naturam obtinent, multiplicem habent vsum. primus est ad carnes aliasque molliores partes sustinendas: secundus ad aliquarum partium, & totius corporis conformationem, seu figuram: tertius ad motum, in quo pars aliqua stabilis, & immota esse debet, circa quam motus fiat: quartus ad partes quasdam contendas, & muniendas. Ac maiora quidem ossa cauta ferè sunt, tum vt ne nimis grauiam sint, tum ut medullam, qua nutriuntur, ampliore contineant: minora verò solida sunt, ne si caua essent, nimis debilia redderentur: meatus tamen, & cauernulas habent, quibus alimentum suscipiunt. In calidioribus, & fortioribus animalibus duriora, & solidiora sunt, vt in quibusdam animalibus, nullam habere medullam videntur, quia exiguum habent, vt de Leonibus docet Aristotel. 3. de histor. cap 7. Atque vt triplex distinguitur in ossibus saltem gran-

dioribus

1
Scientia
de corpore
et anima
et.

3
Corporis
organici

3
Eiusdem
partes
principales
et.

dioribus pars, prima, quæ, & media, & præcipua est, & totius visus nomen obtinet: Secunda, quæ huic videtur ad nasci, & epiphysis dicitur: Tertia; quæ tuberculi instar ex offe procedit, & apophysis, seu processus appellatur: Ita sui sunt singularum vsus. De multitudine ossium humani corporis, quæ alij 307. aut 317. alij nondum plura esse contendunt, certius pronuntiabit, qui incertam dixerit. non in omnibus tamen animalibus sunt ossa, sed in quibusdam ossium loco fors spiritus, in aliis aliud aliquid proportionale.

375. Cartilago ossi perquam similis est, ita vt ossium extremitas in cartilagine ferè desinere videatur. minus tamen est frigidum, sicca, & dura quam os. Illius vsus primus est ossa, & partes quædam coniungere: secundum faciliorem, fortioremque motum reddere: tertius prohibere, ne partes teneriores ossium duritia lædantur: quartus ossa etiam ipsa cedendo, & extrinsecum impetum eludendo tuerisquantus ossium munere alieubi sunt, vt peculiare interim multarum cartilagineum vsus, quarum alie auditioni, alie odoratiui, alie respirationi, alie deglutioni, alie prehensioni, alie incessui, &c. inseruiunt, omittantur.

376. Ligamentum, seu vinculum, quod quoad substantiam ita se habet ad cartilagineum, vt cartilago ad os, ita est cartilagineum mollior, vt cartilago ipsa mollior est ossi. Eius præcipuus vsus est, quem nomen ipsum indicat, scilicet, & vineire ossa cartilaginibus, ossa ossibus, & cartilagineis cartilaginibus, & consequenter iuuare facilitatem, firmitatemque morus, quasdam etiam partes discriminare, alias continere, & tueri.

377. Membrana, seu tunica frigida itè, & sicca est, sed lata, & densa, contractionè tamen, & extensionem facile admittens; cuius vsus est subditas sibi partes conuelli, vt de tunica, interdum etiam panniculi, & telæ nomen habet. Præcipue membrana, seu meningis sunt duæ illæ, quibus cerebrum obuoluitur: altera crassior, & durior, quæ cranio immediatè subest, & dicitur dura mater: altera tenuior, & mollior, quæ cerebrum immediatè complectitur, & pia mater appellatur. tum illa quæ cor continetur, & alia, quæ intestina, & peritoneum vocant. Sed membrana, quæ cum corpore membranoso, hoc est membrana animalis, confundenda non est, dupliciter su-

mitur, vel præse pro specie iam explicata, vel latè, vt est genus sub se completè partes quascunque corporis ad tegendum institutas, & consequenter tum membranam præse dictam iam explicatam, tum cuticulam, & cutim.

Cuticula, seu summa cutis dicitur, quæ tenuioribus caparum pelliculis similis subiectam sibi cutim, & simul vniuersum corpus ambit. In fetu nondum perfecto non apparet: & densior est quam cutis, vnde est, vt humores aquei, qui a partibus interioribus ad exteriores pelluntur, cuticulæ aliquando adhærescant, & in papulas, seu pustulas, &c. coalescant, eius vsus est cutim tegere, ac fouere, nimium sudorem impedire, rotumque corpus ornare.

Cutis est, quæ cuticulæ immediatè subest, & totum item reliquum corpus contingit: substantia inter carneam, & nerueam media est etiam in cutis, sicut & cuticula aliquo modo transparentis: vnde est, vt humores, quibus imbuitur, colores referat, & pallescat biliofus, nigrescat melancholici, rubescant sanguinei, albescant phlegmatici, & prout variè animus gaudio, metu, verecundia, ira, alijsque perturbationibus afficitur, ita variè immutetur.

378. Villi, seu si bræ exilium filamentorum instar frigida, sicca, & solida, & oblonga sunt, quarum primus, & præcipuus vsus est iuuare motum tum vitalem cordis, & arteriarum, tum animale, seu voluntarium, & spontaneum musculorum tum naturalem attractionis, quæ rectis, retentionis, quæ obliquis, & expulsivis, quæ transversis fibris efficitur. Secundus est carnem firmare.

379. Carnis quattuor distinguuntur genera. Prima est caro præse dicta, quæ sanguinea, ideoque rubicunda, & calida est, cuiusmodi est caro musculorum. Secunda est caro viscerum cordis, pulmonis, iecoris, lienis, renum, spinalis medullæ, &c. quorum omnium caro *naplexia*, hoc est transfusio, seu affusio dicitur, quod ex affuso quasi sanguine coaluisse videatur. Tercia est caro glandulosa, vt mammillarum, &c.

Quarta est caro quibusdam partibus peculiaris, quæ proprium nomen non habet, sed carnea substantia dicitur, & villus insarcit in ventriculo, in intestinis, & alijs partibus. Carnis vsus sunt a frigore, & æstu, alijsque extrinsecus incitantibus ali quas partes defendere, animali mollior

Cuticula

Cutis

Villi

Caro

sub-

substerni, inanitates replere, ornatu mque addere: carnis verò musculorum, etiam motu inferuire.

390 Vena, quæ primo tantum in sensuum aspectu homogenea est, quod de alijs etiam sequentibus partibus, de arteria scilicet, nervo, tendone dicendum est, frigida, & sicca est, & præter communem tunicam, qua singulæ partes conteguntur, & qua ipsa etiam ubi maximè indiget, obvoluitur, propriam habet simplicem, & tenuem tunicam, qua constat, sicut modo excava- tam, rectis instructam villis ad attrahendum, obliquis ad retinendum, transuersis ad propellendum sanguinem in totius corporis alimentum, atque hic est præcipuus venarum usus. quamquam ipsidem tribuitur etiam aliqua vis perficiendi sanguinè, & venis mesenterij vis disponendi chyli, quem attrahunt, ad sanguinem.

391 Arteria, quæ venæ ubique ferè sub- stituitur, eiusdem est temperamenti, & figurae, cuius venæ, sed ab ea differt: tum quod præter communem tunicam, qua ipsa etiam ubi magis indiget, tegitur, duas alias habet proprias, alteram externam rectis, & obliquis quibusdam villis constantem, alteram internam quintuplo ferè crassio- rem paucis rectis, & obliquis, plurimis verò transuersis intertextam: tum quod arteria ad spiritum vitalem deferendum est instituta: quæ cauiata est, ut eius interior tunica tanto crassior ad spiritum vitalem melius continendum, & tam multis transuersis villis instructa sit ad faciliorem eiusdem transmissio- nem, quæ maximè necessaria erat: tum denique quod arteria pulsât, vena non item, licet Aristot. interdum venæ nomen extendens, venam pulsare dicat, sicut alibi arteriam neruum pulsatilem appel- lat.

392 Nervus, qui frigidus item, & sic- cus, oblongus, & rotundus est, ut vena, & ar- teria, sed ferè solidus, ad spiritum animalè deferendum in sensus, & motus gratiam in- stitutus est. Eius duo distinguuntur genera quorum ad sensum destinatur molliores, & breviores sunt: molliores quidem, tum, ut maiorem spiritus animalis copiam ad sensationes necessariam facilius admittent, & deferent: tum ut facilius, quod ad sensat ones opus erant pati possent: breviores verò, ne molles cum sint, si longius pro- cederent, facile rumpentur, aut contunden- tur. Itaque ex anteriore cerebro ad organa tantum in sensuum nobiliorum in ca-

pite sita, ad oculos scilicet, aures, nares, & linguam perueniunt. Qui autem ad motum referuntur, duriores sunt, & lægiores, quippe a medulla spinali per totum corpus dif- fusi sensu tantum tactus omnium maxi- mè materialis vtriusque generis nervis v- titur. Constat autem vtrumque nervi ge- nus triplici parte: externa, quæ dura: me- dia, quæ molli eiusdem cerebri membra- næ: & intima, quæ eiusdem cerebri substã- tiæ respôdet: ut non immeritò nervus par- uum cerebrum ad quibusdã appellatus vi- deatur. atque, ut septem neruorum paria seu coniugationes ex cerebro, ita alia triginta præcipue, & in quibusdam etiam animalibus plures ex spinali medulla ex- tra cranium prodeunt emergentes nume- rantur, quas meum non puto hic descri- bere.

393 Tendo, siue ex ligamento, & ner- uo constat, siue a ligamento affusa tantum carnis permissione, & vsu differat, quod li- gamentum tantum vinciat, tendo etiam moueat, siue sit diuersæ ab vtriusque natu- ræ: certè à nervo magis quam a ligamento differt, & ut chorda, quo etiam nomine ad quibusdam appellatur, musculos cum offi- bus, & inter se ossa colligat: atque ut mus- culi, quibus utrinque inferitur ossa quæ- que ossibus coniuncta sunt, moueat, iuuat, & tensus scilicet, & extendit membra, inde tendonis, seu tendinis nomen putatur inue- nisse. Est autem musculus, seu lacertus (ut hoc obiter hic indicetur) pars heteroge- nea, tendone, fibris, carne, uenis, arteriis, neruis contexta ad spontaneum motum ed- dendum instituta: cuiusmodi partes par- tim similis, partim dissimilis formæ in cor- pore humano ab alijs 405. ab alijs 529. nu- merantur: ab alijs non sine causa certò nu- merari non posse dicuntur.

394 Partes uerò minus principales sũt sanguis, flaua bilis, atra bilis, pituita, spiri- tus, adeps, medulla, lac, semen, pili, ungues dentes, &c. & excrementa.

Sanguis dupliciter sumitur. Primò pro- toto illo corpore fluído, quod venis defer- tur, & quatuor primariis humoribus, hoc est sanguine flaua bili, atra bili, & pituita constat. Secundò pro humore, qui in prædi- cta quattuor humorum venis contentorũ enumeratione sanguinis nomen retinet. Quocũque autem sumatur natura humidus est, & in corpore calidus: sed primo modo acceptus extra corpus spiritibus, & tenuio- ribus partibus, quæ euaporant, destitutus

O frigi-

11
Vena

33
Arteria

14
Nervus

15
Tendo.

16
Corporis
organici
partes mi-
nus prin-
cipales.
17
Sanguis.

frigida est. & sic intelligendus videtur Aristoteles secundo de part. Animal. capiendo.

18
F. 424
b. 14.

Flaua bilis, calida, & secca est, colore ru-
beo, seu flauescente, vnde, & nomen habet,
intendum tamen admistione ferolis humi-
ditatis luteo, & pallido, sapore amaro,
propter nimiam coctionem, & triplex dis-
tinguitur. Prima dicitur alimentitia, &
sanguinis priori modo supradicto accepti
pars est Secunda dicitur excrementitia na-
turalis, & est illa, quæ a iccore seceritur
ad folliculum fellis, & hæc vtraque
suos habet vsus. Tertia dicitur excre-
mentitia innaturalis, & in vitellinam
porraceam, & ruginosam, & caruleam diui-
ditur.

19
F. 424
b. 14.

Atra bilis, seu melancholia, quæ frigida,
& secca est crassa, & grauis, atrii coloris. ex
quo nomen accepit. saporis acris, & acidi,
triplex item distinguitur: quarum prima
dicitur alimentitia, quæ per venas sangui-
ni mista fertur Secunda dicitur excremen-
titia naturalis, quæ ex iccore ad splenem
traicitur, & hæc vtraque ad multa vsus
est. Tertia est excrementitia innaturalis,
quæ in multas à Medicis distingui-
tur.

20
F. 424
b. 14.

Pituita frigida humida, & viscosa est,
frigidoque, & humido maxime tempore
abundat, colore albo est, sapore sepe insi-
pido, ob figus, humoremque nimium, &
imperfectè concoctum, quæ item triplex
est. Prima est alimentitia venis una cum
sanguine contenta. Secunda innaturalis,
quæ in venis ex prima gignitur: & duplex
est: altera acida, quæ ex prima, modicum,
quo prædita est, calorem amittente; altera
salsa, quæ ex prima putrescente oritur.
Tertia est excrementitia extra venas, &
præcipue in cerebro, & ventriculo consi-
stens, & à Medicis in multas species distri-
buitur.

21
F. 424
b. 14.

395 Rectè autem dicuntur prædicti
quattuor humores elementis, anni tempo-
ribus, & atibus, & regionibus respondere. re-
ctè etiam quattuor temperationum, seu cõ-
plexionum, & quattuor prima morborum
genera iuxta eõdem quattuor humores
constituuntur. Non rectè tamen sanitas in
sola proportione, seu debita temperatione
morbus verò in sola improportione, seu in-
temperie prædictorum humorum consiste-
re dicitur. Est autem sanitas in communi
(vt hic quæ de illa nobis dicenda sunt ex-
pediamus): temperatio, & constitutio debi-

ta, & naturalis partium omnium animalis
necessaria ad proprias operationes perfec-
tè exercenda: in orbis verò intemperies,
aut cõstitutio indebita, & innaturalis partium,
vel partis alicuius eiusdem, quæ sit,
vt proprias operationes exercere non pos-
sit, aut non nisi imperfectè possit. Hinc tri-
plex distinguitur morborum genus tem-
perationis, compositionis, unitatis. Tempe-
rationis morbi pertinent ad partes homo-
geneas, & in vnius, aut duarum primarum
qualitatum super alias excessu, aut defe-
ctu consistunt. Et sic quattuor distinguan-
tur genera morborum, simplicium ex u-
nius primæ qualitatis excessu, aut defe-
ctu, & quattuor compositorum ex duarum
primarum qualitatum excessu aut defe-
ctu. Compositionis morbi spectant ad par-
tes heterogeneas, & in quattuor species di-
uiduntur: quarum prima pertinet ad figu-
ram, altera ad quantitatem, tertia ad nu-
merum, quarta ad situm membrorum, &
partium homogenearum; in quibus omni-
bus, & singulis, potest esse excessus, aut de-
fectus. Unitatis denique morbi in sola con-
tinui dissolutione consistunt, vt in incisio-
ne nerui, fractione ossis, & Dispositio au-
tem inter sanitatem, & morbum media,
quæ a quibusdam neutra dicitur, sub di-
uersa ratione admitti, & reijci pos-
test.

396 Spiritus, de quo hic loquimur, cor-
pus est tenuissimum uapori persimile,
oculorum ob tutum effugiens, non naturæ
cælestis, vt quidam ex Aristot. 2. de Genera-
tione Animal. c. 13. male deducunt, sed
ex defecato sanguine generatur, ad actio-
nes vitales corporeas apriffimum instru-
mentum, & diuidi solet in innatum, & in-
fluentem; spiritus innatus, qui etiam in-
situs, ingenuus, & complautatus dici solet,
appellatur ille, qui in vnaquaque parte vi-
uente in ipsa eius generatione a gerante
producur; sine quo pars huiusmodi ani-
mari, & aptum animæ instrumentum esse
non posset. Sed hic potius est calor, quæ spi-
ritus supradictus. Spiritus influens, seu ad-
uentus dicitur, quia præcipuo aliquo
membro in reliquis corporis partes ad spi-
ritus innati conseruationem, & perfectionem,
& ad actuum vitalium exercitacionem
assidue influit: atque adæquatè diuiditur
in vitalem, & animaleam. Vitalis dicitur,
qui in corde gignitur, & ab eius sinistro si-
nu per arterias in totum corpus diffusum
tur Animalis dicitur, qui in cerebro con-

tinetur,

intestinis separantur, tenuiori, & puriori chyli parte in iecur attracta: alia secundum concoctionis, quæ fit in iccore, nempe serosa humiditas, quæ ex iccore ad renes, & inde ad vrinæ vesicam fertur: itemque flava bilis, quæ ad folliculum fellis, & atra, quæ ad splenem deuehitur: alia tertiæ concoctionis, quæ fit, ubi sanguis, vel per venarum poros, exsudans, vel per extremitates venarum, quæ villares dicuntur, elaborans in partium viuæ tum poros attractus concrefcit, illiq; paulatim agglutinatur, & per substantialem conuersionem assimilatur: cuiusmodi excrementa sunt, tum pili vngues, & alia cum illis supra enumerata; tum vapores, qui per cutis poros exhalant, & sudores, qui naturaliter per cutim effluunt ex aquosa sanguinis parte; tum alia quæ per aures, oculos, aliasque corporis partes erumpunt. Partia tamen, quæ ex cerebro effluit, tum ex prima, tum ex secunda, & tertia concoctione delatis ad cerebrum fumis, & poribusque generari possunt.

402. Aliarum corporis organici, hoc est animæ quasi domicilii partium, heterogenearum scilicet, quæ in caput, thoracem, ventrem, & artus, quibus brachia, & manus, crura, & pedes continentur, commode diuiduntur, ex plicatione, partim anatomis relicta, partim etiam infra suis locis, sicuti opus erit, quæ tum opus erit indicata, ad animæ ipsius contemplationem accedamus. De anima scripti, & inscripti sunt celeberrimi Aristot. libri, quorum subiectum attributionis, cum alij corpus animatum in communi, alij animatum in continui, tum in particulari secundum suas species esse velint, ita cõsiliari possunt, ut utrique sub diuersa ratione rectè sentiant, modo auctores prima sententiæ loquantur de subiecto attributionis eorû librorum adæquato sumpto s'põsitione simplicis, nõ autem absoluta: auctores vero posterioris sententiæ loquantur de subiecto attributionis eorum librorum adæquato, sumpto s'põsitione absoluta includente non omnes omnino species animæ actiua, sed tantum uegetatiuam, sensitiuam, & ratiuaalem.

403. Et si autem omnis anima sit vitæ, & omne animatum sit viuens, non tamen e conuerso, omnis uita est anima, nec omne viuens est animatum. Anima propriè dicitur id, quo animata primò, & præcipuè differunt ab inanimatis, vel ut loquitur b. Th.

p. p. q. 75. art. 1. primum principium vitæ ipsius, quæ apud nos viuunt. Animatum uero dicitur compositum ex corpore, & anima. Vita propriè, & præse dicitur principium primum, & consequenter substantiale operationum vitalium, quæ ex 2. de Anima t. 13. sunt quadruplicis generis, primum est intelligere, sub quo comprehenditur etiã uelle: secundum sentire: tertium mouere se motu locali: quartum uti alimento (intelligit uelle: secundum dicto (itemque recipere augmentum, & decrementum, (intelligit item propriè dictum) latius, & minus propriè sumitur interdum vitæ nomen pro ipsius operationibus vitalibus. interdum pro duratione, & permanentia principij operationis vitalium, quod fit in anima, in corpore: interdum etiam pro principio extrinsecò dante, aut conseruante vitam quocunq; ex prædictis modis sumptam. Viuens autem in tota sua amplitudine dicitur, quod habet vitam, & complectitur sub se plantas, animalia, Angelos, & Deum. Quod si vita sit anima, erit viuens præsum acceptum, quod in prædicamento substantiæ post substantiam, & corpus collocatur, & nihil aliud est, quàm corpus animatum. Solent uero animata, & uiuentia omnia ab inanimatis, & non uiuentibus ita communitè distingi: quod animata, & uiuentia possunt mouere se: plasi inanimata, & non uiuentia non item. Sed ut hoc discrimen uerum sit, ita intelligendum est, ut animata, & uiuentia in suo statu naturali constituta possint mouere se ipsa ad suum bonum, & quidem motu latissimè sumpto, ut comprehendit sub se quamcumque etiam operationem immmanentem, quam res in suo statu naturali constituta elicere possit: siue huiusmodi operatio distinguatur realiter, seu a parte rei a potentia, & primo principio, seu uita substantialiter sumpta, a qua elicitur: siue non distinguatur realiter, seu a parte rei, sed formaliter, seu virtualiter tantum.

404. Ex Aristot. 2. de anima quinque colliguntur animæ definitiones. Prima ex tex. 4. anima est substantia sicut forma corporis naturalis potentia vitam habentis. Secunda ex tex. 6. anima est actus primus corporis naturalis potentia vitam habentis. cui definitioni aliqui addunt etiam uerba sequentia, tale autem quod utique sit instrumentale, quæ rectè, nec ne addantur, infra patebit. Tertia ex tex. 7. anima est primus actus corporis naturalis instrumẽ-

talis.

30
 Animam
 de anima
 inuolu

31
 Anima,
 & anima
 summa
 & minima

32
 Animam
 sicut.

talitatis. Quarta ex tex. 18 anima est principium vegetandi, sentiendi, cogitandi, & movendi. Quinta ex tex. 4 anima est id, quo vivimus, & sentimus, & movemur, & intellegimus primum. Atque in tribus primis, quæ tamen ad unam reducuntur, explicatur tantum ratio animæ in communi in duabus autem posteris, quæ item ad unam revocatur, explicatur ratione propria animarum aliquo modo in particulari. In prima igitur definitione anima dicitur forma Græcè ψυχή, seu actus, Græcè εἶναι, si quærum vocem priore usus est Aristo tex. 4. posteriore tex. sequentibus, non sine causa, sed quia vidit, vocem εἶναι, si quæ proprie significat perfectionem, seu complementum intrinsecum rei, aptiorem esse ad exprimens naturam animæ, quæ est perfectio, & complementum intrinsecum, & essentialē animatæ, quàm vocem ψυχή, quæ à veteribus usurpabatur etiam ad significandas formas abstractas, & ideas, quæ sunt ideato extrinsecæ, absolute tamen et formæ nomen animæ cōvenit. Dicitur deinde (primus) ut significetur, animam non esse actum secundum, qui est operatio, sed primum simpliciter, qui est substantia, vnde tanquàm à primo principio, & radice provenit actus secundus, seu operatio. Denique dicitur (corporis naturalis potentia vitam habentis, vel organici, seu instrumentalis) ut intelligatur, animam non esse actum primum quemcunque, sed talem, qui sit actus corporis naturalis, &c. particula tamen (naturalis) non est simpliciter necessaria, licet faciat ad maiorem aliquam explanationem: particula verò (potentia vitam habentis) tripliciter sumi potest: Primum pro corpore ultimo disposito ad formam, quæ sit vita substantialis, hoc est principium, & radix prima operationum vitalium, quæ tamen nondum habeat: secundo pro corpore habente actu vitam substantialem, & ultimo disposito ad vitam accidentalem, seu operationem vitalem, quæ tamen nondum habeat: tertio pro corpore habente actum vitam tum substantialem, tum accidentalem, & consequenter potentiam ad utramque, non tamen priuatam suo actu. Et iisdem tribus ac præcipue duobus prioribus modis sumi etiam potest particula (organici, seu instrumentalis) quæ quid sit supra dictum est, melius tamen sumitur secundo modo. Utralibet autem prædictarum particularum, hoc est (potentia vitam habentis) vel (organici, seu instrumentalis) suffi-

cit ad definitionem, æque non solum bona, sed essentialis est, modo particula (primus) sumatur specificatiue; nec negandum est per secundam probari aliquo modo primum.

405 In qua, quod dicitur animam esse actum primum corporis organici, ita intellegendum est; ut omnis anima sit secundum suam substantiam actus totius corporis organici, seu omnium partium exercentium aliquam operationem vitalem, non autem aliquis tantum determinata partis: licet nullo anima sit in singulari corporis organici partibus secundum omnes suas operationes, secundum id, quod dicitur ex parte corporis, nec in omnibus quæ primò operantur: sed sit aliqua pars præcipua, quæ ceteræ pendunt in operando; & in hoc sensu dici possit, animam residere præcipue in aliqua determinata parte. Dicitur supra, seu omnium partium exercentium aliquam operationem vitalem, quia aliam animam non est actus, & consequenter alie non sunt animatæ. Ac partes quidem principales supra enumeratæ, hoc est ossa, cartilaginee, ligamenta, membranae, fibrae, caro, vena, arteria, nervi, & tendones sunt animatæ. ossa tamen, quorum nomine hic dentes non comprehendimus, non sentiunt. Inter cartilagineas quædam tantum, ut palpebrarum, inter ligamenta etiam quædam tantum, ut frenum linguæ sentia prædicta videtur. Inter membranas cutis sentit, enticula nec sentit, nec viuit. Inter carnes cerebrula, & ferè etiam, hepar, lien, pulmones sensu destituuntur. Vena, & arteria exilius: nervi omnes, licet alii motorij, alij sensorij potius sint, & tendones pleni, & exquisitius sentiunt. Inter partes autem minus principales, nec sanguis aliæque humores, aut spiritus, nec adeps, nec medulla, nec excepta spinali, nec lac, aut semen ut semen (nam semen plantarum quamdiu ijs coheret, viuit non ut semen, sed ut fructus) nec pili, aut unguis animantur. Idem satis certum videtur de vngulis, cornibus, rostris, crustis animalium quorundam, & squamis piscium. De dentibus incerta res videtur probabile tamen est eos vivere, sed non sentire: sicut etiam probabile est eos ab ossibus specie non differre, licet ob quædam discrimina ossium numero sæpè non comprehendantur. Avium quoque pennas, & piscium pinnas satis probabile videtur vivere. Excrementa denique non vivere certum est.

33
Quomo-
do anima
sit alius
partis ce-
pæ ad.

34
De part-
ibus anima
eius quæ
non ab-
sent.

35
Corde
principa-
lis.

406 Inter omnes autem animalis perfecti partes, quorum anima est actus, cor absolute loquendo principatum obtinet. Quod tamen dici solet, cor primum omnium in partium formari, non ita intelligendum est, quasi cordis formatio penitus ab solnatur antequam reliqua membra incoherentur: sed ita ut primum incohetur ex Arist. & aliorum autoritate, quamvis neque hoc satis certum sit, & ualde probabile videatur, cor, hepar, & cerebrum in tribus illis bullis, quæ primis conceptionis diebus in genitrici obseruantur, imo, & reliquas saltem precipuas partes in filamentis, quæ per eisdem dies simul cum bullis illis apparent, initium simul capere; tamen si improbabile non sit prius perfici cor, quam alias partes. Quod item dicitur, cor primum viuere, & vltimum mori, non ita accipiendum est quasi cor aliquando solum ab anima informetur, cum reliqua membra nondum, aut non amplius informantur: sed ita ut cor primum viuat vita accidentali, id est vitaliter operetur. quod manifestum est de operationibus animalis, quæ sunt dependentes a spiritibus in eius corde genitis, ut sunt omnes operationes factus paulo postquam in editus: de operationibus autem factus in vterono ita constat, an verum sit, & si non sit improbable post animationem illud propter excellentem calorem primum omnium incipere in se conuertere alimentum, & nutriri, atque auergeri & vltimum moriatur morte opposita vitæ accidentali prædictæ, id est definit vitaliter operari.

36
Partes
corporis
organici
quales.

407 Debent autem partes omnes corporis organici, cuius anima est actus, esse mixtæ, & continuæ inter se ratione materiæ, saltem ex aliqua parte: quædam etiam heterogeneæ substantialiter, ita ut quamuis in nullo compositio substantiali, & consequenter nec in animato tot dentur formæ substantiales, quot sunt prædicata illius essentialia, quorum unum quodque sumatur ab una forma substantiali distincta ab aliis: in composito tamen animato præter animam, quæ est forma totalis, seu informans subiectum totale, dentur etiam alie formæ substantiales particulares essentialiter inter se diuerse, cuiusmodi sunt forma carnis, forma ossis, &c. Non tamen anima ipsa in partibus corporis heterogeneis est heterogenea, sed unius, eiusdemque rationis essentialis, quamuis aliquam diuersitatem accidentalem, non eius-

37
Forma
substan-
tiales par-
tiales.

dem tamen in omnibus animabus rationis possit admittere.

408 Eadem anima in communitate metæ se reë diuiditur in vegetatiuam, sensitiuam, & rationalem: reë tamen etiam, & in plura, & in pauciora membra diuidi potest. Nec in vno, eodemque animato datur simul, aut successiue plusquam vna anima. Atque ut omnis anima materialis, seu educta de potentia materiæ est diuisibilis, tamen si non semper ita, ut partes diuisæ diuiserisse possint, ut in insectis: ita anima rationalis est indiuisibilis, ac tota in toto corpore, & tota in qualibet eius parte viuente.

409 Potentiæ animæ in communitate præter pro omni eo, sine quo anima non potest exire in actum secundum, distinguuntur ab anima realiter incomplete, tanquam includens ab inclusio: sumpta autem pro eo præcisè, quod dicunt in anima, nec inter se, nec ab anima distinguuntur, nisi formaliter, seu virtualiter: specificantur uero, seu essentialiter constituntur, & distinguuntur immediate per ordinem ad actus, mediate per ordinem ad obiecta, non tamen per accidens, aut materialia, sed per se, & formalia, & quidem non inadæquate, sed adæquate, si sermo sit de potentiis non inadæquate, sed adæquate sumptis. Illud autem obiectum per se formale, & adæquatum alicuius potentiæ, quod est per se attingibile ab actu illius potentiæ, & medio actu a potentiâ, seu quod est per se terminatiuum actus illius potentiæ, & medio actu potentiæ, ita ut in illud totum actus illius potentiæ, & medio actu potentiæ ferri possit, extra illud non possit. Verum illa ratio secundum quod obiectum est per se attingibile, seu terminatiuum modo dicto, v. g. ratio colorati, & lucidi, quæ est per se attingibilis a visione, & media uisione a potentia uisua, seu terminatiua uisionis, & media uisione potentiæ uisive modo dicto, sumi potest dupliciter. Primò ut ratio colorati, & lucidi est: hæc ratio licet possit dici formalis, quatenus illam formaliter attingit, per ordinem ad illa diuingitur potentia uisua a multis alijs potentis, quæ ratione colorati, & lucidi formaliter attingere non possunt: hæc ratio formalis quæ, non sub qua, & consequenter per ordinem ad illam non distinguuntur potentia uisua ab omnibus alijs. Secundò, ut ratio per se attingibilis, seu terminatiua potentiæ uisive modo dicto, & sic est ratio formalis sub qua, seu per ordinem ad quod distinguuntur

38
Anima
diuisi-

39
Eadem
in vno
moro non
ita.

40
Eiusdem
diuisio

41
Potentiæ
animæ
distinguitur.

42
Eiusdem
specificatio.

43
Eiusdem
specificatio.

poten-

potentia visiva ab omnibus aliis. Idemque proportionaliter dico de aliis.

40 Hinc recte deducas, nec potentias animæ vegetatiuæ in nobis esse eiuſdem ſpeciei, cum potentijs, animæ vegetatiuæ in plantis, aut brutis, nec potentias ſenſitiuas cum ſenſitiuis in brutis. Idemque recte conſequenter inferas de actibus harum potentiarum in homine immanentibus præſe dictis comparatis cum actibus immanentibus præſe dictis earundem potentiarum in brutis, ſi huiusmodi actus ſumantur ſecundum id præſe, quod dicunt in anima: ſi autem ſermo ſit, vel de actibus earundem potentiarum ſimmanentibus præſe dictis ſumptis ſecundum id, quod dicunt, ſeu ſupponunt in corpore, vel de actibus immanentibus latè dictis, vel denique de actibus tranſeuntibus ſpectatis non formaliter, vt ſunt a tali, vel tali potentia, ſed materialiter,

vt res quædam ſunt, aliqui ſunt eiuſdem, aliqui diuerſæ ſpeciei in nobis, & in alijs animatis. Denique actus potentiarum

organicarum, ſi quidem ſint immanentes præſe dicti, cuiusmodi ſunt ſenſationes omnes ſumptæ formaliter, recipiuntur in anima, ſi immanentes latè dicti, recipiuntur in corpore.

Anima vegetatiua.

Cap. XVIII.

ANIMA vegetatiua rectè ab Ariſtot. defini- tur 1. de Anima. tex. 48. illis verbis. Quare huiusmodi animæ principium potentia eſt talis, vt cõferuet habens ipſam, ſe-

cundum quod eſt huiusmodi. In qua definitione per animæ principium, hoc eſt anima omnium primam, intelligit animam vegetatiuam, quam expreſſe appellat prima tex 34 quod tamen non ita intelligendum eſt, quæſi anima vegetatiua ſecundum ſuam ſubſtantiam præcedat ſenſitiuam, & rationale: ſed ita vt præcedat ſecundum operationes. Ait deinde illam eſſe potentiam, quo nomine illam appellat etiam textu proximè citato; quia conſiderat illam non præſe, vt dat corpori eſſe animatum, ſed vt dat illi tale eſſe, quod ſit principium operationum vitalium, quæ in animato anima vegetatiua cernuntur. Et hanc potentiam docet eſſe talem vt cõferuet habens ipſam, id eſt animatum, qua tenus huiusmodi, id eſt quatenus animatum: quod facit anima vegetatiua per nutritionem, per quam alimentum in ſubſtantiam animati conuertens, eiuſdemque ſubſtantia partes deperditas reparans, vt infra, illud conſeruat. Clarius anima vegetatiua definiiri poteſt, quæ eſt principium primæ nutritionis, & augmentationis.

412 Huius animæ tres communiter, & rectè diſtinguuntur potentia principales, nutritiua, augmentatiua, & generatiua: motamen ſumatur, non vt anima vegetatiua præſe eſt, ſed ſecundum omnem gradum, quem dicit ſupra ſpecies inſimas, vt ſæpè ſumit ſolet: quatuor vero miniſtrates, quæ illi, vt anima vegetatiua præſe eſt, cõueniunt, attrahitiua, quæ præter alia ex parte corporis includit etiam qualitatem ſingulis partibus inſitam, qua alimentum in intimos partis alendæ poros attrahatur, retentiua, concoctiua, & expulſiua. ad quas alia omnes miniſtrates, quæ præterea diſtingui poſſunt, reuocantur.

1
Anima vegetatiua definitio.

2
Eiuſdem potentia principia.

41
Eiuſdem
ea ſumit
actum
in nobis
de brutis
ca.

Poten-

3
Potentia
vegetativa

Potentia autem, quæ a Medicis vitalis dicitur, quod ad vitam conſervandam ordinatur, non eſt diſtincta a potentia conſeſtrice, & diſtributrice ſpirituum, quibus pulſus cordis, arteriarum, & cerebri efficitur, & potentia motiva aliorum membrorum, quæ ad reſpirationem concurrunt: ac proinde non eſt vna potentia in corde reſcens, cuius actus ſunt conſectio, & diſtributio ſpirituum, pulſus cordis, arteriarum, & cerebri, & reſpiratio, ſed multiplex: tantumque ab eſt, ut inter præcipuas animæ vegetatiuæ potentias numeranda ſit, ut nec pertineat ad animam vegetatiuam, ut vegetatiua eſt, ſed tantum ad vegetatiuam talem, hoc eſt nobiliorem, quam ſit anima plantarum & identificatam cum anima ſenſitiua non quacumque, ſed perfectiore, aut etiam cum rationali: & conſequenter non inferuiat tantum operationibus animæ vegetatiuæ, qua eum identificatus, hoc eſt nutritioni, & ſed etiam ſenſationibus, motui locali, & in nobis etiam intellectioni, &c.

3
Pulſus.

§ 413. Sed locus poſtulat, ut de pulſu, & reſpiratione, quorum facta mentio eſt, aliquid dicatur. Pulſus dicitur duplex. motus tum cordis, tum arteriarum, tum etiam cerebri in prioribus ſinibus, & non nihil in medio, quorum vnus dicitur diaſtole, ſeu dilatatio, & eleuatio, alter ſiſtole, ſeu conſtrictio, & depreſſio. cuius cauſa efficiens non eſt potentia vitalis ſupra reſerata, ſed principalis quidem eſt anima, inſtrumentalis autem eleuationis quidem eſt ſpiritus vitalis, qui natiuo ſertiore rareſcens, & intumefcens eleuat, & dilatât cor, arterias, & cerebrum in iſis, quos dixi ſinibus: depreſſio autem motus ipſe cordis, arteriarum, & cerebri ad ſuum ſtatum, & ſitum naturalem redeuntem, ac proinde incluſum ſpirituum addeſtantum, & reſtringentiâ perpetua quadam viciffitudine. Talis autem eſt inter cordis, & arteriarum pulſum conſenſio, ut dum cor deprimitur, & conſequenter ſiniſtri illius ſinus oriſcitum, quo ſpiritus vitalis in arterias effunditur, aperitur, arteria eleuatur, ad quod etiam moles ipſa, & cepis ſpiritus inſtuentis aliquid præfertim prope cor, conſertit: contra dum cor eleuatur, & oriſcitum illud occluditur, arteriæ concidunt, ſequæ ad ſuum ſtatum, & ſitum naturalem reducant. Falſum tamé eſt dilatato corde ſpirituum in arteriis contentum, reuertit in cor, compreſſo verò relabi in arteriâs. Falſum etiam ſpirituum nutriti aere, nec probable videtur aere ſenſibi-

li vilo ductu in cor ingredi, aut villos ex corde fumofos, fulginoſoſque vapores vna cum aere reiſcendos generari. Finis pulſus quod ad motum dilatationis attinet, in corde eſt, ſpiritus vitalis in arterias effuſio: in arteriis, & cerebro eſt tum noui ſpiritus faſcilior admiſſio, tum ſpiritus ipſius melior conſeruatio, & in corpus partim per vaſorum poros, partim per arteriarum capillarum extremitates diſfuſio. Eſt autem pulſus motus omnino naturalis, non voluntarius.

4
Reſpiratio

§ 414. Reſpiratio dicitur motus item duplex ex inſpiratione, qua accipitur aer, & expiratione, qua redditur, conſians. In eo auté reſpiratio, quam Graeci ἀναπνοή vocant, per inſpirationem, ſeu tranſpirationem, quam ſidem ἀναπνοή appellant, diſtinguitur, quod illa ſit, cum aer per os, aut nares, hæc cum per corporis poros admittitur, & emittitur: Ac reſpiratione quidem ea indigent animalia, quorum vehementior: per inſpirationem autem quadam contenta ſunt, quorum languidiſſor eſt calor. Efficiens reſpirationis cauſa principalis eſt anima, inſtrumentalis multa cõplectitur, præcipue pulmones, qui ſpiritu inſtact alperæ arteriæ ramos, quibus ſcatent, deducunt, & aere ad impediendum vacuum attrahunt, ruruſque ad ſtatum, & ſitum ſuum naturalem redeunt, attractum aere extendunt, vtrumque motum diaphragmate quoque adiuuante. Finis reſpirationis eſt refrigeratio caloris præſertim cordis ad calorem ipſum, vitam que conſeruandam neceſſaria. Eſt autem reſpiratio motus partim naturalis, partim voluntarius, quatenus pro arbitrio variari poteſt: neque illud hic inter pulſum, & reſpirationem diſcrimen tacendum eſt; quod in ſextu, dum ahuc matris vtero cõtiuetur, pulſus aliquis eſt, ſaltem in arteriis, & ſi nõ ſpiritu generato in corde factus ipſius, qui nõ niſi paulo poſt eſt editus, ſpiritu in corde gignit; ſed a matre per vmbilicales arterias accepto, reſpiratio omnino nulla eſt.

§ 415. Sed vt ad animæ vegetatiuæ potentias reuertamur, earum omnium obiectum, ſub diuerſa tamen ratione, eſt alimentum. quod vt ſubſtantia in partem viuentis conuertenda, ad nutritionem: vt quantum quod viuenti additum reddit illud maſus, ad augmentatiuam: vt materia denique ſeminis, ad generatiuam pertinet. Sed præſertim vt ad ſolam nutritiuam ſpectat, recté deſinitur eſſe, quod poteſt in viuentis ſubſtantiam ab ipſo et viuente conuer-

5
Potentia
vna
anima
vegetativa
ob
iectum, ſeu
alimentum

ti, eiusdemque partes substantiales deperditas restaurare. Et sic sumptum alimentum est cuiusmodi, vt eo videlicet omnia, que sunt animata, & mortalia indigeant, & necessario debeat esse substantia, non tñ simpliciter, & purum elementum, sed aliquo tandem modo perfectè, aut imperfectè mistum. non quodlibet tamen mistum potest esse alimentum, sed illud tantum, cuius qualitates a viuente qualitatibus vincit, & substantia in viuente substantiam transmutari possit. cuiusmodi auri etiam aliqui in perexiguis ramenta, & pulueres redactum posse esse verosimile est. Nec repugnat idem respectu diuersorum simul esse venenum, alimentum, & medicamentum: nec animal alimento, alia, quam per os, via, accepto, ad aliquod tempus sustentari. Ac licet solus sanguis sumptus pro tota massa venis contenta primario ordinatus sit a natura ad nutriendum: non tamen solus sanguis siue sumptus, vt dictum est, siue sumptus, ut ab aliis tribus primariis humoribus in prædicta massa permixtis distinguitur, est nutrimentum omnium partium animalium sanguineorum.

416 Præcipuum potentie nutritiue organum in animalibus sanguineis non rectè statuitur esse illud, quod est organum generandi sanguinis: neq; hoc rectè illud esse dicitur, quod est principium venarum per quas sanguis defertur. Generatur igitur sanguis venosus in hepate, sed a corde perficitur. Venæ tamen neque ab hepate, neque a corde, neque ab ulla alia corporis parte ducunt primam originem tamquam à materia ex qua, aut ab efficiente: licet rectè dicatur habere principium, non quidem primæ originis, seu formationis, sed perfectionis a corde, tam ut ab efficiente, tñ vt a fine: rectè etiam venæ, que sanguine ex hepate ad alias corporis partes deferunt, dici possunt oriri ex hepate, vt ex termino à quo, sicut illæ, que chylum ex ventriculo, & intestinis ad hepar deferunt, dici possunt oriri ex illis partibus, ut item à termino à quo: Si quæ autem sint, quæ, & chylum ad hepar, & sanguinem ex hepate ad alias partes deferunt, non potius hinc, quam inde, sed sub diuersa ratione, & hinc, & inde, vt a termino à quo, dici possunt originem ducere. Atque hoc idem, quod de venis dictum est, intelligi proportionaliter debet de arteriis, quæ a corde, & nervis, qui a cerebro, aut corde oriri dici solent. Præcipuum au-

tem potentie nutritiue organum, si quod assignandum sit, cor potius, quam hepar, aliudue membrum assignandum est.

417 Verùm non potest potentia nutritiua per vllum organum in alimentum agere, nisi illud habeat præsens, ad quod ordinatur et fames, & sitis, quibus viuens ad querendum alimentum iucitatur. Fames rectè ab Arist. s. de Anima text. 88. definitur appetitus calidi, & sicci: Si quidè calor naturalis qui ad cibum in ventriculo concoquendum ab omnibus circumpositis ventriculo partibus concurret, cū nō habet cibū, in quē agat, in ipsum ventriculū agit, illūq; cibi qualitatibus minimè réperatū, ac pœpue illius os, vehemèter calefacit, exsiccat, astrigit, & corrugat: vnde tristis illa oritur sensus, seu molestia, & dolor, quo famelicus vexantur: ad quē tñ illud et concurret, qd ventriculū cibū, & chylū vacui partes in se cōdidit, & constrinxit, & a venis chylū exiētib; conue lluntur, ex prædicto aut dolore cōsequitur cibi, qui moderate calidus, et siccus esse dēt, appetitus, in quo cōsistit fames naturalis, de qua Arist. loquitur p̄terq; alia; quattuor distinguuntur fames innaturales quarū prima dē fames imaginaria, seu gulosa, q̄ non est appetitus alimenti, sed lapidis. Secūda dē fames artificialis, q̄ est appetitus ortus ex edulij; & cetos; quæ sua armonia ventriculū mordicantes, molestia illud afficiunt, & incitant ad appetitū cibi, quo hmoi molestia sedetur: & dē artificialij; quia imitatur naturalē, vt ars natura m Tertia dē canina, & vulgo lupa translata a voracissimis animalibus nomine, quæ quis speret cibū vehemèter appetit: siue ob humorē malignum vehemèter acidū ventriculo tenaciter adhærentē, eūq; villicatē atq; adstringentē: siue ob debilitatē virtutis retentiue secundū dispositionē, q̄ requirit ex parte ventriculū siue ob laxitatē, & humiditatem fundi ventriculū, & omnium intestinorum. siue ob nimium calorem alimentum breui temporis spatio resoluētē. Quarta dē pica, seu malacia, & est appetitus prauū, ac vitiosū cibi ortus ex prauis, & vitiosis humorib; qui ventriculū tunicis infidentes, eisque longa adhesionē suas qualitates communicantes ad similia praua, & vitiosa appetenda excitat: quæ fameliculari rōne s̄; minz grauidæ ob corruptionum mensurorū redundantiā ad se s̄; m̄; precipue, tertiuē mensē vexari solent. Est autē iam formaliter quidē sumpta, ut appetitus, in anima, casualiter vero sumpta,

9
Sanguis
generatur
in hepate
item: et
nervorum
origo

7
FAMES

vt triftis quædam ſenſio, in eadem anima, vs calefactio, exſiccatio, adſtrictio, corrugatio, vellicatio in ventriculo.

418 Sitis ab eodem Ariftotele ibidem rectè definitur appetitus humidus, & frigidus. Per humidum autem intelligendum eſt humidum poculentum, fluxile, & roſcidum, ad differentiã alterius, quod dicitur humidum eſculentum, conſiſtens, & foſidum: & per frigidum, moderatè frigidum. Non eſt tamen ſitis appetitus humidus, & frigidus eodè modo, ſed primario humidus, ſecundario frigidus. Ac licet ad cibi attritionem, tranſmiſſionem, liquationem, permeſionem, & concoctionem, atque ad ſecretionem, & contractionem viſcerum chyli partium ad hepar deferendarum, magis conferat humidum calidum, quàm humidum frigidum: ad ſiccitatis tamen membrorum temperationem, & ad refrigerationem viſcerum, aliarumque corporis partium, magis conducit humidum frigidum, quàm humidum calidum. Diſtinguitur autem etiam ſitis in naturalem à deſinitam, & innaturalem: quæ duplex eſt, altera gluſa, per quam ſolus ſapor in potu appetitur, altera morboſa ex variis orta morbis, de quibus medicis. Atque vt formaliter appetitus, & cauſaliter, ſenſatio quædam eſt, etiam ipſa eſt in anima: ſecundum materiam tamen, quod dicit in corpore, hoc eſt ſecundum calefactionem, exſiccationem, contractionemque partium non eſt tantum in ventriculo, ſed etiam in oſophago, faucibus, palato, lingua, aliſque oris partibus, in ſano, & in pulmonibus. Ex quibus facile intelligas, cur difficilius ſitum, quàm ſanem ſeramus: Cur timentes, & tormenta ſubituri, & Epileſa, morbo ſcilicet frigido, laborantes, & hydropici ſitiant. Cur pueri magis famem, quàm ſitim ſentiant: iuuenes plus ſitiant, quàm pueri: ſenes ſerè pluſquam iuuenes bibant: Cur aqua magis, quàm vinum præſertim generoſum ſitim extinguat: Cur ſitis in febrili aliquando potu ſedetur, aliquando ſecus, &c.

419 Aquis potentie nutritiue eſt nutritio præſe, & propriè dicta, duplex cui in eſt nutritio, altera latè, & impropriè dicta quæ nihil aliud eſt, quàm actio, qua agens inanimatum producens ſibi ſimile, illudque ſibi continuans conferatur: quo modo ignis nutriti dicitur ex ligno, aliaue materia, quam in ignem conuerſit, eam ſibi adiungendo: altera præſe, & propriè di-

cta, quæ vt concomitanter ſub una ratione eſt mutatio, ſub alia paſſio: ita formaliter eſt actio, qua viuens alimentum intra ſe ſuſceptum, concoctura, diſtributum, & ſibi agglutinatum, in ſuam ſubſtantiam conuertit, & partes eiufdem ſue ſubſtantie deperditas reparat. quæ ſuis abſtrahendo etiam ab hac reparatione conſequeretur, adz quata nutritionis eſſentia conſiſtat. quæ tamen neceſſariò attingit etiam animam, vt vnitur materiæ. Ad eam multæ requiruntur præcedentes actiones, ſed inſigniores in animalibus perfectis ſunt octo. Prima in ore vbi cibus atteritur. Secunda in oſophago, ſeu gula, qua cibus motu linguæ detrufus in ventriculum trahitur. Tertia in ventriculo, vbi cibus concoquitur, & in chylum conuertitur. Quarta in inteſtino, in quibus puriores chyli partes craſſiores, & facibus ſeparantur: ſex autem in ieſtina numerantur, cum ventriculo tamen, & inter ſe vno ducta continua, extorſus, ſeu duodenū, iejunum, ileon, cæcum, colon, & rectum, ſeu alius. ex quibus tria priora, quæ graciliora ſunt, maiore chyli partem, tria poſteriora, quæ craſſiora ſunt, ſeces ſerè tantum continent. Quinta in venis meſaraicis, ſeu meſenteraicis, per quas tenuiores, & puriores chyli partes ad hepar ſeruntur. Sexta in hepate, vbi ex prædictis chyli partibus gignitur ſanguis, vt ſupra dictum eſt. Septima in trunco, & ramis venæ cavae, in quibus ſanguis ſpirituum vitalium in corde, & arteriis contentorum calore magis etiam purificatur. Octaua in extremitatibus, venaarum, quæ dicuntur capellares, & ad poros membrorum, vbi ex ſanguine ſunt, quæ dicuntur ſecundæ humiditates, & quatuor diſtinguntur: quarum prima ſanguinis robore in candoreã uertens commune ſecudæ humiditatis retinet nomen, altera ros, tertia cambrium, vltima gluten appellatur. Ex his tamen octo, dux tantum ſunt mutationes ſubſtantiales: una, quæ in ventriculo, altera quæ in hepate ſit, quibus accedit in membrorum poris (quæ licet ſenſibiles nõ ſint, negari tamen non poſſunt) tertia, quæ eſt ipſa nutritio.

420 Altera ex principalibus animæ vegetatiue potentis eſt augmentatiua, de cuius obiecto, & organo, quæ dici poſſunt, ex dictis de obiecto, & organo potentie nutritiue patet. Eius actus eſt augmentatiue præſe, & propriè dicta; duplex enim eſt augmentatio, altera latè, & impropriè dicta, quæ nihil aliud eſt ſquam additio rei

quantæ

30
Potentia,
organum,
ſubſtantia,
augmentatiue
actio

quantè inanimatè præsertim si sit eiusdem rationis cum illa, cui additur: quo modo à quam alia addita aqua augeri dicimus: alia tera præse, & propriè dicta, quæ non secus ac nutritio concomitantè sub vna ratione est mutatio, sub alia passio: formaliter autem est actio, qua viuens per alimentum intra se susceptum, concoctum, distributum, sibi agglutinatum, & in suam substantiam conuersum, reddit suam quantitatem maiorem, quam esset, vt mutatio, seu motus definitur ab Aristotele s. Physicorum tex. 15. tum augmentatio, tum diminutio illis verbis: qui verò (motus scilicet) secundum quantitatem est, secundum commune quidem innominatus est, secundum autem vtrumque augmentatio, & diminutio: id quod, qui in perfectam magnitudinem (intellige acquirendam a viuentè mó supra dicto) augmentatio: qui verò ex hac, diminutio definitur etiam potest augmentatio quidem, in mutatio viuentis à minori ad maiorem quantitatem facta ab ipso viuente modo supradictis: diminutio verò mutatio viuentis à maiori ad maiorem quantitatem facta non ab ipso viuente per se loquendo, sed à calore siue intrinseco, siue extrinseco partes quantas resolvente. Vt actio definitur item tum augmentatio tum diminutio ab eodem Aristotele primo de Generatione tex. 3. in hunc modum: augmentatio est existentis magnitudinis additamentum: (intellige factum a viuente modo supradictis) diminutio autem minorationem, (intellige item factam modo supra explicatam) & definitur etiam potest augmentatio quidem actio, qua maior, diminutio verò qua minor redditur quantitas viuentis, quam esset, modis supra explanatis. Vnde patet etiam quomodo vtraque definitur, vt passio. Atque ex his colligere licet augmentatiorem quomodocumque sumptam in suo esse non includere dilatationem potius viuentis factam ad recipiendum alimentum maius, quam fuerit substantia deperdita, nec additionem alimenti, seu substantia factam a viuente, nec extensionem aliam distinctam ab extensione quantitatis, qua viuens fit maius, quam esset.

422 Cum autem quaeritur, an augmentatio sit cõtinua, multiplex esse potest quaestiois sensus. Primo an sit perpetua, & sic legatur. Secundo an duret per totam vitam, & sic etiam negatur, rectè scilicet tribus in tota vita distinctis ætibus, incrementi, consistentiæ, & decrementi, Tertio an sit fi-

ne interruptione saltem per totam ætatem incrementi, & sic etiam negatur. denique an quando sic sit continua, id est successiua, & non interrupta, & sic affirmatur, licet nõ semper sit vniuersalis. Sed præter continuitatem rectè Aristot. 1. de Generatione tex. 25. ad 43. tres affert præcipuas augmentatiõnis conditiones quarum prima est, vt eius, quod augetur, quæcunque pars augetur. vbi uomine partis intelligenda est pars sensibilis ex eiusdem Aristotelis doctrina ibid. tex. 35. secunda est, vt augetur adueniente aliquo extrinseco. tertia vt id, quod augetur, maneat idem ante, & post auentionem; quæ conditio ita intelligenda est, vt non maneat ante, & post auentionem, (& idem proportionaliter dico de nutritionis de qua eadem esse potest difficultas) multoque minus per totam vitam idem numero viuens inuariatum: simpliciter tamen per totam vitam maneat idem numero viuens.

422 Atque vt per se loquendo partes viuentis sensibiles omnes simul augetur: ita per accidens interdum fit, vt aliqua pars non crescat crescentibus aliis. ratio autem cur viuens magis in longum, quam in latum, aut in profundum augetur, est partim, quia initio formationis maiorem habet longitudinem, quam latitudinem, aut profunditatem, ac deinceps proportione liter augetur: partim quia calor quo nutritio, & augmentatio efficitur natura sua semper fursum potius quantum potest, quam aut in latum aut in profundum fertur. Quædam etiam videre est in locis haud apricis, vt in atriiis arbores parum in latum aut profundum diffusas natura duce in maximam se altitudinem tollere, quia frigus aeris ambientis refugium, & calorem solis superne tantum directè lucentis exquirunt. Fit tamen interdum, vt a liquod viuens in latum potius crescat, partim ob poros in latum potius directos, partim ob aliquod impedimentum, quo accretio in longum prohibetur: vt si partes superiores sicciores sint, &c.

423 De termino augmentationis viuentium, atque adeo quantitatis rerum omnium naturalium, quæ licet diuersæ sint quaestiones, rectè tamen coniungi solent, & ad quarum explicationem rectè distinguuntur quatuor illi termini, maximum quod sit, maximum quod non, minimum quod sit, minimum quod non; quorum duo priores dicuntur termini magnitudinis, alter in-

Terminus
augmentati
onis viuentiu,
& quantitatis ve
rum natu
ralium.

ponantur in eodem loco, seu spatio præcise: sed alia naturaliter possibilis, & necessaria, quæ duæ plura sue partes quantæ extenſionis localiter per condensatiouem alterius ex dictis modis factâ ponantur in minori loco, seu spatio, quam antea essent.

415 Ex quibus intelligere possis. Primo supponitur, quod quantitas sit accidens physicum realiter distinctum ab oib. aliis, de quo agendum est libro tertio, nec in rarefactione præcise, & proprie dicta acquiri, nec in condensatione illi opposita de p. d. quâritatè ullâ, eaq; est naturaliter inherens, & incorruptibilis, & materia cognata: supposito aut, quod quâtitas nõ sit accidens physicum distinctum ab oib. aliis, sed identificatum. c. reb. quantis, de quo agendum est eodẽ libro, in rarefactione, præcise, & proprie dicta, p. se acquiri quâtitatè caloris, & deperdi frigoris, quod fit per calorem, sed nihil per se acquiri, aut deperdi, quod fit per motum localem: In condensatione uero illi opposita est contrarium p. se deperdi quâtitatè caloris, & acquiri frigoris, quod fit p. frigus, sed nihil p. se deperdi, aut acquiri, quod fit p. motum localem, quod quid sit de distinctione, aut indistinctione reali quâtitatis a reb. quâritis, in rarefactione præcise, & proprie dicta quocumq; facta s. p. acquiri maiore impenetrabilitate in condensatione uero illi opposita deperdi, & quid est successus ad successione rarefactionis, & condensationis: particularitatem materiae, & formam materialium in materia existentium ex calore, uel frigore, aut motu locali affectu determinatiõne, & quasi electrice ad hoc, ut hæc potius, quæ alia distrahantur, aut conspiciantur, & consequenter acquirant, aut amittant impenetrabilitatem uel est contrarium, in solâ eam primam referri possit, sed de impenetrabilitate plura libro tertio, ubi de quantitate. Tertio rarefactionis, & condensationis præcise, & proprie dictas heri tunc secundum ocs partes sensibiles, ut proportionabiliter sunt augmentatiõ, & diminutiõ: licet in aliis illæ ab his ualde differant. Quarto rarefactionis, & condensationis, & consequenter raritatis, & densitatis dari non possint; qui naturaliter excedi non possint: licet per absolutam Dei potentiam possint. Quinto iuxta præcisa intelligendum esse An. Prædic. c. de qual. ubi spiritus dicitur, inquit, eo, quod partes sibi ipsis propinquæ sint; rarum uero eo quod distent a se inuicem, & 4. *Physicæ* text. 84. ubi magnitudo, inquit, et paruitas sensibilis molis non insuper accipiente aliquid materia extenditur sed quia materia est potentia utriusque :

quare est idem densum, & rarum, & una materia ipsorum est, & 8. *Physicæ* text. 55. Vbi densitas, & raritas, inquit, congregatio, & discretio Sexto iuxta præcisa intelligenda uel est illas raritatis, & densitatis definitiones, quæ tamq; ex text. 84. citato collectæ circumscribuntur: raritas est multa quantitas cum pauca materia, seu parua materia sub magnis dimensionibus: contra uero densitas, pauca quâtitas in multa materia seu magna materia sub paruis dimensionibus, ita ut nomine materiae, intelligatur tota entitas capax extenſionis secundum locum nomine uero quantitatibus, & dimensionibus extenſio ipsa prædictæ entitatis secundum locum. Septimo rarum, & densum, ut rarum, & densum in oib. corporibus naturalibus, siue sublimaribus, siue cretibus, eiusdem esse rationis. Octauo idem rarum, & densum sunt diuersa ratione spectare ad diuersa prædicamenta. Non tamen ex iisdem rectè inferas in Sanctissimo Eucharistia: Sacramento accidentia s. p. naturaliter subiecto carnis non posse rari referri, & condensari, quocumq; ad id Deus concurrat, quod Theologorum est explicare.

426 Reliqua ad animam vegetatiuam modo supra explicato pertinetis est potentia generatiua, de cuius subiecto iam supra diximus. Instrumentum eius præcipuum est semen, actus est generatio uiuentis præcise, & proprie dicta, nõ ita quæcunq; sed qua uiuens a uiuente per semen ab illo decisa producit, siue producat, ut eiusdem speciei atomæ, quæ est generatio perfectior, siue in eiusdem genere, quæ est generatio imperfectior, quæ utraque generatio, sed præcipue prior merito ab Aristot. lib. de uita, & Morte ca. 14. dicitur prima participatio: eam calido nutritiuæ anime, & 2. de Anima text. 34. dicitur naturalissimum uiuentis opus, intelligi, illis exceptis quibus idem in indiuiduo conseruatur, atque perficitur. Generatio autem uiuentis, quæ definitur, processio uiuentis a principio uiuente coniuncto in similitudinem naturæ siue numericæ, siue speciei, siue genericæ: ex u. talis processionis, Physicorum fines excedit: intra illos tamen continebitur, si dicatur, processio uiuentis a principio uiuente coniuncto in similitudinem naturæ, uel speciei, uel genericæ: nõ particula (coniunctio) intelligatur de coniunctio ne per formam, per quod a uiuente decilum, uiuens generatur. Sed ut hæc generatio proprie dicatur naturalis, & gloriosa, proprie dicatur pater, & genitum filius requiritur.

13
Potentia
generati-
ua, & ge-
neratio.

præterea, vt generand, & genitum ſint con-
gnitionis, & amoris, ſive ſenſitui, ſive ra-
tionalis capacia. Aiter tamen etiam ſumi-
tur natiuitas pro partu, de quo, vt de conce-
ptione enim antecedente, plura hic dice-
re prudens, volenſque ſuperſedeo. Tantū
addo viuentia, ſi quæ ſint, quæ tantūm ex
putri generentur, ſpecie diſſerre ab ijs, quæ
generantur ex femine: multa tamen eiuldē
ſpeciei generari, & ex putri, & ex ſetimi-
ne.

427 Ad eādē animam vegetatiuam
pertinent etiam vita, non quæcunque, ſed
eius ſolijs propria, & mors illi oppoſita.
Vita enim in communi, nec habet mortem
oppoſitam, nec ad vllam animam perti-
net, vt eius ſolijs propria. Vita verò in
particulari ſumpta pro vita animatorum
tam multiplex ſpecie, & numero eſt, quam
multiplex eſt ſpecie, & numero animarū
quæ proportionaliter dico de morte illi op-
poſita. Tribuitur iſtihilomijus vita anima-
torum, & mors illi oppoſita potius anime
ſeu gradu vegetatiuo, quam alijs, quia
hic eſt velut fundamentum aliorum: et ſi
nulla in eodem animato ſit horum graduū
diſtinctio plūquam formalis, ſeu virtua-
lis. Et in hoc ſenſu rectē definitur vita ex
Ariſt. lib. de vita, & morte ca. 14. in hunc
modum: Vita eſt permanſio nutritiuz ani-
mæ cum calido, & humido. In qua defini-
tione duæ etiam indicantur cauſæ longitu-
dinis, & breuitatis vitæ, quæ ſunt calidum
tum calore inſito, tum etiam calore inſu-
te, in quibz calor inſuens datur, ſed præ-
cipue calore inſito, & humidum, tum radi-
cale, tum alimentitium, ſed præcipue radi-
cale. Merito tamen idem Ariſtoteles libro
de longitudine, & breuitate vitæ cap. 3. in
humido diſtinguit quantum, & quale, in-
telligens per quātum copiam humidi præ-
fertim radicalis, per quale verò temperiæ,
& præcipue copiam caloris prædicto hu-
mido inſiti, quo fiat, vt humidum non ſit
aqueum, & terream, quod eſt facile exſic-
cabile, & congelabile, ſed acreum, pingue,
viſcoſum, tenax, quod non eſt facile exſic-
cabile, & congelabile: atque ex his duob.
potius quale, quàm quantum cauſam vult
eſſe longioris vitæ. Vnde rationem facile
reddas, cur animalia ex ſanguine parum vi-
uant: Cur aquatilia communiter minus vi-
uant, quàm terreſtria: Cur plantæ longio-
ris ſerē ſint vitæ, quam animalia: & alia ad
longitudinem, & breuitatem vitæ ſpectan-
tia probata, vt, quæ corporis conſtitu-

tio, & temperies ſit longior: Diutiusne
in locis calidis, an in frigidis vita protra-
hatur, & ſimilia diſſoluas.

428 Mors, quæ formaliter ſumpta eſt
primatio vitæ, intellige non cuiuſcumque,
ſed, quæ præſerit: ſeu, quod pro eodem
accipitur, ſeparatio anime à corpore quod
informaret, ſive per huiusmodi ſeparationem
corruptatur anima, ſive non: ca uſali-
ter ſumpta, ab Ariſtotele lib. de vita, &
Morte cap. 14. in violentam, & naturalem
diuiditur, & utraque definitur his verbis:
Mors autem, & corruptio, violenta quidē
calidi extinctio, & marcor (corruptio
enim vti que propter ambas has cauſas)
quæ autem ſecundum naturam, eiuldē
huius marceſcētiæ propter temporis lon-
gitudinem facta, & perfectionem. vbi per
calidum, intelligit implicitē etiam hu-
midum, in quo calor inhaeret, & extinctio
quidē reſt: ad calidum, marcorem ve-
rò ad humidum, ſeu calorem in humido:
licet enim hæc duo interdum confundātur
preſæ tamen, & propriè per extinctionem
caloris mori dicitur viuens, quatenus eius
calor ad uitam neceſſarius a contrario cor-
rumpitur: per marcorem autem, quatenus
humidum ad uitam neceſſarium abſumit-
tur, quo deſicit etiam calor illi inſitus
ita deſicit, vt marceſcere dicatur. Itaque
paulo clarius mors naturalis dicitur, cum
diuturnitate temporis tandem calidum, &
humidum ad uitam neceſſarium deſicit:
quam mortem animalibus ſacillimam, ac

doloris expertem eſſe Ariſtoteles ibi-
dem docet: violenta autem cum
prædictum calidum, & hu-
midum adhuc robu-
ſtum, ac validum
à contrario
violē-
ter
corrumpitur. quæ vtraque, vt
in animalibus mors, ita in
plantis ariditas ex Ar.
ibidem appellatur.

Anima Sensitivus.

Cap. XIX.

430

Anima sensitiva dicitur anima, quæ est principium primum sensus; dupliciter aut sumitur sensus ex Aristot. 2. de Anima tex. 53. vno modo pro actu sentiendi, qui dicitur etiam sensatio, seu sensio, & sentire: altero modo pro potentia productiva huiusmodi actus; & utroque modo sumi potest in prædicta animæ sensitivæ definitione, modo sumatur in communi, seu ut sensus alterutro ex prædictis modis est præcisè. De sensibile tamen prius, quam de sensu agendum est. hoc autem ab Aristotele 2. de Anima tex. 63. 64. 65. triplex distinguitur, proprium, commune, & per accidens. Dico autem proprium, inquit Aristot. tex. 63. quod non contingit alio sensu sentiri, & circa quod non contingit decipi. Sensibile commune, & sensibile per accidens non definiuntur ibi ab Arist. sed explicantur exemplis. communis autem inquit tex. 64. motus, quies, numerus, figura, magnitudo: huiusmodi enim nullius sunt propria: sed communia omnibus. &c. Secundum accidens autem, inquit tex. 65. dicitur sensibile, ut si album sit Diaris filius: secundum accidens enim hoc sentit, quonia accidit albo hoc, quod sentit &c. Potest tamen hæc sensibilis divisio reduci ad duo membra, hoc est ad sensibile per se, & sensibile per accidens: sensibile per se dicitur, quod per se terminare sensum, seu sentiri potest; & hoc tunc dicitur proprium, quando ab vno tantum sensu externo sentiri potest: tunc commune, quando ab omnibus, vel a pluribus, sic enim limitatum est ex ipso etiam Aristot. lib. de sensu, & sensibilib. cap. 14. quod idem Aristoteles supra docet, sensibilibus communia esse communia omnibus sensibus: Sensibile verò per accidens dicitur, quod non potest terminare visum, seu sentiri per se, sed tantum per accidens, hoc est per aliud, seu ratione alterius, cui coniungitur. cuiusmodi sensibile est etiam substantia aliqua.

iusmodi sensibile est etiam substantia aliqua.

431 Quod tamen docet Aristoteles supra, circa sensibile proprium non contingere decipi, non ita accipiendum est, quasi non quam omnino id contingat: sed ita, ut iuxta eiusdem Arist. 2. de Anima text. 161. sententiam, circa sensibile proprium raro admodum, & quidem circa rationem eius genericam non nisi in illius applicatione ad hoc vel illud subiectum, vel lectum: circa sensibile per accidens, frequenter: circa sensibile commune, multo frequenter contingat error. Et quia multis Aristoteles ad explendum, quæ essent sensibilibus communia, tantum in exemplum attulerit, non autem etiam statuerit sola esse prædicta quinque, videlicet motum quietem, numerum figuram, & magnitudinem: ad illa tamen, ut præcipua, & notiora reduci a liquo modo possunt reliqua omnia, quæ sunt multo plurasmagis, & prædicta quinque reduci possunt ad multo pauciora. Neque vllum sensibile commune imprimit sensibus propriam speciem: sed solum modificat, seu determinat speciem sensibilibus proprii, si datur: vel si non datur, ut paulo post dicitur, modificat seu determinat ipsum sensibile proprium. Tunc proprium autem, quæ commune sensibile, loquendo de per se existente, seu separato, debet esse quantum: nec vllum dari potest tam paruum sensibile sensuum existentium, quod nullo modo sentiri possit.

432 Peculiaris verò difficultas hæc est an, & quomodo sensibilibus privationes, seu defectus debeat eorum ad sensus applicationis cognoscantur. Cui respondendum breuiter videtur, cognosci quidem sensibilibus privationes, seu defectus prædictos, non tamen a sensu externo aduertite, ut quidam dicunt, se a sensibili non moueri, cum iam moueri deberet, si sensibile esset præsens, seu debite applicatum: sed in nobis, vel ab intellectu, cui semper tribuenda est huiusmodi cognitio; cum per ratiocinationem habetur, ut læpe contingit: vel etiam a sensu communi, cum privationes, seu defectus prædicti sunt præsentes eo modo, quo possunt esse præsentes; vel denique ab aliis sensibilibus interioribus, cum privationes, seu defectus prædicti non sunt ita præsentes: in brutis autem, vel a sensu communi, vel ab aliis sensibus interioribus, proportionaliter, ut in nobis.

Quonia tamen nec intellectus, nec sen-

1
Anima
sensitiva
dicitur.

2
Sensibile
proprium
commune
per acci-
dens.

3
Sensibile
privatio-
nes.

ſus communis percipiunt priuationes, ſeu defectus prædictos præſentes, niſi medio ſenſu externo, minimè tamen moto, aut operante, quatenus cum intellectus, aut ſenſus communis aduertit ſenſum externum non moueri, nec operari, conſequenter cognofcit non eſſe obiectum præſens, ſeu debite applicatum: Idcirco tribuitur huiusmodi cognitio etiam ſenſui externo, non quidem poſſitè, ſed priuatiuè, vt explicatum eſt, concurrenter. Et hoc modo intelligendus eſt Ariſto 2. de Anima tex. 138. ubi docet, nos viſu diſcernere, & tenebras, & lumen, ſed non ſimiliter, & text. 103. & 120. ubi docet, viſum eſſe viſibilis, & inuiſibilis, guſtum guſtabilis, & non guſtabilis, & fic de aliis ſenſibus. quaſi quàm ibidem explicat inuiſibile duobus accipi modis. Primum pro priuatione obiecti viſibilis: Secundò pro ipſo obiecto viſibili quidem, ſed ægre, & non ſine aliqua organi læſione obſcuri obiecti vehementiam, vel paruitatem. Magnum tamen diſcrimen eſt inter modum, quo intellectus, & modum, quo ſenſus etiam communis priuationes percipit, ut ex ijs quæ libro tertio, ubi de ente rationis, dicenda ſunt, intelligitur. De ſenſu interim iatis ſiſdicere, illum non niſi confuſe, & materialiter priuationes obiectorum percipere, quatenus percipit id, quod eſt abſens, & conſequenter non præſens, ſeu non debite applicatum atque adeò non mouens, vt mouet præſens, ſeu debite applicatum, vt contingit exempli cauſa cani alimentum, aut leporem quaerenti.

432 Sed ſenſuum priuationibus reſiſtens, ſenſile ipſum poſituum, vt ſentiatur, neceſſariò aliqua ratione vitiis debet potentie ſenſitiuæ: nullum tamè eſt, quod vniatur potentie ſenſitiuæ externæ per ſpecies ſenſiles intentionales, vt uocant diſtinctas à realibus qualitatibus luminis ſoni, & quibus organa potentiarum ſenſitiuarum externarum aſſiſi debent, ut fiat ſenſatio: nulla enim dantur huiusmodi ſpecies reſpectu ſenſuum exteriorum, vt ex ſingulorum explicatione magis patebit. Itaque vniatur ſenſile potentie ſenſitiuæ externæ quidem, vel per ſe ipſum immediate, nihil obſtante illo axiomate: ſenſibile poſitum ſupra ſenſum nõ facit ſenſationem: de quo infra, vel mediante aliqua qualitate ſenſibiliſe per mediũ propagata: interna uerò, vt infra explicabitur.

434 Quomodoque tamen ſenſibile

potentie ſenſitiuæ vniatur, potentia ſenſitiua reſpectu ſenſationis non eſt tantum actiua, aut tantum paſſiua; ſed & actiua quatenus elicit, & paſſiua quatenus recipit ſenſationem: reſpectu tamen qualitatis ſenſibilis, quæ in ſenſorio externo recipit ab obiecto, eſt tantum paſſiua, modo qualitas huiusmodi ſumatur per modum vnius, alioquin enim vna eius pars in una ſenſorii parte id recepta propagat aliam in alia, vt facit etiam extra ſenſorium. Sed hæc qualitas ſenſibilis, quacumque ſit, nõ concurret ad ſenſationem, neque vt principium totale illius, neque ut principium partiale, ſed ſolum materialiter, ſeu diſpoſitiuè, & tamquam conditio requiſita ex parte organi. An autem eodem modo proportionaliter philoſophandum ſit de phantaſmate necne, infra intelligitur. Interim ex dictis colligi poteſt nullum dari ſenſi agentem ad producendas ſpecies ſenſiles intentionales, quò non dari ſupra diximus: ſenſum uerò producentem ſenſationes poſſe quidem dici agentem reſpectu ſenſationum, non eſſe tamen a parte reſiſtendum a patiente, in quo recipiunt ſenſationes.

De ſenſu comparato ad phantaſmata quid dicendum ſit, infra exponetur. Hæc de ſenſatione, de qua multa iam dicta ſunt duo tantum addiderim. Alterum eſt, nihil repugnare, vnum eundemque ſenſum multa obiecta, tum numero, tum etiam ſpecie diuerſa ad ſuum obiectum adæquatè ſpectata ſimul ſentire ſenſatione, quæ ſub diuerſa rone, & una, & multiplex dici poteſt vna, & quidem, tum realiter, tum formaliter, ſeu virtualiter, ſi adæquate ſumatur multiplex, tum formaliter, ſeu virtualiter numero, vel ſpecie in ordine ad multa obiecta inadæquate numero, vel ſpecie, diſtincta, tum etiam realiter in ordine ad obiecta inadæquate ſpecie diſtincta, quorum vnum ſine alio natura ſua videri poſſit, ſi inadæquate ſumatur. Alterum eſt ſenſationes, non autem ſpecies ullaſ intentionales eſſe illas, quas Ariſt. 2. de Anima tex. 121. appellat formas ſine materia, & tex. 138. ſenſibile ſine materia, quatenus ſunt ſpecies quædam, ſeu imagines expreſſæ obiecti ſenſibilis, carentes tamen materia, & qualitatibus illis materialibus, quas obiectum ſenſibile in ſe habet. Atque hæc de ſenſibus tum externis, tum internis in communi: nunc de iſdem in particulari, ac prius de externis agamus.

7
Potentia
ſenſitiua.

4
Species
ſenſit
intentionales.

Senſus

435 Sensus externi rectè numerantur quinque, Visus, Auditus, Odoratus, Gustus, & Tactus. Atque vt a visu omnium nobilissimo incipiamus, eius obiectum formale est visibile, hoc est id, quod proximè terminatum est visionis, vt tale est, & sub se realiter comprehenditur, tum lumen, tum colorem, & quidem vna cum omnibus sensibilibus communibus, quæ lumen, aut colorem modificat, & determinant, vt supra diximus: loquimur enim hic tantum de visibili per se, non per accidens Aristot. tamen 2. de Anima tex. 66 in illa propositione, visibile enim, quod dicimus est color *Græcè τὸ ὑποκείμενον τὸ λεγόμενον, ἢ τὸ ἐκείνου*, in qua subiectum est (visibile) cui *Græcè* proponitur articulus, τὸ, qui reddit eam vniuersalem, perinde ac si diceretur, omne visibile, refringere videtur (visibile) ad colorem, sed verè extendit etiam ad lumen, tum noctu lucentium, tum aliorum omnium, quod nomine coloris latius accepto, vt sæpe alias comprehendit.

436 Pressius autem sumptus color, vt a puro lumine distinguitur, duplex est, alter permanens quem quidam perfectum colorem appellant quia non pendet ab extrinseco, sed a subiecto in quo est: alter non permanens, seu apparens, quem quidam imperfectum colorem uocant, quia pædet ab extrinseco. Color permanens non est lumen extrinsecum à corpore opaco reflexu, vt quidam voluerunt nullos in tenebris coloris esse perperam affirmantes: sed est qualitas diuersa à lumine naturæ, quæ ab Aristotele dupliciter definitur. Prior definitio est. 1. de Anima tex. 67. illis verbis: Omnis autem (sic enim ex *Græco* legendum est, non omnis enim) color motius est eius, quod est secundum actum, perspicui quæ definitio ab aliis sic assertur: Color est, quod mouet id, quod est actus perspicuum. Posterior est lib. de sensu, & sensib. cap. 3. illis verbis: color vtique erit perspicui in corpore determinati extremitas quæ definitio ab aliis sic exprimitur: Color est extremitas perspicui terminati Atque in priori quidè definitio per (actum perspicuum) intelligitur perspicuum illuminatū, hoc est corpus diaphanum, seu transparentes habens in se lumen, per quod perspicuum constituitur in actū proximo perspicuum, seu diaphanum, & transparentes, per quod scilicet tamquam: per medium possunt alia videri:

sive sit perfectè, tale hoc est habeat tantū rationem mediæ, per quod alia videantur, ipsum verò non sit visibile, vt aer: siue sit imperfectè tale, hoc est habeat rationem, tum mediæ, per quod alia videantur, tum obiecti visibilis, ut aqua, ehyrtallus, vitrum, & similia. Dicitur verò color motius perspicui in actū, id est, illuminati, ut diximus, non quia sit effectiue productiuus, & propagatiuus specierum visibilium intentionaliū per perspicuum prædictū, quas species iam supra exclusimus: sed quia non nisi per perspicuum prædictum est obiectū potentie visuæ. Itaque intelligendus est color esse motius perspicui prædicti non effectiue, sed obiectiue: ut sicut dicitur obiectiue mouere potentiam visivam, quæ videtur: ita dicatur obiectiue mouere medium, per quod videtur, quatenus non nisi medio illo est obiectum potentie, à qua videtur. In posteriore autem definitione per (perspicuum terminatum) intelligitur perspicuum non simpliciter, sed secundum quod, & cum addito sic dictum, hoc est ita ex opacitate habere rationem opacatum, ut vel non possit adhibere rationem mediæ, per quod alia videantur, sed tantum obiecti, quod actū visionis terminet; vel certe ita sit medium, per quod alia videri possunt, vt ipsum etiam actum visionis possit terminare. Et perspicui terminati sic explicati dicitur color esse extremitas, id est, superficialiter, sed causaliter, & quidem in triplici genere causæ, hoc est materialiter, efficienter, & finaliter, quatenus color, qui hac definitione definitur, & non alius est, quam ille, qui accedente solo lumine, statim sit proximè visibilis, est in corpore perspicuo terminato, quod diximus, sumpto secundum superficiem, non autem secundum profundum, & ab eodem sic sumpto producitur, & ad idem item sic sumptum ordinatur. Vt tamen hac definitione comprehendatur etiam color, qui in profundo etiam quorundam corporum imperfectè transparentium cernitur, nomine extremitatis, seu superficiali intelligeda est non solum superficies actualis, seu formalis, sed etiam potentialis, seu virtualis, & equalens. Ex his patet vtramque prædictarū definitionem bonam esse, sed accidentalem, & quidem posteriorem causalem.

337 Idem color permanens in mistis siue perfectis, siue imperfectis non oritur

ex admiffione elementorum , ut præciſe perſpicua, & opaca ſunt; ſeu quod idem eſt, ex perſpicuo terminato, ſeu opacato, vt tale eſt: nec ex admiffione elementorum , vt præciſe habent primas qualitates , ita vt vniuerſaliter conſequatur certum temperamentum primarum qualitarum: ſed in miſtis quidem perfectis, partim ex varia elementorum perſpicuorum , & opacorum inter ſe permiſſione imperfecta antecedente, vt materia , & alteratione, vt efficiente; partim, & præcipue ex ipſa forma ſubſtantiali eorum propria: in miſtis vero imperfectis, in quorum aliquibus omnino concedendum eſt color permanens, ex varia elementorum perſpicuorum , & opacorum inter ſe permiſſione imperfecta, vt materia, & alteratione, vt efficiente.

Sunt autè ex elementis perſpicua ignis, aer, & aqua ſecundum ſe ſpectata: per accidens enim ſape opacatur: opaca vero terra, quæ item per accidens ſape perſpicua ſit in exhalationibus. In elementis puris nullus eſt color. Nec idcirco tamen concedendum eſt terram puram illuminatam ſub aſpectum non cadere. caderet enim ratione luminis, & opacitatis. illud terminantis. Quamuis, ſi penitus opaca eſſet ſine vlla perſpicuitate, non poſſet in ſe lumen recipere, ſed tantum in corpore contiguò, verbi gratia in aere, & conſequenter non poſſet dici illuminata intrinſecè, ſed tantum extrinſecè: ſi vero non penitus opaca eſſet, ſed aliquam licet per exiguam haberet perſpicuitatem, vt habent omnia miſta, etiam, quæ opaciſſima videntur, & ipſam quoque habere probabilius eſt, poſſet lumen in ſe, non quidem in ſola ſuperficie, ſed ad aliquam vſque profunditatem recipere. Quod ſi quæras, an poſſit quod terra aliudve corpus penitus opacum eſſet, & conſequenter lumen in medio tantum contiguo iuxta prædicta reciperet, adiuç videri poſſit. reſponderetur poſſe. In aſtris, & ſi aliqua nobis apparet lucis diuerſitas, vt alibi diximus, tum ob corporum, in quibus recipitur, tum ob diſtantiam, tum ob graduum lucis ipſius varietatem: ea tamen non eunçit vllum iſs permanentem in eſſe colorem. Neque a nobis hic exiſtentibus dijudicari certo poſſet, an vllus om-

nino in caeleſtibus corporibus ſit color permanens. Color certè caruleus, qui in celo ſereno conſpicitur, non permanens, ſed apparens eſt ex admiffione lucis, & aliquibus opacitatis, ſiue aeris ſolius, ſiue alterius etiam aeri ſimilis in perſpicuitate corporis, magna ſuarum partium diſſuſione, & quaſi multiplicatione aliquam opacitatis rationem induentis. Sic autem colorem apparentem dici ex lucis, & opacitatis admiffione oriri, vt tamen nihil ſit, a luce, & opacitate ſimul ſumptis diſtinctum, diximus in Meteoris.

438 Ex his intelligi poſſet. Primò colorem permanentem non dici ſecundam qualitatem, quia ex primis oriatur vniuerſaliter, eſto aliquis etiam ex illis oriatur: ſed quia primas ſupponit. Secundò cum aſſignatur pro obiecto viſibile completens colorem, & lumen, nomine coloris comprehendit non ſolum colorem permanentem, ſed etiam apparentem; qui licet ex luminis, & opacitatis miſſione conſiſt, ut diximus, vt viſibilis tamen habet rationem vnius ſimplicis qualitatis, quatenus per modum vnius videtur. Tertio perſpicuitatem, & opacitatem eſſe qualitates tertiarie ſpeciei, quorum illa deſinitur poſſe, qualitas reddens corpus in quo eſt, tales vt per illud tanquam per medium, accedente tantum lumine, obiectum videri poſſet: hæc vero qualitas reddens corpus in quo eſt tale, vt non poſſit eſſe huiusmodi medium. quæquam vtraque, ut perfectæ vel imperfectæ eſt, ita perfectè vel imperfectè hoc præſtat. Nulla tamen eſt ratio diſtinctas a parte rei a rebus perſpicuis, & opacis, ſiue ſubſtantialibus, ſiue accidentibus, immo eſt ratio afferendi non eſſe diſtinctas, ut proportionaliter diximus capite ſuperiori de raritate, & denſitate.

439 Lumen non eſt corpus, nec deſuſu corpusculorum a corpore lucide, ſed accidens de genere qualitatis, nõ quidem ſpiritualis, & in corporeæ, ſed materialis, & corporeæ, quæ de potentia ſubiecti, vt alia qualitates corporeæ, & materiales, educitur. Vnde colligas, quod veteres aliqui philoſophi interdum dicunt, lumen eſſe qualitatem ſpiritualem, & immaterialem non eſſe propriè accipiendum, ſed improprie, ita, vt eatenus lumen ab ipſis ſpirituale, & immateriale dicatur, quatenus in conſiderari non a ſola materia, vt aliq̄ ſerè quo-

IO
Perſpicui
ſai, & op
acitatis,

II
Lumen,

litate, sed etiam ab agente pendet: Quod verò alij quidam, tum veteres, tum recentiores dixerunt, lumen a corpore luminoso ita diffundi, ut recipiatur quidem in subiecto, non tamen de illius potentia educatur, sed illud idem numero, quod erat in corpore luminoso, ab illo diffusum recipiatur in subiecto, siue perspicuo, siue opaco, non tamen in illo producat, nullo modo esse additendum.

440. Definitur autem lumen ab Aristotele 2. de Anima tex. 69 actus perspicui, secundum quod perspicuum est, & aliter, ignis, aut huiusmodi alicuius (lucidi scilicet corporis) presentia in perspicuo. Dicitur in priore definitione actus perspicui, ut perspicuum est; quia lumen in hoc differt, tum ab alijs omnibus qualitatibus, tum etiam a colore, de quo ante Aristotel. egerat, quod potest recipi in perspicuo pervadendo tota eius profunditatem, & reddendo illud perspicuum in actu; cum ante luminis susceptionem esset perspicuum solum in potentia, loquendo, ut loquitur Aristoteles, de perspicuo, quod proxime sit aptum medium, per quod alia videri possunt.

In posteriore uero definitione dicitur presentia corporis illuminantis in perspicuo, non sumpta presentia pro relatione presentie formaliter, sed fundamentaliter: ita ut definitio sit non formalis, sed causalis; quia lumen est id, quod a corpore illuminante presente corpori perspicuo, produciatur in ipso perspicuo. Sic explicatae ambae definitiones bonae sunt modo sumantur, ut sumendae sunt in actu primo; non sunt tamen essentialia, sed accidentalia, & quidem posterior causalis, ut diximus. Tam uero lux, lumen, radius, & splendor saepe confunduntur. Cum autem interdum distinguuntur: lux dicitur, ut est in proprio subiecto: lumen, ut est in alieno subiecto late effusum: radius, ut per lineam quasi propagatur; quomodo diuiditur in radium rectum, reflexum, & refractum; Splendor denique, seu fulgor, & iubar, ut ex corpore opaco, polito, ac terso, in quo recipitur, copiose emittitur.

441. Sint ne omnia lumina eiusdem speciei, dubitari potest: sed affirmandum videtur, tamen si lumen caeleste, & sublunare, tum in eo differunt; quod illud magis, quam hoc manifeste, calorem gignit ob maiorem intensioremque in eo, quod il-

lud à calore, aut non gignitur, aut, angignatur: non constat, hoc a calore non tamen quocumque, sed satis intenso, & in materia idonea, siue densa, ut in ferro candente, siue rara, ut in spiritibus aliquando visus per tenebras gigni videtur. Nulla verò (ut hoc obiter hic dicatur) est in hoc repugnancia, quod sicut in quibusdam substantiis una, ut causa principalis, producit aliam diuersae speciei; per quam, ut instrumentum, ipsa rursus eadem in specie produciatur, & est contrario: ita in quibusdam qualitatibus una, ut causa principalis: producat aliam diuersae speciei; per quam, ut instrumentum ipsa rursus eadem in specie produciatur, & est contrario. Sed verum lumina a pluribus illuminantibus propagata in eodem medio realiter inter se distinguuntur, an in unum numero coalescant, conuersionis est; in qua tamen pars posterior omnino videtur amplectenda.

Nec illi audiendi sunt, qui lumen in aere non realiter, ut est in ipsis corporibus illuminantibus, sed intentionaliter tantum esse docent: nec alij, qui lumen in medio tantum non item in termino, seu obiecto visibili recipi volunt: nec alij, qui corpora, quae communiter habentur opaca, in sola superficie lumen recipere afferunt: nec alij, qui lumen ad visum ex parte obiecti tantum: nec alij, qui ex parte medij tantum requiri contendunt: requiritur enim ex parte, tum obiecti, tum medij, tum etiam oculi ipsius, & quidem ita, ut ab obiecto per medium ad intimam usque oculi partem, seu pupilam propagetur: nec denique alij, qui luminis illam quasi trepidationem, ac fluctuationem, quam scintillationem vocamus, & in astris praesertim fixis, saepe tamen etiam in plantis maxime Saturno inferioribus obseruamus, vel in solam obiecti distantiam, vel in solam interiectorum uaporum agitationem referunt. Quare causam prior per se nunquam, posterior saepe quidem locum habet, minime tamen inuerialis. Quare, vel ad alterius, quam nostratum uaporum interpositi corporis, vaporibus tamen, quoad raritatem, & densitatem, perspicuitatem, & opacitatem non ab similibus in aetherea regione, & praecipue supra Saturnum constitutus agitatione, uel ad celerem aliquam ipsorum corporum scintillationem in se conuersionem, aut potius

13
Organum
visus

trepidationem: vel etiam ad vtramque ſimul hanc cauſam: nec non ad interiectionum aliquando aſporum agitationem, qua ſcintillatio valde variari poteſt, recurrendum videtur. Sed hæc deluxine atq; adeo de viſibili ſatis.

442. Organum viſus totale certum eſt eſſe oculum, cuius ſiue geminationem, ſiue ſitum, ſiue figuram, ſiue ſtructuram, ſiue colorem, ſiue complexionem, ſiue viſum ſpectes egregium naturæ, Deique artiſcium ſuſpicere non ſatis poſſis. Geminari, vt alia multa membra, ita oculos naturæ opifex voluit, tum ad utilitatem, tum ad ornatum: in edita & anteriori capitis parte collocavit, ut omnia longè præſertim anteriorum, quo animal mouetur, proſpicerent: in profundis cavitatibus, ac velut ſpecubus reſpoſuit, tum ad tutelam, tum ad ſpiritus uſui vniouem, & viſionem Perſectiorem: palpebris, cilijs, ſuperſcilijs, atque oſſibus vndique communiuit; vt ab æternis incuſibus tutiores eſſent figuram ijs tribuit rotandam: tum ad lumen directum abierunt etiam ab obiectis non directè oppoſitis ſuſcipiendum; tum ad motus facilitatem; tum ad iniurias extrinſecos incidentes facilius declinandas, oblongiorem tamen in parte poſteriori, qua neruus viſus ſuſcipiunt, & cerebro conneſtuntur: tribus verò, quattuor ue tunicis ex communi ſententia, & tribus humoribus eos coagmentauit: in quibus ſubtilius deſcribendis hic longior non ero: tantum dicam ex tunicis primam, quæ adnata, ſeu adherens, ſeu coniuſctua, & quæ transparenſ eſt, cornea, ſeu dura dicitur, reliquas omnes tunicas, vna cum humoribus omnibus circumtegere, & ſua pinguedine oculi humores fouere; ne frigore coeſcantur, aut obriſcant, ex Ariſtot. lib. de ſenſu, & ſenſili cap. 2. ſecundam, quæ ſecundam partem anteriorem vuae, ſecundum poſteriorem ſecundina vocatur, ſub cornea immediate contineri, & in parte anteriori habere foramen, quod vulgò pupilla dicitur; licet hæc alioquin ſæpius ſumatur pro humoris chriſtallino, de quo paulo poſt tertiam, quæ retina, ſeu reticularis, & retiformis appellatur, non totum oculum, ſed poſteriorem tantum eius partem complecti. vbi verò ad anteriorem chriſtallini partem peruent, colorem, & nomen mutare, ſi eadem eſt: vel inde incipere aliam tunicam, quæ quarta erit, & aranea dicitur, nota

pellucida: licet alij non ſolum retinam ab aranea, ſed etiam ad natam a cornea diſtinguant, & aliam ſextam addant, quam vitream vocant, quod vitreum humorum, de quo mox, ſubiari, alij etiam ſeptimam ex muſculorum tendinibus conflatam adiungant: ex humoribus vero primam aquoſum, ſeu albuminum dictum, in anteriore: ſecundum chriſtallinum, ſeu glaciale, in media: tertium vitreum in poſteriore oculi parte collocatum eſt. Denique ex cerebro ad oculos duſſe, tum duos neruos opticos, ſeu viſorios; tum alios, quibus muſculi oculum mouentes indigent: & huiusmodi muſculos ſex, aut ſeptem eſſe; nam ſeptimum aliqui non niſi in quadrupedibus agnoſcunt.

443. De prædicto vuae foramine quæri hic primò poteſt, cur tam anguſtum eſt formatum ſit. Reſpondetur, tum vt, & luminis radij, & ſpiritus viſui magis vniouent: tum etiam vt ſoli radij perpendicularares, quantum fieri poteſt, aut certe axi viciniore ad pupillam, ſeu humorem chriſtallinum peruentiant, quod radij nimis obliqui conuſam faciant viſionem; quæ cauſa eſt, cur qui nimis amplum foramen hoc habent, conuſe videntur. Secundo, cur idem foramen dilatationis, & contractionis capax effectum ſit. Reſpondetur, vt dilatari ad plura licet nimis diſtincte cernenda, contrahi verò ad acutius, & exactius perſpicendum facile poſſet. Tertio, cur idem foramen, quo maior eſt in luce, eò magis conſtringatur, in tumba verò dilataretur. Reſpondetur, tum quia lux calore gignit, calor autem non niſi obſcure poſſeſt vuetam, & conſequenter eius contractione foramen dilatari: tum præcipue, quæ lux paulo vehementior oculos lædit, ideoque illi aditum ſaltem ex parte natura conatur occidere. Quarto, cur altero clauſo oculo alterius foramen magis dilatetur: ruruſ aperto ad priſtinum ſitum redeat. Reſpondetur, quæ altero clauſo oculo ſpiritus viſui, qui ob inſtam calorem poſſunt modo explicato foramen dilatari, ad alterum copioſiores tranſmittuntur: ruruſ aperto, eodem, quo antea modo, in vtramque oculum feruntur. De humoribus verò oculi quaſtio eſt, an ſiat animati. Cui reſpondendum videtur affirmandum, non ſolum de chriſtallino, de quo res eſt certior ſed etiam de reliquis duobus, & præterea addendum, eorum unumquodque ſe

homo-

homogeneum, quamvis inter homogeneas principales, & consequenter animatas eor-
poris organici partes numerari non soleant,
quia inter illas non numerantur, nisi quæ
per totum fere corpus fundantur. Conse-
quenter denique negandum est humorem
chrysalinum vitreo, aut aqueo, aut vitro
que nostri.

444 Maior verò quæstio est de coloribus
oculorum: In qua dicendum videtur in or-
biculo quidem, seu iride oculi minore,
quæ vulgò pupilla dicitur, nigrum, aut fe-
rè nigrum apparere colorem; quia lumen
intra illud foramen in profundo receptum
vix est per exiguum, quippe quod non nisi
à luminoso directè, aut fere directè oppo-
sito propagari potest, respectu maioris lumi-
nis extrinseci rationem habet tenebrarum,
& consequenter nigredinis maioris, aut mi-
noris, prout profunditas, aut foramen est
maius, aut minus. In orbiculo autem, seu
Iride oculi maiore per corneam transpa-
rentem cerni colores permanentes vix
quæ, quæ parte corneam respicit, ita colora-
ta est, vt in bratis cuiusque speciei color fe-
rè sit eiusdem speciei: exempli gratia in bo-
vis niger, in ovis aquinus, in aliis alius.
Exicipiuntur autè equi, in quibus, sicut, &
in hominibus, hic orbiculus varjè est colo-
ratus: sed in equis vt plurimum glaucus, in
hominibus magis varius, glaucus aquin-
us, caruleus, ca prinus, castus, rufus, fulvus
subflavus. cuius varietatis causa inuariam
vixè temperie ex cerebri præcipuè tem-
perie pendente, & maiorem, vel minorem
humorum, ac spirituum copiam, & puri-
tatem, vel impuritatem, & denique situm
etiam oculorum depressiorem, vel promi-
nentiore est referenda. Ex humore quidè
exiguo colorem viri glaucum, ex multo
nigrum rectè docet Arist. 5. de Generatio-
ne Animal. cap. 1. Vnde rationem reddas,
cur oculi glauci interdiu minus, quàm alii,
noctū magis contra nigri interdiu magis,
noctū minus videant. ratio enim est, quia
glauci exiguum habent humorem, ideo-
que multo luminis nimium illustrantur, &
debilitantur: nigri verò multum habent
humorem, ideoque multo lumine indigent
vt illustrantur. Quæ tamen omnia intelli-
genda sunt per se loquendo; nam per acci-
dens aliis concurrentibus causis fieri po-
terit: vt oculi minus humidi, nigri; quemad-
modum in ijs fere, qui ad meridiem: minus
verò humidi, casti; quemadmodum in ijs

fere, qui ad Aquilonem incolunt, sint; cuius
rei duas Aristot. sanè bonas rationes af-
fert sect. 14. problem. 14. Ex horum autem
extremorum oculi colorum ortu colligi
potest, consideratis omnibus, quæ dixi-
mus, causis, aliorum etiam mediocrium co-
lorum generatio. Sed cur prædicta colorū
in oculis varietas, maxime in hominibus,
aliquæ etiam in equis sit, ratio illa est;
quæ homo maximam habet proportionem
corporis copiam cerebri, maximeque va-
rij temperamenti: equus autem os capitis
subtile, ac tenue habet: ex quo fit, ut fa-
cile mutationes in cerebro recipiat, car-
tarris etiam maxime labore, & can-
escat, etiam minus peripicuè, quàm ho-
mo.

445 Complexio autem oculi a quæ
potius, quàm ignea est. nec uerum est ocu-
los insitum quoddam a natura lumen ha-
bere. Nec splendor ille, qui ex quorundam
oculis noctū præsertim, cum maiori lumi-
ne non impeditus maxime apparere po-
test, emicare cernitur, et ratione cuius ali-
qui etiam in tenebris videmur, aliunde, quæ
ex spirituum, & calorū copia gignitur;
quamuis ad illum magnopere conferat
etiam corneæ, & araneæ, humorisque aquei
& chrysalini, perspicuitas, quæ exigua
licet lucem facile admittit, & transmittit.
Idem dico de splendore, qui ex leui oculi
etiam clausi compressione in tenebris emi-
cat, ratione cuius Aristot. libr. de sensu,
& sensu cap. 2. docet oculum in tenebris
compressum videre seipsum: quod tamen
non ita intelligendum est; vt videat seip-
sum totum, aut id, quod videt, videat tam-
quam aliquid coloratum distinctum a lu-
mine, eo modo, quo aspiciens album verbi
gratia illuminatum, videt illud, ut dis-
tinctum a lumine: sed ita, ut videat se so-
lum secundum partem chrysalino in par-
te anteriori; oppositam, & quæ reflexum
per exiguum illud lumen ad pupillam,
seu chrysalinum reddit eam partem visi-
bilem, non tamen tamquam aliquid co-
loratum distinctum a lumine, sed solum
tanquam quoddam lucidum, quod idcirco
rotundum apparet, quia tale est corpus,
quod per prædictum lumen visibile reddi-
tur.

Alia autem ratio est eius, quod oculi a-
perto leuiter compresso apparet interdiu
id enim est pars oculi, cui pupilla in com-
pressionem obliquè opponitur, luce extrin-

13
Ocularū
colorū.

14
Eorum
complexio.

seca aliquantulum illuminata. Apparet tamen quidquid apparet, extra oculum, quod quidquid videtur est extra illam partem, in qua dicitur fieri visio, seu per quam, ut organum proprium, & præcisum anima videt.

446. Sed de hac ipsa parte non levis est difficultas. Dicendum tamen visionem nec fieri in corde, nec in ea parte nervorum, in qua coniunguntur: nec in aranea: nec in nervis opticis, qua parte in retinam expansi pupillæ inferuntur: nec in spiritu visorio contento in eadem parte nervorum opticorum: nec in retina post humorem vitreum in oculi fundo: nec partim in retina, partim in nervis opticis in eodem oculi fundo: quibus omnibus sententijs rationum vis potius, quam patronorum deest copia: sed in pupilla, seu humore chrySTALLINO, in quibus hic humor est, & in quibus non est in aliquo proportionali. chrySTALLINO autem alii duo humores diverso modo mutantur, aqueus quidem anterior spatium occupando, in quo chrySTALLINUS nimis extrinsecis iniurijs expositus fuisse aditumque luminis sua perspicuitate ad chrySTALLINUM dando vitreus vero sua mole iteum perspicuus, quæ satis magna est, luminis ab obiecto propagati, & trans chrySTALLINUM etiam pertingentis conum, saltem quæ paulo maior est, exhauriendo, an tequam ad oculi fundum perveniat, unde ad chrySTALLINUM reflexus, si paulo maiore esset oculi fundum saltem confusè representaret, & visionem turbaret: quod lumen per exiguum, alio multo maiore chrySTALLINUM occupante, & minoris sensum impediendo, facere non potest. Verum cum visio in humore chrySTALLINO fieri dicitur, id non ita intelligendum est quasi visio in ipso humore chrySTALLINO, ut in subiecto recipiatur, cum sensationes omnes formaliter, sumptas in anima recipi supra dixerimus: sed ita ut humor chrySTALLINUS, & qui dem non secundum punctum, aliquid indivisibile, nec secundum a teriorem superficie tantum, ut quidam dicunt, sed etiam secundum profunditatem sit organum proprium, & præcisum, in quo recipitur dispositio proxima, & immediata in corpore requisita ad visionem, id est lumen, per quod anima videt. Idemque proportionaliter dico de organo aliorum sensuum: licet nulla sensatio, eo modo, quo sentiri potest, sentiatur, nisi in organo: quia ibi senti-

tur, ubi est id, quo medio anima sentit.

447. Tam ad visionem efficiendam, ut non satis est, quod aliqui dicunt, nempe oculus rectè dispositus, & obiecto oppositus, lumen in medio diaphano ab obiecto ad oculum usque exclusus, & obiectum ipsum in debita distantia constitutum: ita non requiritur, nec omnino concurret vlla extramissio, ut appellari consuevit, siue radiorum visualium, siue spirituum, siue alterius cuiusquam rei, quæ ex oculis ad obiectum, aut etiam ad lumen in medio ab obiecto propagatum emittantur: concurret tamen, & necessariò requiritur intus susceptio, ut vocatur, hoc est receptio intra oculum ad ipsum usque chryLLANUM, & intra ipsum, non quidem corporis, nec specierum visibilium intentionalium à lumine distinctarum, quæ nullæ sunt, quidquid aliqui multiplici experientiarum, præcipuè, ut sibi videntur instructi prædicio contra tendit: sed luminis ipsius, quod ab obiecto per medium ad oculum usque, & intra ipsum, vnde dictum est, propagatum, (& quidem sine vlla in ipso saltem sensibili refractione, ad quam non quodlibet paulo densius medium sufficit) præstat omnia, quæ dicuntur præstare prædictæ species: & consequenter est sufficiens medium, per quod anima, obiectum a quo ipsum propagatum est, videat, siue huiusmodi obiectum directè, siue reflexè, siue refractione videndū sit.

Quamvis, quæ perspectivi de visione, siue directæ, siue reflexæ, siue refractione doctæ, æquè per extramissionem, ac per intus susceptionem explicari ab ipsis possint. Quæ est, cur Aristoteles seculum sententiam, sed veterum se opinioni accommodat, quædam ad visionem spectantia interdum explicat per extramissionem. Nec verò solū, quod directè, sed etiam, quod reflexè per specula, aut refractione per aquam, aliudve corpus refractioni aptum videtur, in seipso immediatè, non autem in aliqua sui specie intentionaliter videtur: licet nec quod reflexè, nec quod refractione videtur, ita vnum apparet, ut est, sed aliqua in ijs semper, ut sæpè etiam in ijs, quæ directè videntur, contingat visus, rem alibi, aut aliter, quam a parte rei sit suo modo iudicantis deceptio. Unde intelligas etiam rem, quæ in se ipsa immediatè, non autem in aliqua sui specie, aut ima-

gine videtur, natura sua dupliciter esse nobis representabilem: vno modo, ut a parte rei est, alio modo: ut a parte rei non est. Quod idem proportionaliter dicendum est etiam in aliis sensibus.

448 Nihil tamen videri potest in perfecte perspicuo, quia tale est, sed tantum in perspicuo aliquo modo terminato seu opaco, quae causa est, ut lumen transiens per vitrum viride, verbi gratia, vel rubrum non representet oculis eius colorem in aere, sed tantum in pavimento, aliove corpore opaco. Cur autem non semper lumen representet colorem corporis a quo propagatur (quod idem de speciebus visibilibus intentionalibus coguntur dicere, qui eas admittunt) causa est; quia nec ipsum semper est sufficienter intensum, nec color ab ipso representandus satis viua, ut est admodum viridis, aut admodum rubens, nec denique corpus, in quo representari debet debite dispositum, aut in debita distantia: quae omnia cum adsunt sit haec coloris tanquam imaginis cuiusdam representatio; ut in seculo puro, in quo arborum viriditas aliquando representatur: in ambulaculis per prata, quorum vultus interdum apparent virides: & in aspicientibus purpuram, aliumve pannum insigniter rubrum, in quorum faciem rubor quidam refunditur. Verum est praedicti colores per lumen representati habeant rationem imaginis non videntur tamen ex determinato tantum puncto, aut loco, ut imagines in speculis, sed vndique indeterminate: nec huius diversitatis alia apparet ratio, quam ipsa natura speculi, seu corporis habentis rationem speculi, & non habentis rationem imaginis, quae immisso in obiectum cubiculum per exiguum foramen lumine in charta, aut pariete, inuicem tamen ob radiorum intersectione, apparent. Ratio autem cur post visum vehemens visibilis in aliam partem versi, adhuc illud videre nobis videatur, in motum spirituum visuum in oculis residentium, & phantasiam videntur referenda.

449 Cur vobis vno n.oto naturaliter altera in eandem partem necessario mouetur ea est: quod nerat motorii, qui ex secunda contingente in singulos oculorum musculos inferuntur: in principio continui sunt; quo fit, ut inde moveri non possint dextra, quin simul in eandem partem mouean-

tur sinistra, nec e contrario. Quod sane sapienter naturae auctor instituit, tum ad usus perfectionem, tum ne si alter oculorum sursum, alter deorsum moueretur, axes eorum visuum, non in eodem plano, sed alter superior, alter inferior ad oculum ferrentur: quod si fieret res una, & eadem per unum axem videretur in situ superiori, per alterum in inferiori, atque ita necessario duplex appareret: ut contingit interdum in paralyti, & conuulsione musculorum oculorum momentum, in ebriis, in strabonibus, cum alterum oculum digito atrollimus, aut deprimimus, altero in suo situ relicto, & cum digitem inter oculos, non longe tamen ab ipsis remotum, & oculis non in ipsum, sed in aliud remotius obiectum intencis, tenemus. Quod idem proportionaliter euenit in tactu, si unus digitus alteri, ita superponatur, ut utroque tamen globulus quipiam tangatur, tunc n. globulus unus duplex iudicatur. At dubitabit forte aliquis, qui fiat ut duobus oculis, & quidem satis inter se distantibus, quae una est, una esse non duplex esse videat. Cui respondendum est motus axes eorum visuum, qui ad oculum feruntur in eodem sint plano, & coni oes eandem habeant basin, rem unam, sp. unam, non aut geminam videri; quia utriusque oculo in uno, eodemque situ representatur: quod non contingit cum axes praedicti non sunt in eodem plano, ut dictum est.

450 Cur eadem adaequata uisione quaedam distincte, quaedam confuse, & obscure videantur, causa ea est; quod eadem adaequata uisione, quaedam directe, quaedam late raliter opposita videntur, & illa sp. distinctius, & clarius, haec confusius, & obscurius videntur; & quod eo sp. distinctius, quo pauciora, & minorata, eo confusius quo plura, aut maiora fuerint. Cur propinquiora maiora remotiora minorata appareant, ea est; quia illa sub angulo maiori, haec sub minori representantur. Sed cur remotiora confusius cernantur, ea est; quia ex longinquo multae partes obiecti visibiles ob exiguitatem non possunt secundum se seorsum, sed tunc cum aliis, quibuscumque maiores sunt, conum luminis sensibilem, per quem videantur, in oculum propagare, tametsi cum aliis ipsis quoque confuse videantur. Quae etiam proportionaliter ea est, cur angulosa e longinquo rotunda appareat, angulis. s. secundum se ob exiguitatem minime representatis.

451 Cur senes obiectum propinquum imperfecte, paulo remotius perfectius cernat

Iuuenes verò quidam debilis visus è con-
trariis causis illa videtur esse, quod axes
conorum visuum ab eadem obiecti vi-
sibilis basi ad chry stallinum propagato-
rum, qui si alii ad aliam chry stallini par-
tem paulo distantiore, & non in eodem
plano ferantur, in causa sunt, ut obiectum
cum quadam multiplicatione, & conse-
quenter paralaxi, seu aspectus diuersitate,
& confusione videatur, per oculi compres-
sionem musculorum oculum mouentium,
eundemque fixum, immotumque tenen-
tium conatu factam, qua, & vix forame,
& ipse chry stallinus cum aliis humoribus
magis constringitur; vt inter se magis v-
niantur, & per modum vnius sensorium af-
ficiunt; ita in causa sunt, vt obiectum sine
vlla multiplicatione, paralaxi, & confu-
sione appareat: hanc autem oculi compres-
sionem, quam iuuenes tum ob eiusdem o-
culi humiditatem, mollitiemque, tum ob
spirituum copiam minimè sibi difficilem
experiantur, senes tum ob maiorem oculi
siccitatem, tum ob spirituum defectum ef-
ficere non fati possunt: aliquo tamen mo-
do compensant, tum palpebrarum constri-
ctione, exigua tantum inter eas relicta ri-
mula, quo fit, ut non tot cont. visui ad chry-
stallinum ferri possint: axibus inter se distan-
tibus, tum obiecti remotione, qua fit, ut p-
dictorum conorum axes magis vniat ad
chry stallinum ferantur: At iuuenes debilis
visus, vel ob humorum, & præcipuè chry-
stallini nimiam raritatem, vel ob spirituum
vriorum defectum, maioris indigent lu-
minis ab obiecto propagatione, ut sen-
tiant, ideoque obiectum sibi admouere so-
lent, ut fortius agat. Ex quibus non diffi-
cile intelligi possit, cur senes perspicillii con-
uexis in medio crassioribus, uersus extre-
ma gracilioribus. iuuenes verò debilis vi-
sus perspicillii concavis in medio gracilio-
ribus, uersus extrema crassioribus iuuen-
tur. ratio enim primi est, quia perspicilla
illa conuexa, tum axes conorum visorio-
rum, ad perpendicularem refringunt, &
consequenter uniant in ipsa perpendiculari,
qua vnione tollunt illas visionem con-
fundentes paralaxes, tum obiectum sub
angulo maiori, & consequenter maius re-
praesentant: ratio verò secundi est, quia p-
spicilla illa concava prædictos axes a per-
pendiculari refringentia obiectum sub an-
gulo qualem in minori, & consequenter min-
us, quam sub angulo naturali directo ap-

paret, repræsentant, sed tamen per angu-
lum illum minorem lumen oculum vnitum,
atque adeo fortius agens in oculum trans-
mittunt. Alia plura scitu non iniucunda
de visu adiungi possent, sed hæc ad insti-
tutum satis videtur: & de aliis etiam sen-
sibus aliquid in medium afferendum
est.

45. Auditus, qui visum nobilitate
proximè consequitur pro obiecto forma-
li habet audibile, hoc est id, quod proximè
est terminatum auditionis, & tale est,
quod realiter est, sonus cum omnibus sen-
sibilibus communibus cum modificanti-
bus, & determinantibus. Re. Quid autem sonus
ab Arist. 2. de Anima tex. 85. definitur
esse motus eius, quod potest, moueri hoc
modo, quo resultantia a laeibus, cum ali-
quis percussit, id est motus eius corporis
verbi gratia, aeris, aut alterius, quod ita
moueri, seu resiliere possit, cum aliquis il-
lud percussit ut resiliunt, quædam, verbi
gratia pila a corporibus læuibus cum ijs
corpora illa percutiuntur. In qua definitio-
ne sonus dicitur motus non formaliter, sed
causaliter, quia cauatur a motu percussio-
nis, de quo infra dicitur deinde (eius, &c.)
vt significetur sonum causaliter non esse
quemcunque motum, sed similem illi quo
quædam, vt pila, aliaque huiusmodi resili-
unt a corporibus duris, & læuibus, simi-
lem inquam non vniuoce, sed analogicè,
quatenus vna percussit aeris, verbi gratia,
pars aliam pellit, atque ita totus aer a cor-
pore percussente resiliere videtur, vt a cor-
pore duro, & læui, quod ad hoc aptus est,
quam asperum, & inæquale, resilit pila,
aut aliquid huiusmodi. Facilius tamen,
& clarius definiti sonus potest hoc modo. sonus
est qualitas apta proximè mouere sen-
sorium auditus, vt tale est, orta ex corpo-
rum formaliter, vel æquiualeser solidorum
percussione, seu collisione. Prima particu-
la, quæ est (qualitas) ponitur loco generis,
est enim sonus passio pertinens ad primam
speciem qualitatis Secunda, quæ est (apta
proximè moueri sensorium auditus, vt tale
est) hoc est, ita ut sit id, quo sensorium
auditus proximè, & formaliter disponi-
tur, vt per ipsum auditio exerceatur, poni-
tur loco differentie. Tertia, quæ est (orta,
&c.) ponitur ad indicandam eius causam
efficientem, quæ est percussio, seu collisio
(sic enim percussio hic sumenda est) corpo-
rum solidorum, vel formaliter, vel æquia-

16
Auditus,
et soni de-
finitio.

lenes,

leater, hoc est solidis æquivalentium, aut quoad vim comprimendi, & frangendi aeris, cuiusmodi sunt, tam corpora valde mobilia, tum etiam valde tenfa, etiam si alioquin tenuia & mollia, aut quoad vim resistendi, cuiusmodi est aer, & aqua, & quoadvisaliud corpus quantumvis molle, cum celeriter percussit, quam naturaliter aptum sit cedere, atque ita libera eius euasio antequitur. Non ita tamè intelligendus est sonus effici à percussione, seu collisione prædictorum corporum, vt sit terminus intrinsecus motus localis percussiois, seu collisionis prædictorum corporum; sed ita vt sit terminus intrinsecus alterationis, seu actionis, quæ dicitur sonatio, consideratus tamen non vt alteratio, seu actio, sed vt qualitas afficiatur à prædictis corporibus media percussione, seu collisione.

433 Ad quam interdum concurrant tria corpora realiter distincta, nempe percussio, percussum, & medium, vt in pallatione campanæ in qua percussio est malleus, percussum campana, medium ær nomine autem percussiois, & percussus intelligitur hic percussio, & percussum principaliter, cõ alioquin etiam mediũ quatenus pellitur, & pellit, percussus, & percussiois, sed minus principalis ratione habere dici possit: interdum concurrunt tantum duo corpora realiter distincta, sed vel vnum, vel etiam vtrumq; singillatim sumptum subit vicem duorum: vnum quidè, vt cum baculo per aerẽ celeriter circũ actõ, aerẽ secundũ vnam sui partem baculo propinquiorẽ subit vicem mediũ, secundũ alterã à baculo remotiorem, quæ mediã prima celeriter percussit quã naturaliter apta sit cedere, ideoq; aliquantulum resistit, atq; ita habet rationem corporis æquialiter solidi, seu duri quoad vim resistendi, subit vicẽ percussivtrumq; autem singillatim sumptum, vt cũ flagello per aerẽ celeriter extenso, & reflexo, aerẽ secundũ vnam sui partem flagello propinquiorẽ, mediũ, secundũ alterã à flagello remotiorẽ, percussus vicẽ, vt dictum est subius flagellum verò secundũ vnã sui partem, quæ magis mouetur, & reflectitur percussiois, & secundũ alterã, quæ minus mouetur percussio, seu intercepto aerẽ resistetis ratione habet: interdum deniq; licet cõcurrant tria corpora realiter, aut æquialenter distincta, duo tamen ipsorũ ita se habent, vt non vnũ tantũ percussus, alterũ percussus, sed vtrumq; quatenus agit percussiois, quatenus patitur percussus, & quidẽ principalis vicẽ obeat: vt cũ duo taxa, vel duo eiusdẽ ferri, aut ligni

flexilis partes ex æquo inter se in aere collidentur. Et iuxta hæc intelligendus est Arist. cõ 2. de Anima tex. 78. distinguat tria corpora ad sonũ cõcurrẽtia nempe percussus percussus, & mediũ. A quo autẽ effectus est percussio, seu collisio, ab eo est effectus est sonus.

434 Sed quæcumq; & quomodocumq; distincta sint corpora ex quorũ percussione, seu collisione edendus est sonus, necessariò solida, seu dura modo explicata esse debet. Aliaz autem quorũ conditiones, nõ simpliciter ad sonum, sed ad maiorẽ, perfectioremq; sonũ in corporibus principaliter percussiois, & percussus requirũtur. Quartũ prima est, vt huiusmodi corpora sint lata, vt multũ aeris, & idem proportionaliter intelligendum est de alio soni medio, si quod est, de quo infra) interceptipere, ac frangere possent. Secũda est vt sint leuia, tũ vt aerẽ æqualiter frangant, vnde maior, & æqualior oritur sonus: tum ne si inæqualia, & foraminosa sint, aer foraminibus le insinuans fractionẽ effugiat. Et iuxta hæc conditionẽ intelligendus est Arist. 2. de Anima tex 85. vbi docet ad sonum efficiendum oportere quod percussit regularẽ esse. Tertia est vt sint concaua ad sonum multiplicandũ, & diu continuandũ, ob multũ plerumque aeris in corporibus cõcursus, vt sunt lyre, cymbala, tympana, tintinabula campanæ, ab vna ad alteram partem resilientis alihisioẽ. Quarta est, vt sint aerea seu aeris natura, vna cõ sicco subtili terreo participantia. Vnde multa solus ad sonum attinentia problemata, vt car plumbum & stannum imbecillum edant sonũ, quia aquæ magis quã aerea sunt. Cur ferrum paulò maiorem, sed obtusum sonum efficiat, quia plus a liquidæ aeris naturæ, sed multũ, & crassum sicco terreum habet. Cur aurũ, argentũ, & cuprũ magis resonent, quia magis aerea sunt, & sicco terreũ magis tenue habent. Cur inter hæc argẽtum maximè sonet, quia siccius est, & partes rariiores, minusq; cõspicuas habet. Cur calyx adhuc argẽto magis sonorus sit, quia adhuc est siccius, quæ causa est, vt facilius etiã frangatur. Eademq; differentias in lapidibus, & lignis proportionaliter inueniẽ. Cur autẽ sicciore soni propagationẽ rãcõpere iouet, humiditas impediãt, præter naturalẽ hærit, vt aliarũ multarũ qualitatũ sympathiã, & antipathiã, illa etiã est causa, quod sicco magis resistit impetũ lãti humidũ minus; ideoq; à sicco aer magis ab humido min⁹ resistit, in mo humido facile adhærescit, nõ itẽ sicco. Quarta est, vt sine apte tremere. Vnde intellige primũ, cur sicut corda teodatur. vt nullũ ærẽ agit resopãt ratio. n.

est, quia tenfa magis tremunt, & consequenter aerem hinc inde magis impellunt, & frangunt. Deinde cur corpora friabilia, & quasi friabilia, & quidem hæc præcipue, percussa valde sonent: ratio enim est, quia valde tremunt.

455 Dicuntur hic corpora friabilia, quæ friari, hoc est in minutissimas partes facile frangi possunt, vt vitrum, glacies, & huiusmodi: quasi friabilia verò, quæ licet in minutissimas partes facile frangi nõ possint, facile tamen tremorem concipiunt; ita vt si percussantur, omnes eorum minutissimæ partes a proprio situ aliquantulum discedant, & rursus ad eundem velocissime redeant, atque hoc modo tandiu agitentur, & tremant, & consequenter aeris alisionem, & sonum efficiant, donec motu paulatim debilitato, ac tandem finito, omnes in suonaturali situ quiescant: cuiusmodi corpora sunt Campanæ; in quibus partium hæc agitatio, & tremor, dum vehementer sonant, satis clarè observatur, quæque non aliam ob causam sonum tandiu continuant: & si ferro, aut etiam ligno, dum vehementer sonant, ita tangantur, vt earum partes abiplarum malleo motæ equaliter agitari, atque ad suum reuerti situm prohibeantur, facile franguntur. Clarius tamen eadem partium agitatio, & tremor apparet in cyatho vitreo aqua semipieno, cuius labro, si quis digitum humectatum, ita circumducatur leniter apprimens, vt aquam non tangat, aquam tamen simul tremente circumducet: cuius motus non alia potest reddi ratio, quam prædicta partium cyathi in eandem partem agitatio, & tremor. Sed ad sonum reuertamur.

456 Subiectum, & medium soni non ita distinguenda sunt, vt subiectum sit illud tantum, in quo primò producitur, medium verò illud, per quod iam productus propagatur: sed ita, vt subiectum sit omnè illud, in quo sonus recipitur, siue dum primò producitur, siue dum propagatur, medium verò illud, per quod propagatur, quamuis nullum sit huiusmodi medium, quod necessarium non sit etiam subiectum, & quidem etiam primæ productionis respectu alicuius partis soni. Nec subiectum soni sumptum, vt dictum est, aut etiam restrictum ad subiectum primæ productionis est solus aer, sed etiam aqua, & aliud multiplex corpus, siue sit medium, siue percussans, siue percussum, licet Aristot. 2. de

Anima tex. 85. horum tantum duorum potestremorum expresse meminerit, & vtunque, sed diuerso modo, sonare docuerit. Præcipuum tamen subiectum, & medium soni perfecti est aer, & sic intelligendum est illud Arist. 1. de Anima text. 87. sonus aeris motus est: post aerem verò illa corpora, quæ sunt magis friabilia, aut quasi friabilia Dixi apud nos, quia in celo emptyreo alia a Theologis soni subiectum, & medium assignatur. An autem duo corpora sono efficiendo, & suscipiendo apta, verbi gratia, duo metalla si in vacuo, & consequenter sine villo medio inter se colliderentur, sonum ederent, dubitant aliqui: sed affirmandum videtur: quamuis editum sonum non ad aures cuiusquam propagarent, sed tantum in se recipient.

457 Grauior apud aliquos difficultas, est An sonus per totum medium realiter, an intentionaliter, an per aliquod spatium realiter, & deinde intentionaliter, an per totum medium, & realiter, & intentionaliter simul multipliciter, seu propagatur. Affirmandum verò est per totum medium realiter, nunquam autem, & nusquam intentionaliter, seu per species intentionales soni, quæ nullæ sunt, propagari: & eundem non ita, vt ad eius propagationem semper necessarius sit motus localis aeris, alteriusve corporis medii rationem habentis: sed ita, vt sonus per motum percussoris, seu collisionis, modo supra explicato, productus, aliquando quidem per motum localem medii ad auditum vsque, aliquando autem per motum localem medii ad aliquod vsque spatium tantum modo, deinde sine motu locali medii ad auditum vsque propagatur. Nec tamen motus hic localis medii ita fieri existimandus est, vt eadem numero pars medii, verbi gratia, aeris per totum spatium, quo huiusmodi motus durat, localiter transferatur: sed ita, vt pars a percussente immediate mota aliam, & alia deinceps aliam ad certum vsque terminum impellat, & moueat: vt cum calculeo in aquam proiecto unda vnam in orbem vrget, & incitat. consequenter nunquam eadem numero soni pars, quæ in parte aeris a percussente immediate mota, vt in subiecto recipiebatur, ad sensorium auditus prima peruenit, sed alia per illam in alia medii parte vterius propagata, licet post ipsam nihil repugnet in parua præsertim

18
Friabilia
& friabilia.

19
Soni subiectum, & medium.

distancia' peruenire etiam illa, quæ in parte aeris a percussente immediate mora, ut in subiecto recipiatur. Non potest autem dubium esse, quin sonus, quatenus per motum localem medijs modo dicto propagatur, in tempore, non autem in instanti propagetur.

Sed an, cum primo producitur, & cum ex termino, ubi definit motus localis medijs, ulterius sine motu locali propagatur, in tempore, an in instanti producatur, & propagetur, dubitari non immerito potest.

Respondendum tamen ad utrumque videtur in tempore, non quia sonus habet contrarium impediens, quominus in subiecto recipi in instanti possit: sed quia naturaliter potest successe produci, siue primo producatur, siue quomodoque propagetur. neque idcirco necessariò concedendum est ad sonum producendum non sufficere collisionem factam per contractum instantaneum sine compressione vlla corporum solidorum, licet, ut plurimum aliqua, & tamen semper sensibilis, intercedat: quæ est verò qualitas translatiua nobilis, quæ est terminus intrinsecus motus localis collisionis iuxta alibi dicta de motu locali per illud facta, per quod in instanti est, sicut potest efficere in tempore immediate post illud inflans consequente aliam similem qualitatem translatiuam iuxta alibi dicta, ita non possit efficere sonum.

458 Propagatio igitur soni, & propagatio luminis in hoc differunt, quod illa successiua, hæc instantanea est: sed in hoc conueniunt, quod utraque, nisi per accidens impediatur, non recta tantum, sed in orbem fitita, sicut sicut idem luminoso a pluribus, non per eandem, sed per diuersas luminis partes, videri potest; ita idem sonare a pluribus, non per eandem, sed per diuersas soni partes, ac in partibus Reflexio verò soni reflexio luminis partim similis, partim dissimilis est: Sic illis, quatenus aliqua soni pars, quæ directè vterius propaganda erat, inueto obstaculo versus sub principium propagatur: dissimilis quatenus, ut non aliqua soni pars modo dicto reflectitur, sed etiam subiectum soni, præsertim aer, secundum aliquam sui partem in obstaculum impingens versus principium soni, & motus in aere facti repellitur.

Atque hoc modo fit Echo ex Aristotele 2. de Anima tex. 30. ubi, Echo autem fit, inquit,

quando ab aere vno facto propter vas, quod terminat, & prohibet frangi, iterum aer repellitur, quæ ad modum sphaera: id est, quæ do ab aere collecto, & vnito per figuram corporis caui quasi vasillum ita terminatis, & continentis, ut frangi, ac dissipari prohibeat, alius aer a corporibus sonantibus impulsus, & aerem illum collectum, & vnitum impellens, premet, & addens, sed ob resistentiam corporis duri illum terminantis, & continentis, ut dictum est, frange, ac dissipare non valens, repellitur, & resiliit, ut pila, quia aeri illi pressio, & addentia to ad suam raritatem, statumque naturalem redeunt cedere cogitur. Vbi exemplum pilæ non ita sumendum est, ut quemadmodum eadem numero pila per totum spatium proiectur, & resiliit: ita eadem numero pars aeris per totum spatium impellatur. & repellatur: sed ut supra in definitione soni ab Aristotele allata explicauimus. Nihil tamen repugnat, nec improbabile est, sonum, ut per aliquod spatium sine motu locali propagetur, ut supra dictum est, ita sine motu locali reflecti, atque ita etiam sine motu locali fieri Echo, licet minus clarum ob minorem soni intentionem. In quam sententiam non incommode accipias verba illa Aristotele citato: videtur autem semper fieri Echo, sed non clara, quia accidit in sono, sicut, & in lumine, etenim luxen semper repercutitur, &c. intellige quandiu vim propagandi se hæt: esto idem Aristotele supra istam tantum explicet Echo, quæ fit per motum localem aeris, quia est clarior.

459 Hinc intelligas quid fit Echo. nihil enim aliud formaliter est, quam soni, uocisue, siue inarticulata, siue articulata reflexio, seu reflexa propagatio.

Requirat autem Echo certam distantiam, etiam non in diuisibili consistentem, sed aliquam habentem latitudinem, quia nec aer ad quamcunque distantiam repellitur, nec sonus, aut uox, ad quamcunque distantiam reflecti potest; sed cur in minori distantia quam illa certa, quam diximus, non audiatur, nisi per obscure, & in adhuc minori, penitus non audiatur: ratio esse videtur, quia ante certam illam distantiam partes aeris ab obstaculo repercutitæ nõ mouentur motu illo, quo moueri debent, ut sonus, uocemue prius acceptam reddant, seu reflectè propagent, hoc est motu consimili primo illi, quo alix partes aeris a corpore sonante, aut loquente immediate motæ fue-

rant; sed dum ab obstaculo resiliunt super-
 acientibus aliis a corpore sonante, aut lo-
 quente directè motis, iterum ad obstacu-
 lum impelluntur: qua contrariorum mo-
 tuum, & quasi vndationum aeris se mutuo
 impediuntur sæpius repetita vicissitudine,
 & turbatione, fit, vt prope obstaculum
 sonus, aut vox propagari saltem distinctè
 non possit: Cum primum autem aeris par-
 tes ab obstaculo repercutiæ aliarum par-
 tum iam quiescentium, partim lentius con-
 tra tendentium resistentiam vincunt, aliz
 alias primum celerius, & minus longè, de-
 inde tardius, & longius vni-formiter diffor-
 miter vndarum more vrgent, incitantque,
 donec paulatim ad motum consimilem
 prime illi, quem dixi perueniant: consimili-
 s autem motus, seu vndatio aeris consim-
 ilem sonum, vocumque propagare potest,
 & quidem non semel tantum, sed bis, ter,
 & sæpius, nam est vbi sepius, vbi decies, vbi
 vicies audiatur, prout bis, ter, aut sæpius par-
 tes aeris a pluribus cavitatibus modo ex-
 plicato repercutiuntur. ex quo modo congru-
 entiam etiam reddas rationem, cum Echo
 interdum in loco ipso, vbi quis se nunt, aut
 vter eum edit, interdum vltra, interdum citra
 ipsum, audiat: cur plerumque vltimas tã-
 tum, & truncatas soni vocisue partes referat,
 & quidem alibi vnam tantum, aut alteram
 syllabam: alibi verò plura verba, &
 integrum alibi versum distinctè referat.
 Ex dictis vero supra de ijs, quæ ad maiore,
 perfectioreque soni propagationem con-
 ferunt, rationem assignare facile queas, cur
 in corpore, a quo fieri debet Echo, requira-
 tur latitudo, siccitas, & aliqualis etiam a-
 equalitas ex dictis denique de figura eius-
 dem corporis, quod Aristot. appellat vas,
 cur Echo fiat in cavernosis locis, in vallibus,
 in pediticis, præterquam vetustis, in quibus
 scilicet præter cavitatem adest siccitas
 De eiusdem autem corporis, seu obsta-
 culi ad Echo, seu soni, vocisue reflexam, p-
 pagationem concursu, idem proportiona-
 liter dicendum est, quod de concursu obsta-
 culi ad lumen reflexum alibi diximus.

460 Vox cutus iam sæpe meminimus
 propriè, & præse sumpta ex doctrina Aris-
 tot. de Animat. 90. definitur sonus ab anima
 li ex aeris a pulmonibus respirati ad aspera
 arteria, & alias oris partes allisione factus
 cum imaginatione, aut cognitione alia, &
 appetitu aliquo significandi. de primis sonis
 factis ab animali, quia sonus inanima-

torum, & tybix, & Lyræ nõ nisi per quam-
 dam similitudinè vox appellatur ex Arist.
 lib. cit. tex. 87. De inde ex aeris a pulmo-
 nib. respirati ad aspera arteriam, & alias
 oris partes (licet Arist. asperam tantum arte-
 riam tanquam precipuam. i. mentionem fece-
 rit) allisione, vt sonus ab animali alio mo-
 do quàm ex prædicta allisione factus, ut
 est, qui a cicadis, apibus, & aliis fit, a rone
 vocis propriè, & præse dictæ excludatur.
 Itaque animalia, quæ pulmones, & aspera
 arteriam non habent, vt exanguia, & pis-
 ces, Delphinis, & aliis quibusdam incipit
 nature pulmones, & asperam arteriam
 quibus extra aquam vtuntur, habentibus,
 exceptis, vt non respirant, ita vocem non
 edunt. Dicitur denique cum imaginatione,
 aut cognitione alia, & appetitu (licet Aris-
 tot. imaginationis tantum, vt pote animalibus
 omnibus vocem edentibus communis, ex-
 præse meminerit) aliquid, hoc est, vel inter-
 num anima affectum naturaliter, vel ali-
 quid aliud ex hominum instituto significan-
 di, vt a ratione vocis propriè, & præse dic-
 tæ excludatur etiam soni quidam ab anima-
 li ex prædicta allisione facti, qui non
 fiunt cum cognitione vlla sine sententia, si-
 ue et intellectuina nobis, & appetitu ali-
 quod significandi, vt sit omnis propriè, & præse
 dicta vox, sed ad aliquem alium suum ordi-
 nantur, vt sunt non solum blitri, & huius-
 modi voces non significatiuæ, sed etiam
 tussis, quæ ad noxium, & instantem hu-
 morem ex pulmonibus, aut alia thoracis
 parte expellendum excitatur, & ex parte
 etiam singultus, qui ad noxium, & mole-
 stum humorem ex ventriculo diuellendò,
 & sternutatio, quæ ad noxium itè, & mor-
 dicantem humorem ex cerebro excutien-
 dum dirigitur. Dixi ex parte, quia licet sin-
 gultus propriè sit motus ventriculi, sternu-
 tatio verò cerebri, sicut tussis thoracis, ta-
 men etiam singultus, & sternutatio coniu-
 ctum habent motum aliquem thoracis,
 quem prædicta allisio consequitur; sed ne-
 que hac parte vocis propriè, & præse dic-
 tæ rationem habent.

461 Diuiditur vox primò in nõ articu-
 lata, & articulata, hoc est vna, pluribusque
 constantem syllabis, ad illa sufficienti in-
 strumenta, quorum facta est mentio in uo-
 cis definitione. ad hæc requiritur præterea
 lingua in primis flexilis: concurrunt tamè
 et in hominibus labia, & dentes, in aui-
 bus quibusdam rostra. Secundò in significatiua

naturaliter, & significatiuam ex instituto, illa semper significat internum aliquem animæ affectum, idest iram, gaudium, tristitiam, & cætera. hæc illud quid sit, ad quod significandum libere imposita est. Significat tamen etiam internum conceptum iuxta illud Aristot. primo Periher. cap. primo sunt ea, quæ sunt in voce, earum, quæ sunt in anima, passionum notæ, & ea, quæ scribuntur, eorum quæ sunt in uoce; sed diuerso modo. Primum enim significat id, ad quod significandum imposita est, secundario, seu consequenter internum conceptum, cuius est ut Aristot. loquitur nota, quatenus ex illa intelligi potest internum conceptus, qui formatur de re, ad quam significandam imposita est. Tertiò in sonoram, & rauram, illa ex asperæ arteriæ, & partium aeris temperie: hæc ex intemperie, hoc est, uel ex nimia humiditate, ut in distillationibus, uel ex nimia siccitate, ut in febribus oritur. Quartò in acutam, & grauem. acuta ex breuitate canalis arteriæ, & angustia, tum eiusdem arteriæ, tum oris, seu rimulæ inter labia relicta: grauem contra ex longitudine canalis, & latitudine, tum eiusdem, tum oris, seu rimulæ prædictæ nascitur. Idemque proportionaliter fit in aliis sonis acutis, & grauius, tum muscorum instrumentorum, tum quorumlibet corporum sonantium, quorum differentia ex Aristotel. secundo de Anima tex. 86. sunt acutum, & graue, hoc est acutum, & grauem edens sonum. quæ nomina a tangibilibus ad sonantia propter quandam similitudinem, secundum quam acutum in sonantibus acuto in tangibilibus, & graue obtuso respondet, translata esse obseruat ibidem Aristot. & rectè docet acutum in pauco tempore in altum mouere sensum, graue autem in multo parum, non quia acutum idem formaliter sit, quod uelox, & graue, quod tardum; sed quia acutum uelocius, graue autem tardius suum edit sonum, ideoque acutum suo sono, ac acutum in tangibilibus, quasi pungit, quatenus scilicet uelocius aerem mouet, & uehementius sensorio auditus afficit, & quasi penetrat: graue autem, ut obtusum, quasi pellit, quatenus tardius aerem mouet, & minus uehementer sensorium auditus afficit. Hæc tamen omnes, & alia, quæ emittit uocis, sonique & consequenter et sonantium, ut talia sunt,

differentia non nisi accidentales uidentur: ita, ut soni omnes essentialiter sint eiusdem speciei; differant tamen, uel secundum magis, & minus, uel secundum aliam a corporibus sonantibus acceptam determinationem.

461 Organum totale auditus est auris, quæ in partem anteriorem, & interiorē diuiditur. Exterior cartilaginea est, hoc est mediæ inter os, & carnem naturæ, ne si ossæ esset ob pondus grauior, & ob inflexibilitatem fragillior, atque adeo incommodior esset: si carnea ob mollitiem semper concideret, & facile contunderetur: caua, & sinuosa, semperque patula est ad sonos facilius excipiendos: immobilis in hominibus musculorum mouentium defectu, paucis quibusdam exceptis, in quibus, uel aliquis circumæctorum certicus musculorum ad eam usque partem pertingit, uel exiguis aliis adest musculus, at in aliis animalibus, in quibus prominet, mouetur, tum ad sonum undique facilius excipiendum sine corporis cõuersione, quæ illis difficilior, quam homini est, tum ad musculos abigendas, & si quæ sunt huiusmodi, quæ homo manibus faciliè præstare potest. Dixi in quibus prominet, quia in auibus, & piscibus non prominet, ne uolantibus, & natantibus sit impedimẽto. Interior uerò pars anfractuosa, & cochleæ similis in quatuor distinguitur meatus quorũ primus, & statim obuius tortuosus est, ne aer recta irrupens, membrana de qua paulo post, lædat, rotidus, ut plus accipiat aeris, initio latior, mox angustior, ut per exiguis etiam bestiolis aditus præcludatur, ad quas remorandas, & irritandas conferunt et uiscosæ fordes biliosa cerebri excrementa, quæ in eiusdem meatus cauitate colliguntur. sursum uerò potius, quæ deorsu hic meatus tendit, tũ ut prædictæ fordes facilius defluant, tum ut, si quod præter aerẽ ingrediatur, difficilius progredi, re labi facilius possit. In fine huius meatus septum est, hoc est membrana tenuis, sicca, & pellucida (tympañum uocant, & si alii tympañi nomẽ ad totum sedm meatus extendunt,) quæ obliquè tenditur, ut ab in cursante aere minus lædatur, & si cui afflor, & deflor in prima cõformatione cõtingat, ppetuæ furditatis est cã. Post hæc est secundus meatus in quo, & alius duobus sequentibus continetur aer, qui ab Aristot. secundo de Anima t. 83. dicitur in adificia.

27
Auditus
organum

quæ ab aliis internis, innatis, insitis, verius aculis, completentur: est alii minus probabiliter spiritum esse velint à cerebro diffusum: & conspicua sunt tria ossicula, quorum vnum in eudis valterum mallei, tertium spæda formam refert; nullum tamen rei, quam refert, usum habet, sed alium de quo usita, quæ omnia, vt, & tertium vltiorem meatum, quem labyrinthum, & quartum, quem cochleam, & foramen cæcum aliqui vocant, Anatomicis æquum est accuratius describenda relinquere.

463. Dubium iam hic est, quænam illa sit aëris pars, quæ proprium, & præcisum est organum auditus oculi pupillæ respondens. Satis tamè certum est non esse aërem internum, qui eiusdem naturæ est, cuius exterioris, & per canaliculum cartilagineum a secundo per canaliculi ad palatum, & asperitæ arteriæ ostium usque pertinentem renouari, & purgari potest: ista incertum est, sit ne membrana, quæ tympanum dicitur, aut alia interior membrana in sine quarti meatus, an neruus, qui auditorius dicitur a quinto neruorum pari per aurem ad membranam usque tympanum vocatam proprie dicitur. Probabilis nihilominus videtur esse membranam tympanum appellatam in istis animalibus, quæ illam habent in aëre auditu præditis, sed membrana illa carentibus aliquo proportionale. Cui membrana, & tria illa ossicula inter se colligata, & aëre internus torpyris contentus intererant, ossicula quidem non, vt inuicem nulla forent, nec vt instat chordarum præsertim membrana obtenturam, vt tympanum ad melius referendum obtendi solent, membrana ipsam suo repercussu magis æstimate cogant (quorum viromlibet, aut vt inuicem si facerent, auditum nouo sono quædam) sed vt prædictam membranam extenuatam, magis firmam: aëre vero internus, tum ut prædictæ membrana, cui ab externo aëre impellitur, moliter cedat in flexuosos illos pyros medicamentum conueniens ne densitate collapsum, vt eadē membrana inter exterpum, & internum aërem media minus huiusmodi, & melius resonet. Iuxta quæ antea intelligendus est Arist. 1. de Anima tex. 8. vbi, auditus, inquit, connaturalis est aëri: proprius autem quod in aëre est, motus est: qui intra est, motus iuramen enim videtur ad animalia, neque quocumque transit aëre, non enim vbius habet aërem

(internum scilicet), quæ moueri debet pars animataque est (sic enim legendum est ex Græco τὸ κινητὸν αἰσθητὸν καὶ ἀκίνητον, non autem, quod moueri debet secundum partem, animatumque est, ex quibus verbis male quidam colligunt aërem internum esse animatum) sicut pupilla humidam, idē sicut neque pupilla, seu humor chrystallinus, vbius habet humorem aqueum, quem requirit ad luminis suspensionem. Ex qua similitudine minimè necessariò deducitur, quod quidam deducunt, ita aërem internum esse ante organum proprium, & præcisum auditus, sicut humor aqueus est ante organum proprium, & præcisum tactus: Neque quod Aristot. tex. seq. docet aërem internum esse immobilem, vt omnes differentias motus exquisitè sentiat, aliter accipiendum est, quæ vt velit aërem illi organeribi, immobili motu locali, ex quo nascitur sonus (licet ab aëre externo membrana m. p. n. sit non nihil ex ipso etiam Aristot. supra moueatur, vt omnes soni differentias exquisitè sentiat, non quidem ipse aëre, sed prædicta membrana, quæ est pars illa animata, de qua Aristot. supra, & præterquam nulla alia datur interior in aëre membrana, quæ hinc inde aërem habet, sed tantum partes aëris conueniens.

464. Ad prædictam membranam, seu tympanum vsque, & in ipsa etiam necessariò propagari, & recipi debet, non species vsa intentionalis supra iam exclusā, sed realis sonus, vt per ipsam potentia auditua obiecto sufficienter coniungatur, & fiat auditio. Nullam enim probabilitatem habet, quod aliqui dicunt ad hanc coniunctionem, & consequenter ad auditionem sufficere, si sonus ad aliquem vsque terminum etiam factus a potentia auditua distantem propagetur, modo inter huiusmodi terminum, & potentiam audituam medium intercedat proportionatum, & distantia etiam sit proportionata: quod idem eadem in probabilitate auctores isti docent de coniunctione luminis cum potentia visua, & consequenter de visione. Quod si quis hic quaerat, cur auribus manu digitorū oculis sonus, & quasi bombus intus audiatur, istæ auris bene se habentis signum sit. Respondendum ad priorem questionem videtur, aërem externum manu, digitorū aures occidente compressum ad prædictam membranam, & hanc ad aërem internum, &

14
Austic.

hanc ad partes solidas auris per tortuosos illos, angustissimosque meatus nonnihil alidi, vnde tenuissimisque excitari sonus; & aere ad statum suum naturalem, ad quem libet obtinere, meti recessum, aut tremorem, qui semper aliquis intrinsecus redire conatur, atque ita reciprocante, continuari potest; aeris præteritum motum auditoris quoque spiritibus transpirare vitæ, sua agitatione, iuuuaturibus. Ex quibus ad posteriorem etiam quaestione respicendo patet, signum enim auris bene se habentis est, vel tenuè sonum, cuiusmodi est ille, qui in auribus modo explicato excitatur sentire. Qui est Aristotelis sensus 2. de Anima text. 84. vbi, signum audiendi, inquit, aut non, est sonare aurem semper (intellige cum modo dicto clauditur) sicut cornu. semper enim (intellige item, cum modo dicto aures clauduntur) quodam proprio motu mouetur aer qui in auribus, sed sonus extraneus (a causis scilicet, quas diximus. excitatus), & non proprius est. Hinc etiã respirantes, & multo magis ocltantes minus audimus, quia respiratione, & multo magis oscitatione nonnihil commouetur aer intemus, & prædicta membrana distenditur, atque concurrit, quo fit, ut sonos ad eam ab extrinseco propagatos minus sincere recipiat. Cur autem surdi ferè omnes à natiuitate, sint etiam muti; & qui non omnino surdi, sed surda sibi sunt, melius ferè per os quam per aures audiunt; & agrè, ac per nares loquuntur, causa ex organo auditus, & vocis communione petenda est, ex quinto enim neruorum pari, vnde auditorius neruus ad auditoriam membranam excurrit, alius minor ad linguam, & laryngem transmittitur, quo fit, vt læso horum neruorum principi, vterque lædatur; & qui sic surdus nascitur, idem etiam mutus nascitur. Interdum tamen surditas ex eo contingit, quod vel neruus tantum ad linguam, & laryngem pertinens vitatur, vel primus auris meatus oppletur, vel auditoria membrana humidior, aut crassior afficitur, siue id in prima formatione, siue ætate procedente, vt membranæ præsertim crassities in sensibus, fiat: & tunc nõ necessario, qui surdus est, etiam mutus erit. Quibus autem primus auris meatus ferè interclusus est, ijs aer, & sonus per os potius, hoc est per canaliculum a secundo auris meatu ad palatum, & aperiã arteria orificium pertingentem, quam per aurem ad auditoriam

membranam subit. Qui denique neruum supradictum ad linguam, & laryngem excurrentem læsum habent, vt agrè respirat, & guttur attollunt, ita agrè loquuntur, & vocem per nares emittunt.

465 Tertiò loco sequitur odoratus inter visum, & auditum ex una parte, & gustum, ac tactum ex altera in operandi modo, ac perfectione quodammodo medius. Huius obiectus formale est odorabile, seu proxime terminatum odorationis, vt tale est: quod realiter est odor cum omnibus sensibilibus communibus eum modificantibus, & determinantibus. Tripliciter autem odor definiti potest. Primò in ordine ad potentiam odoratiuam ex doctrina Arist. 2. de Anima tex. 100. ita, ut dicatur esse qualitas secunda constructiua sensorii odoratus in actus eius, ad quod est in potentia, ut tale est. Secundo in ordine ad medium ex doctrina eiusdem Ar. libro de sensu, & sensibili cap. 5. ita vt fit actus humidi, præcipue aeris, & aquæ, quatenus quodammodo abstersiuus, & lauatiua sunt eadem videlicet ratione, qua lumen definiti potest actus præcipue aeris, & aquæ, quatenus perspicua sunt. Dixi præcipue, ne alia excludatur corpora, quorum odor, & lumen possunt esse actus. Dixi aeris, & aquæ, ut ab hac definitione excludatur sapor, qui licet sit actus aquæ, vt abstersiuus, & lauatiua est, non tamen est aeris, & aquæ simul. Dixi, quodammodo, vt intelligatur abstersiuus, & lauatiuum in hac odoris definitione non propriè, sed metaphoricè in misaltem quatenus de aere dicuntur, quatenus abstersiuus, & lauatiuus dicitur, quatenus à corpore odorabili aliquid in se recipit, sicut id, quod propriè abstergit, & lauat, vt aqua aliquid à corpore absterit, & lauato in se recipit, quo insicitur. Tertiò in ordine ad causas, ita vt fit qualitas secunda sensibilis orta ex missione, vt plurimum quidem perfecta, interdum autem etiam imperfecta siccit, & calidi dominantium cum humido, & frigido, sensorii odorati, vt tale est alteratiua. Ex qua definitione patet primò corpus odorabile, quã tale est, ex prædømmio siccum, & calidum esse, ita, vt etiam in odorabili humido, odor a particulis siccioribus, sit, & multa odorabilia humectata odorè ferè admittant: & rectè illud ab Arist. 2. de Anima tex. 100. pronuntietur: est autem odor siccit, sicut sapor humidi: nec minus

35
odoratus36
odoratus
definitio

re ad illud lib. de ſenſu, & ſenſili cap. 5. ma-
niſeſtum eſt ergo, quod quod in aqua ſa-
piſor, hoc in aere, & aqua odor, & propter
hoc frigis, & gelatio, & ſapores heberant,
& odores deſent. calidum enim, quod mo-
uet, & generat, deſent inſtrigatio, & gela-
tio. Patet ſecundum odorem reperiri etiam
in miſtis quibusdam imperſectis, & ſi non
in puris elementis. Maſd ita tamen intelli-
gendus eſt odor ex predicta miſtione oriri,
vt ad eius productionem predictæ tantò
qualitates concurrant. ſed ita vt in miſtis
perſectis concurrat etiam, & quidè præci-
pue forma ſubſtantialis miſtorum propria,
qui prædictæ qualitates debentur.

466 Dux ab eodem Ariſt. poſtremo
loco citato apèrè diſtinguuntur odorabi-
lium, & odorum genera: alterum homini-
bus, aliſiſque animalibus commune, quod
comitatur alimentum, & tandiu placet,
quam diu animal ſaturum non eſt. alteru
hominis proprium, quod a floribus, vel ra-
dicibus, vel aliis huiusmodi exhalatur &
nihil ad cibi deſiderium conferre, ſed ſecun-
dum ſe ſuauiſ, aut triſtiſ eſt. Et illorum
quidem inquit ibidem Ariſt. quia ſecun-
dum accidens habent ſuaue, diuiduntur
ſpecies ſecundum ſapores: ſiſtius autem nõ
propterea quod natura ipſius eſt ſecundum
ſe ipſam ſuauiſ, aut triſtiſ, hæc ille, qui e-
dem capite ſapienter aliorum, inquit, ani-
malium quod ſibi non ægrè fert eorum,
quæ ſecundum ſe ipſa ſæta ſunt, odorem
niſi quid accidat corruptiuum ex iſtè, ab
his autem corrumpitur ſimiliter: & que in
admodum homines a carbonum ſumo pa-
tiantur grauedinem capitis, & corrup-
tus deſe: ſic, & a virtute ſulphuris, bitumi-
noſorumque vt corrupuntur alia anima-
lia, & fugiunt propter paſſionem: ipſam
autem ſecundum ſe ipſam graueolentiam
non curant, qua niſi multa ex terra naſcè-
tibus fetidos habeant odores, niſi quid cõ-
ferat ad guſtum, vel ad edalium illis Et s.
de Anima text. 95. de ſpeciebus odorum
prioris generis præclarè ſic ſcribit. Eſt au-
tem, vt labor hic quidem dulciſ, ille verò
amaruſ, ſic & odores Sed alia quidem ha-
bent proportionaliter odorem, & ſaporè,
dico autem dulcem odorem, & dulcem ſa-
porem, alia verò contra. Similiter, & auſte-
roſ, & acer, & acutuſ, & pinguiſ eſt odoruſ
ſed ſicut diximus, propterea quod nõ multum
maniſeſti ſunt odores (cuiuſ rei cauſam
ſupra retulerat in prauum hominiſ

odoratum) ſicut ſapores, ab his ſumpta
ſunt nomina ſecundum ſimilitudinem rerum
dulciſ enim a croco, & melle, acer à
thy mo, & huiuſmodi, eodem autem modo
& in aliis.

467 Propagatur odor per medium, vt
plurimum quidem cum aliqua ſaltem tenuiſſima
exhalatione a corpore odorabili reſoluta,
in qua odor, vt in ſubiecto inſidet: interdum
tamen etiam ſine huiuſmodi exhalatione,
ipſa per ſe odoris qualitateſ, præſertim
per aquam, vel immediate a corpore odorabili,
vel ab exhalatione ex eo reſoluta ſucceſſiue
definit, & non ratione viliuſ cõtrarij,
quod illi in ſubiecto reſiſtat, ſed pro portionaliter,
vt ſupra de ſumo diximus. Atque vt nullo modo
concedendum eſt odorem ſecundum ſe aut
re, quidquid Pythagorici quidam ab Ariſt. lib. de ſenſu,
& ſenſili. cap. 5. reiecti in animalibus nonnullis
odore paſſi ſolitiſ fabularentur ita negandum
non eſt, eum, eum ſuauiſ eſt, ſiſtius ſi ſit
poſterioris generis hominiſ propriuſ, ad
humaniſ cerebri leuamentum, atq; adeo ad
ſanitatem aliquid conferre. Cauſam ſi
quæras, ſuſè, ac ſubtiliter explicat Ariſt. lib. de ſenſu,
& ſenſili cap. 5. aliam ſoluens quæſtionem,
cur odor poſterioris generiſ ſit hominiſ propriuſ
Summa eſt, hominem pro ſua magitudine cerebrum
habere maximum, idemque humidiffimuſ,
& frigidiffimuſ, ſanguine ſcilicet circa ſi-
lud in anguſtiſ veniſ contento ſubtiliſ, &
puro facile refrigerabili (propter quod in-
quit, & cibi euaporatio inſtrigatio propter
locum fluxionum morboſoſ facit homini-
bus) odor autem præſertim poſterioriſ
generiſ eum ſicca, & calida exhalatione,
in qua inſidet ad cerebrum pernaſum, &
oſ ad naſi radicem poſitum laxum, & ſpõ-
gioſum deſarctuſ eiuſ humiditateſ, & frigi-
dum temperat. Quod ſi etiam odorem ſecun-
dum ſe abſtrahendo a ſiccitate, & calore
odoriferè exhalationiſ, cerebrum iuuet,
id in naturalem odoris cuiuſ cerebri ſymp-
thiam referendum videtur.

468 Organum odoratuſ adequatum
eſt naſuſ, proprium verò, ſeu præciſum nõ
eſt oſ, aut cartilago, aut membrana naſi,
aut neruſ tertie coniugationiſ per mem-
branam excurrenteſ, aut vena vlla, aut cutiſ
eiuſdem naſi, nec anteriorè, aut alii cerebri
ſiniſ: ſed in animalibus quidem reſpi-
rantibus, proceduſ mamillareſ, hoc eſt ma-

miliarum

37
Odorum
videtur18
Odorum
propagatur
lib. 1. 9. 4.19
Odorum
organum

nullarum pupillis similes, qui velut nervi (nam, siue quod cranium non egrediuntur, siue quod alara, tenuisque membrana, ut reliqui nervi non coniectantur, nec a cerebri substantia magno opere differre videntur, simpliciter nervi a cerebri non appellantur.) a cerebro ad summam narium partem, non secus atque alii nervi ad aliorum sensuum organa ducuntur: in animalibus autem, non respirantibus aliquid proportionale. Nec aliud, quam hoc olfactus organum indicasse putandus est. Aristot. secundo de Anima text. 100. cum docet, sicut oculi hominum, & aliorum quorumdam animalium habent pro velamine palpebras, quibus non ductis, non videntur eorum autem animalium, quae duricula dicuntur, palpebras non habent: ita odoratum sensorium aliis quidem animalibus sicut nec respirantibus sine operculo esse, in respirantibus autem habere operculum, quod respiracione aperitur ventis, & meatibus dilataris. Quae ita intelligenda sunt, ut operculum odoratum sensorii producta in respirantibus sit, nasi membrana, quae per aeris inspiracionem dilenditur, meatusque aperit, per quos odor ad mammillares processus delatus in eis incipitur, ut omnino necessarium est ad actum odoratus, seu odoracionem, elicicnda in ad quam nec species intentionalis iam supra explosa, eobscurre potest, nec proportionata iam inter odorem, & odoratum distantia absque reali odoris, in odoratus organo suscepcione, quam item philosophandi rationem supra reieimus, sufficit.

469. Aduertit idem Aristot. lib. de sensu, & sensu cap. 4. & 2. de Anima text. 92. hominis odoratum deteriorum, quam aliorum animalium esse. vnde causam facile intelligas, cur homo raro ad modum odores sentiat: quod tamen textu sequenti docet quem ad modum animalia duricula colorum sentiunt: sed eorum differentias manifestas non habent, nisi ratione terribilis, & non terribilis, sic, & hominum genus odoratum non ita accipendi est, quasi hominis, aut nullas odorum differentias, aut minus exacte, ac distincte olfactu percipiunt: sed ita, ut quem ad modum duricula non exacte videat, cum colorum differentias non percipiunt: ita homines non exacte odoratur, etiam si alioquin veris sit, quod idem

Aristo 5. de Gener. animalium cap. 3. scriptum reliquus verbis: Homo pro magnitudine, minime ferè omnium animalium procul sentire potest (loquuntur autem de sensu animalium) cum tamen differentiarum, sensu maxime omnium valeat. cuius rei causa est, quod sensorium syncretum, minime quod terrenum corpulentum, ut obinet, eum etiam tenuissimum præ ceteris animalibus homo suapte natura pro magnitudine habet. Causam denique hæc alia animalia odoribus procul percipiendis homini præsentem (est quod de vulturibus ferè incertum, & falso propius videtur) ex Aristot. ibidem sententia optime referas in exquisitam sensorii imperfectionem, & narium longitudinem: ita enim inquit ibi Arist. motus non interpellatur, sed a longe directi sensoria subsunt integri: quomodo in ipis, qui manu admoxa fronti longius cernunt, auriculae & longè imbricatæque amplius, quasi quædam, insertæ; anfractu longiore in ortu, quales non nullarum quadrupedum sunt, melius admodum ministrant, quippe, quæ motu eminenti percipientes ad sensorium reddant, haec enim ille. Atque hæc de odoratu sufficiunt.

470. Gustus obiectum formale est gustabile, seu proxime terminatum gustationis, ut tale est: quod realiter est sapor cum omnibus sensibilibus communibus cum modificantibus, & determinantibus. Tripliciter autem sapor etiam, ut odor definitur, potest, primo ex doctrina Aristot. 2. de Anima text. 105. qualitas secunda constituta in sensorio gustus, in actu eius, ad quod est in potentia, ut tale est. Secundo, ut definitur ab ipso Aristot. lib. de sensu, & sensu cap. 4. quod passio a secco terreo facta in humido, gustus, qui secundum potentiam alteratur in actum, ubi tamen passionis nomine intelligenda est patibilis qualitas. Tertio paulo clarius, qualitas secunda sensibilibus extra ex missione, ut plurimum perfecta, interdum etiam imperfecta, sicut cum humido, & calidi concoquantur cum frigore, sensorio gustus, ut tale est, alteratur. Ex qua definitione habemus, saporem in quibusdam etiam mixtis imperfectis, non tamen in puris elementis reperiri. Sic autem sapor etiam intelligendus est producta prædictis qualitatibus, ut in mixtis perfectis forma præcipue substantialis mistorum propria, cui

tales qualitates debentur, ad eius productionem concurrat. Caterum ſaporem humidi eſſe, quemadmodum odor eſt ſicci, quod ſupra ex Ariſtot. dicebamus, adeo verum eſt, vt merito idem Ariſt. 2. de Anima text. 102. ſic loquatur: nihil autem facit ſaporis ſenſum ſine humiditate, ſed habet actum, aut potentiam humiditatem: & text. 105. in eandem ſententiam addat. quoniam autem humidum eſt guſtabile, neceſſe eſt ſenſorium ipſius neque humidum eſſe actu, neque non potens fieri humidum: patitur enim aliquid guſtari a guſtabili, ſecundum quod guſtabile eſt, neceſſarium eſt ergo humectatum iri quod poteſt humectari ſeruarium. non eſt autem humidum (intellige exceſſiue) guſtatum ſenſorium ſignum autem eſt, neque ſiccum exiſtente lingua ſentire, neque multum humidum &c. Itaque omne ſapidum, ſeu guſtabile, vel eſt actu liquidum, vt vinum, vel ſolidum quidem, ſed facile liquidabile, vt ſal, vel denique ſolidum, nec liquidabile, aliquid tamen habens humoris admiſtum, vt panis.

32
Saporis
ſpecies

471 Saporis ſpecies totidem eſſe, quot odoris congruenter docet Ariſtot. ſecundo de Anima text. 105. & lib. de ſenſ. & ſenſui cap. 4. ſed priore loco videtur octo facere ſpecies, dulcem, amarum, pingue, falſum, acrem, aſterum, acerbum, & acidum: poſteriore ſeptem tantum ſpecies numerat. ſaporem enim pinguem ad dulcem reuocat, ſicut colorem ſauum ad album. Recte tamen vtrobique addit (ſerè) vt intelligamus ab eo enumerari tantum ſpecies magis notas, ad quas alia ignotiores, nempe pinguis, ſuauiſ, acutus, vini, lactis, & vix, quas præter ſeptem poſteriore loco ab Ariſtot. enumeratas addit Plinius libro 35. cap. 27. & ſi quæ ſunt alia facile reducuntur. Certe pinguis nihil aliud videtur, quam dulcis remiſſus in materia pingui, vt in adipe, butyro, medulla, &c. ſuauiſ non peculiaris eſt ſaporis ſpecies, ſed vel dulcis, vel acidus, vel alius, vt cuiuſque guſtui conformis eſt: acutus non videtur ab acre valde diſtare, & cum illo sæpe confunditur vini ſapor, vel dulcis, vel amarus, vel aſterus, aut alius ex dictis eſt: lactis eſt dulcis remiſſus, ſeu pinguis: aquæ ſecundum ſe in ſpidus eſt, hoc eſt nullus.

472 Ex ſeptem autem ſpeciebus ab Ariſto. enumeratis alia ſunt, in quibus dominatur calor, nempe dulcis, amarus, falſus,

& aceralix in quibus frigus, nempe aſterus, acerbus, & acidus. Dulcis tamen ſatis ſerè temperatè calidus eſt; & ſiccum terremium, & humidum, ſue aqueum, ſue aereum ſerè, ex actè, & perfectè temperata habet: ideo lenis eſt, aperit, æquilibrium afficit, & oblectat: quædam etiam nempe dulcia, vt lac, & præpoſes refrigerant, quia particulas calidiores, a quibus eſt dulcedo bene cum humidis compactas non habent quæ cauſa eſt, vt huiusmodi cibi facile putreſcant calidarum particularum ſeparatione. Amarus plurimum habet, tum calidum, tum ſicci terrei calore quodammodo aduſti cum pauco humido: hoc citro aperit, & penetrat, ſed exaſperat, ad eſt inæqualiter exſiccatur, atque ita diſcontinuat, & moleſtus eſt. Salſus minus quidem, quam amarus, ſatis tamen adhuc multum, tum calidum, tum ſicci terrei obtinet. cum pauco humido: quo fit, vt ſiccet, mordeat, & abſtergat potius, quam aperiat, & penetret; & ſi calor exceſſerit, & aduſerit, facile a maru euadat, cum tamen ex amaro ſerè ſalſus non fiat. Cuius diſcriminis cauſam ſi quæras accipe: ſalſus enim ad amarum ſerè ſe habet, vt crudum ad coctum: ex crudo autem fieri coctum poteſt, è contrario non poteſt, niſi aut poſt multas corruptiones, & generationes, aut certè per particularum calidarum euaporationem, vt cum in venis interdum ex ſanguine fit, quædam puita, vt ſupra de puita gemens, dicebamus.

Acer vehemens calidum, & ſiccum tenuè cum pauciſſimo humido habet, hinc vehementer calefacit, moderatè, incidit, & penetrat. Auſterus, ſeu ponticus, ſeu ſtipiticus multum habet, tum frigidum, tum ſicci terrei cum pauco humido: quo circa aſtringit, & conſtipat, & ob ſiccum terremium, quod facile diſcontinuat, & difficile coit, contra quam faciat humidum aqueum, & exaſperat.

Acer pluriſimum habet, tum frigidum, tum ſicci terrei cum pauciſſimo humido, atque ita idem ſerè quod auſterus, ſed vehementius præſtat.

Acidus denique, ſeu aceroſus ſatis quidem multum, tum frigidum, tum humidum aqueum, ſed pauciſſimum ſicci terrei continet. Proinde maiorem habet tenuitatem, magis ſe intinuat, magisque refrigerat, quam acerbus, etiam ſi minus, quam ille frigoris in gradu poſſideat. Dubiè autem

quæ-

quæstionis est, quia ex his saporibus extremi sint. Cui respondendum est distinguendo: dupliciter enim considerari possunt sapores, vel secundum se, vel in ordine ad gustum; & secundum se adhuc tripliciter, vel ratione primarum qualitatum àliuorum: tantum, quas habent aduentitas, vel ratione passiuarum tantum, vel ratione utrarumque si spectentur secundum se ratione primarum qualitatum àliuorum, quas habent aduentitas, extremi sunt acer, & acerbus, quorum ille calidissimus, hic frigidissimus in gradu est, licet acidus ob tenuitatem, qua se magis insinuet, magis refrigeret, ut diximus: si uero secundum se ratione primarum qualitatum passiuarum, extremi sunt acer, & acidus, quorum ille sicciissimus, hic humidissimus est: si denique secundum se ratione utrarumque, extremi habent sunt subnna ratione acer, & acerbus, subnna acer, & acidus, quatenus uterque quidem calidissimus, & sicciissimus est, acerbus uero, & acidus, ita se habet, ut ille frigidissimus, non tamen humidissimus, hic humidissimus, non tamen frigidissimus in gradu sit, licet magis refrigeret, ut dictum est. At si considerentur in ordine ad gustum, quæ est magis propria, & formalis saporum consideratio, extremi cum Arist. locis supra adductis dicendi sunt dulcis, & amarus, quorum ille ob perfectiorem siccit, & humiditatem, moderatam, caliditatem, gustus suauissimus: hic ob nimiam siccitatem terrenam aduultu molestissimus est. An uero medij inter hos sapores ab extremis, & extremi inter se specie differant; dubitari potest: sed respondendum item distinguendo. quia naturaliter producentur, specie inter se differunt, qui uero ab arte interdum sola plurium eorum saporum imperfecta commixtione fiunt, ab ipis, ex quibus fiunt, non nisi ut includas ab incluso differunt: licet etiam ars naturalia actiua passiuus applicando sapores inter se specie distinctos possit efficere. Idem uero proportionaliter dicendum est de speciebus, tum odoribus, quæ speciebus saporum respondent, tum etiam coloribus, siue aliorum specie differentium extrinsecis locum per se a roma illud habet, ab extremo ad extremum non datur transitus nisi per medium, quod ferè de motu locali, interdum etiam de intentione, & remissione

ne qualitatis eiusdem speciei intelligitur.

473 Organum gustus proprium in animalibus habentibus linguam est, tum lingua, tum etiam palatum; & gula saltem ad linguæ radices, sed maxime lingua, secundum se totam quidem, sed ut Aristot. 1. de Hist. animal. cap. 11. rectè obseruat, præcipue secundum priorem partem, ubi, & nervi sensorij, qui a tertia, & quinta coniugatione per eam sparguntur molliores: & salina, pituiti; susque humor, qui a tonsillis, hoc est duabus glandulis uelut spogijs ad linguæ radices sitis subministratus, tenuior est; & statim, ac facilius oblati alimentæ sapor dignoscitur potest, non autem secundum partem posteriorem, & linguæ radices: in non habentibus linguam est aliquid proportionale. Necessè autem est ad actum gustus, seu gustationem elicendam, ut corpus saporum seipso cum lingua coniungatur, ut eam tangat, & alteret per saporem in eam propagatum, quem distans non potest ita propagare, ut sentiat, nisi forte per aliquam sui resolutionem, aliud corpus, quod deinde seipso cum lingua coniungatur, sapidum reddendo, non tamen aerem Hinc gustus ab Aristot. lib. de sensu, & sensib. cap. 4. tactus quidam, & gustabilis a de Anima text. 101. tangibile quoddam dicitur, intellige non formaliter, sed conuolutanter quatenus idem quod est organum gustus est etiam organum tactus licet inadem uacuum, & quod est gustabile uniuersaliter est etiam tangibile, licet non uniuersaliter è contrario. Eodem modo intelligi rationem, quam Aristot. secundo de Anima text. 94. reddit, cum docet nos gustum certiorum, quam odoratum habere, propterea quod gustus tactus quidam est, hinc autem habet sensum homo certissimum Quæstio autem an gustus in omnibus sit animalibus, in qua Aristot. 2. de Anima text. 17. ubi docet, sicut uergetarium a tactu, & sensu omnino, sic tactum ab alijs sensibus separari posse, & text. 13. ubi docet quædam animalia solum habere tactum, partem negantem sequi uidetur: libro autem de somno, & uigilia cap. 2. non obscure, & libro de sensu, & sensibilibus cap. 1. clarissime partem sequitur affirmantem: ita soluenda est, ut affirmemus de gustu in communi, negemus de gustu omnes saporum differentias percipit. Aristotelem autem, ita secum ipsum, & cum ueritate conciliemus, ut dicamus est,

33
Gustus
Organum

sim tactum solum in quibusdam vide-
re. Innotere nomine tactus etiam qu-
sim ob conjunctionem, & affinita-
tionem quam cum tactu habet compre-
hendere: sed iam ad tactum ipsum ex-
teriorum sensuum postremum deuenia-
mus.

474 Tactus pro objecto formali ha-
betur tangibile, hoc est proxime termina-
tionem tactionis, vt tale est, hoc autem in
reality sumptum, tum quattuor primas qua-
litates, tum multas secundas, vt molliciem
duriciem, leuitatem, grauitatem (quib. om-
nibus commune nomen inpositum non est)
cum omnibus sensibilibus communib. eas
modificauitibus, & determinantibus com-
plectitur: quamuis Aristotel. 1. de Anima
text. 117. numeret tantum qualitates pri-
mas, quas appellat differentias corporis,
vt corpus est, non vtique substantialis, sed
accidentales. Desiniri nihilominus tangi-
bile in communi, ex doctrina Aristotelis
seco citato potest, qualitas sensibilis con-
sistit in sensu tactus in actu eius,
ad quod est in potentia, ut tale est, vel
alterius sensu tactus, vt tale est. Est
autem de leucifloro, seu organo tactus non
medicis difficultas, praeterum in
tertia Aristotel. qui libro primo de His-
toria cap. quarto, & secundo de partibus
cap. primo, tertio, & quarto. docet huius-
modi organum esse carnem, idemque indi-
cat etiam 1. de Anima tex. 94. & 112 & 2.
de Part. extremo cap. 16. at libro secun-
do de Partibus cap. 8. dubitare videtur,
& secundo de Anima tex. 107. disertè ne-
gat, & etque carnem esse medium, primu
autem sensuum aliud quiddam esse in-
terius, quod libro de sensu, & sensu. cap. secu-
do declarat esse iuxta cor, & libro de
iuentute, & senect. gustum, & tactum
aut insensibile tendere ad cor. Sed ita ex-
plicandum videtur, vt cum docet carnem
esse medium (doceodo enim, non autem
tantum disputando ad difficultatem ali-
bi solutam indicandam Aristotelem ad
libi dicere probabilis est,) vestit tantum
carnem esse aliquid, per quod, vt per
medium primum sensuum tactus intus
positum a qualitatibus tactilibus affici
possit, non tamen eget carnem etiam ei-
us organum, seu sensorium secundarium
habet. Quia primis per praedictum autem
sensorium intus positum non intelligat
spiritus, aut perios, sed cor, quod est ta-

ctio spirituum, quibus ad omnes sensus
concurrat, ut sibi dictum est, primam sen-
sionem respectu omni sensuum dici pos-
sit: peccata in tamen quadam ratione dicitur
primum sensorium gustus, & tactus:
non quia qualitates tangibiles, & gustabi-
les ad cor trahere debent, vt horum sensuum
actus exerceantur, sed quia gustus,
& tactus organa temperationis, & consti-
tutionem habent ad temperationem,
constitutionemque cordis magis acceden-
tem, quatenus sunt calida, solida, & car-
nea, vt cor: cum aliorum sensorium
organum frigidum, minus solidum, nec carnea
sint.

Arque hoc sensu accipiendum est, quod
Aristotel. locis supra citatis ad gustus, &
tactus organa esse iuxta cor, & tenden-
re ad cor, temperationis scilicet, & consti-
tutionis similitudine quadam: quamuis
etiam locum cordi propinquiores gustus
& tactus, quam aliorum sensuum organa
obtainent. Cum autem idem Aristotel.
primo de Histor. cap. 4. & 2. de partibus
cap. 1. & 4. tanquam organum tactus prae-
ter carnem assignat etiam aliquid propor-
tionabile, per illud aliquid proportio-
nale, non solum intelligenda sunt ea, quae
carni proportionem respondent in anima-
libus non carnosissis: sed etiam turisneri,
alique partes omnes paulo molliores,
& temperatores, quae in animalibus per-
fectioribus sentiunt, de quibus alio loco
supra diximus. & consequenter cum
3. de Hist. cap. 11. cuti praeterim capitis,
& primo de Anima text. 79. neruis sen-
sum abrogat, ita exponendum est, vt lo-
quatur de his partibus natura sua secia
secundum se, hoc est sine spiritu irrigan-
te, & temperante spectatis. Ita exposita
sententia Arist. secundo de organo tactus
est optima, licet obscure admodum ab ip-
so explicata.

475 Sed hic alia emergit quaestio,
an sensus tactus, qui non vnam tantum
sed plures aequae primas percipit contra-
rietates, quantum vna ad alteram non re-
uocatur, & organum, tam multiplex ha-
bet, sit vnus specie sensus? Responden-
dum vero est eum adaequate sumptum
esse vnum specie proportionatiter, vt sunt
alii sensus, inadaequate vero sumptum
sub vna ratione esse vnum numero, sub
alia vnium specie, sed alio modo: quam
cum adaequate iunitur, sub alia vnium

36
Tactus
37
Tactus
E. N. M.

38
Tactus
vnum

gene-

genere, prout in ordine ad vnum tale numero, vel specie, vel genere consideratur, vel proportionaliter dicendum est etiam de aliis sensibus, immo, de aliis quibuscumque porcionibus, plura specie inter se diuersa obiecta attingentibus, nec negandum est, solutionem ab Aristot. de Anima text. 108. allatam argumento contra unitatem tactus ex contrarietatibus, circa quas versatur, se proposito, bonam esse: licet concedendum sit, tum quod ibidem docet, non ita manifestum esse, quid sit, illud, quod, ut obiectum vnum tactui, que in modum sonus auditui obijciuntur, tum quod ex 2. de Anima text. 119. & 119. colligitur, nempe tactum tactum excessus tantum, qualis tactum tactum sentire, idque quia sensorium habet, secundum quandam mediocritatem affectum, qualitibus tactibus, & ideo tanquam medium quoddam esse, quod respectu variorum, verbi gratia, calidi, & frigidi induit rationem alterius exterioris. In quo differt sensus tactus ab aliis omnibus sensibus exterioribus, quorum nullus in sensorio secundum se speciatim habet etiam in gradu remisso eas qualitates, quarum est indicatio: sed in penitus caret. Quod autem maior est in sensorio tactus qualitatum tactum temperies, eo tactus perfectioris quo minor, eo imperfectior est. Unde intellegas, cur homo maxime omnium animalium, vt Arist. 2. de Anima text. 94. de sens. & sensib. cap. 4. & 2. de partibus extremo cap. 16. notat, & quidem precipue in a gola, extremisque manus digi tactu ualeat, nulla tamen ratione admittendum est, quod quidam ex 2. de Anima text. 113. male deducunt, nunquam sensu tactus corpora solida immediate sentiri, immo nunquam corpora solida etiam inanimata se attingere, nisi per aerem, aut aquam, aut alind eiusmodi corpus humidum: sed omnino asserendum, vt duo corpora humidum, & duo, alterum humidum, alterum solidum, sic etiam, duo solida posse immediate se attingere, seu quod ex 5. Physic. text. 22. dicitur eis, habere extrema simul, idque fit in aere, tum in aqua etiam secundum communem sententiam, secundum, quam huiusmodi corpora, humectata erunt: nihil obijciante, quod Aristot. text. citato non asserendo, sed dubitando dixit humidum non esse sine corpore, quod sit aqua, aut habere aquam, quamuis fatendum etiam sit, aquam, & alia, humida

crassiora solidis facile adhaerescere, nec tam facile, quam aerem, qui non adhaerescit per solidorum compressionem penitus extrahi posse. Hac de singulari sensibus exterioribus in particula

476. Quaedam superiunt istidem omnibus, aut fere omnibus sensibus communia, quae post singulorum applicationem commodius fere, quam ante quaerit, & intelligi possunt.

Prima est, an omnes sensus exteriores ad hoc, ut sentiant, necessario in sensorio semper recipere debeant qualitates ab obiectis propagatas eiusdem rationis, cuius sunt in obiectis.

Respondetur, affirmando de auditu, odoratu, & gustu, negando, tum de visu, quod lumen quidem in sensorio ab obiecto recipit, sed colores non recipit; tum de tactu, qui primas quidem qualitates praesertim actus, in sensorio ab obiecto recipit, secundas tactiles non item, & neque tamen eas sentit, quin ab ijs sensorium aliquo modo immutetur per aliquam partium sensorii compressionem, siue hac compressio actus sit in motiua ipsius sentientis, obiecto tantum resistente, siue sit ab ipso obiecto premente, siue ab utroque simul. Ita sentitur durum, dum partes sensorii aliquo ex dictis modis comprimuntur: molle, seu minus durum, (dicuntur enim molle, & durum comparative, sicut densum, & rarum, & cetera,) dum minus comprimuntur, molli, seu minus durioro aliquantulum cedente asperum, dum inaequaliter comprimuntur, lene dum aequaliter. Ex quo videas asperum, & lene (quae tamen sunt, sensilia communia pluribus sensibus, non autem propria tactus) sine duritie aliqua tactu sentiri non posse.

477. Secundum est, an de omnibus sensibus exterioribus verum sit illud pronuntiandum, quod ab Aristot. secundo de Anima text. 123. & 143. & tertio de Anima text. septimo, sumitur, sensus laeditur ab exuperantibus sensibilibus, seu uehementis sensibile destruit sensum.

Ridetur praedictum pronuntiati locum quidem huc in omnibus sensibus exterioribus, non esse ita, verum inueniuntur de omnibus sensibilibus, sed indestinate, & in eo

40
Omnibus
aut pluri
bus frustis
bus erunt
manus.

39
Tactu.

17
107. 107

per sensum non esse intelligendum in homine potentiam sensitivam secundum id, quod se tenet ex parte animæ, sed secundum id, quod se tenet ex parte corporis, seu sensorium, quod solum in homine à vehementi sensibili aliquando laeditur, aliquando etiam omnino corrumpitur.

479. Tertium est, an de isdem omnibus sensibus verum sit aliud illud axioma, quod ab eodem Aristot. de Anima text. 73. 98 & 116. de sumptum est sensibile positum supra sensum non facit sensationem. Respondetur, hoc axioma intelligendum esse de primo obiecto sensibili, verbi gratia, de primo sonatius, vel odoraibili, non autem de qualitatibus sensibilibus ab huiusmodi primo obiecto in sensorium propagatis; neque tamen intellectum de huiusmodi primo obiecto habere unquam locum in sensu gustus, nec semper in sensu tactus, sed tantum in alio: si tamen sermo sit de sensatione perfecta facta modo naturali, & convenienti: alioquin neque in alio sensibus locum habet nihil autem opus videtur movere ex particula illa (facit) in prædicto axioma colligendum non esse, seuibile ad sensationem propriam, & præse sumptum concurrere effectivè, quod supra de sensibilibus agentibus diximus factum esse.

480. Quartum tertio a fine est, an verum sit vitium, auditum, & odoratum semper sua obiecta distantia, seu per medium gustum veri, & tactum coniuncta, seu sine mediis. Respondetur de visu, auditu, & odoratu, hoc semper verum esse, si sermo sit de obiectis primis, & de sensatione perfecta facta modo naturali, & convenienti iuxta explicationem axiomatis tertio loci allati: de gustu autem semper verum esse, si sermo sit de obiectis primis, siue de non primis, siue de sensatione perfecta facta modo naturali, & convenienti, siue de tactu demque, siue sermo sit de obiectis primis, siue de non primis, aliquando verum esse, aliquando falsum, etiam loquendo de sensatione perfecta. Quare quod Aristot. de Anima text. 114. docet etiam tactu omnia sentiri per medium, quod duobus etiam sequentibus textibus confirmat, intelligendum est de tactu secundum organum distindum ab organo gustus, aliorumque sensuum, & de sensatione perfecta facta modo naturali, & convenienti, sine ulla læsio

ne, cuiusmodi sensatio semper est per cuticulam inaniamatam, medijs tantum, sicut non externis, sed internis, seu coniunctis, non etiam sensorio rationem habentem.

481. Quintum est, an, & quo modo sensus alii exteriores, qui obiecta distantia percipiunt, in eorum cognoscenda distitia inter se differant. Respondetur, visum, qui præceteris omnibus exterioribus sensibus in cognoscenda obiecta distantia excellit, eam percipere tantum per corpus inter medium illuminatum, non tamen omnino diaphanum, sed aliquo modo opacum, quatenus eius longitudo maiore, aut maiorem, quæ est ipsa realis distantia, percipit. Unde facile intelligitur causam, cur in iudicando corporum celestium distantia tantopere vero aberret. Auditum autem si secundum se spectetur, cognoscere quidem obiectum distante materialiter sumptum, sed non videri illud cognoscere sumptum formaliter, ut distans, ita, ve ipsa distantia peccipiat, nisi quatenus percipit maiorem, in ingratam sibi intensionem, ex qua supposita experientia horum etiam sensuum, & præsertim visus vel in nobis est intellectus, concurrere memoria experientia prædictæ, iudicat primum sonans magis, minusve distare. Idem proportionaliter dico de odoratu, & de tactu, quando eius sensorium per qualitatem ab obiecto distante propagatam afficitur.

482. Sextum est, an qualitas sensibilibus, quæ in sensorijs proprijs, & præcis sensibus exteriorum recipitur, habeat rationem obiecti, quod sentiatur, & de sensatione obiecti quo, seu medijs quo, aliud sentiatur. Respondetur in sensorijs proprijs, & præcis visus, auditus, & odoratus habere tantum rationem obiecti quo, seu medijs quo aliud, hoc est primum sensibile sentitur: in gustu autem, & tactu habere rationem obiecti quod.

483. Septimum est, cur vno aliquo ex his sensibus circa aliquod obiectum vehementius occupato, alij suo munere minus perfecte fungantur. Respondetur, quia spiritibus ad sensationem necessarijs, & huiusmodi attractis, alij necessarios propemodum desunt, uti quæ etiam du-

sa est, cur aliquando etiam si sensoris visus lumen, aut sensorium auditus sonum in se recipiat, nihil tamen videamus, aut audiamus. Fieri etiam potest, ut actus aliquis sensuum exteriorum non solum in bractis, in quibus sunt materiales, sed etiam in nobis, in quibus sunt spirituales, ex supra dictis, non solum remittantur ad maiorem remotionem, aut similem mutationem, ratione cuius obiectum in sensorium minus agat, sed etiam corrumpantur, & desint partialiter ad ablationem partis obiecti, quod idem proportionaliter dicendum est de actibus intellectus, & voluntatis. Quare actus spirituales licet sint indivisibiles in ordine ad subiectum, sunt tamen divisibiles non solum ratione intentionis, seu latitudinis gradualis: sed etiam ratione extensionis non localis, seu in ordine ad locum, sed obiectivam, seu in ordine ad obiectum, ita ut possint corrumpi, & desinere secundum unam sui partem, secundum quam respiciunt unam partem obiecti, & non corrumpi, & desinere secundum aliam, ut proportionaliter contingit in lumine a pluribus obiectis, vel pluribus eiusdem obiecti partibus propagato in eodem medio.

486. Octavum est, quomodo dicatur visus esse aequae auditus aeris, odoratus ignis, gustus, & tactus terrae. Respondetur id ab Arist. lib. de sensu, & sensib. cap. 2. dici tantum ex hac suppositione, si unumquodque sensorium sensuum exteriorum, sui elementorum assignandum sit. atque hanc assignationem fieri spectatis, partim sensorijs, partim medijs, partim obiectis, horum sensuum: non autem spectatis, aut sensorijs tantum, aut medijs tantum, aut obiectis tantum.

487. Nonum est, an in omnibus animalibus sint omnes hi quinque sensus. Respondetur ex dictis patere gustum, & tactum esse in omnibus, siue perfectis, siue imperfectis: quamvis id non experientia in plerisque, sed ratione tantum competat sit, quam sane optima in afferit Arist. lib. de sensu, & sensib. cap. 2. alios autem tres sensus, in omnibus quidem paulo perfectioribus animalibus etiam aequalibus reperiri, sed non in omnibus imperfectis. De Talpa ambiguum videtur, an oculos habeat, & quidquam videat. oculos tamen eam habere, sed valde interiorum conditos, & consequenter etiam aliquid, sed non sicut ad modum cernere, affirmandum est.

Ita facite Arist. sibi ipsi conciliabitur, qui libro primo de Hist. cap. 9. & lib. 4. cap. 8. Talpam videtur, aut oculos ad videndum aptos habere negat, in secundo autem de Anima tex. 23. i. utriusque videtur affirmare.

De apibus etiam dubitant quidam, an audiant. Sed dicendum est audire sonos, ut tamen percipere sermonem, & notitia, quae animalia tantum discipulis aliquo modo capacia percipiunt. Atque hac distinctione apparentem in Arist. respugnantiam, qui auditum apibus sub initio librorum Metaphysicorum negare, lib. autem 9. de hist. con. concedere videtur facile tollet. Eisdem apes, sicut, & culices, & formicas odorari, competere videtur, quod 486. Decimum est, quis nam ex his sensibus alijs praestet. Respondetur simpliciter loquendo nobilissimum esse visum, non solum quod sensum hinc, ut cum Arist. librorum metaphys. initio loquitur, vel maxime nos cognoscere quidquam facit, multasque differentias manifestat: sed etiam quia nobilissimum, & ad verum obiectarumphantasmata imprimenda efficacissimum habet operandi modum: deinde auditum: tum alios eodem ordine, quo supra enumerati, explicatque sunt: ad vitam tamen tuendam maxime necessarium esse tactus ad disciplinas autem ex aliorum doctrinam capescendas omnium vtilissimum esse auditum, qui propterea sensus disciplinae appellari solet. Recte tamen Arist. lib. de sensu, & sensib. cap. 2. advertit hoc esse per accidens, quia auditu percipiuntur nomina, quibus disciplinae traduntur: quae autem esse causam, cur careat ab ota surdis, & mutis prudentiores sunt: cum visus secundum se plura percipiat, & disciplinas suo Marte acq. rentib. magis conferat. Alia hinc omnibus, vel pluribus sensibus communia ex supra dictis intelligi possunt.

487 sequuntur sensus interni, quos dicitur certum est. Hi recte communiter quatuor numerantur, sensus communis, Phantasia, Aesthetica, & Memoria sensitiva. Sensus communis non in praedicando, sed in sentiendi communis dicitur, potentia illa sensitiva interna, quae obiecta, & sensationes omnium sensuum exteriorum in animalibus, in quibus ipsa est existentium, eorumdemque obiectorum, & sensationum differentias, sed in praesentia tantum ipsorum obiectorum, cognoscit. Phantasia, seu imaginati-

47
sens. 10
1070.

114

114

na (hæc enim non diſtinguntur, niſi vt vocabulum græcum à latino) dicitur potentia illa ſenſitiua interna, quæ obiecta ſenſibilia abſentia cognofcit, eaque inter fe varijs modis componit, ſeparat, mutat &c. Aſſectiua, quam quidam in homine vocant cogitatiuam, dicitur potentia ſenſitiua interna, quæ in rebus ſenſibilibus ſiue præſentibus, ſiue abſentibus quaſdam rationes boni, &c, mali, ſeu conuenientis, & diſconuenientis, v. g. rationes vultus, & noxi, amici, & inimici, patris, & filij, aliaque huiusmodi à nullo ſenſu exteriori cognofcibiles, ideoque intentiones non ſenſatas, à quibusdam appellari ſolitas cognofcit. Memoria denique ſenſitiua dicitur potentia illa ſenſitiua interna, quæ recordatur rerum ſenſibilium, hoc eſt cognofcit res ſenſibiles, vt antea cogitatas, ſeu obiectas.

488 Rectè tamen etiam ſub alia ratione plures, paucioresvè, quam quattuor prædictos ſenſus internos diſtinguas, aut etiam vnum tantum ponas. prout obiecta formalia, in ordine ad quæ potentia omnes ſpecificantur, modo alibi ſupra explicato, in plura, paucioravè membra diuidis, aut etiam omnia ſub vna adæquata ratione formalis comprehendis. Exempli cauſa rectè, vel duos tantum facias ſenſum communem, qui circa obiecta ſenſibilia præſentia: & phantaſiam, quæ circa abſentia verſetur, alios duobus ad hoc vocatis: vel multo plures, quam quattuor, diſtinguendo ſenſum communem in eum, qui percipit obiecta, & ſenſationes ſenſuum exteriorum, & eum qui percipit eorundem diſſerentias, phantaſiã vè in eam, quæ percipit obiecta ſenſitiua abſentia, & eam, quæ eadem componit, ſeparat, mutat, & hęc trix propriè à quibusdam vocatur: vel denique vnum tantum, qui circa obiecta omnia ſenſibilia, ſiue præſentia, ſiue abſentia verſetur, ſed in ad quæ ſumptus diſtinguatur, vt diximus, male tamen quidam hos ſenſus ita diſtinguant vt aliqui eſſe dicant, cuius proprium ſit tantum phantaſiam producere, aut conſeruare, aut hoc vtrumque ſimul præſtare. At modo ſupra innotuit, quorcumq; denum hi ſenſus conſtituantur, ſecundùm id, quod dicuntur in animo, nec inter ſe, nec ab anima diſtinguuntur, niſi formaliter, ſeu virtualiter: ſecundùm id vè, quod dicuntur in corpore, an pluſquam formaliter, ſeu virtualiter diſtinguantur, ſpectandum eſt ex eorum organo, ſeu ſenſorio proximo, quod non eſt: conſideret hoc ratione ſpirituum dici poſſit ſenſorium rem o-

tom, & vt ſepe ab Ariſtotele dicitur, primum: ſed eſt aliquid in capite ſitum: non tamen ſpiritus, vt quidam proſuſus improbabili- ter opinantur: nec meningis ſeu membranz cerebri, vt alij minus tamen improbabili- ter volunt: ſed cerebrum ipſum ſecundùm ſua ſubſtantiam: non quidem ita, ex quattuor ſenſibus modo prædictis diſtinctis ſingulis in ſingulis cerebri ſinibus: ſed quattuor ſunt, duo in parte anteriori, vnus medius, & alius in parte poſteriori collocatus, quomodocumque tandem diſtribuantur ſed ita, vt omnes pro organo, ſeu ſenſorio proximo habeant eandem cerebri ſubſtantiam, &c. quidem maxime ſecundùm partem anteriorem: ac proinde nec ratione organi, ſeu ſenſorii pluſquam formaliter, ſeu virtualiter diſtinguntur. Hinc intelligas, hos ſenſus non alia ratione, quæ omnibus conueniat, dici inter nos, niſi quia organum habent magis inter nos, & reconditum, quam qui dicuntur externi.

489 Difficiliſſimas vè intellectu eſt modus operandi horum ſenſuum internorum: danda tamen opera eſt, viſa etiam, quantum fieri poſſe, explicetur. Ac primò quidem ad omnem ſenſum internorum operationem ſupponitur operatio aliqua ſenſuum exteriorum, vel præſens, vel præterita. Ad operatioem tamen ſenſus communis requiritur ſemper operatio aliqua ſenſuum exteriorum præſens, præterquam quando ab illo cognofcitur, modo alibi explicato, priuatio obiecti alicuius ſenſus externi. Deinde quicquid ſentitur à ſenſu externo ſentitur etiam eodem tempore, ſed poſterius natura, & actu realiter diuerſo, & ſub alia ratione formalis à ſenſu communi, aut etiam æſtimatus, quando hæc etiam ſenſu externo, & communi operatur, ſentitur poſtea poſſe etiam a phantaſia, & memoria ſenſitiua. Quam obrem magna eſt inter ſenſus internos exteriorſque conneſio, non tamen tanta, vt interni nihil omnino cognoſcere poſſint, quod non ab externis ante cognatum fuerit. Eſt quemadmodum nihil eſt in intellectu, quod prius aliquo modo non fuerit in ſenſu: nihil proportionaliter ſit in ſenſu interno, quod prius aliquo modo non fuerit in ſenſu externo. Duplitem poſſe aliquid dici aliquo modo eſſe in ſenſu interno, vel ratione ſenſatiue: ſcilicet in ſenſu interno, vel ratione phantaſiatis: illud aliquo modo repræſentans. neque enim ambigendum, hic eſt phantaſia, ſeu ſpecies ſenſibiles à ſenſationibus omnibus

48
Modus
operandi
ſenſuum
internorum

43
Phantaſia
ma

diuerſas

diversas obiectorum sensibilium quasi vicarias, sine quibus anima obiecta sensibilis, quae praesentia cognoscit, absentia cognoscere naturaliter non potest, dari: & consequenter falsam eorum esse opinionem, qui ad hoc, ut anima sensibilia, quae absente praesentia cognoscit, absentia quoque cognoscere possit, satis existimant esse, ut ea absente praesentia cognoverit, etiam si definite huiusmodi cognitione, nulla visum species sensibilis, seu phantasma, quo representari ea possunt relinquitur. Dixi quoque representari ea possunt, quia phantasma quodcumque in sua entitate accidens est de genere qualitatis, & quidem corporeum, quod natura sua est imago, seu forma, spectrum, effigies, simulachrum, idolum, ty pus (his enim omnibus nominibus appellatur) non formalis, sed virtualis relictus sensibilis.

490. Dicitur autem hae imago formalis illa, quae in sua entitate, ratione accidentium similis est ei, cuius est imago, & cognoscet a nobis naturaliter potest, tum formaliter, ut imago, tum etiam materialiter, ut res quaedam est: cuiusmodi est imago picta, verbi gratia, Pontificis. Imago vero virtualis illa, quae licet in sua entitate non sit modo dicto similis ei, cuius est imago per se loquendo, vim tamen habet illud representandi: vel ita, ut ipsa incongnita maneat, & habeat tantum ratione quo, seu mediis, & instrumentis, quo aliud cognoscatur: vel ita, ut ipsa cognoscatur non materialiter, ut res quaedam est; sed formaliter, ut imago est: & sic habeat aliquo modo etiam rationem quod, seu obiecti quod cognoscatur. Imago virtualis primi generis est, cognitio quae libet, siue sensitiva, siue intellectiva, quatenus per illam aliquid cognoscitur: quae propterea dicitur species expressa, quia exprimit, hoc est potentia cognoscitivae, si ipsa formaliter representat id, quod cognoscitur, & quidem vitaliter, quatenus est actio vitalis, licet ipsa secundum se incongnita maneat in cognitione directa. Imago virtualis secundi generis est; tum species sensibilis, seu phantasma, tum species intelligibilis, de qua infra: quae utraque propterea dicitur species impressa, quod illa cerebro, haec intellectu, ut infra, ita imprimatur, ut etiam cognitione, seu specie expressa desinente permaneat. Cum igitur alicui, verbi gratia, abs-

tem imaginamur, nostra cognitio non terminatur immediate ad alicuius absentiam secundum esse reale, quod a parte rei habet, aut habuit in se ipso: sed secundum esse imaginatum, seu representatum, quod habet in phantasmate, seu imagine interna, qua nobis representatur: quidquid aliquid continent phantasmata, seu imagines internas nullo modo esse id, quod cognoscitur: sed tantum id, quo res per eas representata cognoscitur: quorum sententiam, non tam philosophantium, quam solvantium, & delirantium, qui imagines internas, siue sensibiles, siue intelligibiles, non ut imagines, sed ut res ipsas, quarum sunt imagines concipere consueverunt, & videndi dixerit, non terminatur tamen nostra cognitio ad imaginem internam nostram materialiter, ut res quaedam est, sed utramque formaliter, ut imago est, quae ratione substituitur quodammodo loco rei, cuius est imago: ita, ut cognoscetes huiusmodi imaginem, ut talem videamur nobis cognoscere rem ipsam quodammodo praesentem non in seipsa, seu ratione sui ipsius secundum se; sed in sua imagine, seu ratione suae imaginis.

491. Et in hoc sensu verum est pronunciatum illud, quod licet non sit, ut quidam putant, Aristot. lib. de memoria, & reminiscen. cap. a. S. Th. rationem, p. q. 25. art. 2. & aliis usurpatur. Idem est motus in imaginem, & id, cuius est imago, quod proportionaliter verum est etiam de imagine externa: sed cum imago, ut imago dupliciter sumi possit: primo, ut quid relatum ad imaginatum, seu id, cuius est imago: secundum, ut quid substitutum quodammodo loco imaginati, seu eius, cuius est imago, se ipso illud representans, & in se continens secundum esse repraesentabile, seu representatum: primo modo distincte cognosci non potest nisi ab intellectu, confuse autem etiam a sensu, quando est imago sensibilis: secundo modo etiam a sensu optimè cognosci potest, quando item est imago sensibilis. Et sic cognoscitur phantasma, seu species interna; atque in hac cognitione aliquo modo, confuse scilicet, & diffusimè cognoscuntur, nempe imago, & imaginatum secundum esse, quod habet in imagine, seu ratione imaginis eius loco substituta, licet haec duo ad intellectum distincte cognosci possint: Ita vero proportionaliter explicandum est, esse repraesentabile, aut

repreſentatum, ſeu imaginatum, quod
 ſua habere dicitur in ſua imagine, vt eſſe
 ſuis in intentione, eſſe efficientis princi-
 palis in ſua virtute, &c. ſed addendum
 præterea hic videtur, tantum abeſſe, vt
 ſpecies impreſſæ, ſiue ſenſibiles, ſiue in-
 telligibiles, nunquam ſint id, quod cogno-
 ſcitur, ſed tantum id, quo res per eas re-
 præſentata cognofcitur, vt neque admit-
 tendum ſit, quod alij nonnulli dicunt præ-
 dictas ſpecies cognofci quidem, vt quod,
 modo explicato, cum obiecta ſunt abſen-
 tia; Cognofcitantem tantum, vt quo, cum
 obiecta ſunt præſentia: hoc enim poſſe-
 rius falſum eſt, cum nihil opus ſit huius-
 modi ſpeciebus in præſentia obiectorum.
 Sicunt igitur ſenſuum exteriorum, & com-
 munit, & æſtimatiuz quoque, quando
 cum ſenſibus exterioribus, & communi
 operatur, cognitio ſemper eſt intuitiua:
 ita phantaſia, & memoria, & æſtimati-
 uz quoque, quando in abſentia obiecto-
 rum operatur, cognitio ſemper eſt ab-
 ſtractiua. Dicitur autem cognitio intuiti-
 ua vniuerſaliter, qua res in ſe ipſa im-
 mediatè cognofcitur, in quacunquè demã
 differentia temporis cognofcatur: abſtra-
 ctiva verò, qua res non in ſe ipſa im-
 mediatè, ſed in aliquo alio illam repreſen-
 tante, hoc eſt in aliqua ſui imagine cer-
 nitur, nec ſolum abſtractiua: ſed etiam
 intuitiua in nobis ſæpè numero fallitur, cõ-
 tra quam aliqui conceſcant, qui abſtracti-
 uam quidem concedunt, intuitiuam autè
 negant falli poſſe. Sed ad alia, quæ de
 phantaſmatibus, ſunt explicanda, perga-
 mus.

44
 2. 1. 1. 1.
 P. 1. 1. 1.
 1. 1. 1. 1.

493. Eſſe citè producuntur phantaſma-
 ta nõ ab obiectis ſenſibilibus externis, ſed
 mediatè ab anima, immediatè ab actibus
 ſenſationum ſub vna ratione, vt ab agen-
 te principali, ſub alia etiam, vt ab inſtru-
 mento; & quidem ita, ut actus ſenſationis
 cuiuſcuque ſenſus, ſiue externi, ſiue inter-
 ni producat phantaſma repræſentatiuum
 non ſolui obiecti ſecundum ſe; niſi iam
 huiusmodi phantaſma addit, ſed etiam ob-
 iecti, vt antea per huiusmodi actum repræ-
 ſentati, & conſequentè etiam aliquo mo-
 do, conſuè ſcilicet, ſui ipſius. Quod phan-
 taſma ſiquæras vnicum ne ſit, an duplex,
 ita ut vnam ſit repræſentatiuum obiecti
 ſecundum ſe, alterum obiecti, vt antea per
 huiusmodi actum repræſentatiui responden-
 dum videtur eſſe duplex, ita, ut anima

nunc vno, nunc altero ſeorſum uti poſſit.
 Quamuis, quod de ſenſatione in commu-
 ni ſupra diximus, eandem videlicet ſenſa-
 tionem circa plura obiecta ſpecie diſ-
 tincta ſimul veriantem adequatè ſum-
 ptam eſſe vnam, inadæquatè ſumptam eſ-
 ſe multiplicem, modo ibi explicato, dicen-
 dum proportionaliter eſt de phantaſmate
 per huiusmodi ſenſationem producto.
 Idem autem in productione phantaſmati
 ordo ſeruat, quem in productione ſenſa-
 tionum ſeruari ſupra indicauimus: hoc
 eſt eiuſmodi, vt prius eodem prioritatis
 genere, quod inter ſenſationes ipſas in-
 tercedit, producantur illa, quæ per ſenſa-
 tionem ſenſuum externorum; tum alia, quæ
 per ſenſationes ſenſus communis; tum etiam
 æſtimatiuz: quando hæc etiam
 cum ſenſu exteriori, & communi ope-
 rat; denique alia, quæ per ſenſatio-
 nes, aut phantaſia, ſeu potentie phan-
 taſtica, a qua phantaſma nomen habet,
 aut memoriæ ſenſitiuz, producantur.

Recipiuntur verò phantaſmata omnia
 non in anima, ſed in corpore, non tam-
 en in ſpiritibus, nec in membranis cere-
 bri, ſed in ipſa ſubſtantia cerebri, quam
 ſenſuum internorum organum eſſe dixi-
 mus maxime ſecundum partem anterio-
 rem. Quare nulla eſt, qua a quibuſdam ſin-
 gulis phantaſmatum a ſenſionis ſenſuum
 exteriorum ad cerebrum, aut a cerebro ad
 alias corporis partes tranſmiſſio: ſed om-
 nia in cerebro conſiſtunt, & eadem anima,
 quæ per phantaſma in cerebro ſitum cogno-
 ſcit, per huiusmodi cognitionem excitata,
 in alia corporis parte per aliam poten-
 tiam aliquid aliud interdum operatur.
 nec ea phantaſmata, quæ rerum contraria-
 rum ſunt repræſentatiua vllam inter ſe ha-
 bent contrarietatem, ratione cuius in ea-
 dem ſubiecti parte ſimul recipi nequeant.

493. Ac licet ſæpe phantaſmata, quæ
 corrupta non ſunt, corrupta videantur,
 quia non occurrunt, vt infra ſæpe tamè ali-
 qua, interdum etiam omnia corruptuntur
 ob alterationem cerebri a morbis aliſque
 cauſis proſectam, vt ob nimiam humeda-
 tionem, vel exſiccationem, vel frigefac-
 tionem, vel calefactionem, qua eiuſdem cere-
 bri temperie ad phantaſmatum conſer-
 uationem requiſita tollitur. Facilius autè,
 cæteris paribus, corrumpuntur, quæ minus
 intenſa ſunt, vt pote per actus minus inten-

45
 Errandũ
 ſubiectũ.

46
 Errandũ
 corruptũ.

tos producta vnde est, ut qui minus intensi argunt, facilius obfuscantur. Quod si quaratur, an phantasmata producantur & corrumpantur in instanti, an in tempore.

Respondendum videtur, quoniam modum aliquis actus sensationis fit in instanti, ut visus, quia sic eodem instanti, quo sensorium visus illuminatur, licet continuetur deinde, in brutis quidem in nobis vero libertate utentibus non semper, at fore sp. per aliquod tempus quod tamen de actu sensationis circa obiectum externum immediate versante certus est; aliquis vero fit in tempore, et sensus caloris, quia fit eodem tempore, quo sensorium tactus calefit: ita aliquod phantasma produci in instanti, licet continuetur deinde per aliquod tempus, ut dictum est de actu, per quem produciuntur: aliquod vero produci in tempore, ut item actus, per quem produciuntur: & quem admodum debita dispositio in subiecto ad conservationem phantasmatis requisita, quae habet contrarium, remittitur in tempore; sed omnino desinit in instanti extrinseco, quo primum non est: ita etiam phantasma remittit in tempore; sed omnino desinit in instanti extrinseco, quo primum non est dispositio in subiecto ad eius conservationem requisita.

474 Concurrent vero phantasmata ad sensationes, quae concurrentibus phantasmatis sunt non effectivae, sed obiectivae ratione quidem ita, ut res, cuius est in cerebro phantasma, per quam libet huiusmodi phantasmatis partem, si forte contingat alias eius partes corrupti, representari, & cognosci possit, modo sit pars aliqua magnitudinem proportionatam sensibus internis phantasmate, ut notibus, ut proportionaliter requiritur in obiectis sensuum exteriorum. At cur tam multis, tam quae diversis phantasmatis cerebro impressis anima uno potius, quam alio utatur intelligi non potest nisi dicamus primam cognitionem nunquam esse in nostra libertate, aut principio intrinseco independente ab extrinseco; sed se pendere ab aliquo extrinseco, vel Deo, vel Angelo bono, aut malo inuis, aut extra obiectum proponente, vel alio aliquo extrinseco occurrente, & aliqua ratione obiectum proponente, atque ita per modum proponentis obiectum concurrente ad eius necessariam cognitionem: quia semel habita, potest deinde anima, in qua est

libertas, vel in eadem cognitione libere hærere, vel ad aliam, atque aliam transire, & tamen aliquo modo a fine in atque connexa videri aliis, atque aliis speciebus, siue sensibilibus, siue intelligibilibus (est enim hoc utrarumque par ratio) semper tamen aliquo affinitibus, atque connexis, ita, ut una repraesentet indirecè, aut confusè, quod altera repraesentat directè, & distinctè, id est, quoniam altera in quatuor vocet, atque, ex ite, & anima libera possit pro sua libertate incognitione usius ad cognitionem alterius transire; & quando plures huiusmodi connexiones illi repraesentantur unam potius, quam aliam sequi: ut cum ex cognitione amici uestimus in cognitionem uestium, quibus indutus est; & ex hac in cognitionem, vel materiam, ex qua sunt huiusmodi uestes, vel pretii, quo emptus sunt, & non morum, ac fundinarum, vnde numerum materia eruitur, &c. nec fieri potest, ut sine huiusmodi aliqua connexionibus, & consequenter specierum sensibilibus, aut intelligibilibus cum illis ad obiecta absentia cognoscenda utimur ab unius ad alterius rei cognitionem progrediamur. Bruta vero quia libera non sunt, non solum in prima, sed etiam in aliis obiectis consequentibus cognitionibus determinantur ab obiecto, vel in seipso, vel in phantasmate, representato: quod ut magis apprehendatur secundum unam, quam secundum aliam connexionem ita pergunt cognoscere secundum unam potius, quam vel nullam connexionem. Hinc facile intelligas, cur phantasmata interdum ita obruta quodam modo lateant, ut et quae fita non occurrant. Illa enim sic latent, in quorum cognitionem nulla res obiectorum, siue in seipsis, siue in phantasmate representatorum connexionione, vel loci, vel temporis, vel personarum, vel similis, vel dissimilis, vel alterius eiusmodi inducit: quae cum primis apparet, etiam id, quod quaezabatur, occurrit. Idem proportionaliter dicitur de speciebus intelligibilibus. Quod si quaezatur, qui fieri possit, ut phantasma ignotum quaezatur. Respondetur, quod quaezatur non omnino esse ignotum, sed partim ignotum, partim notum ratione alicuius partis, vel circumstantiae, vel similitis, vel dissimilitis, &c. aut certe ignotum distinctè, notum confusè, & per id quod notum est, tanquam per vestigium duci nos incognitionem eius, quod ignotum erat. Idem hic etiam proportionaliter dicitur de speciebus intelligibilibus.

47
Ex omnibus
concurrit
ad sensum
bonum.

495. Abſtruſior quaſitio eſt, qui fiat, ut ſi ſenſus interni inter ſe non niſi formaliter, ſeu virtualiter diſtinguantur, eodemque omnes ſenſorio videntur, vt diximus; aliquando debilitari, aut etiam corrumpi videtur memoria, illaſa phantafia, & aſtimatiua; aliquando laedi phantafia, ſana, & incolum aſtimatiua, aliquando è contrario.

Quam ita ſoluere conandum eſt, vt dicamus nullam ex his potentis ſecundum id, quod dicunt ex parte animæ in nobis laedi poſſe, licet in brutis poſſint; ſecundum id vero, quod dicunt ex parte corporis non poſſe laedi unam, quin lædantur omnes: ſecundum operationes denique poſſe interdum laedi, ſeu impediri unam non impedita altera, ſic poteſt memoria debilitari, tunc alteratione cerebri præſertim nimia humectatione, aut deſiccatione, tum præcipue, & facillime defectu ſpirationum ad eius operationes neceſſarium videntur; ijs contingat: corrumpi vero, vel ex parte, vel penitus ad corruptionem, vel particularem, vel totalem phantasmatum, de qua ſupra. Interdum autem laedi videtur phantafia in ſuis operationibus, cum re vera non læditur, immò maxime, ac facillime operatur: ſed quia anima in rebus, quæ illi per phantasmata, ſeu imagines interueniunt, præſertim eum vehementi ſpiritu agitatur, atque inflammatione, obijciuntur, tota occupatur; exteriorum ſenſuum organa præſertim delicatiora, vt oculorum, & aſtium ſpiritus deſtituta parum, aut nihil a ſenſibilibus externis mouentur: atque ita exterioribus ſenſibus non ſecus ferè, atque in ſomno ligatis, anima non ſecus ferè, atque in ſomno phantasmata ipſa, ſeu imagines incernat, perinde ac ſi eſſent res ipſæ, quarum ſunt imagines, concepit, ac proinde ab ijs, vt a rebus ipſis mouetur: & ſi quæ per ſenſus etiam exteriores percipiuntur phantasmata cum alijs, quibus vehementer intenta eſt uariè coniungit, ac miſcet, unde illa eſt conceptum confuſio, & abſurditas, quæ in demetrijs, & phreneticis aliquando ſe prædit. Interdum denique laedi videtur in ſuis operationibus aſtimatiua, inſolui phantafia, & memorias quia anima in phantasmatum ad phantafiam, aut memoriam pertinentium cognitione, & attentione, ita occupatur, & quodammodo abſorbetur; vt ijs, quæ ad aſtimatiuam ſpectant uti non poſſit, & tunc

rerum vſum non cognoſcat, aut propter eò iunctionem, aut ſeparationem, aliamue mutationem phantasmatum vt phantafia factam, concepit rationem aliquam boni ſeu conuenientis, aut mali, ſeu diſconuenientis aſtimatiuæ propriam, ubi non eſt. Senſus autem communis externus tantum in ſuis operationibus læditur, quatenus, vel in cerebro debite deſunt diſpoſitiones ad eius operationes requiſitæ, vel in ſenſibus externis, quos ſequitur, vt loquitur Ariſtoteles. lib. de ſomno, & vigilia cap. 2. & quibuscumque operatur, aliqua contingit deceptio.

496. Hinc ſomni, & uigilia mentione nos admonet, vt aliquid de illis etiam dicamus, quandoquidem ſomnus, & uigilia communitè affectiones ſenſuum communis factis ſupra explicari dicuntur, quamuis dici etiam poſſint affectiones ſenſuum omnium exteriorum. Somnus enim formaliter eſt ligamen, ſeu impedimentum ſenſuum omnium expeditè ſuas functiones exercere poſſint, non tamen quodcumqueſed ex vaporum in cerebrum aſcentu proſectum. Quod addendum eſt, vt ſomnus ab inſenſibilitate, ſeu defectu ſenſus orto ex timore, aut morbo, aliaue cauſa, ut ecceſſu, &c. diſtinguatur. Et ſic intelligendus eſt Ariſtoteles libro de ſomno, & uigilia cap. 1. cum ait ſomnus enim paſſio ſenſitiuæ particularis, ut vinculum, & immobilitas quædam. Vigilia vero formaliter eſt ſolucio ſaltem aliquid ſenſus exterioris, & communis, ſeu liberatio a prædicto impedimento. Ac ſomnus quidem ab ijs cauſis effectiue cauſatur, quæ effectiue, ab ijs formaliter, quæ formaliter impediunt, ne ſpiritus animales ad operationes ſenſuum exteriorum neceſſarii a cerebro ad organa ſenſuum exteriorum deriuentur. huiusmodi autem cauſæ ſunt vapores paulo copioſiores præſertim humidum, frigidum, & craſſum cerebrum petentes, illudque opplentes: aut qui, etiam miſi non ita humidum, frigidum, & craſſum ſint, ab humiditate tamen, & frigiditate cerebri addenſari, & incrāſſari poſſunt: ita, ut cerebri ſinus, & vias, quibus ſpiritus a corde ad cerebrum, & a cerebro ad ſenſuum exteriorum organa tranſmittuntur, ſua craſſitie obturent: unde conſequitur in ſenſuum exteriorum organis ſpiritus defectus, atque adeo ligamen prædictum, & ſomnus.

Hinc multa ad ſomnum attentia pro-

48
Somnus;
& uigilia

blemata, quæ hic præterea, facile dissoluas.

497. Vigilia verò causa efficiens, est quæ aliquem saltem sensum exteriorum, & communem a prædicto impedimento, in quo somnum formaliter consistere diximus, soluit, hoc est vias aperit, quibus spiritus vaporibus interclusi ad organa alicuius saltem sensus exterioris expeditè transmitti possunt. Quod cum sic expergitur animal, & euigilat. Potest autem, vel a seipso expergeri, vel ab alio: & a seipso dupliciter, vel per se, & naturaliter, vel per accidens, & innaturaliter. A seipso per se, & naturaliter tunc expergitur, cum noui calor sui, spiritibus nimirum in corde generatis, & accumulatis in arteriis ad cerebrum vsque, vapores iter illis intercludentes resoluat, & patefacta via spiritus ad sensuum exteriorum organa expeditè transfundit.

A seipso per accidens, & innaturaliter, cum ob dolorem aliquem aliumuè corporis motum, vel timorem, aliamuè passionem ex obliata in somnis rei alicuius imagine excitata, spiritus agitated vapores prædictos resoluat, aut ita discutit, & laxat, vt ad sensuum exteriorum organa expeditè peruenire possit. Ab alio denique tunc expergitur, quando ab alio in exteriori alicuius sensus organo sic alteratur, ut spiritus, qui semper aliqui superfluat, satis sint ad hoc, vt anima eam alterationem percipiat, & naturali conatu alium spiritum ei parti submitat, quo eandem alterationem perfectè iam sentiat. Vnde colligas sensus exteriores, ac præsertim auditum, & tactum, quorum organa vehementius ab obiectis alterari possunt, nunquam adeo somno ligari, ac spiritu destitui, vt nulla ratione, sed tantum, vt non expeditè, ac perfectè possint suas operationes exercere.

498. Finis somni proximus est cessatio & quies ab operibus sensuum exteriorum, & communis motus, & præcipuus est perfecta nutritio, & suo tempore etiam augmento, & spirituum, ac virium reparatio: Vigilia verò finis est operatio vigilantis propria. Grauius tamen, & nimium somnum, & nimia vigilantiæ damna consequuntur nimium quidem somnum humorum præcipue superflueam, & catarrhi ex vaporibus caput petentibus, qui per vigiliam, & operationem discutiuntur, itemque tarditas,

& hebetudo, ac virium eneruatio ex longo spirituum in organis motus, & sensus defectu: nimium verò vigiliam mala præsertim ciborum concoctio, & consequenter cruditates, capitis siccitas ex vaporum assumptione, & debilitas ex defectu spirituum, qui per vigiliam resoluuntur, nec ita copiosi, vt in somno reparantur.

499. Curiosè autem Aristotel. 5. de Gener. anima cap. 1. quærit, somnus ne, an vigilia præcedat: & rectè respondet vigiliam præcedere. quod de vigilia ad verum tonum comparata etiam in foetu intra utero contento, verum est, etsi plurimum factus dormiat, quia sic ad nutritionem, & auctio nem expedit: nec, cum vigilat, alium, quod quidem constat, præter actum, ex sensibus exterioribus exercere potest. Quærit etiam hic potest quod idem Aristot. libro de somno, & vigilia cap. 3. & experientia testatur, cur quidam interdum dormientes surgant ambulantes, & alia vigilantium opera exercent.

Respondetur, quia per phasiam, aliquid sensuum interiore non requireret cooperationem externi, apprehendunt se debere surgere, ambulare, & cæc. nec oppletam vaporibus, & impedita habent posteriorum cerebri partem, unde spiritus in nervos mortuos deriuantur, sed tantum anteriorè, vnde spiritus in nervos sensorios insinuant. præterquam quod pars superior dormientium spiritibus destituitur, vt diximus, & refrigeratur: ita partes inferiores spiritu abundantiore incalescunt, & consequenter ad motum aptiores redduntur. Ex quo perspicuum fit, cum facultas progressiua, & motiua non ita somno ligetur, & impediatur, vt sensitiua. Pauci tamen sunt qui dormientes surgant, & cæc. illi scilicet tantum, qui aut spiritu, aut apprehensione, & passione aliqua, vehementiori agitantur. At, cur hi, vbi euigilaerint, somni quidè quo ad surgendum impulsu sunt, recordentur; surrexisse autem, aut quippiam se egisse non item: causa illa est, quod operatio imaginatiua, aliarumque potentiarum, quæ in somniis exercentur, relinquat speciem obiecti, tum secundum se nisi hæc iam adsit, tum vt antea per huiusmodi operationem representati: operatio vero potentie motiua non relinquat sui speciem nisi per sensuum exteriorum cognoscatur.

Quamquam in his, qui in somno surgunt ambulantes, & cæc. sensus exteriores non ita sp

vinciantur, vt non interdum quoquo modo videant, audiant, alioque sensus externos exercent, interdum etiam aliquid rogati respondent. Quæ autem hic de spiritibus diximus, in animalibus spiritu carentibus de aliquo proportionali intelligi debent: omnibus enim animalibus communis est somnus, sicut, & sensus communis.

500 Cum somno, quam conexum sit somnium nemo non videt: siquidem somnium est cognitio, qua in somno cognoscitur, res absens, aut non vera, vt præsens, & vera (loquimur. n. hic de somno naturali.) quæ cognitio interdum est a potentia phantastica, interdum ab æstimatoria, interdum a memoria sensitua, aut intellectiua, de qua infra, & ipso intellectu. Cur autem minimi motus facti in sensorio per somnium maximi videantur (nam dormientes arbitrantur, inquit Ar libro de diuinatione per somnia cap. 1 Fulgura cadere, & tonitrua feri, cum paruus sonus in auribus sit, & melle, & dulcibus saporibus perfusi, minima pituita defluente, & ambulare per ignem, & calefieri vehementer, cum paruus calor circa quasdam partes sit) rō est tum quia per somnium cessantibus sensibus exteriorum operationibus, solum interiores potentia operantur, ideoque animi minus distracta magis sentit, quod distracta minus sentirent quia per somnium plurimi spiritus ad sensuum exteriorum organa excurrere prohibiti colliguntur in cerebro, vaporesque eo ascendentes perturbant atque agitant: quo fit, vt quæ modum aqua cum agitur, non solum distorta, & monstruosa, sed etiam maiora omnia ostendit, quam sint, quod est exemplum Aristot. lib. de somniis cap. 3. ita cum spiritus, & vapores agitantur, non solum perturbata, & confusa fiant somnia, sed etiam alterationes omnes in sensorio interim factæ maiores, quam sint iudicentur. Cur rerum imagines in somniis oblatæ, non inuagines sed res ipsæ præsentis videantur, ratio est, quia actus phantasticus, aliarumque potentiarum, quæ in somniis exercentur, vehementiores in somno, quam in vigilia sunt, ob rationes modo allatas, ideoque in res ipsas præsentis ferri videntur, quia res ipsæ præsentis vehementius mouere solent: nec anima ligatis sensibus exterioribus potest res ipsas præsentis in se, sed tantum in suis imaginibus interim cognoscere: consequenter nec potest, rerum præsentium in

se, & præsentium tantum in suis imaginibus discrimen percipere, sed videri sibi simpliciter præsentis habere. Cur aliqui magis, aliqui minus somnient, aliqui nunquam, ratio est: quia aliqui minus, aliqui magis abundant vaporibus, vt pueris, aliqui, sed rari tantis, tanque crassis, ut somni tempore omnino cerebrum obstant, & spiritus, ac potentia omnis interioris operationem impediunt. Cur initio somni non multa ferè sint somnia, in processu autem multa, sed turbulenta, in fine denique placida, & tranquilla, ratio est: quia initio somni abundant vapores ex cibi concoctione ascendentes: in progressu incipiunt vigere spiritus interius genitis, sed multis tū adhuc, & crassis permixti vaporibus, sub his vaporibus iam attenuatis, aut ferè resolutis spiritus magis dominantur, nec tantus fit in cerebro motus. Cur hæc potius, quam alia somnietur, ratio multiplex esse potest: sapius enim in somniis occurrunt, quæ vehementius uigilantes mouerunt, cuiusmodi, cæteris paribus, sunt ista magis, quam iusta: item, quæ sub ipsum somni tempus præsertim paulo attentius, & cum affectu cogitauimus: tum ea, ad quæ naturalis corporis, & humorum temperies inclinat: nec non, quæ in pueritia, & adolescentia cognouimus, quippe quorum species, ut primæ, ac nouæ, ideoque cum admiratione susceperat, ac sapius in ea atate, in qua pauca sunt species, recognoscit, & cum pluribus conexæ sunt: denique ex varia vaporum, ac spirituum dispositione varietas etiam pendet somniorum, quam accommodato nubium exemplo, in quibus ob variam vaporum dispositionem variz sunt repræsentationes, explicat Aristot. lib. de somniis cap. tertio. si queras, an etiam bruta somnient? respondendum est affirmatiue, licet id in aliis magis, in aliis minus compertum sit.

501 An autem, ulla sit diuination per somnia, seu quod idem est, an aliquis ex somniis certò prædicat, aut præcognoscat possit, quæstio est distinctione soluenda. Cum enim somnia alia a Deo, alia ab Angelo bono, vel malo, alia a natura, seu casuali natura, libus esse possint: ex ijs quæ a Deo, vel Angelo bono sunt, siue per oraculum, hoc est vocem expresse significantem siue per visionem ipsius rei, seu potius in imagine rei, siue per somnium propriè dictū,

50
Diuina
tio per
somnia.

Deo tamen, vel Angelo bono dictum ad aliquid significandum; dubium non est, quin aliquid certo præcognosci, & prædici possit: ex ijs vero, quæ ab Angelo malo, seu demone sunt, nihil quidem repugnet, si Deus permittat aliquid certo præcognosci, & prædici posse: ad fallendum tamen potius, quam ad verum dicendum, nisi forte in ordine ad malum aliquid, intentus est demon. Ex ijs denique, quæ a natura, seu causis naturalibus fiunt, nunquam certo præcognosci, aut prædici possunt actiones liberæ (quod de hominibus etiam ab Angelo, siue bono, siue malo secundum sua naturalia spectato immixtis ex Theologorum doctrina supponimus): præcognosci tamen, & prædici valde probabiliter, interdum etiam certo possunt, quædam naturalia, quorum somnia sunt signa, vt morbi aliqui, quorum inchoationes, etiam si parux, vehementer in hominibus nouent, iuxta supradicta. Cognosci etiam ex iisdem possunt complexio, & humor in corpore prædominans, qui erit sanguis, si lixa, & volatus per ætem spiritus, si humida, vt pluuia, flumina, &c. melancholia, si obicura, tristitia impedita; bilis, si calida, rixæ &c. frequentius fouentur.

52. Reliqua sunt pauca quædam de alijs tribus sensibus interioribus, phantasia, æstimatoria, & memoria sensitua. Phantasia quid sit, supra diximus. eam Arist. plerumque sumit pro actu secundo potentie phantasticæ, hoc est pro imaginatione, quam cum 2. de Anima text. 161. dicit esse motum a sensu secundum actum factum, intelligit esse concomitantem motum (formaliter enim est actus) dependentem a sensu constitutum in actu, id est operante, seu quod idem est ab operatione sensus circa obiectum externum versantis, cuiusmodi est, tum sensus exterior, tum communis, tum aliquando etiam æstimatoria, ita, ut non possit phantasia exerceri, quin huiusmodi sensus operatio præcesserit, modo a nobis supra explicato. Interdum tamen phantastici, seu imaginatiui homines intelligit Aristot. omnem potentiam sensitua in internam, sicut interdum, & phantasma tanquam passionem, & memoriam pertinere docet ad sensum commune; confundens uidelicet internos hos sensus, quos alias distinguit. Sed sumpta phantasia præse, vt supra de-

finita est, de ea, præter dicta, queri adhuc potest. Primò, an agat in distans. Secundo an proprie discurrat, seu unum ex altero inferat. Ad utrumque bif. responderetur negando. Tertio an sit in nostra potestate, ut indicat Aristot. 2. de Anima text. 153. Responderetur non esse quoad primam eius operationem, esse quoad alias iuxta supra dicta. Quarto an omnia animalia habeant phantasia. Responderetur affirmando; licet in quibusdam a deo imperfecta sit, vt uix, ac ne uix quidem appareat, quo sensu intelligendus est Aristot. 2. de Anima text. 156. ubi etiam formicæ, api, & uermes negat.

53. Aestimatoria etiam quid sit ex dictis patet. Hic addo non esse confundendam rationem boni, & mali, seu conuenientis, & disconuenientis, quæ est obiectum æstimatorie, cum ratione boni, & mali, seu conuenientis, & disconuenientis, quæ attingitur ab omnibus potentiis cognoscitiuis etiam externis, quatenus obiectum sibi congruum, aut incongruum cognoscunt: quæ enim est obiectum æstimatorie non est sensibilis ab illo sensu externo, ut supra diximus. Et licet Aristot. æstimatoriam nunquam nominauerit, non idcirco eam, aut negasse, aut non agnouisse, sed sub phantasia latius sumpta comprehendisse dicendus est: quod tamen non facit secundo de Anima text. 14. ubi commotionem affectuum, quam ad opinionem bonorum, & malorum consequi docet, negat consequi ad phantasia, seu imaginationem eorumdem, secundum quam similitur nos habemus, inquit, sicut qui considerat in pictura difficultia, & confuenda.

Denique æstimatoria non omnibus inesse videtur animalibus, sed perfectionibus tantum.

54. Memoria item sensitua quid sit supra explicauimus. Ad eius bonitatem, ac perfectionem confert: tum temperata cerebri humiditas, quæ phantasmata facili recipiuntur, & retinentur: tum obiecta uiuax, & vehemens: tum magna potentie applicatio, tum frequens rerum cogitatum repetitio. Falsum tamen est memoriam in posteriori præcipue cerebri parte vigere: sæpe autem memoria abstrahendo a sensitua, & Intellectua de qua infra cum reuincientia confunditur: sed cum distinguitur, memoria proprie, & præsedicitur, tum poten-

52
Aestimatoria.

53
Memoria sensitua.

ta, tum actus verſans circa rem antea cognitam, ſeu reſentatam, vt antea cogitam, ſeu reſentatam, & nulla obliſione obliterata: remiſcentia vero proprie, & preſe dicitur, tum potentia, tum actus verſans circa rem antea cognitam, ſeu reſentatam, vt antea cognitam, ſeu reſentatam, poſtquam obliſione aliqua intercidit. Quam obrem remiſcentia eſt quædam, qua memoria reparatio, & renouatio, qua fit per ratiocinationem, qua id, quod obliſum eſt ex aliquo eius relicto veſtigio, iſdeſt ex aliquo ſimili, vel contrario, vel alia ratione connexo inueſtigamus, & tandem inuenimus: ac proinde in brutis non reperitur.

505 Ad animam ſenſitiuam, poſta diuiſione animæ, quam ſupra poſuimus in vegetatiuam ſenſitiuam, & rationalem, pertinet etiam, tum potentia appetitiua ſenſitiua, tum potentia loca motiua animal ut anima conſequens: in quibus explicandis longior hic non ero. Tantum dicam potentiam appetitiuam ſenſitiuam, ſeu appetitum ſenſitiuum diuidi in concupiſcibilem, & iracibilem; nullam tamen, aut concupiſcibilem, aut iracibilem actum elici poſſe niſi circa obiectum ſenſibile, ut be-

num, vel ut malum, verum, vel apparens cognitum; potentiam vero loco motiua diuidi in naturalem, animaleam, & miſtam. Naturalis dicitur, quæ vt moueat, nullam requirit præuiam cognitionem, vt vis pulſatilis, quæ cor, arterias, & cerebrum dilatat, & contrahit. Animalis dicitur, quæ vt moueat, præuiam requirit cognitionem, & appetitionem, vt vis progreſſiua animalium. miſta dicitur, quæ ut moueat, partim requirit, partim non requirit præuiam cognitionem, & appetitionem vt vis reſpiratiua, qua reſpiratio communiter, ſine præuia cognitione, & appetitione fit, ſed pro arbitrio a nobis variari non poteſt ſine præuia cognitione, & appetitione. Nec tamen potentia hæc loco motiua miſta in nobis tantum: ſed in aliis etiam animalibus reperitur. Hæc uero eſt inter potentiam cognitiuam ſenſitiuam, appetitiuam ſenſitiuam, & loco motiua eas conſequente, ſeu animaleam conſexio, ut cognitiua per modum diſgentis, appetitiua per modum applicantis, loco motiua animalis, quæ dicitur etiam arbitraria, uoluntaria ſpontanea, per modum exequentiæ, ad motum concurrat. Hæc de anima ſenſitiua. Iam ipſa nos ordinis ratio ad animam rationalem inuitat.

55
Potentia
appetiti-
ua, & lo-
ca moti-
ua.

quidem, aut Theologiam verum, secundum
Philofophiam autem falsum esse, non dubi-
tavit affirmare.

507 Sed ad animam rationale refer-
tatur, cuius potentia: ad præstantiffi-
mos quasdam operationes, aliquæ ad minus
prestantes ordinantur. Illæ communiter,
& rectè tres numerantur, Intellectus,
Memoria, & Voluntas; quas tum inter
se, tum ab anima formaliter, seu vir-
tualiter tantum distingui patet ex dictis
supra de potentia: animæ in vniuersum.

Intellectus duplex ab Arist. 3. de Anima pri-
mo viginti textibus, aliisque Philofophi-
is passim distinguitur agens, & patiens, seu pos-
sibilis. Per intellectum tamen agentem, non
intelligitur ab Aristotele Deus, aut alia intel-
ligentia, seu substantia abstracta realiter dis-
tincta ab anima rationali; sed intelligitur
idem realiter, quod per intellectum patien-
tem, seu possibilem, hoc est anima ipsa ratio-
nalis; quæ sicut quatenus potest in se recipere
intellectionem, aut speciem intelligibilem,
de qua infra, dicitur intellectus passiuus, seu
possibilis, id est in potentia passiva ad id, quod
potest recipere; & quatenus recipit, patiens:
ita quatenus potest actiue producere eandem
intellectionem, aut speciem intelligibilem,
dicitur intellectus actiuus; & quatenus pro-
ducit, agens. ut merito idem Aristot. 3. de
Anima citatis textibus doceat vtrumque
hunc intellectum separabilem, immixtum,
impassibilem, vno verbo immortalem esse:
nec aliam præterea querat animæ intel-
lectiue immortalitatem: & text. 17. eosdem
intellectus, animæ differentias appellet, eas-
que necesse esse doceat animæ inesse. Quare
nulla est horum intellectuum inter se, aut
ab anima rationali distinctio, nisi formalis,
seu virtualis. Nec verum est, quod aliqui
contendunt, solum intellectum patientem
intelligere; agentem verò nihil intelligere,
sed tantum species intelligibiles producere.
Si enim realiter sumantur, vterque intelligit.
Si formaliter, neuter sine altero intelligit
ad quæ, sed tantum inad quæ, quatenus
vnus producit, alter recipit intellectionem:
at quatenus vnus producit, alter recipit spe-
ciem intelligibilem distinctam ab intel-
lectione, neater vilo modo propriè intelligit.
Neque cum intellectus agens ab eodem
Aristotele eodem libro text. 19. dicitur substân-
tia existens actus, græcè τὸ ἔνδον ἔστιν
ἔστιν, aliud significatur, quam ipsum vt

agens est, substantia id est essentia, seu natu-
ra sua esse quid actus, non autem potentia, vt
est intellectus patiens, quæ nos talis: neque
si legatur, vt alii legunt. substantia existens
actio, græcè τὸ ἔνδον ἔστιν ἔστιν, sensus
erit alius, quàm eundem ipsum intellectu
agentem sumptum reduplicatiue, vt agens
est actio, quæ nondum in intellectu sumptus,
vt interdum somitur, iuxta supra dicta vbi
de actione) abstrahendo ab eo, quod sit in-
tellectio, vel productio speciei intelligibili-
lis.

508 Intellectus patiens rectè ab eodem
Aristotele lib. 3. de Anima text. 8. distinguitur
in intellectum potentia, intellectum actum,
& intellectum habitu. Intellectus potentia
dicitur, quando nihil adhuc in se recipit, sed
tantum potest recipere. Intellectus actus,
quando in se habet intellectionem. Intel-
lectus habitu, quando in se habet species
intelligibiles, in quibus consistit ratio
habitus intellectiui, vt infra. Aristoteles
tamen loco citato etiam intellectum habi-
tum dixit esse potentia, non tamen, inquit,
similiter, vt erat, antequam addiceret,
aut inueniret. quibus verbis indicat in-
tellectum habitu esse potentia quidem, sed
propinquire, quàm sit intellectus potentia
simpliciter sic dictus. Et quamuis idem
Aristoteles ibidem sumat intellectum ad-
quisitum tantum, quod est actus post acqui-
situm habitum: dubium tamen esse non
potest, quin intellectus actus sit etiam an-
te acquisitum habitum. Præterea vt re-
ctè docet ipsum fieri singula: & text. 19.
quendam esse intellectum nempe eundem
patientem, seu possibilem, qui fit omnia:
quendam verò, nempe agentem, qui facit
omnia. quod ita intelligendum est, vt in-
tellectus patiens dicatur fieri omnia, non so-
lum quatenus recipit intellectiones, sed
etiam quatenus recipit species intelligibiles
omnium: contra verò, intellectus agens
facere omnia, non solum quatenus effec-
tiue producit intellectiones, sed etiam qua-
tenus effectiue producit species intelligibi-
les: & idcirco ille fieri, hic facere omnia
ratione intellectionum, & specierum in-

Intellectum
potentia.

Intellectus
agens, &
patiens.

Intellectus
potentia
actus, &
habitu.

telligibilia dicitur: quod intellectio-
nes, & species intelligibiles sint ima-
gines quaedam rerum, quarum sunt in-
tellectiones de speciebus intelligibilibus in-
terdum modo, nempe intellectio-
nes quidem imagines, seu species ex-
pressas, species autem intelligibiles, ima-
gines, seu species impressas, ut di-
ctum est capite superiori, ubi de mo-
do agendi sensuum interiorum; quas
imagines, quatenus intellectus in se
recipit, fieri, quatenus verò effecti-
uè producit, facere dicitur res, qua-
rum sunt imagines; sed, & fieri, &
facere dicitur huiusmodi res, non rea-
liter, seu in seipsis, sed representati-
uè, seu in sua imagine, quo eodem sen-
su accipiendum est illud in eodem t. 19.

Idem autem est secundum actum
scientia cum seipsa: & illud in text.
36. omnino autem intellectus, qui se-
cundum actum intelligit res, ipse est
(si quidem ita legatur: ex graeco om-
nino legendum, omnino autem Intellec-
tus est, qui actu res intelligens) &
illud in text. 37. anima quodammodo
est omnia: & in eodem textu 37. est
autem scientia quidem sensibilia quodam-
modo, sensus autem sensibilia; & il-
lud in text. 38. & Intellectus forma
formarum, & sensus forma sensibilibus:
& denique, illud in text. 6. & bene utique
qui dicunt animam esse locum formarum.
509. Alio modo Intellectus abstracto
ab agente, & patiente, rectè ab eodè Ar. 2.
de Anima, text. 49. distinguitur in specu-
lativum, & praeclivum, illis verbis: Intel-
lectus autem qui propter aliquid ratio-
ciatur, & qui actus est, differat autem a
speculatio, &c.

Breviter speculativus dicitur, quatenus
est principium speculationis; praeclivus,
quatenus est principium praxis. quomo-
do autem speculatio, & praxis differant
lib. 1. ubi de scientia speculativa, & pra-
ctica, diximus. Distingui etiam potest In-
tellectus in ordine ad suas operationes,
hoc est apprehensionem, iudicium prae-
dicativum, & iudicium illativum, de quib.
satis libro primo egimus; ita ut alius dica-
tur apprehensivus, alius indicativus; &
rursus indicativus alius praeclivus, al-
ius illativus. Immo tam multipliciter di-
stingui potest, quam multa sunt obiecta

intelligibilia formaliter inter se distincta;
ita, ut intellectus adaequatè quidem sum-
ptus unus sit, inadaequatè autem sumptus,
tam multiplex sit, quam multa sunt obiecta
intelligibilia formaliter inter se dis-
tincta, quod idem dicendum proportio-
naliter est de memoria, de voluntate, de
sensu, de potentia materiali, aliisque plu-
rimis potentis. Nulla tamen harum di-
stinctionum secundum id, quod dicitur
intellectu, maior est, quam formalis, seu
virtualis. Atque intellectus, ut intellectus
seu principium intellectiois est, obiecta
formale adaequatè rectè dicitur esse in-
telligibile, seu terminatum intellectio-
nis, ut tale est, seu quod idem est, verum,
ut verum veritate transcendentali sum-
ptum suppositione abstracta, ut comple-
ctitur non solum verum simpliciter sic di-
ctum, seu verè verum, sed & verum secun-
dum quid, hoc est fictè, seu apparenter, &
obiectivè tantum verum; quia multis intel-
ctus noster non possit naturaliter suis vi-
ribus omne verum attingere.

510 Intellectio autem, quae ut effecti-
vè ab intellectu producitur est actio, ut si
obiectivè in eodem recipitur est passio, ut
qualitas quaedam seipsa formaliter re-
presentativa rei, quae intelligitur, & ob-
iectivè imago quaedam virtualis illius, ut
dictum est cap. superiori, ubi de phantasi-
maris, d. f. & species intelligibilis est pressa
seu verbum mentis, quo nomine distin-
guitur a specie expressa, quae non est intel-
lectio, sed sensatio.

Ac licet rectè species hæc expressa, seu ver-
bum mentis dicitur terminus intrinsecus
intellectionis sumendo intellectionem, ut
actio est, non distinguitur tamen hic terminus
a parte rei, sed formaliter, seu virtualiter
tamen ab intellectione, ut actio est, iuxta dic-
ta alibi de actione; nec ipse ab intellectu
eù producente directe cognoscitur; sed est
tamen, seu ratio cognoscendi rei per
ipsum representatam, rectè est per alia
cognitione realiter ab ipsa distinctam cog-
noscere potest. Nullo autem modo concedendū est
omne nostrā intellectione ad accidentia,
aut ad sensibilia, aut ad universalia res-
tringi. Etenim, & accidentia, & substantia
& sensibilia, seu corporalia, & insensibilia
seu spūalia, aliaque sunt intelligibilia, & sin-
gularia, & universalia potest intellectus nos-
ter cognoscere, non tamen eodè modo, sed

6
Intelle-
ctus ob-
iectivè

7
Intelle-
ctus ob-
iectivè

8
Intelle-
ctus ob-
iectivè
& prae-
clivè

ita, ut accidentia quidem singularia sensu extremo, aut interno agente cum externo sine phantasmatis interuentu sensibilia cognoscant intuitiue; accidentia autem singularia sensu tantum interno phantasmatis vrente sensibilia, & substantias, & spiritalia, aliaque pure intelligibilia, & vniuersalia, siue a rebus spiritualibus, siue a corporalibus abstracta non nisi abstractiue intelligant.

Quomodo autem intuitiua, & abstractiua cognitio differant capite superiori explicatum est. Neque verò, vt substantia separabiles, seu spirituales eo modo, quo a nobis intelligi possunt, & quoad illa prædicata, quæ a nobis intelligi possunt (neque enim quoad omnia pro huius vitæ statu intelligi a nobis possunt) intelligantur, vlla requiritur, aut intercedere potest realis vniuersalis intellectus agentis cum patiente, aut vi cogitative supra explosa, quæ perfectissime fiat per susceptionem omnium specierum intelligibilium, quibuscum simul intellectus agens perfectissime in patiente recipiatur, & cum eodem vniatur, atque ita constituatur ille, qui a quibusdam appellatur intellectus adeptus, & merum signum est.

Neque quod Aristoteles secundo de Anima text octauo docet intellectum, cum factus est singula, tunc, & seipsum intelligere posse, ita accipiendum est, vt alia omnia intelligere debeat, antequam vilo modo seipsum intelligat: sed ita, ut tunc perfectius se intelligere seipsum possit, cum alia multa intellexerit, & ex suis operationibus naturam, essentiamque suam melius ratiocinando detexerit. Se ipsam tamen etiam, vt alia, quæ supra diximus abstractiue tantum potentia intellectiua, seu anima per potentiam intellectiuam in hac vita intelligit.

§ 11 Præter intellectiones, dari species intelligibiles impressas realiter ab illis distinctas, sæpè iam supposuimus, nunc asserimus: nec probabilem eorum existimamus opinionem, qui ad hoc, vt intellectus res, quas aliquando præsentibus intuitiue cognouit, etiam quando absunt, cognoscere possit, sufficere aiunt, quod eas aliquando co-

gnouerit, etiam si nullæ ipsarum species ab intellectibus distinctæ, intellectibus ipsis desinentibus, in eo relinquuntur: quæquam hæc species ad alia etiam, quam ad ea, quæ in intellectu aliquando intuitiue cognouit, tunc quoque, quando absunt, cognoscenda, sunt necessariae.

Mitto hic quomodo habeant rationes imaginis, & dicantur species impressæ, quod vtrunque supra, ubi de phantasmatis, explicatum est. Alia de illis, per obscura, & perabstrusa explicanda te offerunt.

Primum autem statuendum est in duplici eas esse genere, alias incomplexæ, seu simplices, hoc est representatiuas terminorum incomplexorum, non tamen quorumcumque, sed eorum tantum, quorum connexio non est immediata, seu non patet ex terminis, ut in principis per se notis; sed est mediata, seu indiget, ut a nobis cognoscatur, aliquo medio, ut in aliis omnibus propositionibus non per se notis. Sed difficultas est quomodo producantur.

§ 12 Species igitur complexæ (vt ab his, in quibus res facilius videtur, ordiamur) quæ non quia sint in sua entitate realiter compositæ; sed ob rationem aliarum complexæ dicuntur; producantur mediata ab anima, immediata ab actu intellectiōnis, quæ ex præmissis inferitur conclusio, seu ab actu illationis, & quidem, ut ab agente principali: licet sub alia ratione dici etiam possit, vt ab agente instrumentali qui actus, vt est ipsa species expressa in actu secundo evidens, vel non evidens conclusionis obiectiua, circa quam versatur, hoc est connexionis, vel non connexionis subiecti cum prædicato ob connexionem, vel non connexionem eorundem cum medio; ita relinquat post se in eodem intellectu speciem impressam in actu primo euidenter, vel non euidenter; hoc est representatiuam modo supra explicato euidenter, vel non euidenter eiusdem conclusionis obiectiua: per quam speciem potest deinde intellectus facile elicere alios actus circa eandem conclusionem similes illis, per quem huiusmodi species producta est, hoc est euidenter, si ille fuit euidens,

Species intelligibiles impressæ.

Corundem res illius.

vel non evidentes, sed probabiles tantum, si ille non fuit evidens, sed probabilis tantum, &cæt. cum antequam haberet huiusmodi species ferè non nisi difficulter posse elicere primam actum circa eandem conclusionem, quia ut illi habeat, quod ei statim repræsentaret connexionem, vel non connexionem extremorum cum medio, & consequenter inter se; sed tantum quod ei repræsentaret vnumquodque extremum secundum se absque cognitione connexionis, aut non connexionis ipsorum inter se: quæ cum obscura sit, non nisi per medium multo ferè studio, ac labore querendum, & inveniendum cognosci potest.

Dixi ferè, quia inter conclusiones etiam non per se notas quedam sunt, quæ medium adeo cuique, præsertim paulo ingeniosiori, obuium habent, vt sine difficultate occurrat. Sed, vbi est difficultas, species complexa, quæ post primum actum illationis producitur, eam penitus tollit. Atque in huiusmodi speciebus complexis consistunt formaliter habitus intellectiui discursiui; habitus quidem scientiæ in speciebus complexis repræsentatiuis conclusionis obiectiue euidenter, habitus uero opinionionis in speciebus complexis repræsentatiuis conclusionis obiectiue probabiliter, &c.

513 Species uerò incomplexa producitur item mediæ ab anima, immediatè ab actu intellectiouis incomplexæ, seu apprehensionis, & quidem ita, vt ad quemlibet huiusmodi actum consequatur semper in intellectu species incomplexa repræsentatiua obiecti incomplexi, ut per huiusmodi actum cogniti, non item semper consequatur alia repræsentatiua obiecti incomplexi secundum se, sed tunc tantum, quod nec huiusmodi obiectum secundum se potest per phantasma representari, nec in intellectu adest alia species incomplexa eiusdem obiecti secundum se repræsentatiua. Sed cum intellectiouis incomplexarum, seu apprehensionum alia sint intuitiua, quas intellectus una cum sensibus exterioris, & communi, aut etiam estimatiua circa obiecta sensibilia præsentia, veritas elicit:

atque abstractiua, quas idem intellectus elicit circa obiecta absentia: ad intuitiua nunquam species prædictæ sunt necessariae, ad abstractiua uerò aliquando non sunt necessariae, aliquando sunt. Intellectiouis enim incomplexarum abstractiuarum alia sunt, quas intellectus elicit circa obiecta sensibilia in phantasmatis repræsentata, sive singularia, ut circa hoc album, vel hoc nigrum sumpta eodem modo, quo in phantasmatis repræsentantur, sive vniuersalia, vt circa rationem albi, vel nigri, abstrahendo a rationibus individualibus, quibuscumque in phantasmatis repræsentantur, & ad has non sunt necessariae species prædictæ, sed sufficienti ipsa phantasma, circa quæ, vel adæquate, vel inadæquate sumpta, ut circa obiecta nescitur: alia autem sunt, quas intellectus elicit circa obiecta purè intelligibilia, sive singularia, sive uniuersalia, quæ secundum se nullo modo in phantasmatis repræsentantur; sed ex sensibilibus, vel præsentibus in se, uel in phantasmate repræsentatis ab intellectu deducuntur, ut spiritalia, ratio substantia, ut distincta ab accidentibus, uel accidentis, ut distincti a substantia, ratio causæ, uel effectus, & huiusmodi; & ad has sunt necessariae prædictæ species.

414 Sed per arduum hic ad explicandum videtur, tum quomodo uniuersalia sensibilia in phantasmatis ab intellectu percipiuntur sine rationibus individualibus: tum quomodo ex sensibilibus deducuntur purè intelligibilia: tum quomodo hiant species incomplexæ, quæ ad prædictas intellectiouis incomplexas abstractiuas circa huiusmodi purè intelligibilia eliciendæ sunt necessariae.

Dicendum tamen uidetur uniuersalia, quæ sunt in rebus sensibilibus, uerbi gratia, rationem coloris, rationem albedinis, &cæt. Simul cum rationibus individualibus, vel in ipsis obiectis sensibilibus singularibus in se præsentibus, uel in eorum phantasmatis, tum à sensu, tum ab intellectu percipi: sed ut secundum se præcisè, vt tales naturæ sunt abstrahendo ab omni singularitate, quod intellectus proprium est.

cognoscantur, debere intellectum a uoluntate applicari, & determinari ad huiusmodi naturas secundum se precisè considerandas, non considerata earum singularitate: purè uerò intelligibilia, nempe spiritalia, & alia, quæ uel sunt corporalia quidem, non sunt tamen secundum suas proprias, formalesque rationes, siue in uniuersali, siue in singulari sumptas, sensibilia, sed tantùm intelligibilia: uerbi gratia, substantia corporea, ut distincta à suis accidentibus, accidens corporeum, ut distinctum a sua substantia, &c. uel abstrahunt à spiritualibus, & corporalibus, ut ratio substantiæ, ratio accidentis, ratio causæ, ratio effectus, &c. Sumpta, ut abstrahunt, debere ex corporalibus per illationem deduci: atque ad spiritualia, in quibus præcipua uidetur esse difficultas, intellectum paulatim sic ascendere, ut ex certis effectibus corporeis inferat causas: desine intelligat huiusmodi causas non posse esse res corporeas: atque ita remoueat ab illis rationem corporeæ, seu entis, formaliter extensæ, & dimissibilem cognoscat naturam huiusmodi rerum non consistere in remotione, seu negatione corporeæ, licet per illam, tanquam per aliud necessario consequens, explicetur; sed in illo positum, ad quod huiusmodi remotio, seu negatio consequitur: denique hoc positum in eo situm esse intelligat, ut sit totum in toto, & totum in qualibet parte, seu omnimodam habeat suarum omnium partium virtualium identitatem: qui est conceptus positius, quem nos in hac uita naturaliter de rebus spiritualibus, ut spirituales sunt, formare possumus: quo differunt à his omnibus conceptis, tum rerum corporearum, siue formaliter, & reduplicatiuè, siue materialiter, & specificatiuè sumantur; tum etiam spiritualium, si materialiter, & specificatiuè, non autem formaliter, & reduplicatiuè sumantur, ut est ratio entis seipsum denique abstrahentium a corporeis, & spiritualibus, ut est ratio entis utriusque communis.

Denique species incomplexas, quas necessarias esse diximus ad intellectiones incomplexas circa purè intelligibilia prædicta, effectiuè produci mediâtè ab anima, immediâtè ab intellectioibus in complexis, seu apprehensionibus prædi-

ctis, ad eum proportionaliter modum, quo eas rationis dicitur fieri, licet sic ab ipsa cogitatione, qua cognoscitur, ut extremo libro tertio, dicitur: ita, ut in genere causæ efficientis, prior natura sit intellectio prædicta; in genere uero causæ finalis, prior natura sit species: nunquam tamen nec in tempore, nec in instanti temporis detur illa, quin detur hæc, ut eius effectus, & obiectum simul, licet hæc secundum se, illa desinente, permaneat, ut alijs similibus intellectioibus facile iam eliciendis inferuiat.

§ 35 Ex his colligas primò, phantasmata ad productionem specierum intelligibilium interdum nullo modo concurrere, quando scilicet prædicta species producantur per intellectiones abstractiuas supra dictas, non concurrere tamen effectiuè, sed partim dispositiuè, ac materialiter, quatenus supponuntur ad intellectiones abstractiuas supra dictas, partim obiectiuè, quatenus obiciuntur intellectui, dum uel rationes quasdam uniuersales rerum sensibilem in ipsis phantasmatis repræsentatas a rationibus individualibus abstrahit, uel alias purè intelligibiles ex illis, quæ in phantasmatis cognoscit, deducit, ut supra dictum est: atque his ipsis modis interdum concurrere proximè interdum remotè tantùm, ut infra. Secundò quomodo intelligendum sit illud Aristot. in 3. de Anima tex. 30. nunquam sine phantasmate intelligit anima: & illud in eodem libr. tex. 32. formas igitur intellectuum in phantasmatis intelligit; & denique illud in eodem libr. tex. 39. in formis sensibilibus, intelligibilia sunt, & quæ in abstractione dicuntur, & quæcunque sensibilem habitus & passiones sunt. Et ob hoc, qui non sentit aliquid, nihil neque addiscet, neque intelliget, & cum speculetur, necesse est simul phantasma aliquid specularis phantasmata autem uel sensibilia sunt, præterquæ quod sunt sine materia.

Non enim hæc ita accipienda sunt, ut Ari. intel. uelit intellectum nostrum nihil unquam intelligere, nisi cooperante phantasia, seu sensu interno ueniente phantasmatis, (quæ in intellectuibus abstractiuis inferè fiat) & intelligendū id, quod intelligit, in phantasmate, ut in obiecto: sed ita, ut quando intellectus in pura potentia de-

37
Phantas
ma: ad
specter.
intelligi-
biles, &
intelligi-
tionis
producon-
das com-
mune q.

bet aliquid de nono intelligere, nec habet sensibilia in se ipsis presentia, necessario habere debeat representata in phantasmate, ut vel in ipsis intelligat, vel ex ipsis deducat modo supra explicato.

Tertio cur species intelligibiles imperfecte nobis res pure intelligibiles representent: ratio enim est, quia ex rebus sensibilibus, vel in se presentibus, vel in phantasmate presentatis, non quidem, ut ex materia, sed ut ex obiecto proxime, aut remote ab intellectu quodammodo educuntur seu quod idem est, ad presentiam rerum sensibilibus, vel in seipsis, vel in phantasmate proxime, aut remote ab intellectu producantur: res autem sensibiles non nisi imperfecte in cognitione in rerum pure intelligibilibus ducere nos possunt.

Dixi proxime, aut remote, quia quaedam species intelligibiles producantur ad presentiam rerum sensibilibus, vel in seipsis, vel in phantasmate, immediate, & proprie: aliz, mediate, & remote, quatenus producantur ad presentiam aliarum specierum intelligibilium, a rebus tamen sensibilibus modo explicato acceptarum. Quarto cur eadem species intelligibiles a quibusdam dicantur alienae, non autem propriae rerum, quarum sunt species: ratio enim est, quia ex rebus sensibilibus accipiuntur modo explicato. Quinto intellectum agentem non alia ratione dici efficere obiectum intelligibile actu, nisi quatenus producit, ut dictum est species intelligibiles. Quod vero dicitur solet eiusdem intellectus munus praeferre esse illustrare phantasmata, non ita intelligendum esse, ut intellectus agens aliquid lucis phantasmatis impertiat, aut ob ipsam cum phantasma coniunctionem, ea eleuet, ut ad species intelligibiles effectivae producendas concurrere possint: sed ita ut vel in ipsis, vel ex ipsis intelligat, modo supra explicato: & melius dici intellectum ad presentiam phantasmatum, non quidem semper, sed aliquando intelligere, & producere species intelligibiles, ut dictum est, quam illustrare phantasmata. Sexto et in intellectibus, quando ab eodem intellectu, qui eas produxit reflexe cognoscitur abstractivae per speciem intelligibilem, non autem intuitivae cognoscitur. Atque hic rejiciendum illud est, quod alii videntur velle reflexionem intellectus ad suam aliquid operationem fieri per quendam intellectus ip-

sum secundum suam substantiam super se ipsum, seu in seipsum replicationem, quam proinde sensui convenire negant: nihil enim tale facit intellectus, cum reflexe cognoscit, sed cognitionem tantum elicit habentem pro obiecto aliam suam cognitionem, non quidem in se ipsa, sed in specie intelligibili representata, atque ita cognoscit se cognoscere, aut cognovisse, aut cogniturum esse, aut posse cognoscere, huius operandi modi imitatur et, licet imperfecte, sensus interior, cum cognoscit aliquid a se ante cognitum fuisse, quod sine consensu aliqua cognitionis suae praeteritae cognitione fieri non potest.

16 Sed, ut, quae reliqua sunt de speciebus intelligibilibus, ab solvamus, de earum ad actus intellectuum occurru distinguendum est: species in complexum ad eos concurrentium obiectivae, tum et effectivae, ita, ut sub diversa ratione dici possint tenere se, tum ex parte obiecti, quatenus. scilicet obiecti generunt, tum ex parte potentiae, in qua sunt, quatenus ea intrinsece determinat, & juvant, ad obiectum in ipsis representatum facilius, ut supra dictum est. intelligendum: species autem in complexum ad eas quidem intellectiones, per quas efficiuntur non nisi finaliter, & obiectivae concurrunt: ad alias autem illis, per quas effectivae sunt, si miles facilius deinde producendas, non solum obiectivae, sed et effectivae proportionaliter, ut de speciebus complexivae dictum est, concurrere videntur. Ac species quidem in complexum et si contrariae sunt, non sunt inter se contrariae, nec quodammodo a quo corrumpatur species autem complexum in quibus, rationem habitus intellectuum discussum consistere diximus, eam tamen proportionaliter dicenda sunt hae inter se contrarietate, quam habent actus, ad quos inclinant, seu possunt concurrere: contrariae igitur, & impossibiles erunt habitus scientiae, & erroris, vel opinionis falsae, vel etiam suspicionis, vel dubitationis circa idem: habitus autem scientiae, & opinionis verae circa idem, nullam habent contrarietatem: consequenter tam ipsi, quam ipsorum actus simul esse possunt, modo iam opinio vera sumatur praecise, ut opinio vera, seu assensus ex ratione probabilis, vel auctoritate alicuius (quam quidem, quae est ex auctoritate propriae fides) circa propositionem veram, non autem pro fine intellectuali, hoc est suspicionem, quae opinio, & fides huma-

12
Species
intelligibilium
imperfectae

13
Species
sensitivae
in intellectu
sensitivo

14
Reflexio
cognitiva

15
Species
intelligibilium
ad
intellectionem
conversam

nam etiam circa propoſitionem veram ſæpe conſequitur, ne altera pars vera ſit: ſæpe inquam, non ſemper; aliquando enim etiam opinio, & fides humana (de diuina enim hic non loquimur) omnem ab intellectu excludit formidit em, ſeu ſuſpitionem partis oppoſitæ, licet falſum illi ſubefſe abſolute non reſpugnet.

Alia, quæ de ſpeciebus intelligibilibus hic pluribus explicanda non ducimus, ex dictis hoc, & ſuperiore capite, vbi de phãtãſmatib; quæ vero de iſdem, vt habitus intellectiui ſunt, addi poſſent, ex libro primo, vbi de ſcientia, intelliguntur.

517 De habitibus tantum intellectiuis, quos Ariſtotel. 6. Ethic cap. 3. enumerat, & de ingenio, iudicioque adiungendum hic aliquid eſt.

Ac primum, quod ad habitus illos pertinet, qui ſunt intellectus, ſapientia, ſcientia, prudentia, & ars, pro certo habendum eſt, non omnes ibi habitus intellectiuis ab Ariſtotel. enumerari, ſed eos tantum, quibus anima affirmando, aut negando, verum dicit, vt ibidem Ariſtotel. loquitur, & quibus proinde virtutis intellectualis nomen merito comenit; neque hos tamen omnes, ſed præcipuos tantum, qui ad alios potiores habitus intellectuales ſua natura non ordinantur.

Intellectus dicitur ibi habitus principiorum, & quidem ſpeculatiuorum, quo pro poſitione ſpeculatiuas immediatas, ſeu per ſe notas cognofcimus: & aliquando ſumitur pro potentia ipſa intellectiua, quatenus naturaliter apta eſt cognofcere huiſmodi proprietates: aliquando verò ſumitur pro ſpeciebus intelligibilibus ſimcomplexis potentia intellectiua ſuperadditis; quibus ita re præſentari poſſunt termini incomplexi prædictarum propoſitionum; vt illis cognitio ſine vilo medio eorumdem etiam inter ſe connexio cognofcatur.

Sapientia multipliciter, ſed quattuor præcipue modis ſumitur: interdum pro humanarum, diuinarumque rerum ſcientia, quomodo aggregatum eſt omnium ſcientiarum, ſumpta ſcilicet particula (humanarum) pro (creatarum;) interdum pro ſcientia per altiffimas cauſas, cuiusmodi eſt præcipue Metaphyſica: interdum pro ſcientia rerum præ-

ſtantiffimarum, ſue ſit per altiffimas cauſas, ſue non, cuiuſmodi item eſt, præcipue Metaphyſica: interdum pro aggregato ex intellectu, ſeu habitus principiorum, & ſcientia rerum præſtantiffimarum, hoc eſt ex principiis per ſe notis, & concluſionibus circa res præſtantiffimas, quæ item acceptio præcipue Metaphyſicæ cum ſuis principiis acceptæ conuenit. Et ſic ſapientiam ſumit Ariſtotel. libro citato cap. ſeptimo. Scientia eodem libro cap. tertio citato ſumitur ab Ariſtotel. proſola, ſpeculatiua, de qua alibi diximus.

Prudentia ibidem cap. 5. definitur habitus cum vera ratione actiuus; & breuius, recta ratio agibilium, de qua plura hic dicenda non ſunt. Ars ibidem capit quæto definitur habitus cum vera ratione factiuus; & breuius, recta ratio factibilium, de qua factis alibi diximus. In eaigitur enumeratione Ariſtotel. habitum principiorum factiuorum, & ſcientias factiuas, ſeu artes docentes reducit ad artem vtemem, ad quam ordinantur, & quam ſolam ipſe ibi deſinit: habitum verò principiorum actiuorum, & ſcientias actiuas, ad prudentiam, ad quam item ordinantur: Logicam denique præcipue ad ſapientiam; & ſcientiam, tum etiam ad ſcientias actiuas, & factiuas, & mediis illis ad prudentiam, & artem.

518 Quod ad ingenium iudiciumque ſpectat, quod alterum ex duobus ſupra propoſitis eſt, multorum ingenia, iudiciaque non mediocriter præter illa exercet, an ingenii, iudicijque maior, minorue præſentia ex ſola corporis diſpoſitione, an ex anima, an ex vtraque dependeat. In qua difficultate illud primò loco ponendum, ſi ingenium, aut iudicium ſumatur pro eo quod dicitur ex parte animæ, quoad ſuum eſſe non pendere a corpore, ſed a Deo cum anima ipſa, qua cum identificentur creati: ſi verò ſumantur pro operationibus ipſis ab ingenio, iudicioque pendentibus, dubium eſſe non poſſe, quin melior, & deteriorue corporis diſpoſitio ad maiorem, minoremue illarum præſentiam conferat, ſic Ariſtotel. ſecundo de Anima text. 94. ex tactu, ſicut homo animalium omnium exquiſitiſſimum habet, inſert hominem anima-

17
ingenij,
iudicij;
mater, præ
ſentia.

lum omnium prudentissimum esse: tum addit, signum autem, & in genere hominum sed in sensorium hoc ingeniosos esse, & non ingeniosos: secundum autem aliud nullum duri enim carne inepti mente, molles autem carne bene apti, quae ita intelligenda sunt, ut non quilibet carnis mollities ingenij excellentiam arguat, sed ea tantum, quae ad naturalem, & optimam corporis temperationem consequitur: atque haec propterea id arguunt, quod in optimè temperato corpore, optimi, tenuissimique spiritus ad corporales omnes functiones, siue remotè, siue proximè potentiz intellectiuæ inseruientes, quam expeditissime, ac perfectissime obeundas necessarii generantur. Hanc autem optimam corporis temperationem videtur Aristotel. sect. 30. probl. 1. uelle illà esse, in qua melancholia dominatur, dum cautam conatur reddere, cur omnes, qui alicui inquam in re ingenio claruerint, melancholici fuerint. Verum Arist. non de melancholia, seu atra bili frigida, & sicca secudum se sumpta, quae homines pigros, & hebetes reddat: sed de ea, quae ita uis bilis, sanguinis, & spirituum calore adusta, calida, & sicca est, & ad omnium motuum promptitudinem, ac celeritatem magnopere confert, uino ab ipso Arist. comparata, intelligi debet. Quod si quaeras, an ipsæ animæ rationales, licet omnes eiusdem speciei atomæ sint, in indiuiduo tamen, ita inter se differant, ut alia secundum se abstracto a corpore perfectior, atque adeo ingenio, iudicioque praestantior; alia imperfectior, minusque praestans sit: respondetur difficile omnino esse id iudicare, multa tamen esse quae partem affirmantem probabilem faciant.

Ad intellectum pertinent etiam admiratio, & alia quaedam, quae uberem philosophandi materiam praebere possent. Sed de intellectu satis hic iam dictum de memoria intellectua, & uoluntate aliquid dictum est.

519 Memoria intellectiua nihil aliud est, quam ipse intellectus, ut recordatur rerum a se intellectarum, seu, ut intelligit res a se ante intellectas: & eodem modo didi potest in memoriam potentia, memoria actu, & memoria habitu, ut intellectum diuidi supra diximus. Eius a reminiscencia discrimen, & si, quid aliud de illa querendum superest, ex dictis hoc est, & superioris capite intelligi satis potest.

520 Voluntas, quæ alio nomine appetitus rationalis ad distinctionem appetitus sensitiui, & appetitus naturalis appellatur pro obiecto formali ad quatuor habet uolubile, hoc est terminatiuum uolitionis, ut tale est, comprehendendo tamen sub uolubile, etiã nolubile, & sub uolitione etiam nolitionem; sicut uolente uoluntatis comprehenditur etiam potentia nolendi, seu, si ita loqui fas sit, noluntas. At si uoluntatem distinguamus in uolitiuam, & nolitiuam: ut uolitiua est, pro obiecto formali ad quatuor habet uolibile praesertim sumptum, ut distinguitur a nolibili, seu terminatiuum uolitionis praesertim sumptum, ut distinguitur a nolitione, quatenus tale est, seu quod idem est, bonum, ut bonum bonitate transcendente tali sumptum suppositione absoluta, ut complectitur non solum bonum uerum, sed effectum, seu apprensus: Ut autem nolitiua est, pro obiecto formali, habet nolubile, seu terminatiuum nolitionis, quatenus tale est seu quod idem est, malum, ut malum sumptum item suppositione absoluta, ut complectitur non solum malum uerum, sed effectum, seu apprensus. Indifferens autem, ut indifferens, seu abstractans a bono, & malo, nulla ratione potest esse obiectum uoluntatis, siue tamè circa bonum, siue circa malum ueretur uoluntas, semper in suis actibus pendet ab intellectu tanquam proponente obiectum: ut uerissimum illud fit, nihil uolitu nisi cogitum: quem admodum è contrario, intellectus in suis actibus, tamen si non omnibus, pendet a uoluntate, tanquam ab applicante, & determinante ad hoc potius, quam ad aliud intelligendum. Plura de uoluntate hic non addo.

521 Aliae, quas supra indicaui, minus principales animæ rationalis potestis, sunt potentia ridendi, potentia fendi, potentia mouendi localiter corpus certis quibusdam motibus ab intellectu, & uoluntate pendens, ut artificiosè saltandi, scribendi, pingendi, complodendi manus, supplodendi pedem, &c.

Ac potentia quidem ridendi pro obiecto formali habet risum, qui est pectoris, oris, & faciei motus a diaphragmate, alijque muscularibus factus ex cognitione intellectiua obiecti iucundi, noui, & repentini, uoluptate, seu gaudio uoluntatis inde consequente, cordis dilatatione, ac spirituum diffusionem ortus.

Prioriores autem ad risum sunt gignendi, & biliosi, quàm melancholici, & pigri.

19
Volunt20
Alia minus principales animæ rationalis potentis.21
Risus.18
Memoria intellectiua.

toft ob maiorem caloris, & spirituum copiam ad prædictum motum efficiendum necessariam, & rudis, atque inexerti, quâ sapientes, & experti quod plura illis, quam his, noua, & insolita uideantur.

72
Lachryma.

522 Potentia fendi habet pro obiecto formali solum, seu lachrymas, quæ nihil aliud sunt, quam tenuior pituita ex uenis capitis, & cerebri defluens, quatenus glandulis intus ad oculorum angulos sitis exerta per oculos effunditur, sed, ut anima rationalis, ut rationalis effectus dicantur, oportet adducere debent ex cognitione intellectiua obiecti tustis, uel lati, & tristitia, uel lachryma consequente in uoluntate. atque ut plurimum quidem causa lachrymarum in uoluntate est tristitia, ad quam consequitur compressio musculorum, quibus lachryma exprimitur: interdum autem est lachryma, ad quam consequitur, tum cordis, & arteriarum, tum etiam meatuum, per quos lachryma fluunt, dilatatio ob spirituum effusionem, & consequenter lachrymarum ipsarum effusus: hæc tristitia, & lachryma uera, siue sita sit. Aliquando etiam lachryma sponte sua ob humorem copiam, & meatuum laxitatem excidunt. Salsedine autem quandam ad humorem, & subtilis terre admissi concoctione, seu imperfecta concoctione habent. Et cum ex gaudio profiliunt calidiores, cum uero ex dolore, seu tristitia decidunt tepidiores, aut etiam frigidiores interdum sentiuntur, non solum quia in gaudio magna spirituum ex corde copia, quibus lachryma calefiunt, effunditur, in tristitia uero spiritus ad cor reuocantur: sed etiam quia effusus per gaudium spiritibus, generata incallescunt, ipsi uero per tristitiam remocatis, ita tepescunt, aut etiam frigeant, ut lachryma respectu generarum in gaudio frigida, in tristitia calidi rationem habeant eadem autem uidentur lachrymarum, & salua materia, tenuior, pituita, quam diximus, ita, ut, quæ per oculos non effunditur, ad os derinetur, sicut salutas, quæ in lachrymis sentitur, in salua ordinaria non sentitur, quia, cum admodum remissa sit, humore, in quo est, per longiores meatus quasi colato, aut penitus deperditur, aut maiori pituitæ copiam admissa sensibilibus esse desinit.

523 Potentia loco motiua in ordine ad motus, quos supra dixi, sicut & ea, quæ ad risum, & cæcæ, quæ ad lachrymas concurrunt, eadem anima rationalis, ut rationalis est, tribuitur, quatenus eadem anima rationalis,

quæ per intellectum cognoscit aliquid extrinsecum a se faciendum, & per uoluntatem mouetur ad illud uolendum, per prædictam potentiam loco moticem, seu extrinsecum illud idem exequitur: siue potentia loco motiua in ordine ad motus a sensatione tantum, & affectu sensitiuo pendentes, tribuitur animæ sensitiuæ, ut sensitiua est, quatenus eadem anima sensitiua, quæ per sensum cognoscit aliquid sibi bonum, uel malum, & per appetitum sensitiuum mouetur ad illud prosequendum, uel fugiendum, per potentiam loco moticem, seu extrinsecum illud: idem localiter prosequitur, uel fugit, nec repugnat unam eandemque potentiam loco motiuam sub una ratione ad animam rationalem, sub alia ad sensitiuam pertinere: nisi quis malit dicere potentiam loco motiuam consequi ad peculiariter quendam animæ gradum, secundum quem conligatur anima loco motiua in anima diuisione distincte numeranda, ut numerari uideatur ab Aristotele de Anima text. 24.

524 Sed hoc ad modum loquendi pertinet: illud ad rem, quod prædictæ nuntius principales animæ: rationali potentia organice sunt, principales autem, de quibus supra, inorganice. Dicuntur autem in uniuersum potentia organice illæ, quæ, ut exeat in actum, indigent organo, inorganice, quæ non indigent. Sed dubitari potest, quid hic organi nomine sit intelligendum. Breuiter, organum hic dicitur pars corporis animata non solum, quæ præcipue instrumentaliter ad operationem animæ concurrat, ut musculi ad motum progressiuum, sed etiam, quæ materialiter, suscipiendo in se qualitatem aliquam, ratione cuius, & obiectam quodammodo coniungat potentia, quando in mediâ coniungi non potest (sive hoc, quod suscipitur, sit effectiue ab obiecto, ut lumen in oculo, siue ab anima ipsa, ut phantasma in cerebro, siue ab utroque, ut interdum compressio in tactione durorum, &c.) & potentia, ita determinetur ad elicendum actum, ut nec illum possit non elicere, modo adfint omnia ad illum efficiendum requisita; nec elicere possit alium, quam illum, ad quem ab huiusmodi qualitate uice obiecti determinatur. Hæc de animæ rationalis potentia.

525 De anima ipsa rationali separata ne multa, quæ illi cum Angelis communia sunt, & attendenda hæc non censeo, miscere cogas, illius tantum proponam, quod Aristoteles

24
Potentia
organice,
& inorganice.

25
Anima
separata.

53
Potentia
loci moti
loci moti
loci moti

de illa scriptum reliquit 3. de Anima text. 20 ubi, separatus autem (intellectus .i.) est inquit, solum hoc quod quidem est, & hoc solum immortale est, & perpetuum, quæ sic accipienda sunt, ut Aristot. nomine intellectus separati, non intelligat tantum intellectum agentem, sed etiam patientem realiter cum illo, & cum anima intellectiva identifficatum, ut diximus, atque ita doceat animam intellectivam, tunc, cum separata est a corpore, esse solum hoc quod est, hoc est esse solum, atque adeo perfecte intellectivam sine ulla a rebus sensibilibus externis, aut a phantasmatis, ut ab obiecto dependentia, qua in intelligendo turbetur, & impediatur, ut sepe accidit, dum corpus informat Non explicat tamen Ar. quomodo tunc anima intelligat, an per species hic acquisitas, & conservatas, an per alias quas vel ipsa tunc acquirat, vel a Deo illi pro status illius ratione infusas accipiat; sed tantum ait hoc solum immortale esse, & perpetuum, quibus verbis distinguit animam, ut intellectivam a seipsa, ut sensitivam, & docet eam solum, ut intellectivi rōnem habet esse immortalem, & perpetuam

non autem, ut sensitivi, sumpto sensitivo pro eo, quod proximè potest sentire, quod animæ separata non convenit Quod verò ibidem addit (non reminiscimur autem, quia hoc quidem impossibile est, passivus vero intellectus corruptibilis est, & sine hoc non intelligit) non ita accipiendū est, ut dicat, nos post mortem, sed in hac vita interdum non reminiscimur quia licet hoc, qd docuit esse immortale, sit impossibile, passivus tamen intellectus, id est phantasia latius sumpta, ut comprehendit etiam memoriam sensitivam (sic enim sumit ibi passivum intellectum,) ratione phantasmatum, est corruptibilis, atque ita interdum corrumpitur: memoria autem ea, quæ est intelligibilium (intellige pro huius vitæ statu) non sine phantasmate est, inquit idem Ar. lib. de Memor. & reminisc. cap. 1. Atque hæc de Anima, rebus que physicas dicta subsistant.

THESIUM PHILOSOPHICARVM LIBER III.

EX METAPHYSICIS.

Um omnis libero digna homine rerum cognitio magni in primis æstimanda, & magnopere expetenda est: tum Metaphysica maximè humanarum præstantissima disciplinarum merito admiranda, & singulari quodam amore pariter, & honore videtur prosequenda. Etenim si eorum, de quibus agit, amplitudinem, & excellentiam spectes, nullam, aut latius per hanc rerum uniuersitatem excurrentem, aut altius sese, Deoque propius at tollentem inuenies si accuratam, quam sequitur agendi rationem, ac uiam intuearis, nullam in rebus inuestigandis, contemplandisque subtiliorem agnosces: si eiusdem usum, utilitatemque consideres; nullam acuendis, & perpoliendis ingenii accommodatiorem, nullam in reliquarum scientiarum principiis constabiliendis, propugnandisque acriorem; nullam ad eam humanæ felicitatis partem, quæ in contemplatione reponitur assequendam, pluribus, aut maioribus abundantem, instructamque præsidijs, ulro fateberis. Mihi quidè ex illa etiam theses aliquot, (quæ tamen ea de Deo, deque aliis ab omni materie concretionem semotis, seu unctisque mentibus, quorum tractationem Theologi sibi, recepto iam usu, vindicant, ne quaquam attingat) in medium afferre cogitanti, talis quædam, ac tanta illius species, atque maiestas animo obuerfatur; nihil, ut mirari subeat eam ab Aristotele, aliisque passim Philosophis, exquisitissimis in cælum laudum præconijs ferri. Sed ut ab aliis congestas in eâ

laudes præteream, Aristotelis certè in *Metaphysicorum* librorum præmio testimonium de multis unum, sed quod instar omnium sit, præterire non deo: qui cum eam solam scientiarum liberam, nec humanã eius esse possessionem affirmasset: nec aliam, inquit, quam huiusmodi decet honorabiliorẽ purare, quæ enim diuinissima, eadem etiam honorabilissima est. Talis uero bifariam duntaxat utique fuerit. Nam, & illa, quam maximè Deus habeat, diuina scientiarum est. & si qua est, quæ diuinorum sit. hæc autem sola utrumque consecuta est. Deus enim tum causa omnibus esse videtur, tum quoddam principium: & talem, aut solus, aut præcipue Deus habet. Cæteræ itaq; omnes magis ea necessariae (ad victum scilicet, & alia corporis commoda) sunt: nulla uero melior.

M E T A P H Y S I C Æ

natura, ens, eiusque paſſiones
in communi.

Cap. I.

Metaphy
fica nomen
na natura
vam indi
canti.

526

Vam Latini
Philoſophi Me
taphyſicâ qua
ſi poſt, vel trās
vel ſupra natu
ralem viſitato
iam vocabulo
nomināt: eam
Ariſtoteles nō
niſi multitu-
dinis numero

τὰ μετα τὴ φύσιν, hoc eſt poſt, vel trās,
vel ſupra naturalia vt eruditi obſeruarūt
viri, appellare conſuevit. Non idēo tamen
poſt naturalem eam dici putandum eſt;
quia naturæ, vel dignitatis, ſed quia in-
uentiois, & doctriæ ordine poſterior ſit
ſcientia rerum naturalium: trans autē, vel
ſupra naturalem vocari collāt; quia eſt de
rebus ordine, cum naturæ, tum dignitatis
res naturales hoc eſt a Phyſicis tractari ſo-
litæ excedentibus aliis etiam ab Ariſtot.
dignitatis plenitudo ornatur nominibus,
nunc enim antinomatiſicè Philoſophia 4.
Metaphyſ. text. 5. 7. 8 & alibi nunc prima
Philoſophia 4. Metaph. text. 4. 6. Metaphy.
text. 3. & alibi dicitur quia inter omnes Phi-
loſophiæ partes nobiliſſima eſt: nunc Theo-
logia 6. Metaphyſ. text. 6. & 11. Metaphyſ.
ſum. 3. c. 1. quia Deum, qua lumine at
tali cognosci poteſt tanquam principale
ſubiectum conſiderat: quæ præcipua cau-
ſa eſt, cur idem Ariſtoteles in librorum Me-
taphyſicorum præmio ſupra citato do-
ceat hanc ſcientiam non humanam eſſe
poſſeſſione, ea quæ a Deo ſolo, aut maxime
obtinere: & eadē cauſa eſt, cur libri Meta-

phyſicorum a quibuſdam dicantur libri
diuinorum: nunc ſapientia 1. Metaphyſ. in
præmio, & te. 44. & 11. Metaph. c. 1. & 2.
quia primas, & aliſſimas rerum cauſas in-
ueſtigat, eiꝰ oēs ſapientiaꝰ conditiones cō-
ueniūt, ut idē Ar. in præmio prædicto p-
bat: nunc deniq; princeps, & domina cæte-
rarū ſcientiarū, cui cæteras contradicere
nefas ſit 1. Poſt. c. 7. non quia cætera ſcien-
tiæ illi proprie ſubalternerent, ſed quia
eius eſt cæterarum principia, cum opus eſt
confirmare, ac defendere, vt infra.

§ 27 Superuacaneū igitur cuiꝰſiã forte ſe
videatur aſſerere hanc diſciplinā, cui tot,
tamq; honorificæ conueniunt appellatio-
nes, uerē, ac proprie ſcientiam ſpeculati-
uam eſſe, ut libro primo, ubi de ſcientiā, ſiã
aſſertū eſt; ſed illud neceſſario monēdū vſ
cum Ar. 1. Metaph. c. 2. docet ſolā ſcientiā
Metaphyſicā liberā eſſe, qā ſui ipſius gra-
tia eſt, non ita eius accipiendā eſſe uerba
quaſi ſolam Metaphyſicā ſpeculatiuā eſſe
velit: ſed ita ut Metaphyſicā ſingulariter
quādā ratione liberam, ſeu ſui iuris, & ſui
gratia eſſe ſignificet; tū quia non ſolū non
ordinatur natura ſua ad opus, qđ illi cō-
tetur oibus ſcientiis ſpeculatiuis cōe eſt:
ſed nec vllī alij ſcientiæ in ſuarum rerum
probationis ſubditur; cum tū cæteræ oēs
ipſi, ſaltem per accidens, interdum ſubdi-
tuntur: tum iura corporaliū, & materia-
liū rerum cognitio, quæ in alijs ſcientiis ſpe-
culatiuis traditur natura ſua quaſi gradus
& aditus eſt ad cognitionem rerum incor-
poraliū, & immaterialiū, quæ traditur
in Metaphyſicā: tum denique quia fines
ſcientiarum omnium ſubduntur ſini præ-

cipuo Metaphysicæ, qui est naturalis cognitio summi boni, hoc est Dei, in qua natura eam felicitatem hominis itam esse pleneque consentiunt.

3 Sed ut eisdem huius discipline, curusiam genus non solum remotum, sed etiam proximum nouimus, differentiam quoque, atque adeo definitionem, naturamque totam perfecte cognitam, aspectu perfectam habeamus, illius subiectum paucis est explicandum. quod adæquate sumptum non est solum Deus, nec substantia abstracta, ut Deum, ceterasque intelligentias comprehendit: nec substantia composita, aut ens prædicabile, ita ut Deus, ceterasque intelligentias ad illam pertineant solum, ut principia substantiæ compositæ, aut entis prædicabilis: nec totum esse vniuersi per modum substantiæ considerari: nec res omnes in vniuerso subsistentes tam materiales, quam spirituales, quatenus per rationes quidditatis, & vniuersales, & per primas, ac supremas causas sunt cognoscibiles: nec solum ens reale, siue sumptum suppositione absoluta completa, hoc est pro omnino ente reali, siue sumptum suppositione absoluta incompleta, hoc est pro omni illo ente reali, quod a materia abstracta ratione, & re, vel determinate, quia, si nullo modo possit esse nisi re, & ratione materia abstracta, ut sunt Deus, & intelligentiæ, vel saltem pro indifferentiam, quia scilicet secundum se abstracta ab eo, quod sit, vel non sit in materia, ut sunt ratio entis, ratio substantiæ, &c. sed est ens siue principium aliter, & simpliciter sic dictum, in actu existens, seu præsens, siue minus principaliter, & secundum quid, seu cum addito sic dictum, id est non actu existens, seu præsens sed vel præteritum, vel futurum, vel etiã tantum possibile, tum reale, tum rationis, seu sicutum quomodocumque (sub quo comprehenditur etiam ens negatiuum, ut infra, ubi de ente rationis, seu sicut) reale tam in primario, rationis, seu sicutum secundario, sumptum suppositione absoluta incompleta proportionaliter, & dictum est, quatenus est huiusmodi ens, seu quod in idem recidit, quatenus est scibile per principia propria huiusmodi entis. Quare non dantur tres Metaphysicæ totales, quarum una de Deo, altera de intelligentiis, tertia de ente, ut ens est, agatur, sed una, cuius prædicata sunt partes integrantes, & definitio per se tota de ente sumpto, ut dictum est.

39 Ad quam sciëntiam non pertinet, quod alibi dicunt, vnicuique scientiam propriam subiectum præscribere, aut demonstrare illud esse nec quod alij afferunt, prima principia, tum vniuersalissima, & scriptus propria, aut sunt illa duo, quorum alterum est affirmatiuum, neque, de quolibet verum est affirmare, vel negare, seu necesse est quolibet esse, vel non esse, seu quodlibet est, vel non est; alterum negatiuum, neque, impossibile est idem simul esse, & nõ esse, seu impossibile est de eodem simul idem affirmare, & negare: tum alia minus vniuersalia, & ad alias scientias unam, vel plures spectantia, confirmare, ac defendere illa ostensu, seu directe demonstrando: sed solum arguendo, & ad impossibile proteruis, qui illa forte negant deducendo: quod illa præstat adhibitis, vel expressis, vel tacite prædictis duobus vniuersalissimis, euentissimisque principijs. Neque vero ad unum, aut alterum causæ genus Metaphysicæ in suis demonstrationibus, alligatur, sed per oia vagatur genera: licet non eiuſdem rationis materiam, aut formam habeat cum Physicæ, sed materia quidem in ipsa agatur quidquid per nostrum modum intelligendi cum fundamento in re, seu, quod pro eodẽ accipimus, formaliter, seu virtualiter hêt rationem perfectibilis, seu determinabilis: forma vero quidquid eodẽ proportionaliter modo hêt rationẽ seipso perfectiui, & determinatiui. Diuiditur aut eadẽ Metaphysicæ sicutum quidem in tres partes superiori theſi indicatas: ut uerò ab Ar. tradita est, a quibusdã diuiditur in tres partes, quarum quinq; prioribus libris absoluti dicit, & tractationem reliquis libris contentã ipſi dicit aut appellant congruẽ, institutionẽ ad disciplinã quãlibet capessendã, quæ traditur explicandõ modum propriũ procedendi illius discipline: sed eorũ, & melius ab alijs diuiditur in prologium, quod duobus primis capitulis libri primi, & tractationẽ, quæ reliquo opere continetur, & in quattuordecim partes, iuxta quattuordecim libros, tribus partibus decem, quatuordecim, & decimus quartus liber a quibusdã inmediate post decimum haud sine ratione collocat.

30 Ens quod Metaphysicæ subiectum esse diximus, nec de ente reali, & rationis, seu sicuti nec de substantia, & accidẽte, nec de Deo, & creaturis dicitur pure æquinoce, nec vniuoce, sed analogice, & quidẽ analogice mixta esse attributione, & proportionẽ. Neque tamen negandum est nos pro-

4
Eiusdem
generis.

5
Eius

2
Eiusdem
subiecti.

3
Eiusdem
d. sicuti.

aliquo modo concipere ens abſtrahendo ab omnibus eius differentijs. Verè enim ſæpe concipimus. Sed ens ſe conceptū, ſeu, quod idem eſt, huiusmodi conceptus obiectiuus entis non eſt adæquatus (quomodo neceſſariò includit omnes omnino differentias, & Deo tantum diſtinctè cognoscitur) ſed inadæquatus, & identificatus quidem realiter cum alijs conceptibus obiectiuus entis includentibus differentias ab iſdem tamen diſtinctis formaliter, ſeu virtualiter, vt proportionaliter dicitur infra de alijs vniuerſalibus, & conſequenter terminatiuis vniuerſaliter conceptus formalis, ſeu mentalis: quod de conceptu obiectiuo entis adæquato dici non poteſt, ſed non ideo prædictus conceptus obiectiuus entis inadæquatus dici poteſt vniuerſalis: quod non ſolum quia eſt inadæquatus, quod vniuerſo repugnat, ſed etiam quia ſecundum ſe ſpecificatus non æquè primo ijs omnibus, de quibus dicitur, cõuenit, ſed prius enti reali, quã rationis, ſeu ficto, prius ſubſtantia, quam accidenti, prius Deo, quam creaturis.

521 Idem ens abſtrahens ab ente reali & rationis, ſeu ficto non habet quidem paſſiones vllas reales: habet tamen abſtrahentes a realibus, & rationis, ſeu fictis.

At ens reale habet paſſiones reales: ens rationis, ſeu fictum paſſiones rationis, ſeu fictas: illud quidem formaliter, ſeu virtuali tertantia a ſe diſtinctas: hoc verò nihil repugnat ſibi habere etiam realiter a ſe diſtinctas. Sed, ut has paſſiones in ente reali, a quo facile ad ens rationis, ſeu fictum transferri proportione poterunt, explicemus: ad duo illas reuocare genera poſſumus.

Aliæ enim ſunt coniunctæ, ſeu complexæ: aliæ ſimplices, ſeu incomplexæ. Paſſiones entis coniunctæ, ſeu complexæ dicuntur, quæ cum ente non conuertuntur, niſi ſubdiſtinctione, vt independens, vel dependens, infinitum, vel finitum, &c. & hæc licet propriè non tam paſſiones, quam diuiſiones ſint entis: quatenus tamen ſub diſtinctione conſequentur omne ens ſumptum realiter, ſeu ut eſt a parte rei, dicuntur etiam paſſiones, & tot ſunt, quot ſunt membra, quæ ſimul ſumpta adæquate diuidunt totum ens. Dixi has paſſiones ſub diſtinctione conſequi omne ens ſumptum realiter, ſeu ut eſt a parte rei, quia, ſi ſumatur ens, ut eſt obiectiue in intellectu, aliaue potentia, prædictæ paſſiones neque ſub-

diſtinctione illud conſequentur. Et in hoc ſenſu tantum verum eſt, quod aliqui dicunt inter membra adæquate diuidentia totum ens, immo, & inter contradictonia dari medium, quatenus ſcilicet id, quod eſt obiectiue in intellectu verbi gratia, poteſt obijci, aut intelligi ſecundum aliquid, quod formaliter neque ſit eſſe independens, neque dependens, neque eſſe infinitum, neque finitum, &c. immo neque eſſe independens, neque non independens, neque eſſe finitum, neque non finitum, &c. Paſſiones entis ſimplices ſeu incomplexæ dicuntur, quæ non ſunt coniunctæ, ſeu complexæ, & conſequenter non ſub diſtinctione, ſed abſolute conſequentur omne ens. Et huiusmodi ſunt præcipue tres, Veritas, Veritas, Bonitas.

Dixi præcipue, quia ad omne ens conſequentur plurimæ aliæ paſſiones formaliter, ſeu virtualiter, tantum ab illo diſtinctæ, partim abſolute, ut ſunt plurimæ rationes formales terminatiuæ relationum; partim relatiuæ, ut ſunt aptitudines ad coexiſtendum alteri, ad eſſendum præſens alteri, ad eſſendum ſimile ſaltem analogicè alteri, & huiusmodi: ſed præcipue ſunt prædictæ tres eodem ordine, quo ſunt enumeratæ ens nõ realiter, aut a parte rei, ſed formaliter, ſeu virtualiter conſequentes, quarum, ut frequentior eſt uſus, ita maior requiritur explicatio.

522 Sed præcipue pauca exponendum videtur, qua ratione dixerimus ens, tã a ſuis differentijs, tum a ſuis paſſionibus formaliter, ſeu virtualiter diſtingui. Id enim ita accipiendum eſt, ut ens prædictum nõ ſit ens adæquate ſumptum hoc eſt includens quidquid aliquo modo, ſive materialiter, ſive formaliter, ſive implicitè, ſive explicite dicit rationem entis hoc eſt alicuius extra nihil, quo modo ſumptum ens, nec differentia, nec paſſiones vllas habet, nec de illa proſus re prædicari poteſt: ſed ens inadæquate ſumptum, hoc eſt, vt præcisè dicit aliquod extra nihil, quo modo ſumptum ens habet, tum differentias, tum paſſiones, vt diximus, & de qualibet re prædicari poteſt.

Dicuntur autem differentia huiusmodi entis illæ, quæ huiusmodi ens diuidunt, & contrahunt, ſive immediate, ut ratio ſubſtantia ſumpta inadæquate, & præcisè pro differentia, ſecundum quam ſubſtantia diſert ab omnibus alijs, & ratio accidentis ſumpta item inadæquate, & præcisè pro

differentia secundum quam accidens differt ab omnibus alijs: siue mediate, ut ratio hominis, & ratio Leonis, vel ratio Petri, & ratio Pauli sumptæ item inadæquatè, & præcisè pro differentia, secundum quam vnaquæque huiusmodi rationum ab omnibus alijs differt.

Passiones vero eiusdem entis dicuntur, quæ illud consequuntur, vbi cumque est, in quo præcipuè distinguuntur passiones a differentijs, quarum nulla consequitur ens vbi cumque est, sed vnaquæque in determi- nata tantum entis specie reperitur. Eatenus igitur ratio entis dicitur distingui formaliter, seu virtualiter a suis differentijs, & passionibus, quatenus differentia, & passiones, licet specificatiuè, seu materialiter

& implicite sint ens, seu aliquid extra nihil, sed duplicatiuè tamen, seu formaliter, & explicite non sunt ens, seu aliquid extra nihil, hoc est non dicunt formaliter, & explicite hanc rationem, quæ est esse aliquid extra nihil, sed aliam, verbi gratia, rationem per se subsistentis, rationem indiuisibilem de qua infra, &c. quæ, ut sic non sunt formaliter, & explicite hæc alia ratio, quæ est esse aliquid extra nihil.

Posiunt autem illæ, quæ sub vna ratione sunt passiones entis, quatenus illud, vbi cumque est, consequuntur, ut diximus, sub alia esse differentia, quatenus aliqua ratione formaliter diuidunt, & contrahunt ens. Sed iam prædictæ tres præcipuè entis passiones in particulari sunt explicandæ.

Y

PRÆ-

PRÆCIPVÆ ENTIS

paſſiones In particulari, hoc eſt
Vnitas, Veritas, Bo-
nitas.

Cap. II.

533

Vnitas.

Vnitas, quæ prima eſt ſimplex entis paſſio, formaliter non eſt negatio diuiſionis, nec negatio diuiſionis, & ens in quo dicta negatio fundatur, ſeu cui ad iungitur: ſed eſt indiuiſio in ſe (addunt aliqui, & diuiſio a quocumque alio, ſed hæc additio nõ pertinet ad rationem vnus formaliter, ſed ad rationem diuiſi a quocumque alio) quæ indiuiſio licet a nobis per negationem diuiſionis explicetur, non eſt tamen eſſentialiter negatio, nec inuoluit eſſentia liter negationem: ſed eſt quid merè poſitiuum, ad quod conſequitur prædicta negatio diuiſionis formaliter, ſeu virtualiter tantum ab ente, vt ens eſt, diſtinctum: quod poſitiuum eſt reale in vnitate reali, rationis ſeu factum in vnitate rationis, ſeu facta. Nihil autem aliud eſt hoc poſitiuum, quàm vel identitas, vel unio. Quare quidquid vnum eſt, vel per identitatem, vel per unionem formaliter vnum eſt. Sed vt duplex eſt identitas, altera formalis, ſeu eſſentialis, qua fit vnum eſſentialiter: altera materialis, ſeu realis, qua fit vnum realiter: &

hec adhuc duplex eſt, altera maior per ſimplicitatem eiusdem eſſe realiter indiuiſibilis, cuius modi eſt in Deo, in Angelis, & Anima noſtra; altera minor per contriuitatem, ſiue permanentem, vt in ligno, aliis que rebus quantis permanentibus, ſiue ſucceſſiuâ, vt in motu ſucceſſiuo, & tempore: ita duplex eſt unio, altera per ſe, qua fit vnitum, & compoſitum per ſe, hoc eſt conſtatum ex partibus conſtituentibus ens vnum ſimpliciter in aliquo genere, cuius modi phyſicè eſt compoſitum ex materia, & forma ſubſtantiali, metaphyſicè compoſitum ex genere, & differentia, moraliter reſpublica, artificialiter domus: altera per accidens, qua fit vnitum, & compoſitum per accidens, hoc eſt conſtatum ex partibus non conſtituentibus ens vnum ſimpliciter in aliquo genere, ſed tantum ſecundum quid, hoc eſt, vel ſecundum meram aggregationem, quæ eſt vnio omnium minima, vel ſecundum ordinem, quæ eſt paulo maior: vel ſecundum conglutinationem, aut colligationem aliquam, quæ eſt adhuc maior: vel ſecundum informationem accidentis ſcilicet informantis ſubſtantiam, quæ eſt adhuc maior. Quæcumque tamen ſunt vnum per identitatem rectè omnia dicuntur eſſe vnum per ſe, qua tenus ſunt vnum ſimpliciter in aliquo genere.

Quæ

Quæ autem sunt vnum per vnionem, alia sunt vnum per se, alia per accidens, per se illa, quæ sunt vnum per vnionem per se, per accidens illa, quæ sunt vnum per vnionem per accidens, de quibus supra: licet nonnulla possint sub vna ratione dici vnum per se, sub alia vnum per accidens, vt domus, exempli gratia, quæ artificialiter est vnum per se, physice est vnum per acci-

dens. **Vnitas autem transcendens**, de qua hic agimus, sumpta in communi abstracta habet eo, quod sit per identitatem, vel per vnionem, per se, vel per accidens. An autem abstracta etiam ab vnitate numerali, & formali, & vtramque sub se comprehendat, dubitant aliqui: sed affirmandum est, ideoque vtraque hoc loco explicanda.

534 **Vnitas numeralis**, seu indiuidualis, dicitur, quæ formaliter res constituitur vna numero, seu indiuidua, & singularis: vnde dicitur etiam principium indiuiduationis, seu singularitatis. Quod non est formaliter collectio accidentium, quæ ad iuncta naturæ communi illam ita determinent, vt de pluribus inferioribus dici nequeat: licet per huiusmodi collectionem a posteriori aliquando explicetur, ut apud Porphyrium cap. de specie, ubi Indiuidua dicuntur, inquit, huiusmodi, quoniam ex proprietatibus consistit vnumquodque eorum, quarum collectio nunquam in alio eadem erit: nec materia signata, siue sumatur cum quantitate a se distincta, siue cū potentia tantum ad huiusmodi quantitatem, siue secundum se abstracta ab omni ordine, ad formam tam substantialem, quam accidentialem: nec forma substantialis: nec actualis existentia: nec hæcitas, seu differentia indiuidualis, si per eam intelligatur aliquid a parte rei distinctum a differentia specifica: sed est ipsa entitas cuiusque rei, quatenus est vna numero, seu indiuidua numericè, ita scilicet, vt non possit dici de pluribus numero eiusdem rationis, sed de vno tantum: quam rationem ab entitate rei formaliter, seu virtualiter tantum distinctam nihil verat appellari hæcitate, & differentiam indiuidualem, modo differentia indiuidualis sumatur, non vt primo differre facit indiuiduum, in quo est ab omnibus aliis, quæ ratio valde differt a ratione vnitatis numerice, seu indiuidualis, sed vt primo constituit indiui-

dium, vt indiuiduum: non solum autem dicitur vnum numero indiuiduum, quod in plura indiuidua eiusdem rationis diuidi non potest, sed etiam vna numero species, quæ in plures species, & vnum numero genus, quod in plura genera eiusdem item rationis non est diuisibile. Hæc de vnitate numerica, seu de principio indiuiduationis, quod in quo nam formaliter, sicut fit Aristoteles nusquam tradere videtur, licet scipius doceat multiplicationem indiuiduorum solo numero differentium oriri ex materia: quæ doctrina supponit non posse dari plura indiuidua saltem completa numero tantum distincta, nisi in rebus materialibus: quod tamen neque ab Aristotele probatum est, neque ab aliis probari potest.

535 **Vnitas formalis**, seu essentialis dicitur, quæ vnaquæque res constituitur vna formaliter, seu essentialiter, hoc est vnus formæ metaphysicæ cõpletæ, seu vnus essentialis: & adæquatè sumpta in Deo includit etiam vnitatem numericam naturæ, in creaturis non includit: non tamè in creaturis ab vnitate numerica distinguitur a parte rei, sed formaliter, seu virtualiter tantum.

Duplex autem est vna, quæ aliquid dicitur in se vnum formaliter, seu essentialiter & tam multiplex est, quam multa sunt in diuidua, quorum vnumquodque non solum est vnum numero, seu indiuidualiter per vnitatem numericam, seu indiuidualem, sed etiam vnum formaliter, seu essentialiter per vnitatem formalem, seu essentialè, hoc est consequentem ipsorum essentiam, quæ sicut spectata, vt essentia formaliter, & præcisè, nec est essentia numerica, nec specifica, nec generica, sed tantum essentia ita spectata, vt vnica vnitate, quæ ad illam, ut essentia est, consequitur, formaliter, & præcisè, nec est vna vnitate numerica nec specifica, nec generica, sed vnitate, quæ dicitur formalis, seu essentialis, hoc est consequens essentiam, vt essentia materialiter, quæ aliquid dicitur vnum formaliter, seu essentialiter commune multis, & hæc est vnitas vniuersalis, quæ diuiditur in specificam, & genericam, & si sumatur, vt ab aliquibus sumitur, pro vnitate reali simpliciter sic dicta, hoc est excludente realem diuisionem plurium naturarum inter se similia in specie, vel in genere, non datur in creatis nisi obiectiue in intelle-

2
Vnitas
numeralis,
seu prin-
cipium in-
diuidua-
tionis.

3
Vnitas
formalis.

Qu, & conſequenter eſt ens rationis. Dixi in creatis, quia in Deo datur natura una vnitare reali ſimpliciter ſic dicta communis tribus diuiniſ perſonis, de qua Theologiſi vtro ſumatur, vt ſumenda eſt pro vnitare aequalitate, ſeu virtuali, ſeu quod idem eſt, fundamentali, qua plures naturæ realiter inter ſe diuiſæ, ſed ſimiles in ſpecie, vel in genere dicuntur vna, quatenus ſecundum id, ſecundum quod ſimiles ſunt, ſpecificatiue ſumptæ, ſunt terminatiue vnius formalis, ſeu mentalis conceptus, perinde ac ſi eſſent vna vnitare reali ſimpliciter ſic dicta, hoc eſt excludente realem diuiſionem plurium naturarum inter ſe ſimilium in ſpecie, vel in genere; ſeu quod idem eſt, ſunt fundamentum, cur a nobis vnico conceptu concipi poſſint, perinde ac ſi eſſent vna, vt dictam eſt: datur à parte rei: & ſic recte dicitur natura communis ſpecifica, vel generica, hoc eſt ſimilis ſaltem in actu primo in pluribus numero tantum, vel etiam ſpecie differentibus, vt natura hominis, vel animalis, eſſe à parte rei vna non ſimpliciter, ſed cum addito diminutiue, hoc eſt vna ſpecie, vel genere, quod eſt eſſe vnum vnitare aequalitate, ſeu virtuali, ſeu fundamentali iam explicata, de qua loquitur Ariſto. 10. Met. tex. l. vbi docet quardam eſſe vnum, quorum ratio vna eſt: talia hæc, quorum intellectio vna. Sed de hac vnitare formali, ſeu eſſentiali ce muniti pluribus, ſeu vniuerſali iterum rediit ſermo infra, ubi de vniuerſalibus, hæc de diſtinctione, & multitudine, quæ vniuerſali oportunt, agendum iam eſt.

536 Diſtinctio in vniuerſum formaliter eſt negatio unitatis inter aliqua duo, non autem relatio, licet ſepe admodum relationis concipiatur, & tam multipliciter dimeti poteſt, quam tripliciter diuiditur vnitatis.

Plerumque tamen reſtringitur ad eam, quæ eſt negatio identitatis inter aliqua duo. Et hec eſt vbi, nec nã alia diuiſio eſt diſtinctionis in realem, & rationis.

Diſtinctio realis, ſeu actualis, ſeu à parte rei ſimpliciter ſic dicta, eſt negatio identitatis, realis, inter aliqua duo, quorum vni, ſeu vna realiter, ſeu materialiter, & identice ſumptum eſt à ſu ſeu à parte rei alteri e, hæc latiffime ſumpta diuiditur in poſitiuam, hæc eſt veritatem inter entia poſitiua, & negatiuam, vt totaliter, hæc eſt veritas inter entia tantum negatiua, ſeu nõ entia,

vel partialiter, id eſt veritatem inter ens, & nõ ens: reſtrieta verò ad entia poſitiua, diuidi poteſt in eam, quæ eſt inter ſuppoſitum, & ſuppoſitum, ſeu, ut multi loquuntur, inter rem, & rem, & dicitur maxima, & eam, quæ non eſt inter ſuppoſita, ſed vel inter partes, aut etiam accidentia diuerſorum ſuppoſitorum, vel inter materiam, primam, & formam ſubſtantialem eiuſdem ſuppoſiti, vel inter ſubſtantiam, & accidens phyſicum, vel inter accidentia eiuſdem ſuppoſiti, &c. quæ ſunt minores, inter ſe tamen adhuc inæquales.

537 Diſtinctio rationis apud Ariſto. interdum ſumitur pro diſtinctione reali inter eſſentias: quo ſenſu i. Phyſic. tex. 2. i. docet album, & muſicum re idem eſſe, ratione diſtingui. Vt verò communiter ſumitur duplex eſt, altera, quæ dicitur rationis ratiocinantis, altera, quæ dicitur rationis ratio. inate.

Diſtinctio rationis ratiocinantis dicitur quæ potentia, vel à ſu fit à ratione, ſeu intellecta cogniſcente, vt diſtincta, quæ nõ ſunt diſtincta, ſed vnum quid, quod contingit non ſolum in propoſitionibus omnino identicis, ut cum dicimus, homo eſt homo in quibus vnum, & idem bis apprehendentes cognoſcimus, vt dum; ſed quotieſcunq; concipimus diſtinctionem aliquam, ubi non eſt.

Dicitur autem hæc diſtinctio rationis ratiocinantis, quia tota eſt à ratione, ſeu conceptibus rationis ſine, vilo fundamento in re: nam nobis dicitur etiam diſtinctio rationis ſine fundamento in re. Diſtinctio rationis ſine fundamento, quæ autonomatiçè dicitur diſtinctio rationis, tripliciter ſumitur: primo pro ea, quæ potentia, vel à ſu fit à ratione, ſeu intellectu cum fundamento in re, hoc eſt pro diſtinctis conceptibus, qui à ratione formari poſſunt, vel formantur circa aliquid realiter vnum, & idem, æquiualeter tamen ſeu vniuſaliter multiplex: quod ſecundum vnam rationem, ſecundum quam æquiualeter vni numero, vel ſpecie diuerſo eſt terminatiuum vnius numero, vel ſpecie diuerſi conceptus, ſecundum aliam, ſecundum quam æquiualeter alteri numero, vel ſpecie diuerſo, eſt terminatiuum alterius conceptus numero, vel ſpecie diuerſita, ut hæc diſtinctio non fit in re, ſed in conceptibus rationis, ſeu intellectu inadaquate rei potentia, tamen actu concipitibus, cum fundamento necnon iam expli-

catoin re. & sic est distinctio realis Secundo pro obiecto huius distinctionis, quam potentia, vel actu fieri diximus a ratione, hoc est pro rationibus obiectiuis realiter inter se identificatis, distincte tamen conceptibilibus, vel conceptis a ratione, seu distincte terminatis, vel terminantibus prædictos conceptus rationis. & hoc modo distinctio rationis ratiocinatur dicitur etiam fundamentalis, formalis, essentialis, & æquivalens seu virtualis licet enim hæc nomina sub diuersa ratione illi conueniãt, omnia tamen unam, eandemque distinctionem significãnt: quæ dicitur rationis ratiocinatur, quatenus est obiectum rationis, distincto conceptu in adæquatos circæ unum, & idem potentia, vel actu formatis ex causa ab ipso obiecto petita, & iam explicata dicitur fundamentalis, quatenus est fundamentum, modo explicato, eorundem conceptuum distinctorum, & in adæquatos, scilicet formalis, tum quia est terminatiua, vel terminans prædictos conceptus formales, seu mentales, tum quia est inter rationes obiectiuas, quæ dicuntur formales, non solum extrinsecè, quatenus possunt terminare, vel terminant prædictos conceptus formales, seu mentales sed etiam intrinsecè, quatenus respectu rei realiter, seu materialiter sumptæ æquivalent, seu virtualiter habent se per modum perfectantis, actuantis, & determinantis, atque adeo per modum formæ, unde etiam dicuntur formæ non physice, sed metaphysicæ, hoc est non realiter, sed virtualiter tantum distinctæ ab eo, cuius dicuntur formæ: dicitur essentialis, quia est inter rationes obiectiuas essentialis illi, cuius sunt rationes obiectiue: dicitur denique æquivalens, seu virtualis, quia licet non sit distinctio realis, seu actualis, seu a parte rei simpliciter sic dicta illi tamen aliquo modo æquivaleret, quatenus est uirtute, quod illa est actus, etiam abstractendo plerumque a ratione, seu intellectu potentia, vel actu concipiente distincto, in adæquatissime (quæ uis imperfectio est) conceptibus, quod in re unum, atque idem est. Dixi plerumque, non autem semper, quia quedam sunt distinctiones uirtuales, quæ non conueniunt rebus, nisi ut potentia, uel actu terminant conceptus intellectus.

Tertio pro distinctione formali, seu essentiali, hoc est pro negatione unitatis, &

ratio, seu intellectus, potentia, uel a statu agnoscit inter rationes formales, seu essentialis, abstractendo tñ ab eo, quod prædictæ rationes sint et realiter inter se distinctæ, ut sunt ratio, seu essentia hominis, & leonis, uel non sint realiter, sed uirtualiter tñ inter se distinctæ, ut sunt ratio, & essentia rationalis, & animalis in eodem homine. Quæ tertia distinctio rationis ratiocinatur, seu, ut multi breuiter loquuntur, distinctio rationis ratiocinatur, necessario admittenda est, ut celebris, quam dixi, diuisio distinctio in realem, & rónis sit adæquata

338 Cõmodius nihilominus, & minori cū æquiuocationis periculo ut distinctio in eod. di. di. posse in ueram, uel simpliciter, uel secundum quod, & sicã Vera simpliciter est, tñ realis iam explicata, ut illa formalis, seu essentialis, quæ est inter entia realiter distincta, & dici pot formalis, seu essentialis realis. Vera sed in quid, seu cū addito est illa formalis, seu essentialis, q̄ est inter rones formales, seu essentialis, minus, eiusdemq; realiter cuius, ut inter rónalitã, & animalitã re unius, eiusdemq; realiter hois: q̄ est distinctio rónis ratiocinatur sumpta secundo modo supra explicato, & ad æquiuocationem uitandã, dici pot formalis, seu essentialis uirtualis, seu licet plerumque sit independēt a nostro intellectu, ut dictu est non d tñ uera distinctio, seu distinctio simpliciter, sed tñ sed in quid, seu cum addito nempe formalis, seu essentialis, & ad æquiuocationem uitandã, uirtualis, q̄ noie ueræ distinctionis, & distinctionis simpliciter, & sine addito intelligitur distinctio realis, aut et formalis, seu essentialis qd̄, sed q̄ sit inter entia distincta realiter. Ficta uero est, quæ a potētia aliqua cognoscēte, sed p̄cipue ab intellectu fingitur, seu p̄cipitur, ac si esset, eñ nō fit. Et hæc est, quæ d̄ distinctio rónis ratiocinatur, de qua supra. Atq; ex his constat non oia, quæ distinguuntur realiter distingui et formaliter, seu essentialiter, nec e contrario; sed quedã distingui realiter tñ, quedã formaliter, seu essentialiter tantum, quedã, & realiter, & formaliter, seu essentialiter simul.

339 Nec inter ueras distinctiones alia datur minor reali, & maior formali, seu uirtuali supra explicata. Quo circa, nec distinctio, q̄ a quibsdã d̄ formalis ex natura rei, siue ita explicetur, ut sit illa, quæ est inter duo habentia diuersam essentialitã, sed eandem existentiam, siue ita, ut sit illa, quæ

est inter duo formaliter, siue essentialiter diuerſa, quorum unum, neque realiter, seu materialiter, & identice ſumptum est alterum, ambo tamen a se inuicem dependēt, & conſequenter, nec per abſolutam Dei potentiam ab inuice ſeparari, aut vnum ſine altero eſſe poſſunt; nec diſtinctio, quæ ab iſdem, & alijs dicitur modalis, & deſinitur eſſe illa, quæ eſt inter modum, & re, cuius eſt modus, intelligendo per modum aliquid poſituum reale, quod neque realiter, ſeu materialiter, & identice ſumptū fit idem cum re, cuius dicitur eſſe modus; ab illa tamen essentialiter deſepeat: & cōſequenter, neque per abſolutam Dei potētiā poſſit eſſe ſine illa, ſiue dicitur habere diuerſam eſſentiam, ſed eandem exiſtētiā cum re, cuius eſt modus, vt quidam dicunt, ſiue dicitur habere non ſe ſum eſſentiam, ſed etiam exiſtentiā diuerſam a re, cuius eſt modus, ut alij volunt, eſt admittenda: non ſolum quia neutra ſic explicata in rerum natura datur, ſed etiā quia neutra dari poſſet: conſequenter nec datur, aut dari poſſet modus ſic explicatus.

5
Dſ nō
ni i gna

540 Signum diſtinctionis formalis, ſeu essentialis rerum habens optimum ex diuerſitate conceptuum hęcſumorum: quæ vbi nulla eſt in uno eſt, nulla poſſet eſſe diſtinctio, niſi ſcōla, ſeu rationis ratiocinantis.

Signum verō diſtinctionis realis, in ijs, quæ ſpecie differunt, eſt realis ſeparatio quæ ad exiſtentiā ſaltem poſſibilis, iſeſt, ſi verum quoad realitatem, ſeu entitatem ſuam poſſit per aliquam ſaltem potētiā, deſinere, reuoluerit altero: in ijs verō, quæ ſunt eiſdem ſpeciei, non ſemper ſufficit realis ſeparatio prædicta, poſſibilis, ſed interdum requiritur actualis. In vniuerſum tamen, tam in ijs, quæ ſpecie differunt, quā in ijs, quæ ſunt eiſdem ſpeciei, vbi eſt realis vni diſtincta a continuitate, (quæ licet interdum dicatur vni, magis tamen proprie dicitur identitas, ſed minor, quā quæ eſt per ſimplicitatem naturæ realiter indiuifiſi, vt ſupra diximus,) ibi eſt diſtinctio realis oppoſita identitati reali: ſermo autem hic eſt de ijs, quæ adæquatē, & completē inter ſe realiter diſtinguuntur, non de ijs, quæ inadæquatē, & incompletē tantum, vt pars, & totum, ſeu vt inſeſum, & includens. Vt aliud realis diſtinctionis ſignum a quibusdam aſſertur ratio produ-

centis, & productiſeſt, ſi vnum ſe habeat per modum producentis, alterum per modum producti: ſed hoc etiam acceptum de producente, & producto efficienter in ijs, quæ dum producunt, continuant ſibi effectum, non eſt verum ſimply, ſed tantū ſecundum quid, quatenus res, quæ ita producitur, vt continuetur cum cauſa, prius natura intelligitur eſſe ſecundum ſe, quā continuata cum cauſa, atque adeo prius natura non continuata, quā continuata. Itaque non ſolum vniuerſalium, ſed etiam melius diſtinctionis realis ſignum eſt ſuprà allatum.

Signum autem indiſtinctionis, ſeu indentitatis realis, quā formaliter tollit diſtinctio realis, eſt negatio ſigni ſuprà allati diſtinctionis realis, quæ negatio, & cōſequenter indiſtinctio, ſeu indentitas realis, licet non ſemper a nobis cognosci poſſit, ſe tamen poſſet, ſi propriam rationum formalium, ſeu essentialium, de quib. ambigimus, an ſint idem realiter, naturā diſtingere conſideremus, & abſurda, quæ ex reali earum inter ſe diſtinctione ſequerentur, perpendicularimus, vt accidit in paſſionibus entis, in attributis Dei, & cætera.

541 Cum diſtinctione conſunduntur aliquando diuiſio, & ſeparatio proprie tamen, & præſe diuiſio, & ſeparatio formaliter dicit diſtinctionem, ſeu negationem inter ea, quæ olim fuerunt quid vnum per continuationem, vel per unionem: & præter hanc diſtinctionem, ſeparatio interdum addit etiam diſtantiā, ut temporalem, vel localem inter extrema. Interdum tamen, tam diuiſio, & ſeparatio, quā diſtinctio, dicunt negationem unitatis inter ea, quæ nunquam fuerunt quid vnum.

Interdum etiā ſumuntur actiue, aut quaſi actiue pro actione, vel actionis caſſatione ad quam conſequitur diuiſio, aut ſeparatio, aut diſtinctio. Interdum denique paſſiue pro paſſione, ad quam item conſequitur diuiſio, aut ſeparatio, aut diſtinctio. Sicut autem per indiſtinctionem, ſeu indiuiſionem, quæ conſtituitur unitas, ſeu vni in eſſe inuis, tollitur conſequenter multitudo: ſi per diſtinctionem, ſeu diuiſionē, quæ eſt negatio unitatis, penitur conſequenter multitudo. Et ſecundum ſe quidē prius eſt unitas, quā multitudo: nobis tamen notior eſt multitudo, quā unitas.

6
D. n. j. v. a.
C. l. p. a. a.
10.

7
M. n. i. v. a.
10.

Quod si quæras, quomodo unitas multitudini, seu unum multis opponatur respōdetur distinguendo. quadrupliciter enim unum, & multa comparari possunt.

Primò, ut multa sunt aliquo modo unum quid, hoc est una multitudo, (quomodo, sicut multitudo, cum ponitur, ut membrum diuidens ens in illa diuisione, qua ens diuiditur in unum, & multa) & sic unum, & multa opponuntur solùm, ut duo disparata. Secundo, ut multa sunt plura una, seu multitudo conflata ex pluribus unitatibus: & sic unum, & multa opponuntur, ut pars, & totum, quæ oppositio an, & quomodo fit, an non sit relatio realis, aut rationis, ex dicendis infra de relatione intelligitur. Tertio, ut unum dicitur indiuisiōnem in se idem identitatem, uel unionem modo dicto, multa uerò dicitur diuisionem idem negationem identitatis, uel unionis: & sic opponatur, uel contradictoriè, si illa multa non sint capacia identitatis, & unionis, cuius habent negationem, uel priuatiuè, si illa multa sint capacia identitatis, uel unionis, cuius habent negationem.

In quo sensu Aristoteles 4. Mete. text. 4. & 10. Mete. text. 9. docet unum opponi multitudini priuatiuè. licet enim posteriore loco dicat opponi contrariè, sumit tamen contrarietatem latè pro contrarietate, seu oppositione priuatiuè, ut a libi sapè.

Quartò, ut unum habet rationem mensuræ, multitudo uerò mensurati: & sic unum, & multa opponuntur relatiuè, qua autem relatione ex dicendis infra de relatione colligi poterit.

543 Vnum per se, & unum per accidens quid sint patet ex supradictis, sed quia unum in communi diximus idem esse, quod indiuisum, indiuisiōnem autem nihil aliud esse, quam identitatem, uel unionem, & de unione satis alibi diximus, de identitate, qua constituitur idem, & consequenter de diuersitate, qua constituitur diuersum, quod eadem opponitur aliquid dicendum super est.

Identitas igitur alia est formalis, seu essentialis, alia materialis seu realis, ut supradictum est. Et hæc interdum sumitur præse pro simplicitate naturæ omnino indiuisibilis realit diuisione, quæ est maxima identitas, uel pro continuitate, quæ est minor: interdum latè pro quacunque unitate, siue sit per identitatem præse distam iam explicatam, siue per unionem.

Et eodem modo interdum præse, interdum latè sumitur idem. præse enim idem dicitur, quod uel simplex omnino indiuisibile reali diuisione, uel continuum est, latè quod unum est, & utroque modo aliquid dicitur idem: interdum absolute, interdum relatiuè ad se, uel ad alterum, cum dicitur idem sibi, uel alteri. eiusdem tamen ad se non potest esse relatio realis, sed tantum rationis: ad alterum autem potest esse realis, si alterum sit realiter distinctum, rationis tantum, si non sit realiter distinctum.

Et quamuis idem, cum latè sumitur pro uno, tot modis dicatur, quot dicitur unum: cum tamen aliqua ratio formalis dicitur, non formaliter, sed identicè esse altera, particula (identicè) sumitur pro realiter, seu entitatiuè, & materialiter.

Diuersitas etiam, & diuersum interdum latè, interdum præse sumitur: latè idem est diuersitas, quod differentia, & diuersum quod differens: præse uerò distinguitur, & aliud differens esse, aliud differre ex Aristot. 10. Mete. text. 12. differre enim præse dicuntur, quæ habent aliquid commune, in quo conueniunt, & aliquid proprium, in quo non conueniunt: diuersa uerò esse, quæ se totis, seu adæquate sumpta, ut talia sunt, in nullo conueniunt. Atque ex his facile est intelligere, quomodo omne ens fit, uel idem, uel diuersum, seu quod idem est, fit uel idem, uel aliud, ut docet Aristot. 10. Met. text. 11. & quomodo diuersum, & aliud dicat, uel non dicat relationem realem, uel rationis.

543 Veritas, quæ secunda est simplex entis passio, non consistit formaliter in negatione fictionis, seu apparentiæ, nec in conformitate rei secundum esse reale ad seipsam secundum esse apprehensum, uel cognitum, nec in denominatione extrinseca a ueritate, quæ est in intellectu, siue diuino, siue creato, etiam si ueritas, quæ est entis passio, seu transcendens restringatur ad ueritatem transcendentem rerum creatarum, nec in conformitate rerum cum ipsarum ideis in intellectu diuino existentibus, aut omnino cum intellectu diuino, aut creato, nec in eo, quod res non fictæ, nec apparenter, sed a parte rei habeat omnia ea, quæ ad ipsius esse præsertim essentialia requiruntur: sed in cognoscibilitate rei, seu in aptitudine proxima, qua res apta est terminare cognitionem ueram, idest rei conformem, ut infra. quæ aptitudo non est re-

8
Vnum per se, & unum per accidens.

9
Identitas & diuersitas idem & diuersum

10
Veritas.

latio vlla realis, aut rationis: sed est ipsa res sine absoluta, siue respectiua, vt formaliter est terminatiua cognitionis verae, seu obiecto conformis: & consequenter nō distinguitur ab ente, nisi formaliter, seu virtualiter, vt proportionaliter diximus de unitate. A qua sententia non videtur differre alia, quae praedictam veritatem asserit formaliter consistere in entitate rei, connotando cognitionem, seu conceptum intellectus, cui talis entitas conformatur, vel in quo talis res representatur, vt repraesentari potest, prout est: licet nō adeo clarē rem explicet, & si ita intelligatur, vt praedicta veritas consistat formaliter in entitate rei, vt conformi cognitioni seu conceptui, quo representatur, vt est, coincidat cum alia supra reiecta sententia, & falsa sit.

544 Cum autem veritas, & verum, tū in essendo, tum in cognoscendo, tum in significando reperiri possit: Veritas transcendens, quae de haeculis locuti sumus, dicitur veritas in essendo. Veritas autem in cognoscendo nihil aliud formaliter est, quam conformitas cognitionis cum re cognita: atque haec est, quae a multis dicitur veritas complexa: nec solum in compositione, & diuisione, seu quod idem est, in secunda intellectus operatione: sed etiam in tertia, hoc est in consequentia, seu illatione, & quidem non minus verē, & proprie, quam in secunda reperitur. minus tamen latē patet veritas complexa, quam veritas in cognoscendo, quae etiam in prima intellectus operatione, hoc est in simplici apprehensione, immo proportionē quodam etiam in sensu reperiri potest. Sed quaecunque tādē sit veritas in cognoscendo, siue complexa, siue simplex, siue intellectiua, siue sensitiua, dupliciter dici potest, cognitio esse vera, seu obiecto conformis, nempe verē, vel apparenter: ita, vt cum veritas transcendentalis dicitur consistere in ratione terminatiua cognitionis verae, seu obiecto conformis, si veritas transcendens his sumatur amplissimē, vt dicitur de vera, & apparente, seu ficta, etiam cognitio vera sumenda sit amplissimē, vt dicitur de verē ac simpliciter vera, & de apparenter, seu fictē vera, & qualis est cognitio, quae cognoscitur ens fictum, perinde, ac si eilet verum.

Veritas denique in significando nihil aliud formaliter est, quam conformitas si-

gni formaliter sumpti cum re significata: quae comprehendit sub se etiam veritatem in cognoscendo, si nomine signi intelligatur etiam cognitio; non comprehendit si nomine signi intelligatur tantum signum a cognitione distinctum. Ad eandem veritatem in significando reduci potest etiam veritas in imitando, quae a quibusdam dicitur veritas practica, quae idem imitatur, eamque itaquam quoddam eius signum, significat.

545 Ac veritati quidem positivae reali in cognoscendo, & significando respondet opposita falsitas positiva realis in cognoscendo, & significando, idest positiva realis dissimilitas cognitionis cum re cognita, & signi cum re significata, quae multum enim in simplici apprehensione, etiam si circa ens fictum, veretur representans formaliter apprehendenti ens fictum, ac proinde verē non ens, non secus, ac si esset verē ens, non sit positiva realis falsitas complexa, quae proprie, ac presē, atque adeo simpliciter dicitur falsitas, deceptio, & error, quo quis sibi persuadet esse, quod non est, vel non esse, quod est: est tamen positiva realis falsitas simplex, seu dissimilitas apprehensionis cum obiecto apprehenso, quae apprehenditur, ac si esset, verē ens, quod non est verē ens, quae falsitas licet latius sic dicta, & secundum quid, seu cum addito, idest simplex, est comparata, licet dissimilitas, nō autem disparata, vt quidam aiunt, habitu ad apprehensionem ad obiectum apprehensum.

At veritati positivae reali in essendo, vt distinguitur a cognoscendo, & significando, aut etiam imitando, nulla respondet falsitas positiva realis in essendo, neque in rebus naturalibus, neque in artificialibus neque in moralibus, neque in aliis. Et in hoc sensu rectē dicitur falsitas non esse in re, seu a parte rei, sed obiectivē tantum in intellectu, aliaque potentia cognoscente: seu quod idem est, non esse in entibus positivae realibus, seu veris, sed tantum in fictis ab aliqua potentia cognoscente: quae quatenus obijciuntur, vt verē entia, cum non sint verē entia, dicuntur, & sunt obiectivē falsa falsitate, quae nihil aliud est, quam ratio terminatiua cognitionis falsa, vel proprie, & presē, atque adeo simpliciter sic dicta, si sit cognitio complexa, vel latius, & secundum quid, seu cum addito sic dicta, si sit cognitio simplex.

FF
Palj m.

Benitas, quatenus est simplex en-
 tis, non consistit formaliter in ratio-
 ne, quatenus sit ratio cum alio, nec in
 intellectu, nec in perfectione, nec in perfectione su-
 mptur secundum se, nec in appetitu al-
 terius, sed in appetibilitate rei, seu in ipsa
 re, siue absoluta, siue respectiva, ut forma-
 liter est terminativus appetitus alicuius sal-
 tem rationalis, ut est principium actuum
 protectionis, & consequenter non distin-
 guitur ab ente, nisi formaliter, seu virtuali-
 ter, ut proportionaliter diximus de veritate,
 & veritate. Dixi saltem rationalis, hoc
 est voluntatis, quia alij appetitus non pot-
 sunt ferri in quolibet bonum transcenden-
 dens, voluntas autem potest in quolibet
 ea ut obiectum formale adaequatum volun-
 tatis, quatenus voluntas est, sic bonum,
 ut bonum bonitate transcendentali sum-
 ptum suppositione absoluta, ut a sebi dixi-
 mus.

Neque tamen nego in quolibet bono in-
 esse rationem convenientis respectu alicuius,
 ideoque saepe sumi bonum pro conveni-
 entia, & e contrario interdum etiam con-
 sumpsi bonum cum perfecto, hoc est habere
 tota, quae ad suum esse requiruntur:
 sed aio rationem boni transcendentis
 non consistere formaliter in ratione conve-
 nientis, aut perfecti, sed in ratione termina-
 tivus appetitus, ut dixi, ut bonum, ut bo-
 num formaliter sit terminativus appetitus,
 ut terminativus appetitus, seu quod idem
 est obiectum formale appetitus, sumpto
 semper appetitu, ut dixi licet materiali-
 ter sit semper convenientis alicui, seu rela-
 tivum ad aliquid, ut convenientis illi.

Dixi, seu relativum, &c. quia convenienter,
 ut convenienter est quid relativum ad aliud,
 nisi forte hoc vocabulum extendatur etiam
 ad hoc, quod est esse convenienter per modum
 obiecti, seu termini alterius, quod ad ipsum
 referatur, non quomodo unquam, sed per
 modum appetitus sumpti, ut dictum est.
 quo sensu idem formaliter est terminativus
 appetitus sumpti, ut dictum est, &
 convenienter appetitus sumpti, ut dictum
 est, & consequenter non potest cum
 illis, qui rationem formalem bonitatis in ra-
 tione formali convenientia reponunt, alia
 esse, quam de nomine controuersia, in qua
 non est operatum immorari. Solum
 addo prout terminativus appetitus sum-
 pti, ut dictum est, ens verum, vel apparens
 erit, ita bonum verum, vel apparens fore:

& consequenter, si quis assignari sibi possit
 et ratione in boni transcendentis habili-
 sumpti, ut non solum de bono vero, sed et
 de apparente dicitur, assignandum illi esse
 rationem terminativus appetitus sum-
 pti, ut dictum est, completum sub se
 non solum terminativus appetitus sum-
 pti, ut dictum est, quod est ens verum, sed
 etiam illud, quod est ens apparens, seu
 fictum.

147 Benitatis malitia, & bono malum,
 sed ut tamen cuiuslibet bono quodlibet ma-
 lum opponitur. Itaque triplex dicitur aguen-
 dum est malum primum negativum, quod
 est pura negatio boni, quo modo purum non
 esse dicitur quoddam malum. Secundum
 privativum, quod est privatio boni, quo-
 modo excitas dicitur malum illi, in quo
 est: tertium positivum, quod est aliquid po-
 sitivum contrarium, vel repugnans, & uno
 verbo disconueniens alteri, quo modo ca-
 lor febrilis dicitur malus animalis. Sed primum
 latissimum, & improprium dicitur
 malum secundum, & tertium non in omni-
 bus entibus est, aut esse potest. De bonitate
 & malitia morali, & consequenter de disti-
 ctione illa boni in utile, delectabile, seu con-
 ueniens naturae, & honestum, & maius mo-
 bra opposita hic non agimus. Quae obre-
 hae de ente in commune, eiusque passio-
 nibus dicta sunt. Aliquis iam praedictas
 species seu membra diuisoria, non est
 ens essentia, & existentia, substantia, &
 creatura, causans, & cauatum, ut hoc est
 aequiuocum, & analogum, vniuersa-
 le, & particulare, praedicamen-
 tale, & non praedicamen-
 tale, reale, & rationis, seu
 fictum, & catenus,
 quatenus ad
 Metaphysicam pertinent,
 hoc est quatenus
 ad ens illud,
 quod
 Metaphysicam inueniendum est, ex-
 plicandum consequuntur,
 prosequantur.

ENS, ESSENTIÆ,
& existentia, increatum, &
creatum, cauſans,
& cauſa-
tum.

Cap. III.

Hic diuiſio en-
tis in ens eſ-
ſentia, & ens
exiſtens, ſeu
in eſſentiam,
& eſſentia
ſuo modo lo-
cum habeat
etiam in en-
te rationis:
hic tamen in

ente tantum reali explicabitur, a quo ad
ens rationis proportionaliter transferri fa-
cile poterit.

Ens igitur eſſentia dicitur ens ſumptum
nominaliter, hoc eſt habens eſſentiam, ens
vero eſſentia dicitur ens ſumptum parti-
cipialiter, hoc eſt habens eſſentiam: qui-
bus duabus eſſentia rationibus datur ratio co-
munis entis abſtrahentis ab eſſentia, & eſſen-
tia, non tamen inuocata, nec pure inuocata,
ſed analoga, ut diximus de ratione
entis communientis reali, & rationis, ſeu ſig-
ſto, ſubſtantia, & accidenti, Deo, & creatu-
ris.

Dicitur autem eſſentia cuiusque rei id,
quo primo res intrinſecè conſiſtitur illa,
quæ eſt, ſeu eſſe formale rei, ſed aliquando

ſumitur adæquatè, ut includit omne ge-
neris rei, & differentiam, qua primò res dif-
fert ab omnibus alijs: aliquando inadæqua-
tè, vt includit unum, aut plura, aut etiam
omnia genera, ſed non differentiam
prædictam, vel differentiam tantum præ-
dictam, vel unum, aut plura genera, ſed
non omnia, & differentiam prædictam.

Exiſtentia verò dicitur id, quo formaliter
res eſt actu a parte rei, ſeu eſſe actuale rei,
& in ijs, quæ habent cauſas, hoc eſt in crea-
turis rectè etiam dicitur eſſe id, quo formaliter
res eſt actu extra ſuas cauſas.

Atque in Deo quidem iure Philoſophi,
Theologi que conueniunt eſſentiam, & eſſen-
tiam non niſi formaliter, ſeu virtualiter,
vt includens ab inſuſo diſtingui, ita,
vt eſſentia ſit de eſſentia Dei adæquatè
ſumpta: in creaturis autem alii adæquatè
ſumptam, & eſſentiam diſtingui uolunt: ſed
omnino dicendum eſt non diſtingui reali-
ter, aut modaliter, aut diſtinctione vlla a-
ctuali, ſeu a parte rei ſimpliciter ſic dicta,
ſed formaliter, ſeu virtualiter tantum.
Vnde rectè inferas obiectiue in intellectu
noſtro poſſe actu eſſe eſſentiam creature
ſine eſſentia, & e contra, a parte rei
tamen non poſſe actu eſſe eſſentiam ſine

Essentia
Exiſtentia

existentia, nec è contrario: & consequenter falsam eorum sententiam esse, qui rerum creaturarum essentias ab æterno, antequam a Deo producerentur, in seipsis fuisse dixerunt: in seipsis inquam, in Deo enim, tanquam in causa efficiente, ideali, & finali, non est dubium quod fuerint. Verum eas his modis in Deo fuisse, non est ipsius simpliciter ab æterno fuisse, sed est ab æterno fuisse ipsarum causarum efficientem idealem, & finalem.

Rectè nihilominus quædam de rebus etiam creatis propositiones dicuntur esse æternæ veritatis, illæ scilicet, in quibus subiecti cum prædicato connexio, ita necessaria est, ut etiam ab æterno verum fuerit dicere tali subiecto, verbi gratia, homine in quacunque differentia temporis posito, necessario illi in eadem differentia temporis connexum esse tale prædicatum, verbi gratia, rationale, siue id a Deo, qui de factò solus ab æterno fuit, siue a creatura, quæ ab æterno creata fuisset, diceretur:

549 Ex his oritur quæstio, quæ licet de nomine videatur, sita tamen etiam intellegi potest, ut sit de re: nemirum, an essentia creaturæ, priusquam existat, dicenda sit nihil, an aliquid esse. Cui respondendum ad maiorem claritatem videtur distinguè doctam enim aliquid, quam nihil illi oppositum dupliciter sumitur, vel principaliter, & simpliciter, vel minus principaliter, & secundum quid, seu cum addito diminuenne Aliquid, seu ens, & esse principaliter, & simpliciter dicitur solum id, quod est actu existens, seu præsens: & sic certum est essentiam creaturæ, priusquam existat, non esse aliquid, sed nihil, seu non ens, oppositum cui principaliter, & simpliciter sic dicto: quod tamen nihil, seu non ens, est nihil, seu non ens minus principaliter, & secundum quid, seu cum addito diminuenne sic dictum. Aliquid, seu ens, & esse minus principaliter, & secundum quid, seu cum addito diminuenne dicitur id, quod non est actu existens, seu præsens, sed præteritum, vel futurum, vel saltem possibile, & sic etiam certum est essentiam creaturæ priusquam existat esse aliquid, seu ens, quatenus est saltem possibile, non autem nihil, seu non ens oppositum enti minus principaliter, & secundum quid, seu cum addito diminuenne sic dicto: quod nihil, seu non ens, quatenus opponitur etiam enti possi-

bili dicitur, principaliter, & simpliciter nihil, seu non ens, si quis tamè urgeat, an absolute, & sine distinctione essentia creaturæ antequam existat dicenda sit nihil, an aliquid. Respondetur, neque nihil, neque aliquid absolute, & sine distinctione, sed tantum cum addito, & distinctione dici posse, nempe nihil præsens, sed aliquid possibile. Unde rectè colligas primò hos duos terminos, nihil, & aliquid, seu non ens, & ens, licet secundum se sint contradictorii, & consequenter alterutrum inesse debeat subiecto cuiusque sumpto, ut est a parte rei: subiecto tamen sumpto, ut est obiectivè in intellectu, quemadmodum est essentia creaturæ præcisa per intellectum ab existentia, posse neutrum inesse. Secundò interdum id, quod sub una ratione est verè nihil, seu non ens, sub alia posse verè aliquid, seu ens, & è contrario, nempe verè nihil, seu non ens oppositum enti principaliter, & simpliciter sic dicto, hoc est existenti, seu præsentì, posse esse verè aliquid, seu ens minus principaliter, & secundum quid, seu cum addito diminuenne sic dictum, hoc est non existens, seu præsens, sed vel præteritum, vel futurum, vel saltem possibile, & è contrario.

Di xi interdum, non autem semper, quia quod est omnino nihil, seu non ens principaliter, & simpliciter sic dicto, hoc est oppositum enti possibili, quod nihil, seu non ens uno verbo è impossibile, nullo modo aliquid, aut ens dici potest, nisi cum additione non solum diminuenne, sed etiam in distrahente vocabulum a propria significatione nempe ens impossibile. Tertio falli eos, qui essentiam rerum creaturarum confundunt cum earum esse præterito, vel futuro, vel possibili, quasi idem sit considerare res creatas secundum ipsarum essentiam, & considerare, secundum ipsarum esse præteritum, vel futurum, vel possibile, cum esse tunc essentia in creatis sit pura quidditas secundum se abstractans ab omni existentia, non solum præsentì, sed etiam præterita, futura, & possibili: quæ quomodo inter se differant, paucis hic exponenda est.

550 Existentia præsens dicitur: quæ formaliter res actu est in rerum natura præterita, quæ fuit futura, quæ erit: possibile, quæ potest esse. Sed præsens, ut a præterito futuro, & possibili distinctum, eandem semper habet notionem, quàm dixi.

2
Aliquid
nihil.

3
Præsentis,
præteriti,
futuri, nam,
possibilis.

Præteritum aliquando dicitur, quod fuit, & iam non eſt, ita ut præter poſituum, ſecundum quod fuit, includat etiam negationem exiſtentie præſentis: aliquando quod fuit, etiam ſi adhuc ſit, ita, ut quatenus præteritum ſolum exercit, non autem negatiue abſtrahat ab exiſtentia præſenti. Futurum verò aliquando dicitur, quod erit, & nondum eſt, ita, ut præter poſituum ſecundum quod erit, includat etiam negationem exiſtentie præſentis: aliquando quod erit, etiam ſi iam ſit, ita, ut quatenus futurum ſolum præſit, non autem negatiue abſtrahat ab exiſtentia præſenti. Poſſibile de iſque aliquando dicitur, quod poteſt eſſe, & non eſt, aut etiam non fuit, nec erit, ita ut præter poſituum ſecundum quod poteſt eſſe, includat etiam negationem exiſtentie præſentis: etiam præteritæ, & futuræ: aliquando, quod poteſt eſſe, etiam ſi actu ſit, ita, ut quatenus poſſibile ſolum præſit, non autem negatiue abſtrahat ab exiſtentia præſenti. Non ſolum autem præteritum, & futurum, ſed etiam poſſibile ſecundum poſitum, quod dicit, referretur ad præteritum præteritum ſiquidem, ut id, quod aliquando fuit præſens futurum, ut id, quod aliquando erit præſens poſſibile, ut id, quod poteſt eſſe præſens: quis cuiusdem ad ſeipſum nulla ſit relatio realitæ, ſed rationis tantum, ut alibi quoque diximus. At præſens ut præſens, diſtinguitur a præterito, futuro, & poſſibili nõ eſt idem formaliter, quod actu exiſtens, ſed quod actu coexiſtens alteri, atque ita dicitur relatiue ad alterum coexiſtens. Ex quibus ſiſtens exiſtentiam de præſenti, præteriti, futuro, & poſſibili non dicitur uniuocè, ſed analogicè: Ex quidem ita, ut abſtrahendo a creatâ, & increatâ, prius natura dicitur de præſenti; loquendo autem de creatâ prius natura dicitur de poſſibili, tum de futuro, deinde, de præſenti denique de præteriti.

553. Sed poſſibile præter relationem rationis ad ſeipſum præſens, ſecundum quam dicitur poſſibile præſens, dicit etiam rationem terminatiue potentie, qua poteſt fieri præſens, & in hoc ſenſu dicitur poſſibile, ut poſſibile reduplicare non quidem intrinſecè, ſed extrinſecè potentiam, cuius eſt terminatiuum, ſeu per quam poteſt fieri actu exiſtens, & conſequenter alteri coexiſtens, ſeu præſens. Quomodo enim quado quæritur, quid ſit poſſibile, & eſt ſumitur poſitum, reddi, licetque, & formaliter, ut poſſibile, &

ſic dicit, tum rationem terminatiue, quam dixi, tum relationem rationis ad ſeipſum actu exiſtens, & conſequenter alteri coexiſtens, ſeu præſens: uel ſumitur ſpecificatiue, & materialiter præter, quod eſt poſſibile, & ſic dicit rationem poſituum entis non minimaliter ſumpti, ideſt eſſentia eius, quod dicitur poſſibile, abſtrahendo ab omni alio. Et quamuis huiusmodi eſſentia, ut ſic, non dicat eſſe ab alio, nec non eſſe ab alio, ut poſſibile tamen eſt ab alio, & conſequenter poſterior natura illo alio. Contra verò impoſſibile ſumptum reduplicatiue, & formaliter, ut impoſſibile, dicit negationem tum rationis terminatiue, quam dixi, tum relationis rationis ad ſeipſum, ut actu exiſtens, & conſequenter alteri coexiſtens, ſeu præſens: ſumptum verò ſpecificatiue, & materialiter præter, quod eſt impoſſibile, dicit negationem rationis poſituum entis non minimaliter ſumpti, ideſt eſſentia eius, quod dicitur impoſſibile. Sed quia negatio, ut negatio, ſeu nihil, ut nihil concipi nõ poteſt, niſi per modum entis, tunc dicitur a nobis concipi aliquid impoſſibile, quando concipitur aliquid tanquam ens, ſeu eſſentia quædam poſitiua terminatiua potentia, per quæ poſſit fieri actu exiſtens, & præſens, cum nõ ſit ens, ſeu eſſentia huiusmodi: ſeu quæ ideſt eſt, quando concipitur tanquam poſſibile id, quod implicat contradictionem, ideſt in ſua ratione inuoluit ens, & non ens ſimul poſitum; licet ut eſt obiectiue in intellectu concipiatur inuoluerè tantum rationem entis. Atque ex his illud etiam patet, quænam admodum ſi poſſibile reduplicatiue ſumatur rectè dicitur, ideſt quod aliquid eſſe poſſibile, quia datur potentia, per quam fieri poſſeſt ita ſi impoſſibile reduplicatiue ſumatur, rectè dicitur, ideſt quod aliquid eſſe impoſſibile, quia non datur potentia per quam fieri poſſit: & quemadmodum ſi poſſibile ſpecificatiue ſumatur, non rectè dicitur, ideſt quod aliquid eſſe poſſibile, ſeu habere rationem poſitiuam entis, ſeu eſſentia, quia datur potentia, per quam niſi poteſt ita ſi impoſſibile ſpecificatiue ſumatur non rectè dicitur, aliquid eſſe impoſſibile, ſeu implicare contradictionem, quia non datur potentia, per quam fieri poſſit: denique quemadmodum poſſibile ſpecificatiue ſumatur, ſeu eſſentia, quæ fieri poteſt actu exiſtens, ſeu eſſentia præſens, ut eſſentia, prius eſt ratione, quam poſſibile reduplicatiue ſumptum, ſeu quam eſſentia, ut ter-

minarum potentia, per quam fieri potest
actu existentia impossibile (specificatiue
sumptum, seu quod implicat contradi-
ctionem, prius ratione esse, quam impos-
sibile reduplicatiue sumptum, seu quam
habens negationem terminatiui potentia
per quam fieri possit. Hæc enim de prima
ontis diuisione propofita. *5*
Altera erat diuifio in ens increa-
tum, & creatum. Ens increatum non aliud
est, quam Deus, de quo, vt vnus est, seu
naturaliter cognofcibilis est, pertinet qui
dem ad Metaphysicum agere: sed quia
hanc etiam sibi partem Theologi non ab-
nudentibus Philofophis vindicant, eam il-
lis vltro relinquimus: quid Arist. de Deo
fenferit, tantum attingemus. Nec dubitari
sanè potest, quin ijs multa de Deo præ-
clara tradiderit, vt quod fit, & vnus, im-
materialis, seu incorporeus, & omnis ex-
pers magnitudinis, & consequenter indi-
uifibilis, seu impartibilis, a fenfibilibus se-
paratus, æternus, immobilis, seu immuta-
bilis, impassibilis, inalterabilis, per suam
substantiam intelligens intellectu maxime
delectabili, quæ fit vltima optima, &
perpetua, idemque actus, & sempiternus,
optimusque viuens, & principium, unde
omnia pendant, & optimus, ac pulcherri-
mus fit. Sed quædam tamen istorum non
satis probasse: in alijs quibusdam minus re-
cte de Deo videtur fenfisse. Certè in octa-
uo Phys. primum motorem, cuius nomine
intelligit non aggregatum ex omnibus ce-
lestium motoribus, nec primam intelligen-
tiam post Deum, sed Deum ipsum, non eu-
identer probat dari: nec item euidenter pro-
bat eum esse vnum in tex. 48. & 49. quid-
quid fit de ratione, quam ad idem proban-
dum assert. in fine duodecimi Met. quam,
vt meliorem, sed non, vt euidentem viri
graues admittunt: nec esse immobilem, &
immaterialem, seu incorporeum. Non vi-
detur tamen in ea fuisse sententia, quam
quidam illi tribuunt, Deum fualiter tan-
tum, non autem efficienter, aut etiam effi-
cienter quidem, non tamè immediate mo-
uere supremum cælum, & alia omnia fina-
liter tantum, non autem efficienter causa-
re putauerit: sed in ea, vt etiam efficienter,
& immediate mouere supremum cælum,
& non finaliter tantum, sed etiam efficien-
ter causare alia omnia existimauerit. At
inmensitatem. *6* *Eni creatum.* *sum.* *6* *Eni creatum.* *sum.* *6*
Ei non solum non agnouisse, sed negasse videtur, nihil tamen con-

cludit ratio, qua in octauo Phys. text. 24.
vritur ad probandum primum motorem
esse in circumsententia supremi cæli maior
inter Interpretes controuersa est, an Aris-
t. primo motori, seu Deo potentiam infinitam
tribuerit: satis nihilominus certum vide-
tur non tribuisse, certum etiam non euide-
ter probasse in octauo Phys. text. 78. nullam
potentiam finitam posse mouere tempore
infinite motu. 79. nullam potentiam
infinite posse esse in magnitudine finita
quibus proportionibus non ad probandum
primum motorem, seu Deum esse infinitum,
sed ad probandum esse impartibilem, om-
ni carètem magnitudine, quod probandum
propofuerat tex. 78. vritur tum tex. 86. &
ultimo eiusdem libri, tum etiam in text. 4. t.
12. Met. An verò sibi ipse confet, dum ex
vna parte pluribus locis, aut supponit, aut
docet Deum cognoscere oia, ex altera parte
in 12. Met. t. 5. docet diuinam mentem se ip-
sam quidem intelligere, sed non alia, quæ,
& probare nititur illis verbis, etenim quæ-
dam melius est non videre, quam videre,
alioquin non fuerit quod optimum intelli-
lectio, difficile est iudicare. Certius illud
videtur, eum etiam Deum per intellectum,
& voluntatem agere fenferit existimasse
tamen esse determinatum ad volendum,
atque ita esse agens necessarium, non li-
berum, insigni videlicet documento, quam
facile summa etiam ingenia suis freta vir-
tibus, & diuino destituta præsidio labitur.
553 *Eni creatum.* *sum.* *6*
Eni creatum in prædicta diuisione
non præse, sed late sumitur, vt cõplecti-
tur non solum quod immediate ex nihilo,
seu independenter a subiecto productum
est, sed etiam, quod mediate, hoc est geni-
tum quidem est, sed ex materia in media-
tè ex nihilo, seu independenter a subiecto
producta, & uno verbo omnia præter Deum.
Itaque hoc diuisionis membro continen-
tur etiam Angeli, seu intelligentia alicæ a
Deo, de quibus itidem Metaphysici est a-
gere, sed hoc etiam non onere Theologi li-
berant. Illud dixerim. Aristot. eodem fe-
rè modo de secundis intelligentiis ac de
prima philosopham videri, nisi quod se-
cundas a prima pendètes, & numero ip-
sæ cœlestibus, infra supremam, & primi-
æ Intelligentiæ ad mouendum assigna-
tam, constitutis, ipsæ aliter ex Endoxi,
aliter ex Calippi sententia enumerari
pares facit. Theologi nimirum hic etiam
consulendi.

Dubitationem habere non potest quod sequitur: monendum tamé videtur, quod aliqui etiam indubitata in dubium interdum vocent: cum scilicet ens in increatum & creatum diuiditur, diuisionis membra sumi realiter, ita vtenullam sit ens, quod realiter, vel increatum, vel creatum modo explicato non fit: non autem formaliter, quomodo certum est alias rationes formales ab his omnino diuerfas, neutram ex his esse, sed alias formaliter: & quod hinc sequitur ipsam etiam creationem passiuè sumptam, secundum quam creatura intrinsecè creatura dicitur, licet formaliter non sit quid creatum, sed ipsa creatio, qua ut forma metaphysica creatura constituitur,

realiter tamen esse quid creatum. Idem proportionaliter dico de alia diuisione entis in causans, seu causam, & causatum, quæ satis ex libro superiori, vbi de causis patet. Tantùm modo priore diuisionis membro comprehēditur Deum, tum creaturas, quæ rationem causæ participāt, posteriore tantum creaturas, & ut diuisio omni omnino enti adæquata sit, nominè causæ, & causati intelligenda esse non solum, quæ rationem causæ, & causati habent in præsentī, sed etiam, quæ habuerunt, vel habebunt, vel habere possunt.

7
Causa &
causatum

ENS VNIVOCVM, æquiuocum, & analogum.

Cap. IV.

554

D

uisio hæc entis, quæ quomodo enti conueniat, infra dicitur, quæq; in logica rudius, & quantum ad Logicæ finem satis est, in Metaphysica subtilius explicari debet, aliter etiam tradi solet in uniuoca, & æquiuoca, quæ deinde subdiuiduntur in æquiuoca à casu, quæ propriæ, & præse dicuntur æquiuoca, & æquiuoca à consilio, quæ propriæ, & præse dicuntur analogæ, ut infra. Et quamuis uniuoca, Græcè synonyma, & æquiuoca, Græcè homonyma ex vi vocabulorum serè non distinguantur, nec aliud significant, quam cognomina, seu habentia simul vnum, & idem nomen: ex Philosophorum tamen vsu magnopere differunt.

Uniuoca igitur ab Aristot. in Antepredicamentis cap. primo rectè in hanc modum definiuntur. Uniuoca dicuntur, quorum, & nomen commune est, & secundum nomen eadem substantiæ ratio, idest essentia omnino similis, & consequenter vna unitate virtutis supra explicata, secundum quæ multa omnino similia in eo, in quo similia sunt specificatiue sumpta, sunt terminatiua vnius conceptus. Ad hanc autem omnimodam essentia similitudinem uniuocorum

propriam requiritur, ut essentia per nomen significata adæquatè sumpta natura sua omnino equaliter, seu eque primò, & æque perfectè conueniat omnibus uniuocatis, seu omnibus, de quibus huiusmodi essentia prædicatur, quæ necessario debent esse multa, vel actû, vel saltem potentia

Dixi omnibus uniuocatis, quia cû uniuocorum alia sunt, quæ dicuntur uniuoca uniuocantia, idest uoces uniuocam habentes significationem; alia, quæ dicuntur uniuoca æquiuocata, idest res uniuoco uocabulo significatæ, in prædicta definitione definiuntur tantùm uniuoca uniuocata. Et cum hæc subdiuidantur in essentialia, quæ scilicet sunt de essentia eorum in quibus sunt, & accidentalia, quæ scilicet non sunt de essentia eorum, in quibus sût, sed illis accident, prædicta definitio, licet ex intentione Aristot. conueniat tantùm uniuocis essentialibus, abstrahendo tamè ab intentione Aristot. conuenit non solum uniuocis essentialibus, sed etiam accidentalibus, quæ Aristot. appellat denominationalia, & peculiari definitione definit, nec aliud breuiter sunt, quam concreta accidentalia uniuoca: hæc enim tantum intendit Aristot. definire, quamuis denominationalia secundum se alia sint uniuoca, alia nõ uniuoca.

Denique cum uniuoca uniuocata essentialia, sicut etiam accidentalia, subdiuiduntur in uniuoca participata, idest naturas

8
Vniuoca.

COM-

communes vniuoco vocabulo immediatè significatas, & a pluribus eadem ratione participatas, vt animal respectu hominis, & bruti, & vniuoca participatia, idest ipsa plura, siue singularia, quæ naturam eorum, siue in minus vniuocata, quæ naturam communiorum, seu vniuocatiorem vniuocè participant, vt Petrus, & Paulus respectu hominis, homo, & brutum respectu animalis; in prædicta definitione non definiuntur tantum vniuoca essentialia participatia, nec tantum participata, sed vtraque formaliter sumpta: & definitio sub una ratione essentialis, sub alia accidit talis dici potest.

355 Aequiuoca rectè item ab Aristot. ibidem definiuntur esse, quorum nomen solum commune est (intellige materialiter, seu quoad sonum vocis, non formaliter, seu quoad significationem) secundum nomen vero substantiæ ratione (idest essentia) diuersa, quæ definitio non æquiuocis, quæ dicitur æquiuocantia, idest rebus æquiuocis habentibus significationem, sed æquiuocis æquiuocatis, idest rebus æquiuoco vocabulo significatione conuenit, & si quidem particula illa substantiæ ratio diuersa ita explicetur, vt significet essentiam omnino diuersam, definitio non conueniet nisi æquiuocis a casu, idest habentibus idem nomen, & rationem per nomen significatam omnino diuersam, cuiusmodi fuit Gallus homo, & gallus auis; quæ idcirco dicuntur æquiuoca a casu, seu a fortuna, quia casu, seu fortuna fit, vt idem nomen rebus omnino diuersis imponatur: atque hæc sunt æquiuoca prædicta, quæ dicuntur etiam purè æquiuoca, & absolutè æquiuoca: si verò ita, vt non significet essentiam omnino diuersam, sed vel omnino diuersam, vel partim diuersam, seu dissimilem, partim similem, debeat conuenire, tum æquiuocis a casu, de quibus iam diximus, tum æquiuocis a consilio, idest habentibus idem nomen, & rationem per rationem significatam aliquo modo similem, simpliciter tamen diuersam: quæ dicuntur æquiuoca a consilio, quia consilio fit, ut rebus aliquo modo similibus, licet simpliciter diuersis, idem nomen imponatur: atque hæc sunt æquiuoca latè dicta, seu analogata, & sunt quodammodo media inter vniuoca, & purè æquiuoca. Et hoc secundo modo ex Aristot. intentione videtur prædicta definitionis particula explicanda, quamuis ex q. 6.

dem etiam intentione definitio, quæ item sub una ratione essentialis, sub alia accidentalis dici potest, principaliter æquiuocis a consilio, seu analogis conueniat.

356 Inter æquiuoca a consilio, seu analogata non rectè nomenclantur ea, quæ a quibusdam dicuntur analogata inæqualitatis, seu secundum inæqualitatem, & definiuntur esse, quæ habent idem nomen, & secundum nomen rationem omnino similem, in æqualiter tamen perfectam in inferioribus, vt animal, quod licet secundum se se ceteratum vniuocè in omnibus suis inferioribus reperitur, ob inæqualitatem tamen differentiarum, a quibus contrahitur, in una, & in alia specie perfectius est. Quare his missis, quæ vniuoca non analogata sunt, analogata dicitur, in analogata attributionis, & analogata proportionis. Analogata attributionis, seu secundum attributionem, seu per attributionem, seu, ut loquitur Aristot. ab uno ad vnum, dicuntur, quorum est idem nomen, saltem loquendo de minus principalibus analogatis, & secundum nomen ratio eadem quoad terminum, diuersa quoad relationem, seu habitudinem ad terminum.

Dixi saltem loquendo de minus principalibus analogatis, quia principale analogatum non semper eodem uocatur nomine, quo minus principalia analogata. Dicitur autem principale analogatum illud, in quo res per nomen analogum analogia attributionis significata formaliter, & intrinsicè reperitur, vt sanum in anima li, & ens in substantia: minus vero principalia analogata illa, in quibus res per nomen analogum analogia attributionis significata, vel non reperitur formaliter, & intrinsicè, sed tantum secundum aliquam denominationem extrinsecam fundatam in aliqua relatione, seu habitudine, quæ prædicta analogata minus principalia dicunt ad principale analogatum, vt sanum in pulso, cibo, medicamento, & alius: vel reperitur eisdem etiam formaliter, & intrinsicè, non tamen principaliter, sed minus principaliter, ut ens in accidentibus.

Deomniatur verò minus principalia analogata a principali analogato, interdum tanquam a fine, ut medicina sana a sanitate animalis interdum tanquam ab efficien-

10
Analoga9
Aequiuoca9
Aequiuoca

te, vt præcepta, & instrumenta medica à Medico: interdum tanquam ab Idea etiam externa, vt homo pictus, & marmoris ab homine vero: interdum tanquam a materia, vt accidentia dicuntur *entisientia*, quatenus sunt quid substantię, in qua sunt, quæ principaliter dicitur *ens*, licet accidentia secundum aliam rationem dicantur etiam secundum sententiam, & substantia aliter etiam ad accidentia se habeat, quam vt materia.

557 Analogia proportionis, seu secundum proportionem dicuntur, quorum est idem nomen, & secundum nomen ratio non omnino, sed proportionaliter eadem, seu similes. In hoc autem distinguitur proportio præse dicta ab illa habitudine quantitatum, quæ dicitur ratio, quod ratio, græcè *λόγος*, ut ab Euclidis libro quinto definitur, est duarum magnitudinum eiusdem generis mutua quædam secundum quantitatem habitudo, qualis est verbi gratia, inter duo, & quattuor, quæ dicitur ratio dupla: proportio autem græcè *ἀναλογία*, vt ab eodem ibidem definitur, est rationum similitudo, qualis est, verbi gratia, inter duo, & quattuor ex una parte, & quattuor, & octo ex altera, quæ dicitur proportio dupla.

Communior tamen recentiorum latinorum vsus obrinuit, vt habitudo ista duarum quantitatum, quæ ab Euclidis interprete dicitur ratio, appellatur *proportio*: habitudo autem illa, quæ ab Euclidis interprete dicitur *proportio*, appellatur *proportionalitas*: Et huiusmodi habitudo reperitur etiam in his analogis, quæ proprie dicuntur *proportionis*, vel *proportionalitatis*, quæ analogum est principium, vt dicitur de principio lineæ, fluminis, vitæ, & pes, vt dicitur de pede animalis, montis, & scammis.

558 Tam autem inter analogia attributionis, quam inter analogia proportionis, alia sunt pura, alia mista. Analogia puræ attributionis dicuntur illa, inter quæ nulla est analogia proportionis, vt sanum, quatenus dicitur de animali, pulsu, & medicamento.

Analogia puræ proportionis, illa, inter

quæ nulla est analogia attributionis, vt principium, quatenus dicitur de principio lineæ, fluminis, vitæ.

Analogia mista ex attributione, & proportionem, illa, in eorum hæc est analogia, vt attributionis, tam proportionis, vt ens quatenus dicitur de Deo, & creaturis, de substantia, & accidente fit hæc suadentur in propria, & in propria propria dicitur, quæ proprie participant formam per nomen analogum significatam, ut substantia, & accidens rationem entis, in propria, seu metaphorica, quæ improprie, & metaphorice participant formam per nomen analogum significatam, ut hominibus, & homo marmoris rationem hominis. Alias minus usitata analogorum tam attributionis, quam proportionis diuisiones omitto illud omitendum non est analogia proportionis, propter vocabulorum inopiam, interdum care in actu secundo nomine, quo illud, quod est inter ipsa proportionale significetur. Quæretur aut, an cum multa, nulla habita ratione conuenientia ipsorum inter se, sed tantum ob memoriam, vel amorem aliquid, vel ob speciem aliquam, vel alia huiusmodi de causa, eodem nomine appellentur, vt cum quis filio nomen imponit patris, vel alterius, cuius memoriam conferri, uel cui filium finem esse cupit, aut sperat, censenda sint æquiuoca a consilio, an a casu? Respondetur simpliciter censenda esse æquiuoca a casu, si in re nullam habeant conuenientiam: secundum quid tamen dici posse æquiuoca a consilio, quatenus in mente, & desiderio non imponitur aliquid, habent conuenientiam. Rursum quærentur an analogia puræ proportionis fiat verè analogia, an, ut aliqui putant, vniuoce respondetur esse verè analogia: Quod tamen dici solet vnum analogatum si definitum esse in ordine ad alterum, intelligendum est de analogatis attributionis, siue puræ, siue mistæ cum proportionem, minus principalibus. non autem de analogatis puræ proportionis. Quod autem a quodam hoc inter analogia, & vniuoce esse discriminè, quod illa a parte rei non sunt præcisa, hæc a parte sunt præcisa a suis differentiis, non solum, ut falsum, sed etiam, ut impossibile reijciendum est, licet verum sit analogia ad quate supra in cõceptu suo obiecti inuoluere differentias, vniuoce vero ad quate sumpta non inuoluere. Atque ex

his tãdem intelligi poteſt, diſſonãtrens
yniuocum, æquiuocum, & analogum, eſſe
quidem adequatam: Illius tamen mẽbris
formaliter ſumptis, non conuenire enti
ſecundum ſe præciſe ſumpto, ſed enti,
vr nominabili, & conceptibili, ſeu ter-
minatio nominum, & conceptuum, qui-
bus nominari, & concipi poteſt: Eiuſ-
dem autem mẽbris, realiter, ſeu

materiaſter ſumptis, conuenire enti
ſecundum ſe præciſe ſumpto,
abſtrahendo ab eo,
quod ſit ter-
mi-
natum nominum, & con-
ceptuum, quibus no-
minari, & concipi
poteſt.

ENS VNIVERSALE, & particula- re.

Cap. V.

559

1
Vniuersa
le.

Acc etiam entis diuifio, proportionaliter, vt alia proximè explicata, fub diuerfa ratione ad Logicã & Metaphificam pertinet.

Atque vniuerfale quidem ex vi vocis fignificat aliquid ad multa pertinens, & diuiditur in vniuerfale complexum, & incomplexum. Vniuerfale complexum dicitur propofitio quælibet vniuerfalis.

Vniuerfale incomplexum fubdiuiditur in vniuerfale in caufando, in fignificando, in repræfentando, in effendo, in prædicando. Vniuerfale in caufando eft illud, quod licet fit aliquid fingulare, tamè potèft multa caufare, vt Deus, vel Sol.

Vniuerfale in fignificando eft illud, quod licet fit aliquid fingulare, tamen multa fignificat, vt hæc vox (homo) Vniuerfale in repræfentando eft illud, quod licet fit aliquid fingulare, tamen multa repræfentat, vt idea plures fimiles domus, atque ad hoc reducit etiam vniuerfale in imitando, vt domus ad imitationem plurium Idearum conftrufta. Vniuerfale in effendo eft unum aptum effe in pluribus, vt homo, feu natura humana. Vniuerfale denique in prædicando eft vnum aptum præ-

dicari de pluribus, vt item homo. Nominè tamen vniuerfalis non eft intelligendū hic, nifi vniuerfale in effendo, & confequenter etiam in prædicando, quæ realiter idè funt, licet formaliter differant. Vniuerfale igitur in effendo non datur, nec dari per vllam potentiam potèft extra fingularia, & confequenter explodenda penitus eft opinio falſa rens effe naturas quafdam communes a fingularibus, fenſibilibus ſeparatas, feu per ſe exiſtentes, inſenſibiles, ingenerabiles, incorruptibiles, immutabiles, & æternas, appellatas Ideas, quarum participatione ſingularia ſenſibilia habeant ſuum effe ſpecificum, & genericum tanquam a ueris principiis ſui effe.

Quam opinionem, etſi Ariſtot. Platoni tribuit, eamque Plato alicubi præfertim in Parmenide, & Timæo paulo ante medium indicare videatur: credibilis tamen videri potèft, quod alii exiſtunt, illum tamen patentem abſurditatem nõ admiſiſſe: ſed idearum nomine interdum intellexiſſe Ideas diuinas: interdum vero intellexiſſe idem, quod intellexit Ariſtot. per naturas vniuerſales per ſe inſenſibiles, ingenerabiles, incorruptibiles, immutabiles, & æternas in bono ſeu dici ſolitas, vt infra quæſidcirco Ideas appellauerit, quod imaginès, & ſimulachra ſint ſuarum Idearum in mente diuina exiſtentium.

Atque hæc poſteriore idearum apud Platonem notione poſita, dicendum confequenter eft, cum dixiſſe Ideas effe ſub-

stantias, quia Ideas, seu naturas vniuerſales ſubſtantiales principaliter, eſſi non ſo- las conſiderabit: & eandem extra ſingularia eſſe docuiſſe, non quia realiter, ſed quia formaliter, ſeu virtualiter ſingularibus diſtinguuntur: ac licet omnium generum, & ſpecierum Ideas in 10. de Republica poſuerit, in Timæo tamen non poſuiſſe Ideas eſſe obiecta conceptuum communium quorumcumque, ſed tantum ſciētiſcorum, in eo ſcientiam, quā ſibi intelligentiam vocat, ab opinione diſtinguendo, quod ſcientia obiectum ſunt Ideas, id eſt naturę communes, ſeu vniuerſales, quas diximus, non quia ſemper, ſed quia plerumque; ita ſit.

§ 60 Idem vniuerſale in eſſendo datur in ſingularibus, & quadruplex ex Ariſt. colligitur eius deſinitio.

Prima eſt ex ſeptimo Met. text. 45. Vniuerſale eſt illud, quod natura aptum eſt eſſe in pluribus. Secunda ex primo Poſt. text. 25. Vniuerſale eſt vnum exiſtens in pluribus. Tertia ex primo Perihēr. cap. 5. Vniuerſale eſt, quod aptum eſt prædicari de pluribus. Quarta ex primo Poſt. text. 25. cit. Vniuerſale eſt vnum, quod prædicatur de pluribus. Quæ omnes ſunt bonæ deſinitiones, modo in ſecunda illud (eſſe in pluribus) & in quarta illud (prædicari de pluribus) ſumatur, ut ſumi debet in actu primo, pro eo ſcilicet quod eſt aptum eſſe in pluribus, & prædicari de pluribus; ita, ut coincidat ſecunda deſinitio cum prima, & quarta cum ſecunda: nõ omnes tamen ſunt eſſentiales, ſed tantum prima, & aliz quatenus reducuntur ad primam, in qua ſi loco particule (illud,) qua ſignificatur genus remotum, ponatur particula (vnum) qua ſignificatur genus proximum, perfecta, & eſſentialis deſinitio vniuerſalis erit, vnum aptum eſſe in pluribus, ſeu quod idem eſt vnum in pluribus, ſaltem potentia. Quæ deſinitio ſic explicanda eſt, vt per particulam (vnum) intelligatur tantum vniuerſale eſſe quid vnum in comuni abſtrahendo ab eo quod ſi vnum hæc, vel illa vnitare, per particulam verò (in pluribus) determinetur, qua vnitare vniuerſali dicatur eſſe quid vnum; quæ non alia eſt, quā vnitatis formalis, ſeu eſſentialis, qua aliquid dicitur eſſe vnum commune pluribus, quibus inſit, ac de quibus conſequenter prædicari poſſit, & eſt vnitatis æquiualens, ſeu vir-

tualis, ſeu quod idem eſt, fundamētalis, qua naturæ realiter plures ſaltem potentia, & ſimiles, in eo, in quò ſimiles ſunt, ſpecificatiuè ſumptæ æquiualeū vni, quatenus ita ſunt terminatiuæ vniſ conceptus, ac ſi eſſent realiter vna, ſeu quod idem ſunt, ſunt fundamētum cur vnicò conceptu concipi poſſint, ac ſi eſſent realiter vna, vt dictum eſt ſupra, vbi de vnitare.

Dixi ſaltem potentia, quia ad rationem vniuerſalis non requiritur, vt prædictæ naturæ realiter plures dentur a parte rei in actu ſecundo, ſed ſatis eſt, ſi dentur in actu primo, ſeu dari poſſint, & hoc eſt, quod exprimitur per particulam illam (aptum eſſe) vel in alia deſinitione ſupra allata per illam (ſaltem potentia.) Neque hæc aptitudo, ſeu potentia vniuerſalis ad eſſendum in pluribus eſt formaliter non repugnantia, ſeu negatio repugnantia ad eſſendum in pluribus, ſed poſitiua proprietatis conſequentis naturam, quæ dicitur vniuerſalis, ab illa tamen formaliter, ſeu virtualiter tantum diſtincta; per quā natura, quæ dicitur vniuerſalis, conſtituitur talis, ut poſſit habere plures ſimiles, ſeu quod idem eſt, ut ſit terminus potentie actiue, qua ita poteſt realiter multiplicari; ut ſic in pluribus ſimilis: vnde colligas aptitudinem, ſeu potentiam vniuerſalis ad eſſendum in pluribus, in ipſa natura, quæ dicitur vniuerſalis, eſſe paſſiuam modo explicato, non actiuam: ſic et poſſit etiam huiusmodi poſitiua aptitudo, ſeu potentia explicari per negationem repugnantiam ad eſſendum in pluribus, quæ ad illam conſequitur.

§ 61 Sed ut melius intelligatur, quo ſenſu ſupra dictum ſit, vniuerſale dari, in ſingularibus, diſtinguendum eſt vniuerſale in vniuerſale.

Fundamentaliter, ſeu materialiter, & vniuerſale formaliter ſumptum. Vniuerſale fundamentaliter, ſeu materialiter ſumptum remouet ſunt indiuidua, proximè verò eſt ipſa natura, quæ dicitur vniuerſalis ſumpta ſecundum de præciſe, ut talis natura eſt, verbi gratia, natura humana, ut natura humana eſt: & hoc modo non eſt dubium, quia dicitur vniuerſale in ſingularibus.

Vniuerſale verò formaliter ſumptum eſt eadem natura, quatenus habet vniuerſalitatem. Sed ut dupliciter ſumitur vniuerſale.

salitas, ira dupliciter sumitur vniuersale formaliter: uno modo pro eadem natura, quæ dicitur vniuersalis, quatenus habet vniuersalitatē realem, hoc est quatenus est una apta esse in pluribus, seu quatenus est una in pluribus, scilicet potentia vnitatis virtuali, seu fundamentali, & aptitudinis, seu potentia paulo ante explicata, quæ simul sumptæ constituunt vniuersalitatē realem: & hoc etiam modo datur vniuersale in singularibus a parte rei ante omnem intellectus nostri operationem.

Ad iuxta hæc intelligenda est, tum diuifio, quam Aristot. primo Perihier. cap. 5. tradit his uerbis: sunt hæc quidem rerum vniuersales, illæ uero singulares, tum definitio vniuersalis supra allata, tum omnis eiusdem doctrina de vniuersalibus.

Altero modo a quibusdam sumitur pro eadem natura, quæ dicitur vniuersalis, quatenus habet vniuersalitatē rationis, hoc est quatenus est una apta esse in pluribus non uitate uirtuali, seu fundamentali, & aptitudine, seu potentia explicata, quæ utraque in naturis reabilibus, quæ dicuntur vniuersales, realis est: sed pro uitate reali simpliciter sic dicta, hoc est excludente realem diuisionem plurium naturarum in specie, uel in genere simillum, & aptitudinis ad essendum in pluribus huiusmodi unitatem comitante, quæ simul sumptæ constituunt aliam quandam vniuersalitatē rationis: & hoc modo non datur vniuersale in singularibus a parte rei ante omnem intellectus nostri operationem, sed datur obiectiue tantum in intellectu, ut potest consuetum, non autem uerum uniuersale.

Atque hæc distinctione facile conciliantur duæ in speciem contrariæ sententiæ, quarum altera uniuersale in singularibus a parte rei dari, altera negat.

562 Omnino tamen reiiciendum est, tum quod quidam docent, una inquamque naturam uniuersalem, in singularibus habere unitatem formalem a parte rei distinctam ab unitate numerali, & minorem illa, tum quod alii tradunt, una inquamque naturam uniuersalem secundum se sumptam, priusquam in rerum natura, aut etiam in intellectu existat habere unitatem quandam præcisionis, quam in singularibus a parte rei non retineat.

At quod dici solet uniuersale esse ingenerabile, incorruptibile, immutabile, æter-

num, insensibile, semper, & ubique, ita accipiendum est, ut uniuersale, siue materialiter, siue formaliter formalitate reali supra explicata sumptum dicatur ingenerabile, incorruptibile, immutabile, æternitate essentia, seu prædicatorum essentialium, quæ in omni differentia temporis semper eadem illi conuenient, quo sensu propositiones atque de rebus etiam incorruptibilibus dicuntur æternæ ueritatæ, ut alibi diximus dicatur etiam ingenerabile, incorruptibile, immutabile, non omnino, sed per se primo, & immediate, licet in diuiduis generabilibus, & corruptibilibus, ad ipsorum, quibuscumque identificatur, generationem, corruptionem, mutationem, etiam ipsum realiter generetur, corrumpatur, mutetur: dicatur præterea in sensibile secundum se præcise, licet in diuiduis sensibilibus sit sensibile: dicatur denique sp. & ubique esse non positiuè, sed negatiuè, quatenus nec tempus, nec locum certum, & de terminatum ex se postulat. Quæstio autem illa, per quam cognitione intellectus facit uniuersale formaliter, non est intelligenda de uniuersali sumpto formaliter pro maiestate reali supra explicata, sed de uniuersali sumpto formaliter formalitate rationis.

Quod, cum sit (quantum fieri necesse non est) non fit per illam cognitione intellectus agentis, quæ est productio speciei intelligibilis impressæ: nec per cõparatione, seu cognitione cõparatiuam, qua intellectus plura inter se cõparat, quatenus in natura similia sunt nec per abstractionem, seu cognitione absolutam, qua natura communis abstractitur per intellectum a differentijs, & secundum suam essentiam præcise cognoscitur: nec per illam præcise cognitionem absolutam, qua natura cõis iam ab inferioribus per intellectum abstracta cognoscitur, ut una unitate reali simpliciter sic dicta, seu excludente realem diuisionem plurium naturarum simillius, quæ unitatē iam diximus non esse nisi obiectiue in intellectu, sed fieri sepe solet partim per hanc cognitione directam, seu absolutam, qua natura cõis abstracta cognoscitur, ut una unitate, quæ dixi, partim per cõparatione, seu cognitione comparatiuam, qua eadem natura iam cognita, ut una unitate, quæ dixi, cognoscitur ulterius, ut apta esse in pluribus aptitudine consequente ad unitatē, quæ dixi: fieri tamen etiam potest, si quis naturam iam abstractam, & cognitam, ut unam unitate, quam dixi, concipiat actu

ferioris habet rationem generis: duz quidem priores definitiones omni speciei, potestrema verò soli infimæ, seu atomæ, & specialissimè conuenit. nec species in communi de specie infimæ, & subalterna uniuocè sed analogicè dicitur: magisque speciei nomen, & ratio infimæ, quàm subalternæ ratio verò vniversalis soli infimæ, non subalternæ conuenit. Ac licet tam relationes, quibus species ad genus, & indiuidua, qua in relationes, quibus indiuidua ad speciem, & genus, & genus ad species, & indiuidua referunt, inter se diuerse sint: in hoc tamen omnes conueniunt, quod sunt rationis. Eodem autem proportionaliter modo, quo diximus posse genus existere in vnica specie, potest etiam species in vnico indiuiduo.

6
D. ff. 100
111.

§ 67 Differentia etiam variè accipitur, & secundum se abstrahit ab accidentalibus, & essentialibus. Sed accidentibus ommissa, essentialis, quæ sola est tertium vniversale a Porphyrio in ca. de Differentia quinque modis definitur.

Primo differentia est, quæ species excedit genus, seu quæ species abundat a genere. intelligit excessu, seu abundantia actuali, & essentiali. Secundo differentia est, quæ de pluribus, & differentibus specie in eo quod quale quid est prædicatur.

Tertio differentia est, quod aptum natum est dividere (intelligit essentialiter) ea, quæ sub eodem genere sunt.

Quarto differentia est, quæ differunt à se singula, intelligit essentialiter. Quinto differentia est, quæ ita diuidit ea, quæ sub eodem genere sunt, vt ad eorum essentialia spectet, vel breuius: Differentia est pars essentialis complexiua, seu vltimo constitutiua. Quæ omnes sunt bonæ definitiones. Secunda tamen non conuenit omnibus differentibus essentialibus, sed tantum genericiis. neque tamen dicendum est Porphyrium, aut Aristot. existimasse nullas dari differentias specificas vltimas, sed tantum genericas, eum, & Porphyrium, & Aristote. etiam specificas vltimas agnouerint: tamen sciendum sit genericas, ut plurimum esse noticietas. Nulla verò est, quæ sub diuersa ratione dici non possit, tum essentialis, tum accidentalibus præter ultimam quæ si tradatur, ut breuius tradidi posse diximus non est nisi essentialis. Nec reiicienda est distinctio illa differentiarum in metaphysicam, quæ de hætenus egimus, & physicam,

hoc est materiam, vel formam, quatenus vnicè differentiarum interdum obtinent, & in concreto sumptæ ad modum differentiarum in quale quid prædicantur. non tamen differentia metaphysica, & absolutè sic dicta à sola forma, sed à toto compositum in rebus compositis, vel à ratione formalis in rebus simplicibus sumitur.

§ 68 Proprium ex eodem Porphyrio in cap. de Proprio quattuor dicitur modis.

7
Proprii.

Primo, quod soli alicui speciei accidit, sed non omni, ut homini esse Medicum, vel Geometram. intelligit in actu secundo, & loquitur de eo, quem vulgo Medicum, vel Geometram uocant. Secundo quod omni, sed non soli, ut homini esse bipedem. Tertio quod soli, & omni, sed non semper, ut homini canescere. Quarto quod omni, & soli, & semper. Præter quos dantur quidem alii etiam modi proprii, sed Porphyrius eos tantum attulit, qui ad proprium quarto modo accepti, quod præcipue explicare intendebat, intelligentiam magis faciebat.

Alter proprii diuisio traditur ab Arist. 1. Topic. cap. 4. in proprium simpliciter, proprium aliquando, & proprium ad aliquid, hoc est respectu alicuius, vel aliquid, sed, ut paulo clarius procedamus: Proprium ex vi vocis significat id, quod alicui, vel aliquibus tantum conuenit, & non aliis, siue id sit essentialis quid, siue accidentale, siue simplex, siue complexum, siue genericum, siue specificum, siue uniuersale, siue singulare. Ex peculiari autem Philosophorum acceptione significat quantum uniuersale, de quo hic loquimur. atque hinc est illa distinctio proprii, ut proprii, & proprii, ut uniuersalis. Ac proprium quidem, quod est quantum uniuersale, non est de essentialibus eius, cuius est proprium, sed accidens, necessarium tamen illi conueniens.

Verum cum duplex sit necessitas, una simpliciter sic dicta, seu absoluta, & vt alij loquuntur, Logica, quæ per nullam potentiam tolli potest: quo pacto dicimus hominem, in quauis differentia temporis sit, necessarium esse animal: altera secundum quid sic dicta, seu, ut alij loquuntur, physica, quæ per vires quidem nature tolli non potest, per absolutam tamen Dei potentiam potest: quæ ratione dicimus, eorum necessarium moueri: necessitas, quæ proprium

quartum vniuersale dicitur conuenire illi, cuius est proprium, si quando est necessitas simpliciter, seu absoluta, & Logica: quando simpliciter, vel est accidens metaphysicum, hoc est quoad suam realitatem, seu entitatem formalem, seu virtualiter tantum distinctum ab eo, cuius est accidens, non tamen quodcumque, sed quoad summum etiam in actu secundo consequatur consequentia formali, seu virtuali id, cuius est accidens in quacunque differentia temporis id ponatur, ut dependentia respectu essentia rerum creaturarum specificatarum, seu materialiter sumptarum: vel est accidens physicum quidem, hoc est realiter distinctum ab eo, cuius est accidens, sed in actu primo, seu quoad conuenientiam precise consideratur, ut siccitas & calor in tali gradu respectu ignis: aliquando est necessitas secundum quod, seu physica, quando scilicet est accidens physicum, ut praedicta siccitas, & calor si loquantur in actu secundo, seu quoad existentiam.

569 Idem proprium diuidi potest primo in genericum, seu consequens genus, ac specificum, seu consequens speciem. Secundum in simplex, cuiusmodi est siccitas respectu hominis, & complexum, cuiusmodi est siccitas, & calor in tali gradu respectu ignis. Tertio in simpliciter, ac precise dictum, cuiusmodi est illud, quod alicui speciei, vel generi omni, soli, & semper conuenit: & secundum quid, ac late dictum, cuiusmodi est illud, quod alicui speciei, vel generi omni, sed non soli, vel soli, sed non omni, aliquando, vel semper necessario conuenit. Quapropter definitio illa proprii, quae ex Porphyrio circumfertur, proprium est, quod alicui speciei, soli, & omni, & semper accidit, conuenit quidem proprio quarto vniuersali, non tamen omni, sed alicui tantum: si autem ita tradatur: proprium est, quod alicui speciei, vel generi soli, omni, & semper accidit, vel ut ab Arist. 1. Top. c. 4. traditur proprium est, quod non indicat (intellige exprèsse, & formaliter) quid est esse, soli autem inest, & conuenit de re praedicatum conuenit quidem omni proprio quarto vniuersali simpliciter, & precise sic dicto, non tamen conuenit omni proprio quarto vniuersali. Quod adeo quate sumptum recte communiter definitur esse, quod inest pluribus accidentaliter, & necessario, vel quod

de pluribus praedicatur accidentaliter, & necessario: quarum definitionum prima est essentialis, modo illud (inest) sumatur in actu primo; secunda, vel essentialis, vel accidentalis pro varia explicatione, cuius est capax.

570 Accidens quantum vniuersale, quod ad distinctionem proprii accitens commune dicitur, tripliciter a Porphyrio in eadem Accidens definitur. Primo accidens est, quod abest, & adest praeter subiecti contrarietatem. Secundo accidens est, quod contrahit eidem inest, & non inesse. Tertio accidens est, quod neque est genus, neque de se sita, neque species, neque proprium, si autem (intellige naturaliter) est in subiecto quae duae posteriores definitiones sumptae sunt ex Arist. 1. Top. c. 4. & bonae sunt, sicut, & prima, & aliae illae duae, quibus communiter definitur esse, quod inest pluribus accidentaliter, & contingenter, vel quod de pluribus praedicatur in quale accidentaliter, & contingenter: quarum prior essentialis est, modo illud (inest) sumatur in actu primo: posterior vero essentialis, vel accidentalis iuxta varias explicationes dici potest. Prima tamen Porphyrij definitio, ex qua alias etiam facile intelligas, non ita accipienda est, ut particula (praeter corruptio) cadat tantum supra particulam (abest) sed ita, ut cadat, & supra particulam (adest), & supra particulam (adest) totiusque definitionis sensus sit, accidens esse, quod subiecto, cuius est accidens, & abesse, & adest se potest, tum per intellectum, intelligi abesse, & adesse, & quidem abesse non solum praesens, sed etiam negatiue, tum etiam realiter, non tamen simul, sed diuerso tempore, vel instanti, sine corruptione, seu destructione eiusdem subiecti, quo ad eius essentiam, seu praedicata essentialia, etiam si aliquando abesse, aut adesse non potest sine corruptione, seu destructione eiusdem, quo ad eius existentiam. Tunc autem dicitur aliquid destrui quoad existentiam, & non quoad essentiam, quando destruitur actu in rerum natura, non tamen desinit esse aliquid possibile per aliquam potentiam: tunc vero dicitur destrui etiam quoad essentiam, quando desinit esse aliquid possibile: ad quamcunque potentiam comparetur, quae desinit diuulter fieri potest, vel priuatiue, & per se, per negationem, seu ablationem praedicati alicuius essentialis, vel secundario, & per accidens.

ferioris habet rationem generis: duz quidem priores definitiones omni ſpeciei, poſtrema verò ſoli inſima, ſeu atomæ, & ſpecialiſſimæ conuenit. nec ſpecies in communi de ſpecie inſima, & ſubalterna uniuocè ſed ana logicè dicitur: magiſque ſpeciei nomen, & ratio inſimæ, quàm ſubalternæ ratio verò vniuerſalis ſoli inſimæ, non ſubalternæ conuenit. Ac licet tam relationes, quibus ſpecies ad genus, & indiuidua, quam relationes, quibus indiuidua ad ſpeciem, & genus, & genus ad ſpecies, & indiuidua referant, inter ſe diuerſe ſint: in hoc tamen omnes conueniunt, quod ſunt rationis. Eodem autem proportionaliter modo, quo diximus poſſe genus exiſtere in vnicuique ſpecie, poteſt etiam ſpecies in vnicuique indiuiduo.

6
Diſſ. 100.
110.

567 Differentia etiam variè accipitur, & ſecundum ſe abſtrahit ab accidentalibus, & eſſentialibus. Sed accidentalibus omiſſa, eſſentialis, quæ ſola eſt tertium vniuerſale a Porphyrio in ca. de Differentia quinque modis definitur.

Primo differentia eſt, qua ſpecies excedit genus, ſeu qua ſpecies abundat a genere. intellige exceſſus, ſeu abundantia actualis, & eſſentialis. Secundo differentia eſt, quæ de pluribus, & differentibus ſpecie in eo quod quale quid eſt prædicatur.

Tertio differentia eſt, quod aptum natum eſt diuidere (intellige eſſentialiter) ea, quæ ſub eodem genere ſunt.

Quarto differentia eſt, qua differunt à ſe ſingula, intellige eſſentialiter. Quinto differentia eſt, quæ ita diuidit ea, quæ ſub eodem genere ſunt, vt ad eorum eſſentiam ſpectet, vel breuius: Differentia eſt pars eſſentiæ completiua, ſeu vltimè conſtitutiua. Quæ omnes ſunt bonæ definitiones. Secunda tamen non conuenit omnibus differentibus eſſentialibus, ſed tantum genericis. neque tamen dicendum eſt Porphyrium, aut Ariſtot. exiſtimariſſe nullas dari differentias ſpecificas vltimas, ſed tantum genericas, cum, & Porphyrius, & Ariſtoteles etiam ſpecificas vltimas agnouerint: tamen ſciendum ſit genericas, ut plurimum eſſe notiores. Nulla uerò eſt, quæ ſub diuerſa ratione dici non poſſit, tum eſſentialiſſimum accidentalibus præter ultimam quæ ſi tradatur, ut breuius tradi poſſe diximus non eſt niſi eſſentialis. Nec reſcienda eſt diſtinctio illa differentiarum in metaphyſicam, qua de hæcenus egimus, & phyſicam,

hoc eſt materiam, vel formam, quatenus vnicem differentia interdum obtinent, & in concreto ſemper ad modum differentie in quale quid prædicantur. non tamen differentia metaphyſica, & abſolute ſic dicta a ſola forma, ſed a toto composito in rebus compositis, vel a ratione formali in rebus ſimplicibus ſumitur.

568 Proprium eodem Porphyrio in cap. de Proprio quattuor dicitur modis.

7
Proprii.

Primo, quod ſoli alicui ſpeciei accidit, ſed non omni, ut homini eſſe Medicum, vel Geometram. intellige in actu ſecundo, & loquendo de eo, quem vulgo Medicum, vel Geometram uocant. Secundo quod omni, ſed non ſoli, ut homini eſſe bipedem. Tertio quod ſoli, & omni, ſed non ſemper, ut homini canere. Quarto quod omni, & ſoli, & ſemper. Præter quos dantur quidem alii etiam modi proprii, ſed Porphyrius eos tantum attulit, qui ad proprium quarto modo accepti, quod præcipue explicare intendebat, intelligentiam magis faciebat.

Alter proprii diuiſio traditur ab Ariſt. Topic. cap. 4. in proprium ſimpliciter, proprium aliquando, & proprium ad aliquod, hoc eſt reſpectu alicuius, vel aliquorum, ſed, ut paulo clarius procedamus: Proprium ex vi vocis ſignificat id, quod alicui, vel aliquibus tantum conuenit, & non aliis, ſive id ſit eſſentiale quid, ſive accidentale, ſive ſimplex, ſive complexum, ſive genericum, ſive ſpecificum, ſive uniuerſale, ſive ſingulare. Ex peculiari autem Philoſophorum acceptione ſignificat quantum uniuerſale, de quo hic loquimur. atque hinc eſt illa diſtinctio proprii, ut proprii, & proprii, ut uniuerſalis. Ad proprium quidem, quod eſt quantum uniuerſale, non eſt de eſſentia eius, cuius eſt proprium, ſed accidens, neceſſario tamen illi conueniens.

Verum cum duplex ſit neceſſitas, una ſimpliciter ſic dicta, ſeu abſoluta, & vt alij loquuntur, Logica, quæ per nullam potentiam tolli poteſt: quo pacto dicimus hominem, in cuius differentia temporis ſit, neceſſario eſſe animal: altera ſecundè quid ſic dicta, ſeu, ut alij loquuntur, phyſica, quæ per vires quidem naturæ tolli non poteſt, per abſolutam tamen De potentia poteſt: qua ratione dicimus, eodem neceſſario moueri: neceſſitas, qua proprium

quar.

quartum vniuersale dicitur conuenire illi, cuius est proprium, a quando est necessitas simpliciter, seu absoluta, & Logica: quando simpliciter, vel est accidens metaphysicum, hoc est quoad suam realitatem, seu entitatem formaliter, seu virtualiter tantum distinctum ab eo, cuius est accidens, non tamen quodcumque, sed quod sumptum etiam in actu secundo consequatur consequentia formalis, seu virtualis id, cuius est accidens in quacunque differentia temporis id ponatur, vt dependentia respectu essentiae rerum creaturarum specificatiue, seu materialiter sumptarum; vel est accidens physicum quidem, hoc est realiter distinctum ab eo, cuius est accidens, sed in actu primo, seu quoad conuenientiam precise consideratur, vt siccitas & calor in tali gradu respectu ignis: aliquando est necessitas secundum quid, seu physica, quando scilicet est accidens physicum, vt praedicta siccitas, & calor si sumantur in actu secundo, seu quoad existentiam.

169 Idem proprium diuidi potest primo in genericum, seu consequens genus, ac specificum, seu consequens speciem. Secundo in simplex, cuius modi est risibilitas respectu hominis, & complexum, cuius modi est siccitas, & calor in tali gradu respectu ignis. Tertio in simpliciter, ac precise dictum, cuius modi est illud, quod alicui speciei, vel generi omni, soli, & semper conuenit; & secundum quid, ac late sic dictum, cuius modi est illud, quod alicui speciei, vel generi omni, sed non soli, vel soli, sed non omni, aliquando, vel semper necessario conuenit. Quapropter definitio illa propriae, quae ex Porphyrio circumfertur, proprium est, quod alicui speciei, soli, & omni, & semper accidit, conuenit quidem proprio quarto vniuersali, non tamen omni, sed alicui tantum: si autem ita tradatur: proprium est, quod alicui speciei, vel generi soli, omni, & semper accidit, vel vt ab Arist. 1. Top. c. 4. traditur proprium est, quod non inditatur (intellige exprèsse, & formaliter) quid est esse, soli autem inest, & conuenit de re praedicatur: conuenit quidem omni proprio quarto vniuersali simpliciter, & precise sic dicto, non tamen conuenit omni proprio quarto vniuersali. Quod adaequate sumptum recte communiter desinitur esse, quod inest pluribus accidentaliter, & necessario, vel quod

de pluribus praedicatur accidentaliter, & necessario: quarum definitionum prima est essentialis, modò illud (sicut) sumatur in actu primo; secunda, vel essentialis, vel accidentalis pro varia explanatione, cuius est capax.

170 Accidens quantum vniuersale, quod ad distinctionem propriae accitens conuenit dicitur, tripliciter a Porphyrio in eadem Accidens definitur. Primo accidens est, quod abesse, & adesse praeter subiecti corruptionem secundo accidens est, quod contingit eidem inesse, & non inesse. Tertio accidens est, quod neque est genus, neque differentia, neque species, neque proprium, sicut autem (intellige naturaliter) est in subiecto quae duae posteriores definitiones sumptae sunt ex Arist. 1. Top. c. 4. & bona sunt, sicut, & prima, & alia illa duae, quibus communiter desinitur esse, quod inest pluribus accidentaliter, & contingenter, vel quod de pluribus praedicatur in quale accidentaliter, & contingenter: quarum prior essentialis est, modò illud (inest) sumatur in actu primo: posterior verò essentialis, vel accidentalis iuxta varias explanationes dici potest. Prima tamen Porphyrij definitio, ex qua alias etiam facile intelligas, non ita accipienda est, vt particula (praeter corruptionem) cadat tantum supra particulam (abesse) sed ita, vt cadat, & supra particulam (adesse), & supra particulam (adesse) totaque definitionis sensus sit, accidens esse, quod subiecto, cuius est accidens, & abesse, & adesse potest, tum per intellectum, tum intelligi abesse, & adesse, & quidem abesse non solum praesens, sed etiam negatiue, tum etiam realiter, non tamen simul, sed diuerso tempore, vel instanti, sine corruptione, seu destructione eiusdem subiecti, quod ad eius essentiam, seu praedicata essentialis, etiam si aliquando abesse, aut adesse non possit sine corruptione, seu destructione eiusdem, quod ad eius existentiam. Tunc autem dicitur aliquid desinitur quoad existentiam, & non quoad essentiam, quando desinit esse actu in rerum natura, non tamen desinit esse aliquid possibile per aliquam potentiam: tunc verò dicitur desinitur etiam quoad essentiam, quando desinit esse aliquid possibile ad quamcumque potentiam comparere, quae desinitur desinitur fieri potest, vel primo, & per se, per negationem, seu ablationem praedicati alicuius essentialis, vel secundario, & per accidens.

ferioris habet rationem generis: duæ quidem priores definitiones omni speciei, potestremâ verò soli infimæ, seu atomæ, & specialissimæ conueniunt. nec species in communi de specie infima, & subalterna uniuocè sed analogicè dicitur: magisque speciei nomen, & ratio infimæ, quàm subalternæ ratio verò uniuersalis soli infimæ, non subalternæ conuenit. Ac licet tam relationes, quibus species ad genus, & individua, quam relationes, quibus individua ad speciem, & genus, & genus ad species, & individua referantur, inter se diuersæ sint: in hoc tamen omnes conueniunt, quod sunt rationis. Eodem autem proportionaliter modo, quo diximus posse genus existere in vnicâ specie, potest etiam species in vnicò indiuiduo.

6
D. ff. us-
110.

567 Differentia etiam variè accipitur, & secundum se abstrahit ab accidentali, & essentiali. Sed accidentali omiſſa, essentialis, quæ sola est tertium uniuersale a Porphyrio in ca. de Differentia quique modis definitur.

Primo differentia est, quæ species excedit genus, seu quæ species abundat a genere. intelligit excessus, seu abundantia actuali, & essentiali. Secundo differentia est, quæ de pluribus, & differentibus specie in eo quod quale quid est prædicatur.

Tertio differentia est, quod aptum natum est diuidere (intelligit essentialiter) ea, quæ sub eodem genere sunt.

Quarto differentia est, quæ differunt à se singula, intelligit essentialiter. Quinto differentia est, quæ ita diuidit ea, quæ sub eodem genere sunt, vt ad eorum essentialiam spectet, vel breuius: Differentia est pars essentialis complexiua, seu vltimò constitutiua. Quæ omnes sunt bonæ definitiones. Secunda tamen non conuenit omnibus differentibus essentialibus, sed tantum genericis. neque tamen dicendum est Porphyrium, aut Aristot. existimasse nullas dari differentias specificas vltimas, sed tantum genericas, cum, & Porphyrius, & Aristote. etiam specificas vltimas agnouerint: tamen si sciendum sit genericas, ut plurimum esse notiores. Nulla uerò est, quæ sub diuersa ratione dici non possit, tum essentialis, tum accidentalis præter ultimam quæ si tradatur, ut breuius tradi posse diximus non est nisi essentialis. Nec reiicienda est distinctio illa differentie in metaphysicam, quæ de hæcenus egimus, & physicam,

hoc est materiam, uel formam, quatenus uicem differentie interdum obtinet, & in concreto sumptæ ad modum differentie in quale quid prædicantur. non tamen differentia metaphysica, & absolutè sic dicta à sola forma, sed à toto composito in rebus compositis, uel à ratione formalis in rebus simplicibus sumitur.

568 Proprium ex eodem Porphyrio in capde Proprio quattuor dicitur modis.

7
propri-

Primo, quod soli alicui speciei accidit, sed nõ omni, ut homini esse Medicum, uel Geometram. intellige in actu secundo, & loquendo de eo, quem uulgo Medicum, uel Geometram uocant. Secundo quod omni, sed non soli, ut homini esse bipedem.

Tertio quod soli, & omni, sed non semper, ut homini canescere. Quarto quod omni, & soli, & semper. Præter quos dantur quidem alii etiam modi proprii, sed Porphyrius eos tantum attulit, qui ad proprium quarto modo accepti, quod præcipue explicare intendebat, intelligentiam magis faciat.

Alter proprii diuisio traditur ab Arist. 1. Topic. cap. 4. in proprium simpliciter, proprium aliquando, & proprium ad aliquid, hoc est respectu alicuius, uel aliquorum, sed, ut paulo clarius procedamus: Proprium ex ui uocis significat id, quod alicui, uel aliquibus tantum conuenit, & non aliis, siue id sit essentialis, siue accidentale, siue simplex, siue complexum, siue genericum, siue specificum, siue uniuersale, siue singulare. Ex peculiari autem Philosophorum acceptione significat quantum uniuersale, de quo hic loquimur. atque hinc est illa distinctio proprii, ut proprii, & proprii, ut uniuersalis. Ac proprii quidem, quod est quantum uniuersale, nõ est de essentiali eius, cuius est proprium, sed accidens, necessarium tamen illi conueniens.

Verum cum duplex sit necessitas, una simpliciter sic dicta, seu absoluta, & vt alij loquuntur, Logica, quæ per nullam potentiam tolli potest: quo pacto dicimus hominem, in cuius differentia temporis sit, necessarium esse animal: altera secundum quid sic dicta, seu, ut alij loquuntur, physica, quæ per uires quidem nature tolli non potest, per absolutam tamen Dei potentiam potest: qua ratione dicimus, eolum necessarium moueri: necessitas, qua proprium

quartum vniuersale dicitur conuenire illi, cuius est proprium, a quo quando est necessitas simpliciter, seu absoluta, & Logica quando simpliciter, vel est accidens metaphysicum, hoc est quoad suam realitatem, seu entitatem formaliter, seu virtualiter tantum distinctum ab eo, cuius est accidens, non tamen quodcumque, sed quod sumptum etiam in actu secundo consequatur consequentia formali, seu virtuali id, cuius est accidens in quacunque differentia temporis id ponatur, vt dependentia respectu essentia rerum creaturarum specificarum, seu materialiter sumptarum; vel est accidens physicum quidem, hoc est realiter distinctum ab eo, cuius est accidens, sed in actu primo, seu quoad conuenientiam precise consideratur, vt siccitas & calor in tali gradu respectu ignis: aliquando est necessitas secundum quid, seu physica, quando scilicet est accidens physicum, vt praedicta siccitas, & calor si sumantur in actu secundo, seu quoad existentiam.

569 Idem proprium diuidi potest primo in genericum, seu consequens genus, ac specificum, seu consequens speciem. Secundo in simplex, cuiusmodi est risibilitas respectu hominis, & complexum, cuiusmodi est siccitas, & calor in tali gradu respectu ignis. Tertio in simpliciter, ac precise dictum, cuiusmodi est illud, quod alicui speciei, vel generi omni, soli, & semper conuenit, & secundum quid, ac late sic dictum, cuiusmodi est illud, quod alicui speciei, vel generi omni, sed non soli, vel soli, sed non omni, aliquando, vel semper necessario conuenit. Quapropter definitio illa propria, quae ex Porphyrio circumfertur, proprium est, quod alicui speciei, soli, & omni, & semper accidit, conuenit quidem proprio quarto vniuersali, non tamen omni, sed alicui tantum: nisi autem ita tradatur: proprium est, quod alicui speciei, vel generi soli, omni, & semper accidit, vel vt ab Arist. 1. Top. c. 4. traditur proprium est, quod non inducit (intellige exprèsse, & formaliter) quid est esse, soli autem inest, & conuenit de re praedicatur: conuenit quidem omni proprio quarto vniuersali simpliciter, & precise sic dicto, non tamen conuenit omni proprio quarto vniuersali. Quod adaequate sumptum recte communiter definitur esse, quod inest pluribus accidentaliter, & necessario, vel quod

de pluribus praedicatur accidentaliter, & necessario: quarum definitio in prima est essentialis, modò illud (sicut) sumatur in actu primo; secunda, vel essentialis, vel accidentalis pro varia explicatione, cuius est capax.

570 Accidens quantum vniuersale, quod ad distinctionem proprii accitens conuenit dicitur, tripliciter a Porphyrio in eade Accidente definitur. Primo accidens est, quod abesse, & adesse praeter subiecti corruptionem secundo accidens est, quod contingit eidem inesse, & non inesse. Tertio accidens est, quod neque est genus, neque differentia, neque species, neque proprium, sicut autem (intelligitur naturaliter) est in subiecto, quae duae posteriores definitiones sumptae sunt ex Arist. 1. Top. c. 4. & bonae sunt, sicut, & prima, & alia illa duae, quibus communiter definitur esse, quod inest pluribus, accidentaliter, & contingenter, vel quod de pluribus praedicatur in quale accidentaliter, & contingenter: quarum prior essentialis est, modò illud (inest) sumatur in actu primo: posterior verò essentialis, vel accidentalis iuxta varias explicationes dici potest. Prima tamen Porphyrij definitio, ex qua alias etiam facile intelligas, non ita accipienda est, vt particula (praeter corruptionem) cadat tantum supra particulam (abesse) sed ita, vt cadat, & supra particulam (adesse), & supra particulam (adesse) totaque definitionis sensus sit, accidens esse, quod subiecto, cuius est accidens, & abesse, & adesse potest, tum per intellectum, intelligi abesse, & adesse, & quidem abesse non solum praesens, sed etiam negatiue, tum etiam realiter, non tamen simul, sed diuerso tempore, vel instanti, sine corruptione, seu destructione eiusdem subiecti, quod ad eius essentiam, seu praedicata essentialis, etiam si aliquando abesse, aut adesse non possit sine corruptione, seu destructione eiusdem, quod ad eius existentiam. Tunc autem dicitur aliquid destrui quoad existentiam, & non quoad essentiam, quando destruitur esse actu in rerum natura, non tamen definit esse aliquid possibile per aliquam potentiam: tunc verò dicitur destrui etiam quoad essentiam, quando definit esse aliquid possibile: ad quamcunque potentiam comparetur, quae desitio dapsiliter fieri potest, vel priuatio, & per se, per negationem, seu ablationem praedicati alicuius essentialis, vel secundario, & per accidens,

ferioris habet rationem generis: duz quidem priores definitiones omni speciei, potestrema verò soli infimæ, seu atomæ, & specialissimæ conuenit. nec species in communi de specie infima, & subalterna uniuocè sed analogicè dicitur: magisque speciei nomen, & ratio infimæ, quàm subalterna: ratio verò uniuersalis soli infimæ, non subalterna conuenit. Ac licet tam relationes, quibus species ad genus, & indiuidua, quam relationes, quibus indiuidua ad speciem, & genus, & genus ad species, & indiuidua referantur, inter se diuersæ sint: in hoc tamen omnes conueniunt, quod sunt rationis. Eodem autem proportionaliter modo, quo diximus posse genus existere in vnicâ specie, potest etiam species in vnicò indiuiduo.

6
D. ff. uer-
na.

567 Differentia etiam variè accipitur, & secundum se abstrahit ab accidentali, & essentiali. Sed accidentali ommissa, essentialis, quæ sola est tertium uniuersale a Porphyrio in ca. de Differentiis quinquæ modis definitur.

Primo differentia est, qua species excedit genus, seu qua species abundat a genere. intellige excessus, seu abundantia actuali, & essentiali. Secundo differentia est, quæ de pluribus, & differentibus specie in eo quod quale quid est prædicatur.

Tertio differentia est, quod aptum natum est dividere (intellige essentialiter) ea, quæ sub eodem genere sunt.

Quarto differentia est, qua differunt à se singula, intellige essentialiter. Quinto differentia est, quæ ita diuidit ea, quæ sub eodem genere sunt, vt ad eorum essentialia spectet, vel breuius: Differentia est pars essentialis complexiua, seu vltimò constitutiua. Quæ omnes sunt bonæ definitiones. Secunda tamen non conuenit omnibus differentibus essentialibus, sed tantum genericis. neque tamen dicendum est Porphyrium, aut Aristot. existimasse nullas dari differentias specificas vltimas, sed tantum genericas, cum, & Porphyrius, & Aristote. etiam specificas vltimas agnouerint: tamen si sciendum sit genericas, ut plurimum esse nouices. Nulla verò est, quæ sub diuersa ratione dici non possit, tum essentialis, tum accidentalis præter ultimam quæ si tradatur, ut breuius eradi posse diximus non est nisi essentialis. Nec reiicienda est distinctio illa differentiarum in metaphysicam, quæ de hætenus egimus, & physicam,

hoc est materiam, uel formam, quatenus uicem differentiarum interdum obtinent, & in concreto sumptæ ad modum differentiarum in quale quid prædicantur. non tam differentia metaphysica, & absolutè sic dicta à sola forma, sed à toto composito in rebus compositis, uel à ratione formalis in rebus simplicibus sumitur.

568 Proprium ex eodem Porphyrio in cap. de Proprio quattuor dicitur modis.

7
propri-

Primo, quod soli alicui speciei accidit, sed non omni, ut homini esse Medicum, uel Geometram. intellige in actu secundo, & loquendo de eo, quem uulgo Medicum, uel Geometram uocant. Secundo quod omni, sed non soli, ut homini esse bipedem.

Tertio quod soli, & omni, sed non semper, ut homini canescere. Quarto quod omni, & soli, & semper. Præter quos dantur quidem alii etiam modi proprii, sed Porphyrius eos tantum attulit, qui ad proprium quarto modo accepti, quod præcipue explicare intendebat, intelligentiam magis faciebat.

Alter proprii distinctio traditur ab Aristot. Topic. cap. 4. in proprium simpliciter, proprium aliquando, & proprium ad aliquid, hoc est respectu alicuius, uel aliorum, sed, ut paulo clarius procedamus: Proprium ex ui uocis significat id, quod alicui, uel aliquibus tantum conuenit, & non aliis, siue id sit essentialis quid, siue accidentale, siue simplex, siue complexum, siue genericum, siue specificum, siue uniuersale, siue singulare. Ex peculiari autem Philosophorum acceptione significat quantum uniuersale, de quo hic loquimur: atque hinc est illa distinctio proprii, ut proprii, & proprii, ut uniuersalis. Ac proprii quidem, quod est quantum uniuersale, non est de essentiali eius, cuius est proprium, sed accidens, necessarium tamen illi conueniens.

Verum cum duplex sit necessitas, una simpliciter sic dicta, seu absoluta, & ut alij loquuntur, Logica, quæ per nullam potentiam tolli potest: quo pacto dicimus hominem, in quauis differentia temporis sit, necessarium esse animal: altera secundum quid sic dicta, seu, ut alij loquuntur, physica, quæ per uires quidem nature tolli non potest, per absolutam tamen De potentia potest: qua ratione dicimus, eolum necessarium moueri: necessitas, qua proprium

quatum vniuersale dicitur conuenire illi, cuius est proprium, a si quando est necessitas simpliciter, seu absoluta, & Logica: quando simpliciter, vel est accidens metaphysicum, hoc est quoad suam realitatem, seu entitatem formaliter, seu virtualiter tantum distinctum ab eo, cuius est accidens, non tamen quocumque, sed quod sumptum etiam in actu secundo consequatur consequentia formali, seu virtuali id, cuius est accidens in quacunque differentia temporis id ponatur, vt dependentia respectu essentiae rerum creaturarum specificatiue, seu materialiter sumptarum vel est accidens physicum quidem, hoc est realiter distinctum ab eo, cuius est accidens, sed in actu primo, seu quoad conuenientiam precise consideratur, vt siccitas & calor in tali gradu respectu ignis aliquando est necessitas secundum quod, seu physica, quando scilicet est accidens physicum, vt praedicta siccitas, & calor si sumantur in actu secundo, seu quoad existentiam.

569. Idem proprium diuidi potest primo in genericum, seu consequens genus, ac specificum, seu consequens speciem. Secundo in simplex, cuius modi est nobilitas respectu hominis, & complexum, cuius modi est siccitas, & calor in tali gradu respectu ignis. Tertio in simpliciter, ac precise dictum, cuius modi est illud, quod alicui speciei, vel generi omni, soli, & semper conuenit, & secundum quid, ac late sic dictum, cuius modi est illud, quod alicui speciei, vel generi omni, sed non soli, vel soli, sed non omni, aliquando, vel semper necessario conuenit. Quapropter definitio illa propria, quae ex Porphyrio circumfertur, proprium est, quod alicui speciei, soli, & omni, & semper accidit, conuenit quidem proprio quarto vniuersali, non tamen omni, sed alicui tantum: si autem ita tradatur: proprium est, quod alicui speciei, vel generi soli, omni, & semper accidit, vel vt ab Arist. 1. Top. c. 4. traditur proprium est, quod non iudicat (intellige expresse, & formaliter) quid est esse, soli autem inest, & conuenit de re praedicatur, conuenit quidem omni proprio quarto vniuersali simpliciter, & precise sic dicto, non dum tamen conuenit omni proprio quarto vniuersali. Quod adhaec sumptum recte communiter definitur esse, quod inest pluribus accidentaliter, & necessario, vel quod

de pluribus praedicatur accidentaliter, & necessario: quarum definitionum prima est essentialis, modo illud (sicut) sumatur in actu primo, secunda, vel essentialis, vel accidentalis pro varia explicatione, cuius est capax.

570. Accidens quantum vniuersale, quod ad distinctionem proprii accitens eo mane dici solet, tripliciter a Porphyrio in eade Accidens definitur. Primo accidens est, quod abesse, & adesse praeter subiecti corruptionem secundo accidens est, quod contingit eidem inesse, & non inesse. Tertio accidens est, quod neque est genus, neque differentia, neque species, neque proprium, sicut autem (intelligitur naturaliter) est in subiecto, quae duae posteriores definitiones sumptae sunt ex Arist. 1. Top. c. 4. & bonae sunt, sicut, & prima, & aliae illae duae, quibus communiter definitur esse, quod inest pluribus, accidentaliter, & contingenter, vel quod de pluribus praedicatur in quale accidentaliter, & contingenter: quarum prior essentialis est, modo illud (inest) sumatur in actu primo posterior vero essentialis, vel accidentalis iuxta varias explicationes dici potest. Prima tamen Porphyrij definitio, ex qua alias etiam facile intelligas, non ita accipienda est, vt particula (praeter corruptionem) cadat tantum supra particulam (abesse) sed ita, vt cadat, & supra particulam (adesse), & supra particulam (adesse) totiusque definitionis sensus sit, accidens esse, quod subiecto, cuius est accidens, & abesse, & adesse potest, tum per intellectum, tum intelligi abesse, & adesse, & quidem abesse non solum praesens, sed etiam negatiue, tum etiam realiter, non tamen simul, sed diuerso tempore, vel instanti, sine corruptione, seu destructione eiusdem subiecti, quo ad eius essentiam, seu praedicata essentialia, etiam si aliquando abesse, aut adesse non possit sine corruptione, seu destructione eiusdem, quo ad eius existentiam. Tunc autem dicitur aliquid destrui quoad existentiam, & non quoad essentiam, quando destruitur esse actu in rerum natura, non tamen destruit esse aliquid possibile per aliquam potentiam: tunc vero dicitur destrui etiam quoad essentiam, quando destruit esse aliquid possibile, ad quamcunque potentiam comparetur, quae desitio dicitur fieri potest, vel primo, & per se, per negationem, seu ablationem praedicatam alicui essentialis, vel secundario, & per accidens.

stantias, quia Ideas, seu naturas vniuerſales ſubſtantiales principaliter, etſi non ſolas conſiderauit: & eandem extra ſingularia eſſe docuiſſe, non quia realiter, ſed quia formaliter, ſeu virtualiter a ſingularibus diſtinguuntur: ac licet omnium generum, & ſpecierum Ideas in 10. de Republica poſuerit, in Timæo tamen non poſuiſſe Ideas eſſe obiecta conceptuum communium quorumcunque, ſed tantum ſciētiſcorum, in eo ſcientiam, quam ibi intelligentiam vocat, ab opinione diſtinguendo, quod ſcientia obiectum ſit Ideæ, id eſt naturę communes, ſeu vniuerſales, quas diximus, non quia ſemper, ſed quia plerumque ita ſit.

§60 Idem vniuerſale in eſſendo datur in ſingularibus, & quadruplex ex Ariſt. colligitur eius definitio.

Prima eſt ex ſeptimo Met. text. 45. Vniuerſale eſt illud, quod natura aptum eſt eſſe in pluribus. Secunda ex primo Poſt. text. 25. Vniuerſale eſt vnum exiſtens in pluribus. Tertia ex primo Periher. cap. 5. Vniuerſale eſt, quod aptum eſt prædicari de pluribus. Quarta ex primo Poſt. text. 25. cit. Vniuerſale eſt vnum, quod prædicatur de pluribus. Quæ omnes ſunt bonæ definitiones, modo in ſecunda illud (eſt in pluribus) & in quarta illud (prædicari de pluribus) ſumatur, ut ſumi debet in actu primo, pro eo ſcilicet quod eſt aptum eſſe in pluribus, & prædicari de pluribus: ita, ut coincidat ſecunda de finitio cum prima, & quarta cum ſecunda. nō omnes tamen ſunt eſſentiales, ſed tantum prima, & alix quatenus reducuntur ad primam, in qua ſi loco particule (illud,) qua ſignificatur genus remotum, ponatur particula (vnum) qua ſignificatur genus proximum, perfecta, & eſſentialis definitio vniuerſalis erit, vnum aptum eſſe in pluribus, ſeu quod idem eſt vnum in pluribus, ſaltem potentia. Quæ definitio ſic explicanda eſt, vt per particulam (vnum) intelligatur tantum vniuerſale eſſe quid vnum in eorum vni abſtrakendo ab eo quod ſi vnum hinc, vel illa vnitare, per particulam verò (in pluribus) determinetur, qua vnitare vniuerſali dicatur eſſe quid vnum: quæ non alia eſt, quam vnitatis formalis, ſeu eſſentialis, qua aliquid dicitur eſſe vnum commune pluribus, quibus inſit, ac de quibus conſequenter prædicari poſſit, & eſt vnitatis æquiualeſ, ſeu vir-

tualis, ſeu quod idem eſt, fundamentalis, qua natura realiter plures ſaltem potentia, & ſimiles, in eo, in quo ſimiles ſunt, ſpecificatiue ſumptæ æquiualeſ vni, quatenus ita ſunt terminatiue vnius conceptus, ac ſi eſſent realiter ana, ſeu quod idem ſunt, ſunt fundamentum cur vnicō conceptu concipi poſſint, ac ſi eſſent realiter vna, vt dictum eſt ſupra, vbi de vnitare.

Dixi ſaltem potentia, quia ad rationem vniuerſalis non requiritur, vt prædictæ naturæ realiter plures dentur a parte rei in actu ſecundo, ſed ſatis eſt, ſi dentur in actu primo, ſeu dari poſſint, & hoc eſt, quod exprimitur per particulam illam (aptum eſſe) vel in alia definitione ſupra allata per illam (ſaltem potentia.) Neque hæc aptitudo, ſeu potentia vniuerſalis ad eſſendum in pluribus eſt formaliter non repugnantiæ, ſeu negatiue repugnantiæ ad eſſendum in pluribus, ſed poſitiue proprietas conſequentis naturam, quæ dicitur vniuerſalis, ab illa tamen formaliter, ſeu virtualiter tantum diſtincta: per quā natura, quæ dicitur vniuerſalis, conſtituitur talis, ut poſſit habere plures ſimiles, ſeu quod idem eſt, ut ſit terminus potentie actiue, qua ita poteſt realiter multiplicari, ut ſit in ſe ſimilis: vnde colligas aptitudinem, ſeu potentiam vniuerſalis ad eſſendum in pluribus, in ipſa natura, quæ dicitur vniuerſalis, eſſe paſſiuam modo explicato, non actiuam: ſic poſſit etiam huiusmodi poſitiua aptitudo, ſeu potentia explicari per negatiue repugnantiæ ad eſſendum in pluribus, quæ ad illam conſequitur.

§61 Sed ut melius intelligatur, quo ſenſu ſupra dictum ſit, vniuerſale dari, in ſingularibus, diſtinguendum eſt vniuerſale in vniuerſale.

Fundamentaliter, ſeu materialiter, & vniuerſale formaliter ſumptum. Vniuerſale fundamentaliter, ſeu materialiter, ſumptum remotè ſunt indiuidua, proximè vero eſt ipſa natura, quæ dicitur vniuerſalis ſumpta ſecundum præciſe, ut talis natura eſt, verbi gratia, natura humana, ut natura humana eſt: & hoc modo non eſt dubium, quin detur vniuerſale in ſingularibus.

Vniuerſale vero formaliter ſumptum eſt eadem natura, quatenus habet vniuerſalitatem. Sed ut dupliciter ſumitur vniuer-

salitas, ita dupliciter sumitur vniuersale formaliter: uno modo pro eadem natura, quæ dicitur vniuersalis, quatenus habet vniuersalitatē realem, hoc est quatenus est una apta esse in pluribus, seu quatenus est una in pluribus, scilicet potentia vniuersale, seu fundamēntali, & aptitudine, seu potentia paulo ante explicata, quæ simul sumptæ constituunt vniuersalitatē realem: & hoc etiam modo datur vniuersale in singularibus a parte rei ante omnem intellectus nostri operationem.

Ad iuxta hæc intelligenda est, tum diuisio, quam Aristot. primo Perih. cap. 5. tradit his verbis: sunt hæc quidem rerum vniuersales, illæ verò singulares, tum definitio vniuersalis supra allata, tum omnis eiusdem doctrina de vniuersalibus.

Altero modo a quibusdam sumitur pro eadem natura, quæ dicitur vniuersalis, quatenus habet vniuersalitatē rationis, hoc est quatenus est una apta esse in pluribus non vniuersale vniuersale, seu fundamēntali, & aptitudine, seu potentia explicata, quæ vtraque in naturis realsibus, quæ dicuntur vniuersales, realis est: sed pro unitate reali simpliciter sic dicta, hoc est excludente realem diuisionem plurium naturarum in specie, vel in genere similibus, & aptitudine ad essendum in pluribus huiusmodi unitatem comitante, quæ simul sumptæ constituunt aliam quandam vniuersalitatē rationis: & hoc modo non datur vniuersale in singularibus a parte rei autem omnem intellectus nostri operationem, sed datur obiectiue, tantum in intellectu, ut potè consuetum, non autem verum vniuersale.

Atque hæc distinctione facile conciliantur duæ in speciem contrariæ sententiæ, quarum altera vniuersale in singularibus a parte rei dari, ait, altera negat.

562 Omnino tamen reiiciendum est, tum quod quidam docent, unamquamque naturam vniuersalem, in singularibus habere unitatem formalem a parte rei distinctam ab unitate numerali, & minorem illa, tum quod alii tradunt, unamquamque naturam vniuersalem secundum se sumptam, priusquam in rerum natura, aut etiam in intellectu existat habere unitatem quandam præcisionis, quam in singularibus a parte rei non retineat.

At quod dici solet vniuersale esse ingenerabile, incorruptibile, immutabile, æter-

num, insensibile, semper, & ubique, ita accipiendum est, ut vniuersale, siue materialiter, siue formaliter formalitate reali supra explicata sumptum dicitur ingenerabile, incorruptibile, immutabile, æternitate essentia, seu prædicatum essentiale, quæ in omni differentia temporaria semper eadem illi conueniunt, quo sensu propositiones aliquæ de rebus etiam corruptibilibus dicuntur æternæ veritates, ut alibi diximus dicitur etiam ingenerabile, incorruptibile, immutabile, non omnino, sed per se primo, & immediate, licet in indiuiduis generabilibus, & corruptibilibus, ad ipsorum, quibuscumque identificatur, generationem, corruptionem, mutationem, etiam in ipsum realiter generetur, corrumpatur, mutetur: dicitur præterea insensibile secundum se præcisè, licet in indiuiduis sensibilibus sit sensibile: dicitur denique sp. & ubique esse non positiuè, sed negatiuè: quatenus nec tempus, nec locum certum, & de terminatum ex se postulat. Quæstio autem illa, per quam cognitione intellectus fiat vniuersale formaliter, non est intelligenda de vniuersali sumpto formaliter formalitate reali supra explicata, sed de vniuersali sumpto formaliter formalitate rationis. Quod, cum sit (quamvis fieri necesse non est) non fit per illam cognitionem intellectus agentis, quæ est productio speciei intelligibilis implicitæ: nec per comparationem, seu cognitionem comparatiuam, qua intellectus plura inter se comparat, quatenus in natura similia sunt nec per abstractionem, seu cognitionem absolutam, qua natura communis abstrahitur per intellectum a differentiis, & sed nisi suam essentiam præcisè cognoscitur: nec per illam præcisè cognitionem absolutam, qua natura cõis iam ab inferioribus per intellectum abstracta cognoscitur, ut una unitate reali simpliciter sic dicta, seu excludente realem diuisionem plurium naturarum similibus, quæ unitatè iam diximus non esse nisi obiectiue in intellectu, sed fieri sepe solet partim per hanc cognitionem directam, seu absolutam, qua natura cõis abstracta cognoscitur, ut una unitate, quæ dixi, partim per comparationem, seu cognitionem comparatiuam, qua eadem natura iam cognita, ut una unitate, quæ dixi, cognoscitur ulterius, ut apta esse in pluribus a partitudine consequente ad unitatē, quæ dixi: fieri tamen etiam potest, si quis naturam iam abstractam, & cognitam, ut unam unitate, quam dixi, concipiat actu

effe in pluribus, vel abſtractam, & cognitam iam, vt actu, vel potentia exiſtente in pluribus, concipiat, vt vnam vnitatem, quam dixi.

563 Nec abſtractio naturæ communis ita neceſſario fieri debet a pluribus indiuiduis, vt non poſſit etiam fieri ab vno tantum, & quamuis, ſi præter illud vnum non poſſet per vllam potentiam dari aliud eiusdem ſpeciei, ſeu numero tantum ab illo diſtinctum, non poſſet ab illa fieri abſtractio naturæ communis ſpecificæ, poſſet tamen adhuc fieri abſtractio naturæ communis genericæ. Sed ſicut quædo fit abſtractio naturæ communis a pluribus ſimul, neceſſario præcedere debet comparatio illorum plurium inter ſe, quatenus in illa natura conueniunt ita quando fit abſtractio ab vno tantum neceſſario præcedere debet comparatio illius vnus cum ijs, a quibus abſtrahitur, ſi fermo fit de abſtractione non temere, ſed certa ratione facta. Nec per cognitionem illam abſolutam, qua natura communis abſtracta cognoscitur, vt vna præciſe, neceſſario cognoscitur, vt vna vnitatem hac, vel illa determinata; ſed cognosci poteſt, vt vna vnitatem abſtrahente ab hac, & illa vnitatem determinatam, ſi quis appellare velit vnitatem præciſionis, ſeu indiuiſionem naturæ communis in ſua inferiora non repugnauerim. Sed ſunt qui nomine vnitatis præciſionis intelligere videantur indiuiſionem naturæ communis in ſua inferiora ſumptam pro negatione, ſeu priuatione diuiſionis eiusdem naturæ communis in ſua inferiora, quam priuationem naturæ communis ſecundum ſe præciſe ſumptam adiunctam habeat, aequam in rerum natura, aut in intellectu exiſtat, ſtatim verò, atque eſt in ſuis inferioribus, amittat: & huiusmodi unitas præciſionis iam ſupra reiecta eſt. Iam autem cognitio abſoluta, qua natura communis abſtracta cognoscitur, vt actu, vel potentia exiſtens in pluribus eſt cognitio directa, ſed quæ dici etiam poſſit reflexa, ſi cognitio reflexa ſumatur non præſe pro cognitione, qua intellectus cognoscit ſuam cognitionem, nec latè pro cognitione, qua intellectus cognoscit cognitionem alterius, ſed latè pro cognitione quacunque aliam aliquam cognitionem ſupponente. Faſſum tamen eſt, quod quidam aiunt prædictam

cognitionem comparatiuam non poſſe eſſe ſi ſimplicem apprehenſionem, ſed tantum iudicium.

564 Diuiditur a multis vniuerſale in vniuerſale autem rem, in re, & poſt rem. Vniuerſale autem rem, ſeu ante res, ſeu ante multa dicitur natura communis ante, & extra ſingularia ſubſiſtens, vt ſingebatur ab opinione tributa Platoni, de qua ſupra. Vniuerſale in re, ſeu in rebus, ſeu in multis dicitur natura communis in ipſis ſingularibus actu, vel potentia exiſtens. Vniuerſale poſt multa dicitur a multis ipſa natura communis, vt affecta vniuerſalitate rationis, de qua ſupra: & dici etiam poteſt eadè natura communis, vt affecta vniuerſalitate reali, de qua item ſupra. Diuiditur etiã in vniuerſale materialiter, & vniuerſale formaliter, vt ſupra diximus, & vniuerſale materialiter in abſolutum, & relaxatum. Sed vniuerſale ſumptum formaliter, vt ſupra definitum eſt, diuiditur, tum in vniuerſale cum, & æquinocum, tum celebri illa diuiſione in genus, ſpeciem, differentiam, proprium, & accidens, ſumpta ex variis modis, quibus vniuerſale in pluribus ſaltem potentia ineſt, & conſequenter de pluribus prædicari poteſt: qua eadem diuiſione diuidi conſequenter poteſt etiam prædicabile, non quodcunque, ſed quod ad vniuerſale conſequitur, ſeu de pluribus prædicari poteſt, & nomine prædicabilis abſolute intelligi ſolet.

Quamuis enim vniuerſale proprie, & præſe dictum, & prædicabile, quod ad illud conſequitur adæquatè diuidatur in genus, & ſpeciem: vniuerſale tamen abſtrahens a præſe, ac proprie dicto, & latius, ac minus proprie dicto, & prædicabile, quod ad illud conſequitur, quemadmodum, & in pauciora, & in plura, quam quinq; membra diuidi poteſt: ita rectè communiter in quinque diuiditur, nempe in genus, ſpeciem, differentiam, proprium, & accidens, vt dictum eſt. Et ſive ad genus, & ſpeciem tantum, ſive ad omnia prædicta quinque conſideretur, habet rationem generis non vniuerſale, ſed analogicè, quod prius natura ſua dicitur de genere, & ſpecie, quibus ſolis conuenit abſtractio vniuerſalis, quæ fit ab inferioribus. & per eorum deinde participatione alijs tribus hoc eſt differentie, proprii & accidentis, quibus, ut talia ſunt, conuenit tantum abſtractio formalis, quæ fit a ſubiecto, vel quaſi ſubiecto. Non habet ra-

2
vniuerſalis
(ſi dicitur)

ſingularia
ſubſiſtens
ſeu in multis
ſingularibus

men, vel respectu generis, & speciei, uel respectu omnium prædictorum quinque rationem generis immediatè, seu proximè, sed mediatè, nec remotè nec p̄dictæ quinque species uniuersalis sunt, species infimæ, sed subalternæ, nec uniuocæ, sed analogæ.

365 Causas omnes definit Porphyrius in Introductione, cuius subiectum per se est uniuersale supra definitum commune prædictis quinque, ut ad Logicæ finem cõferret.

Dixi per se, ut excludatur tñ indiuiduũ, de quo Porphyrius agit tãtũ in gratiam uniuersalis, tum uniuersale uniuersalitate rationis supra explicata, quod est interdũ a Porphyrio attingatur, non tractatur tamen per se, sed tantũ in gratiam uniuersalis uniuersalitate reali, supra item explicata.

Genus igitur, quod aliquando sumitur pro collectione multorum habentium ordinem aliquem, tum inter se, tum ad aliquid tertium, tãquam ad principium, quo modo Romani dicuntur genus Romanitatis, quando pro principio generationis, hoc est pro parente, aut patria, uel potius pro origine, quæ a parente, aut patria docitur, aliquando etiam confunditur cum specie, de qua infra, sumptum Logicæ, ac philosophicæ, ut a specie eodem modo sumpta distinguitur, dupliciter a Porph. in cap. de Genere de finitur. Primo sic, genus est, cui supponitur species, intellige immediatè, & hoc in serie prædicamentali. Secundo sic genus est quod de pluribus, & differentibus specie in eo, quod quid est, prædicatur. Primam definitionem sumpsit ex Prædicamentis cap. de substantia, ubi Aristot. subiunguntur, inquit, generi species.

Secundam ex primo Topic cap. 4 ubi Aristot. eam totidem uerbis habet. Quæ ambæ sunt bonæ definitiones accidentales, uel essentialis pro uaria explicatione, quam possunt admittere. nec in ijs definitur genus sumptum materialiter pro natura, quæ dicitur genus secundum se sumpta, sed genus sumptum formaliter pro natura, quæ dicitur genus sumpta, ut habet generitatè hoc est uniuersalitatè genericam non rationis, sed realem in naturis realibus, & proportionalem in naturis, seu entibus rationis: quæ inquam hoc, quod respectu naturæ, quæ denominatur genus, dicitur genus sumptum formaliter, respectu generi-

tatis, seu uniuersalitatè genericæ, quæ in prædicta natura fingitur a ratione, dicit potest genus sumptum materialiter, ut proportionaliter dictum est de uniuersali in communi. Quod uerò dicitur genus continere suas species, & differentias, nõ actũ, & in se, sed potètia, & sub se, est ita intelligi potest, ut eas contineat in potentia nõ reali, sed rationis: in re tamen nihil aliud est, quàm genus latius patere, seu in claribus reperiri, quam eius species, & differentias: sicut speciem poni sub genere, in re nihil aliud est, quam speciem minus latè patere quam genus. nec ad hoc, ut genus existat, requiritur, ut existant omnes eius species, sed satis est, si existat una, & aliæ sint possibiles: nec ratio generis sumitur a sola materia, sed a materia, & forma simul in compositionis ex materia, & forma, licet aliquod genus magis exprimat materiam, aliquod magis formam: in aliis a ratione ipsorum formalis.

Triplex autem distinguitur genus, summum, quod supra se nullum medium, quod & supra, & infra se aliquod; infimum, quod infra se nullum habet aliud genus. Inter quæ tamen, & uniuersaliter inter gradus metaphysicos eiusdem indiuidui nulla datur distinctio a parte rei simpliciter sic dicta, sed formalis, seu uirualis tantum.

366 Species, quæ aliquando sumitur pro forma, seu pulchritudine, sumpta Logicæ, ac philosophicè tripliciter ab eodem Porphyrio in cap. de specie definitur.

Primo species est, quæ est sub assignato genere, intellige immediatè, & hoc in serie prædicamentali. Secundo species est, de qua genus in eo, quod quid est, prædicatur intellige immediatè. Tertiò species est, quæ de pluribus, & differentibus numero in eo, quod quid est prædicatur intellige immediatè. Quæ omnes sunt bonæ definitiones accidentales, uel essentialis pro uaria explicatione, quam habere possunt, ut dictum est de definitionibus generis. nec ijs definitur species sumpta materialiter pro natura, quæ dicitur species secundum se sumpta, sed species sumpta formaliter, ut proportionaliter dictum est de eo, quod definitur in definitionibus generis. Sed, cũ alia sit species infima, seu atoma, & speciesissima, quæ nullam infra se habet speciem, alia subalternæ, quæ aliqua infra se habet speciem, quæque, ut respectu superioris habet rationem speciei, ita respectu in-

Introdu-
tionis
porphyrij
subiectũ.

Genus.

Species.

ferioris habet rationem generis: duæ quidem priores definitiones omni speciei, potestatem verò soli infimæ, seu atomæ, & specialissimæ conuenit. nec species in communi de specie infima, & subalterna uniuersè sed analogicè dicitur: magisque speciei nomen, & ratio infimæ, quàm subalterna: ratio verò uniuersalis soli infimæ, non subalterna conuenit. Ac licet tam relationes, quibus species ad genus, & indiuidua, quam relationes, quibus indiuidua ad speciem, & genus, & genus ad speciem, & indiuidua referantur, inter se diuersæ sint: in hoc tamen omnes conueniunt, quod sunt rationis. Eodem autem proportionaliter modo, quo diximus posse genus existere in unica specie, potest etiam species in unico indiuiduo.

6
D. ff. uo-
sua.

567 Differentia etiam variè accipitur, & secundum se abstrahit ab accidentali, & essentiali. Sed accidentali ommissa, essentialis, quæ sola est tertium uniuersale a Porphyrio in ca. de Differentia quinque modis definitur.

Primo differentia est, qua species excedit genus, seu qua species abundat a genere. intellige excessu, seu abundantia actuali, & essentiali. Secundo differentia est, quæ de pluribus, & differentibus specie in eo quod quale quid est prædicatur.

Tertio differentia est, quod aptum natum est diuidere (intellige essentialiter) ea, quæ sub eodem genere sunt.

Quarto differentia est, qua differunt à se singula, intellige essentialiter. Quinto differentia est, quæ ita diuidit ea, quæ sub eodem genere sunt, ut ad eorum essentialiam spectet, vel breuius: Differentia est pars essentialis complexiua, seu ultimò constitutiua. Quæ omnes sunt bonæ definitiones. Secunda tamen non conuenit omnibus differentibus essentialibus, sed tantum genericis. neque tamen dicendum est Porphyrium, aut Aristoteli existimasse nullas dari differentias specificas ultimas, sed tantum genericas, cum, & Porphyrius, & Aristoteles etiam specificas ultimas agnouerint: tamen si fatendum sit genericas, ut plurimum esse notiores. Nulla uerò est, quæ sub diuersa ratione dici non possit, tum essentialis, tum accidentalis præter ultimam quæ si tradatur, ut breuius tradidi posse diximus non est nisi essentialis. Nec reiicienda est distinctio illa differentie in metaphysicam, quæ de hæcenus egimus, & physicam,

hoc est materiam, uel formam, quatenus uicem differentie interdum obtinent, & in concreto sumptæ ad modum differentie in quale quid prædicantur. non tamen differentia metaphysica, & absolutè sic dicta à sola forma, sed à toto composito in rebus compositis, uel à ratione formæ in rebus simplicibus sumitur.

568 Proprium ex eodem Porphyrio in cap. de Proprio quattuor dicitur modis.

7
Proprii-

Primo, quod soli alicui speciei accidit, sed non omni, ut homini esse Medicum, uel Geometram. intellige in actu secundo, & loquendo de eo, quem uulgo Medicum, uel Geometram uocant. Secundo quod omni, sed non soli, ut homini esse bipedem.

Tertio quod soli, & omni, sed non semper, ut homini canescere. Quarto quod omni, & soli, & semper. Præter quos datur quidem alii etiam modi proprii, sed Porphyrius eos tantum attulit, qui ad proprium quarto modo accepti, quod præcipue explicare intendebat, intelligentiam magis faciebat.

Alter proprii diuisio traditur ab Aristotele. Topic. cap. 4. in proprium simpliciter, proprium aliquando, & proprium ad aliquid, hoc est respectu alicuius, uel aliquorum, sed, ut paulo clarius procedamus: Proprium ex ui uocis significat id, quod alicui, uel aliquibus tantum conuenit, & non aliis, siue id sit essentialiter quid, siue accidentale, siue simplex, siue complexum, siue genericum, siue specificum, siue uniuersale, siue singulare. Ex peculiari autem Philosophorum acceptione significat quantum uniuersale, de quo hic loquimur: atque hinc est illa distinctio proprii, ut proprii, & proprii, ut uniuersalis. Ac proprii quidem, quod est quantum uniuersale, non est de essentiali eius, cuius est proprium, sed accidens, necessarium tamen illi conueniens.

Verum cum duplex sit necessitas, una simpliciter sic dicta, seu absoluta, & ut alij loquuntur, Logica, quæ per nullam potentiam tolli potest: quo pacto dicimus hominem, in quauis differentia temporis sit, necessario esse animal: altera secundum quid sic dicta, seu, ut alij loquuntur, physica, quæ per uires quidem nature tolli non potest, per absolutam tamen Dei potentiam potest: qua ratione dicimus, eorum necessarium moueri: necessitas, qua proprium

quartum vniuersale dicitur conuenire illi, cuius est proprium, aliquando est necessitas simpliciter, seu absoluta, & Logica: quando scilicet, seu est accidens metaphysicum, hoc est quoad suam realitatem, seu entitatem formaliter, seu virtualiter tantum distinctum ab eo, cuius est accidens, non tamen quodcumque, sed quoad sumptum etiam in actu secundo consequatur consequentia formalis, seu virtualis id, cuius est accidens in quacunque differentia temporis id ponatur, ut dependentia respectu essentiae rerum creaturarum specificarum, seu materialiter sumptarum: vel est accidens physicum quidem, hoc est realiter distinctum ab eo, cuius est accidens, sed in actu primo, seu quoad conuenientiam precise consideratur, ut siccitas & calor in tali gradu respectu ignis: aliquando est necessitas secundum quod, seu physica, quando scilicet est accidens physicum, ut praedicta siccitas, & calor si fuerint in actu secundo, seu quoad existentiam.

169 Idem proprium diuidi potest primo in genericum, seu consequens genus, ac specificum, seu consequens speciem. Secundum in simplex, cuiusmodi est risibilitas respectu hominis, & complexum, cuiusmodi est siccitas, & calor in tali gradu respectu ignis. Tertio in simpliciter, ac precise dictum, cuiusmodi est illud, quod alicui speciei, vel generi omni, soli, & semper conuenit, & secundum quid, ac late sic dictum, cuiusmodi est illud, quod alicui speciei, vel generi omni, sed non soli, vel soli, sed non omni, aliquando, vel semper necessario conuenit. Quapropter definitio illa propriae, quae ex Porphyrio circumfertur, proprium est, quod alicui speciei, soli, & omni, & semper accidit, conuenit quidem proprio quarto vniuersali, non tamen omni, sed alicui tantum: nisi autem irradatur: proprium autem est, quod alicui speciei, vel generi soli, omni, & semper accidit, vel ut ab Arist. 1. Top. c. 4. traditur proprium est, quod non indicat (intellige expresse, & formaliter) quid est esse, soli autem inest, & conuenit de re praedicatur: conuenit quidem omni proprio quarto vniuersali simpliciter, & precise sic dicto, non tamen conuenit omni proprio quarto vniuersali. Quod adaequate sumptum recte communiter desinitur esse, quod inest pluribus accidentaliter, & necessario, vel quod

de pluribus praedicatur accidentaliter, & necessario: quarum definitio prima est essentialis, modo illud (inest) sumatur in actu primo; secunda, vel essentialis, vel accidentalis pro varia explicatione, cuius est capax.

170 Accidens quintum vniuersale, quod ad distinctionem propriae accidentis commune dici solet, tripliciter a Porphyrio in eadem Accidens definitur. Primo accidens est, quod abest, & adest praeter subiecti corruptionem. Secundum accidens est, quod contrahit eiusdem inesse, & non inesse. Tertio accidens est, quod neque est genus, neque differentia, neque species, neque proprium, sicut autem (intelligitur naturaliter) est in subiecto, quae duae posteriores definitiones sumptae sunt ex Arist. 1. Top. c. 4. & bona sunt, sicut, & prima, & alia illa duae, quibus communiter definitur esse, quod inest pluribus accidentaliter, & contingenter, vel quod de pluribus praedicatur in quale accidentaliter, & contingenter: quarum prior essentialis est, modo illud (inest) sumatur in actu primo: posterior vero essentialis, vel accidentalis iuxta varias explicationes dici potest. Prima tamen Porphyrij definitio, ex qua alias etiam facile intelligas, non ita accipienda est, ut particula (praeter corruptionem) cadat tantum supra particulam (abest) sed ita, ut cadat, & supra particulam (adest), & supra particulam (adest) totumque definitionis sensus sit, accidens esse, quod subiecto, cuius est accidens, & abesse, & adesse potest, tum per intellectum, intelligi abesse, & adesse, & quidem abesse non solum praesens, sed etiam negatiue, tum etiam realiter, non tamen simul, sed diuerso tempore, vel instanti, sine corruptione, seu destructione eiusdem subiecti, quod ad eius essentiam, seu praedicata essentialis, etiam si aliquando abesse, aut adesse non possit sine corruptione, seu destructione eiusdem, quod ad eius existentiam. Tunc autem dicitur aliquid desituri quoad existentiam, & non quoad essentiam, quando desinit esse actu in rerum natura, non tamen desinit esse aliquid possibile per aliquam potentiam: tunc vero dicitur desituri etiam quoad existentiam, quando desinit esse aliquid possibile ad quamcumque potentiam comparatam, quae desituri distincte fieri potest, vel priuatiue, & per se, per negationem, seu ablationem praedicatam alicuius essentialis, vel secundario, & per accidens.

170

per negationem, ſeu ablationem prædica-
ti alicuius accidentalis quidem, ſed ne-
ceſſarij neceſſitate ſimpliciter ſic dicta,
ſeu abſoluta, quod qui negat, ſeu tollit,
conſequenter negat, ſeu tollit principium
primum, ſeu eſſentiam, vnde huiusmodi
prædicatum fuit.

571 Diuiditur accidens commune ab
eodem Porphyrio in ſeparabile, & inſepa-
rabile, intellige realiter: & diuidi etiã po-
teſt in genericum, ſeu conſequens ad na-
turam genericam, & ſpecificum, ſeu con-
ſequens ad naturam ſpecificam.

Itemque in metaphyſicum, & phyſicũ,
de quibus plura infra, & aliis diuifioni-
bus, quas neceſſe hic non eſt pluribus per-
ſequi. Conueniunt autem accidens pro-
prium, & commune, quod vtrunque eſt ac-
cidens conueniens pluribus, & vtrunque
habet rationem vniuerſalis non ſolum re-
ſpectu ſpeciei, vel etiã generis, ſi ſit ge-
nericum, ſed etiã reſpectu indiuiduorũ
non ſeuſum, ſed ſimul ſumptorum, quod
idẽ de differentiã quoque, intelligendum
eſt.

Differunt verò primò, & principaliter,
quod proprium conuenit ſuis ſubiectis ne-
ceſſariò, accidens contingenter. Sed vt de
pſicẽ ſupra diſtinximus neceſſitatem, alte-
ram ſimpliciter, alteram ſecundum quid.

ita duplex diſtinguenda eſt contingẽtia
illi oppoſita: ita, vt aliquod accidens, qd
ſub vna ratione eſt neceſſarium, & conſe-
quenter proprium, ſub alia ſit contingẽs,
& conſequenter commune. Alia discrimi-
na minus principalia, & minimẽ vniuer-
ſalia prætereo illud pono, quod dici ſo-
let proprium per ſe primò, ſeu immidia-
tẽ, & tanquam primario ſubiectò conueni-
re naturæ genericæ vniuerſali genericæ,
vel ſpecificæ, prout eſt proprium generi-
cum, vel ſpecificum; Secundariò verò, &
mediatẽ indiuiduis; intelligendum eſſe
quoad conuenientiam. Quod verò Aristo-
cap. de ſubſtantia, docet omnia accidẽtia:
(& propria ſcilicet, & communia) primò
meſe primis ſubſtantijs, intelligendum eſ-
ſe quoad eſſentiam.

Sed de vniuerſali, tum in communi, tum
in particulari hætenus. Particulare, quod
formaliter ſumptum vniuerſali oppoſi-
tur, vt pars ſubiectiua toti potentiã; ma-
terialiter ſumptum interdum eſt ſingu-
lare, ſeu indiuiduum, de quo ſatis ſu-
pra; interdum vero minus vni-
uerſale, quod reſpectu
vniuerſalioris ratio-
nem induit par-
ticularis.

9
Particu-
laris.

ENS PRÆDICAMEN- tale, & non prædica- mentale.

Cap. VI.

572

Non minus hæc entis diuisio, quæ dux proximè explicatæ, sub vna ratione ad Logicam, sub alia ad Metaphysicâ spectat. Sed quæ fit ens prædicamentale, de quo hic loquimur, intelligi nequit, nisi prius intelligatur, quid sit apud Latinos Philosophos prædicamentum, quod sicut, & apud Græcos $\kappa\alpha\tau\alpha\ \gamma\omega\sigma\iota\alpha$ dupliciter sumitur: aliquando pro tota serie ex summo genere vniuoco, & ijs, quæ sub ipso ponuntur constituta: aliquando verò pro solo genere summo cuiusque prædicamenti primo modo accepti. Sed frequentior est prima notio, & ab illa inscriptus videtur liber Prædicamentorum Aristot. cuius subiectum est prædicamentum in genere, seu commune omnibus decem prædicamentis, de quibus, infra, sumptum pro reali serie ex summo genere vniuoco, & ijs, quæ sub ipso continentur, seu quod idem est, sumptum pro rebus ipsis in huiusmodi serie dispositis, quatenus peculiari modo ad Logicæ finem proximum conferunt. Ens igitur prædicamentale dicitur illud, quod ponitur in aliqua serie prædicamentali, ita, vt ad illam solam pertineat. Quod enim ad duas, aut

plures, a ut omnes huiusmodi series pertinet, cuiusmodi præcipuè sunt ens, unum, verum, bonum, non dicitur prædicamentale, sed transcendente. Tripliciter autè potest aliquid poni in aliqua serie prædicamentali, ita, vt ad illam solam pertineat: videlicet directè, indirectè, & reductiuè, quamuis hæc duo postrema interdum confundantur. directè, seu in recta linea ponuntur genera, species, & indiuidua: indirectè, seu ad latus ponuntur differentie; reductiuè ponuntur, quæ non sunt genera, aut species, nec indiuidua, nec differentie aliquo tamen modo ad aliquid horum pertinent, uel, ut eius partes, uel ut termini, uel alio simili modo.

573 Atque, ut a liquo directè in prædicamento ponatur, aliquot requiruntur, conditiones.

Prima est, ut fit ens reale, hoc est habes essentialiter realem, siue deinde fit a ctu existens, seu præsens, quod principaliter, & simpliciter dicitur ens reale, siue præteritū siue futurum, siue etiam tantum possibile quæ minus principaliter, & secundum quod, seu cum addito diuinente dicuntur entia realia, iuxta dicta supra, vbi de essentia, & existentia: siquidem realis essentia prædicamentalis abstracta sit ab omni existentia præterita, futura, & possibili, quibus formaliter sumptis nihil datur vniuocum ut loco citato diximus. Quare ponuntur quidem directè in prædicamentis res reales, & a ctu existentes, seu præsentes, &

1
Prædicamentum.

2
Ens prædicamentale.

præterita, & futura, & possibilis: sed ratione essentia realis, ut dictum est, non ratione existentia præterita, præterita, futura, & possibilis.

Possunt tamen ad similitudinem prædicamentorum realium totidem prædicamenta rationis conflui: vel omnia entia rationis ad illud prædicamentum reale, cuius sunt velut imitationes, & simulacra quædam, reduci. Secunda est, ut sit ens incomplexum. Tertia est, ut sit ens per se. Nec confundenda est hæc conditio cum superiori, cum non omne ens incomplexum sit ens per se, nec omne ens per se sit ens incomplexum.

Atque ex hac conditioe rectè inferas, concreta accidentalia, ut album, calidum, que ut concreta, sunt entia incomplexa, non tamen perfecte, non in concreto, sed in abstracto, seu ratione abstracti tantum in prædicamentis accidentium poni, licet substantia in prædicamento substantia in concreto ponatur. Quarta est, ut sit ens completum, hoc est, et singulare, quod non possit venire in compositionem alterius entis per se, cuiusmodi ens completum ponitur in infimo loco rectè linea prædicamentalis vel vniuersale, quod prædicatur in gē, & consequenter habeat rationem entis completi, quatenus habeat rationem totius per modum per se substantis, cuiusmodi ens completum sunt genera, & species.

Quinta est, ut sit ens finitum, vel certè non infinitum in perfectione essentiali simpliciter, seu in ratione totius, ita scilicet, ut in sua essentia aliquo modo contineat omnes perfectiones, etiam si aliquo possit esse infinitum in ratione infiniti præcisè, de quo lib. superiore vbi de infinito. Sexta est ut sit ens vniuocum.

Et quamuis prædicamenta rectè decem communiter constituantur.

Substantia, Quantitas, Qualitas, Relatio, Actio, Passio, Situs, Vbi, Quando, Habere, iuxta totidè inter se diuersos modos, quibus aliquid vniuocè prædicari potest de prima substantia, seu indiuiduo substantiæ, possent tamen etiam, vel pauciora, vel plura constitui. Quare cum decem enumerata dicantur summa genera vniuocè, intelligendum id est de summis generibus vniuocè notioribus, in quæ magis commode, clare, ac sine confusione fit rerum diuisio.

Distinguantur verò inter se prædica-

menta omnia formaliter: quædam etiam realiter, non ratione omnium, sed ratione multorum in se contentorum. Hæc de prædicamentis in vniuersum, nunc ad singula descendamus.

574. Substantia interdum sumitur late, & improprie pro essentia cuiusque rei: interdum præcisè; & proprie pro ente, quod realiter, seu materialiter sumptum, est accidens, & definitur ens per se existens, seu subsistens, intelligit saltem in actu primo, ita, ut sit ens natura sua talis perfectiōnis, ut non postulet esse in alio, tanquam in substantia, vel si postulet, ut forma substantialis, corruptibilis, componat tamen substantiam completam, quæ id non postulet.

Distinguitur enim substantia in completam, & incompletam. Completa rursus subdividitur, cum alijs modis, tum in primam, & secundam. primam substantiam docet Aristot. in cap. de substantia esse illam, quæ neque de subiecto aliquo dicitur, neque in subiecto aliquo est, id est, quæ neque de inferiori prædicatur, cum sit singularis, & consequenter nihil habeat se inferius, nec in subiecto inhaeret. Secundas dicit esse genera, & species, in quibus sunt primæ, intelligit tamen partes subiecti in totis potentialibus. Conferens autem primas cum secundis, & vtraque inter se, docet primas esse magis substantias (intellige non intensiores, sed magis completas, & substantes pluribus prædicationibus, tum essentialibus, tum accidentalibus) quam secundas: inter secundas autem species esse magis substantias (intellige modo dicto) quam genera: omnes tamen species intimas inter se, sicut, & omnes primas substantias inter se comparatas, esse a qualiter substantias, intellige quoad rationem entis per se completi, & ex his collige substantiam de prima, & secundis, sicut, & de completa, & incompleta non vniuocè, sed analogicè dicitur. Incompleta verò substantia subdividitur, tum in partes essentielles phyficas, hoc est in materiam, & formam substantiæ non solum incorruptibilem, sed etiam corruptibilem, quæ licet spectata præcisè quatenus dependet a materia, vel sustentante, non habeat rationem substantiæ, quatenus tamen simul cum materia constitat substantiam completam, etiam ipsa rationem substantiæ participat, tum in partes es-

3
Traditio.

4
Substantia.

sentiales metaphysicas, hoc est in genus, & differentia, quatenus continentur explicite in definitione, implicite in specie substantiali: tum in partes integrales, vt manus, pedes, &c.

575 Locus hic postularer, vt de substantia, seu hypostasi, qua substantia vltimò completur, & constituitur supposita, quod in substantia intellectuali proprie appellatur persona, tractarem; & illud præcipue explicarem, an substantia completa creata completur in ratione suppositi, & si rationalis sit in ratione personæ per aliquod posituum à parte rei distinctum à natura substantiali completa creata; an per solam negationem, qua huiusmodi natura actu nõ est in alio. Sed quia cum hac tractatione valde conexa sunt altissima Trinitatis, & Incarnationis mysteria, de quibus non est Philosophi, sed Theologi agere, iudico ea omissa, de summo genere prædicamenti substantiæ agamus. Quod non est substantia completa, com. multissimè accepta, vt comprehendit creatam, & incretam: nec substantia completa corruptibilis: nec substantia sensibilibus, seu corporea, vt completitur corruptibilem, & incorruptibilem, qualè putauit Ar. esse celum: sed substantia completa, & creata, siue prescè, siue latè, vt sub se continet corruptibilem, & incorruptibilem, corporalem, & spiritualem, idg. non solum secundum veritatem, sed et secundum Ar. si tamen sermo sit de summo genere prædicamenti substantiæ, vt traditur in Metaphysicis, nam, vt traditur in Logicis, est substantia completa, & creata sensibilibus, seu corporea. Quare Deus non ponitur in prædicamenti directè, sed tñ reductiue: idque tripliciter, primo, vt principii efficiètis, finale, & exèplare omnium: sic non ponitur in vilo prædicamento particulari, sed in omnib. secundo, vt principale analogatum in ratione entis, quæ reperitur in omnib. prædicamentis: & sic etiã non ponitur reductiue in vilo prædicamento particulari, sed in oib. Tertio, vt principale analogatum in ratione substantiæ; & sic ponitur reductiue in prædicamento substantiæ. Secundæ verò Intelligentiæ, seu Angeli ponuntur in prædicamento substantiæ, licet secundum Aristotel. f. nõ existimantem secundum Intelligentias numero tantum multiplicari absolute nõ posse, dicendum consequenter sit secundas

Intelligentias, licet vniocè participant rationes substantiæ complete, creatæ, incorruptibilis, spiritualis, &c. sumptas tamen in indiuiduo, nõ numero tantum, sed etiã essentialiter differre: ita, vt in sua essentia adquate sumpta includant etiã rationem numericam; & consequenter licet essentialiter, vt dixi, differant, non tamen propriè different specie. Quod idem proportionaliter secundum eundem Arist. dicendum consequenter est de illis cælestibus corporibus, quæ numero tantum multiplicari absolute nõ posse sibi falsò persuasit.

576 Proprietates, seu attributa substantiæ sex ab Ar. in sup. cit. c. de substantia afferuntur. Primò est, non esse in subiecto, in relligè in hæsiõis. Scd. n. vniocè prædicari, intellige de substantiis inferiorib. qd. se cundis tantum substantiis, & quidè vniocis conuenit. Tertium, significare hoc aliquid, i. esse quid singulare per se existens, quod primæ tantum substantiæ conuenit. Quartum, non habere contrarium. Quintum, non suscipere magis, & minus. Sextum, esse susceptiuum contrariorù, licet quartum, & quintum alijs etiã, quam substantiæ; sextum vero, si de contrarijs prescè dictis intelligatur, solum quidem substantiæ, non tamen omni conueniat. consequenter quod Arist. ait maximè proprium substantiæ videri, esse susceptiuum contrariorùm intelligendum est respectu aliorum quorundam illius attributorum nõ respectu omnium. Hæc de prædicamento substantiæ

577 Quæ sequuntur, omnia sunt prædicamenta accidentiũ, de quib. anteq. dice re aggrediar, monendum illud v. f. aliã esse diuisionem entis in substantiã, & accidens aliã prædicamentorù in prædicamentum substantiæ, & prædicamentum accidentiũ non solum quia illa latius patet, sed et, quia aliter in illa, aliter in hac substantiã, & accidens sumuntur. Ac substantia quidem quot modis sumatur, sã diximus Accidens autè dupliciter sumitur: primò pro ente, quod realiter, seu materialiter sumptò nõ est substantia, inest tamen, saltem in actu primo substantiæ, vt calor: Secundo pro eo, quod alicui accidit: siue deinde sit substantia, quæ se habeat ad modum accidentis, vt vestis respectu corporis: siue sit rō formalis accidentalis, realiter tñ identificata cum substantia, vt ratio vniuersalis ipsius substantiæ: siue sit accidens primò modo

5
Substan-
tia pro-
prietas.

6
Substantia
& accidens
Prædicamentum
substantiæ
& prædicamentum
accidentiũ

ſumptū, vt calor: ſiue ratio formalis accidentalis, realiter tamen identificata cum accidente primo modo ſumpto, vt ratio vnitatis ipſius caloris: ſiue etiam fit negatio, vel priuatio, vel ens rationis, quod accidentaliter de aliquo prædicetur.

Cum igitur diuiditur ens in ſubſtantiam, & accidens, ſubſtantia vniuerſaliſſimè accipitur, vt complectitur omnem ſubſtantiam, ſiue creatam, ſiue increatam: accidens verò ſumitur primo modo, vt ſi diſtinguitur a ſubſtantia: & ſic eſt bona diuiſio.

Cum verò prædicamenta diuiduntur in prædicamentum ſubſtantiæ, & prædicamenta accidentium, ſubſtantia ſumitur, vt complectitur tantum illam, quam ſupra ſtauitimus eſſe ſummum genus prædicamenti ſubſtantiæ, & alias ſub illa contentas: accidens verò ſumitur, vt complectitur, tum accidens primo modo acceptum, tum etiã accidens ſecundo modo acceptum, modo habeant conditiones requiſitas ad hoc, ut aliquid directè ponatur in prædicamento de quibus ſupra: & ſic eſt item bona diuiſio.

Atque accidens quidem primo modo acceptum, quo diſtinguitur a ſubſtantia, & dici ſolet accidens nominale, & accidens phyſicum, deſignatur ens in alio in hærens ſaltem in actu primo. quamquam hæc definitio extendi poteſt etiam ad accidens ſecundo modo acceptum, quando eſt intrinſecum. neque in hærentia, qua accidens conſtituitur in hærens, etiam ſi ſermo fit de accidente phyſico, diſtinguitur a parte rei, ſed formaliter, ſeu virtualiter tantum ab ipſo accidente, quod in hæret, & ſubiecto, cui in hæret. Accidens autem ab eſſentia, & dici ſolet accidens verbale, & accidens Logicum, ſeu metaphyſicum, deſignari poteſt id, quod alij accidunt, ſaltem in actu primo, ſiue deinde neceſſario, ſiue contingenter, ſiue intrinſecè, ſiue extrinſecè accidat.

Quomodocunque tamen ſumatur accidens, nullum eſt, quod indiuiduetur formaliter per ſubiectum, cuius eſt accidens: ſed quod ſupra de principio indiuiduationis iam comur uni dictum eſt, etiam accidenti quomodocunque ſumpto applicandum eſt.

Quod verò dici ſolet, duo accidentia ſoſo numero diſtincta non poſſe ſimul eſſe

in eodem numero ſubiecto, intelligendum eſt naturaliter, & loquendo de accidente phyſico. Sed iam ad prædicamenta accidentium veniamus, quibus omnibus ratio accidentalis non vauiocè, ſed analogicè conuenit.

178 Primum inter prædicamenta accidentium non immerito ponitur quantitas. Sed duplex diſtinguenda quantitas eſt, altera virtualis, altera formalis.

Quantitas virtualis, quæ dicitur etiam quantitas virtutis, & quantitas perfectionis, eſt, quæ non conſtituit peculiare prædicamentum, ſed per omnia vauiatur, & in vnaquaque re, ſiue prædicamentali, ſiue non prædicamentali, ſiue corporea, ſiue ſpirituale, tanta eſt, quanta eſt eius perfectio, eſſentialis, vel accidentalis. Quantitas formalis, cui quantitas nomen primo impoſitum, & deinde ad virtutalem translatum eſt, non conſtitit formaliter in ratione menſuræ, nec in ratione diuiſibilitatis, niſi forte hæ rationes ſumantur pro prima radice, vnde habet quantitas, vt illi conueniant: nec in extenſione formali entitativa, quæ conſiſtit in eo, vt res conſiſt pluribus partibus formalibus, vel actiualibus, id eſt actu inter ſe diſtinctis, vel potentialibus, id eſt potentia tantum inter ſe diſtinctis, entitatem componentibus; ſiue extenſio entitativa virtualibus conſiſtit in eo, vt res conſiſt pluribus partibus virtualibus entitatem componentibus. nec in extenſione formali in ordine ad totum, ſeu in ordine ad ſe, quæ conſiſtit in eo, vt res conſiſt pluribus partibus, formalibus ordine quodam inter ſe diſpoſitis; ita, vt prima pars vniatur immediatè ſolum eſt ſecunda, & illa media cum tertia, & ſic deinceps, quomodo caput immediatè vniatur cum collo, & illo medio cum pedore, &c. quæ extenſio non eſt de eſſentia vilius entis homogenei, licet ſit de eſſentia alicuius heterogenei: nec in extenſione formali actiuali in ordine ad locum, ſeu ſpatium, quæ in eo conſiſtit, vt res conſiſt pluribus partibus formalibus entitatem componentibus, quarum vna ſit in vna parte loci, ſeu ſpatij, alia in alia, ita, vt in qua parte loci, ſeu ſpatij eſt, vna non ſit alia; ſiue deinde ita ſit occupatiua loci, ſeu ſpatij, vt apta ſit excludere ab eodem loco, ſeu ſpatio quodcumque aliud corpus: ſiue non ita, ſit occupatiua loci, ſeu ſpatij: ſed in extenſione formali aptitudinali in ordine ad locum, ſeu

7
Quæſt. 2
178.

spatium, secundum, quam res constat pluribus partibus formidibus, quarum una ita naturaliter apta est esse in una parte loci, seu spatii, alia in alia modo explicato, ut hanc aptitudinem retineat; etiam si ponatur, ut saltem per Dei potentiam poni potest, simul penetratiue cum alia, vel alijs aliquibus, vel etiam omnibus, in eadem parte loci, seu spatii: seu quod idem est, in aptitudinali ratione partium extra partes in ordine ad locum, seu spatium modo explicato. Cui aptitudinali extensioni, seu rationi partium, licet naturaliter coniuncta sit aptitudo non solum remota, sed etiam proxima, ad occupandum locum, seu spatium cum exclusione alterius cuiuscumque corporis ab eodem loco, seu spatio: seu penaturaliter ita enim potest non esse coniuncta.

Disputatio autem esset de nomine, si quis non hanc, quam dixi aptitudinalem extensionem, sed a quaalem illi respondentem, quantitatem appellandam esse contenderet, a qua nos appellatione idcirco abstinendum esse scimus, ut suus sit communis Theologorum sententia locus docentis Christum Dominum in Sanctissimo Eucharistia Sacramento esse etiam quoad suam quantitatem.

179 Recte igitur quantitas formalis communiter definitur ens per se extensum, vel habens partes extra partes intelligendo extensionem, & partes, quas diximus. Nec tamen non recte ab Aristotele 4. Metaphysicorum in concreto describitur his verbis: quantum dicitur in ea, quae sunt diuisibile, quorum utrumque, aut singulum unum quid, & hoc aliquid (sic enim ex graeco legendum est, licet quidam legant, unum quid, & quod quid) aptum est esse, id est, quantum est illud, quod est diuisibile in partes, quas in se formaliter habet, quarum utraque, si duae tantum sint, vel singulae, si sint plures, aptae sunt esse per se unum quoddam totum, sicut autem extensio formalis actualis partium extra partes in ordine ad locum, seu spatium secundum positionem, quod dicit, non distinguitur a parte rei ab extensione formali aptitudinali illi respondente: ita extensio formalis aptitudinalis illi respondens, seu quod idem est, quantitas ipsa formaliter sumpta non distinguitur a parte rei, sed formaliter, seu virtualiter tantum ab ijs, quae per illam constituuntur formaliter, & im-

mediatè quantitas, ut res omnis, siue substantialis, siue accidentalis formaliter quanta, seu corporea, quatenus est apta extendi in ordine ad locum, seu spatium modo explicato, si ipsa formaliter quantitas: rectè tamen adhuc substantia dicitur realiter distingui a quantitate non quod adaequatè, sed inaequatè sumpta, pro ea, quae realiter identificatur cum accidente corporeo distincto a substantia, & consequenter rectè in Sanctissimo Eucharistia Sacramento desinente substantia panis, & vini, dicitur nihilominus remanere quantitas panis, & vini, quatenus remanet quodammodo substantia substantiae panis, & vini ab ipsa substantia realiter distincta, quae licet immediatè sit accidentium, mediatè tamen est etiam substantia, cuius illa sunt accidentia.

180 Neque cum quantitate confundenda est impenetrabilitas, ut supra indicamus, quae nihil aliud est, quam accidens quoddam physicum de genere qualitatis, & quidem corporum, & materialium, quod positum in corpore quocumque reddit illud impenetrabile ab alio corpore habente item impenetrabilitatem, hoc est reddit illud aptum resistere, & impedire, ne aliud corpus habens item impenetrabilitatem ponatur, aut sit simul cum ipso penetratiue in eodem loco, seu spatio, ut quo est ipsum, idque ad rem quoad locum permissionem, & confessionem vitandam. Et quia his eadem impenetrabilitas suam habet extensionem formalem actualem in ordine ad locum, seu spatium, & consequenter ipsa etiam, ut habens huiusmodi extensionem dici potest habere quantitatem, & denominari quanta, si quantitatis nomen tribueretur huiusmodi extensioni formali actuali, ut abstrahendo ab illa Theologorum sententia, cuius supra meminimus, tribui posset tamen ex suppositione praedictae sententiae, quantitas nomen extensioni tantum formali aptitudinali supra explicatae tribuendum est, & impenetrabilitas quae huiusmodi extensioni formalem aptitudinalem non habet, sed tantum actualem, quae remanente remanet impenetrabilitas, desinente, definit, non nisi extrinsecè a quantitate eorum quibuscumque in eodem loco, seu spatio penetratiue est, quanta denominari dicenda est.

Nec a materia, in qua recipitur, sed a

8
impenetrabilitas

qualiter earum formarum materialium sine quarum aliqua materia naturaliter esse non potest, efficienter eadem impenetrabilitas produci videtur, nisi ab earum aliqua in eadem materia iam producta supponatur: nec omnino incorruptibilis est: quanta tamen in rerum natura consistit, tanta naturaliter de nouo produci- tur: nec sine aliqua eius corruptione condensatio, nec sine aliqua eiusdem produ- ctione rarefactio fieri potest, vt superiori libro diximus. Sed quæ reliqua sunt ad quantitatem spectantia expediemus.

581. Diuiditur quantitas ab Aristot. in Prædicam. cap. de quantitate, & 9. Met. c. 13. in discretam, & continuam: discretam dicitur illa, cuius partes non terminantur ter- mino communi, sed proprio: continua il- la, cuius partes terminantur termino com- muni. Sed quantitas discreta nou est vera, & perfecta species quantitatis prædica- mentalis, licet aliquam cum illa similitudi- nem, seu analogiam habeat, ratione cuius ipsa etiam quantitatis nomine appel- latur. Itaque nec numerus, nec oratio, quæ ab Aristot. cap. citato de quantitate, afferuntur, vt species quantitatis discretæ veram, & perfectam quantitatis prædica- mentalis rationem participant. Vt ve- rò intelligatur quid sit, & quomodo a parte rei detur, aut non detur numerus, quæ in libro superiore, vbi de tempore, in nume- rantem, & numeratum diuisimus, alia est numeri distinctio adhibenda: Vel enim su- mitur, vt præcisè dicit plures vnitates fini- tas, seu multitudinem vnitatum finitarum, siue in rebus corporalibus, siue in spirita- libus: quo pa. 10. ab Arist. 10. Met. text. 21. definitur multitudo vno numerabilis & clarius 5. Met. ca. 13. multitudo finita: per quam definitionem distinguitur numerus a multitudine, quæ, sicut, & quantitas discreta in vniuersum, abstracta a finita, & infinita: & sic in rebus realibus datur a parte rei citra operationem intellectus: vel, vt dicit quid vnum constatum ex plu- ribus vnitatibus finitis, et in inter se ordi- nem habentibus, vt a quolibet factio initio, vna sit prima, alia secunda, alia tertia, & sic deinceps: & sic non datur nisi per opera- tionem intellectus. Ex quibus duabus tu- meri acceptionibus, licet posterior forma- lis, prior verò respectu posterioris mate- rialis dicatur: tamen prior etiam sub alia ratione formalis dici potest.

Nec Arithmetica de numeris agit in poste- riore, sed in priore acceptione, in qua etiam rectè plures numeri species distin- guuntur.

582. Quantitas verò continua in per- manentem, & successiuam diuidi solet, & permanens rursus à quibusdam in subdiuidi in lineam, superficiem, corpus, locum, & pondus; successiuam verò in motum, & tempus.

Sed linea quidem, quæ ex Arist. 9. Met. cap. 13. rectè definitur magnitudo conti- nua ad vnum, id est, secundum longitudi- nem, & aliter, longitudo latitudinis, ac profunditatis expertæ & superficies, quæ ex Aristot. ibidem rectè definitur magni- tudo continua ad duo, id est, secundum lon- gitudinem, & latitudinem, & aliter latitu- do cuius partes copulantur communi, li- nea, & corpus, quod ex Aristot. ibidem rectè definitur magnitudo continua ad tria, id est, secundum longitudinem, latitudinē ac profunditatem, & aliter, profunditas, cuius partes copulantur communi superfi- cie, sunt veræ species quantitatis prædica- mentalis inter se formaliter, seu virtualiter distinctæ: locus autem, pondus, motus, & tempus non sunt veræ species quanti- tatis: licet Arist. in cap. de quantitate non ex- fusa, sed ex aliorum sententia, vt species quantitatis continet, præter lineam, su- perficiem, & corpus, numeret etiam locum, quem merito deinde non numerat 5. Met. cap. 13. & tempus, quod sicut, & motum merito deinde eodem cap. 13. docet esse quantum per accidens.

Nellum tamen continuum, siue perma- nens, siue successiuum componitur ex in- diuisibilibus, sed ex semper diuisibilibus: licet, & partes in eo semper diuisibiles, & indiuisibilia consideranda sint. Partes in eo dantur, tum inæquales, & inco- municantes, tum etiam æquales, & inco- municantes, & vt quæ in quolibet continuo, tum finita, tum infinite in mul- titudine, & hoc verumque, tum finitis, tum infinitis modis, non tamè actu, quod aper- tum implicat contradictionem, sed poten- tia tantum inter se distinctæ.

Indiuisibilia continui permanentis sunt punctum, linea, & superficies quorundam vnum tantum, id est, punctum, est simpli- citer indiuisibile: idsoque rectè definitur esse id (intellige positum quid), cuius nulla pars: & reduciue tantum perimet

Quantitas
discreta.

Indiuisibilis.

ad predicamentum Quantitatis: reliqua duo, id est, linea, & superficies, dupliciter considerari possunt, vel, ut termini, vel, ut dimensiones: ut termini sunt indiuisibilia, linea quidem secundum latitudinem, & profunditatem: & sic recte definitur linea longitudo latitudinis, & profunditatis expressis; superficies verò, latitudo profunditatis expressis: ut dimensiones sunt diuisibilia, linea quidem secundum longitudinem, superficies verò secundum latitudinem: & hoc posteriore modo sumuntur, cum vna cum corpore numerantur, ut species quantitatis continuae, & vna cum corpore definiuntur, ut supra dictum est.

Indiuisibilia continui successui in motu dicuntur mutata esse, in tempore instantia. Et tam continui permanentis, quam successui indiuisibilia diuiduntur in copulantia, & terminantia. Copulantia, seu còtinuantia dicuntur, quibus partes còtinui inter se copulantur, seu continuantur: terminantia, quibus terminantur, ne ulterius tendant, quamquam mutata esse nunquã terminant in principio, sed tantum in fine.

Dantur verò hæc omnia indiuisibilia in continuo, quoad positium, quod dicunt: licet non dentur, nec dari per vllam potetiam possint, quoad; a qualem distinctionem eiusdem positui, uel inter se, uel a partibus continui.

[Dixi eiusdem positui, qui a indiuisibilia terminantia, præter positium, dicunt etiã formaliter aliquid negatiuum, ratione cuius utique distinguuntur actu a continuo. Idem omnino, quod de indiuisibilibus terminatiuis, dico de figura, quæ item, ut indiuisibile terminatiuum in sua ratione aliquid positium, & aliquid negatiuum inuoluit; licet, ut qualitas, dicat solum quid positium, ut infra. Nulla uerò ratione admittendum est, quod recentiores quidam dicunt, quantitatem, siue permanentem, siue successiuam diuidi in tantitates (hoc est in rationes illas, a quibus tam quantitatis permanentis, quam successiuæ habet, ut sit tanta, uel tanta, uerbi gratia, quantitas continua palmaris, uel bipalmaris, quantitas successiuæ unius, uel duarum horarum, &c.) tanquam in ueras quantitatis permanentis, & successiuæ species; neque enim huiusmodi rationes nisi accidentaliter, hoc est secundum maius, & minus, inter se

differunt, modo in eadem specie quantitate accipiuntur.

§ 83 Proprietates, seu attributa quantitatis, quæ ab Aristot. in cap. de quantitate afferuntur, sunt tria.

Primum est, non habere contrarium: secundum nõ sulcipere magis, & minus, quæ duo alijs etiam, quam quantitati conueniunt: tertium, idque maximè quantitatis proprium, ut scõdum ipsam res dicantur æquales, uel inæquales: licet hoc etiam paulo latius sumptum ad alia transferatur. Connumerari tamen inter quantitatis attributa potest etiam, tum ratio corpori, quæ sumitur in ordine ad quantitatem, & est principium ipsum quantitatis, hoc est principium, quod, uel in se toto, uel saltè in materia, cum qua componit eorum, requirit extensionem illam formalem aptitudinalem, in qua rationem formalem quantitatis consistere diximus; quæ tamen ratio corpori, quatenus in prædica mero substantiæ contra hanc rationem substantiæ, non sumitur formaliter, & reduplicatiuè, ut principium quantitatis modo dicto, sed materialiter, & specificatiuè: tum ratio diuisibilitatis: tum ratio mensuræ: tum ratio finitatis, uel infinitatis: quamuis hæc duo postrema ad alia etiam transferantur.

§ 84 Post quantitatem Arist. in Prædicamentis non sine aliqua cã de relatione priusquam de qualitate: at in 5. Met. magis naturalem sequutus ordinem, de qualitate priusquam de relatione agit: & sic nobis etiam agendum existimo.

Qualitas igitur tribus præcipue modis accipitur: primò latissime pro omni eo, quod seipso aliqua ratione determinat aliud, quomodo etiam in secundæ substantiæ dicitur ab Aristot. significare quale aliquid, & differentię ab eodem dicuntur qualitates respectu generis, ab alijs verò dicuntur qualitates secundum modum, non secundum rem, & communiter dicuntur predicari in quale quid: Secundò latè pro omni eo, quod est accidens, & consequenter dicitur predicari in quale, id est accidentaliter: Tertio præse pro eo tantum accidente, quod non ad extendendam, sed ad alio modo complendam, & perficiendam substantiã creatam, uel in esse endo, uel in operando, siue realiter, siue virtualiter est insitutum, & hoc tertio modo aliter, & rectè, licet accidentaliter, ab Aristot. in cap. de qualita-

II
Quantitas
is attri-
buta.

II
Qualitas

te definitur qualitas eſſe, ſecūdm, quam quidam dicuntur quales: & in quatuor diuiditur ſpecies. Prima eſt habitus, & diſpoſitio. Habitus trib. ſcipuis modis accipitur primò pro oi perfectione, ſeu forma, quam quomodocunque res habeat: & ſic accipitur in illo axiomate, de quo alibi diximus, a priuatione ad habitum non datur regressus. ſecundo pro veſte, ſeu indumento, atque adeo pro vltimo practicamēto, quod dicitur habitus, cuius abſtractū eſt, veſtis, ſeu indumentum: tertio pro qualitate difficile mobili potentie operatiue ſuperaddita dāte facultatem, & promptitudinem ad operandum: atque ita ſumitur ab Ariſt. hic diſpoſitio etiam tribus maximè modis ſumitur: primò pro quacūque colloccatione, ſeu ordinacione partiū, ſiue ſecundum locum, ſiue ſecundum potentiam, ſeu virtutem, ſiue ſecundum formam, iuxta doctrinam Ariſt. 5. Met. text. 24. ſecundo pro qualitate, que eſt genus ad habitum tertio modo ſupra dicto ſumptum, & ad diſpoſitionem tertio item modo infra dicendo ſumptum: & in hoc ſenſu diſpoſitionem accipit Ar. tum 7. Phyſ. text. 10. cum docet, habitum eſſe diſpoſitionem perfectam ad opimum, id eſt, naturam perfectam ad perfectam operationem: definit enim ibi Ariſt. ſeſum habitum operationum bonum. tum in cap. de qualitate, cum docet, omnes habitus eſſe diſpoſitiones, ſed non eſt contratio: tertio pro qualitate facile mobili determinante, vel adiuuante potentiam ad operandum: & ſic ſumitur ab Ariſt. hic. Secunda eſt naturalis potentia, & impotentia, per potentiam, quā multipliciter accipi docet Ariſt. 5. Met. cap. 12. & 9. Met. cap. 1. intelligit idem Ariſtote. hic connaturalem qualitatem per ſe primò inſtitutam ad agendum, ſiue neceſſario, ſiue liberè: per impotentiam autē non intelligit naturam negationem, aut priuationem potentie, ſed poſitiuam potentiam, ſeu connaturalem qualitatem per ſe primò inſtitutam ad agendum, imbecillitatem, & que facile impediri poſſit, ne ſuum actum exerceat. Tertia eſt patibilis qualitas, & paſſio. patibilis qualitas hic dicitur, que cito durat, vt color naturæ paſſio, que cito tranſit, vt rubor ex veſtibus, & pallor ex metu proueniens. Quarta eſt forma, & figura: que duo, vt vtiſſime ſape habent ſignificationes, ita hic ab Ariſtote. confunduntur: licet quidā for-

mam a figura in eo diſtinguant, quod forma dicitur figura non quecunque, ſed que in re aliqua naturali quantitas: figura vero, que in quantitate ſecundum ſe eſt. Recte autem figura ab Euclide lib. 1. def. 14. dicitur eſſe, que ſub aliquo, vel aliquibus terminis comprehenditur, hoc eſt quantitas permauens, que ſola ſimpliciter dicitur quantitas ſumpta, non, vt quantitas, ſed, vt vnica, vel pluribus lineis, vel ſuperficiebus ſaltem formaliter, ſeu virtualiter inter ſe diſtinctis circumſcribitur. quod totum eſt quid poſituum, & in modo afficiendi ſubiectum cum alijs qualiſtatibus conuenit.

185 Sunt quidem qui has quattuor, non veras ſpecies, ſed modos accidentales qualitates eſſe contendunt: ſed diſſentire ab ijs cogimur, & cum alijs afferere, qualitates in prædicta quattuor membra, tanquam in veras ſpecies non atomas, ſed ſubaltentias, adæquate, & vniocè diuidi: & quidem, ita, vt omnes inter ſe non ſolum formaliter, ſeu virtualiter, ſed etiam realiter diſtinguantur, poſita illa habitus diuifionis ratione, quam optimam iudicamus, vt ſcilicet qualitas ad ſubſtantiam, vel per ſe primò in operando, vel ſolum in eſſendo, compendiam, & perfectam ordinetur. ſi per ſe primò in operando, vel ſi connaturalis, & ab intrinſeco, ac primò conſtituens rem potentiam operari in ratione principij proximi: & ſic conſtituat naturalem, potentiam, & in potentiam: vel ſi ſuperaddita potentia, & certius illam determinans, aut adiuuans ad operandum: & ſic conſtituat habitum, & diſpoſitionem. ſi vero ſolum in eſſendo, vel ſi ratio quantitatem alijs, uo, vel aliquibus terminis comprehendens, & ſic conſtituat formam, & figuram: vel ſi qualitas alio modo ornans conuerſans, aut aliter afficiens ſubſtantiam: & ſic conſtituat patibilem qualitatem, & paſſionem. Non hunc tamè Ariſt. ſed alium in his ſpeciebus enumerandi ordinem ſequitur ſumptum ab earum perfectione: ideoque duplici ſingulari ſpecie nomine appellat, quod ſimplici careant. Nec diſpoſitio tamen, & habitus inter ſe differunt, niſi accidentaliter, ſi habitus ſumatur pro qualitate, dante potentie facilitatem in operando iam perfectam, diſpoſitio vero pro eadem qualitate inchoata, & nondum perfecta: ſi licet differant eſſentialiter, ſi habitus ſumatur, vt dictum

est, dispositio verò pro actum secundo potè-
tia, vt interdu sumitur. Quatenus autè
habitus d' esse difficile mobilis dispositio
verò facile mobilis, different inter se, vel
accidentaliter tñ, si particula difficile, &
facile iudicent solum maiore, minorè
difficultatem, aut facilitatem: vel essentialiter,
si eadem particula ita sumantur, vt
qualitas difficile mobilis dicatur illa, quæ
p se, seu natura sua pèdet a principijs, seu
causis, quæ per se, seu natura diffi-
cili remoueri possunt, etiam si per accidens
contingat interdum, vt facile remouentur
qualitas verò facile mobilis dicatur illa,
quæ per se, seu natura pèdet a principijs,
seu causis, quæ per se, seu natura sua facile
remoueri possunt, etiam si per accidens
interdu contingat, vt difficile remouean-
tur. Nec item naturalis potentia, & impo-
tentia, nec patibilis qualitas, & passio
(quam Arist. in cap. de qualitatibus, ne-
gat esse qualitatem, quatenus non deno-
minat substantiam tale simpliciter, sed tan-
tum ad breue tempus quo durat) inter se
different nisi accidentaliter. Forma verò,
& figura inter se confunduntur, licet a qui-
busdam distinguantur, vt diximus.

186 Proprietates, seu attributa quali-
tatis ab Arist. in cap. de qualitate, tria nu-
merantur.

Primum est habere contrarium: scdm
est suscipere magis, & minus: quorū neu-
trum omnib. aut solis qualitatibus conue-
nit; tertium est, vt secundum qualitatem
res similes, aut dissimiles dicantur: quod
Arist. dicit esse maxime proprium qualita-
tum: intellige si sermo sit de similitudine,
& dissimilitudine propriè, & præse dicta,
& appetudinali abstracte ab ea, quæ est
secundum speciem, seu naturam, & ea, quæ
est secundum intentionem, & remissionem
seu secundum gradum qualitatis. Atque
hæc de qualitate.

187 Relatio in communi nihil aliud
est, quam ordo, seu habitudo vnus ad al-
terum, & diuiditur in Relationem realè,
& rationis. Relatio realis diuiditur in crea-
tam, & incretam m. creata in mutuas, & nõ
mutuas, & mutuas in relationes æquipara-
tas, seu eisdem rationis eodemque modo
extrema deuinantes, & disquiparan-
tas, seu diuersæ rationis, diuersoque modo
extrema denominantes: & hæc rursus in
digniores, quæ dicuntur etiam superiorita-
tis, & suppositionis, & superabundantiæ

& minus dignas, quæ dicuntur etiam in-
ferioritatis, & suppositionis, & defectus.
Sed celeberrima est relatio realis creatæ di-
uisio in prædicamentalem, & transcenden-
talem. Relatio prædicamentalis dicitur,
quæ directè ponitur in prædicamento Re-
lationis: transcendentalis, quæ non directè
ponitur in prædicamento Relationis, siue
deinde ad plura, vel etiam omnia prædica-
mentis, siue ad vnum tantum pertineat, licet
quædam eam, quæ ad vnum tantum
pertinet, non transcendentaliter, sed spe-
cialiter appellent. Inter hæc autem duo
Relationum genera multa solent alligari
& discriminari: sed duo sunt præcipua, sup-
positis tamen in omni relatione prædica-
mentali communibus omnibus conditio-
nibus, ad hoc, vt aliquid directè in prædica-
mento ponatur, requisitis, & supra ex-
plicitis, quæ non in omni, sed in aliqua tan-
tum relatione transcendentali reperitur.
alterum est, quod relatio prædicamenta-
lis in eo, in quo est, nihil aliud præstat, nisi
quod illud formaliter refert ad aliud, &
consequenter, est purus respectus: relatio
aut transcendentalis præstat etiam aliud aliud,
& consequenter non est purus respectus:
alterum est, quod relatio prædicamentalis
respicit terminum sub ratione puri termini,
seu præcisè, vt terminum: relatio aut tran-
scendentalis nõ respicit terminum sub ratione
puri termini, seu præcisè, vt terminum, sed
sub aliqua alia ratione, vel vt effectum, si
vel vt eam, vel, vt obiectum, &c. Nõ in-
feruè apud aliquos est, alia relationis di-
uisio in relationè scdm esse, & relationè
secundò dici, si tñ alia, & nõ potius, vt rectè
cõter accipitur, eadem est cum diuisione
in relationem prædicamentalem, quæ dicitur
scdm esse, quia, vt talis est præcisè, scdm
totum sumi esse totaliter est ad aliud, &
relationem transcendentalè, quæ dicitur scdm
dici, quia dicitur, seu explicatur in ordine
ad aliud, ad quod tamen non refertur, vt
talis est præcisè secundum totum, sub esse
totaliter acceptum, quæ muti aliqui per re-
lationem secundum esse, intelligant quæ-
cunq; relationè realè, per relationem verò
scdm dici, relationè rationis: alij per relatio-
nem secundum esse intelligant relationem
realem, tum rationis, per relationem verò
secundum dici, denominationes quasdam,
quæ secundum nostrum consue-
pudè non ad tribuntur, inquit, aliq;
reb. dū accipiuntur, & explicantur in ordi-

185
Eiusdem
attributa

186
Relatio,
& eius di-
uisiones.

nendaliis, etiam nullam ad illas dicant habitudinem neque realem, neque rationis: cuiusmodi tamen denominationes nullæ sunt, nec esse vltra possunt. Alia ratione relatiua omnia diuidet Aristotel. quinto Met. text. 20. in tria genera.

Primum est eorum, quæ dicuntur secundum unitatem, & numerum, hoc est secundum convenientiam extremorum inter se, quæ specificatiuè sumpta est, quædam virtualis unitas modo supra explicato, vbi de unitates & disconuenientiam eorumdem inter se, quæ specificatiuè sumpta est, quodam virtualis numerus seu multitudo.

Secundum est eorum, quæ dicuntur secundum potentiam in actiuam, & passiuam, actionemque, & passionem, in mò, & quæ dicuntur secundum priuationem potentie, vt impossibile, & inuisibile.

Tertium est eorum, quæ dicuntur ad alia, quia alia dicuntur ad ipsa, vt mensurable, scibile, & intelligibile, quæ dicuntur ad alia: quin alia, hoc est mensura, scientia, & intellectus dicuntur ad ipsa.

Quæ diuisio ita est adæquata, vt quæ ad primum genus pertinent, partim realia sint, in rebus realibus, partim rationis, in entibus rationis, & realia, partim prædicamentalia, partim illis analogæ: quæ ad secundum genus, partim item realia sint, partim rationis, & realia omnia sint transcendentalia, quæ ad tertium omnia sint rationis.

§ 88. Præcipua difficultas est de relatione prædicamentali, quam omnino asserendum est dari, sed, vt quomodo decet, & cuiusmodi sit, probè intelligatur, tria sunt distinguenda subiectum, seu fundamentum, terminus, & ratio fundandi. Subiectum, seu fundamentum dicitur illud, in quo est relatio: quod interdum est immediatum, & proximum, vt albedo respectu similitudinis in albedine: interdum mediatum, & remotum, vt paries, in quo est huiusmodi albedo.

Non semper autem subiectum, seu fundamentum proximum relationis prædicamentalis est accidens: sed potest etiam esse substantia: semper tamen vnus relationis est vnus, non autem duplex: ita, vt relatio secundum esse, in, sit

in subiecto, secundum esse, in termino, vt male quidam tradiderunt. Terminus dicitur id, ad quod relatio est, ordo, seu habitudo: ita, vt quemadmodum relatio est id, quod ad alterum: sic terminus sit id, ad quod alterum.

Debet autem terminus relationis prædicamentalis semper esse realis quoad suam essentiam, & realiter distinctus à subiecto seu fundamento proximo relationis, siue deinde sit præsens, siue præteritus, siue futurus, siue etiam tantum possibilis.

Ac relatio quidem prædicamentalis principaliter, & simpliciter sic dicta, idest, præsens, seu actu existens, sumpta adæquate secundum omnia, siue quibus intelligi nequit, hoc est, tum secundum id, quod dicit in recto, seu intrinsece, & essentialiter, tum secundum id, quod dicit in obliquo, seu extrinsece, & terminatiue, vniuersaliter requirit terminum actu existentem: relatio autem prædicamentalis minus principaliter, & secundum quid, seu cum addito sic dicta, idest, non præsens, seu non actu existens, idest, vel præterita, vel futura, vel possibilis: & relatio prædicamentalis principaliter, & simpliciter sic dicta, idest, actu præsens, seu actu existens, sumpta non adæquate secundum omnia, sine quibus intelligi nequit, sed præcisè secundum id, quod dicit in recto, seu intrinsece, & essentialiter, non vniuersaliter requirit terminum, actu existentem. Ex quo rectè inferas, quam verum est discrimen inter relationem transcendentalem, & prædicamentalem supra a nobis indicatum, tam saluam esse, quod a recentioribus quibusdam asseritur asserentibus relationem transcendentalem posse, actu existere, secundum id, præcisè, quod dicit in recto, seu intrinsece, & essentialiter, ad terminum, non actu existentem, sed, vel terminum, vel futurum, vel etiam tantum possibilem, prædicamentalem non item quorum neutrum vniuersaliter, sed tantum indefinitè verum est. Vbi verò terminus non est realis quoad suam essentiam, vt dictum est, sed rationis, licet possit esse relatio realis secundum id, quod in recto, seu intrinsece, & essentialiter dicit, non potest tamen esse prædicamentalis.

Quemadmodum, vbi non est distinctio realis, sed tantum virtualis, non potest esse relatio realis simpliciter sic dicta, sed

37
Relatio
prædicamentalis.

tantum virtualis. Ac licet nullus terminus sit de intrinseca ratione formali, seu essentia relationis: est tamen aliquid necessarium requisitum, tanquam complementum extrinsecum, sine quo relatio, nec intelligitur, nec esse formaliter potest. Et quemadmodum intrinseca ratio formalis, seu essentia relationis adquate consistit in eo, quod dicitur in recto, seu directe etiam extrinsece requirit etiam terminum: ita intrinseca ratio formalis, seu essentia termini adquate consistit in eo, quod dicitur in obliquo, seu indirecte, etiam extrinsece requirit etiam relationem, & ab illa interdum, ut a forma extrinseca, denominatur.

Ratio fundandi interdum sumitur inadquate, & confunditur cum fundamento proximo; interdum adquate, & sic dicitur rationem illam, ad quam necessario consequitur in fundamento relatio: que ratio non solum dicit id, quod est fundamentum proximum, sed etiam id, quod est terminus: & attendendo, est eiusdem rationis in utroque extremo, ut dux albedines, inter quas est relatio similitudinis: aliquando diuersa, ut albedo, & nigredo, inter quas est relatio dissimilitudinis: & quando est eiusdem rationis in utroque extremo explicatur per unitatem, sed virtutem supra explicatam, non quia formaliter sit huiusmodi unitas, sed quia est illa natura, ad quam huiusmodi unitas consequitur: quando vero est diuersa, explicatur per numerum, seu multitudinem, non quia formaliter sit numerus, seu multitudo, sed quia est illa natura, seu potius illa natura, ad quam non unitas predicta, sed multiplicitas illi opposita consequitur.

Aque ita explicatur ratio fundandi in relationibus predicamentibus.

In transcendentibus autem non semper est ratio fundandi distincta a relatione: interdum tamen est, ut cum generatio actua dicitur ratio, cur aliquid dicatur, etiam illa praterita, pater, & passiva, cur aliquid dicatur, etiam illa praterita, filius; unde colligas aliquam relationem transcendentem requirentem rationem fundandi, posse esse actu, quamvis non actu, sit eius ratio fundandi, modo aliquando

fuerit. Semper vero positus fundamento proximo, & termino relationis predicamentalis, necessario ponitur ratio fundandi adquate sumpta, & consequenter relatio ipsa predicamentalis. In qua licet distingui possint esse, in se respectus ad subiectum, & esse, ad, seu respectus ad terminum: tamen esse, in se, pertinet ad ipsam, ut accidens est, esse, ad, ut precise relatio est.

Quam ob rem recte Aristoteles in capad aliquid relatiua predicamentalis dicit esse illa, quibus hoc ipsum est esse, ad aliquid quodammodo se habere, hoc est, quorum esse formaliter in hoc consistit, ut sint quid respectum ad aliquid, non quomodo unque, sed certo quodammodo, nempe, ita, ut quatenus talia sunt precise, verbi gratia, dux alba similia, ut alba similia precise, seu, ut reduplicant rationem similitudinis, quam habent in albedine, non autem rationem accidentis, vel entis, vel aliam cum huiusmodi similitudine identificatam, aut etiam in huiusmodi similitudine, si omnino adquate, & non precise sumeretur, inclusa, sint quid pure respectum ad aliquid tanquam ad purum terminum, per hoc enim (suppositis communibus conditionibus, ad hoc, ut aliquid directe in practica mentis ponatur, requisitis, & supra explicatis) formaliter constituuntur relatiua predicamentalia.

Nec sine aliqua ratione Aristoteles allatam definitionem differre putavit ad aliam quam ibidem, ex antiquis afferit, his verbis: ad aliquid ratio dicitur qua conuenit hanc ipsa, qua sunt, aliorum esse dicuntur, vel quomodolibet aliter ad alterum, que definitio conuenit omnibus relatiuis, quibus, ita etiam explicari possit, ut conueniat folis predicamentibus.

389 Neque vero illa tantum est propria relatio predicamentalis, que dicitur secundum unitatem, ut similitudo, & equalitas; sed etiam, que dicitur secundum numerum, seu multitudinem, ut dissimilitudo, & inaequalitas, & cetera modo sit realis, & habeat talia ad relationem predicamentalem requisita.

Nulla tamen est relatio predicamentalis, sicut nec transcendentis, que possit, secundum suam essentiam formaliter sumptam esse in subiecto, seu fundamento, & non illud formaliter constitueret, &

denominare relatiui. Diſtinguitur autem relatio prædicamentalis à ſubiecto, ſeu fundamẽto ſuo proximo, nõ realiter, ſeu a parte rei, ſed formaliter, ſeu virtualiter tantum. Nec illa eſt prædicamentalis, ſiue prædicamentalis relatio terminatur ad relationem ſibi formaliter oppoſitã, ſed, vel ad abſolutum, vel ad relatiuũ quidẽ, non tamen, ut relatiuũ, ſed, ut terminatiuũ relationis ad ipſum, ac proinde, ut abſolutũ. Neque repugnat, ſed omnino ad mittendũ eſt, vnã relationẽ prædicamentale fundare aliam, ſeu tanquã relatiuũ, alia relatione formaliter ſeu virtualiter tantum à ſe diſtincta, referri ad alia: nec vnã hic hẽt abſurditatẽ proceſſus in infinitũ. Et ſicut multiplicatur relatio, ſiue prædicamentalis, ſiue tranſcendentalis ſpecie, ad multiplicationem ſpecificã terminorum, ut termini ſunt: ita multiplicatur numero ad multiplicationẽ numericam eorundem, conſequenter relatio Filij ad patrem, & matrem non vnã, ſed duplex eſt, & quidem ſpecie diuerſa. Summu autẽ prædicamenti relationis genus, non duplex, ſed vnũ eſt, nempe relatio prædicamentalis in cõi, cuius terminus, ut terminus, non niſi reductiue ad prædicamentũ Relationis pertinet, tanquã extrinſecũ eius complementum. Nec dantur in eodẽ Relationis prædicamento relationis niſi mutua, ſi per mutuas intelligantur, ut cõieter intelligi ſolent relationes reales, ſeu eſſentiã reiẽnti habentes in vtroque termino, & ſibi correfpondentes: dantur tũ eũ non mutua, ſi per non mutuas intelligantur relationes reales quidem, ſeu eſſentiam reale habentes in vtroque extremo, & ſibi correfpondentes, ſed in altero tantum extremo actu exiſtentes.

Ac licet nulla nec ab æterno, nec ex tẽpe deſcendatur, aut dari poſſit relatio realis in Deo ad creaturas, quæ ſit entitas a parte rei diſtincta ab ipſo Deo, aut aliquid, a quo Deus ipſe dependeat, aut quo iudicet, aut a quo perſiciatur: rectẽ nihilominus multi Patres, & Theologi docent, multas, tum ab æterno, tum ex tẽpe dari in Deo relationes reales ad creaturas, intelligendo hinc relationes formaliter, ſeu virtualiter tantum a Deo diſtingui. Sed nulla ipſarum eſt prædicamentalis (quod idem dicẽ de relationibus creaturam ad Deum) aut tranſcendentalis, ad oia, vel plura prædicamenta, vel etiam ad vnũ tantum pertinens directe, vel ad latus, ſed tantum reductiue: quã muſ

alix ſint analogicẽ ſimiles relationibus prædicamentaliſibus: ut relationes primi perſectionis diſſimilis, ſeu diuerſa a creaturis quibſcunq; poſſibilitibus, quæ illi ab æterno conueniunt; & relationes coexiſtentes, præſentis, propinquũ, exiſtentes, quæ eidẽ ex tẽpe conueniunt. alie ſunt analogicẽ ſimiles relationibus illis prædicamentaliſibus quæ ad omnia, vel plura prædicamenta, vel etiam ad vnũ tantum pertinent directe, vel ad latus; ut relationes inſeſſeſſiũ, & intelligẽtis, volũtiũ, & uolẽtis, quæ illi ab æterno conueniunt; & relationes creatoris, conſeruatoris Domini, quæ eidẽ ex tẽpore conueniunt.

190 Proprietates, ſeu attributa relatiuorum quinq; ab Ariſt. in c. ad aliquid aſſertuntur.

Primum eſt, hęc conerarium, quã de conerarietate propriẽ dictã acceptum, ut accipit Ariſt. in omnibus, ſed quibusdam tantum relatiuis prædicamentaliſibus conuenit. Secundum eſt, ſuſcipere magis, & minus, quã itẽ quibusdam tantum relatiuis, tum prædicamentaliſibus, tum tranſcendentalibus. cõuenit ſed his per ſe, illis per accidens, ratione fundamenti, quã aliqua ratione mutetur, ſiue per veram intentionem, aut remiſſionem, ſiue per aliam additionem, aut detraktionem. Tertiu eſt, diei ad conuertentiam; quod nõ eſt prædicamentaliſibus conuenit, ſed explicare ſe mutuo, ſeu vnũ explicari in ordine ad aliud, ut cum dicitur pater, eſt filij pater, & filij pater filius. atque hoc, ut proprium quarto modo, omnibus relatiuis ſiue prædicamentaliſibus, ſiue tranſcendentalibus, non in abſtracto, ſed in concreto ſumptis conuenit; licet non ſemper eodẽ cau, & interdu in nouandum ſit non eũ ad correlatiuũ explicandum. Itaque concretum, & abſtractum ſicut non ſunt vere correlatiua, ita nec verẽ dicuntur ad conuertentia. Quartum eſt, eſſe ſimul natura. ſimul autem natura dicuntur, inquit rectẽ Ariſt. cap. de ſimul, quæcunq; quidem conuertuntur ſecundum eius quod eſt eſſe conſequentia, (græcẽ $\mu\epsilon\tau\alpha\lambda\epsilon\iota\tau\eta\varsigma$) ſed ne quaquã alteri alterica eſt, v. ſit, ut in duplo, & dimidio. quarum condonau prior non reſtringitur ad eſſe principaliter, & ſimpliciter ſic dictum, ſeu præſens, ſed extenditur etiam ad præteritum, futurum, & poſſibile: nec ita, intelligẽda eſt, ut qua in differentia temporis eſt, vnũ relatiuũ, in eadẽ neceſſariõ debeat eſſe alterum;

sed ita, vt vnum sine altero non sit, siue deinde vtrunque in eadem, siue vnum in vna alterum in altera differentia temporis sit. Conuenit autem quarum hoc attributum, tum omnibus relatiuis prædica mentalibus, tum etiam quibusdam, licet non omnibus relatiuis transcendentibus. Quintum est esse simul cognitione, & definitione, ita scilicet, vt in cognitione, & definitione vnus relatiui attingatur alterum correlatiuum, non quidem sumptum formaliter, sed materialiter, vt terminus est: quod omnibus relatiuis, siue prædica mentalibus, siue transcendentibus conuenit.

60
Relatiui
& absoluti
si diuersi
sunt.

591. Atque ex his tandem intelligi potest, quomodo relatiuum ab absoluto differat. Sicut enim relatiuum dicitur, quod est ad alterum, & consequenter non est intelligibile, nisi cum habitudine ad alterum hoc est, vt paulo etiam clarius rem explicemus, quod ad id vnum esse necessario requiritur duo, non tamen ex æquo, sed ita, vt vnum sit illi intrinsecum, & essenziale, alterum sit illi extrinsecum, necessario tamen requisitum, vt extrinsecè complens, & terminans id, quod est illi intrinsecum, & essenziale; quo fit, vt non sit conceptibile secundum se, quod, intrinsecè, & essentialiter dicit, nisi simul, cum ipso in recto, seu directè concepto, concipiatur in obliquo seu indirectè, etiam illud alterum, quo extrinsecè, completur, & terminatur. Sic absolutum dicitur, quod est ad se, non solum negatiue, id est, non ad alterum, sed etiam positue, id est, habens secundum se, vt tale est, repugnantiam cum habitudine, ad alterum. Quod autem secundum se non est ad alterum, non tamen secundum se, vt tale est, habet repugnantiam cum habitudine ad alterum, vt ens, in communi, non est propriè absolutum, sed abstrahens a ratione absoluti, & relatiui, quibus contrahi potest, quamuis non desint, qui absolutum vocent, negatiue scilicet, quatenus non est ad alterum. Interdum tamen relatiuum sumitur, pro purè respecti uo ad purum terminum, quod solis relatiuis prædica mentalibus ex dictis conuenit absolutum verò pro eo, quod licet sit quod respectiuum, non est tamen purè respectiuum ad purum terminum, sed aliquam etiam aliam rationem includit, vel causam, vel effectum, &c. quo sensu dici solet relatiua transcendentia, esse partim relatiua, partim absoluta, hoc est non esse pu-

rè relatiua, sed præter rationem relatiui, vt sic, includere etiam aliquam aliam rationem, vt dictum est.

592. Sex vltima supersunt prædica mentalia. Sed de actione, & passione satis dictum est libro superiori, vbi de motu, & vbi de reactione.

Duo tantum adiungo. Alterum est actiōnem constituentem peculiare prædicamētum videri communiter sumi potius a cōtione pro casualitate agentis, quam passiuè pro dependentia effectus ab agente loco citato explicata: licet hoc etiam posteriori modo constitutere possit peculiare prædicamentum. Alterum est ad prædicamentum actiōnis pertinere quancūque, a cōtione, siue immanente, siue transeunte, siue corporalem, siue spiritualem, siue substantialem, siue accidentalem, siue successiuam, siue instantaneam, modo habeant alia, ad ens directè in prædicamentis ponendum requisita. Idemque proportionatè dico de passione respectu prædicamētū passionis.

593. Vbi dicitur illud, per quod respondetur ad quæstionem factam per Vbi, & nihil aliud formaliter est, nisi id, a quo aliquid extrinsecè denominari potest esse alicubi, abstractè ab eo, quod sit alicubi, vt in loco, vel, vt in spatio, definitiue, vel circumscriptiue.

Atque hoc est summum genus prædicamentū. Vbi, sub quo, vt species continentur, tum locus physicus, tum etiam metaphysicus, sed creatus, de quibus libro superiori. Quare Vbi constituens hoc prædicamentum non est nisi extrinsecum de finiens, vel circumferens. Quid autem de vbi, quod quidam vocant intrinsecum, sentiendum sit, dictum est librum superiore sub finè cap. 12.

594. Quando appellatur illud, per quod respondetur ad quæstionem factam per Quando, & nihil aliud essentialiter, quam duratio creata extrinsecè, a qua aliquid denominari potest esse in tali, vel tali duratione creata extrinsecè, v. g. manè, vel vesperi. Itaque duratio creata extrinsecè est summum genus prædicamentū. Quado sub qua non continetur solum tempus, quāuis hæc sit species durationis extrinsecè nobis omnium notissima, a qua proinde sumptum est nomen ipsum prædicamentū Quando, sed etiam duratio æui, & æternitatis participat.

61
Actio
Passio.

22
Vbi

23
Quando

595 Situs interdum pro loco, interdū pro ordine partium inter ſe ſumitur, ſed propriè, ac præſè ſumptus, vt peculiare prædicamentum conſtituit, eſt formaliter poſitio partium in ordine ad locum, ſeu ſpatium, hoc eſt diſpoſitio quædam ſingularum partium locati ad ſingulas partes loci, ſeu ſpatij, ſecundum, quam locatum dicitur ſtare, vel ſedere, vel iacere, vel alio huiusmodi modo ſe habere.

Quam ob rem non niſi ad res corporeas pertinet.

596 Habere, ſeu habitus varijs ſumitur modis, de quibus Ariſtot. in prædicamentis, & 5. Met. cap. 10. ſed, vt vltimum prædicamentum conſtituit, nihil aliud for-

maliter eſt, quam veſtis, ſeu indumentum quocunq; (ita, vt ſub veſte, ſeu indumèto comprehendantur etiam arma, quibus quis induitur) quatenus poteſt alicui adiacens denominare veſtitum, ſeu indutum.

Hæc de ente prædicamentali, ex quibus patet etiam quid ſit ens non prædicamentale, ſive ſit tranſcendens, vt ens, vnum, verum, bonum, ſive non, vt domus, Reſpublica, &c. & ens rationis, ſeu fictum in communi ſumptum, de quo etiam aliquid ad extremæ ſupra propoſitæ entis diuiſionis in ens reale, & ens rationis, ſeu fictum explicationem, ſequenti, & extremo capi te dicendum eſt.

55
Habere.

ENS REALE, ET rationis, seu fictum.

Cap. VII.

Ens reale

197

Ens reale dicitur illud, quod a parte rei, hoc est non a se, seu apparenter, & obiectiue tantum in aliqua potentia, sed citra omnem fictionem in aliqua

differentia temporis, vel presentis, vel preteriti, vel futuri, vel saltem possibilis reperitur; quamuis ens reale principaliter, & simpliciter sic dictum, sit tantum presentis: ens autem preteriti vel futuri, vel possibile non nisi minus principaliter, & secundum quid seu cum addito diminutive dicatur ens reale, nempe ens reale preteritum, vel futurum, vel possibile, ut alibi quoque indicauimus.

Ens autem rationis tripliciter sumitur, effectiue, subiectiue, & obiectiue. Ens rationis effectiue dicitur, quidquid efficitur a ratione, hoc est ab intellectu cuiusmodi sunt omnes eius operationes, & omnia prudenter, & artificiose facta, que ab intellectu, tanquam a prima causa profisciscuntur, & in se sunt entia realia. Ens rationis subiectiue dicitur, quidquid in ratione, hoc est in intellectu, tanquam in subiecto recipitur cuiusmodi sunt omnes eius operationes, & omnes habitus, qui in illo subiectantur, & sunt item in

se entia realia. Ens rationis obiectiue dicitur, quidquid rationi, hoc est intellectui obijcitur cognoscendum: quod tunc est reale, cum a parte rei modo supra explicato reperitur, tunc non est ens reale, sed proprie, ac presertim rationis, & fictum, cum non a parte rei modo supra explicato, sed tantum obiectiue in ratione, seu in intellectu, a quo fingitur, reperitur.

Maioris tamen claritatis gratia quinque distingui possunt genera entium rationis obiectiue tantum, seu fictorum a ratione: vnum, quod intelligitur, ut realiter presentis, cum non sit realiter presentis: alterum, quod intelligitur, ut realiter preteritum, cum non sit realiter preteritum: tertium, quod intelligitur, ut realiter futurum, cum non sit realiter futurum: quartum, quod intelligitur, ut realiter possibile, cum non sit realiter possibile: quintum quod intelligitur, ut realis essentia, abstracte ab esse presentis, preteriti, futuri, & possibili, cum non sit realis essentia. In motu idem alia distingui possunt, si quis intelligat, ut realiter non presentis, vel preteritum, vel futurum, vel possibile, vel non habens rationem realis essentia, quod realiter est presentis, vel preteritum, vel futurum, vel possibile, vel habens rationem realis essentia, qua licet receptiores quidam non appellent entia rationis, sed non entia rationis, tamen

vt sunt obiectiue tantum in intellectu, verè sunt entia rationis; et si nihil vetet, ad aliorum, quæ diximus, entium rationis distinctionem, appellare entia rationis negatiua. Vt in pauca conferam, quid non solum per secundam, aut tertiam, sed etiam per primam intellectus operationem siue directam, siue reflexam, intelligitur, vt ens, cum non sit ens aut, vt non ens, cum sit ens, id omne dicitur, & est ens rationis simpliciter sic dictum, hoc est a reali distinctum, de quo hic loquimur, & quod suo modo, id est sic dari certum est: recteque definitur esse illud, quod est obiectiue tantum in intellectu, siue deinde sumatur intellectus pro potentia intellectiua, cui mediatur siue pro intellectu, cui immediatè ens rationis obijciatur, vel obiectum est, vel obijciatur, vel obijci potest. Inter omnia tamen entia rationis, illa maximè talia videntur, quæ intellectui obijciuntur, vt reales essentia, vel res realiter possibiles, cum non sint reales essentia, vel res realiter possibiles.

¶ 98 Et quauis nullum sit ens rationis obiectiue tantum, quod non sit etiam fictum ab eadem ratione; distinguuntur nihilominus alio modo solent entia rationis in fictitia, & non fictitia, seu potius in omnino fictitia, & non omnino fictitia. Omnino fictitia dicuntur, quæ sine vilo fundamento determinato, hoc est proxima intellectui occasione ad cogitandum signum præbente, finguntur, vt varij generis obiecta. non omnino fictitia dicuntur, ad quæ fingenda intellectus habet fundamentum aliquod determinatum modo explicato: & hæc subdividuntur in entia rationis grammatica, rhetorica, logica, &c. prout in rebus grammaticis, rhetoricis, logicis, &c. finguntur: cuiusmodi sunt illa entia rationis, quæ a quibusdam dicuntur fundari in denominationibus extrinsecis ab intellectu, vel voluntate, vel alia potentia reali, vt esse cognitum, esse subiectum, esse prædicatum, esse volitum, esse amatum, esse visum, & similia, quæ formaliter sunt entia realia, hoc est concreta accidentalia, seu denominatiua a forma extrinseca cognitionis, subiectionis, hoc est cognitionis, quæ aliquid cognoscitur, vt id, de quo aliud prædicatur, &c. sunt inquam formaliter, seu ratione formæ entia realia:

materia liter autem, seu ratione materia, seu subiecti, interdum sunt entia realia, interdum etiam rationis et quando etiam materialiter sunt realia, optimè intelligi possunt, & communiter intelliguntur sine vilo ente rationis, seu ficto. vnde multas recentiorum quorundam de his denominationibus extrinsecis opinatones, quæ enumerare tanti non est, facile refellas.

Possunt tamè in quibuslibet rebus fingi entia rationis sine vilo fundamento determinato modo explicato. Diuisio autem, quæ a quibusdam assertur, entis rationis, quod est obiectiue tantum in intellectu in relationem, priuationem, & negationem, quatenus etiam priuatio, & negatio cognoscuntur, vt entia, cum non sint entia, non est adæquata, etiam si restringatur ad ens rationis: non omnino fictitium: adæquata erit, si diuidas in substantiam rationis, accidentis rationis, ens rationis abstractens, vt est obiectiue tantum in intellectu, a substantia rationis, & accidente rationis, & negationes substantia, accidentis, & entis a substantia, & accidente abstractentis realis a ratione consistas: cuiusmodi alias multas entis rationis diuisiones assignare posses.

Quæmodum tamen nullum ens rationis simpliciter sic dictum est verum ens simpliciter sic dictum, sed tantum: sic ita nullas habet, aut habere potest veras causas simpliciter sic dictas, sed tantum fictas.

Itaque causa illius efficiens ficta dici potest intellectus, qui efficit cognitionem, quæ ipsum concipitur: causa finalis, illa quæ finaliter mouet intellectum ad efficiendam prædictam cognitionem, quæ ipsum concipitur: causa materialis, & formalis, quando concipitur ad modum compositi substantialis, aut accidentalis, partes, quæ concipiuntur, vt materia, & forma ipsum componere: causa verò materialis, seu subiectum, quando concipitur. ad modum accidentis in aliquo inherenti, illud ipsum, in quo concipitur inherere.

Quod si concipiat per modum entis simplicis, & per se stantis, potest in illo fingi causa materialis, & formalis metaphysica, id est genus, & differentia.

3.
Entis ob-
iectiue causa

Idem proportionaliter dic de proprietatibus, quas izem nullas nisi fictas habet.

599 Si autem quæras, an ens rationis idem sit, quod secunda intentio? distinguendum est: intentio enim, quæ propriè, & præse dicitur de actu, quo voluntas intendit finem, latus sumpta, ut dicitur etiã de actibus intellectus, distinguitur in primam, & secundam, & utraque rursus in formalem, & obiectivã: sed apud aliquos prima intentio formalis dicitur cognitio intellectus directæ; secunda, reflexa: prima vero intentio obiectivã dicitur obiectum cognitionis intellectus directæ; secunda, obiectum reflexæ: & sic non semper, sed solum aliquando idem est ens rationis, & secunda intentio obiectivã, nam formalem certum est semper esse ens reale.

Apud alios vero prima intentio formalis dicitur cognitio quæcumque intellectus tendens in obiectum reale; secunda, cognitio quæcumque intellectus tendens in obiectum rationis: prima verò intentio obiectivã dicitur prædictum obiectum reale; secunda prædictum obiectum rationis, & sic semper idem est ens rationis, & secunda intentio obiectivã, nam formalis semper est ens reale, si rursus quæras, an ens negatiuum, & privatiuum sint entia rationis?

Respondetur ens negatiuum, & privatiuum, qua ratione intelliguntur ad modum entium, esse entia rationis, quæ sunt entia rationis, sed non entia, quæ ut non entia intelligi nullo modo possunt: sed Deus quidem res omnes, & singulas, ut sunt, perfectissimè cognoscens, & comprehendens, eatenus etiam non entia intelligere dicitur, quatenus intelligens in vnaquoque re non solum omnes, & singulas rationes intelligibiles, quæ in illa re sunt, vel fuerunt, vel erunt, vel esse possunt; sed etiã illas esse omnes, & singulas rationes intelligibiles, quæ in illa re sunt, vel fuerunt, vel erunt, vel esse possunt, habet actum eminentissimè æquivalentem ipsi omnibus, quibus nos eadem non entia, seu negationes, & privationes, siue per primam, siue per secundam, siue per tertiam intellectus operationem intelligimus. Idemque proportionaliter dicendum de Angelis, quatenus res, ut sunt, intelligunt nos autem, etsi per nos interdum eodem proportionaliter modo dici intelligere aliquid non ens,

verbi gratia, essentiam circuli non esse essentiam trianguli, intelligendo non solum omnia, quæ sunt de illorum essentia, sed etiam illa esse omnia, quæ sunt de illorum essentia, per quamcumque demum in intellectu operationem id intelligamus: communiter tamen negationes, & privationes non intelligimus nisi ad modum entis positivi seipso formaliter tollentis, seu remouentis ens negationi, & privationi oppositum, atque ita formã ens rationis, sine quo, nec iudicium negatiuum formale vquam elicere possumus, quidquid aliqui contradicant, licet virtuale, seu æquivalens modo explicato interdum possumus. Quamobrem nullo modo admittendum est, quod quidã recentiores atunt, ens rationis fieri per illã tantum intellectus operationem, qua ens cum non ente, ut non ente copulatum intelligitur, cuiusmodi operatio nulla est, aut esse potest: quævis verum sit, intellectum cum ens rationis format, si intelligere, siue per primam, siue per secundam, siue per tertiam operationem, duo, vel tanquam inter se connexa, quæ in se non sunt connexa ut Angelum, & corpus, cum fingit Angelum corpus; vel tanquam inter se non connexa, quæ in se sunt connexa, ut Angelum, & non substantiam, si fingat Angelum non esse substantiam, &c.

600 Dux adhuc ad perfectam entis rationis explicationem reliquæ videntur quæstiones, an omnis, & solus intellectus, faciat, eo modo, quo fieri potest, & cetera scilicet, ens rationis? Ad priorem respondetur intellectum etiam Angelicum posse ens rationis facere, tum indirectè, & mediatè, intelligendo directè, & immediate nostram v.g. cognitionem, qua ens rationis fingimus, si eã illi notam esse velimus, aut exterius manifestemus, & consequenter intelligendo indirectè, & mediatè ipsum ens rationis, quod huiusmodi nostræ cognitionis obiectum est tum etiam aliquando directè, & immediate, intelligendo aliquid, quod habeat solum esse obiectivum in illo, saltem loquendo de intellectu demonum aliquid sibi non evidentè notum coniciscente, & temere iudicante: licet intellectus humanus ob suam in; intelligendo imperfectiorem multo plura, quam Angelicus entia rationis fingat intellectum autem divinum non posse directè, & immediate facere ens rationis, posse tamen indirectè, & mediatè, cognoscendo, ut necessario cognoscere dicendus est, omnes cognitioes

4
Prima, &
secunda
intentio.

5
Est negatiuum &
privatiuum

6
Quæ in
relatiua
sunt in
ratione

creatas, quibus entia rationis finguntur, & consequenter ipsa etiam entia rationis, quæ sunt huiusmodi cognitionum obiecta; quæ, ut sunt obiectivè tantum etiam in intellectu divino, dici possunt ab illo fieri modo dicto. quamvis non idcirco intellectus divinus entia rationis modo dicto cognoscens dicendus vlla ratione sit decipisimò cum de illo entia rationis modo dicto cognoscente sermo est, a fingendi quoque vocabulo, ne qua rudiioribus errandi præbeatur occasio, abstinendum videatur: tamen nihil eo vocabulo aliud in hac materia significetur, nisi fieri in obiectum, quod non sit a parte rei tale, quale obijcitur. Ad posteriorem responderetur solum intellectum posse facere ens rationis propriè dictum, quod ab ente ficto, seu, ut recentiores quidam vocant, ab usu distinguitur, ut species a genere: ita, ut omne ens rationis sit ens fictum, sed non omne ens fictum sit ens rationis propriè loquendo: licet interdum, propter quandam analogiam, ens rationis latè dicatur quodcumque ens fictum, tamen non a ratione, seu ab intellectu, sed ab alia potentia fictum sit, ut sæpe fingitur a potentis sensitivis,

non solum internis, sed etiam externis, cū visus, vel alius externus sensus circa aliquod obiectum decipitur iudicando iudicio sensitivo obiectum maius, minus, quàm sit, vel distortum, cum sit rectè, &c. Quare, sicut ens fictum a ratione denominatur ens rationis, ita ens fictum a sensu denominari potest ens sensus. An autem ab appetitivis quoque potentis circa ens fictum versantibus, ut sæpe contingit, dicendum sit huiusmodi ens fingi, quaestio potest esse de nomine. certum est, supponi prius fictum ab aliqua potentia cognoscitiva: certum etià est, cū appetitur, esse obiectivè tantum in potentia etiam appetitiva, a qua appetitur; quod autem obiectivè tantum in aliqua potentia est, ut tale est, nihil prohibet dici fingi a potentia appetitiva, hoc est esse fictè dependentè a potentia appetitiva, eodem proportionalitèr modo, quo id, quod est obiectivè tantum in intellectu, dicitur fingi ab intellectu, hoc est esse fictè dependentè ab intellectu. Quamobrem, si quis ens fictum in communi de hinc velit, rectè dicit esse ens, quod obiectivè tantum in aliqua potentia cognoscitiva, vel etiam appetitiva est.

7
Xm. A. C.

Sed huius capituli, omniumque harum Thesum, quas in Parmensi Academia Societatis IESV triennio traditas, & tribus hisce libris digestas, ita, diuino ante omnia fretus presidio, pro mearum tenuitate virum, defendendas propono. ut quidquid in ijs aseritur, Ecclesie Catholice Romane iudicio, non minus mea, quam institutoris mei voluntate, subijciatur, ad maiorem Dei gloriam, finis hic esto.

I N D E X
 C A P I T V M
 L I B R I P R I M I
 ex Logicis.

L ogica nomina, & divisiones. Cap. I.	pag. 1
Logicę causa, natura, necessitas. Cap. II.	3
Logicę instrumenta, hoc est definitio, divisio, argumentatio. Cap. III.	6
Argumentationis species, hoc est syllogismus, Enthimema, inductio, & exemplum. Cap. IV.	8
Syllogismi, & demonstrationis analyticę, præcognitiones, & præcognita Cap. V.	14
Demonstratio. Cap. VI.	17
Scientia. Cap. VII.	2

LIBRI SECVNDI
ex Phisicis.

P hyſice natura, eiſdē, et Mathematica, diſcrimē queque ad libros de Phisico audiū, eorumque progrium pertinent. Cap. I.	29
Principia intrinſeca rerum naturalium. C. ij.	32
Natura, & ars. Cap. ij.	34
Cauſa. Cap. iij.	37
Fatum, contingētia, Caſus, Fortuna, & monſtra. Cap. v.	43
Motus. Cap. vi.	48
Inſinitum. Cap. vij.	54
Locus, & vacuum. Cap. viij.	56
Tempus, & alie durationes. Cap. ix.	58
Mundus. Cap. x.	60
Cælum. Cap. xi.	61
Elementa. Cap. xij.	64
Creatio, & annihilatio, generatio, & corruptio, inceptio, & deſitio rerum. Cap. xij.	67
Alteratio, actio, paſſio, reactio, repaſſio. Cap. xiv.	73
Miſta imperſecta, ſeu impreſiones meteorologica. Cap. xv.	78
Miſta perfectā inanimata. Cap. xvi.	90
Corpus animatum, & anima in communi. Cap. xvij.	103
Anima vegetatiua. Cap. xvij.	111
Anima ſenſitiua. Cap. xix.	119
Animatiua. Cap. xx.	133

LIBRI TERTII

ex Metaphysicis.

M	Metaphysicę natura, ens, eiusque passiones in com- muni. Cap. i. 166
	Præcipue entis passiones in particularia, hoc est vnitas, veritas, bonitas. Cap. ij. 170
	Ens essentia, & existentia, increatum, & crea- tum, causans, & causatum. Cap. liij. 178
	Ens vnuscum, æquiuocum, analogum. Cap. iiii. 183
	Ens vniuersale, & particulare. Cap. v. 187
Ens predicamentale, & non predicamentale. Cap. vi. 195	
Ens reale, & rationis, seu fictum. Cap. vii. 209	

LECTORI.

Errata paulo graviora, que per authoris absentiam tam multa irreperunt, ut tuam, candide Lector, patientiam exercere plus satis possint, collecta simul, & correctâ hic sunt. Alia leuiora, præsertim, que ad interpunctionem sæpe omissam, sæpe rursitam, ad maiorum, minorumque characterum absurdam commutationem, ad dimidiatas alibi marginum notas, & huiusmodi alia spectant: tum, si que forte graviora, vel propterantem relegendi aciem fugerunt, vel in hac ipsa erratorum correctione, vltimisque folijs, que recognoscere authori non licuit, insederunt, tu pro tua prudentia facile inter legendum animaduertes, pro tua benignitate condonabis.

ERRATA	CORRECTIO	ERRATA	CORRECTIO
In Ode occidentis	occidentis	59.	intelligit in cõplexis
Ad Pat. vertice	vertice	61.	indemõstrabilis
Ibid. acerrimus	acerrimus	62.	exigentia
Pag. r. cap. 15.	tex. 15.	65.	ἰπιτιμοσινος
Ibid. per eandemq;	per eam deniq;	ibid.	Sylogismus
ibid. Ordinatur	Ordine	67.	mediate
Theor. iusta	iuxta	68.	mediate
4.	At præcepta	69.	demonstratur
ibid. assumens	assumunt	75.	iugulatio respectu risib.
14.	vere	76.	in duobus
ibid. vere	veræ	77.	tripliciter dari potest.
16.	nostræ rectæ	81.	ter præsis
18.	tantum modo	84.	ῥατιον
19.	etiâ explicandis	85.	rationi rectæ
25.	subiecto	87.	scientifica
28.	iudicium	89.	auctus
	iudicium in consequens	ibid.	acutus
43.	utile esse	91.	enumeret
44.	ἄτιμον	94.	totales sumere
	ἄτιμον, hoc est inartificiofa	97.	sciatur quod
46.	ἄλλος	ibid.	enim
ibid.	ἄλλος		
47.	ἰνστιαντε		
48.	ἰν τιμῶν		
51.	in tit. Demonstrationes		
ibid.	ἀλαυτικῶν		
54.	διὰ τὸν τιμῶν		
ibid.	colligendum		

ERRATA	CORRECTIO.
99	post illa verba [esse rationem formalem sub qua corpus naturale confideratur in Physica] desiderantur hac [sic] quod in idē recidit, esse rationem formalem, vnde habentur principia propria, per quæ corpus naturale est scibile in Physica. Quare desiniri Physica potest, scientia de corpore naturali, vt naturale est, seu quod idem est, vt scibile est per principia propria ipsius, vt naturale est.
103	intelligemus intelligimus
ibid. in marg. conueniunt	conueniant
104	virtualis virtuales
105	neque in existente atque in existente
106	eius quantitatē vt eius quantitatē
110	superioris conclusionis huius conclusionis
ibid.	superioris conclusionis huius conclusionis
ibid.	superioris conclusionis huius conclusionis
112	Tam & si Tametsi
115	corpore corporea
116	coequia coequa
117	ante illa verba [sed vna] hominū sunt hac [non est realiter multiplex nisi iuxta realem diuisionem materię
119	tum ut appetitus tum ut est appetitus
123	intelligitur intelligitur
ibid.	motu & motus &
124	intercludit includit
126	conferret conferet
128	Angelic. Animal
132	licet etiam licet aliter etiam
137	corporeis corporeis
138	in marg. conuerfus concurfus
143	(cuius)sumitur (cuius)sumitur la
144	precipue precipue
148	quod sunt quod sint
159	ut gel ut verò
161	recta recte
163	contingentia est contingetia enim est
167	& sic rursus rursus
172	possit poterit
173	capiat. magnū capiat, magnum
181	in marg. dicitur Actio

ERRATA	CORRECTIO.
184	Factum tamen Falsum tamen
186	distinctæ ab eo distincti ab eo
187	idest seu seu
191	denique cum lu deniq; cum æqua
	cro litate
195	sumptus non sumptis non
199	diximus conclu diximus supra
	sione superiori
216	non est ut nec est ut
217	actuales actualis
218	partium non partium non
224	de qua supra de quo supra
227	accidentia accidentia phy-
	ca
230	est vniuersum nec est vniuer-
	sum
233	illud duo illud dico
235	muto verò multo vero
236	operibus corporibus
ibid.	calor fit color fit
237	Iam verò Ita verò
ibid.	liquefacit liquefecit
241	elementum dici elementorū dici
242	in marg. puritas productio
246	quos dari quas dari
247	incitatum : in incitatum in eam
	eam
248	post illa verba [aliquid etiā medio] desideratur hac [vt] proportionaliter dictum est de motu naturali. Ita verò motus localis violentus in proiectis concurret ad producendum motum sequentem, vt non eadem qualitas translatiua mobilis, quæ est terminus intrinsecus lationis, vt infra, perseveret, dum fit motus sequens, sed præcedens nunquam fit, dum est sequens: per illud tamen sui, per quod est in instanti immediate antecedente motum sequentem, effectiue propaget motum sequentem, licet non fit translatiua mobilis in instanti, sed tantum in tempore. In quo casu non est efficiens cum effectu in actu, seu in fieri simul similitate coexistentis, est tamen simul similitate immediate actionis, quæ ita in casu proposito respectu temporis, vt sape alias respectu loci, sufficit.]
252	& productio est productio
263	Vt autem terminus ut autem
264	hominis genera hominis generan-
	tionis tis
273	& retinent retinent
279	insensibile insensibili

ERRATA	CORRECTIO.	ERRATA	CORRECTIO.
283 quin	quini	363 secl extremum	ad extremum
283 intensam, ut	intensam ut	365 $\mu\epsilon\lambda\upsilon\tau\epsilon\varsigma$	$\mu\epsilon\lambda\upsilon\tau\iota\varsigma$
ibid. intensiorem,	intensorem, quàm	386 in marg. deest,	Affatio
quàm		ibid. fit enim calidi-	fit a caliditate a-
289 $\alpha\pi\alpha\theta\epsilon\iota\alpha\iota\gamma$	$\alpha\pi\alpha\theta\epsilon\iota\alpha\gamma$	367 quæ in hæc est	quæ in eo est
ibid. aut horæ	authore	371 post verbum il-	[causa]
290 quoad rem	quod ad rem	lud] perfectio	
ibid. conueniunt	conueniant	nem] deest	
293 Quem natura	quàm natura	hoc aliud	
ibid. exhalationis	exhalationi		
294 ignis	ignes	373 post illa verba	[seu simillarem,
300 $\phi\epsilon\lambda\epsilon\tau\alpha$	$\phi\epsilon\lambda\epsilon\tau\alpha$	[& diuiditur	ut sunt caro, os,
ibid. tranuerſa	tranuerſum	in partem ho-	&c. & heteroge-
303 bona	bono	mogeneam]	neam]
ibid. æqualitates	æqualitas	prætermiſſa	
ibid. nubeis	rubeis	sunt hæc	
305 caufat	caufet	374 circa	circa
306 ac tertia	tertia	378 & folidæ	folidæ
ibid. nocturni in me-	diurni in meri-	379 $\pi\alpha\iota\delta\chi\epsilon\mu\alpha$	$\pi\alpha\iota\delta\chi\epsilon\mu\alpha$
ridie	die	390 attrahunt ad sã	attrahunt ad he-
308 huius	huius motus	guinem	par
ibid. immisceet	imminet	391 tranuerſis in-	tranuerſis villis
309 tendente	tendenti	textam	intexam
313 æquam congla-	ad æquam congla-	395 in marg. post il-	itemque fanitas,
ciandam	ciandam	la verba [ad	& morbus,
ibid. conglaciatur	congelatur	alia compara-	
314 At quæ	Atque	tion] desideran-	
ibid. ad hoc	ab hoc	tur hæc	
316 in marg. nulea-	nebula	ibid. ob ſum	obtuſum
que			
ibid. posteriores	posterioris	396 in marg. deest,	ſpiritus
317 ui grandinis	ui frigoris	ibid. diffuſus	diffuſus
318 frigoris	frigoris ui	397 ſub rubea	ſub rubea
319 dicitur imber	alia dicitur imber	400 rectè ſunt	rectè ſunt
324 præcedente	præcedente	ibid. poſt ea verba	[ſubiectarum par-
325 ut ita	ita ut	[ad tutelam]	tium alij ad orna-
326 ſtans	ſtans	deſunt hæc	tum faciunt
ibid. poſitus	poſitus	401 upillares	capillares
327 quarum	ad quarum	403 quod fit in ani-	quod eſt in ani-
328 a parte	a parte rei	ma	ma
334 ſaltem	, ſaltem	404 Quinta ex text.	Quinta ex text.
335 prædictum co-	prædictum vapo-		
lorem	rem	ibid. animate	animati
337 nitentis	nitente	ibid. quæ fit uita	quæ fit uita
ibid. concuſcentis	concuſcente	ibid. quem tamen	quam tamen
340 exhalatione	exhalatio	ibid. quæ tamen	quam tamen
344 ab ortu hyema-	ab occaſu hyema-	405 in marg. patris	corporeis
li	li	406 editus	editus eſt
345 alij quidem	alij quidam	409 per ordinem ad	& per ordinem ad
351 poſt illa verba [tam ſecundum ſuas	formas ſubſtantiales] omiſſa ſunt hæc	illam	illam
[quam ſecundum qualitates		414 deducunt	deducunt
353 iam multiplex	tam multiplex	417 illud afficiunt	illum afficiunt
354 in illo miſto	in vilo miſto	ibid. caleſcit	caleſcit
356 proprie	proprie	419 capillares	capillares
359 inconcoctionib.	in concoctionibus	423 impyrium	empyrium
		426 De cuius ſubiecto	De cuius obiecto

ERRATA	CORRECTIO.	ERRATA	CORRECTIO.
430 De sensibile	De sensibili	ibid. ac acutum	ut acutum
ibid. terminare visum	terminare sensum	462 circumrectorū	circumrectorū
434 sentire sensationem	sentire sensationem	464 principi	principi
ibid. in marg. post verbum [sensatio] deest	[& sensatio]	ibid. afficitur	afficitur
ibid. videri possit	sentiri possit	467 passi	passi
435		472 dubie	dubie
436 diuersa aluminē	diuersa a lumine	474 Senet.	Senect. cap. 2.
ibid. a fertur	effertur	ibid. Arist. secundo	Arist. remotionem obie-
ibid. finaliter	finaliter	483 remotionem.	cti
ibid. predictarum de finitionem	predictarum de finitionum	488 ita ex quattuor	ita vt ex quattuor
437 videri possit	videri possit	489 etiam sensu	etiam cum sensu
438 videri potest	videri possit	490 si ipsa	se ipsa
439 pro illis verbis [spirituales, & incorporeæ, sed materialis, & corporeæ, quæ] substitue hæc	[spirituale, & incorporeū, sed materiale, & corporeum, quod]	ibid. maneat in	maneat
441 gignatur. non constat	gignatur, non constat	499 mortuus	mortuos
ibid. principalis: producat	principalis producat	ibid. Cum facultas	Cum facultas
ibid. in plantis	in planetis	500 monstruosa	monstruosa
442 ad natam	adnatam	502 esse quoad	esse [duntaxat]
443 quo maior est	quo maiori est		vigilamus] quoad
444 minus verò humidi	magis verò humidi	ibid. ubi etiam	ubi etiam
ibid. catarris	catarrhis	505 loca motiua	loco motiua
445 iam quam	tanquam	ibid. diligenti	diligenti
447 emittuntur	emittatur	506 animatum	animatum
ibid. explicat	explicet	ibid. disposita	dispositum
ibid. alio modo ut	alio modo, vt	507	
448 natura speculi	naturæ speculi	508 ita rectè	ita text. 8. rectè
4 2 & tale est	ut tale est	ibid. res, ipse est	res ipse est
ibid. pertinens ad partem	pertinens ad partem	510 dicitur & species	dicitur etiam species
453 aeri secundum	aer secundum	ibid. se intelligere	intelligere
454 fringere possent	frangere possunt	ibid. in marg. species	seu species expressa
455 in marg. friabilia	quæ friabilia	512 enidens	euidens
456 est aer	apud nos est aer	513 quod nec	quando nec
457 in subiecto recipitur	in subiecto recipiatur	514 deducuntur	deducuntur
458 non aliqua	non solum aliqua	515 post illa verba [producantur p]	[intuitus inter-
ibid. prohibet	prohibuit	intellectiones]	terdum verò con-
459 vocemue	voce meū	relicta sūt hæc	currere quidem,
ibid. Sapius	sapius		quæ scilicet præ-
ibid. cum echo	cur echo	ibid. immediatè & propriè	dicat species produ-
460 & tibiæ	ut tibiæ	517 capit	ducuntur per intel-
461 partium aeris	partium oris	518 id argunt	lectiones. im-

ERRATA	CORRECTIO	ERRATA	CORRECTIO
329 Tardius	tardius	555 per rationem	per nomen
ibid. & dup.	tardius	563 precise sumpta	precise sumpta
331 precipue	precipue	ibid. iam autem	Tam autem
332 esse differentia	esse differentia	564 causas	quas
337 fit a	fit a	571 generica vni-	vniuersali
339 dependent	essentialiter depen-	572 in marg. pradi-	pradicamentum
340 si verum	si unum	camedo	
341 cassatione	cassatione	573 recte lineæ	recte lineæ
344 & qualis	qualis	ibid. dicuntur	dicantur
352 quin is	quin is	574 sumptum est	sumptum non est
ibid. proportioibus	propositionibus	577 pradicamentum	pradicamenta ac-
353 Tantummodo.	Tantum moueo	accidentium.	cidendum.

A P P R O B A T I O .

Ego Octavius Treca Societatis Iesù, in Academia Parmensi eiusdem Societatis studiorum præfectus, vidi hos tres Thesium Philosophicarum libros; nec in ijs quidquam reperi contra fidem Catholicam, aut bonos mores. Parmæ, in Collegio nostro Sancti Rochi. 1615.

Et ego Fr. Albert. Locaghius de Brixia Carmelit. S. Th. D. Pro Reu. Adm. Magist. Francisco Petrasancta Brixienf. Inquisit. has easdem perlegi theses, nihilq; in illis animaduerti fidei Cathol. aut bonis moribus aduersum. Brixie in ædib. Carmeliticis vj. Idus Nouemb. 1615.
Imprimatur.

Fr. Franciscus Petrasancta Inquisit. Brixie.

Octavius Hermannus Præpositus Sancti Laurentij.
Pro Illustriss. & Reuerendiss. Episcopo.

Vidit Alexander Paiellus I. V. D. Pro Illustrissimo D.
D. HIERONYMO PRIOLO Prætorè Brixie.

B R I X I Æ .

Apud Paulum Bizardum. 1616.

